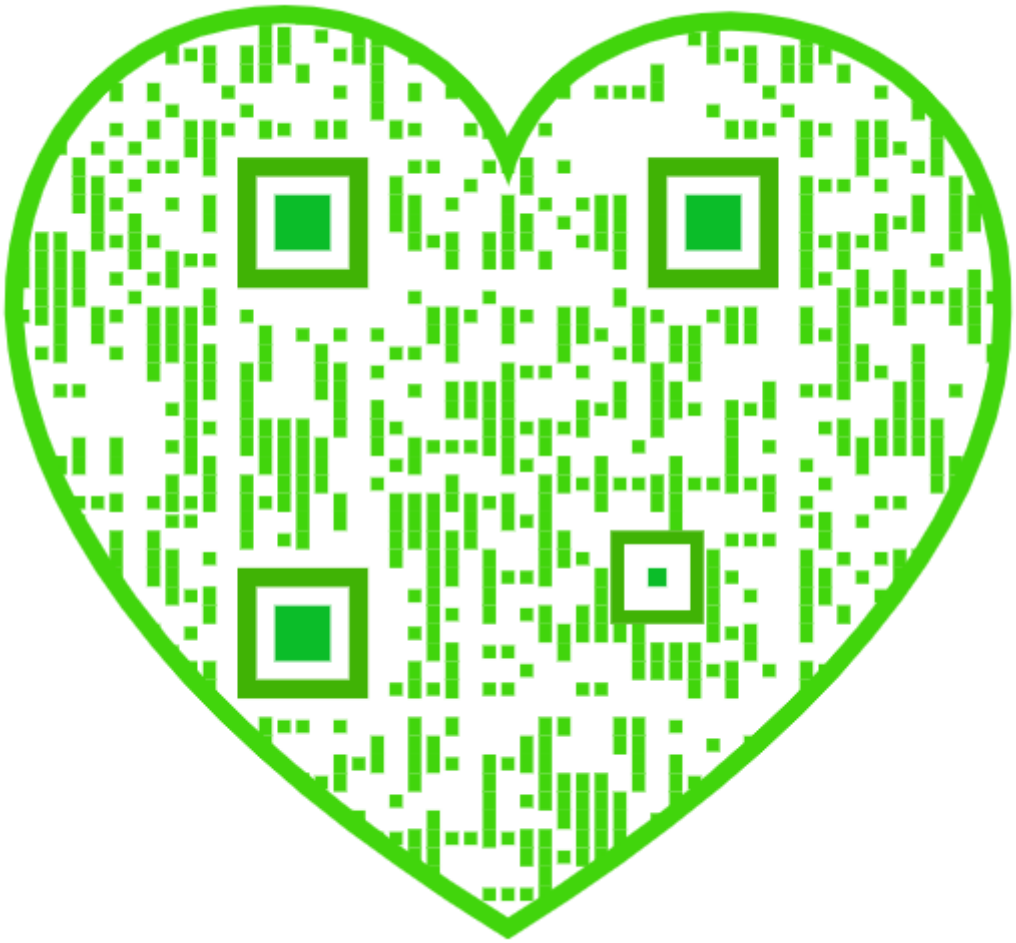

De Katholiek.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG
MAANDSCHRIFT.

GEDRUKT BIJ J. J. GROEN, TE LEIDEN.

De Katholiek.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG MAANDSCHRIFT.

VIJF EN ZEVENTIGSTE DEEL.

NIEUWE REEKS. — NEGENDE DEEL.

1879.

Vindicamus hereditatem patrum
nostrorum. 1 Mach. XV, 34.

Wanten te Romen in de poert
Sergius die Pauwes benediede
En hine Aertsche Bisscop wiede.
Melis Stoke.

TE LEIDEN, BIJ J. W. VAN LEEUWEN.

INHOUD.

HOOFDARTIKELEN.

Bladz.

Het jaar 1878.
B. H. KLÖNNE . . . 1
De Conferentiën van Pater Félix over het Socialisme. 17
Het Assyro-Chaldeeuwsche Spijkerschrift.
J. DE BRUIJN 48
Het Beeld van het H. Hart van Jesus . . . 58
Paus Leo XIII aan twee professoren van de theologia dogmatica 60
Rozenkransen van nieuwen vorm 61
Preken van Mgr. C. Broere 69
Preek op een feest van Gedurige Aanbidding . 70
Preek op de Onbevlekte Ontvangenis van Maria 197
De sociale quaestie.
I. De sociale krijg.
J. E. H. MENTEN . . . 84
De Encycliek „Quod Apostolica" van Z. H. Paus Leo XIII.
Latijnsche tekst 113
Hollandsche vertaling. . . . 121
De onsterfelijkheid der ziel als eene drievoudige daadzaak beschouwd 133
I. De getuigenissen der ziel . . . 138
II. De getuigenissen van het menschdom . 273
III. De getuigenissen van God . . . 345
N. J. SCHWARTZ.

Bladz.

De magt van het Protestantisme
C. L. RIJP 153
De Assyro-Chaldeeuwsche overleveringen omtrent de schepping der wereld.
J. DE BRUIJN 167
Diouysius de Karthuizer over den H. Dionysius den Areopagiet 171
De arbeiders-quaestie en de H. Schriftuur . . . 223
I 226
II 235
III 315
IV . . . . . .
H. J. H. RUSCHEBLATT.
Jubilé-Encycliek van Z. H. Paus Leo XIII.
Latijnsche tekst 260
Hollandsche vertaling . . . 266
Decreet van de H. Congregatie der Riten omtrent de vereering der Allerheiligste Maagd 344
De Assyro-Chaldeeuwsche overleveringen omtrent den opstand der engelen.
J. DE BRUIJN 389
Een beslissend vonnis tegen de Mormonen . . 398
Verklaringen der H. Poenitentiarie over het Jubilé van 1879. 404

VERSCHEIDENHEDEN.

Eene prijsuitdeeling te Bethlehem 62
Gedicht van Virgilius op het Drie-koningenfeest . 64
De maand Maart toegewijd aan den H. Josef. . . 181
Een oude les der geschiedenis, welke ook voor onzen tijd nog waarde bezit.
P. A. DE BRUIJN . . . 182
Kunstboter.
L. H. BORKING . . . 185

Bladz.
Sodalitium en tweede H. Mis 251
Huisbezoek te Amsterdam 251
Ziekelijke dierenbescherming
L. H. B. 253

Boek-aankondiging.

La Roma Sotterranea door de Rossi, tomo III. . 65
Don Garcia.
H. A. H. 67
Summa Theologica S. Thomae 132
F. X. Funk, Nieuwe uitgaaf van de werken der Apostolische Vaders 187
M. Haringer, Die geistliche Schatzkammer . . 189
A. G. Stein, De katholieke kerkmuziek . . . 190
C. B. Verheul, Zeven toespraken bij de eerste H. Communie.
Chr. Ph. 254
W. J. van Campen, Het Huwelijk, kort onderricht voor bruidegom en bruid. Tweede druk.
J. d. B. 255
Thebaud, De heidensche wereld of de godsdienst vóór het Christendom 256
B. van Meurs, De droom 257
A. Hüsing, Der heilige Liudger, erster Bisschof von Münster, Apostel der Friesen und Sachsen . . 406
Verboden boeken 407

Sprokkelingen.

Katholieke missiën in 1840 en 1878 132
De R. K. Kerk en de zedelijkheid 258
Godsdienst der bevolking van Frankrijk . . . 408
Verhouding der Godsdiensten in den Pruissischen Staat 408
Correspondentie 194

NAMEN VAN MEDE-ARBEIDERS

AAN DIT MAANDSCHRIFT.

J. A. VAN DEN AKKER, Kanunnik der Kathedrale Kerk van Haarlem, Deken en Plebaan.
L. H. BORKING, Pastoor te Bergschenhoek.
J. BOS, Rector te Rotterdam.
C. J. M. BOTTEMANNE, Kanunnik der Kathedrale Kerk van Haarlem en President van het Seminarie te Warmond.
J. DE BRUIJN, Professor aan het Seminarie te Warmond.
P. A. DE BRUIJN, Pastoor te Loosduinen.
J. DEBETS, Pastoor te Grootebroek.
G. F DRABBE, Kanunnik der Kathedrale Kerk van Haarlem, Regent van het Seminarie te Voorhout.
J. G. H. C. ESSINK, Deken en Pastoor te Maarssen
Mgr. W EVERTS, Directeur van het Seminarie te Rolduc.
G. W. VAN HEUKELUM, Pastoor te Jutphaas.
J. J. VAN DER HORST, Pastoor te Zaandam.
B. H. KLÖNNE, Rector te Amsterdam.
A. F. NIEUWENHUIZEN, Archivaris der Minderbroeders Recollecten in Nederland, te Weert.
Mgr. P. VAN DER PLOEG, Professor aan het Seminarie te Warmond.
H. J. J. PRENGER. Professor aan het Seminarie te Warmond.
H. J. H. RUSCHEBLATT, Pastoor te Castricum.
J. A. DE RIJK, Leeraar aan het Seminarie te Voorhout.
C. L. RIJP, Pastoor te Amsterdam.
Mgr. W. STEENHOFF, S. Theol. Dr., Pastoor te Soest.
G. J. H. H. VERZIJL, Professor aan het Seminarie te Roermond.
W. G. VAN VUUREN, S. Theol. Lic., Pastoor te Breukelen.
Mgr. J. H. WENSING, Oud-Professor aan het Seminarie te Warmond.

1878.

In het verleden ligt het heden. Maar wie zal in hetgeen de laatste jaren en vooral de pas gesloten jaarkring ons te aanschouwen en te overwegen gaven, de raadselen der naaste toekomst ontcijferen?

Aan feiten ontbreekt het niet, aan beginselen evenmin. Meer dan ooit staat zelfs een lange reeks van de meest verrassende en splinternieuwe theoriën ons ten dienste, om daaraan de beteekenis en de mogelijke gevolgen der belangrijke gebeurtenissen te toetsen. Maar juist hierin ligt het onheilspellend teeken onzer tijden, dat wij met eene bonte verscheidenheid van allerlei beginselen hebben te kampen, die, in plaats van ons tot een vasten en betrouwbaren maatstaf te dienen, ons her- en derwaarts slingeren en telkens van het rechte spoor afbrengen.

Het tijdperk der wettenmakerij was in de historie steeds het tijdperk van ellende en revolutie. In geschreven reglementen, verordeningen en besluiten werd het geraamte der uitgeputte en ontzenuwde maatschappij afgeteekend.

Wie onzer heeft in het eindeloos pleidooi voor bijzondere en algemeene, voor veranderlijke en onveranderlijke wetten, waarvan wij in de laatste jaren getuigen waren, niet

vaak de kenmerken ontdekt der hartstochtelijke wettengevers, die in 1789 en gedurende de jaren der groote Fransche revolutie hun geteisterd vaderland onder de vracht hunner nieuwe verordeningen benauwden en ten ondergang voerden? Op maatschappelijk, staatkundig en kerkelijk gebied heerscht eene rustelooze bedrijvigheid, een zoeken naar nieuwigheden, een onverwinnelijke trek om af te breken, wat vroegere eeuwen tot stand brachten en wat door de historie op hechten grondslag werd gevestigd.

Het valt moeilijk in dien wilden chaos, vol leven en wisselingen, de ware vaak verborgen beweegkracht te ontdekken, orde en rangschikking na te wijzen. Wij staan te dicht bij de laatste wereldgebeurtenissen, om er de volle beteekenis van te beseffen en dienen ons met een blik op de afzonderlijke deelen tevreden te stellen, om eerst later het geheele zamenstel te overzien. Niet hij die tegen den muur der Kathedraal staat, ondervindt den grootschen indruk van het gevaarte; eerst later, als hij zich op eenigen afstand plaatst, zal hij over de verdiensten of de gebreken der bouwkunstige lijnen, over de meerdere of mindere waarde der aangebrachte versieringen, over het onderling verband der zamengevoegde deelen zijn beslissend oordeel kunnen uitspreken.

Gelukkig evenwel, dat ook hier het spreekwoord geldt: *omnis comparatio claudicat;* wijl vele merkwaardige voorvallen van het afgeloopen jaar lang te voren zijn voorspeld en door vroegere gebeurtenissen voorbereid.

Van menig hooggeroemd stelsel hebben wij de jammerlijke gevolgen mogen beleven. De akelige eentonigheid, waarmede jaren achtereen de dwaasheid der moderne wereld den boventoon voerde en met hare onfeilbare begin-

selen pronkte, werd in 1878 door schrikwekkende daden verbroken en door schokkende gebeurtenissen afgewisseld.

Doelende op de zegeningen des vredes mocht de aphorist Montesquieu uitroepen: „gelukkig het volk, welks geschiedboeken vervelend zijn!" — maar in de dagen van verval kunnen geweldige stoornissen en catastrophen de zinkende maatschappij tegen ondergang behoeden en de sluimerende geesten tot terugkeer prikkelen.

Of die redding, of die terugkeer spoedig zal volgen, wie die het zou durven voorspellen?

Maar de catastrophen zijn er. De volksleiders mogen dwepen met hunne proefnemingen tot veredeling van het menschenras; de philanthropen zich verkneukelen over hunne liefde-ademende instellingen; de wijsgeeren declameeren over de zachtheid onzer zeden — de leden der Fransche Conventie oreerden ook over hunne *fêtes de moeurs*, over hunne *institutions douces*, zelfs over hunne *vertus douces;* maar hunne daden waren daden van geweld, en al hunne fraaie zedepreken, al hunne sentimentaliteiten werden feitelijk zamengevat in de eenige leus, die ook op onze tijdsomstandigheden van toepassing is: „geweld gaat boven recht."

Maar daar zijn in 1878 geweldenaars opgestaan, op wier komst de moderne predikers van het geweld niet hadden gerekend. De theorie had uit, het handwerk begon. De onrijpe beginselen bragten onrijpe gevolgen, en de slagen vielen op hen, die zich er het minst op hadden voorbereid. Het was als hadden de wraakgodinnen het jaar 1878 uitgekozen, om eindelijk haar fakkel te zwaaien onder hen, die tergend hare verschijning uitlokten.

Want inderdaad, hoe donker ook de toekomst ware toen

wij het afgeloopen jaar intraden, daar zijn lichtstralen door de dichte wolken gebroken, die de moedeloozen tot vertrouwen opwekten en een betere toekomst in het verschiet stelden. Een onzichtbare hand greep in de wereldgebeurtenissen, om het gepleegde onrecht te wreken en den lang geteisterden volken de hernieuwde levenskracht eener blijde verwachting te bezorgen.

Wij gaan een paar feiten, die daarvan getuigenis geven, vermelden, aanvangende met Rome, waar de eerste mijlpaal stond en nog heden het middenpunt der Christelijke wereld gelegen is, en eindigende met Berlijn, het hart van den nieuwerwetschen modelstaat.

Reeds in de eerste dagen van het jaar drong de dood geheel onverwacht het pauselijk paleis van het Quirinaal binnen, om er den gekroonden Savoyaard, die er nooit in durfde wonen en er niet wilde sterven, te overrompelen en zijn levensdraad af te snijden.

Victor Emanuel, de Koning der revolutie, had geen erfgoed, maar vreemde paleizen bezat hij in overvloed; zij lagen over zijn gansche rijksgebied verspreid: te Turijn, te Milaan, te Parma, te Florence, te Napels, te Rome.

Hij ontvlugtte allen, en zocht na zijn strooptochten verstrooiing en levensgenot in de struiken van het afgelegen gebergte.

Eene akelige rilling voer hem door de leden, zoo dikwijls hij, op het kommando zijner onverbiddelijke trawanten, de poort van het Quirinaal moest binnengaan. Hij vreesde in de pauselijke vertrekken den Wreker der boozen te ontmoeten, en had zich in een afzonderlijk aangrenzend gebouw een minder hachelijk verblijf ingerigt.

Maar de dood greep hem vast in een der pauselijke vertrekken, en wierp hem daar op het sterfbed; zoodat hij niet meer naar zijn eigen woning kon worden overgebracht en den tol des levens betaalde, waar hij slechts de angsten des levens ondervonden had.

Plechtig was zijn lijkstoet. Met vorstelijk praalvertoon trok het stoffelijk overblijfsel van den vorst door de straten der Heilige Stad!

Waar werd het heengevoerd? Waar zou het zijn laatste rustplaats vinden?

De ontaarde vorst had meedoogenloos de grafstede zijner doorluchte vaderen aan een gelukzoeker overgedaan; dáár kon hij dus onder de helden en heiligen van zijn roemrijk geslacht niet rusten. Ook in de vier hoofdkerken der Stad, uitsluitend voor den waren koning van Rome bestemd, mocht hij niet worden opgenomen. In de gewelven der basilieken mocht het *Regem nostrum* niet weerklinken.

Waar moest hij dan rusten? Waar droeg men hem henen?

In het hart van Rome ligt een gebouw van heidenschen oorsprong. Marcus Agrippa wijdde het toe aan Jupiter den WREKER; en toen de Romeinen de typen der veroverde volksstammen naar hunne hoofdstad medevoerden, gunden zij ook in het Pantheon een onderkomen aan al de vreemde afgoden der onderworpen provinciën.

Dáár zou Victor Emanuel, de vreemdeling, de afgod der revolutie, de man die het heidendom naar Rome had overgebracht, zijn laatste rustplaats vinden.

Wie zal hem den treurigen roem benijden, waarop eenmaal de titan der revolutionairen, de geweldige Danton, zich verhoovaardigde, toen hij zijn rechters toeriep: „ik zal leven in het *Pantheon* der geschiedenis"?

Met dezen ongelukkigen koning werden geene beginselen begraven; want hij zelf was beginselloos en liet zich door zijne hovelingen van den eenen afgrond naar den anderen drijven. Maar van de daden, die hij als werktuig der goddeloozen verrichtte, legt de geschiedenis een jammerlijk getuigenis af.

Hij had zich verrijkt met den buit der onttroonde Italiaansche vorsten en stierf in armoede, eene schuld nalatende van dertig millioen liren.

Gevoerd van de eene zegepraal tot de andere, werd hij als de gelukkigste der stervelingen geprezen; maar de rust des harten kende hij niet, en de wroeging des gewetens folterde hem waar hij ging.

Van Italië mocht hij de eenheid voltooien; maar bij zijn dood liet hij zijne Staten in ontredderden toestand achter.

Aan de genade des volks had hij zijn koningschap te danken; maar als slaaf moest hij de eischen van dat souvereine volk inwilligen; het moordtuig werd reeds gescherpt, om op den zoon de misdaad des vaders te wreken.

Victor Emanuel, die aan de Kerk van Christus een naamloos leed bezorgde en als trouwlooze zoon dier Kerk voortleefde, schijnt op zijn sterfbed de barmhartigheid Gods te hebben ingeroepen. Voor den ontzaggelijken rechterstoel Gods moge hij genade hebben gevonden; maar in de geschiedenis der wereld staat de naam van den rooverkoning met gloeiende letteren, als een verpletterend getuigenis tegen de verderfelijke beginselen, die in zijne levensdaden zijn gehuldigd.

Aan zijn graf werd het vonnis geveld over tal van machtspreuken, die wij gewoon zijn met den naam van moderne theoriën te bestempelen.

Onregtvaardig goed gedijdt niet; want annexatie is diefstal.

De hooggeroemde eenheid van Italië, waardoor vrede en welvaart over het gansche land zou komen, heeft tot verarming van den Staat, tot algemeene ontevredenheid en tot tweespalt tusschen de verschillende gewesten gevoerd.

Bij de overrompeling van Rome — dus heette het — steeg Victor Emanuel op het hoogste punt zijner koninklijke macht en grootheid; maar juist van dat oogenblik af verflauwde meer dan ooit de glans zijner majesteit en werd de roode vaan der omwenteling telkens hooger geheven. Hij was nergens minder koning dan in Rome; dáár verging hem alle levenslust en joeg de aanblik van het Vatikaan hem de doodsangsten op het lijf.

Het *Reges intelligite* moest het grafschrift van Victor Emanuel zijn; want hoe een vorst, luisterende naar de stem der heerschende wanbegrippen, zich zelf en zijn volk ongelukkig maakt — daarvan strekt hij tot waarschuwend voorbeeld.

Het jaar 1878 is het jaar der koningen.

Kort na Victor Emanuel stierf Pius IX.

Beide mannen, de vervolger en de martelaar, werden bijna gelijktijdig door den Koning der koningen opgeroepen, om rekenschap van hunne daden af te leggen.

Wat de Paus-koning in zijne hoogepriesterlijke waardigheid, in zijn koninklijke majesteit verrichtte, staat den tijdgenoot steeds helder voor den geest. In hem verloor de wereld den hoogsten drager van het goddelijk gezag, den lieveling van zijn volk, den edelste der koningen. Van

zijn tijdelijk gebied was hij beroofd; maar aan geen grenzen gebonden, weerklonk zijn stem tot de einden der aarde. En toen de mare van zijn dood door stad en land werd verspreid, vertoonden zich de teekenen van rouw in alle streken en bij alle volkeren.

Het ligt niet in ons plan terug te wijzen op zijn vlekkeloozen wandel, op de reuzenkracht waarmede hij het schip van Petrus door de woeste golven stuurde, op de hooge beteekenis zijner daden, die even zoovele protesten zijn tegen de valsche begrippen dezer eeuw.

Had hij tijdens zijn leven de aardsche machten getrotseerd, ook bij zijn dood werd de bemoeizucht der vijandige regeeringen op beschamende wijze gefnuikt.

De dood van Pius immers zou het sein wezen voor de Europesche regeeringen, om op de keuze van een nieuwen Stedehouder een geweldigen invloed uit te oefenen. De Duitsche rijkskanselier had, geruimen tijd geleden, zijne gezanten naar de verschillende Hoven gezonden, om maatregelen te beramen, ten einde in het bestuur van Gods Kerk de hand te krijgen. Wat die zending had uitgewerkt, was steeds een geheim gebleven; maar iedereen duchtte, dat bij den dood des Pausen de vrijheid en veiligheid van het Vatikaan in gevaar zouden verkeeren. En toch, toen dat oogenblik was gekomen, bleven alle regeeringen stom en werkeloos.

Het H. Collegie maakte zich voor het Conclave gereed, en het tijdstip daarvan werd te voren openbaar bekend gemaakt. Met volkomen rust en kalmte werden al de toebereidselen voor de keus van den nieuwen Paus gemaakt. Niemand stoorde zich aan de machtelooze bedreigingen der gouvernementen. Zonder de minste tusschenkomst der

Staten beklom Leo XIII den pauselijken troon. En ook daarna openbaarde zich nergens eenig teeken van weerstand; niettegenstaande de vroegere bedreigingen zagen de regeeringen zich genoodzaakt hare beraamde plannen te laten varen, en daardoor het getuigenis van haar onvermogen tegenover de Kerk van Christus af te leggen.

Wij zouden tekort schieten in de hulde, aan de nagedachtenis van den grooten Pius verschuldigd, zoo wij, nagaande welke jammerlijke teleurstellingen dit jaar aan de voorstanders der moderne beginselen bereidde, het stilzwijgen bewaarden over de plechtige erkenning, die in den loop des jaars aan den pauselijken Syllabus te beurt viel.

Op het Parijsche Congres van 1856 verhief Napoleon zijn stem om het onchristelijk beginsel der *non-interventie* te verdedigen, en oogstte den bijval der Europesche Mogendheden.

Zoo dikwijls een gekroonde geweldenaar uittrok, om een zwakken nabuur van zijne bezittingen te berooven, beriep hij zich op de *non-interventie*, ten einde straffeloos zijn bedrijf te kunnen voltooien.

Frankrijk, Italië en Pruisen hebben zich bij het verjagen van koningen en het overrompelen van vreemde Staten herhaaldelijk van dit beginsel bediend, ten einde het grievendst onrecht zonder belemmerende tusschenkomst van anderen te plegen.

Pius alleen verhief daartegen zijn waarschuwende stem.

In zijne Allocutie van 28 December 1860 en later in den Syllabus sprak hij zijn vonnis over de heidensche leerstelling der vorsten uit.

„Proclamandum est et observandum principium quod

„vocant de non-interventu" — aldus luidt nº. 62 der in den Syllabus veroordeelde stellingen.

Met smaad en verguizing werd de vaderlijke vermaning des Pausen beantwoord; men noemde zijn optreden een *immoreele* daad, en de Phariseërs wierpen steenen op hem.

Maar in het afgeloopen jaar traden de Mogendheden te Berlijn in overleg en beraadslaagden over de middelen, die tot oplossing van het Oostersche vraagstuk konden leiden. Reeds de deelneming aan zoodanig Congres, waarin niet slechts de buitenlandsche maar ook de binnenlandsche aangelegenheden eener vreemde Mogendheid werden geregeld, bevatte eene veroordeeling van het vroeger door allen regtstreeks of zijdelings gehuldigd beginsel der *non-interventie.*

De leden van het Congres erkenden de solidariteit der regeeringen en de broederschap der vorsten.

De Duitsche kanselier, als hij wil even vaardig in het verdedigen van goede als van slechte theoriën, had geen tusschenkomst gedoogd, toen hij op Sleeswijk-Holstein losging en Oostenrijk dwong aan dien veldtocht deel te nemen.

Geen interventie! riep hij, toen hij Hannover overrompelde en later, toen Frankrijk aan zijne voeten lag.

Geen interventie, toen hij den Italiaanschen rooverkoning vrij spel gaf in Rome en Napels.

Geen interventie! toen Frankrijk de bezittingen van Oostenrijk aangreep.

Maar..... *nous avons changé tout cela.* Op het Berlijnsche Congres sprak de kanselier in dezer voege: „Als uw buurman zijn huis in brand steekt en de vlammen uw eigen woning bedreigen, dan rust op u de plicht het brandend perceel binnen te dringen en den voortgang van het

vuur te stuiten, ten einde uw eigen erf tegen ondergang te behoeden."

Wie zal dit betwisten? Het komt er maar op aan om te weten, wie brandstichter, wie blusscher is!

Doch hoe dit zij, in het Paleis Radziwill werd de leer, die Pius IX uit naam der christelijke liefde, tot bescherming der zwakken en ter bestraffing der geweldenaars, had verkondigd, tot grondslag van een internationaal traktaat verheven.

Andere veel misbruikte stellingen van den Syllabus vonden mede, hoezeer minder nadrukkelijk, op het Berlijnsche Congres hare veroordeeling.

Het traktaat van S. Stephano was bereids eene daadzaak; maar daarom kenden de Mogendheden den Rus nog het recht niet toe op al hetgeen hij zich in dat verdrag bedongen had.

Het recht ligt niet in het feit, zooals de Paus leerde door de veroordeeling der 59 stelling: „Jus in materiali facto consistit."

Al kon de Czaar zich ook beroepen op een gelukkigen uitslag, op de zegepraal zijner wapenen, in het *succes* ligt juist niet het kenmerk voor de heiligheid van het recht; en de Mogendheden, die vroeger zich op het *fait accompli* beriepen, en de kanselier, die om zijn bondgenoot te believen, nog even het *beati possidentes* deed hooren, allen traden in het eind op, om aan het behaalde *succes* de kracht des rechts te ontzeggen en aan Pius recht te doen, door de feitelijke verwerping van thesis 61: „For„tunata facti injustitia nullum juris sanctitati detrimentum „affert."

Al waren de Congresleden zamengekomen om de moderne staatkundige grondslagen te verloochenen, men had ter nauwernood een gunstiger uitkomst kunnen verwachten. Hoezeer hun eenig doel bestond in de grensregeling der verschillende Staten, die tot de Suzereiniteit des Sultans behoorden, bezat niemand hunner den moed van „natuurlijke grenzen" te gewagen. En toch het Turksche Rijksgebied was door breede stroomen en zware bergketens doorsneden, en door de natuur zelve in verschillende provinciën afgedeeld. Zoo ooit, dan was er nu eene uitmuntende gelegenheid, om door middel van „natuurlijke grenzen" tot een vergelijk te komen. Maar de diplomaten deden alsof zij daar nooit over gehoord hadden en spraken over de Turksche grensregeling, zonder er de natuur bij te pas te brengen. Misschien schaamden zij zich over vroegere onbeschaamdheden.

Het beginsel was bovendien wel wat versleten, sedert Duitschland in 1871 zijne westelijke grenslinie vrij *on*natuurlijk over de Vogesen trok en daarbij volstrekt niet van „natuurlijke", maar meestal van „geographische" grenzen sprak en dan altijd „strategische" grenzen bedoelde.

Niemand echter heeft het oude Napoleontische beginsel in een bespottelijker daglicht gesteld dan de Premier van Engeland, Benjamin Disraeli, die onlangs aankondigde, dat hij bezig was *in het hartje van Afghanistan* naar „wetenschappelijke" grenzen te zoeken!

Op staatkundig gebied ging derhalve het jaar 1878 niet zonder vrucht voorbij. Houdt de voortgang in dezelfde richting aan, dan zijn wij binnen kort van al de groote politieke theoriën verlost, waardoor het rooven van Staten

en het omverwerpen van gevestigde dynastiën werd aangeprezen en vergoêlijkt.

Maar of nu de verworpen beginselen voor betere zullen plaats maken, wie zal daarover eene bepaalde meening durven uitspreken?

De landhonger schijnt gedeeltelijk gestild. Maar de staatkunde heeft nog haar raadselachtige houding bewaard; zij kromt en kronkelt zich onverwacht in duizend bochten en legt nimmer haren slangenaard af. Door eer- en heerschzucht gedreven, kent zij geen anderen maatstaf voor hare handelingen dan het eigenbelang; van daar dat zij heden verwerpt wat zij gisteren aannam, heden toejuicht wat haar onlangs afkeer scheen in te boezemen, en de zaken altijd in zoodanige richting draait, dat het licht aan hare zijde schijnt en de schaduw op anderen valt.

Het zou dwaas zijn te beweren, dat eene verderfelijke staatkunde geene kwade gevolgen voor het maatschappelijk leven voortbracht.

Eene slechte regeering kweekt slechte burgers en haar verleidelijk voorbeeld vindt toepassing op sociaal gebied.

Ook onder dit opzicht was 1878 rijk aan waarschuwende gebeurtenissen; want met ongekende driestheid traden de vorstenmoorders te voorschijn.

Keizer Wilhelm echter, die eenmaal zijne Duitsche medevorsten van den troon bonsde en in zijn gewapend volk de bedreiging des doods op hen afzond, hij behoefde zich niet te verbazen, toen eerst Hödel en kort daarop de vrijmetselaar Nobiling misdadig de hand naar zijn leven uitstrekten. Maar als misschien bij den bejaarden vorst de herinnering aan vroegere gebeurtenissen verflauwde, dan

kon de aanslag *Unter den Linden* hem ten minste met het diep verval van zijn volk bekend maken.

Het was een gelukkig verschijnsel, dat de oude man, die gretig den voortgang van den „Kultuurkamp" had bevorderd en doof bleef voor het gejammer van millioenen onderdanen, eindelijk het oog opende voor de teekenen der verwoesting en tot de overtuiging geraakte, dat onder zijn al te hoog geroemd bestuur „het land van godsvrucht en goede zeden" in eene kweekplaats van koningsmoorders veranderd was. De angst voor het behoud van zijn herhaaldelijk bedreigd leven bracht hem tot inkeer, zoo ten minste zijn woorden als ernstig gemeend moeten worden opgevat. Hij eischte het herstel van het godsdienstig leven, vooral door middel van de school, en zijn voornaamste Staatsman knoopte vredelievende onderhandelingen met Rome aan.

Wie de zaken in haar onafscheidelijk verband beschouwt, moet hierin een huldeblijk aan Christus' Kerk erkennen.

Zij was de vervolgde, en werd als „Staatsgefährlich" uitgekreten; op haar wierp men de schuld van al de rampen, die het Duitsche vaderland troffen.

Maar toen het Hoofd van den Staat en de Staat zelf in gevaar verkeerden, werd juist aan Rome, waartegen men, om zich zelven gelijk te blijven, den strijd met grooter woede had moeten voortzetten, een ontwerp van vrede voorgesteld.

En bovendien, de nieuwe sekte, die men vooral ter bestrijding der ware Kerk in het leven had geroepen en anders altijd op den voorgrond bracht, scheen uitgediend en werd ten grave gedragen.

Welk beloop de onderhandelingen ook mogen nemen, reeds de eerste erkenning der behoefte om met de Katholieke Kerk vrede te sluiten mag in de geschiedboeken dier Kerk als een zegepraal over hare bitterste vijanden vermeld worden.

Zij ontving, als redster der maatschappelijke orde en als verkondigster van den eerbied voor het gezag, de hulde eens dwingelands.

Zij zag het droeve einde eener sekte, die, bestemd om haar te vernietigen, met al het wapentuig van vroegere ketterijen werd gewapend, die voorloopig het medebezit verkreeg, om later het uitsluitend bezit van het vermogen der Kerk te verwerven, die met Staatsgunsten was overladen, die politie en gendarmerie ter hare beschikking had, om al wat haar weerstreefde over de grenzen te zetten -- eene sekte die, door de aardsche machten gesteund en onder luid gejubel den geduchten stormloop ondernam en herhaalde, maar het hoofd tegen de Rots te pletter liep en naar den afgrond verdween, zonder dat iemand een poging waagde haar ellendig leven te redden. Was Reinkens, die bij de vredesonderhandeling niet werd meêgeteld, over zooveel miskenning in woede ontstoken, hij bedacht niet, dat de Kerk aan haren voet al de geslachten der ketters ziet op- en ondergaan tot aan het einde der eeuwen.

Petrus, aan wien die belofte werd gedaan, herleeft in al zijne opvolgers. Hij herleefde dit jaar ook in Leo XIII, in wien het vertrouwen op die goddelijke belofte niet zal beschaamd worden.

In dat vertrouwen leven alle zonen der Kerk, en roepen

zij bij den aanvang van het nieuwe jaar den Stedehouder van Christus op aarde toe:

LEO PONTIFEX ECCLESIAE TRIUMPHO GAUDEAT
ANNO SALUTIS
1879.

Op het feest van 's Heeren Geboorte, 1878.

B. H. KLÖNNE.

De Conferentiën van Pater Félix over het Socialisme.

Vijftien jaren lang, van 1856 tot 1870, hield Pater Félix zijne beroemde Conferentiën in Notre-Dame te Parijs, hoofdzakelijk over den Vooruitgang door het Christendom. Zijne Conferentiën van 1871 te Luik handelden over den Vooruitgang door het moederschap der Kerk, en die van 1872, te Toulouse, over het vaderschap van den Opperherder of Paus. Buitendien gaf hij nog menig vlugschrift uit, en o a. ook zijne Redevoering tot de 400 studenten van het collegie van St. Franciscus Xaverius te Vannes, door Pater B. van Meurs, derzelfde orde van Jesus, vertaald onder den titel: „*De Arbeid, wet des levens en der opvoeding*" en met aanteekeningen verrijkt [1]).

Over die Conferentiën in Notre-Dame te Parijs hebben wij vroeger herhaaldelijk gesproken, en van eenige den hoofdinhoud met menige treffende plaats in haar geheel medegedeeld [2]). Ook hebben we in der tijd de drie redenaars van Notre-Dame: Pater Lacordaire, den genialen Dominikaan, en de twee Paters Jesuïeten Ravignan en

1) Zie *De Katholiek*, Deel LXIII, bladz. 122 vv.

2) Zie Deel XXVII, 122 vv., XXIX, 166 vv., XXXIII, 155 vv.

Félix onderling vergeleken en hierbij den laatste meer uitvoerig gekenschetst [1]).

Nu heeft Pater Félix in de vaste van dit jaar (1878) Conferentiën gegeven in Notre-Dame te Grenoble en ze met eene Voorrede publiek gemaakt [2]). Hij behandelt daarin de hoofdvraag des tijds, het socialisme, van al hare zijden. Uit ons verslag zal men het uiterste gewigt van het onderwerp en de vindingrijkheid des redenaars nog te meer opmerken.

De voorrede des schrijvers is een dringend betoog, dat het socialisme thans openlijk voor zijne verderfelijke plannen uitkomt, en er niettemin, ongeloofelijk genoeg! nog zoo velen zijn, die het werkelijk bestaan van dat kwaad betwisten en het voor een hersenschimmig schrikbeeld houden om vrees in te boezemen voor de revolutie en de republiek. Met een aantal dreigende verklaringen in dagbladen en op congressen staaft hij, hoe hoog de vermetelheid der socialisten en hiermede het gevaar voor de maatschappij geklommen is. Zoo roept er een aan de arbeiders en de lagere klasse toe: „Gedenkt, dat gij het „getal zijt, dat is, de kracht; gedenkt, dat gij de ellende „zijt, dat is het regt; gedenkt, dat gij de soevereinen zijt. De tijd komt, om uwe miskende soevereiniteit metterdaad te doen gelden." (Mot d'Ordre, 1 Aug 1877.) Op het congres van Gent sprak de burger

---

1) Zie Deel XXXVI, 349 vv.

2) „Le Socialisme devant la société — Conférences prononcées à Notre-Dame de Grenoble dans le câreme de 1878. Par le R. P. Félix, de la Compagnie de Jésus. — Paris, Roger et Chernoviz. 1878." — XII en 315 bladz. gr. 8o.

Reulig, van Zurich: „Wat wij willen is het socialisme, „of liever het communisme in beoefening brengen. „De Staat, meester van alles, de vruchten der aarde naar „de verdiensten en hoeveelheid van den door ieder vol- „bragten handenarbeid verdeelend, enz., enz. — En wij „zullen de vreugde hebben van tegenwoordig te zijn bij „het zieltogen der priesters, burgers, kapitalisten, enz." (Univers, 17 Sept. 1877.) Op hetzelfde congres durfde Robin verklaren: „Het volk herinnert zich 1793 en 1848. „Als zonen van die groote dagen, zullen zij (de arbeiders) „opstaan en het onderbroken werk van Marat voortzetten. „Zij zullen de oude wereld slechten; zij zul- „len haar steen voor steen verwoesten, en op „die puinen zullen zij het stevig gebouw der „democratische en sociale Republiek optrek- „ken." En dit jaar nog (1878) zag men den 14 Januarij te Parijs het lijk van een Raspail door honderdduizend menschen naar het graf begeleiden, en hem met allerlei opschriften op immortellen-kransen huldigen, en een daarvan luidde: „Aan den apostel van het Socialisme!" Veel meer en erger was er aan te halen, doch de welvoegelijkheid en eerbied voor den lezer gedoogen het niet.

Wat dan zeer moet bevreemden, zegt Pater Félix, is de straffeloosheid, welke zulke openlijke woorden in gegeheel Europa vinden [1]), en de onverschilligheid der tegenwoordige geslachten, die, bij al die aankondigingen van plundering, moord en bloedbaden, zich er gevoelloos voor

---

1) De Duitsche socialistenwet was er nog niet, en zal alleen ook, zonder de godsdienst, het kwaad niet keeren.

toonen. Doch vooral doet het allersmartelijkst aan, dat mannen, die het beste kunnen weten, wat er in de maatschappij omgaat, zich nog het gevaar ontveinzen en het bestaan van het socialisme loochenen. De geheele wereld over bazuint het zijne bedreigingen uit; het is vermetel genoeg, om gedurig en openlijk en alom te herhalen, wat het zoekt; het heeft zich getoond in de rosse vlammen en de bloedbaden der hoofdstad van Frankrijk: hoe is het mogelijk, nog aan zijne werkelijkheid te twijfelen! Wie moet niet inzien, dat het socialisme de groote vraag is van het oogenblik, de vraag van leven of dood voor geheel de maatschappelijke orde?

Pater Félix wil inzonderheid aan mannen, die hunne bekwaamheid, geest en naam aan ijdele politieke berekeningen, schikkingen en stelsels verspillen en den waren toestand niet willen opmerken, het gevaar en den eigenlijken vijand doen kennen, en hen en allen aanmoedigen, om het kwaad met alle wettige middelen te bestrijden.

EERSTE CONFERENTIE.

Het socialisme als denkbeeld.

„De geregtigheid verheft een volk, maar de zonde maakt de natiën rampzalig" (Spreuk. XIV, 34.) De zonde der tegenwoordige maatschappij is, gelijk zij zelve zich noemt, het socialisme, dat is, een geheel van leeringen, van hartstogten en van zamenzweringen, die den tegenwoordigen staat der maatschappij aanvallen en omver willen werpen. Dit is het onderwerp der zes Conferentiën, waarin uiteengezet wordt: wat het socialisme is; wat het als leer tot punt van uitgang, tot middel van vooruitgang

en tot punt van aankomst heeft; en wat zijn werkelijke oorsprong in de menschheid is.

Om het hedendaagsche socialisme wel te begrijpen, moet men het uit een drievoudig oogpunt beschouwen, als denkbeeld, als hartstogt, als werking; als een denkbeeld, dat zich door al de stemmen der pers verbreidt; als een hartstogt, die door geheel den tegenwoordigen toestand wordt aangevuurd; als eene werking, die zich ordent en zamenspant door al de magten der tegenwoordige revolutie. Eerst moet men inzien, wat het socialistische denkbeeld, de socialistische hartstogt en de socialistische werking is, om wel te verstaan, wat het socialisme is en wat het najaagt.

Als noodzakelijke inleiding voor het voller begrip van al hetgeen de redenaar verder behandelt, wordt dan in de eerste conferentie verklaard, wat het socialistische denkbeeld is, en wat het diensvolgens als eindstrekking behelst.

1. Het was aanvankelijk het denkbeeld van eene hervorming, welhaast van eene vervorming, en daarna van de verwoesting der maatschappij.

In het begin van deze en op het einde van de vorige eeuw, was het in zijn oorsprong eene gedachte van algemeene verbroedering en eenstemmigheid, waarin verschillende wijsbegeerten al de menschelijke tegenstrijdigheden opgelost wilden zien; eene leer, indien het zoo mag heeten, die zich aankondigde als een nieuw evangelie van vrede, van vrijheid en broederschap. Dat verlokkend droombeeld trok, vooral bij het heerschend egoïsme, velen aan. In naam der wetenschap werden de ongerijmdste stelsels tot hervorming der maatschappij van de leerstoelen ver-

kondigd, in bladen en geschriften verbreid. Zulk een denkbeeld kwam dan ook onder het volk, dat, met geen afgetrokken bespiegelingen tevreden, die opgevijzelde hervorming wilde verwezenlijkt zien; en de predikers zelven dier algemeene harmonie begrepen spoedig genoeg, dat hun ideaal niet te bereiken was, of al de grondslagen der maatschappij moesten veranderd worden, en hare hervorming moest volslagen vervorming worden.

De geest der revolutie was niet te voldoen met bloote wijzigingen of verwisselingen in het gezag of bestuur. Wat er door het oproer ook omvergeworpen was, de hechte gronden, waar alle maatschappij op steunt, waren niet bereikt; en het sprak: Ik zal verder gaan en graven tot de eerste grondslagen dier maatschappij, welke ik, na zóóveel veranderingen, altijd nog als dezelfde terugvind met hare eeuwenoude gebreken, hare ongeneselijke misbruiken en zich altijd vernieuwende dwingelandijen: tot de bronnen, waar zij van leeft, moet ik doordringen, en van die bedorven, ontredderde maatschappij moet ik in werkelijkheid een beter bestaan en toestand aanschouwen.

Onmogelijk echter is zulk eene vervorming te volvoeren, of het moet eerst tot eene verwoesting komen van hetgeen thans bestaat. Het socialisme maakt er volstrekt geen geheim van, dat dit zijn toeleg is, maar luide roept het door zijne ware vertegenwoordigers uit: De tegenwoordige maatschappij moet vergaan, en uit hare puinen moet eene nieuwe maatschappelijke orde voortkomen.

In den beginne alzoo: de hervorming, met al de verlokselen der eenheid en maatschappelijke eenstemmigheid; vervolgens, de vervorming, met de beloften eener vernieuwing en de hoop op eene verjeugdiging der maatschappij;

en ten slotte de verwoesting, met al de bedreigingen der regeringloosheid en den ondergang der maatschappij. Het oude gebouw algeheel en zoo snel mogelijk afbreken, en op zijne puinen het nieuwe gebouw optrekken, dat wil het socialisme verwezenlijken, al moet het hiertoe ook door stroomen van bloed en over stapels van lijken gaan.

2. Doch die maatschappij, hoe vermolmd men haar ook scheldt, heeft nog sterke grondslagen, zoo oud als de menschheid zelve: den eigendom, welke er de stoffelijke, het gezin, dat er de menschelijke, de godsdienst, die er de goddelijke grondslag van is. Zoo dan is de eindstrekking van het socialisme de verwoesting van de godsdienst, het gezin en den eigendom.

Hoe het zijne aanslagen verbloeme, het randt den eigendom aan, dat is, iemands persoonlijke soevereiniteit over het veld, het huis, het kapitaal, het erfdeel, waarvan hij heer en meester is; den eigendom, dat is, de vrucht van zijn persoonlijken arbeid of van de opoffering zijner voorvaderen; den eigendom, overal en altijd door de natuur, de regtvaardigheid en de godsdienst beschut, en door alle beschaafde volken voor onschendbaar gehouden; den eigendom, waardoor het gezin zich hecht aan den geboortegrond en de maatschappij bestand heeft en duur. En het woeste woord is gesproken: „Eigendom is diefstal!" En men dreigt met „terugvordering door het volk" en „maatschappelijke vereffening"; en eene aalmoes van den rijke wordt door den arme hooghartig beschouwd als een gering begin van herstel. Elke eigenaar moet van zijn eigendom beroofd en de Staat eenige oppereigenaar worden en alles oppermagtig, als de nieuwe God, verdeelen!

Al willen velen het niet inzien, dit toch is de strekking

van het socialisme, dat, met den stoffelijken grondslag der maatschappij in den eigendom, tevens haren menschelijken grondslag in het gezin aanrandt.

Het gezin, dat verheven werk, niet van menschelijke maar van goddelijke schepping! schoone weerglans van Gods drieëenig leven en type der menschelijke maatschappij. Geen gezin meer, gelijk het altijd was, vooral niet, zooals het door 't Christendom is geheiligd, maar die vrije keuze en vrije liefde, zooals befaamde socialisten het durfden uitslaan en wij het niet mogen herhalen. Zij randen in het gezin, met den eigendom, deze drie eigenschappen aan, die er de eer, de kracht en bestendigheid van uitmaken: de eenheid, de onoplosbaarheid, de erfelijkheid, en hiermede de voortdurendheid of bestendigheid.

De eenheid, welke de wezenlijke voorwaarde is van de zamenstemming, orde, schoonheid en het geluk des gezins, behaagt den socialist niet, maar eene vrijheid, gelijk de Koran aan zijne volgelingen verleent. Geen blijvende huwelijksband, die onmenschelijke slavernij, maar echtscheiding naar willekeur, en voor beiden; wat de bestendigde revolutie is in het gezin, en te gelijk de opheffing der erfelijkheid, of der overlevering van het voorvaderlijk bezit in het eigen gezin. Met het vervallen der erfelijkheid, welke de waarborg is van den voortduur en de bestendiging der huiselijke maatschappij, moet ook deze zelve vervallen.

Natuurlijk ook randt de socialist de godsdienst aan, als het hechtste bolwerk voor den eigendom en het gezin. Hij strijdt niet tegen deze of gene, maar tegen alle godsdienst. De dolzinnige kreet weerklinkt alom: Geen

godsdienst meer, geen altaar, geen priester, geen tempel, geen offer, geen eeredienst, geen plegtigheden of godsdienstige feesten meer. Wat de goddeloosheid sprak voor drieduizend jaren: „Laat ons op aarde al de feestdagen van God doen ophouden!" (Ps. LXXIII, 9) — dat wil het tegenwooordige socialisme, en zoekt God te verbannen uit de wereld!

Tegenover dien Syllabus der dwaling en verloochening hebben wij allen manmoedig het Credo der waarheid en bevestiging te stellen, om de bedreigde maatschappij te helpen redden.

Van deze eerste conferentie gaven wij een uitvoeriger verslag, wijl de volgende onderwerpen er hun grond in vinden en er te beter door begrepen worden. Den hoofdinhoud der verdere conferentiën bieden we, voor zooverre doenlijk, meer verkort aan. De lezer zal zelf wel opmerken, hoe genetiesch geheel het plan en de voortgang van den redenaar is: de socialistische gedachte wordt drift, wordt daad. Welke gronddwaling heeft het tot punt van uitgang of ten grondslag, en welke tot punt van aankomst of eindoogmerk? En waar nu heeft dat socialisme, gelijk wij het thans kennen, zijn eigenlijken oorsprong of eerste wording? Men ziet hier reeds, hoe grondig en alzijdig, en met wat rijkheid van gedachten Pater Félix zijn onderwerp behandeld heeft.

TWEEDE CONFERENTIE.

Het socialisme als hartstogt.

Het socialisme is niet enkel een denkbeeld, dat zich allerwegen verbreidt, maar het is natuurlijker- en nood-

zakelijker-wijze gegroeid tot een hartstogt of drift, die met den dag al meer ontbrandt, en bij sommige lieden reeds tot waanzin is gerezen. Die aanstekelijke geesel is de haat, de socialistische haat, slechts nog te bezweren als hij algemeen wordt gekend.

1. Wat is die haat en uit welke elementen bestaat hij?

2. Van waar komt die haat en welke zijn de voornaamste oorzaken, die zijne verschijning in onze maatschappij verklaren?

3. Wat is de strekking van dien haat en op wie heeft hij het vooral gemunt?

1. Is in 't algemeen de haat de omkeer onzer liefde, deze haat, die zoo veelvoudig en zamengesteld is, wordt slechts gekend door hetgeen men er van ziet en is met geen woorden te omschrijven. 't Is eene afgrijselijke vereeniging van den haat tegen den mensch, tegen de maatschappij en vooral tegen God.

Die haat tegen den mensch is blind, is doof, gevoelloos; is onregtvaardig, boosaardig, ondankbaar, wreed en broedermoordend; die haat is in den mensch iets van Satan en op aarde iets van de hel.

Die haat tegen de maatschappij is in lijnregten strijd met haar leven. Immers het maatschappelijke leven is de orde, de vereeniging, de vruchtbaarheid, de voortbrenging, de vooruitgang, de beschaving; en de haat is juist het tegenovergestelde, is de wanorde, de verdeeling, de onvruchtbaarheid, de verwoesting, het verval, de barbaarschheid. Eene maatschappij met dat kwaad in het hart wordt een soort van hel, en zulke menschen gelijken op de duivelen, die haten, eeuwig haten.

Maar het sataniesch karakter van den socialistischen

haat voltrekt zich in zijn regtstreekschen haat tegen de godsdienst, tegen het goddelijke, met een woord, tegen God, en deze haat is zijn diepste grond. Een opregt revolutionair heeft gezegd: „De revolutie is anti-clericaal, „of anders gezegd, tegen de godsdienst; zij is godde-„loos; 't is de heerschappij der menschelijke vrijheid „tegenover het goddelijk gezag." Als het socialisme, dat de revolutie is in hare hoogste magt, door zijne woordvoerders uitsprak wat er in zijn binnenst ligt, het zou voor het beroemde gezegde van Joseph de Maistre niet terugdeinzen: „De revolutie is sataniesch"; en wie hun werk aanschouwt, moet erkennen: Het socialisme is Satan in de menschheid! Het zoekt de maatschappij der menschen tot een afschuwelijk beeld van het leven der duivels, en de aarde tot een soort van hel te maken. Gedenken we slechts, wat ontwijding, wat heiligschennis het tegen God in zijne tempels, aan zijne altaren en tabernakels en alwat heilig is heeft gepleegd.

Die drievoudige en toch ééne haat laat zich alom voelen in het leven, wordt onderwezen, wordt gepredikt door geheel de tegen-Christelijke pers, en spreekt, ondanks het gegeven ordewoord van gematigdheid, zijne afschuwelijke bedreigingen uit; en wat er woelt in hetgeen men thans de wereld der arbeiders noemt, zal blijken, als die haat op het eerste teeken tot zijne jammerlijke uitbarsting komt.

2. Van waar nu kwam die hartstogt? Hoe is die haat in ons midden ontstaan? Ik vraag niet naar zijne verre, eerste oorzaken, waarover ik later spreek; maar onder wat invloed van betrekkelijk jonger tijd hij in Europa, en vooral in Frankrijk, ontstond en toenam.

Men kan allereerst zeggen: let men op den gang van

het socialistische denkbeeld, dan kon, gevolgelijkerwijze, de socialistische hartstogt niet uitblijven. Wat de geest zoo vurig omhelst, dat grijpt ook in 't gemoed: die gedachte wordt drift. Er zijn echter andere oorzaken aan te wijzen, welke meer bijzonder dien hartstogt deden ontstaan, ontwikkelen en ten top klimmen. Drie er van noemen we op. De scheiding van het goddelijke deed die drift ontstaan; de zonde der menschen heeft haar meer en meer ontwikkeld; de tegenstand der maatschappij heeft haar verbitterd en ten toppunt gevoerd.

De eerste en de voornaamste oorzaak is de scheiding der menigten, zonder geloof en zonder godsdienst, van het groote en algemeene middenpunt der liefde, van het Hart van Christus, die zeide: „Als Ik opgeheven zal zijn, zal Ik alles tot Mij trekken" (Jo. XII, 32); heillooze scheiding, reeds vóór eene eeuw door het tegen-Christendom van Voltaire begonnen, door de ongodisterij onder het volk toegenomen en voltrokken. Voor de Christelijke liefde, die de harten vereenigt, kwam het verdeelend egoïsme en de haat.

De tweede algemeene oorzaak der vermeerdering van dien haat, en noodzakelijk gevolg der scheiding van God, was de groote zondigheid der menschen. Vergrijpen in de zeden: weelde, wulpschheid als bij heidenen, ongeregtige verrijkingen en verkwistingen, onverzadelijk zingenot. Vergrijpen in de letterkunde: bij socialistische romanschrijvers, dichters, tooneelisten, geschiedschrijvers en vooral in de dagbladpers. Vergrijpen in zooveel wijsgeerige stelsels, die geest en geweten geheel vrij verklaarden en alle begrip van goed en kwaad, van regt-

vaardig en onregtvaardig, wegredeneerden of onbeschaamd loochenden.

De derde oorzaak der klimmende socialistische drift was het noodzakelijk verzet der maatschappij tegen hare ongeregtige eischen. Randt die drift den eigendom, het gezin, de godsdienst aan: de maatschappij, met hare onvermijdelijke noodwendigheden, met hare grondwetten en onverwinnelijke behoefte van zelfbehoud, staat daar om die drie belangen te verdedigen. Vergt de drift volstrekte onafhankelijkheid; de maatschappij moet spreken van gezag; vergt de drift rijkdom voor allen: de maatschappij moet de regtvaardigheid handhaven; wil de drift genot, geluk als een regt voor allen: de maatschappij antwoordt: Gij vergt het onmogelijke! Wij kunnen het lijden verligten, verminderen; maar onmogelijk is het, alle lijden weg te nemen en aan allen een gelijk genot en geluk te verschaffen. Door dien noodzakelijken tegenstand wordt de socialistische haat te meer geprikkeld, ten toppunt, ja tot waanzin opgevoerd.

3. Op wie nu heeft het die haat, en wel vooral, gemunt? Op alwat zich tegen zijne drievoudige begeerlijkheid en aanslagen verzet, hetzij dan de godsdienstige, de zedelijke of de stoffelijke kracht; en zeer bijzonder nog op vijf klassen van menschen, die het socialisme, naar zijne eigen verklaring, boven allen haat. En dit zijn: de regeerder of het gezag, dat zijn regt tegenover de volstrekte onafhankelijkheid handhaaft; de soldaat, dat is, de kracht ten dienste van het regt; de eigenaar, die immers voor den socialist een onregtvaardige bezitter is; de magistraat, die door de wet den eigendom en de vrijheid beschut; en vooral de priester, die, meer dan

de vorige personen, God vertegenwoordigt. — Wat den priester betreft, men denke aan Parijs, wat daar aan zooveel priesters is geschied, en aan de volgende woorden, onder de uitbundigste toejuiching eener gansche vergadering gesproken: „Het algemeene stemregt blijft slaf, „zoolang er een priester op aarde blijft. Men moet het „kapitaal vernietigen, en ter vernietiging van het kapitaal, „moet men den priester treffen" [1]).

Hier vooral toont de haat zich nog meer sataniesch en nog meer tegen God; hier is hij ten toppunt, tot razernij gestegen. Hier alleen kan de liefde, die sterker is dan de dood, overwinnen. Moet het socialistische denkbeeld door de magt van ons geloof, de socialistische hartstogt moet door de magt van onze liefde overwonnen worden.

DERDE CONFERENTIE.

Het socialisme in werking, of als zamenzwering.

Het socialistische denkbeeld groeide tot hartstogt, en de hartstogt toonde zich in het leven, werd daad en werking, werd met een woord zamenzwering tegen de maatschappij. Wij zullen het bestaan, de magt en de kenmerken der socialistische zamenzwering voor oogen stellen.

1. Haar werkelijk en dreigend bestaan wordt gestaafd door drie onwraakbare getuigenissen: door de kracht der dingen, door het inwendig gevoel en de klaarblijkelijkheid der feiten.

---

1) Congres van Gent, Univers, 17 Sept. 1877.

Is het oproer van den geest in het gemoed overgegaan en blakende hartstogt geworden, dan streeft het van nature, en heimelijk en openlijk, naar zijn doel; het gaat den weg van den eersten oproermaker en zamenzweerder Lucifer. Het socialisme is de revolutie in de hoogste magt, en dus de volledigste organisatie der zamenzwering. Verder: gelijk na den val de ongeregelde driften in haar geheel binnen ons zelven eene blijvende zamenspanning zijn tegen de waarheid, tegen het goede, tegen God: zoo zijn het uitwendig de losgelaten hartstogten, die zich werpen op de maatschappij: 't is eene zamenzwering tot haar verderf. En wijl die opperste geest der revolutie altijd vindt wat hem mishaagt en wat hij anders verlangt, zoo is het eene aanhoudende, rustelooze zamenzwering, om door alle hem ten dienste staande middelen zijn afschuwelijk doel te bereiken.

De aard dus of de kracht zelve der dingen bewijst het bestaan van zulk eene zamenzwering, en het diepst gevoel onzer zielen getuigt het mede: hiervoor heb ik slechts een beroep te doen op u zelven. Er is eene pijnlijke onrust en verwachting, een niet te onderdrukken voorgevoel van aanstaande jammeren door eene nieuwe uitbarsting van den zich thans nog inhoudenden oproergeest; en of men al roept van vrede, vrede! wie gelooft er aan, en ziet niet veeleer met angst de toekomst te gemoet?

Want ook het openbare, erkende feit getuigt voor het bestaan der heillooze zamenzwering. Het geheim der loges en verborgen zamenkomsten is reeds in 't licht getreden. Er zijn begaafde vernuften, die de zamenzwering regelen, die het ordewoord geven, hare krachten oplei-

den en afrigten, alle draden van een wijd-uitgestrekt plan in handen hebben. Er zijn openlijke schandfeesten gevierd, die ons maar al te zeer den toestand der maatschappij openbaarden. Er zijn ontvlammende redevoeringen gesproken en programmen verbreid, die onbewimpeld verklaren wat de socialisten willen: „Wij bevelen aan al onze leden, „dat zij het vuur van haat en wraak tegen de godsdienst, „het gezag, de rijken en burgers opstoken.... Welhaast „gebruiken wij de geweldige en vreeselijke uitbarstingen, „om aan het tegenwoordige maatschappelijke stelsel een „einde te maken, al moet men ook des noods alwat nog „in de burgerlijke en godsdienstige orde staat met bijl en „geweer nedervellen" [1]).

2. Aan het bestaan dier zamenzwering valt dus niet te twijfelen; welke nu is hare magt? Geheel kennen wij haar niet, omdat het gansche raderwerk niet voor ons open ligt; maar vier groote en vereenigde krachten zijn, zonder al de andere te tellen, ligtelijk aan te wijzen: de magt van de pers, van het goud, het getal en de organisatie.

Welk eene reusachtige, albeheerschende magt de pers in onzen tijd is, begrijpt ieder. En overal heeft de zamenzwering dit middel in hare dienst, spreekt onophoudelijk met duizendduizend monden, telt een heirleger van geletterden en half-geletterden, die rusteloos voor haar zwoegen, en telt helaas! hare begunstigers zelfs onder anders behoud-gezinde lieden, die hare voortbrengselen noodeloos lezen en steunen!

Het goud is eene andere grootmagt dezer eeuw: het

---

1) Centraal comité van Londen, 13 Julij 1871.

verkracht en verkoopt de gewetens. De Joodsche zamenspanning tegen Christus werd niet zonder geld voltrokken: de socialistische zamenzwering beschikt over de schatten der aarde. Van waar ze komen die millioenen, is een geheim, maar een feit is het, dat het socialisme over millioenen beschikt, om menschen te koopen, gereed tot verraad, en dag aan dag de strijders onder zijne banier te vermeerderen.

En ontzaggelijk groot is dat getal. De opperste kracht nu in de maatschappelijke orde is de mensch zelf, met zijn geest, zijn hart, zijn wil en zijnen arm. En menschen met die viervoudige kracht zijn aangeworven, ingedeeld, geoefend, met eeden verbonden bij millioenen over de geheele aarde; en dit tot één en hetzelfde doel: ten ondergang der maatsehappij!

Daar is dan ook de magt der organisatie, gelijk blijkt uit al de sferen van het verstandelijke, literaire, politieke en sociële leven. Alles gehoorzaamt aan één ordewoord. Zie het in de stelsels van opvoeding en onderwijs, en in de geschriften; in dezelfde gedragingen van allen die eenigen post, welken ook, bekleeden; bij de stembus, waar duizenden zich als één man op denzelfden persoon vereenigen. De organisatie nu verveelvuldigt de kracht van ieder door de kracht van allen, en de kracht van allen door de kracht van ieder: wat dan zal zulk eene onmetelijke zamenzwering op het gegeven oogenblik niet vermogen!

3. Ook om hare kenmerken is zij bijzonder te duchten. Enkele daarvan, die bijzonder uitkomen, wijzen wij aan.

Zij heeft het kenmerk der algemeenheid. Zij is in het vaderland en daarbuiten, zij weet van geen gren-

zen; zij strekt zich over geheel Europa en, men kan zeggen, over geheel de wereld uit; de internationale zal weldra de omni-nationale heeten en is in alle vaderland tegen alle vaderland gerigt.

Hierbij komt hare bestendigheid. Was weleer eene zamenzwering beperkt in omvang, meer nog was zij het in duur. Maar de tegenwoordige is altijd in onafgebroken werking, heeft altijd zitting en rust nimmer. Wordt zij hier of ginds getroffen, elders steekt zij het hoofd weder op. Schuldigen, voor lange jaren verbannen of gekerkerd, keeren terug, zweren weêr zamen en nog meer verbitterd dan te voren. Die altijd voortdurende, bestendige werking van zulk eene magt, met hare telkens vernieuwde aanslagen, geeft te duchten, dat zij eenmaal, vroeger of later, triomfeert.

Wee dan den overwonnenen! want zij is onverzoenlijk, wat het gevaar nog te grooter maakt. Met al de stemmen der openbaarheid verklaren die zamenzweerders: Wij zullen de regering, de eenige regering zijn, of er zal geen regering zijn; wij de meesters van het vaderland, of er zal geen vaderland meer wezen! „Ons doel is de on-„herroepelijke verdelging der oude wereld!" [1])

Zelve heeft die zamenzwering zich den naam gegeven van onverbiddelijk, van onverzoenlijk, en daarom eindelijk is het eene luid verkondigde zamenzwering op leven en dood. In eene beruchte vergadering sprak er een: „De „tirannen hebben eene diepe groeve gegraven tusschen hen „en de arbeiders: die groeve kan slechts gedempt worden „door de lijken van de eenen of de anderen." De kreet van het socialisme is: „De zegepraal of de dood!"

---

1) Commune, 27 Maart 1878.

Helaas! bij al het gevaar van die zijde komt ten overmate nog dit onheil, dat er menschen zijn, die voor ons behoud niets beter weten te doen, dan God te bannen uit de ziel van het volk, en zelfs van het kind. Naast die regtstreeksche vijanden der maatschappij zien wij de medepligtigen, die zich in al hunne gedragingen door dien geest laten leiden; wij zien de onverschilligen en de werkeloozen en zooveel anderen, die het oogenblikkelijke gevaar niet willen beseffen. En toch, tegenover eene zamenzwering met die magt en kenmerken, moet er eene geëvenredigde verdediging zijn, die één, algemeen, welgeordend, werkdadig, bestendig en vastberaden is, zelfs om te sterven voor het behoud van het Christendom en de maatschappij.

VIERDE CONFERENTIE.

Het socialisme dwaalt in zijn punt van uitgang, of omtrent den zetel van het kwaad.

Nu we het socialisme kennen naar zijn aard en feitelijk bestaan, hebben we zijne hoofddwalingen na te gaan, bepaaldelijk ten opzigte van de maatschappij: zijn punt van uitgang en van aankomst, en heden over het eerste, over zijne dwaling wat den eigenlijken zetel van het kwaad in de menschheid betreft, en wat het Christendom daaromtrent leert. De vraag is niet, van waar oorspronkelijk het kwaad is, maar waar het thans zijn werkelijken grond vindt. Er is eene leer die zegt: Het kwaad is naar zijn grond niet in den mensch, maar in de maatschappij; eene andere leer zegt: het kwaad is naar zijn grond niet in de maatschappij, maar in den mensch. Het eerste is het socialisme, het tweede het Christendom.

1. De eerste bewering: het kwaad zetelt in de maatschappij is een hoogst onzedelijk en opruijend stelsel. In het heillooze woord van Geneve's sophist: „De „mensch wordt goed geboren, de maatschappij bederft hem", ligt de kiem van al onze dwalingen en de oorzaak van al onze maatschappelijke jammeren: het is de bestendiging van het oproerig verzet tegen de orde. Uit dat woord immers volgt: De opstand tegen de maatschappij is wettig, en de oorlog tegen de maatschappij is niet enkel een regt, maar de maatschappelijke pligt bij uitnemendheid. De mensch acht zich van nature geregtigd en verpligt, om het kwaad, dat hem van zijn doel, het goed, het geluk terughoudt, te verdelgen zooveel hij kan. Naar het godslasterlijk gezegde: „God is het kwaad", strijdt de socialist zelfs tegen God! Is en blijft, naar zijn begrip, de maatschappij met hare instellingen kwaad, het wekt een bestendigen krijg tegen de maatschappelijke orde.

Veel meer echter volgt er uit de stelling: „De mensch „wordt goed geboren, de maatschappij bederft hem"; want is in den mensch alles goed, dan kan de ontwikkeling van hetgeen goed is niet slecht wezen; derhalve zijn alle instinkten wettig en alle driften onschuldig. Deze gedrogtelijke bewering omvat, als gevolgen: de uitroeijing van het zedelijk gevoel, de ontadeling der karakters, de volstrekte heerschappij van het stof en de zinnen, de laagheid en de barbaarschheid zelve. Doch bepaaldelijk op de maatschappij toegepast, is die leer niet slechts hare bestendige beoorloging, maar haar eindelijke ondergang. Immers als zij heerscht, verwoest zij in de zielen al de elementen van het maatschappelijke leven: er is geen broederliefde, geen vrijheid, geen orde meer, maar enkel wat de maat-

schappij tot een beeld der hel maakt: zelfzucht, dwingelandij, regeringloosheid, waarmede zij noodwendig moet ten ondergaan. „Indien eens", onderstelt de redenaar, „indien eens in den aanstaanden nacht de alarm-„klok der doodelijk-beangste maatschappij u uit den slaap „deed opschrikken en u eensklaps vermeldde: Frankrijk „heeft geen regering meer! zegt mij, wat zoudt gij morgen „vreezen? Ééne enkele zaak: Gij zoudt, en te regt, de „hartstogten vreezen, van alle beteugeling bevrijd; gij zoudt „de zelfzucht, de dwingelandij en de regeringloosheid vree-„zen: de zelfzucht, in staat om alles te verslinden; de dwin-„gelandij, in staat om alles te verbrijzelen; de regering-„loosheid, in staat om alles ten onderst boven te keeren." Het zou de laatste vrucht zijn der leer: „De mensch wordt „goed geboren, de maatschappij bederft hem."

2. Wat stelt het Christendom hier tegenover? De leer van Adams val en der verlossing door Christus; de grondleer der erfzonde; een bij uitstek maatschappelijke leer, die ons duidelijk zegt, waar naar den grond het kwaad in onze menschheid zetelt: in den mensch zelven, niet in de maatschappij.

De eerste mensch is gevallen en bragt het kwaad in aller hart. Die leer is de grondslag van alle Christelijke godgeleerdheid, in drie woorden zamen te vatten: De schepping, de val en het herstel. Het kwaad naar den grond in den mensch: dat is zoowel ons maatschappelijk als ons godsdienstig leerstuk; daar is de groote en eenige wijsbegeerte, die niet liegt noch tegen den mensch, noch tegen de geschiedenis, noch tegen de maatschappij; het is de wijsbegeerte van den H. Augustinus in de Stad Gods, van Bossuet in zijne Rede over de Algemeene ge-

schiedenis. Met die godgeleerdheid en wijsbegeerte stemt de kreet in van het Christelijk geweten, dat, hoe meer men voelt wat het kwaad is, te dringender gebiedt daaraan te wederstaan; gelijk ook de Christelijke wet ons dit nadrukkelijk oplegt: Verloochen u zelven. Het kwaad naar zijn grond in de maatschappij te leggen, is daarbij in tegenspraak met het eenparig getuigenis van geheel het menschelijk geslacht gedurende zesduizend jaren.

Doch deze zijde van ons betoog daargelaten, beschouwen we de leer: „Het kwaad is in den mensch" in regtstreeksche toepassing op de maatschappelijke orde. Gaat die leer in de zielen en in het bijzondere en openbare leven over, dan is zij het behoud der maatschappij; want zij stelt het algemeene beginsel van alle orde en alle maatschappelijke grootheid. Evenwel, met die waarheid: „Het kwaad is in den mensch" beweert het Christendom niet, dat het geen onvermijdelijken weerslag heeft in de maatschappij; maar tegenover het socialistische woord: Het kwaad is in de maatschappij, dus moet men haar bestrijden, geeft het ons ten levenswet: Het kwaad is in u, dus moet gij u zelven bestrijden en verwinnen.

Dit eenvoudige beginsel, algemeen en voortdurend toegepast, zou allengs den vrede in de orde, de vrijheid voor het goede en het geluk in de broederliefde voortbrengen, en hiermede de maatschappelijke eenstemmigheid.

De strijd immers naar buiten wordt dan bij iedereen verplaatst naar binnen, tegen zijne eigen driften, tegen zich zelven; dan verkreeg de vrede en de rust hun waren grondslag in de orde.

Met de weldaad des vredes, geeft die leer ook, in plaats

van de dwingelandij, de ware vrijheid, de vrijheid in den mensch en, als gevolg, de vrijheid in de maatschappij. De vrijheid, in haar ideaal, is het vermogen van zich te bewegen in het goed zonder belemmering van het kwaad. Hoe meer dus iemand meester is van het kwaad, zooveel te vrijer is hij ook voor het goed. De vrijheid in de maatschappij is onmogelijk zonder het bedwang der driften; noodig alzoo is: hetzij de vrijwillige of de gedwongen beteugeling van het kwaad onzer driften; de vrijwillige van binnen door de zedelijke kracht, of de gedwongene van buiten door de stoffelijke kracht. Naar gelang een ieder het kwaad zijner driften te meer beheerscht, zal ook de vrijheid der maatschappij in het goede te overvloediger zijn

Met den vrede en de vrijheid, brengt onze leer ook de ware broederschap of broederliefde voort. Voor de beoefening der broederliefde moet noodzakelijk de magt der eigenliefde gebroken worden, naar het voorschrift van onzen Heer: „Verloochen u zelven; bemint elkander." Hoe volkomener alzoo de beheersching is van het eigen ik, hoe voller ook de offervaardigheid der broederliefde zal wezen, en zooveel te gelukkiger de maatschappij. Paraguay kan getuigen, wat de menschheid zou zijn, als ieder door den aanhoudenden strijd tegen zich zelven de vrijheid, de broederliefde, den vrede en het geluk van allen bevorderde.

VIJFDE CONFERENTIE.

Het socialisme dwaalt in zijn punt van aankomst, of 's menschen bestemming.

De andere hoofddwaling van het socialisme geldt

het punt van aankomst of het einddoel van het maatschappelijke leven. Die noodlottige dwaling, over 's menschen bestemming, luidt: „Het paradijs op aarde", terwijl het Christendom daarentegen leert: „Onze bestemming is in den hemel." Reeds werd zij in 1848, en veel vroeger, in socialistische katechismussen voor het volk, alom verbreid. De groote prediker er van, Saint Simon, verkondigde ronduit: „De gouden eeuw is niet in „'t verledene: het aardsche paradijs is vóór ons!" Onder waanzinnige toejuichingen sprak er een in eene socialistische zamenkomst: „De hemel is een herschenschim: wij „moeten dus ons paradijs op aarde hebben" [1]). Die uiterste dwaling is dan ook de uiterste tegenspraak en het uiterste ongeluk.

1. Zij is in schreeuwende tegenspraak met het denkbeeld dat wij van bestemming hebben. Bestemming is eindpaal en doel van het leven; het moet dus iets zijn wat vast en bepaald, wat voor allen bereikbaar is en van nature en werkelijk hoogst gelukkig maakt. Die voorwaarden zijn in een aardschen hemel nooit gevonden en nimmer te vinden.

Nog tastbaarder is de tegenspraak met al de strevingen onzer natuur: met den geest, de ziel, het hart onzer menschheid, waardoor eenparig een gansch ander dan een omschreven en eindig aardsch paradijs gezocht wordt.

Het is bovenal in tegenspraak met het feit, dat is, met de geschiedenis en de algemeene streving onzer menschheid op alle plaatsen en in alle tijden. Hoort de

---

1) Congres van Gent, Univers, 17 Sept. 1877.

edelsten in deugd, heiligheid, wetenschap en opoffering; hoort al die legioenen van de hoogste getuigen, de Martelaars; allen roepen: In den hemel is het paradijs!

2. Het paradijs op aarde als einddoel of bestemming is eene gedrogtelijke leer, die velerlei jammeren voortbrengt; onmogelijk kunnen hare beloften in de werkelijkheid vervulling vinden.

Zij belooft als algemeene en zekere uitkomst eene aanhoudende opklimming en verheffing, en zij geeft eene bestendige daling en verlaging; ons eigen bewustzijn, de rede, de geschiedenis bevestigen, dat zeker met die leer de mensch niet kan uitgaan boven hetgeen hij zelf als het hoogste doel zijns levens beschouwt, maar wel er beneden blijven. Dit nu is in de aardsche ruimte en tijd omsloten. Maar geen God, geen hemel, of onsterfelijkheid, zooals hij die zich droomt, kan hem ooit daarboven verheffen of opvoeren.

Die dwaalleer belooft een allijd toenemend geluk en genot, en zij geeft voortdurende en klimmende troosteloosheid en smart; want zij vermeerdert het lijden door gebrek aan gelatenheid en door ongeduld, en zij vermindert en doodt de hoop en neemt hare magtige verzachting weg. Voor dezulken zonder geloof, zonder hoop en liefde, wordt het leven een hel van twijfel, van wanhoop en haat.

Zij belooft nieuwe voorspoeden en scheppingen, en geeft altijd doorgaande verwoesting, en de grenzelooze volmaakbaarheid, welke zij overal in hare woorden verheft, loopt onvermijdelijk uit op de grenzelooze verlaging, die zij overal in werkelijkheid te weeg brengt. Immers met die leer van het paradijs op aarde, is genot het hoogste levensdoel, en wel een genot, zoo algemeen, zoo groot en zoo spoedig mogelijk. Maar de socialist ziet zich altijd nog

verre van zijn paradijs, zijne bestemming. Waar vindt hij het beletsel voor zijn geluk, een beletsel, dat hem als ongeregtigheid, wanorde en dwingelandij moet voorkomen? Zijne verbitterde ziel zoekt het in den mensch: in de ongeregtigheid van den mensch en in het bezit dergenen die hem niets overlaten. Dat beletsel, roept men hem toe, moet te niet gedaan worden, en het opgehitste volk wil zijne gewaande bestemming veroveren, al is het ook over puinen, lijken en door stroomen van bloed heen. Dat is dan het beloofde paradijs, een paradijs van verworpenheid, van wanhoop en verdelging, een helsch paradijs! zooals ook Parijs het te zien heeft gegeven.

Bevestigen wij dan ons zelven en onze broeders, vooral de ongelukkigen en behoeftigen, in ons geloof en onze hoop van een toekomstig en eeuwig geluk, altijd gedachtig, dat het kwaad in den mensch en het paradijs in den hemel is.

ZESDE CONFERENTIE.

Oorsprong van het socialisme.

Tot nu toe toonden wij onder verschillende opzigten, wat het socialisme is; ter volledige behandeling van ons onderwerp moeten wij tot zijn oorsprong opklimmen: het heeft een verren of eersten en een lateren oorprong.

1. Zijn eerste oorsprong is zoo oud als de gevallen menschheid, als de erfzonde en de hieruit voortkomende driedubbele begeerlijkheid: van den geest, hoogmoed, van de oogen, hebzucht, van het vleesch, zingenot; of de ongeregelde liefde tot onafhankelijkheid, bezit en genot, of de onbeteugelde drift om te gebieden, te bezitten en te genieten.

Het socialisme is in zijn wezen de volstrekte ontkenning van alle gezag, zelfs van Gods gezag, en de bevestiging van 's menschen volstrekte onafhankelijkheid. Die begeerlijkheid deed zich ongetwijfeld door alle eeuwen heen meer of minder gelden, doch thans vooral; de socialist wil onbelemmerd heerschen en haat het gezag van welken aard en in welken vorm ook: het gezag van wet of vorst, van ouders en priesters, van zijn God en Opperheer.

Ook de tweede begeerlijkheid, naar bezit, betuigde zich wel ten allen tijde; hoe hoog echter is thans de dorst naar het goud en de aanbidding van den Mammon geklommen! Het koste wat het wil, maar de socialist wil overvloed voor allen of den ondergang van allen, verdeeling of plundering der rijkdommen, arbeid of oproer, brood of den dood!

En hiermede gaat in hooger mate dan ooit te voren de derde oorzaak gepaard, of de bandelooze hartstogt om te genieten, en tevens de afschuw en het onvermogen van te lijden. Dat is de ééne en drievoudige booze begeerlijkheid: 's menschen zelfzucht om te gebieden, te bezitten en te genieten.

2. Behalve deze verre, maar nog altijd voortwerkende oorzaken, heeft het socialisme een lateren oorsprong; en, zoo beschouwd, is het de zamenvatting van alwat het rationalisme en de revolutie der jongste eeuwen tot heden toe heeft ontworpen en gewerkt. Het is een algemeen protestantisme, de algeheele ontkenning tegenover de algeheele bevestiging. Slechts de hoofdpunten kunnen we aangeven, naar gelang het verzet in zijn voortgang meer zijn grond en voedsel zocht in de godsdienst,

in de wijsbegeerte, de staatkunde of het maatschappelijke leven. Dit alleen staaft reeds genoeg, hoe het hedendaagsche socialisme is gegroeid uit al de groote protestaties tegen het gezag:

uit de godsdienstige revolutie of protestatie van Luther tegen de Kerk, en bepaaldelijk tegen den Paus, de hoogste verpersoonlijking van Gods gezag, of uit het eigenlijke Protestantisme;

uit de philosophische of rationalistische revolutie, of de protestatie van Voltaire tegen Christus en het Christendom, dat is, de verloochening van Christus' Godheid en zijn goddelijk gezag, en de vergoddelijking der rede;

uit de politieke revolutie of de protestatie van Mirabeau tegen den Koning en het Koningschap, of alle vorstenmagt, welke ook eene vertegenwoordiging en wederbeeld is van Gods gezag;

uit de sociale revolutie of de protestatie van Proudhon tegen God en de maatschappij, in welker gansche inrigting en duur Gods magt en beeldtenis nog altijd zoo zigtbaar, en door den socialist niet te dulden was. Als alomvattende revolutie of protestatie tegen alle gezag, is het socialisme de volstrekte bestrijding der maatschappij.

Derhalve: of de maatschappij zal het socialisme overwinnen, of het socialisme zal de maatschappij verslinden.

Het heeft ons gekost, om ons enkel bij dit dorre overzigt der Conferentiën te beperken: zooveel welsprekende plaatsen trokken ons gedurig aan. Doch het was vooral ons oogmerk, de grondigheid en rijkheid van gedachten en menige verrassende opvatting der stof te doen uitkomen. Het leerrijke boek toch is eene overvloedige bron

voor allen die de groote belangen der maatschappij te verdedigen hebben; het biedt telkens nieuwe gezigtspunten genoeg aan, om op afwisselende en degelijke wijze het heerschende kwaad te bestrijden. Ofschoon wij den eigen aard der welsprekendheid van Pater Félix reeds vroeger deden opmerken, vreezen we aan den grooten redenaar te kort te doen, indien wij hier niet eene enkele plaats letterlijk overnemen. Het valt ons moeijelijk, bij zooveel uitstekends, te kiezen; wij bepalen ons bij de laatste conferentie, en ontleenen uit beide deelen een voorbeeld van behandeling.

In de voorstelling der ongeregelde liefde tot rijkdom en bezit, die zich voortdurend en algemeen in de geschiedenis der menschheid vertoont, maakt hij (bl. 274) een gelukkig gebruik van de H. Schrift:

„De mensch haakt te bezitten en bovenmate te bezitten; verschrikkelijke behoefte, welke hij ondervindt, om alwat hem voor de anderen vergroot en verheft aan zijn persoon toe te voegen, terwijl zij hem het genot er van belooft voor hem zelven. Gelijk hij een troon wil maken voor zijn hoogmoed, door zich zelven soeverein en volstrekt soeverein te verklaren, zoekt hij zich rondom dien troon een domein te verschaffen, dat aan zijne soevereiniteit beantwoordt. Hij zou willen, dat hij, als Salomon, het goud en het zilver onder zijne oogen kon opstapelen, *argentum et aurum coacervavi mihi*; hij zou, indien God en de wereld zich naar zijne begeerten schikten, de kostbaarheden der koningen en de kostbaarheden der gewesten rondom zich willen ophoopen, *substantiam regum et provinciarum*; hij ook, hij zou uitgebreide hoven, prachtige boomgaarden moeten hebben, *hortos et pomaria*; eene menigte van dienstknechten en dienstmaagden, *servos et ancillas*; en hij ook, de uitgestrektheid zijner bezittingen en de grootheid van zijn vermogen beschouwend, hij zou willen uitroepen: Zie, nu ben ik niet enkel rijk geworden, maar de rijkste van allen, en mijn vermogen gaat alle vermogen te boven, *et supergressus sum opibus omnes*; en dank de onmetelijkheid mijner rijkdommen, heb ik mij met

de pracht mijner werken omringd, *magnificavi omnia opera mea.*" (Eccl. II, 4—9).

Geheel in den aard van Pater Félix is de schildering, waarmede hij (bl. 299 vv.) het socialisme voorstelt in zijn gewelddadigen en waanzinnigen aanslag op de maatschappij. Op het gebied van de godsdienst, wijsbegeerte, staatkunde is alle gezag, dat eenig beeld of teeken van God droeg, achtereenvolgens bestreden; de maatschappij echter zelve liet in hare inrigting en duur nog altijd den levenden God te zeer doorschijnen; God nu moet uit de maatschappij verbannen worden, en zij hiermeê ten onder gaan.

„Ook die God, geheel verwezen als Hij scheen naar de eenzame diepten zijns hemels, hinderde nog den geest der revolutie; toen begon die waarlijk satanische geest al de vormen der protestatie tegen God zelven te beproeven. Toen kon men hem hooren roepen: Ik loochen den levenden God; ik loochen den persoonlijken God; ik loochen den God Voorzienigheid; ik loochen den God Schepper; ik loochen een God Geest; ik loochen een God, onderscheiden van de wereld; ik loochen een God, welken dan ook; en zie! hoe ik nu met mijne hand den grooten afgod der menschheid afbreek. Ja, verre van onze nieuwe maatschappij die oude God! die God, oorzaak van al de bijgeloovigheden en al de dienstbaarheden der menschheid! Wij roepen de vervallenverklaring van God uit en huldigen eenparig de goddelijkheid van den mensch. Niet enkel is de mensch de eenige soeverein, de mensch is de eenige God, door hem zelven erkend, de mensch is de eenige opperpriester, de mensch is de eenige verlosser, de mensch is de eenige zaligmaker, de mensch is alles, en God is niets; of liever, God is het kwaad; het kwaad, dat men moet bestrijden; het kwaad, dat men moet verdrijven; het kwaad, dat men moet vernietigen. God is het kwaad! 't Was het laatste woord der revolutie, aan de grens gekomen van hare begeerigheden; het was de triumferende revolutie; de revolutie, staande niet enkel op de puinen van het Pausdom, op de puinen van het Christendom, op de puinen der regeringen en koningschappen, maar ook op de puinen van alle godsdienst, op de puinen zelfs van God, en zich gereed makend, om

welhaast de puinen der maatschappij te beklimmen, en op al die zaamgehoopte puinen, en welligt te midden eener zee van bloed, uit te roepen: Ik ben, en er is niets meer dan ik!

„Hier, inderdaad, is het laatste rustpunt der revolutie; hier haar laatste triomf: hare bloedige vaan te planten op de brijzelingen der tegenwoordige maatschappij, vermalen door hare ijzeren handen."

Dat is de revolutie, tot hare hoogste magt opgevoerd, of het eigenlijk gezegde socialisme.

Al gaat men met alle beeldspraak des redenaars niet altijd evenzeer mede, hij stelt ook hier de uitgeslagen godslasterlijkheden onzer tijden in hare afgrijselijke snoodheid en strekking voor; en dankbaar erkennen wij, dat wij uit zijne alzijdige behandeling van het socialisme veel hebben geleerd, ook over den tegenwoordigen toestand der maatschappij.

Juist nog kunnen we aan dit reeds geschrevene, en met volle instemming, toevoegen wat Pater A. van Gessel s. j. over dit boek denkt [1]). Hij noemt het een „welsprekend werk", en zegt: „De Eerw. Pater Félix heeft in zijne „schoone Conferentiën, zich ten doel gesteld de oogen te „openen aan hen, die van het gevaar en zelfs van het „Socialisme niets willen weten. Dit juist is het hachelijke „van den toestand. Het maakt dat de socialisten ongestoord „hunne propaganda kunnen voortzetten onder de volks„menigte, waaraan de liberalen den godsdienst en de voor„vaderlijke zeden hebben ontnomen."

December 1878.

---

1) *Studiën*, 5e Aflev. „Eene of twee Machten? Een onderzoek naar de middelen ter bestrijding van het Socialisme." Bladz. 409.

Het Assyro-Chaldeeuwsche Spijkerschrift.

Het verhaal van den Zondvloed in het Assyro-Chaldeeuwsche spijkerschrift zal misschien bij menigeen het verlangen hebben opgewekt om van dit schrift iets naders te vernemen.

Wij zullen dan eerst den aard en de geschiedenis van het spijkerschrift in 't kort uiteenzetten; en hieruit zal ten duidelijkste blijken, hoeveel moeite de ontcijfering van een zoo ingewikkeld schrift moet gekost hebben. Vervolgens zullen we zien, op wat wijze men tot die ontcijfering gekomen is. Ten derde zullen we een voorbeeld aanhalen van de onzekerheid. waarin men somtijds bij het bepalen van den zin van een Assyro-Chaldeeuwsch geschrift rondtastte. Op de vierde plaats eindelijk zullen we een doorslaand bewijs leveren, dat men tegenwoordig in het bepalen van dien zin zoo goed als zeker is [1]).

1. — Vooraf zij in herinnering gebragt, dat er hoofdzakelijk twee soorten van schrift zijn. Het eene (*phone-*

1) Ook hier zullen we een ruim gebruik maken van de *Civiltà*, 20 Apri 1878, alsook van de *Revue Catholique van Leuven*, 15 Sept. 1878.

tisme), dat tegenwoordig bijna alle volken behalve de Chinezen gebruiken, zullen we het *klank*schrift, het andere (*ideographisme*) zullen we het *beeld*schrift noemen.

Het Assyro-Chaldeeuwsche spijkerschrift nu behoorde oorspronkelijk tot het tweede soort, tot het beeldschrift. In den eersten tijd namelijk werden de zigtbare voorwerpen door beelden, en de onzigtbare denkbeelden door zinnebeelden uitgedrukt; in één woord, eerst gebruikte men een soort van *hiëroglyphen*-schrift.

Door het vereenvoudigen van deze beelden en zinnebeelden kwam men later tot hetgeen de Assyriologen noemen het *hiëratische* schrift.

Eindelijk werden deze figuren zóó ingekort, dat er niets meer dan een bloot willekeurig teeken, namelijk de spijkervorm, van overbleef.

Het *spijkerschrift* draagt dus zijn naam niet zonder reden; want de schrijfteekens hebben inderdaad het figuur van *spijkers* met driehoekige koppen. Deze spijkerfiguren worden op verschillende wijze geplaatst, gegroepeerd en door elkander gevlochten; bij getallen van twee, drie of meer staan ze nu eens naast elkander, dan tegen elkander, of vormen met elkander een hoek; ze liggen overdwars, of staan regtop, of hangen in de schuinte; kortom, ze worden op duizenderlei wijze bij elkander gevoegd, zoo nogtans dat de regtlijnige spijkerfiguur nooit of geschonden of verfraaid wordt.

Met dit reeds moeijelijk te lezen beeldschrift werd later (sedert de 12e eeuw vóór Chr.) het klankschrift vermengd, niet zooals wij en al de Europesche volken het gebruiken, het *letter*schrift, maar het *lettergreep*schrift. De Assyriërs en de Chaldeërs hebben geen teekens voor de eenvoudige

klanken *b, c, d,* maar voor de syllaben: voor de enkelvoudige, zooals *ba, bi, bu* en *ab, ib, ub,* en voor de zamengestelde, zooals *bab, mat* en *dur.* Als men nu bedenkt, dat onze letters niet meer dan goed twintig in getal zijn, maar dat de lettergrepen, en bij gevolg ook derzelver schrijfteekens, tot eenige honderdtallen opklimmen; dan begrijpt men, welk een nieuwe moeijelijkheid voor het lezen uit deze vermenging van beeldschrift en lettergreepschrift ontstaan moest.

Een nog grooter moeijelijkheid echter komt hieruit voort, dat dikwijls een en hetzelfde schrijfteeken, naar gelang het als beeldschrift of als syllabe-schrift gelezen wordt, een andere beteekenis heeft, zonder dat de beide beteekenissen in eenig verband met elkander staan. Het teeken b. v., waarvoor we hier een X in de plaats zetten en dat, als beeldschrift gelezen, *Ilu* (*God*) uitdrukt, moet volgens het syllabe-schrift als *an* gelezen worden, eene klank, die met de uitspraak van *Ilu* volstrekt geen overeenkomst heeft. Een ander teeken moet volgens het beeldschrift als *abu* (*vader*) worden uitgesproken, maar het vertegenwoordigt ook de lettergreep *at*, welke wederom in de uitspraak geheel en al van *abu* verschilt.

Dit verschil tusschen de ideographische en de phonetische waarde van een zelfde schrijfteeken laat zich slechts hierdoor verklaren, dat, terwijl het Assyro-Chaldeeuwsch tot den *Semitischen* taalstam behoort, het spijkerschrift aan een geheel anderen taalstam, den *Turanischen* (wij voor ons zouden willen zeggen: den *Chamitischen*) ontleend is. In die Turanische taal bestond een naauwe betrekking tusschen de ideographische en de phonetische waarde der schrijfteekens; want als men een of ander teeken volgens

het klankschrift uitsprak, had men altijd de eerste syllabe van het woord, dat volgens het beeldschrift moest gelezen worden. Zoo, om bij de boven aangehaalde voorbeelden te blijven, werd het teeken voor *God* volgens het beeldschrift uitgesproken als *Annap*, volgens het syllabe-schrift als *an*; het teeken voor *vader*, volgens het beeldschrift als *atta*, volgens het syllabe-schrift als *at*. Maar bij de Assyriërs, die een geheel vreemd schrift voor hunne taal gebruikten, was deze harmonie tusschen de ideographische en de phonetische waarde der teekens verbroken.

Nog meer. Hetzelfde teeken beduidt somtijds niet alleen ééne zaak en ééne lettergreep, maar ook twee geheel verschillende lettergrepen; b. v. het teeken, dat we hier door eene X vervangen, beteekent vooreerst *zalven*, maar bovendien de enkelvoudige lettergreep *pa* en de zamengestelde *khat* [1]).

Vele andere moeijelijkheden, die de ontcijfering van het spijkerschrift in den weg stonden, gaan we stilzwijgend voorbij en vermelden slechts, dat de Assyriërs zelven, in den bloeitijd hunner literatuur, vele hulpmiddelen noodig hadden om hunne taal in het spijkerschrift te leeren lezen en schrijven. Ten bewijs diene, dat de groote bibliotheek van koning Assurbanipal, die voor de eene helft uit historische documenten, sterrekundige berekeningen en verhandelingen over allerlei geleerde onderwerpen bestond, voor de andere helft gevuld was met woordenboeken,

---

1) Ook bij sommige onzer *woorden* heeft iets dergelijks plaats Het woord *vergeven* immers heeft de beteekenis van *vergiftigen*, van *vergiffenis geven*, van *weggeven* (die post is reeds vergeven) en van *verkeerd geven* (de kaart is vergeven)

syllabenboeken, spraakkunsten enz., die blijkbaar bestemd waren om de Assyrische schrijvers in de geheimen van hun, we kunnen naar waarheid zeggen, *anti-nationaal* schrift in te wijden.

Laat ons nog een enkel woord zeggen over den *aard* der moeijelijkheid van de ontcijfering.

Het groote bezwaar bestond in het *lezen* der Assyro-Chaldeeuwsche schriften, niet in het *verstaan* der daarin gebruikte taal. De Assyrische taal namelijk, die naauw verwant is aan het Hebreeuwsch en het Arabiesch, was onder de geleerden genoegzaam bekend; maar die taal was, gelijk we gezien hebben, geschreven met de allervreemdste teekens, waarvan de sleutel sedert eeuwen was verloren gegaan. Verbeeld u eene bladzijde van Vondel of Bilderdijk, die met Arabische letters geschreven is; dan is die bladzijde voor een Hollander, die geen Arabiesch kent, volstrekt onleesbaar, niet omdat hij met de taal, maar omdat hij met het schrift onbekend is.

Zoo en niet anders stonden de geleerdste mannen, toen de sleutel van het spijkerschrift nog niet gevonden was, voor den rijken schat der Assyro-Chaldeeuwsche documenten.

2. — Het begin der ontcijfering van de *Egyptische* hiëroglyphen is geweest de *Steen van Rosette.* Daarop stond, ter eere van Ptolemaeus V, eene inscriptie, die in twee talen: het Egyptiesch en het Grieksch, en met drie soorten van schrift: het hiëroglyphen-schrift, het Egyptische volksschrift en het Grieksche schrift geschreven was; en zonder het licht van dit opschrift en dergelijke

opschriften, in meerdere talen, zouden de Egyptische hiëroglyphen nog voor ons in het duister liggen.

Bijna op dezelfde wijze zijn de Assyriologen tot de ontcijfering van het spijkerschrift gekomen, namelijk door de *Rots van Behistun.*

Deze rots verheft zich langs den weg, die van Bagdad naar Ispahan voert, en is ruim 500 el hoog. Van beneden af is zij, tot op eene hoogte van omstreeks 100 el, glad geslepen en bezet met half-verheven beeldhouwwerk, dat den triumftogt van Darius, zoon van Hystaspes, voorstelt; en rondom deze teekening loopt, in drie duidelijk te onderscheiden kolommen, een groote inscriptie van meerdere honderden regels. Beeldhouwwerk en schrift zijn overdekt met een doorschijnend vernis, dat voor het grootste gedeelte, tot op dezen tijd toe, gaaf is bewaard gebleven.

De drie kolommen bevatten denzelfden tekst, en zijn, hoewel alle met spijkervormige figuren, toch in drie talen: het Perziesch, het Mediesch en het Assyriesch geschreven.

De eerste kolom (de Perzische tekst) werd, daar het Perziesch tot den Sanscritischen of Indo-Germaanschen taalstam behoort, het eerst ontcijferd; en door deze werd men op weg gebragt tot de ontcijfering van den Medischen en, waar het vooral op aankwam, van den Assyrischen tekst.

Dr. Hinks, van Dublijn, ontdekte in de Assyrische documenten, naast het beeldschrift, ook het syllabe-schrift; Rawlinson vond de ideographische en phonetische, alsook de dubbele phonetische waarde van een zelfde schrijfteeken; en eindelijk, in 1854, werd de volledige vertaling van den Assyrischen tekst van Behistun door De Saulcy in het licht gegeven.

Later heeft Oppert al de ontdekkingen zijner voorgangers tot een geheel gebragt; hij heeft het verschil tusschen taal en schrift opgemerkt, dat namelijk de Assyrische of Semitische taal met het Turanische of Chamitische schrift geschreven was; hij eindelijk is de eerste geweest, die (in zijn *Grammaire Assyrienne*, het eerst uitgegeven in 1860) de spraakkunst van het schrift en van de taal der Assyriërs heeft opgesteld: hoog verdienstelijke en glorievolle werken, waarvoor hij dan ook in 1863 door de Fransche Academie plegtig is bekroond geworden.

3. — Toch hebben er, vooral in den eersten tijd, vergissingen in het bepalen van den zin der Assyrische documenten plaats gehad.

Een enkel voorbeeld zullen wij onder het oog onzer lezers brengen [1]).

In Babylon, meer bepaaldelijk in de stad Borsippa, waren vier cylinders van klei gevonden, met een eensluidend opschrift van Nabuchodonosor (604—561 vóór Chr.), waarin deze koning vermeldt, dat hij de pyramide of den tempel van *Bit-Zida* (door de Arabieren *Birs-Nimrud* of *Toren van Nimrod* genoemd) gerestaureerd heeft. In dit opschrift nu kwam, volgens de vertaling van den zoo even genoemden Oppert, de volgende plaats voor. De woorden, waarop bijzonder dient gelet te worden, zullen we onderstrepen.

„De tempel van de Zeven Lichten der Aarde, *de oudste herinnering* van Borsippa, is gebouwd door een vroegeren koning, dien 42 *leeftijden* herdenken, maar die zijn top niet heeft voltooid. *Sinds den dag van den Zondvloed* hadden de werklieden hem verlaten, *daar zij hunne woorden in wanorde uitbragten.*

1) De *Civiltà*, aflevering van 16 Nov. 1878.

De aardbeving en het onweer hadden zijne klei weggeslagen en de gebakken steenen van zijn metselwerk gespleten; de klei der grondslagen was losgewoeld en bij verspreide heuvels opeengehoopt" [1]).

Voorwaar, eene bevestiging van de waarheid der H. Schrift en van hetgeen zij omtrent den torenbouw en de taalverwarring leert, zoo schoon als men ze maar wenschen kan; want stellen we, dat dit opschrift gemaakt is in het jaar 600 vóór Chr., en tellen we de 42 leeftijden = 1400 jaar (want in de honderd jaar rekent men drie leeftijden) hierbij; dan komen we tot het jaar 2000 vóór Chr., dat is, tot den tijd van Nimrod en van den torenbouw. De torenbouw zelf en de taalverwarring zijn met uitdrukkelijke woorden vermeld.

Maar ongelukkig hebben latere studiën aan het licht gebragt, dat deze vertaling niet juist is. Oppert zelf, die ze eerst nog volgehouden had, heeft ze later opgegeven; en tegenwoordig wordt algemeen een andere vertaling gevolgd, die van den Assyrioloog Ménant is en aldus luidt:

„De tempel van de Zeven Lichten der Aarde, de *Zigurrat* [d. i. de pyramide] van Borsippa, is door een vroegeren koning gebouwd. Hij besloeg 40 *gemeten* [2]) *land*, maar die koning heeft zijn top niet voltooid; de werklieden hadden hem verlaten *sedert den dag der overstrooming, welker loop zij niet gekeerd hadden.* De regen en het onweer hadden de klei en het cement van zijne muren weggeslagen. De klei was tegelijk met den grond losgewoeld en vormde een heuvel van puin."

Gelijk men ziet: de 42 leeftijden worden hier 40 gemeten land, de Zondvloed wordt een gewone overstrooming,

---

1) De Latijnsche tekst van deze vertaling is ook in dit maandschrift opgenomen. Zie in dl. LVIII, blz. 85, het artikel, *Die Sprachverwirrung zu Babel.*

2) We nemen dit woord hier voor een onbepaalde maat.

en de taalverwarring wordt eene verwaarloozing van de water-afleidingen. Een vroegere koning is met den torenbouw begonnen; maar toen de bouw nog niet voltooid was, kwam er eene overstrooming en, daar de werklieden verzuimd hadden voor een behoorlijke afleiding van het water te zorgen, viel het werk in puin. Meer staat er, volgens de tegenwoordig algemeen aangenomen vertaling, in den tekst niet.

Wij Katholieken zullen ons dus in 't vervolg wel wachten om deze inscriptie van Nabuchodonosor ter bevestiging van den door God verstoorden torenbouw, van de taalverwarring en van de verspreiding der menschen aan te halen. Het zou beneden de waardigheid der H. Schrift zijn, hare waarheid te willen bevestigen door valsche of ook maar twijfelachtige getuigenissen.

4. — Maar wat te denken van eene wetenschap, die zulke misvattingen maakt, die van een en hetzelfde document dikwijls een dubbele en geheel verschillende vertaling geeft?

De Assyriologie heeft, evenals elke andere wetenschap, haren tijd van begin gehad, den tijd, waarin zij met ongewissen tred voortging; maar tegenwoordig gaat zij, ofschoon eerst sedert een dertigtal jaren bestaande, volgens algemeen aangenomen en onbetwijfelbare regels te werk.

Hiervan hebben we beloofd een doorslaand bewijs te leveren.

Fox Talbot, lid der Aziatische Vereeniging te Londen, koos eene inscriptie, waarin koning Tuklat-Pal-Asar I (die tusschen de twaalfde en de elfde eeuw vóór Christus geleefd heeft) een wijdloopig verhaal geeft van zijne

ondernemingen in de eerste jaren zijner regering. Van dit opschrift maakte Talbot eene vertaling en zond die, onder verzegeld couvert, aan de Aziatische Vereeniging op; en tegelijk verzocht hij haar, aan andere Assyriologen voor te stellen om hetzelfde stuk te vertalen en, elk afzonderlijk, hunne vertaling verzegeld op te zenden; daarna moesten de zegels verbroken en de vertalingen met elkander vergeleken worden.

Drie der grootste meesters: Generaal Rawlinson, Doctor Hinks en Oppert namen het voorstel aan, en binnen den tijd van eene maand leverden zij hunne vertaling in. Welnu, deze drie vertalingen kwamen met de eerste, die van Talbot, in de hoofdzaak overeen en verschilden slechts in punten van minder belang.

Een zoo wonderbare overeenstemming van vier vertalers, die onafhankelijk van elkander gewerkt hadden, overtuigde de letterkundige wereld, dat de sleutel van het spijkerschrift gevonden en de verovering van een nieuwe Oostersche literatuur verzekerd was.

Wij sluiten met een woord van Lenormant, een der bekwaamste orientalisten van dezen tijd:

„Het spijkerschrift is een der meest ingewikkelde systemen, waarvan de mensch zich ooit bediend heeft om zijne gedachten te schrijven. De ontcijfering van dit schrift had buitengewoon groote moeijelijkheden in; maar tegenwoordig is het vraagstuk volgens voor goed vaststaande regels opgelost; en dit moet onder de schoonste en vruchtbaarste ontdekkingen van onze eeuw, op het gebied der historische wetenschappen, geteld worden."

J. DE BRUIJN.

BEELD VAN HET H. HART VAN JESUS.

Eenige beeldhouwers en schilders hebben de afbeeldingen van het H. Hart van Jesus zóó gemaakt, dat het H. Hart zich niet uiterlijk vertoont, maar de Zaligmaker slechts met zijne hand naar zijne borst wijst om hierdoor aan het doorsteken van zijne zijde te herinneren.

De H. Congregatie der aflaten heeft deze nieuwigheid veroordeeld en beslist, dat de aflaten, aan het bidden voor een beeld van het H. Hart verbonden, niet verdiend worden, of men moet bidden voor een beeld, dat het H. Hart uitwendig te zien geeft. Ziehier het dekreet.

PARISIEN. — De indulgentia pro orantibus ante imaginem Sanctissimi Cordis Jesu Decretum.

Summus Pontifex Pius VI, per rescriptum datum Florentiae die 2 januarii 1799, concessit indulgentiam septem annorum totidemque quadragenarum Christi fidelibus, qui cum debitis dispositionibus templum, oratorium seu altare, ubi sacri Cordis D. N. J. C. imago publicae venerationi, decenti forma quae convenit, ut moris est exposita habeatur, pie visitaverint, necnon per aliquod temporis spatium juxta mentem SS. Deum oraverint.

Hinc Rev. P Ramière, Soc. Jesu, S. Congregationi Indulgentiis SSque Reliq. praepositae infrascriptum proponit dubium:

Utrum Redemptoris imaginibus, in quibus SSmi Cordis Imago extrinsecus non appareat, applicari possit concessio Indulgentiae a sa. me. Pio VI facta pro qualibet oratione, quae fiat coram imagine aliqua SS$\bar{\text{mi}}$ Cordis Jesu publicae venerationi exposita?

E$\bar{\text{mi}}$ Patres in congregatione generali habita in palatio apostolico Vaticano die 14 decembris 1877, auditis consultorum votis, rebusque mature perpensis, responderunt: *Negative.* Et facta de praemissis relatione SS$\bar{\text{mo}}$ D N. Pio Papae IX ab infrascripto Secretario in audientia habita die 12 januarii 1878, Sanctitas sua resolutionem S. Congregationis approbavit. Datum 12 januarii 1878. — A. Card. Oreglia a S. Stephano, Praef. — A. Panici, Secr.

Animadversiones ex officio una cum Consultoris voto. Jam vero quid veniat nomine imaginis SS. Cordis Jesu, tum ipsa

verba, tum usus universalis, qui apparitionibus etiam ac revelationibus a B. Margarita Alacoque acceptis est apprime conformis, docere satis videntur. Colligitur siquidem ex actis ejusdem beatificationis atque ex scriptis ab ipsa superiorum jussu factis, non alio quidem modo imaginem illam subjiciendam esse oculis Christi fidelium, nisi sensibiliter sub figura cordis carnei et in pectore imaginis divini Servatoris exterius expressa. Quoties enim B. Margarita de divini Cordis Jesu apparitione mentionem init, toties illud quibusdam adjunctis designat, ut imaginem sub sensu cadentem necessario supponant. Ait quippe, divinum illud Cor ita apparuisse, ut fulgore solem vinceret, radios undequaque diffunderet, vulnere sauciatum, corona spinea sursum et crucis signo deorsum munitum. Et ipsum Christum Dominum significasse tradit desiderium, quod ad hominum cordium duritiem emolliendam ipsorum oculis praedicti sui Cordis carnei imago exponeretur; acceptissimum sibi futurum honorem sub hac figura redditum; uberesque se gratias honoris hujusce causa effusurum.

Quibus accedit, pictam primitus tabulam, ipsa prope B. Margarita suggerente, eisdem quae diximus emblematibus expressam, adhuc asservari, ad cujus plus minus normam usque ad nostra tempora ceterae imagines vel pictae vel sculptae fuerunt repraesentatae. Nuper vero ad hanc praxim impugnandam plures Christianas artes etiam colentes insurrexerunt contendentes, haud esse artis regulis conformem hanc repraesentationem SS. Cordis Jesu, et insinuare potius nituntur, ut aliae imagines sculpantur vel pingantur, in quibus exhibeatur Christus lateris sui vulnus manu ad pectus admota ostendens, aut quolibet alio modo suum amorem manifestans. Neque inter ipsos desunt, qui dictitent, id et conformius etiam esse spiritui revelationum a B. Margarita acceptarum et Evangelio ubi non legitur quod cor, sed quod latus Redemptoris fuit lancea perforatum, et ex quo constat, neque in morte neque post mortem fuisse ipsius corpus divisum, ac tandem Christianae etiam veteri iconographiae, juxta quam latus Redemptoris dextrum, ac minime sinistrum, a Longino perforatum repraesentatur.

Et cum usus in Gallia praesertim jam invalescat, loco carnei Jesu Cordis imaginem publicae venerationi exponendi Redemptoris figuram, amorem suum praedicta ratione exprimentem, Rev. P. Ramière, Societatis Jesu, Sacrae Congregationi relatum proposuit dubium; quo desuper Rmus Pater Tosa O. P. hujus S. Congreg. Consultor de sua sententia rogatus, paucis hisce verbis eam manifestat:

„Quidquid est de praesumptis artis regulis, imago quaelibet, utut pia Salvatoris Christi, in qua SSmum ipsius Cor depictum non appareat, nec est nec dici potest imago SSmi Cordis Jesu. Ergo nec est nec dici potest ornata privilegio earum indulgentiarum, quae ab aliquo summo Pontifice orantibus coram imagine aliqua SSmi Cordis Jesu concessae fuerint. Ita omnino quaesito proposito respondendum censeo."

Atque huic consultoris opinioni favere etiam videntur verba in superiori rescripto sa. me. Pii VI adjecta, *ut moris est*, quae ad formam imaginis ante quam est exorandum, videntur referri.

PAUS LEO XIII

AAN TWEE PROFESSOREN VAN DE THEOLOGIA DOGMATICA.

Het volgend schrijven van onzen Paus Leo XIII is een nieuw en voor de zooveelste maal herhaald bewijs, hoe hoog de beginselen en de methode van den H. Thomas van Aquine door Zijne Heiligheid geschat worden.

Breve datum a Sanctissimo Domino nostro
Leone Papa XIII.

Dilectis in Christo Filiis Camillo Mazzella et AEmilio M. De Augustinis, Professoribus Theol. Dogm. in Collegio SS. Cordis Jesu ad Woolstock, in Foederatis Americae Sept. Statibus.

Leo Papa XIII.

Dilecti Filii, salutem et Apostolicam Benedictionem.

Praelectiones theologicas, quas hactenus edidistis [1]), libenter accepimus, gratasque habuimus, tamquam vestrae in Nos et in hanc Apostolicam Sedem voluntatis significationem et observantiae testimonium. Maximi momenti est, nostris praesertim

temporibus, clerum solidis sincerisque doctrinis alte imbuere. Quod certe fiet, si doctrina S. Thomae in scholis vestris floreat, prout Nobis non sine magna animi laetitia nuntiatum est. Hoc autem maxime decet homines, quibus praecipitur, ut „sequantur omnino in scholastica theologia doctrinam S Thomae, eumque ut doctorem proprium habeant, ponantque omnem operam ut auditores erga illum quam optime afficiantur." Itaque addant vobis animum in opere tam praeclaro regulae officium, mens et jussa legiferi Patris Ignatii, decreta Congregationum vestrarum, necnon desideria et hortationes hujus Sanctae Sedis Apostolicae, quae hanc doctrinam insigni elogiorum singularitate probavit. Nec dubitamus, quin vestigiis tanti doctoris fideliter insistentes, laetissimos et uberes pro religione et animarum salute fructus percepturi sitis. Ab hac palaestra expectat Ecclesia Dei fortissimos milites ad profligandos errores, ad rem catholicam defendendam. Quod ut vobis Deus copiose concedat, auspicem divinae gratiae Apostolicam benedictionem peramanter impertimur.

Datum Romae apud S. Petrum, die 27 Septembris 1878, Pontificatus Nostri anno primo.

LEO P. P. XIII.

ROZENKRANSEN VAN NIEUWEN VORM.

Wijl tegenwoordig hier en daar nieuwe soorten van Rozenkransen en Rozenkransjes in omloop worden gebragt, is het niet ondienstig te verwijzen naar een decreet der Congregatie, hetwelk ook in de nieuwe uitgave van den Index (Rome, 1877), pagina XLVII voorkomt onder den titel:

„Quaedam ad ritus sacros spectantia, quae prohibita sunt."

Onder de „prohibita" worden ook genoemd:

Rosaria quaecumque de novo inventa aut invenienda sine opportuna S. Sedis facultate quibus authenticum Rosarium, Deo et B. Mariae Virgini sacrum, antiquaretur.

---

1) Deze „Praelectiones theologicae" zijn: *De Deo creante, De gratia Christi* en *De re Sacramentaria.*

VERSCHEIDENHEDEN.

EENE PRIJSUITDEELING TE BETHLEHEM.

Wie verwijlt in dit gedeelte van het kerkelijk jaar niet gaarne met zijne godvruchtige gedachten te Bethlehem? Wie zou er thans niet naar haken om neêr te knielen en te bidden op het marmeren plaveisel in de Heilige Grot der Geboorte? neêr te knielen en te bidden voor het daar opgerigte altaar, waar vijftien brandende lampen en een kort, doch zoo oneindig veel zeggend opschrift de plaats aanduiden, door de geboorte van den Zoon Gods geheiligd? Wie zou niet verlangen met eigen oogen die treffend eenvoudige woorden op de in het marmer gezette zilveren ster te lezen: „HIC DE VIRGINE MARIA JESUS CHRISTUS NATUS EST", d. i. Hier is uit de Maagd Maria Jesus Christus geboren?

Ach, dat zich bij deze voorstelling zulke droevige gedachten vermengen! In de basiliek, die de Heilige Keizerin Helena boven die voor immer gewijde Grot bouwde, wordt alleen door Schismatieken de Heilige Mis opgedragen; de Katholieken hebben die Heilige Plaats verloren; en, wat nog smartelijker is, ook hunne regten op de Grot mogen zij niet meer uitoefenen; ook het altaar, dat zich op de eigen plaats der Geboorte verheft, is niet meer in hun bezit, maar draagt alleen de offergaven der Schismatieken!

Treurig bewijs van de laauwheid en ongodsdienstigheid der Katholieke regeringen, maar niet van de zwakheid of veroudering der Katholieke Kerk. Zij heeft onafgebroken en krachtig tegen die overweldiging harer regten, op alle wijzen, geprotesteerd; zij heeft, in Bethlehem, rondom die Heilige Grot getoond, zij toont het nog voortdurend, hoe groot, hoe jeugdig frisch en hoe vruchtbaar de kracht harer liefde voor de plaats

der geboorte van haren Goddelijken Bruidegom is. De stad Bethlehem heeft eene talrijke Katholieke parochie en haar klooster van Franciscanen; binnen hare palen arbeiden de Dochters van Maria, bidden de Carmelitessen in hare afzondering, ontwikkelt zich tot veelbelovenden bloei de stichting van den Jerusalemschen kanunnik Belloni, het Katholieke weeshuis te Bethlehem met deszelfs 70 weeskinderen en 130 externe scholieren.

Welk een leven des geloofs in deze inrigting heerscht en werkt, hoezeer daar alle middelen eener arbeidzame en wijze naastenliefde, tot zelfs alle hulpmiddelen onzer tegenwoordige Europesche beschaving, worden in het werk gesteld om inlandsche arme kinderen tot nuttige leden der burgerlijke maatschappij en tot goede Katholieken op te leiden, blijke — tot glorie van het Katholieke geloof en der Katholieke liefde voor het Heilige Land — uit de volgende beschrijving van een feest, dat in die stichting van Europa's weldadigheid gevierd is.

Wij zijn door een brief van een priester, die het voorregt had daar getuige van te wezen, in staat gesteld eenige bijzonderheden te vermelden van de plegtige prijsuitdeeling in dat weeshuis, die 24 September ll. de kroon zette op het werk van den hoog eerwaarden Belloni en tegelijk de tegenwoordige werkzaamheid van het Katholicisme in Palastina op merkwaardige wijze kenschetst.

Mgr. Bracco, de Patriarch van Jerusalem, zat bij deze gelegenheid voor; hij was omgeven van veertien priesters; onder hen zag men den gardiaan en den vikaris van het Bethlehemsche Franciscanenklooster, de professoren van het diocesaan-seminarie te Beitschalla, alsmede den kapellaan der pas aangekomen Fransche karavaan. Ook de Fransche consul te Jerusalem gaf door zijne aanwezigheid een bewijs zijner levendige belangstelling; bij hem merkte met den Graaf De Pielat op, die zich in die dagen te Jerusalem bevond, ten einde den bouw van het hospitaal te besturen, dat hij op eigen kosten laat oprigten.

Tegenover deze hooge bezoekers waren de weezen geschaard, en bij hen een twintigtal jeugdige Broeders, die vroeger tot hun getal behoorden en zich nu aan de dienst van het weeshuis hebben toegewijd. Gelijk het ook bij onze Westersche prijsuitdeelingen gebruikelijk is, voerden de leerlingen eerst een muziek- en een zangstukje uit; daarna werden de *prix de piété* en de prijzen voor de talen uitgedeeld, welke men in 't gesticht onderwijst: het Arabisch (de landtaal), het Italiaansch en het Fransch. De stichteres van het Bethlehemsche Carmelitessen-

klooster — wij meenen: zij is de Prinses De la Tour d'Auvergne, die ook het prachtige klooster derzelfde nonnen op den Olijfberg stichtte — had een Fransch plaatwerk voor den eersten prijs in de taal haars vaderlands aangeboden. Op de derde plaats werden de weezen bekroond, die zich onderscheiden hadden in het teekenen, de muziek, het uitsnijden van paarlemoer, de vervaardiging van rozenkransen, in het schrijnwerkers-, het schoenmakers- en 't kleêrmakers-vak, en in de andere ambachten, die, naar 't gebruik van het land en met het oog op deszelfs behoeften, aan de kinderen worden geleerd. Men begrijpt, dat deze bekrooningen afgewisseld werden met voordragten van gedichten en begroetingen der voorname gasten. Een lied, door de kinderen gezongen, en eenige woorden van bijval en aanmoediging, eerst door den Consul en toen door den Patriarch uitgesproken, besloten de plegtigheid.

Na den middag speelden de weezen op het terras van het gesticht een Italiaansch tooneelstukje; het onderwerp was genomen uit het leven van den Heiligen Stanislaus Kostka. Eene eigenaardigheid der Oostersche zeden was het, dat de bevolking van Bethlehem, op het berigt dezer vertooning, in zulk een groot aantal en met zulk een aandrang aan den ingang van het weeshuis het verlof verzocht om binnengelaten te worden en de vertooning bij te wonen, dat men gewapende wachters aan de poort moest zetten, ten einde wanordelijkheden te voorkomen. Een Fransch komediestukje was het vrolijke slot der gansche feestelijkheid.

Deze dag, zoo eindigt de brief, was een „succès" voor het weeshuis; want hij deed op nieuw de vorderingen en den goeden geest der weezen uitkomen.

Wij voegen er bij: deze feestviering liet weder zien, welke de vruchten kunnen zijn eener welgeleide en echt Katholieke opvoeding, en is een nieuw bewijs voor het geloof en de nimmer stervende of verouderende liefde der Katholieke Kerk voor het Heilige Land.

H.

GEDICHT VAN VIRGILIUS OP HET DRIE-KONINGENFEEST.

Onderstaand gedicht op het Drie-Koningenfeest is, met uitzondering van één enkel woord, uit de verzen van Virgilius (de *Aeneis* en de *Georgica*) te zamengebragt.

Een onzer meest geachte letterkundigen, die het in vroeger jaren uit een foliant op de stads-bibliotheek te N. had uitgeschreven, zond het ons ter plaatsing.

Waar niet *Georgica* bij staat, is de *Aeneis* bedoeld.

VI, 255	Ecce autem, primi sub lumine solis et ortus,		
II, 694	Stella facem ducens multa cum luce cucurrit		
V, 526	Signavitque viam coeli in regione serena.	VIII, 528	
VIII, 330	Tum reges — credo, quia sit divinitus illis	*Georg.* I, 415	
Georg. I, 416	Ingenium aut rerum fato prudentia major, —		
VII, 98	Externi veniunt, quae cuique est copia, laeti	V, 100	
XI, 333	Munera portantes: molles sua thura Sabaei	*Georg.* I, 57	
III, 464	Dona dehinc auro gravia, - myrrhaque madentes.	XII, 100	
IX, 659	Agnovêre Deum, caeli cui sidera parent.	X, 176	
Georg. I, 418	Mutavêre vias et contra dicta tyranni	X, 448	
VI, 16	Insuetum per iter [tunc] in sua quisque recessit.	XII, 129	

Gravia is een fout van Virgilius zelven. *Tunc* is bijgevoegd [1]).

BOEKAANKONDIGING.

La Roma Sotterranea Cristiana descritta ed illustrata dal Comm. G. B. De Rossi, *pubblicata per ordine della Santità di N. S. Papa Pio IX.* Tomo III. Roma, coi tipi del Salviucci, piazza SS. XII Apostoli, 1877. Een folio-deel met een atlas van 52 tafels en vele afbeeldingen in den tekst. Prijs 100 *Lire.*

Ziedaar het derde deel van dit vermaarde werk. „Hiermede, zegt de schrijver in het Voorwoord, zijn de algemeene opmerkingen voltooid, die in het eerste deel vóór het geheele werk zijn vooropgesteld. Aldus zullen de drie eerste deelen van *Roma Sotterranea* op zich zelf een afgerond geheel uitmaken; want zij bevatten al wat de algemeene kennis en de grondregels van een zoo schitterend onderwerp betreft; en zij behandelen als een onder alle opzigten ontleed en beschreven voorbeeld het beroemde pauselijke aartskerkhof (*archicimetero*) der Roomsche Kerk, dat genoemd wordt: van Callistus, en ook een zeer klein en op 't land gelegen kerkhof, namelijk dat van Generosa. Maar voor de algemeene vraagpunten zijn het *eerste* en *derde* deel de belangrijkste, en zij leggen de grondslagen voor al het ove-

1) Er bestaat een werkje van Alexander Rosaeus, getiteld: *Virgilii evangelizantis Christiados libri XIII*, waarin alles wat van Christus in het Oud en Nieuw Testament gezegd en voorzegd is, met de woorden van Virgilius wordt weergegeven. Aan dit werkje is het meegedeelde gedicht niet ontleend.

rige; hij die zich voor zijne studiën het tweede niet meer kan aanschaffen — welks exemplaren uitverkocht zijn; en om de bovenmate zware onkosten voor de chromolithographische tafels weet ik niet, wanneer het mij gegeven zal zijn, het te doen herdrukken — zal er welligt geen berouw over hebben, dat hij onderwijl alleen de twee genoemde deelen bezit."

Zijne Heiligheid Paus Leo XIII heeft, evenals zijn ook voor den bloei der Christelijke archaeologie en bijzonder voor de herleving en roem van de studie der katakomben zoo werkzame Voorganger, aan den geleerden en genialen *Commendatore* een allerduidelijkst blijk zijner bescherming en ingenomenheid met dezen reuzenarbeid willen schenken. In een Breve, gedagteekend 23 October 1878, benoemde de Paus hem voor zijn leven tot Prefekt van het Christelijke museum, dat verbonden is aan de Vatikaansche bibliotheek; deze benoeming geschiedde onder de uitdrukkelijke verklaring, dat zij als een buitengewoon blijk der welgezindheid van den Heiligen Vader moest worden opgevat [*tamquam singulare Nostrae in te voluntatis testimonium*]. Immers, zoo luidt het Pauselijk schrijven, „het verheugt Ons zeer, dat wij die bekende woorden op u kunnen toepassen, welke de geleerde Benedictus XIV eertijds aan een beroemd man, het sieraad der Vatikaansche bibliotheek, geschreven heeft: Het buitengewoon gewigtige werk, dat gij met uitnemenden ijver ondernomen hebt, om het met ongeloofelijken arbeid en voortdurende zorg tot stand te brengen, verdient voorzeker, dat het niet alleen door den lof van den Apostolischen Stoel aanbevolen, maar ook dat het door de betuigingen Onzer gunstige gezindheid en achting opgeluisterd en beschermd worde. Want het bleef Ons niet onbekend, dat zeer vele oude handschriften door u met onvermoeiden arbeid afgeschreven en met groot doorzigt in naauwkeurige tafels en catalogussen zijn opgegeven; Wij kennen de voortreffelijke werken hetzij over de Christelijke epigraphie, hetzij over het onderaardsche Rome, die u de geheele wereld door een welverdiende glorie en onsterfelijken roem hebben verworven. Wij zijn ook niet onbekend met de de bereidvaardigheid, waarmede gij de kennissen der gewijde oudheidkunde, welke gij u door uw vernuft en uwe geleerdheid verzameld hebt, voortgaat telkens in de akademische bijeenkomsten of door de periodieke pers ter algemeene kennis te brengen. Indien nu deze Heilige Stoel altijd gewoon was de geleerden en hen die zich voor de letteren en de wetenschappen verdienstelijk hebben gemaakt, te begunstigen en hun eer te geven; dan

vordert dàt vak vañ wetenschap van Ons, voorzeker, een bijzondere zorg en goedgunstigheid, waarin het eerste tijdperk der Kerk wordt toegelicht, de steenen zelven, eenigermate, en de gedenkstukken voor de zaak der godsdienst opkomen, en de oudheid en standvastigheid van het Roomsche geloof en gezag betuigen."

Geen woord hetzij van lof, hetzij van aanprijzing mag na eene zoodanige verklaring volgen. Het zou ook meer dan overbodig zijn.

DON GARCIA.

Op den 6 Augustus 1875 werd de president van Ecuador, Don Gabriël Garcia Moreno, door sluipmoordenaars te Quito vermoord. Dit treurige feit wordt in dit boek omstandig herdacht.

In eene voorrede van twintig bladz. geeft ons Dr. Schaepman een kort overzicht van de staatsomwentelingen, die het ontstaan van de jeugdige Republiek Ecuador, in Zuid-Amerika, zijn voorafgegaan; beschrijft ons de geschiedenis van het schoone en veel bewogen leven van Don Garcia als jongeling, als man en als president dier Republiek; en teekent daarbij de voornaamste daden aan, die Don Garcia gedurende zijn eerste en tweede presidentschap heeft verricht, en die hem een onsterfelijken roem hebben verworven. Door deze schoone voorrede is het boek zelf ontegenzeggelijk in waarde gestegen.

Als wij nu het boek beginnen te lezen, dan weten wij reeds waar wij ons bevinden; wij kennen eenigermate het land en de menschen, waarover gesproken wordt, en met meer belangstelling volgen wij de geschiedenis van de laatste maand der regeering van Don Garcia.

Om het karakter van Garcia Moreno te laten zien, zij het mij vergund uit Dr. Schaepman's voorrede de volgende regels over te nemen.

„ .... De president van Ecuador toonde zich altijd en overal Ultramontaan, dat is, Katholiek zoo in het bijzondere als in het openbare leven. Zijn staatkunde ging uit van dezelfde beginselen, die de daden van den man regelden en beheerschten, zij volgde dezelfde wetten en streefde naar hetzelfde doel. Garcia Moreno had het Concordaat gesloten en de Kerk in vrijheid en eere hersteld: Garcia Moreno had de Jesuiten ontvangen en in de Universiteiten geplaatst; Garcia Moreno had broeders aan 't hoofd der hospitalen gesteld: was het wonder zoo de liberale partij in Zuid-Amerika de stoutheid van dezen man als schennis harer majesteit beschouwde? Maar drie daden zetten

de kroon op alles. Toen de geheele wereld den Koning der Revolutie, die als Triumphator het overweldigd Rome binnentrok, wierook en hulde bracht, koos de president van Ecuador de partij van den beroofde en protesteerde openlijk en krachtig tegen het onrecht den Paus aangedaan. Deze man was geen man van zijn tijd, daar hij nog in recht en eere geloofde; hij scheen, zonder iets van 't geen rond hem omging vernomen te hebben, uit de middeneeuwen in deze onze negentiende eeuw overgeplaatst. Dat bleek toch toen hij in 1873 de tienden van een deel der staatsinkomsten aan den St. Pieterspenning wijdde; dat bleek nog meer, toen hij in 1875 den Staat van Ecuador toewijdde aan het H. Hart, plaatste onder de bescherming van den gekruisten God.

.... „Garcia Morena was voor de derde maal tot president gekozen. Op den 6 Augustus 1875 begaf hij zich naar het Regeeringspaleis, toen hij door vijf sluipmoordenaars werd aangevallen en doorstoken."

De bijzonderheden nu die dezen treurigen dag onmiddellijk voorafgingen en vergezelden, worden ons in het boek, in 248 bladzijden, op boeiende wijze geschilderd. Om het genot van den lezer niet te verminderen, mogen wij daaromtrent in geen bijzonderheden treden. Dit echter zij opgemerkt: Wie den vreeselijken arbeid der Vrijmetselarij tegen de Katholieke Kerk en het koninklijk gezag wil leeren kennen; wie zich overtuigen wil van hetgeen er omgaat in de vergaderingen dier geheime sekte; wie een duidelijk begrip wil hebben van de onzedelijkheid van den Vrijmetselaars-eed; wie eens lezen wil, welke lage en eerlooze middelen die sekte gebruikt om haar doel te bereiken, hij leze *Don Garcia.*

„Kreus und Kelle" — Kruis en troffel — is dan ook de titel van het oorspronkelijke, door Philip van Wassenberg — Philip Laicus is zijn pseudoniem — geschreven werk. De vertaler, een verdienstelijk lid der redactie van *De Tijd*, heeft dezen titel in dien van *Don Garcia* veranderd. Beter ware het, dunkt ons, geweest ook den oorspronkelijken titel er bij te behouden. Deze toch drukt zoo goed het karakter van het boek uit. „*Don Garcia* of *Kruis en troffel*" ware, dunkt ons, beter geweest. De omslag liet hiervoor ruimte in overvloed.

Het boek ziet er netjes en vriendelijk uit, en de vertaling laat zich zeer gemakkelijk lezen. Ook is het geen geringe verdienste van dit boek, dat men het ook jongeren, zonder vrees voor aanstoot, in handen kan geven. Wij wenschen het dan ook een ruime verspreiding toe. H. A. H.

Preken van Mgr. C. Broere.

Nu wij, volgens onze toezegging, beginnen met eenige preken van Mgr. Broere z. g. mede te deelen, zij hieromtrent eens voor altijd opgemerkt:

Wij geven de preken zooals ze geschreven liggen, en verbeteren enkel de blijkbare verschrijvingen. — Anders plagt Broere menig woord nadrukkelijk te onderstrepen, in zijne preken deed hij het zeer weinig, wat wij dan ook zoo zullen doen.

Ook zijne vertalingen der aangehaalde H. Schrift laten we onveranderd, doch voegen er, voor het gemak der lezers, de bepaalde plaatsen bij, die hij, behalve onder den tekst, gemeenlijk niet vermeldde.

Het handschrift is over 't geheel duidelijk, en daar vooral, waar er van de eerste bewerking niets omgezet of gewijzigd is. De redenaar echter was gewoon, zijne preek letterlijk in 't geheugen te prenten, en terwijl hij dit deed, kwam er menige kleinere en ook wel grootere verandering in; wat de lezing soms een weinig bemoeijelijkt. En dit is nog meer het geval, als hij menigmaal, na het uitspreken zijner rede, vlugtig aanstipte, wat er onder de voordragt bijgevoegd, of welke betere overgang of wending er dan gemaakt was. Waar nu die aanwijzingen

met zekerheid te vervolledigen waren, is dit naauwgezet geschied; slechts zelden zagen we ons door de onduidelijkheid genoodzaakt, ons aan 't eerst geschrevene te houden.

Wij twijfelen niet, of reeds deze en elke volgende feestrede zal aan velen tot eene genoegelijke leering en stichting zijn; Broere's bekende diepzinnigheid van opvatting en innigheid van godsvrucht zullen er ons dikwerf genoeg uit toespreken.

In de volgende preek op een Aanbiddingsfeest heeft hij meerendeels dezelfde hoofdgedachten als in eene andere feestrede op het H. Sakrament; maar er is overigens verschil, ook naar den aard der beide dagen. Misschien is het eene en dezelfde preek, doch naar eene vroegere en eene latere bewerking.

PREEK OP EEN FEEST VAN GEDURIGE AANBIDDING.

> Spiritus adjuvat infirmitatem nostram: nam quid oremus, sicut oportet, nescimus: sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.
> De Geest komt onze zwakheid te hulp; want wat te vragen hoe het behoort, weten wij niet; maar de Geest zelf bidt voor ons met onuitsprekelijke verzuchtingen. Rom. VIII, 26.

In de door mij gekozen tekstwoorden leert ons de apostel, dat het gebed een bovennatuurlijk werk, een werk is van den H. Geest, aan wien hij dit zoo nadrukkelijk toeschrijft, dat naar zijne leer de Geest zelf bidt in onze plaats. Er volgt hieruit, dat het gebed ook moet voortkomen en als het leven zijn van die bovennatuurlijke gaven, welke ons bij onze aanneming tot kinderen Gods in het sakrament des Doopsels door den H. Geest zijn ingestort: van ge-

loof, hoop en liefde. Van daar dat, schoon de apostel er in de aangehaalde woorden niet op uit is, om ook de verschillende wijzen waarop Gods Geest werkzaam is aan te toonen, wij ze toch duidelijk genoeg kunnen herkennen. Hij zegt, dat de H. Geest onze zwakheid te hulp komt. Wanneer doet Hij dit meer dan in het geloof, hetwelk het begin, de grondslag en wortel is onzer regtvaardiging, die wij niet kunnen verdienen en door welke wij tot eene hoogere orde verheven worden. Hij zegt, dat wij niet weten, hoe en wat te bidden: wat anders ligt hieraan ten grond dan de hoop, waardoor wij met onbepaald vertrouwen op God en mistrouwen op ons zelven alles overlaten aan de goddelijke barmhartigheid. Hij zegt, dat die Geest zelf bidt met onuitsprekelijke verzuchtingen, waarmede ongetwijfeld de volmaaktste werking, immers als van den Geest zelven, wordt aangegeven: de liefde, die ook eer zucht dan smeekt en welker gevoelens zich niet met woorden laten uitdrukken.

Inderdaad, Mijne Geliefden, bidden is gelooven, hopen en beminnen. Het is gelooven; want het is vragen, en dit kunnen wij niet doen, zoo wij de vaste overtuiging niet hebben, dat er iemand is die geven kan. Bidden is hopen; want wij zullen niet vragen, indien wij geen hoop hebben te verkrijgen. Bidden is beminnen; want wij zullen evenmin vragen, indien wij niet verlangen te bezitten, en ons gebed zal zooveel te beter zijn als ons geloof krachtiger, onze hoop vaster gegrond en onze liefde vuriger is.

Maar waar nu worden deze gaven in ons volmaakt? is dien ten gevolge onze aanbidding volkomen en vervult zich onze maatschappij met God?

Deze vraag, Mijne Hoorderen, voert mij mijn onder-

werp nader. Geroepen door uwen en door mijnen herder, den HoogEerw. Aartspriester [1]), om u het woord Gods te verkondigen terwijl gij u vereenigd hebt ter aanbidding van Christus in zijn H. Sakrament, meende ik niet beter te kunnen doen dan u over die aanbidding zelve te spreken; dan u te toonen, dat de aanbidding in het altaargeheim de volmaakte aanbidding is in Christus; dat daarin de goddelijke gaven worden voltooid en Hij op eene buitengewone wijze zelf voor ons bidt. Dit alzoo zal ik tot onderwerp nemen mijner rede en u trachten aan te toonen, dat nergens meer ons geloof geoefend en gevoed, onze hoop gevestigd, onze liefde ontvlamd wordt dan bij de aanbidding in dit geheim. Ten eerste, ons geloof wordt geoefend en gevoed, dewijl het is het grootste aller wonderen, dat ons de volheid der waarheid levend tegenwoordig stelt. Ten tweede, onze hoop wordt gevestigd; want het is dat offer zelf, waardoor alleen wij alles verkrijgen. Ten derde, onze liefde wordt ontvlamd; want het is een sakrament, waarin wij met God vereenigd worden.

I.

Om te bidden, om, gelijk de apostel zegt, tot God te naderen, moeten wij gelooven, dat Hij is (Hebr. XI, 6). Wel gevoelen wij hier de waarheid van dit zeggen des apostels; want zoo wij God nergens meer van nabij naderen dan in de aanbidding van het altaargeheim, nergens ook wordt een zoo groot en magtig geloof van ons gevorderd. Het wonder van ons altaar is, naar de verzekering van een heiligen leeraar der Kerk, het grootste

1) De Amplissimus P. A. Kervel, Pastoor der St. Pieterskerk te Leiden, n 1846 overleden.

aller wonderen door God verrigt. Het gaat om in de zelfstandigheid der dingen, tot welke door te dringen evenzeer eigen is aan het geloof, als het vergeefs beproefd wordt door de rede. En welke onnaspeurlijke vereeniging van het eindige met de oneindigheid heeft daar plaats. Voor achttien eeuwen heeft Christus zich voor ons opgeofferd; zijne stem klonk van Golgotha: Alles is volbragt! — en echter niets is zoo zeker als dat van toen af de Kerk dit offer dag aan dag met Hem heeft opgedragen. Is hier dan geen tijd? en dit offer de werking der eeuwigheid? Het wordt volgens de voorspelling (Malach. I, 11) van opgang tot ondergang in de verst van elkander verwijderde werelddeelen opgedragen. Is er dan geene plaats? en bevinden wij ons met dit geheim in de oneindigheid die alles omvat? Christus is gezeten aan de regterhand des Vaders, en niettemin is Hij op ons altaar tegenwoordig met Godheid en menschheid, in dezelfde glorie die Hij bezat vóór het begin der wereld en waarmede de Vader Hem heeft verheerlijkt (Jo. XVII, 5). Vereenigen zich dan hemel en aarde? en houdt hunne scheiding en afstand op?

En toch, Mijne Hoorderen, wanneer wij van den anderen kant dit wonder beschouwen, erkennen wij hier eindigheid, en moeten wij zeggen en belijden: ja, ook hier is tijd, ook hier is plaats, en nog is deze aarde niet tot een hemel verheerlijkt. Er is tijd: het gebeurt op dien bepaalden dag, op dat aangewezen uur, ja op dat oogenblik; er is plaats: het wordt bepaaldelijk in dezen en genen tempel opgedragen, en onder deze gedaante, niet elders is Christus op die wijze tegenwoordig; en neen, nog is deze aarde geen hemel, maar daaruit daalt Hij

neêr op de stem zijner Kerk, zijner heilige Bruid, in dezen aardschen nacht waar hare liefde Hem blijft wachten. Wonder, dat boven alle wonderen ontzet! mogen wij uitroepen: eene daad, eene heldendaad van geloof is noodig, om hier te aanbidden en zich boven alle zinnen te verheffen. Wel heerscht hier de kracht van den Geest, om ons met de volle waarheid te vereenigen; wel komt die Geest onze zwakheid te hulp, en helaas! al te wel begrijpen wij, dat zoo velen niet gelooven.

Maar ook wanneer wij deze hulde van ons eindig verstand gebragt hebben en, steeds geholpen door den goddelijken Geest, den blik slaan in de diepte van dat geheim, hoe wordt ons geloof dan gevoed en gesterkt en breidt het zich uit met de stralen der goddelijke waarheid. Wij zijn in eenen anderen dag verplaatst; meer en meer begrijpen wij die vereeniging van tijd en van eeuwigheid, van het eindige en het oneindige, van hemel en van aarde, met een woord, van hetgeen goddelijk is en hetgeen evenzeer aan al onze menschelijke behoeften voldoet. Want Hem herkennen wij, Jesus Christus, die eindig en oneindig, die God en mensch tevens is, en die hier het begin maakt van die eenheid en verheerlijking, waardoor, gelijk de H. Paulus leert, alles in Hem moet worden zamengevat (Eph. 1, 10). 't Is de eenheid van Godheid en menschheid in denzelfden persoon van Christus, die zich door de kracht van den H. Geest doet gelden ter voltooijing der verlossing, en geen vragen over dit geheim, of daarin vinden zij haar antwoord. Maar daar wij Christus bezitten, zoo bezitten wij tevens alle waarheid: van het geloof dat wij belijden, dat God een is in wezen en drievuldig in personen; dat de mensch is ge-

vallen en verlost en eene heerlijke verrijzenis hem wacht.

En hoe hebben wij hier die waarheden? slechts gedacht? slechts voorgesteld als waren ze verre verwijderd? Neen, Mijne Hoorderen, onze godsdienst is geen afbeeldsel meer, maar volheid, geest en leven, geest en waarheid, en zoo waarachtig hier Christus tegenwoordig is, zich voor ons opdraagt, en ons met God en met elkander hereenigt, zoo waarlijk zijn hier alle betrekkingen tusschen God en menschen en menschen onder elkander in haar werkelijk leven, en gaan hier alle bemiddelingen van den levenden Middelaar uit. Wij begrijpen hier, dat de Kerk, die deelt in Christus' offer waardoor Hij alles verdiende, ook met Hem gezag voert, zonden vergeeft, alle genaden uitdeelt naar de behoeften des menschen, en eene leer predikt van liefde en opoffering, van ingetogenheid en versterving. Wij begrijpen, dat zij, een zijnde met Christus, een is met eene andere wereld, en alle Heiligen deel nemen in ons lot. Wij begrijpen hare onfeilbaarheid; want wij gevoelen tot op den grondslag den rotssteen, die Christus is. Wij begrijpen hare onveranderlijke kalmte; want zij bezit alles in Hem, en verlangt niet dan naar den hemel; haren gestadigen vooruitgang en ontwikkeling in leer, in instelling; in daad; want in Hem bezit zij het leven. Er is niets, volstrekt niets in de godsdienst dat hier niet wordt verklaard. Hoe meer het geloovig gemoed zich in de beschouwing van dit geheim verdiept, hoe meer het erkent, dat hier, in het middenpunt van alle orde, tijd en eeuwigheid zamensnellen, en met niet uit te spreken verheffing aanbidt het voor dien onzigtbaren troon des Lams dat alles verlicht, waarom de stemmen opgaan der eeuwen, de jubel klinkt der zalige geesten, en hemel en aarde in

nimmer eindigend beurtgezang den lof verkondigen van den Vader, den Zoon en den H. Geest.

Maar wie dit gelooft, voor wiens oogen zich aldus de hemel begint te verklaren, zou hij niet verlangen, niet vertrouwen, niet hopen? Ongetwijfeld, Mijne Hoorderen; uit zulk een geloof moet de hoop zich ontwikkelen; wij zullen dit zien in ons tweede deel.

II.

De hoop is een vertrouwen op God, dat Hij ons de zaligheid en alle middelen daartoe schenken zal. Zij veronderstelt, dat wij diep van onze eigen zwakheid zijn overtuigd. Hoe meer wij ons zelven gering achten, des te meer zullen wij betrouwen op God en tot bidden om zijnen bijstand genoopt worden. Dit gevoel van behoefte, dat ons vragen doet, en dat vertrouwen, dat wij zullen verkrijgen, met een woord, dit leven der hoop vindt aan het altaar zijne volmaking; daar snelt zij op en reikt zij tot God. Daar immers bidt Christus voor ons tot den Vader door de liefde van den H. Geest. En wie is Christus, Mijne Hoorderen, wie? Hij is de Zoon van den levenden God. Daarmede is ons aanstonds gezegd, dat wij, reeds omdat wij eindige schepselen zijn, den oneindigen Vader niet naar waarde kunnen eeren en aanbidden; maar tot wat meer vreeze worden wij voortgedreven, en tot hoe diep moeten wij ons vernederen om hetgeen ons hier niet minder nadrukkelijk wordt voorgehouden, dat wij, zoo nietig als wij zijn, dien oneindigen God hebben beleedigd door onze zonde; want het is een offer dat hier gebeurt, een offer waarbij de dood wordt beleden. En door wien beleden? Nog eens: door den Zoon Gods. Immers tot wien

de Vader zegt: Vóór den dageraad heb Ik U voortgebragt, tot denzelfden Zoon zegt Hij: Gij zijt priester in eeuwigheid naar de orde van Melchisedech. (Ps. CIX, 4 v., Hebr. VII, 17.) De dood wordt hier beleden door Hem en moet door ons beleden worden met Hem die God is uit God, het evenbeeld des Vaders en de glorie zijner zelfstandigheid. Onbegrijpelijke misdaad der zonde! Waar leeren wij hare afgrijselijke wanorde beter kennen en gevoelen, hoe zij streeft naar Gods vernietiging en den Zoon van den Vader zou willen scheiden. Hoezeer moet derhalve het bewustzijn, dat wij hier de schuldigen zijn, ons met vreeze voor God, met haat tegen ons zelven en met rouw over onze zonden vervullen, en zoo er nog eenige hoogmoed in ons is, die worden verbrijzeld. Arm zijn wij, arm, en oneindig is onze behoefte! Maar, herhalen wij het, de dood wordt beleden door den Zoon. Hij is het, die voor ons heeft voldaan en de voldoening voor ons aanbiedt. Hij is sterker dan de dood en kan onmogelijk van zijnen Vader gescheiden worden. Oneindig bemint de Vader dien Zoon en die Zoon den Vader; en daar Hij onze natuur en daarmede onze verantwoording op zich heeft genomen, zoo deelen wij in de liefde van beiden, en de genaden van den H. Geest, vergeving, bijstand, liefde, vertroosting en vrede dalen om dit geheim der verzoening op ons neêr.

Nog grootere droefheid ja! vervult ons, dat wij eene zoo onbegrijpelijke goedheid hebben beleedigd; maar die droefheid is niet bitter, en verkwikkelijk zijn die tranen waarmeê de hoop, de dageraad van het andere leven opgaat en zich verheldert in ons gemoed. Zoo de behoefte oneindig was, oneindig ook is de vervulling. God wordt

volkomen geëerd, God volkomen verzoend. „Vader! vergeef hun, want zij weten niet wat zij doen", zijn ook hier de woorden des Verlossers; en wij, overtuigd van onze onwaardigheid, wij stellen onze hoop niet dan op Hem alleen, en onze stem met die van Hem vereenigend, bieden wij Hem tot voldoening aan van al onze schulden. Wij, zoo is ons roepen, wij, o God! erkennen onze nietigheid en boosheid; wij weten niet, wat en hoe te vragen en verdienen niet van U verhoord te worden; maar zult Gij het gebed versmaden van uwen aanbiddelijken Zoon, die hier zijn bloed en leven aan U opdraagt? Verhoor dan zijne smeekingen, en schenk ons om Hem al die genaden die wij ter zaligheid noodig hebben. Hier dan ook bewaarheidt zich het woord van den grooten apostel, dat wij de hoop hebben als een veilig en vast anker onzer ziel, hetwelk gaat tot binnen het voorhangsel, waar onze voorganger om ons is ingegaan, Jesus, naar de orde van Melchisedech priester geworden in eeuwigheid (Hebr. VI, 19 v.).

Niet hier echter, gij weet het, eindigen de geheimen van Gods goedheid. Schoon wij in het priesterschap van Christus deelen, en alles wat in de hoop gelegen is, door deze deelneming aan zijn priesterschap, zich reeds tot volmaaktheid verlevendigt, toch is Hij het zelf die zich opdraagt, en wij worden dan eerst met Hem één, zijn offer wordt dan het onze, als wij in de H. Communie ons met Hem vereenigen. Daar voltooit zich ons geloof en onze hoop en de liefde, van welke ons nog overblijft te spreken.

III.

Het laatste doel van onze maatschappij met God, van ons bidden, is eenheid in de liefde van den H. Geest;

eene liefde, waaraan wij slechts door Christus deelachtig worden, en zooveel te meer deelachtig worden als wij meer met Hem worden vereenigd, dien de Vader niet kan ophouden te beminnen. De H. Communie is daarom de vervulling van ons bidden, is het gebed in zijne levende volkomenheid; en het gaat de krachten van het menschelijk verstand te boven, te begrijpen en te zeggen, welk eene liefde hier werkzaam zij in degenen die Christus waardiglijk ontvangen. Onuitsprekelijk zijn hare zuchten. Bedenkt slechts, Mijne Hoorderen, bedenkt, dat wij hier aan het doel zijn genaderd van het Christelijk leven, van Gods werken, van de wonderen des almagtigen Vaders, van de wijsheid en verlossing des Zoons, van de liefde en de herscheppingen van den H. Geest, en brengt u, om Gods goedheid hier eenigzins te gevoelen, in dit oogenblik voor den geest, wat wij aan Hem verschuldigd zijn.

Hij heeft ons geschapen, en iedere ademhaling, iedere klopping van ons hart meldt de weldaad van een bestaan, dat wij slechts van Hem ontvangen. Hij heeft ons tot zijne eeuwige zaligheid geroepen, en toen wij zijne goedheid versmaadden, ons zoo bemind, dat Hij zijnen eenigen Zoon niet heeft gespaard (Rom. VIII, 32). O die Zoon is voor ons mensch, is een schreijend kind geworden, heeft een leven vol lijden doorgebragt en is voor ons behoud den verschrikkelijksten dood gestorven aan een kruis! Onze gedachten verliezen zich in deze grondelooze barmhartigheid, en toch het is het einde niet: het behoorde tot dat plan, tot dat werk zijner liefde, dat Hij op zich nam te vervullen, om nog dieper vernedering te ondergaan; om ook zijne menschheid, dezen laatsten straal zijner heerlijkheid, te verbergen onder ziellooze gedaanten en er den

smaad van boozen en ongeloovigen te verduren. Zeker die vernedering treft Hem niet meer: Hij is verrezen en opgeklommen in heerlijkheid; maar zij trof Hem en Hij kende die, toen Hij op aarde wandelde; Hij dacht er aan, toen Hij zijn ligchaam ten spijs en zijn bloed ten drank beloofde; toen Hij zijne leerlingen gebood, dit te doen ter zijner gedachtenis (Lc. XXII, 19). Te midden van zijn lijdensnacht, aan het kruis, waar Hij de verlossing met al hare gevolgen zijnen hemelschen Vader aanbood, was, de Psalmist getuigt het ons, deze gedachte Hem tegenwoordig; en te midden zijner smarten zag Hij slechts op de eer zijns Vaders en ons geluk: „Mijn hart vervloeit als was. Zij hebben mijne handen en mijne voeten doorboord en mijne beenderen geteld; ... maar Gij, Heer, verwijder uwe hulp niet. Ik zal uwen naam aan mijne broeders vermelden; voor U zal mijn lof zijn in de tallooze vergadering. Daar zal Ik mijne geloften betalen, voor het aangezigt van allen die U vreezen. De armen zullen eten en verzadigd worden; zij zullen den Heer prijzen allen die Hem zoeken, en in eeuwig leven zal hun hart zich verblijden." (Ps. XXI, 15 vv.) Neen, zijne liefde kent geen maat; zoolang totdat Hij komt ten oordeel, zoolang er nog eene enkele ziel te behouden overblijft, zullen zijne vernederingen niet ophouden, zal Hij met zijne Kerk zijnen dood belijden en de diepste beleedigingen ondergaan.

Hij zelf zegt ons wat er gebeurt in het groote huwelijksgeheim zijner Kerk, waardoor zij vleesch wordt van zijn vleesch en gebeente van zijn gebeente. „Gelijk de levende Vader Mij gezonden heeft en Ik leef door den Vader, zoo zal hij die Mij eet door Mij leven." (Jo. VI, 58.) Die liefde, die Heilige Geest, die Hem met den Vader

vereent, zal ook ons met Hem vereenigen. Waar dan meer bidt de H. Geest voor ons met onuitsprekelijke zuchten, en wie kan het gevoel beschrijven dat wij hierbij moeten ontwaren? Wij vinden ons allerlaatste doel. Wij vinden Hem, dien onze ziel zoekt; Hem, wien wij onze zonden belijden en die ons vergeeft; aan wien wij ons onvermogen, de wonden onzer ziel openbaren en die ons zijne wonden toont, waaruit alle krachten ons toevloeijen; wien wij, als aan den innigsten getuige, onze bekommernis en al het leed doen hooren dat ons hart verbergt, en die ons troost, ons er voor omhelst en ons dezelfde heerlijkheid belooft, waarmede Hij tot ons nadert. 't Is waar, nog is zij verborgen, maar dit zelf is om ons, is het werk zijner liefde, en te meer verheft zich bij dit besef onze wederliefde, en te hoorbaarder is zijne stem in ons: Kom tot den Vader!

En wilt gij dan zoo mogelijk met oogen zien, wat liefde hier het hart ontvlamt, welaan, ik wijs u op de uitwendige gevolgen, waarvan alle eeuwen der Kerk getuigen waren, en die met de waarheid der Katholieke Kerk de waarheid van dit Heilig Sakrament staven. Ik wijs u op de daden en levens der Heiligen: op hen, die hun gansche leven aan de eer van God en het heil des naasten ten offer bragten en die, vol van onverwinlijke kracht en toch vol kalmte, streden ter linker en ter regter zijde, door eer en oneer, door vreugd en droefheid Christus zijn gevolgd, en met den H. Paulus konden uitroepen: „Wij sterven, en ziet wij leven!" (II Cor. VI, 9.) Zij waren levende offers, ontstoken aan die vlam, die op het altaar der Kerk eeuwig blijft branden.

Mag ik mij ten laatste niet op u zelven beroepen? Op

hetgeen uwe eigen godsvrucht in dit geheim ondervindt? Geeft u de Geest der liefde er zijne getuigenis niet? De ijver, waarmede gij u om dit altaar vergaderd hebt, moet het mij te meer doen veronderstellen. Indien het anders ware, Mijne Hoorderen, ach, gij zoudt u zelven grootelijks moeten beschuldigen, en ik zou u moeten vermanen, tot Hem te gaan, die hier onophoudelijk roept: „Komt allen tot Mij, die belast en beladen zijt, en Ik zal u verkwikken." (Mt. XI, 28.) Maar zoo ik van u het beste moet veronderstellen en, u niet kennende, geen regt heb u te berispen, ik mag en moet u vermanen, in u zelven te treden en te onderzoeken, of gij door wederliefde aan zooveel liefde van Jesus beantwoordt. Groote waarheden heb ik u voorgehouden. Ik heb u gezegd, dat hier het grootste wonder aller wonderen plaats heeft: beantwoordt gij door diepen eerbied aan die tegenwoordigheid van uwen God? Ik heb u gezegd, dat hier het eenig offer wordt opgedragen, waarop wij mogen hopen; datzelfde offer, dat eenmaal de zon deed verbleeken, de steenrotsen scheuren en de dooden verrijzen uit den sidderenden grond: zijt gij er dan bij tegenwoordig met heilige aandacht als bij het werk van uwe verlossing, wetend, dat Christus zelf hier voor u bidt? Vereenigt gij steeds uw gebed met het zijne? herinnert gij u hier de behoeften uwer ziel en vraagt en dankt en looft gij uwen God hier door den Eenige door wien wij het kunnen? En welke eindelijk is uwe voorbereiding om Christus in het H. Sakrament te ontvangen? Beschouwt gij dit als datgene wat het waarlijk en waarachtig is, als het laatste doel van uw gansche leven en bestaan? en is daarmede uw ijver overeenkomstig? Nog eens: ik mag u niet berispen en moet veron-

derstellen, dat dan zelfs, wanneer gij u schuldig kent, uw geloof te groot is, om niet meer te gevoelen dan ik in staat ben u te zeggen, en uw geweten u met meer kracht toespreekt dan mijne stem het vermag. De zaak is van gewigt, Mijne Hoorderen, van het uiterste gewigt; en zoo het waar is, dat hier het begin en einde is van de godsdienst, dan is het ook waar, dat gij hier den toets hebt om uw gansche gedrag te beoordeelen. Vervult gij uwen pligt hier, dan zult gij dien in den regel overal vervullen; vervult gij dien hier niet, dan zult gij het op den duur nimmer doen. Amen.

De Sociale quaestie.

Nous marchons à une commune universelle.
L'Univers.

I.

DE SOCIALE KRIJG.

Er ligt een profetische geest in deze woorden, waarmeê de *Univers* een artikel sluit dat tot opschrift draagt: „La guerre sociale." De noodklok wordt geluid voor de maatschappij der zoo gevierde negentiende eeuw. Velen, tot nu toe blind voor de onmiskenbare dreigende voorteekenen van een algemeen maatschappelijk gevaar, die zich in veiligheid waanden op den rand van den krater die dood en vernieling brengt in zijn kokenden schoot, hebben het moede hoofd opgebeurd, het trage oog geopend en een vorschenden blik op den gezichteinder geslagen. De schrik heeft iederen denker wakker geschud. Van alle kanten stijgen sombere onweerswolken omhoog, zwarter en zwarter wordt het uitspansel, de donkere gevaarten pakken zich tot een verdelgingswerk zamen. Het gaat een strijd worden op leven en dood. Al wil men ook de oogen sluiten voor het naderende gevaar, er gaat iets door de gemoederen, er gist iets in het hart en den geest der volkeren, dat

velen met een schrikbarend voorgevoel vervult. Het heeft wel iets van de schildering, welke Byron in zijn phantastisch dichtstuk „De Duisternissen" ophangt van de menschen door een weergaloozen angst bekropen, onder het looden deksel van een zwarten hemel, waaraan alle lichten uitgedoofd zijn.

Niet *te* donker ziet de *Univers* den maatschappelijken toestand in.

De groote balling dezer eeuw, Napoleon I, verklaarde eens op St. Helena, in den engen kring zijner getrouwen: binnen een halve eeuw zal Europa republikeinsch of kozaksch zijn. Wat is daarvan bewaarheid geworden? Niemand toch zal ontkennen, dat de beide factoren van welke hij sprak (hij die Europa wel kende en het, zooals de dichter zegt, versneed als een kleed, en kneedde naar willekeur), alles in het werk gesteld hebben om het profetische woord van den grooten Korsikaan te verwezenlijken. Wij waren getuigen van dien geheimzinnigen voortgang welken de noordsche Kolossus maakte, het oog steeds onafgewend gevestigd op het groote doel, dat de stichter van het nieuwe rijk op de boorden der Newa, Rusland heeft aangewezen; steeds trouw den eens ingeslagen weg volgend, die tot dat doel moet leiden. De hooglanden van Midden-Azië zagen de wandelende Sphinx voorbijtrekken naar de sneeuwtoppen van den Himalaya, en de Balkan het raadselachtige wezen afdalen naar de lachende stranden van den Bosphorus. Zoo de noordsche adelaar het schismatieke kruis, door de halve maan eens van de gulden tinnen der Heilige Sophia-kerk verdrongen en door Rusland opgevangen, niet wederbracht onder zijne vleugelen, — dan is het alleen aan het trotsche Albion te

wijten. — De luipaard verdedigde zijne prooi tegen den koning der lucht.

Zijn doel is immers wereldheerschappij.

En het doel van den tweeden factor, de Revolutie, de Republiek? Ook haar doel is een wereldheerschappij. De eerste door verovering ten dienste van het despotisme. De andere door omwenteling ten dienste der anarchie; want naar den weg te oordeelen, waarop wij ons thans bevinden en waarop Europa met een noodlottig en alles verwinnend geweld wordt voortgedreven, kan die Republiek niet anders zijn dan de Commune.

Wie herinnert zich niet de geschiedenis der laatste eeuw, van Frankrijks toestand in 1830? Een liberale, atheïstische beweging, door een goddeloos onderwijs een brug slaande over den onoverkoombaren afgrond welke het legitieme koningschap van 1815 scheidde van de Republiek van 1848 en van het Frankrijk dat toen als een wachtwoord scheen uit te geven, dat over geheel Europa: te Berlijn, Weenen, Rome, Frankfort, Dresden, Napels, Madrid, ja zelfs te Amsterdam werd gehoord en uitgevoerd; dat de barrikaden onverwachts uit den bodem deed opschieten, en voor den bangen blik op eens het schrikbeeld deed oprijzen van een koningschap dat, alom in de kronkels der honderdhoofdige hydra verstrikt, te vergeefs aan de steeds enger toegehaalde en doodende ringen zocht te ontkomen. In de maatschappelijke ondiepten, waar het rijk is van bederf en ontbinding welke men straffeloos had laten voortwoekeren, was zij geboren; maar Europa was nog niet rijp, of beter: de ontbinding was nog niet ver genoeg gevorderd, hare verwoestingen hadden zich in den schoot der europeesche volkenfamilie nog niet genoeg uit-

gebreid, het organisme toonde hechter te zijn dan men meende, en de poging, hoe algemeen, hoe behendig overlegd, hoe geweldig ook uitgevoerd, mislukte jammerlijk.

Op twee punten was de strijd het bloedigst, het hardnekkigst, het aanhoudendst; op twee punten vierde de Revolutie den *langsten voorbijgaanden* triomf. Het waren dan ook de twee middenpunten der maatschappij, de spillen der beschaving en in zekeren zin de typen van Kerk en Staat: de Kerk met den Staat, van eeuwen herwaarts een doorgaans trouwe uitvoerder harer bevelen; de Moeder en haar oudste zoon, de allerchristelijkste Koning — de Kerk en hare oudste dochter, Frankrijk.

Een machtig woord was er noodig om Frankrijk op te wekken uit den doodslaap, dien het had ingedronken uit den giftbeker der Revolutie. Dat woord werd er gehoord. Wij zeggen met Montalembert, dat God nog eens medelijden had met zijn volk. Frankrijk stond op en keerde als de verloren zoon terug tot het ouderlijke huis, tot de waarheid, de orde, het gezond verstand, dat wil zeggen, tot God. Ook mocht het weder zijn providentieele zending volvoeren in de wereldgeschiedenis, welke nog eens, helaas! misschien voor het laatst, mocht boeken: „gesta Dei per Francos", toen de fransche legerscharen in triomf den grooten Pius terugvoerden naar de eeuwige stad. Toen ook hernam Frankrijk zijn standplaats in het koor der europeesche staten, en gedurende de eerste jaren was de nieuwe Caesar de scheidsrechter van Europa en stond zijn rijk aan het hoofd der beschaving en der wereld.

De Revolutie sliep niet. Wederom loog zij aan het werk; maar zij had hare taktiek veranderd. Waren vroeger hare aanvallen tegen troon en altaar gericht, nu zou men

het altaar door den troon bestrijden. Men zou, wanneer wij zulks zoo mogen noemen, den troon in den waan brengen dat het altaar hem overschaduwde, dat het altaar de geboren en gezworen vijand was van den troon, in stede van zijn natuurlijke grondveste. Had men eens het altaar omvergehaald, dan zou de troon van zelf instorten. Men wist zeer goed, dat een kroon steeds wankelt om de koninklijke slapen, wanneer niet de godsdienst met gewijde hand den balsem over het vorstenhoofd heeft uitgegoten.

Een koning, die niet door Gods genade koning zou zijn, is een overweldiger.

Napoleon III zou het werktuig der Revolutie worden. Aanvankelijk poogde hij weerstand te bieden. Niet gewillig nam hij de zending aan en droeg hij het zware juk dat hem werd opgelegd. Eindelijk gaf hij toe. Een Caesar in de netten der omwenteling verstrikt werd iets onmogelijks: een soort van autoriteitsgedrocht, een mengsel van autocratie en revolutie, de gekroonde revolutie. Frankrijk moest in dienst der omwenteling handlangers-diensten doen, en Italië maken wat het nu is. Het gebeurde, en het katholieke Frankrijk bestreed het katholieke Oostenrijk, en de oudste zoon der Kerk sloeg de handen aan zijne Moeder, om haar te berooven en over te leveren, machteloos, in de handen harer vijanden. Dat groote werk der Revolutie, door een schrijver het helle-werk der eeuw genoemd, had Frankrijk geschokt tot in het merg.

Goddeloosheid en zedebederf waren algemeen geworden. Het arme land dat God verlaten had, werd nu op zijne beurt van allen verlaten, en op ontelbare slagvelden verslagen. Bloedend uit duizend wonden, werd het

een gemakkelijke prooi voor het protestantsche Pruisen. De protestantsche adelaar, zoo als Veuillot het noemt, had van de Revolutie de zending ontvangen om het land der leliën met grimmigen klauw en hongerigen bek te verscheuren [1]).

Rome ging verloren. Een schijnbaar duurzame triomf was er behaald, de Revolutie was in de eeuwige stad binnengedrongen en zetelde op het Kapitool.

Nog staat het Vatikaan, al is het eene gevangenis, het staat en met den koninklijken grijsaard in het blank gewaad, die daar, het oog ten hemel, biddend neerknielt, staat nog de macht, de onverwinbare macht van het heilige Recht. De macht, die den leeuwenmnil sloot rondom den gerechte ten prooi hem toegeworpen, bant ook nu nog de woedende vijanden buiten die heilige muren.

De tweede triomf is nabij. De troon des Caesars is ineengestort onder de slagen der Revolutie die hij gediend had, en het Keizerrijk is gevallen in slijk en bloed, bedolven onder de schande. Toen heerschte er volslagen

---

1) Wat Macaulay schreef over Pruisen in 1843 tuigt zijne bekende scherpzinnigheid:

„De pruisische monarchie, de jongste der europeesche staten, dien én het getal zijner inwoners én zijne inkomsten op den vijfden rang der mogendheden plaatsen, bekleedt toch den tweeden na Engeland door zijn solied onderwijs (1843) en de vatbaarheid en bekwaamheid zijner inwoners voor alle kunsten en wetenschappen."

Wij kennen genoegzaam het geheim van Pruisens macht, ook kunnen wij, voor 't grootste gedeelte althans, zijn oordeel over het onderwijs in 1843 in Pruisen onderschrijven; anders is het gelegen met dien scepter der wetenschappen aan het ijzeren land toegekend. Op de keper beschouwd was dit eene overweldigde heerschappij, en mag „la savante Allemagne" niet te veel aanspraken meer maken. De uitkomst heeft bewezen, dat zelfs in de natuur- en wiskundige wetenschappen, twee rijken waar die „savante" uitsluitend wilde heerschen, Frankrijk thans, zoo niet de eerste plaats inneemt, dan toch met genoemd land ten minste gelijken tred houdt op de groote baan der wetenschap.

regeeringloosheid. Toen had de Revolutie vrij spel. Zij mocht toonen wie zij was en wat zij voor had. Het masker viel, en Frankrijk en Europa deinsden met afgrijzen terug: het bloedige spook der Commune vertoonde zich op de puinen der Koningstad, te midden der vlammen, bij het doodsgereutel harer slachtoffers.

Nogmaals werd het monster overwonnen, en kroop het terug naar zijne onderaardsche schuilhoeken, door een zee van bloed en puin. Ondertusschen had de Revolutie niet ledig gezeten. Rusland had Oostenrijk geholpen de Revolutie neer te sabelen in Hongarije, en bij den algemeenen socialen storm getoond, dat het nog tamelijk vaststond op zijne grondvesten. Rusland moest gestraft worden, omdat het aldus, in het oog der omwenteling, dubbele schuld droeg.

Het rijk der Czaren, het oostersche Despotisme, het „Duizend en eene nacht" van het Noorden, Rusland schijnbaar zoo machtig, reusachtig sterk, waar alle macht in ééne hand vereenigd is; waar de Kerk, een politieke inrichting geworden, zich verkocht heeft aan den Staat en als de nederige dienstmaagd slavendiensten doet, — Rusland, dat zich tot nu toe als in een ijzeren ring afsloot van alle andere volken, dat onder het onverschillig oog aller machten van Europa, eeuwen lang, Polen afbeulde ten doode, — Rusland, het schijnbaar onverwinlijk bolwerk van het gezag, — moest langs alle zijden, op alle wegen, door alle middelen aangetast worden. Men zou in het duister werken, woelen, wroeten. Men deed het. Men heeft het onmetelijke rijk, den Kolossus van het Noorden, in een ontzaggelijk net gevangen, dat al zijne landen en volkeren omspant, van Archangel tot

Odessa, van Kasan tot Riga, van de boorden van den Amour tot de moerassen van de Newa. Een socialistische samenzwering, het nihilisme genoemd, de cultus van het niet, nog erger dan de cultus van den Dood — door de Thuijs of Phansegars zoo bloedig uitgeoefend op de weelderige oevers van den heiligen Ganges —, bedreigt Rusland met een wissen ondergang. Nog schijnt hij vrij te zijn, de reus van het Noorden, omdat men de zware ketenen niet ziet, die om zijne voeten geslingerd zijn. Maar, als een galeiboef, sleept hij met moeite den zwaren kogel voort.

Thans is Pruisen aan de beurt. Wij hebben het reeds gezegd, ook Pruisen vervult een revolutionaire zending. Het katholieke Frankrijk lag ter neer, zieltogend. Het leefde nog, maar à la merci van den overwinnaar, van den duitschen staatsman, „den man van ijzer en bloed." Hij voelde, dat Frankrijks kracht het kruis en de lelie waren, Katholicisme en legitimiteit, de twee bronnen van zijn grootheid en macht, de twee voorwaarden zijner wedergeboorte. Hij belette eene katholieke politiek, hij belette de troonbeklimming van Hendrik V. Met het schrikbeeld van een nieuwen oorlog, wist hij het arme land zooveel angst in het hart te jagen, dat der Revolutie vrij spel werd gelaten. Van zulk een Frankrijk had hij niets te vreezen; van een katholiek, alles. En nu? wij zeiden dat Pruisen aan de beurt is. Het is maar al te waar. Kon men de ijzeren wapenrusting eens oplichten, welke het ieder oogenblik tot schrik zijner naburen doet ratelen! Een onrustige blik schuilt achter dat gesloten visier. Het is niet alleen kracht wat het stalen pantser dekt. Geen vrede meer woont in het weleer zoo rustige hart; de hand die

dat bliksemende zwaard dreigend uitstrekt over Europa, is als uitgemergeld door de ellende; de honger doet de linker beven die het schild ter verdediging houdt op de eens zoo fiere borst; — een geraamte van wat het vroeger was, zit in dat blinkende staal. Een allerongelukkigste politiek heeft het vermogen van den Staat verkwist, het land verarmd en uitgeput, het volk ten gronde gericht. Bloei en welvaart zijn onbekend, de krachten gebroken. Wat men er ook van zegge: dat is het werk der Revolutie. Tot dat heillooze werk hebben allen medegedaan, zij die het wisten en wilden, en ook zij die het niet wisten en niet wilden. De Katholieke Kerk is niet bij machte, den stroom van het socialisme, door de Revolutie ontketend, tegen te houden. Men heeft wetten gemaakt die haar doel missen zullen. De koningsmoord waart bloedig en schrikwekkend rond; God alleen weet in welk een afgrond Pruisen zal eindigen.

Het schoone Spanje, met zijn grootsch verleden en zijn heldengeslachten, weleer het schild der Kerk — want wie zou de gevolgen kunnen berekenen, hadde Philips II niet door eene diep godsdienstige overtuiging het als zijn heiligsten plicht beschouwd *alles* in het werk te stellen om de hervorming te weren — Spanje is diep gezonken. Hield Philips de moeder tegen; de dochter, de omwenteling sloop als een adder het eens zoo bloeiende land binnen, en knaagde weldra aan het merg des volks. Spanje is het land der pronunciamento's, van het stage oproer, van avontuurlijke politiek geworden. Innerlijke verdeeldheden, wispelturige, ontzenuwende of demoraliserende vrouwenregeeringen, macht van gunstelingen, hof-intrigues trokken met het liberalisme binnen. Het orleanistische (Montpensier) Voltairia-

nisme werkte de revolutie in de hand en alles spande saam, zelfs van Berlijn uit, om eene katholieke restauratie onmogelijk te maken; en de Revolutie, gesteund door vele vreemde elementen, beheerscht de bij uitstek katholieke koningrijken, en laat de hulpbronnen van het weleer zoo rijke land uitdroogen en vergaan. Maar wat men den Spanjaard nooit uit het hart zal scheuren, dat is zijne onwankelbare trouw aan het geloof zijner vaderen, en die liefde en trouw worden aangekweekt door een clerus [1]) algemeen geacht en bemind, die deze achting en liefde overwaard is door zijne grondige geleerdheid en onbesproken levenswandel.

In Europa's lusthof, „das Land wo die Citronen blühn", ziet het er woest uit. De gulden vruchten, die men zoo gretig plukte en genoot, hebben een wrangen nasmaak gelaten. Lachend van buiten, van binnen verrotting, ware „pommes de Sodome." Het arme land heeft ze tot walgens toe van den onheilzwaren boom geoogst. Verraad, moord, haat en nijd, armoede en overbelasting, goddeloosheid en zedebederf, koningsmoord en roof, staatsbankroet en volksellende heeten de gaven door de revolutie gebracht; heet de onheilvolle schare die uit haar akelige schuilhoeken, waar ze wegschool voor de straffende hand van een wettigen vorst, opgekomen, nu door de vruchtbare landouwen van het prachtige land rondwandelt, geëerd en vergood, betaald en verheerlijkt. De lustwarande is in een woestenij herschapen. Dat is de triomf der revolutie.

---

1) Gedurende het Vatikaansche Concilie maakte de volgende geestigheid algemeen opgang. Men vergeleek de geleerdheid der bisschoppen van Spanje met de machtige, zwaarlijvige *folio's*; die der Italianen werd met de *quarto's* gelijkgesteld; Frankrijk met de *octavo's* etc. etc.; en Duitschland met de *brochure*. — Wel wat erg.

Hoe ziet het er in het [1]) „apostolische" rijk der Habsburgers uit, in dat uitgestrekte rijk, een bonte mozaiek van landen, een Babel van talen? Nog houdt de liefde „zum Hause Osterreich" ze allen in den band der trouw omstrengeld; maar het dualisme [2]) was de schepping van het liberalisme, de grootste ooit bekende toepassing van het „divide et impera". Die noodlottige verdeeling verlegt het zwaartepunt van het groote Keizerrijk naar Pesth, en zou aan een vier millioen Magyaren toelaten het geheele rijk te regelen en te beheerschen. Allernoodlottigst zal zulks op de toekomst van den alouden, aan hulpbronnen zoo schatrijken, keizersstaat werken. Nog staat hij onwrikbaar, de troon van het edelste vorstenhuis van Europa, nog is hij zeker door de liefde zijner onderdanen, „Habsburgs Mauern", en de kinderlijke gehechtheid der meeste landen aan het katholieke geloof. Maar liberalisme en Jodendom hebben in die „muren" bressen geslagen die gevaarlijk zijn voor de toekomst.

---

1) De Heilige Stephanus, opvolger van Koning Geysa, die van 997—1038 regeerde, ontving van Paus Sylvester II, ter belooning zijner uitstekende verdiensten, een gouden kroon, — die vereenigd met eene andere welke de grieksche Keizer Manuel Dukas aan zijn vader geschonken had en die er het onderste gedeelte uitmaakt, de zoogenoemde „sacra regni Hungariae corona" vormt, — alsmede het voorrecht om het patriarchale kruis voor zich uit te laten dragen, en den titel te voeren van „Apostolische Majesteit."

2) Men begrijpt dat men het Dualisme ten zeerste afkeurt, zonder daar meê de centralisatie goed te keuren. In deze laatste ligt voorzeker in de hoogste mate de vergoding van het individu. Onzes inziens is niets zoo heidensch. De verregaandste verwaandheid *alleen* kan zich in staat achten, alles te kennen, alles te weten, alles te regelen, alles te doen. Het doodt consequent elk talent, elk karakter, slechts dat der huichelaars of vleiers, die alsdan gunstelingen worden, niet. Het is, of in zich of in zijne gevolgen, eene ruïne voor elken staat. Daaraan ging het romeinsche rijk te niet, evenals de twee Napoleontische Keizerrijken; en wie zou durven ontkennen dat het absolutisme van Lodewijk XIV een der oorzaken was der fransche revolutie? De *eenheid* laat zich zeer goed vereenigen met den eerbied voor de *zelfstandigheid* van het individu.

La Mennais, eens een zoo groot denker, later zoo diep gevallen, beschouwde de onverschilligheid op het punt van godsdienst als de grootste kwaal van zijn tijd. Die kwaal is ook een ramp van onzen tijd, maar toch geheel bizonder van het scandinavische en deensche rijk. De landen van de Heiligen Erich en Olaf, van de koninklijke vertrouwelinge van 's Heeren lijden, de H. Brigitta, werden, zooals alle landen trouwens, met geweld, met ruw en bloedig geweld „hervormd", en de afgelegene provinciën werden later, onbewust, trapsgewijze van de waarheid afgescheiden en van hun geloof beroofd. De tak was van den leven- en kracht gevenden boom afgesneden: ook stierf het leven weg. Een soort van doodslaap heeft de noordsche volkeren bevangen, eene ongeloofelijke apathie voor al het bovennatuurlijke: leer, leven en toekomst, begeleid van hare trouwe gezellin, eene vreeselijke zinnelijkheid, een ware jacht op genot. Er is terugkeer ten goede; maar Denemarken is rijk aan socialistische elementen, welke uit het naburige Duitschland hunne leer medebrachten.

Dalen wij uit het land der noordsche Alpen en stille groene meren, zoo als Björnson ze noemt, naar dat andere rijk der Alpen en blauwe zeeën. Zwitserland is, even als Engeland, de schuilhoek van alle politieke misdadigers, het proefveld, als wij het zoo noemen mogen, van de duitsche Bismarckspolitiek, die aldaar, als in „anima vili", de eerste experimenten liet nemen van die lange sleep van onregtvaardige en tyrannieke wetten, die Duitschland thans teisteren. Van België, dat den naam van God verbant uit een antwoord op de troonrede, wendt zich het koor der europeesche staten huiverend af. God behoede het land! maar wij zeggen met den dichter:

Wie afvalt van den grooten God
moet vallen!
Verlaten wordt wat God verlaat;
Wat God verstoot, verstooten.
Wel hoort men daaglijks stem op stem
weerklinken:
Geen nood! wij redden 't zonder Hem!
Maar die het zeggen..... *zinken* (N. Beets).

Zoo hebben wij ons overzicht over het groote veld der Revolutie geëindigd; *haar* vernielingswerk gezien en den weg, die tot de Republiek moet leiden, afgebakend gevonden. Die Republiek is niets anders dan de Commune; zulks bleef ons te bewijzen over; want Commune of sociale krijg is een.

De Commune of de sociale krijg is een consequente gevolgtrekking van het liberalisme, en de sociaal-democratie is wederom niets anders dan de Commune. Het is de ontkenning van elken godsdienst, de ontkenning van alle gezag, de ontkenning of beter de ruïne van de familie. Het is niet meer mogelijk de oogen voor deze waarheid te sluiten. Het programma der aanvoerders in dien vreeselijken strijd laat niet den minsten twijfel meer over.

Wij noemden, naast Zwitserland, Engeland het toevluchtsoord aller politieke misdadigers, ballingen of anderen. De koningin der zeeën waant zich in zekerheid achter de dubbele borstwering harer rotsen en golven. Alles wat „Revolutie" heet, opent zij den gastvrijen schoot. Al wie onder het sombere, roode vaandel strijdt of streed, koestert het „keizerlijke koningrijk" aan zijn boezem. Vroeg of laat zal Engeland voor die dwaling bitter boeten, en te laat het gevaar inzien aan hetwelk het zich roekeloos heeft blootgesteld. Voorzeker, wij weten het, een nieuwe levensbron borrelt voor het gewezen eiland der heiligen, nu het land

der bekeerlingen, in zijn terugkeer tot het vooroudelijke geloof; wij weten het, het Britsche Rijk is van nature door en door conservatief, maar voor Engeland zal zich het wonder der Schrift van het braambosch dat in vlammengloed opging en niet verbrandde, niet herhalen; het zal het bezuren moeten, de Revolutie te hebben laten aanzitten aan den gastvrijen haard, om daar de noodlottigste plannen te smeden; bezuren, dat het zichzelven tot het arsenaal, tot het roovershol der europeesche Revolutie liet verlagen. De vrijheid verleenen om kwaad te doen is op zichzelf een groot kwaad. Men wordt medeplichtige en laadt de schuld mede op zijne schouders ter zware verantwoording. Al zullen de mannen der omwenteling voorloopig Engeland zelf niet belagen, ten einde zich een toevluchtsoord te verzekeren in den hachelijken stond van gevaar en vervolging, wee echter den tijd, als die tallooze adders zoolang gevoed, den giftigen tand slaan in den verwarmenden boezem, en tot Eumeniden worden voor het schuldige land.

In Engeland wordt een dagblad uitgegeven dat tot titel draagt „de sociale krijg", dat een strijd op leven en dood aanzegt aan allen godsdienst, alle bestaande orde, elk gezag, elken stand, aan den eigendom, aan de familie, den grondslag van den Staat. Sociale krijg, heet het daar en overal.

Wij zeggen niet te veel. Wij zullen de stemmen die uit de verschillende landen van Europa, als van de vier hoeken der wereld, oprijzen te samen vatten, al worden ze een vreeselijk koor van angst en ontzetting. O mochten zij, als de bazuinen des jongsten dags, allen die nog wegdommelen in den doodslaap van het liberalisme, op-

wekken ten nieuwen leven, tot de verdediging der ware grondbeginselen, tot onversaagden strijd!

In drie talen te gelijk verschijnt de „guerre sociale", om als de driehoofdige draak der mythe met drievoudige tong het doodende gift over Europa uit te spuwen.

Zie hier het programma:

„Un journal ne vaut pas le fusil, qui nous serait si utile dans ces moments de rage et de fureur bourgeoises que nous traversons, mais c'est aussi une arme qui prépare à l'usage de l'autre et atteint moralement ceux que nous serons obligés d'exécuter ensuite, tout autrement. Notre journal ne proclamera rien d'absolu ou d'éternel. Liberté, égalité, justice, morale, vertu, droit, devoir, sont des notions relatives.

Dans la question brûlante de la propriété, il se prononcera pour la *propriété collective*. Le salaire, l'héritage et l'intérêt de l'argent seront conséquemment combattus par nous. *Ennemi de Dieu, il se mésurera avec cette monstrueuse création métaphysique*. Révolutionnaire dans toute l'acception du mot, il ne fera pas de la Révolution une théorie, ni un système abstrait, mais la pratique de tous les jours. Pour cela, il fera la guerre âpre et à chaque instant, parceque les principes ne marchent pas seuls. *Tous les moyens*, selon nous, sont bons pour faire éclater la lutte et hâter l'avénement de la Révolution."

Is dat niet de Commune? niet de oplossing der sociale quaestie door den dolk en de brandfakkel, zoo als wij die onlangs zagen beproeven te Parijs?

Te Parijs werd onlangs een internationaal sociaal congres gehouden. Uit Spanje werd het volgend mandaat aan een der fransche leden, Massart, die de Spanjaarden moest vertegenwoordigen, opgedragen:

„Nous sommes avant tout socialistes révolutionnaires pratiques; en économie collectivistes; en politique, la commune comme forme de gouvernement, et la fédération par le moyen de la solidarité"!

Van gene zijde van den Oceaan, van New-York, komt de volgende verklaring:

„Nous sommes communistes, parceque nous voulous détruire cette propriété individuelle, personnifiée par l'égoisme et l'iniquité. Nous voulons fonder sur la société détruite un lieu de parfaite égalité parmi les hommes, — nous sommes athées, — nous sommes révolutionnaires parceque ce n'est que par la révolution que nous aurons la victoire — parceque nous voulons détruire par la force la société."

Avec le *dernier* bourgeois disparaitra le dernier vestige de l'exploitation de l'ouvrier. Marchons à la conquête du pouvoir politique par *l'extermination* complète des Jésuites et de la bourgeoisie."

Nog eens, de Commune heeft ons in een schrikwekkende realiteit deze dogmata der democratie doen aanschouwen.

Men heeft over de staathuishoudkundige vraagpunten: arbeiders, arbeid, kapitaal, dagloon, fabriekarbeid en landbouwarbeid, overbelastingen enz. schriftelijke ontwerpen gevonden, die alles te boven gaan. In dien zin richt, in het dagblad „l'Egalité", een „citoyen" Guesde genoemd de volgende woorden tot de landbouwende klasse:

„A l'oeûvre, paysans! s'il vous plait de rester libres, si le sort du manoeuvre et de l'esclave vous épouvante, hâtez-vous! il n'est que temps! Associez-vous, liguez-vous, pour la possession collective du sol!"

De familie wordt op de volgende wijze afgedaan, of beter: de heiligste rechten geschonden en vertrapt. O die moderne Heliodori, die heiligschenners die de hand durven slaan aan het heiligdom der familie! Wie zou niet den wraak-engel met het vlammende zwaard te hulp roepen tegen hunne vreeselijke schennissen! Hoort!

„Quelle a été la cause de la constitution actuelle de la famille? La superiorité de force du mâle sur la femelle et de l'homme fait sur l'enfant à un moment de l'humanité où la force faisait droit. Doit-elle été conservée? Non! — L'intérêt de l'espèce autant que l'intérêt des éléments qui entrent dans la composition de la famille exige que cet état de choses disparaisse. Comment cette transformation s'opérera-t-elle pour la femme? — Par son émancipation intellectuelle et économique. — Pour l'enfant? Lorsque les moyens de satisfaire ses besoins et de développer ses facultés lui seront socialement assurés *avec*, *sans*, et *contre* la famille au besoin. La famille est-elle appellée à disparaître? Il se peut qu'un jour vienne où elle n'aura plus aucune raison d'être."

Ook de „*Univers*" bespreekt deze toestanden, en eindigt met de verklaring, welke aan het hoofd van dit artikel staat:

„Peut-être dira-t-on, pour se rassurer et pour d'autres motifs intéressés, que ce sont là des doctrines *individuelles*, circonscrites dans un petit cercle et ne dépassant pas le groupe où elles germent et se produisent. *Ce serait une grave erreur. Tout* le prolétariat est atteint de cette peste. Qu'on jette la sonde dans la masse populaire, et on verra que cette contagion, formée de toutes les négations et de tous les poisons que distille la presse bourgeoise fait des ravages effroyables, et que la révolution sociale n'attend que l'occasion pour faire explosion et passer une seconde fois de l'état théorique à l'état pratique."

De familie is de grondslag van den staat; valt zij, zoo moet de staat vallen met haar. Zij kan als maatstaf dienen voor de maatschappelijke toestanden in het algemeen. Zij loopt groot gevaar. Slaat men de donkere bladzijden van het zwarte boek der ellende open, dan grijnst u een toestand van verwildering, van zedeloosheid, van familie-loosheid, van verdierlijking aan, dat u schier de moed ontzinkt om de bijna ongeloofelijke statistieken van

zedebederf van Berlijn en Londen (met 80,000 en van Parijs met zijne 50.000 beklagenswaardige wezens) te doorloopen. Maar hoe kan het anders wezen?

Wat hebben dan anders geleerd, gewild de leeraren der meeste economische scholen, die groote bedriegers van het arme misleide volk? Is dan het huwelijk bij Fourier iets meer dan eene grenzelooze promiscuiteit? Geeft Périn, in zijn heerlijk werk „*de la Richesse dans les sociétés chrétiennes*", uit Fourier niet theoretische leeringen en praktische détails aan, die iedereen vlakweg onmogelijk schijnen, en die wij hier niet durven wedergeven?

Men veroorlove ons echter, met het oog op Duitschland, eenige bizonderheden mede te deelen, die ons beter de algemeenheid en de diepte van het maatschappelijk bederf doen inzien. Eerst echter nog twee getuigenissen welke uit Frankrijk komen.

Een fransch Communist, met name Gay, zegt onder anderen in zijn dagblad „*Le Communiste*": „De Commune in te voeren is onmogelijk zonder de verhoudingen der geslachten ten eenemale te veranderen. Het huwelijk is iets onnatuurlijks, het huwelijk *moet* afgeschaft worden."

In het jaar 1869 hield, op een groote meeting te Charing Cross, de „citoyen" Vezinier eene redevoering, welke sloot met deze woorden: „Wij moeten overwinnen of sterven. Daarom moeten wij God, de familie en het vaderland loochenen. De familie loochenen is de onafhankelijkheid des menschen betuigen van de wieg af aan; dat heet de vrouw aan de slavernij ontrukken, waarin de priester en de beschaving haar hebben gebracht."

En duizenden juichten toe, buiten zichzelven van verrukking!

Zoo beoordeelt Louis Blanc (*Histoire de dix ans.* Tome II, 269) den invloed der St. Simonisten: „Zij brachten alle oude overleveringen der maatschappij aan het wankelen. Het huwelijk moest plaats maken voor de heerschappij der liefde en de emancipatie van het genot."

Wij zullen, wat Duitschland betreft, ons tot het onmisbare beperken:

„Wir verlangen die Aufhebung der Familie, weil sie das Fleisch zum persönlichen Eigenthum macht.... Wer darf es wagen, die ewigen Gebote der Natur unter die beschränkten Gebote der Menschen zu stellen?"

Zoo spreekt een der eerste socialistische bladen, „*De Volksstaat.*"

De *Neue Social-Demokrat* (1874 N⁰. 36) schrijft:

Wir wollen einen neuen sittlichen Zustand an Stelle dieses, einen Handel mit Menschenfleisch darstellenden Treibens, schaffen."

Zoo en nog erger spreekt een der chefs, de bekende Hasenclever, terwijl een ander even gevierde redenaar hunner verzamelingen, onbewimpeld, de afschuwelijkste zedeloosheid predikte en tot *plicht* maakte.

Te Madrid vorderde, in eene vergadering der Internationale den 22 October 1871, eene vrouw, Guillermina Rosas, openlijk de afschaffing van het huwelijk. Hetzelfde geschiedde bij een dergelijke gelegenheid te Philadelphia, bij monde van twee vrouwen: Victoria Woodhall en Jenny Claslin.

In het jaar 1871 gaf de „*Monde*" uit een russisch manifest, waarschijnlijk van de Bakuninsche richting, het volgende uittreksel:

„De betrekkingen van beide geslachten moeten ten eenemale vrij zijn." Bakunin verklaarde in het programma van de *Alliance internationale de la démocratie socialiste*":

„L'alliance déclare qu'elle est athée, elle vise à l'abrogation définitive du mariage, en tant qu'union politique, religieuse et civile."

In het jaar 1878, in de maand Augustus, liet de socialistische Federatie der Romagna, eene afdeeling van de Internationale, het volgende manifest aan alle leden rondeelen:

„De Internationale tracht de liefde in de plaats van het huwelijk en den mensch in de plaats van God te stellen" (*Germania* 16 Aug. 1878).

Wij vreezen inderdaad te ver te gaan, meenen echter de goede zaak eenen dienst te doen. Zouden wij nog de beruchte aanvoerder der Internationale Karl Marx moeten aanhalen om de kroon op al deze afschuwelijkheden te zetten? Neen! wel willen wij, met een paar woorden, de oorzaken aanstippen van de maatschappelijke toestanden.

De negentiende eeuw heeft de nalatenschap der achttiende eeuw aanvaard, en met dit kapitaal van verderf gewoekerd. Ook zij heeft hare makelaars in zedebederf, philosophische en andere geteld, in grooten getalle.

Toen noemde „de la Mettrie" het genot, het *hoogste* goed van den mensch, vooral wanneer dat genot tot wellust klimt.

Toen wilde Helvetius aan de onschuld haar hemelsche

kroon ontstelen, zelfs die waarover de dichter *des Méditation* en *des Harmonies* zoo roerend spreekt, die men heeft „*sans le savoir*" [1]); inbreken als een dief in den nacht tot in het heilige tabernakel van het hart des kinds: — het schaamtegevoel des kinds is bedrog, zijn zijne woorden. D'Argens noemt een deugdzaam jongmensch, een monster, voor het minst een onnatuurlijk wezen. Van Voltaire willen wij niet spreken, zijn naam alleen is een lied der hel gezongen ter eere des bederfs.

Victor Hugo, George Sand, Eugène Sue, Alexandre Dumas, Fréderic Soulié, Paul de Kock, heeten de „pionniers" der beschaving, de herauten der wetenschap, de herauten van den modernen vooruitgang, de leeraren der vrije liefde, welke die stellingen aanschouwelijk hebben voorgesteld, beminnenswaardig geschilderd, en tot de laatste consequentiën doorgezet. Hunne tallooze schriften gingen als apostelen der anarchie, als doodvijanden der familie,

---

1) Wie kent niet het heerlijk gedicht van Lamartine, *Hymne de l'enfant à son reveil*, en die strofen, die in frissche aanvalligheid en kinderlijk naieve onschuld, zelden of nooit geëvenaard werden. Men sta ons toe dezelve hier, als een geurende bloem, te midden dezer troostelooze tooneelen, als ter opbeuring en verfrissching te plaatsen.

O Dieu! ma bouche balbutie
Ce nom des anges redouté.

Un enfant même est écouté
Dans le choeur qui te glorifie!

On dit qu'il aime à recevoir,
Les voeux présentés par l'enfance
A cause de cette innocenee
Que nous avons sans le savoir.

On dit que leurs humbles louanges
A son oreille montent mieux.
Que les anges peuplent les cieux
Et que nous ressemblons aux anges.

bij millioenen rond door heel Europa en ondermijnden langzamerhand de familie, bedierven jongelingen en vrouwen, en drongen heiligschennend in het heiligdom der familie en in dat andere heiligdom, des menschen hart, en wierpen alles, tot het laatste anker, over boord.

Helaas! niet alleen over Frankrijk breidde zich deze school van maatschappelijken ondergang uit. *Alle* landen van Europa werden met die leer, die pest besmet.

Aan de voeten dezer leeraren van het moderne heidendom schaarden zich mannen en jongelingen, vrouwen en jonkvrouwen, ja meisjes en knapen, nauwelijks den kinderjaren ontgroeid.

Terwijl in Frankrijk, in de vorige eeuw, het helsche koor der encyclopedisten hun onzalig werk voortzetten, werd hun en huns gelijken toch het wachtwoord gegeven van Berlijn, van Potsdam uit. Daar zetelde de zoogenoemde „Philosophe sur le trone", wiens lof op alle tonen gezongen werd, die weldra het schuim, door Frankrijk toen uitgeworpen, zag saâmvloeien rondom zijn troon. Voltaire noemt zich zelven „son âme damnée." De zoo groote als noodlottige invloed van Frederik II op zijn tijd en op de nakomelingschap is te algemeen bekend dan dat wij er hier op moeten terug komen. Op zijn troon was hij de apostel des ongeloofs, en een schande voor alle toekomende geslachten [1]). Göthe, Schiller, Förster, Jean Paul, de pleiaden van Jena en Weimar volgen met leer en voorbeeld. Om maar alleen van den zoogenaamden „Göttersohn Göthe" te spreken: zijne Wahlverwandtschaften loopen direkt storm tegen het huwelijk en de familie.

---

1) Men leze *Oeuvres* XVI p. 43, uitgave der berlijnsche Akademie.

De 88-jarige Alexander von Humboldt, de groote geniale meester en vorscher der natuurwetenschappen, ontziet zich niet, in een brief aan zijn vriend Barnhagen, dezelfde meeningen zonder schroom mede te deelen. O wetenschap! o letterkunde! hoe diep zijt gij gedaald, in welken afgrond van verachting hebben u die valsche priesters uwer altaren gestooten!

Wij zouden liever dit punt niet op die wijze aangeroerd hebben, maar wij zijn het, wat onze moderne Heidenen betreft, volkomen eens met hetgeen Auguste Nicolas in zijne heerlijke *Etudes philosophiques* zegt van het antieke heidendom (Tom. I, p. 191):

„Il faut que l'antiquité expie la dégradation morale où elle s'est laissée tomber, et qu'elle subisse, devant notre sainte pudeur chrétienne, la honte d'une exposition qui importe à la cause de la vérité."

Maar is het een wonder, wanneer wij protestantsche leeraren in de Theologie, en vooral Schleiermacher, de zoo zeer geprezene, hooren zeggen van de familie:

„Es sind unglückliche Verwicklungen die aus den Wedersprüchen in unseren Gesetzen und Sitten entspringen, und denen oft die besten Menschen nicht entsprechen können [1]).

Een ander, even hooggeschat, noemt de familie en het huwelijk „ein veraltetes Institut" (Janssen, *Zeit und Lebensbilder*).

En Kant, de groote held „der reinen Vernunft", stelt

---

1) Vergelijk Hettinger, *Apologie des Christenthums*, Band II, Abth. 2 Seite 168.

hij niet leerstellingen op, die men nauwelijks in een zuiver wetenschappelijk werk zou durven weergeven; en Fichte, zegt hij niet kortweg: „sind beide Theile einig, sich von einander zu trennen, so ist die Sache schon unter Ihnen *abgethan*"?

Wien zal het nu nog verwonderen, dat er voor veertien dagen in Berlijn in één huis tien ongehuwde „menschenparen" en meer dan twintig ongedoopte kinderen werden aangetroffen.

Wilt gij eindelijk het innige verband zien, dat er tusschen dit alles en de sociaal-democratie, tusschen Liberalisme en Communisme bestaat? luister dan:

„In dieser Frage treten wir *ganz* das Erbe des Liberalismus an; wir thun nichts davon und nichts dazu. Wir sind Freidenker wie sie, wie die *ungeheuere* Mehrzahl *aller* Führer des Liberalismus. Wir stehn zu Gott, wie der grösste Preussenkönig, wie Göthe, Schiller, Lessing, Fichte, Kant, Hegel, David Strauss, wie mit einem Worte, *alle* europäischen Denker des achtzehnten und neunzehnten Jahrhunderts."

Met deze woorden spreekt Stahl de aanvoerders der liberale partijen in den rijksdag toe. (Stahl, *Die gegenwärtigen Parteien in Staat und Kirche.* Berlin. 1863 bladz. 73.)

Het liberalisme wilde echter niet het vaderschap aanvaarden, het gruwde van zijn eigen kind. Dit kwam op eene geheel bijzondere wijze aan het licht, toen men de sociaal-democratie met het Darwinisme in een enge verhouding wilde brengen De hoofdman, de coryphee van deze *natuurwetenschappelijke* en zoo weinig wetenschappelijke theoriën, Häckel, loochende zulks.

Dr. Virchow, de zoutelooze bespotter van Louise Lateau,

hield echter die bewering staande. Tusschen *Hector*-Häckel en *Achilles*-Virchow koos de pers partij, en al de goden en halfgoden der wetenschap namen deel aan den strijd. De afgevaardigde Bebel, een sociaal-democraat, bracht de zaak op de tribune in den rijksdag en verklaarde ten aanhooren van het gansche land:

„Der Herr Professor Häckel, der entscheidene Vertreter der Darwinistischen Théorie, hat thatsächlich keine Ahnung davon, dass der Darwinismus *nothwendig* mit der Sociaal-democratie zusammenhängt, und umgekehrt die Social-democratie mit den Darwinismus. Man greift unsere religiöse Ueberzeugung an, unsere athëistischen und materialistischen Anschauungen, und sagt, dass die eigentliche Social-democratie uns zum Atheismus führen wird. Aber *wer* hat denn diese Lehren *wissenschaftlich* und *philosophisch* begründet? Waren das Socialdemocraten? Waren die Edgar und Bruno Bauer, Feuerbach, David Strauss, Ernst Renan, waren das Socialdemocraten? Die vier Auflagen die David Strauss' Buch: „Der neue glaube" erlebt hat, haben nicht Socialdemocraten und Arbeiter gekauft, dazu ist das Buch durchschnittlich zu theuer. Das Buch ist von Männern gekauft die gegen die Social-democratie sind."

Het Liberalisme verlaat niet het terrein van de fransche Revolutie, en de „grands immortels principes de 1789" gelden voor hetzelve even zoo hoog als: „God is God, en Mahomet is zijn profeet" voor den Islam. De leer der Revolutie toch vond zonneklaar in het Individualisme, Materialisme en Atheïsme hare meest consequente uitdrukking en voerde alles op het individu terug. Daaruit moest de ondergang der familie en de afschaffing van het huwelijk, de noodzakelijke grondslagen der familie, volgen. Die leer moest de echtscheiding begunstigen als een middel om aan het individu zijn geheele vrijheid weer te geven.

Laferrière, de zoo hooggeschatte advokaat en schrijver,

zegt in zijn groot werk, *Essai sur l'histoire du droit français* (II bladz. 239): „De Conventie stelde de buiten het huwelijk geborene kinderen met de wettige volmaakt gelijk, zelfs wat de erfenis betrof. Door de wet van den 12 Brumaire van het jaar II werden zij in staat gesteld gerechtelijk, zelfs in naam van hun moeder of vader, op te treden voor de gerechtshoven. Ja, deze rechten werden aan de kinderen toegekend, die zelfs nog staande het huwelijk, maar na aanvraag om echtscheiding, uit welke betrekkingen ook, geboren waren. Het was genoeg dat die aanvraag geschied was. De verachting der heiligste familierechten spreekt luid uit de schaamtelooze en eerlooze bewoordingen, die in de genoemde wet van 12 Brumaire van het jaar II voorkomen.

Wij zien het dus klaar in, de sociale krijg is nabij. Reeds wordt hij gevoerd openlijk en in het verborgen en steeds met vreeselijker verbittering. Al zijn ook Frankrijk en Duitschland de hoofdkwartieren van het leger, de gisting is algemeen. De strijd heeft het op de dierbaarste goederen des menschen gemunt: op godsdienst, vaderland en familie. Wij hebben de oorzaken gezien, waardoor hij ontstaan is en welke denzelve ontwikkeld hebben. Uit de Revolutie geboren, wordt die krijg door de Revolutie gevoerd, en op leven en dood. Die Revolutie zal, zoo zij zegeviert, de Commune zijn.

Het gevaar is dreigend, algemeen; wie weet, misschien reeds onvermijdelijk. Men denke er niet te ligt over. Voor hoevelen was de Fransche Revolutie niet eene onmogelijke, bloedige verrassing? Onze eeuw, wilde zij aan de bloedtooneelen der Commune gelooven?

Bedreigen de woedende golven en het gieren van den

orkaan het schip met wissen ondergang in den kokenden schoot der baren, zijn alle machten van den afgrond der zeeën ontketend; dan wordt iedereen door een noodkreet op het verdek geroepen, ten einde naar best vermogen mede te werken om het gevaar te bezweren en den ondergang te verhoeden.

Zóó verstaan wij de huidige ure. In dien zin durven wij het wagen, na deze inleiding, het groote probleem der eeuw, „de sociale quaestie", te bespreken.

Aard, wezen en geschiedenis van dit vraagstuk; — den socialen toestand van Europa; — pogingen tot hiertoe te vergeefs in het werk gesteld ter oplossing, vooral in deze eeuw; — de Katholieke Kerk alleen in staat die vraag voldoend op te lossen; — de nederlandsche Katholieken en de sociale quaestie: ziedaar de voornaamste punten welke wij wenschen te behandelen.

Voor aleer wij verder gaan, laten wij het hier met dankbaarheid erkennen, hoe gelukkig men, in deze eeuw van twijfelbeelden en nevelen, zich gevoelt in de vaste overtuiging het spoor niet bijster te kunnen worden, door de vuurbaak der waarheid in het oog te houden, ontstoken en lichtend in vollen gloed op de tinne der Heilige Kerk. Die vuurbaak, wij weten het, wijst zeker naar eene veilige haven. Maar met een diep medelijden blikken wij op hen allen die, blind voor het eenige ware licht, op die vuren afgaan, welke door eene schuldige en moorddadige hand op onherbergzame klippen ontstoken zijn, om schip en bemanning te misleiden en een vreeselijken ondergang te doen vinden op de rotsen van het verraderlijke strand.

De ideëngang, boven aangegeven, voert ons eene treffende gelijkenis voor den geest.

Van Jeruzalem, de heilige stad, ging een reiziger naar Jericho. Gevaarvol was de weg; roovers maakten denzelven onveilig. Roovers ook wachtten hem af, beroofden hem van alles, overdekten hem met wonden en lieten hem half dood langs den weg achter. Een schriftgeleerde nadert, ziet hem, en gaat voorbij. Een priester komt, ziet hem, en gaat voorbij. Daar nadert de barmhartige Samaritaan. Hij stijgt van zijn lastdier, buigt zich liefdevol over den arme, zalft, verbindt zijne wonden, brengt hem onder een gastvrij dak, en voorziet nog bij zijn afscheid, teerbezorgd, in zijne behoeften voor de toekomst. — Zoo ging de arme menschheid, verlost door den Godmensch, den weg der eeuwen, steeds verder van Jeruzalem, de ware Kerk, langs onzekere wegen. De groote Roover, de Hervorming, en toen die andere, de Revolutie met haar bloedige makkers, hebben haar overvallen, beroofd, met wonden overdekt, neergeworpen langs den weg. De wetenschap kwam, zag haar, en ging trotsch voorbij. De priesters der valsche leer, zij kwamen, zagen haar, en gingen voorbij. Wat zouden zij ook doen? Zij hadden mede deel gehad aan den roof. Edoch de barmhartige Samaritaan, de Katholieke Kerk, treedt toe. Zij alleen heeft balsem voor zijne wonden, met moederlijke hand zal ze hem liefderijk verplegen, hem genezen en hare onuitputbare schatten in de toekomst openstellen voor zijne hand.

Het was op den vooravond van Kerstmis, dat wij zoo schreven. De sociale krijg! — en nog eenige uren, en wij zouden den blijden stond herdenken, dat de God des vredes te Bethlehem geboren werd. De heilige nacht was reeds gekomen, de nacht „schooner als de dagen". O, zoo hoopten, zoo baden wij: mochten, wanneer bij het uchtend-

krieken het plechtige klokkengelui zoo onuitsprekelijk treffend weerklinkt heinde en verre, mochten die machtige galmen, die het lied der verlossing zingen, hoog boven onze hoofden, als een vlucht van blankgewiekte duiven — zooals weleer de duif uit de ark — uitgaan over de aarde, thans in een maatschappelijken „zondvloed" bedolven, waar zoovelen benijden en haten om weder te keeren met den olijftak des vredes, tot de ark van het Nieuwe Testament.

Hoe kan op heden, in den nacht der zoete herinneringen en heilige aandoeningen, — met hare wondervolle ster, en herders, en engelen, en glansen, met dien God in de kribbe, die vreugde brengt voor elk menschenhart, vreugde in paleizen en vreugde in de nederigste stulpen, — één hart gevoelloos blijven, één hart ommegaan vol van haat en nijd! O, mochten zij vrede vinden voor hun gefolterde ziel, en het woord der engelenkoren een weerklank in hun verbitterd hart: *Eere zij God in den hooge, en vrede op aarde den menschen die van goeden wil zijn!*

J. E. H. MENTEN.

Rolduc.

De Encycliek „Quod Apostolici"

VAN

Z. H. Paus Leo XIII.

VENERABILIBUS FRATRIBUS
PATRIARCHIS PRIMATIBUS ARCHIEPISCOPIS
ET EPISCOPIS UNIVERSIS CATHOLICI ORBIS
GRATIAM ET COMMUNIONEM
CUM APOSTOLICA SEDE HABENTIBUS.

LEO PP. XIII.

VENERABILES FRATRES.

SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

Quod Apostolici muneris ratio a Nobis postulabat, iam inde a Pontificatus Nostri principio, Litteris encyclicis ad vos datis, Venerabiles Fratres, indicare haud praetermisimus lethiferam pestem, quae per artus intimos humanae societatis serpit, eamque in extremum discrimen adducit: simul etiam remedia efficacissima demonstravimus, quibus ad salutem revocari, et gravissima quae impendent pericula possit evadere. Sed ea quae tunc deploravimus mala usque adeo brevi increverunt, ut rursus ad vos verba convertere cogamur, Propheta velut auribus Nostris insonante: *Clama ne cesses, exalta quasi tuba vocem tuam* [1]). Nullo autem negotio intelligitis, Venerabiles Fratres, Nos de illa hominum secta loqui, qui diversis ac pene barbaris nominibus *Socialistae*, *Communistae* vel *Nihilistae* appellantur, quique per universum orbem diffusi et iniquo inter se foedere arctissime colligati, non amplius ab occultorum conventuum tenebris praesidium quaerunt, sed palam fidenterque in lucem prodeuntes, quod iampridem inierunt consilium cuiuslibet civilis societatis fundamenta convellendi, perficere adnituntur. Ii nimirum sunt, qui, prout divina testantur eloquia, *carnem qui-*

---

1) Is. LVIII, 1.

dem maculant, *dominationem spernunt*, *maiestatem autem blasphemant* [1]). Nihil, quod humanis divinisque legibus ad vitae incolumitatem et decus sapienter decretum est, intactum vel integrum relinquunt. Sublimioribus protestatibus, quibus, Apostolo monente, omnem animam decet esse subiectam, quaeque a Deo ius imperandi mutuantur, obedientiam detrectant, et perfectam omnium hominum in iuribus et officiis praedicant aequalitatem. — Naturalem viri ac mulieris unionem, gentibus vel barbaris sacram, dehonestant; eiusque vinculum, quo domestica societas principaliter continetur, infirmant aut etiam libidini permittunt. — Praesentium tandem bonorum illecti cupiditate, quae *radix est omnium malorum et quam quidam appetentes erraverunt a fide* [2]), ius proprietatis naturali lege sancitum impugnant; et per immane facinus, cum omnium hominum necessitatibus consulere et desideriis satisfacere videantur, quidquid aut legitimae hereditatis titulo, aut ingenii manuumque labore, aut victus parsimonia adquisitum est, rapere et commune habere contendunt. Atque haec quidem opinionum portenta in eorum conventibus publicant, libellis persuadent, ephemeridum nube in vulgus spargunt. Ex quo verenda Regum maiestas et imperium tantam seditiosae plebis subiit invidiam, ut nefarii proditores, omnis freni impatientes, non semel, brevi temporis intervallo, in ipsos regnorum Principes, impio ausu, arma converterint.

Haec autem perfidorum hominum audacia, quae civili consortio graviores in dies ruinas minitatur, et omnium animos sollicita trepidatione percellit, causam et originem ab iis venenatis doctrinis repetit, quae superioribus temporibus tamquam vitiosa semina medios inter populos diffusae, tam pestiferos suo tempore fructus dederunt. Probe enim nostis, Venerabiles Fratres, infensissimum bellum, quod in catholicam fidem inde a saeculo decimo sexto a Novatoribus commotum est, et quam maxime in dies hucusque invaluit, eo tendere ut, omni revelatione submota et quolibet supernaturali ordine subverso, solius rationis inventis, seu potius deliramentis, aditus pateret. Eiusmodi error, qui perperam a ratione sibi nomen usurpat, cum excellendi appetentiam naturaliter homini insertam pelliciat et acuat, omnisque generis cupiditatibus laxet habenas, sponte sua non modo plurimorum hominum mentes, sed civilem etiam societatem latissime pervasit. Hinc nova quadam impietate, ipsis

1) Iud. Epis. v. 8.
2) 1 Tim. VI, 10.

vel ethnicis inaudita, respublicae constitutae sunt, nulla Dei et ordinis ab eo praestituti habita ratione: publicam auctoritatem nec principium, nec maiestatem, nec vim imperandi a Deo sumere dictitatum est, sed potius a populi multitudine; quae ab omni divina sanctione solutam se aestimans, iis solummodo legibus subesse passa est, quas ipsa ad libitum tulisset. — Supernaturalibus fidei veritatibus, tamquam rationi inimicis, impugnatis et reiectis, ipse humani generis Auctor ac Redemptor a studiorum Universitatibus, Lyceis et Gymnasiis, atque ab omni publica humanae vitae consuetudine sensim et paulatim exulare cogitur. — Futurae tandem aeternaeque vitae praemiis ac poenis oblivioni traditis, felicitatis ardens desiderium intra praesentis temporis spatium definitum est. — Hisce doctrinis longe lateque disseminatis, hac tanta cogitandi agendique licentia ubique parta, mirum non est quod infimae sortis homines, pauperculae domus vel officinae pertaesi, in aedes et fortunas ditiorum involare discupiant; mirum non est quod nulla iam publicae privataeque vitae tranquillitas consistat, et ad extremam perniciem humanum genus iam pene devenerit.

Supremi autem Ecclesiae Pastores, quibus dominici gregis ab hostium insidiis tutandi munus incumbit, mature periculum avertere et fidelium saluti consulere studuerunt. Ut enim primum conflari coeperunt clandestinae societates, quarum sinu errorum, quos memoravimus, semina iam tum fovebantur, Romani Pontifices Clemens XII et Benedictus XIV impia sectarum consilia detegere et de pernicie, quae latenter instrueretur, totius orbis fideles admonere non praetermiserunt. Postquam vero ab iis, qui philosophorum nomine gloriabantur, effrenis quaedam libertas homini attributa est, et ius novum, ut aiunt, contra naturalem divinamque legem confingi et sanciri coeptum est, fel. mem. Pius Papa VI statim iniquam earum doctrinarum indolem et falsitatem publicis documentis ostendit; simulque apostolica providentia ruinas praedixit, ad quas plebs misere decepta raperetur. — Sed cum nihilominus nulla efficaci ratione cautum fuerit ne prava earum dogmata magis in dies populis persuaderentur, neve in publica regnorum scita evaderent, Pius PP. VII et Leo PP. XII occultas sectas anathemate damnarunt, atque iterum de periculo, quod ab illis impendebat, societatem admonuerunt. — Omnibus denique manifestum est quibus gravissimis verbis et quanta animi firmitate ac constantia gloriosus Decessor Noster Pius IX f. m., sive allocutionibus habitis, sive Litteris encyclicis ad totius orbis Episcopos datis, tum contra

iniqua sectarum conamina tum nominatim contra iam ex ipsis erumpentem Socialismi pestem dimicaverit.

Dolendum autem est eos, quibus communis boni cura demandata est, impiorum hominum fraudibus circumventos et minis perterritos, in Ecclesiam semper suspicioso vel etiam iniquo animo fuisse, non intelligentes sectarum conatus in irritum cessuros, si catholicae Ecclesiae doctrina, Romanorumque Pontificum auctoritas, et penes principes et penes populos, debito semper in honore mansisset. *Ecclesia* namque *Dei vivi*, quae *columna* est *et firmamentum veritatis* [1]), eas doctrinas et praecepta tradit, quibus societatis incolumitati et quieti apprime prospicitur, et nefasta Socialismi propago radicitus evellitur.

Quamquam enimvero Socialistae ipso Evangelio abutentes, ad male cautos facilius decipiendos, illud ad suam sententiam detorquere consueverint, tamen tanta est inter eorum prava dogmata et purissimam Christi doctrinam dissensio, ut nulla maior existat: *Quae enim participatio iustitae cum iniquitate? aut quae societas lucis ad tenebras?* [2]) Ii profecto dictitare non desinunt, ut innuimus, omnes homines esse inter se natura aequales, ideoque contendunt nec maiestati honorem ac reverentiam, nec legibus, nisi forte ab ipsis ad placitum sancitis, obedientiam deberi. — Contra vero, ex Evangelicis documentis, ea est hominum aequalitas, ut omnes eamdem naturam sortiti, ad eamdem filiorum Dei celsissimam dignitatem vocentur, simulque ut, uno eodemque fine omnibus praestituto, singuli secundum eamdem legem iudicandi sint, poenas aut mercedem pro merito consecuturi. Inaequalitas tamen iuris et potestatis ab ipso naturae Auctore dimanat, *ex quo omnis paternitas in caelis et in terra nominatur* [3]). Principum autem et subditorum animi mutuis officiis et iuribus, secundum catholicam doctrinam ac praecepta, ita devinciuntur, ut et imperandi temperetur libido, et obedientiae ratio facilis, firma et nobilissima efficiatur.

Sane Ecclesia subiectae multitudini Apostolicum praeceptum iugiter inculcat: *Non est potestas nisi a Deo; quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Atque iterum *necessitate subditos* esse iubet *non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam;* et *omnibus debita* reddere, *cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem* [4]).

1) I. Tim. III, 15. 2) II. Cor. VI, 14.
3) Ad Eph. III, 15. 4) Rom. XIII.

Siquidem qui creavit et gubernat omnia, provida sua sapientia disposuit, ut infima per media, media per summa ad suos quaeque fines perveniant. Sicut igitur in ipso regno caelesti Angelorum choros voluit esse distinctos aliosque aliis subiectos; sicut etiam in Ecclesia varios instituit ordinum gradus, officiorumque diversitatem, ut non omnes essent Apostoli, non omnes Doctores, non omnes Pastores [1]); ita etiam constituit in civili societate plures esse ordines, dignitate, iuribus, potestate diversos; quo scilitet civitas, quemadmodum Ecclesia, unum esset corpus, multa membra complectens, alia aliis nobiliora, sed cuncta sibi invicem necessaria et de communi bono sollicita.

At vero, ut populorum rectores potestate sibi concessa in aedificationem et non in destructionem utantur, Ecclesia Christi opportunissime monet, etiam Principibus supremi iudicis severitatem imminere; et divinae Sapientiae verba usurpans, Dei nomine omnibus inclamat: *Praebete aures vos qui continetis multitudines et placetis vobis in turbis nationum; quoniam data est a Domino potestas vobis et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra et cogitationes scrutabitur.... Quoniam iudicium durissimum his qui praesunt fiet.... Non enim subtrahet personam cuiusquam Deus, nec verebitur magnitudinem cuiusquam; quoniam pusillum et magnum ipse fecit, et aequaliter cura est illi de omnibus. Fortioribus autem fortior instat cruciatio* [2]). Si tamen quandoque contingat temere et ultra modum publicam a Principibus potestatem exerceri, catholicae Ecclesiae doctrina in eos insurgere proprio marte non sinit, ne ordinis tranquillitas magis magisque turbetur, neve societas maius exinde detrimentum capiat. Cumque res eo devenerit ut nulla alia spes salutis affulgeat, docet christianae patientiae meritis et instantibus ad Deum precibus remedium esse maturandum. — Quod si legislatorum ac principum placita aliquid sanciverint aut iusserint quod divinae aut naturali legi repugnet, christiani nominis dignitas et officium atque Apostolica sententia suadent *obediendum* esse *magis Deo quam hominibus* [3]).

Salutarem porro Ecclesiae virtutem, quae in civilis societatis ordinatissimum regimen et conservationem redundat, ipsa etiam domestica societas, quae omnis civitatis et regni principium est, necessario sentit et experitur. Nostis enim, Venerabiles Fratres, rectam huius societatis rationem, secundum naturalis iuris necessitatem, in indissolubili viri ac mulieris unione primo

1) 1 Cor. XII. 2) Sap. VI. 3) Act. V, 29.

inniti, et mutuis parentes inter et filios, dominos ac servos officiis iuribusque compleri. Nostis etiam per Socialismi placita eam pene dissolvi; siquidem firmitate amissa, quae ex religioso coniugio in ipsam refunditur, necesse est ipsam patris in prolem potestatem, et prolis erga genitores officia maxime relaxari. Contra vero *honorabile in omnibus connubium* [1]), quod in ipso mundi exordio ad humanam speciem propagandam et conservandam Deus ipse instituit et inseparabile decrevit, firmius etiam et sanctius Ecclesia docet evasisse per Christum, qui Sacramenti ei contulit dignitatem, et suae cum Ecclesia unionis formam voluit referre. Quapropter, Apostolo monente [2]), sicut Christus caput est Ecclesiae, ita vir caput est mulieris; et quemadmodum Ecclesia subiecta est Christo, qui eam castissimo perpetuoque amore complectitur, ita et mulieres viris suis decet esse subiectas, ab ipsis vicissim fideli constantique affectu diligendas. — Similiter patriae atque herilis potestatis ita Ecclesia rationem moderatur, ut ad filios ac famulos in officio continendos valeat, nec tamen praeter modum excrescat. Secundum namque catholica documenta, in parentes et dominos caelestis Patris ac Domini dimanat auctoritas; quae idcirco ab ipso non solum originem ac vim sumit, sed etiam naturam et indolem necesse est mutuetur. Hinc liberos Apostolus hortatur *obedire parentibus suis in Domino*, *et honorare patrem suum et matrem suam*, *quod est mandatum primum in promissione* [3]). Parentibus autem mandat: *Et vos*, *patres*, *nolite ad iracundiam provocare filios vestros*, *sed educate illos in disciplina et correptione Domini* [4]). Rursus autem servis ac dominis per eumdem Apostolum divinum praeceptum proponitur, ut illi quidem obediant *dominis carnalibus sicut Christo... cum bona voluntate servientes sicut Domino:* isti autem *remittant minas*, *scientes quia omnium Dominus est in caelis et personarum acceptio non est apud Deum* [5]). — Quae quidem omnia si secundum divinae voluntatis placitum diligenter a singulis, ad quos pertinet, servarentur, quaelibet profecto familia caelestis domus imaginem quamdam prae se ferret, et praeclara exinde beneficia parta, non intra domesticos tantum parietes sese continerent, sed in ipsas respublicas uberrime dimanarent.

Publicae autem ac domesticae tranquillitati catholica sapientia, naturalis divinaeque legis praeceptis suffulta, consultissime pro-

---

1) Hebr. XIII. 2) Ad Eph V. 3) Ad. Eph. VI, 1—2.
4) Ibid. v. 4 5) Ibid. vv. 5, 6, 7.

vidit etiam per ea quae sentit ac docet de iure dominii et partitione bonorum quae ad vitae necessitatem et utilitatem sunt comparata. Cum enim Socialistae ius proprietatis tamquam humanum inventum, naturali hominum aequalitati repugnans traducant, et communionem bonorum affectantes, pauperiem haud aequo animo esse perferendam, et ditiorum possessiones ac iura impune violari posse arbitrentur; Ecclesia multo satius et utilius inaequalitatem inter homines, corporis ingeniique viribus naturaliter diversos, etiam in bonis possidendis agnoscit, et ius proprietatis ac dominii, ab ipsa natura profectum, intactum cuilibet et inviolatum esse iubet: novit enim furtum ac rapinam a Deo, omnis iuris auctore ac vindice, ita fuisse prohibita, ut aliena vel concupiscere non liceat, furesque et raptores, non secus ac adulteri et idololatrae, a caelesti regno excludantur. — Nec tamen idcirco pauperum curam negligit, aut ipsorum necessitatibus consulere pia mater praetermittit: quin imo materno illos complectens affectu, et probe noscens eos gerere ipsius Christi personam, qui sibi praestitum beneficium putat, quod vel in minimum pauperem a quopiam fuerit collatum, magno illos habet in honore: omni qua potest ope sublevat; domos atque hospitia iis excipiendis, alendis et curandis ubique terrarum curat erigenda, eaque in suam recipit tutelam. Gravissimo divites urget praecepto, ut quod superest pauperibus tribuant; eosque divino terret iudicio, quo, nisi egenorum inopiae succurrant, aeternis sint suppliciis mulctandi. Tandem pauperum animos maxime recreat ac solatur, sive exemplum Christi obiiciens, qui *cum esset dives propter nos egenus factus est* [1]); sive eiusdem verba recolens, quibus pauperes beatos edixit et aeternae beatitudinis praemia sperare iussit. — Quis autem non videat optimam hanc esse vetustissimi inter pauperes et divites dissidii componendi rationem? Sicut enim ipsa rerum factorumque evidentia demonstrat, ea ratione reiecta aut posthabita, alterutrum contingat necesse est, ut vel maxima humani generis pars in turpissimam mancipiorum conditionem relabatur, quae diu penes ethnicos obtinuit; aut humana societas continuis sit agitanda motibus, rapinis ac latrociniis funestanda, prout recentibus etiam temporibus contigisse dolemus.

Quae cum ita sint, Venerabiles Fratres, Nos, quibus modo totius Ecclesiae regimen incumbit, sicut a Pontificatus exordiis populis ac Principibus dira tempestate iactatis portum common-

1) II Cor. VIII, 9.

stravimus quo se tutissime reciperent; ita nunc extremo, quod instat, periculo commoti Apostolicam vocem ad eos rursus attollimus; eosque per propriam ipsorum ac reipublicae salutem iterum iterumque precamur, obtestantes, ut Ecclesiam, de publica regnorum prosperitate tam egregie meritam, magistram recipiant et audiant; planeque sentiant, rationes regni et religionis ita esse coniunctas, ut quantum de hac detrahitur, tantum de subditorum officio et de imperii maiestate decedat. Et cum ad Socialismi pestem avertendam tantam Ecclesiae Christi virtutem noverint inesse, quanta nec humanis legibus inest, nec magistratuum cohibitionibus, nec militum armis, ipsam Ecclesiam in eam tandem conditionem libertatemque restituant, qua saluberrimam vim suam in totius humanae societatis commodum possit exerere.

Vos autem, Venerabiles Fratres, qui ingruentium malorum originem et indolem perspectam habetis, in id toto animi nisu ac contentione incumbite, ut catholica doctrina in omnium animos inseratur atque alte descendat. Satagite ut vel a teneris annis omnes assuescant Deum filiali amore complecti, ejusque numen vereri; Principum legumque maiestati obsequium praestare: a cupiditatibus temperare, et ordinem quem Deus sive in civili sive in domestica societate constituit, diligenter custodire. Insuper adlaboretis oportet ut Ecclesiae catholicae filii neque nomen dare, neque abominatae sectae favere ulla ratione audeant: quin imo, per egregia facinora et honestam in omnibus agendi rationem ostendant, quam bene feliciterque humana consisteret societas, si singula membra recte factis et virtutibus praefulgerent. — Tandem cum Socialismi sectatores ex hominum genere potissimum quaerantur qui artes exercent vel operas locant, quique laborum forte pertaesi divitiarum spe ac bonorum promissione facillime alliciuntur, opportunum videtur artificum atque opificum societates fovere, quae sub religionis tutela constitutae omnes socios sua sorte contentos operumque patientes efficiant, et ad quietam ac tranquillam vitam agendam inducant.

Nostris autem vestrisque coeptis, Venerabiles Fratres, Ille aspiret, cui omnis boni principium et exitum acceptum referre cogimur. — Caeterum in spem praesentissimi auxilii ipsa Nos horum dierum erigit ratio, quibus Domini Natalis dies anniversaria celebritate recolitur. Quam enim Christus nascens senescenti iam mundo et in malorum extrema pene dilapso novam intulit salutem, eam nos quoque sperare iubet; pacemque, quam

tunc per Angelos hominibus nuntiavit, nobis etiam se daturum promisit. Neque enim *abbreviata est manus Domini ut salvare nequeat, neque aggravata est auris ejus ut non exaudiat* [1]). His igitur auspicatissimis diebus Vobis, Venerabiles Fratres, et fidelibus Ecclesiarum vestrarum fausta omnia ac laeta ominantes, bonorum omnium Datorem enixe precamur, ut rursum *hominibus appareat benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei* [2]), qui nos ab infensissimi hostis potestate ereptos in nobilissimam filiorum transtulit dignitatem. — Atque ut citius ac plenius voti compotes simus, fervidas ad Deum preces et ipsi Nobiscum adhibete, Venerabiles Fratres; et B. Virginis Mariae ab origine Immaculatae, ejusque Sponsi Josephi ac beatorum Apostolorum Petri et Pauli, quorum suffragiis maxime confidimus, patrocinium interponite. — Interim autem divinorum munerum auspicem Apostolicam Benedictionem, intimo cordis affectu, Vobis, Venerabiles Fratres, vestroque Clero ac fidelibus populis universis in Domino impertimur.

Datum Romae apud S. Petrum, die 28 Decembris 1878.
Pontificatus Nostri Anno Primo.

LEO PP. XIII.

dat is:

AAN AL ONZE EERWAARDIGE BROEDERS DE PATRIARCHEN, PRIMATEN, AARTSBISSCHOPPEN EN BISSCHOPPEN DER KATHOLIEKE WERELD, DIE IN GENADE EN GEMEENSCHAP ZIJN MET DEN APOSTOLISCHEN STOEL.

PAUS LEO XIII.

EERWAARDIGE BROEDERS, HEIL EN APOSTOLISCHEN ZEGEN.

Zooals de pligt van ons apostoliesch ambt van Ons vorderde, hebben Wij, reeds bij het begin van ons Pausschap, in eene tot U gerigte Encycliek niet verzuimd te wijzen op het doodelijk verderf, dat door het innigste van de leden der menschelijke maatschappij voortsluipt en haar in het uiterste gevaar brengt; tegelijk hebben Wij ook de krachtigste middelen aangewezen, waardoor zij de gezondheid terug bekomen en de overgroote gevaren die haar bedreigen ontgaan kan. Maar de ram-

1) Is LIX, 1. 2) Tit. III, 4.

pen, die Wij toen betreurd hebben, zijn in korten tijd zoozeer toegenomen, dat Wij genoodzaakt worden wederom het woord tot U te rigten, daar de Profeet Ons als in de ooren fluistert: *Roep zonder ophouden, verhef uwe stem als eene bazuin* [1]).

En zonder eenige moeite begrijpt Gij, Eerwaardige Broeders, dat Wij van de sekte dier menschen spreken, die met verschillende en bijna barbaarsche namen *Socialisten*, *Communisten en Nihilisten* genoemd worden, en die, nu zij over de geheele wereld verspreid en in een goddeloozen bond ten naauwste met elkander vereenigd zijn, niet meer in de duisternis van geheime bijeenkomsten beschutting zoeken, maar openlijk en stout voor den dag treden en het voorlang gesmede plan om de grondslagen van elke burgerlijke maatschappij omver te halen, ten uitvoer trachten te brengen.

Zij zijn voorzeker degenen die, zooals het woord Gods getuigt, *hun vleesch bevlekken*, *de heerschappij verachten*, *en de majesteit lasteren* [2]). Niets van hetgeen door menschelijke en goddelijke wetten tot instandhouding en opluistering des levens wijselijk is vastgesteld, laten zij ongedeerd of ongerept. Aan de hoogere magten, waaraan, volgens de vermaning van den Apostel, alle mensch moet onderdanig zijn en die het regt om te regeren van God ontleenen, zeggen zij de gehoorzaamheid op en prediken de volmaakte gelijkheid van alle menschen in regten en pligten. — De natuurlijke vereeniging van man en vrouw, die zelfs bij de barbaarsche volken heilig is, houden zij niet in eer; en den huwelijksband, het voornaamste waardoor de huiselijke maatschappij wordt zaamgehouden, verzwakken zij of geven hem zelfs aan den wellust prijs. — Eindelijk, aangelokt door de begeerlijkheid naar de tijdelijke goederen, die *de wortel is van alle kwaad*, en *door welke te begeeren sommigen van het geloof zijn afgedwaald* [3]), bestrijden zij het door de natuurwet vastgestelde eigendomsregt; en, terwijl zij den schijn aannemen van te voorzien in de behoeften van alle menschen en aller wenschen te voldoen, plegen zij de ontzettende misdaad en matigen zij zich het regt aan om alwat óf op titel van regtmatige erfenis, óf door inspanning van geest en handenarbeid, óf door spaarzame levenswijs verkregen is, te rooven en tot gemeengoed te verklaren.

Deze monsterachtige gevoelens worden door hen in hunne bijeenkomsten publiek uitgesproken, in vlugschriften aangeprezen

1) Is. LVIII, 1. 2) Brief van Judas, v. 8. 3) 1 Tim. VI, 10.

en in eene wolk van dagbladen onder het volk verspreid. En hierdoor is de ontzagwekkende majesteit en het gezag der Koningen zoo bij het oproerige volk in haat gekomen, dat snoode verraders, die van allen teugel wars zijn, in een kort tusschenverloop van tijd, meer dan eens een goddeloozen aanslag gepleegd en hunne wapens zelfs tegen de Vorsten van koningrijken gerigt hebben.

Deze driestheid nu van trouwelooze menschen, die de burgerlijke zamenleving van dag tot dag met zwaardere rampen dreigt en allen den angst en den schrik om het hart doet slaan, heeft hare oorzaak en haren oorsprong in die vergiftige leeringen, die in vroegere tijden als verderfelijke zaden midden onder het volk zijn uitgestrooid en ten hunnen tijde zoo heillooze vruchten hebben gegeven. Want, Eerwaardige Broeders, Gij weet zeer goed, dat de verbitterde oorlog, die sedert de zestiende eeuw door de Hervormers tegen het katholiek geloof begonnen is en tot heden toe gedurig met de grootste felheid is doorgezet, de strekking heeft om, met ter-zijde-stelling van alle openbaring en omverwerping van elke bovennatuurlijke orde, alleen voor de vindingen, of liever voor de waanzinnigheden, der rede den toegang open te stellen. Daar een dergelijke dwaling, die zich wederregtelijk een naam [rationalisme] aan de rede ontleend heeft aangematigd, de zucht om uit te schitteren, die den mensch van natuurswege eigen is, aanlokt en prikkelt, en aan alle soort van begeerlijkheden den vrijen teugel viert, zoo is zij van zelf niet alleen in den geest van zeer vele menschen, maar ook in de burgerlijke maatschappij wijd en zijd doorgedrongen. Hieruit is een nieuwe en zelfs bij de heidenen ongehoorde goddeloosheid voortgekomen: de Staten namelijk zijn ingerigt, zonder acht te slaan op God en de door Hem vooruit vastgestelde orde; men heeft gezegd en herzegd, dat het openbare gezag noch zijn oorsprong, noch zijne majesteit, noch zijne magt om te gebieden van God heeft, maar veeleer van de volksmenigte; en deze, vrij wanende te zijn van alle goddelijke bekrachtiging, heeft zich alleen aan die wetten willen onderwerpen, welke zij zelve naar willekeur had uitgevaardigd. — Nu de bovennatuurlijke waarheden des geloofs, als vijandig aan de rede, zijn bestreden en verworpen, wordt zelfs de Schepper en Verlosser van het menschelijk geslacht uit de studiën der Universiteiten, der Lyceën en der Gymnasiën, en langzamerheid uit geheel het openbaar en maatschappelijk leven der menschen uitgebannen. — De belooningen en straffen eindelijk van het

toekomstig en eeuwig leven worden vergeten, en het brandend verlangen naar geluk binnen de ruimte van het tegenwoordig leven beperkt. — Daar deze leeringen wijd en zijd verbreid zijn en deze overgroote losbandigheid van denken en doen overal heeft veld gewonnen, is het niet te verwonderen, dat menschen van den laagsten stand, walgende van hun armoedige woning of werkplaats, op de paleizen en de schatten der rijken begeeren los te gaan; is het niet te verwonderen, dat er thans in het openbaar en bijzonder leven geen rustigheid bestaat, en het menschelijk geslacht bijna aan den rand des afgronds gekomen is.

De Opperherders der Kerk, op wie de verpligting rust om de kudde des Heeren tegen de hinderlagen der vijanden te beveiligen, hebben bijtijds getracht het gevaar af te wenden en voor het heil der geloovigen zorg te dragen. Bij het eerste opkomen immers der geheime genootschappen, in wier boezem reeds toen de zaden der door Ons vermelde dwalingen werden gekweekt, hebben de Roomsche Pausen Clemens XII en Benedictus XIV niet nagelaten de goddelooze plannen dier sekten in het licht te zetten en de geloovigen omtrent het onheil, dat heimelijk beraamd werd, te onderrigten. Toen verder door hen, die op den naam van philosofen roemden, een onbeteugelde vrijheid aan den mensch was toegekend, en het zoogenaamde nieuwe regt tegen de natuurlijke en goddelijke wet naauwelijks was verzonnen en vastgesteld, heeft Paus Pius VI, z. g., den aard en de valschheid dier leeringen in openlijke documenten aangetoond en tevens met apostolische wijsheid de onheilen voorspeld, waarin het deerlijk misleide volk zou gesleept worden. — Maar wijl niettemin volstrekt geen afdoende maatregelen waren genomen om te verhoeden, dat de slechte leerstellingen dier sekten van dag tot dag meer bij het volk werden aangeprezen of in publieke rijkswetten overgingen, hebben Paus Pius VII en Paus Leo XII de geheime sekten met het banvonnis geslagen en wederom de maatschappij op het gevaar gewezen, dat haar van dien kant bedreigde. — Aan allen eindelijk is het overbekend, met wat hoog-ernstige woorden en met hoeveel sterkte en standvastigheid van ziel onze roemrijke Voorganger Pius IX, z. g., hetzij in Allocutiën, hetzij in Encyclieken aan de Bisschoppen der geheele wereld, niet alleen tegen de onregtvaardige aanslagen der sekten, maar ook tegen de daaruit reeds voortbrekende pest van het Socialisme gestreden heeft.

't Is wel te betreuren, dat zij aan wie de zorg voor het algemeen welzijn is toevertrouwd, zich door de bedreigingen der goddelooze menschen hebben laten verschalken en door hunne bedreigingen verschrikken, en altijd achterdochtig of zelfs vijandig tegen de Kerk zijn gezind geweest, niet inziende, dat de aanslagen der sekten zouden mislukken, als de leer der Katholieke Kerk en het gezag der Roomsche Pausen, én bij de vorsten én bij de volken, altijd in behoorlijke eer was gebleven. Want *de Kerk van den levenden God*, die *de zuil en de grondvest der waarheid* [1]) is, leert die leeringen en geboden, waardoor het behoud en de rust der maatschappij grootelijks bevorderd, en de heillooze plant van het Socialisme met den wortel wordt uitgeroeid.

Inderdaad, ofschoon de Socialisten, om de onbedachtzamen gemakkelijker te misleiden, gewoon zijn zelfs het Evangelie te misbruiken en het in hunnen zin te verdraaijen; zoo is er toch tusschen hun slechte leerstellingen en de allerzuiverste leer van Christus zulk een strijd, dat er geen grooter bestaat: *Want wat deelgenootschap heeft de geregtigheid met de ongeregtigheid? of wat gemeenschap heeft het licht met de duisternis?* [2]) Zij toch, gelijk Wij hebben te kennen gegeven, houden niet op te herhalen, dat alle menschen van natuur onder elkander gelijk zijn, en daarom beweren zij, dat noch aan de majesteit eer en achting, noch aan de wetten, behalve misschien aan die welke door hen zelven naar willekeur zijn vastgesteld, gehoorzaamheid verschuldigd is. — Daarentegen volgens de leer van het Evangelie bestaat er die gelijkheid onder de menschen, dat allen dezelfde natuur hebben en tot dezelfde hoog-verheven waardigheid van kinderen Gods geroepen worden; en tevens, dat, gelijk aan allen een zelfde doel is voorgesteld, ook een ieder naar dezelfde wet zal geoordeeld worden om, naar verdienste, straf of belooning te ontvangen. De ongelijkheid echter van regt en magt komt van den Schepper der natuur zelven, *uit wien alle vaderschap in de hemelen en op aarde genoemd wordt* [3]). Maar vorsten en onderdanen worden, volgens de leer en de geboden van het katholiek geloof, door wederkeerige pligten en regten zóó te zamen verbonden, dat én de willekeur van het gebieden gematigd, én de pligt der gehoorzaamheid gemakkelijk, vast en hoogst edel wordt gemaakt.

De Kerk inderdaad prent aan het gehoorzaamheid schuldige

1) 1 Tim. III, 15. 2) II Cor. VI, 14. 3) Eph. III, 15.

volk gedurig het gebod van den Apostel in: *Er is geen magt dan van God, en de bestaande magten zijn door God verordend. Derhalve wie zich tegen de magt verzet, die verzet zich tegen Gods verordening; en die zich verzetten, halen een oordeel over zich zelven.* En wederom gebiedt hij, *uit noodzakelijkheid onderdanig* te zijn, *niet alleen om de straf, maar ook om het geweten;* en *aan allen het verschuldigde* te betalen: *schatting, aan wien schatting; ontzag, aan wien ontzag; eer, aan wien eer* [1]) verschuldigd is. Hij toch, die alles geschapen heeft en bestuurt, heeft het in zijne zorgvuldige wijsheid zóó geordend, dat het laagste door het middelste, en het middelste door het hoogste geleid wordt, en zoo alles tot zijne bestemming komt. Gelijk Hij derhalve gewild heeft, dat er zelfs in het hemelsch koningrijk onderscheidene en aan elkander ondergeschikte koren van engelen zouden zijn; gelijk Hij ook in de Kerk verschillende rangen van orde en verscheidenheid van bedieningen heeft ingesteld, opdat niet allen Apostelen zouden zijn, niet allen Leeraars, niet allen Herders [2]): zoo heeft Hij ook bepaald, dat er in de burgerlijke maatschappij meerdere standen moeten zijn, die in waardigheid, regten en magt verschillen; opdat namelijk de Staat, evenals de Kerk, één ligchaam zou zijn met vele ledematen, het een edeler dan het andere, maar alle voor elkander noodzakelijk en voor het gemeenschappelijk welzijn bezorgd.

Opdat echter de regeerders der volken de hun verleende magt ter opbouwing en niet ter afbreking gebruiken, herinnert Christus' Kerk zeer weldadig, dat de gestrengheid van den oppersten Regter ook de Vorsten boven het hoofd hangt, en roept zij, zich van de woorden der goddelijke Wijsheid bedienende, aan allen toe: *Leent het oor, gij die de menigten beheerscht en uw behagen schept in de scharen der volken; want door den Heer is u het gezag gegeven, en de magt door den Allerhoogste, die uwe werken onderzoeken en uwe gedachten doorvorschen zal... wijl het strengste oordeel komen zal over hen die gezag voeren.... Want God zal den persoon van niemand uitzonderen, noch de grootheid van iemand ontzien, daar Hij zoowel den groote als den kleine gemaakt heeft en gelijkelijk zorg draagt voor allen. Maar den sterkere staat een sterkere straf te wachten* [3]). Als het echter somwijlen gebeurt, dat de publieke magt door de Vorsten onbedachtzaam en bovenmatig wordt

1) Rom. XIII. 2) 1 Cor. XII. 3) Boek der wijsheid VI.

uitgeoefend, dan laat de leer der Katholieke Kerk niet toe eigenmagtig tegen hen op te staan, opdat de rust der orde niet meer en meer worde verstoord, en de maatschappij dien ten gevolge niet nog grootere schade lijde. En als de zaak zoo ver gekomen is, dat er geen andere straal van hoop op behoud doorbreekt, dan leert zij, door de verdiensten van het christelijk geduld en door vurige gebeden tot God, het redmiddel te verhaasten. — Mogten de besluiten van wetgevers en vorsten iets bepaald of geboden hebben, dat met de goddelijke of de natuurlijke wet in strijd is; dan zeggen de waardigheid en de pligt van den christelijken naam en de uitspraak der Apostelen, *dat men meer aan God dan aan de menschen moet gehoorzamen* [1]).

Den heilzamen invloed verder, dien de Kerk op het ordelijk bestuur en de instandhouding der burgerlijke maatschappij uitoefent, gevoelt en ondervindt noodzakelijk ook de huiselijke maatschappij, die het beginsel van allen Staat en koningrijk is. Gij weet immers, Eerwaardige Broeders, dat de goede regeling dezer maatschappij, volgens de noodzakelijkheid van het natuurregt, allereerst op de onverbrekelijke vereeniging van man en vrouw steunt, en door de wederzijdsche pligten en regten tusschen ouders en kinderen, heeren en dienstknechten voltooid wordt. Gij weet ook, dat zij door de leerstellingen van het Socialisme bijna ontbonden wordt; als toch de vastheid, die van het godsdienstig huwelijk in haar overvloeit, verloren gaat, moet de magt van den vader over zijne kinderen, en het pligtgevoel der kinderen jegens hunne ouders noodzakelijk verzwakt worden. Daarentegen *het in alles eerzame huwelijk* [2]), dat God zelf in het eerste begin der wereld tot voortplanting en instandhouding van het menschelijk geslacht heeft ingesteld, en welks onverbrekelijkheid Hij heeft bepaald, hiervan leert de Kerk, dat het nog hechter en heiliger is geworden door Christus, die er de waardigheid van Sakrament aan heeft toegevoegd, en gewild heeft dat het de gelijkenis van zijne vereeniging met de Kerk zou weergeven En daarom gelijk, volgens het woord van den Apostel [3]), Christus het hoofd is van de Kerk, zoo is de man het hoofd van de vrouw; en gelijk de Kerk onderdanig is aan Christus, die haar met een reine en eeuwigdurende liefde bemint, zoo moeten ook de vrouwen aan hare mannen onderdanig zijn, om wederkeerig door hen met een trouwe en

1) Handel. V, 29. 2) Hebr. XIII. 3) Eph. V.

standvastige liefde bemind te worden. — Evenzoo wordt de magt van vader en heer zóó door de Kerk geregeld, dat zij sterk genoeg is om te maken, dat kinderen en dienstknechten hunnen pligt vervullen, en zij toch niet de maat te buiten gaat. Want volgens de katholieke leer daalt het gezag van den hemelschen Vader en Heer op de ouders en heeren af; zoodat dit gezag niet alleen zijn oorsprong en zijne kracht van Hem heeft, maar ook zijne natuur en zijnen aard van Hem ontleenen moet. Hierom vermaant de Apostel de kinderen om *aan hunne ouders te gehoorzamen in den Heer, en hunnen vader en hunne moeder te eeren, wat het eerste gebod is met eene belofte* [1]). En aan de ouders beveelt hij: *En gij, vaders, maakt uwe kinderen niet grammoedig, maar voedt hen op in de tucht en bestraffing des Heeren* [2]). En wederom wordt aan dienstknechten en heeren door denzelfden Apostel het gebod des Heeren voorgehouden, dat de dienstknechten moeten gehoorzamen *aan hun vleeschelijke heeren gelijk aan Christus .... met goedwilligheid dienende als den Heer;* dat de heeren van hun kant *de bedreigingen moeten nalaten, wetende dat aller Heer in de hemelen is, en er geen aanneming des persoons is bij God* [3]). — Als al deze voorschriften volgens het welbehagen van Gods wil door iedereen, wien ze aangaan, naauwkeurig werden opgevolgd, dan voorzeker zou elk huisgezin eene afbeelding van het huisgezin des hemels wezen, en zouden de daaruit ontsproten voortreffelijke weldaden zich niet enkel tot de muren van het huisgezin bepalen, maar ook tot den Staat rijkelijk overvloeijen.

Ook in de publieke en huiselijke rust heeft de wijsheid der Katholieke Kerk, door de geboden der natuurlijke en goddelijke wet gesteund, met het grootste overleg voorzien door het geen zij houdt en leert over het eigendomsregt en de verdeeling der goederen, die voor het leven noodig en nuttig zijn. Terwijl immers de Socialisten het eigendomsregt als een menschelijke uitvinding, strijdig met de natuurlijke gelijkheid der menschen, voorstellen en, met verlangen naar de gemeenschap der goederen, van meening zijn, dat de armoede niet met geduld moet gedragen, en de bezittingen en regten der rijken straffeloos kunnen geschonden worden; erkent de Kerk, veel wijzer en nuttiger, de ongelijkheid der menschen, die van natuurswege in ligchaams- en geesteskrachten verschillen, ook in het bezit van goederen, en beveelt zij het regt van bezit en

1) Eph. VI, 1—2 2) Ibid. V. 4. 3) Ibid. vv. 5, 6, 7.

eigendom, dat uit de natuur zelve voorkomt, aan ieder ongekrenkt en ongeschonden te laten; want zij weet, dat diefstal en roof door God, den oorsprong en wreker van alle regt, zóó verboden zijn, dat men het goed van anderen niet eens mag begeeren, en dat dieven en roovers, niet minder dan echtbrekers en afgodendienaars, van het hemelsch koningrijk worden uitgesloten. — Maar daarom verwaarloost zij toch de zorg voor de armen niet, of verzuimt zij als een liefdevolle moeder in hunne behoeften te voorzien; wat meer is, hen met moederlijke liefde omhelzende en wel wetende dat zij den persoon vertegenwoordigen van Christus zelven, die als een aan Hem bewezen weldaad beschouwt wat door wien ook aan den minsten arme is gedaan, houdt zij hen in groote eer; verligt hunnen nood, zooveel zij kan; laat huizen en toevlugtsoorden om hen op te nemen, te voeden en te verzorgen overal ter wereld oprigten, en neemt die stichtingen onder hare bescherming. Den rijken drukt zij het strenge gebod op het hart, om hun overvloed aan de armen uit te deelen; en zij dreigt hen met het goddelijk oordeel, waardoor zij, als zij den nood der hulpbehoevenden niet te gemoet komen, met de eeuwige straffen zullen gestraft worden. Eindelijk geeft zij de grootste bemoediging en troost aan de armen, eerst door hun het voorbeeld van Christus voor te houden, die *terwijl Hij rijk was, om ons arm is geworden* [1]); vervolgens door te herinneren aan zijne woorden, waarmee Hij de armen heeft zalig geprezen en hun bevolen heeft te hopen op de belooning der eeuwige gelukzaligheid. — Wie nu ziet niet in, dat dit de beste wijze is om de eeuwenoude tweespalt tusschen armen en rijken bij te leggen? Want, zooals de klaarblijkelijkheid der dingen en der feiten toont, als deze wijze wordt verworpen of ten achter gesteld, dan moet noodzakelijk een van beide gebeuren, dat óf het grootste deel van het menschelijk geslacht terugvalt in den allerschandelijksten slavenstand, die lang bij de heidenen bestaan heeft; óf dat de menschelijke maatschappij door gedurige bewegingen moet beroerd, door roof en gewelddadige afpersing moet geteisterd worden, gelijk wij ook in de laatste tijden met droefheid hebben zien gebeuren.

Daar nu deze dingen zoo zijn, Eerwaardige Broeders, hebben Wij, op wie thans het bestuur van de geheele Kerk rust, van het begin van ons Pausschap af, aan de volken en de

---

1) 2 Cor. VIII, 9.

Vorsten, die door den geweldigen storm worden geslingerd, de haven gewezen, waar zij zich in volle veiligheid konden heenwenden; en evenzoo verheffen Wij nu, ontroerd door het uiterste gevaar, dat dreigt, wederom tot hen onze stem; en bidden en smeeken Wij hen nogmaals en nogmaals, bij hun eigen heil en dat van den Staat, dat zij de Kerk, die zich voor het publieke welzijn der koningrijken zoo uitstekende verdiensten verworven heeft, als leermeesteres aannemen en hooren; en duidelijk mogen inzien, dat de belangen van Staat en godsdienst zóó vereenigd zijn, dat hetgeen aan de godsdienst onttrokken wordt, in even groote mate aan het pligtbesef der onderdanen en de majesteit van het rijksgebied verloren gaat. En daar zij weten, dat de Kerk van Christus, ter afwering van het verderf van het Socialisme, zooveel kracht heeft als noch in de menschelijke wetten ligt, noch in de verbodsbepalingen der burgerlijke overheden, noch in de wapens der soldaten; (zoo hopen Wij) dat zij eindelijk de Kerk in dien toestand van vrijheid zullen herstellen, dat zij haar allerheilzaamste kracht ten voordeel van de geheele menschelijke maatschappij kan uitoefenen.

Gij nu, Eerwaardige Broeders, die den oorsprong en den aard der dreigende rampen volkomen inziet, legt er U met allen ijver en inspanning van ziel op toe, dat de katholieke leer in aller harten ingeplant worde en diepen wortel schiete. Zorgt dat allen, reeds van hun teederste jaren af, zich gewennen God met een kinderlijke liefde te beminnen en zijn ontzaggelijken naam te vreezen; aan de majesteit der Vorsten en der wetten gehoorzaam te zijn; hunne begeerlijkheden te bedwingen, en de orde, die God zoowel in de publieke als in de huiselijke maatschappij heeft vastgesteld, naauwkeurig te onderhouden. Bovendien moet Gij U beijveren, dat de zonen der Katholieke Kerk het niet wagen zich in de verderfelijke sekte te laten opnemen, noch haar op eenigerlei wijze te begunstigen; maar veeleer door edele daden en eene in alles lofwaardige levenswijze te toonen, hoe schoon en gelukkig de toestand der menschelijke maatschappij wezen zou, als elk harer leden door goede werken en deugden uitschitterde. — Daar eindelijk de aanhangers van het Socialisme bij voorkeur in dien stand van menschen gezocht worden, die de ambachten uitoefenen of hun werk voor loon verrigten, en die, welligt uit afkeer van het werken, zich allergemakkelijkst door de hoop op rijkdom en goed laten verlokken; zoo is het blijkbaar dienstig, de broe-

derschappen van ambachts- en werklieden te bevorderen, opdat deze vereenigingen, onder de hoede der godsdienst geplaatst, al hare leden met hun lot tevreden en werkzaam maken, en tot een stil en rustig leven aansporen.

Maar onze en uwe pogingen, Eerwaardige Broeders, moge Hij ze begunstigen, aan wien wij het begin en het eind van alle goed moeten dank weten. Overigens wordt onze hoop op spoedige hulp gesteund door het heilspellende dezer dagen zelve, waarin het jaarlijksch feest van 's Heeren geboorte plegtig wordt gevierd. Want het nieuwe heil, dat Christus door zijne geboorte aan de reeds verouderende en in de uiterste rampen bijna ten ondergaande wereld heeft gebragt, datzelfde heil laat Hij ook ons hopen; en den vrede, dien Hij toen door de engelen aan de menschen heeft geboodschapt, heeft Hij beloofd ook aan ons te zullen geven. Immers *de hand des Heeren is niet verkort, dat Hij niet zou kunnen redden, noch zijn oor gesloten, dat Hij niet zou verhooren* [1]). In deze heilspellende dagen dan, terwijl Wij U, Eerwaardige Broeders, en den geloovigen uwer Kerken alle geluk en vreugde toewenschen, bidden Wij dringend den Gever van alle goed, dat wederom *aan de menschen moge verschijnen de goedertierenheid en menschlievendheid van God onzen Zaligmaker* [2]), die ons aan de magt van den verbitterdsten vijand ontrukt en tot de verheven waardigheid van kinderen Gods overgebragt heeft. — En opdat wij te spoediger en te voller verhoord worden, moet ook Gij, Eerwaardige Broeders, te zamen met Ons vurige gebeden tot God rigten; en de gelukzalige en Onbevlekt Ontvangen Maagd Maria, en haren Bruidegom Josef, en de gelukzalige Apostelen Petrus en Paulus, op wier voorspraak Wij het grootst vertrouwen stellen, om hunne bescherming inroepen. — Intusschen schenken Wij in den Heer aan U, Eerwaardige Broeders, aan uwe geestelijkheid en al uwe geloovigen, met de innigste liefde onzes harten, als voorteeken der goddelijke zegeningen, den Apostolischen Zegen.

Gegeven te Rome, bij St. Pieter, den 28 December 1878.
Het eerste jaar van ons Pausschap.

PAUS LEO XIII.

---

1) Is. LIX, 1. 2) Tit. III, 4.

BOEK-AANKONDIGING.

Summa Theologica Sancti Thomae Doctoris Angelici uno schemate per ordinem quaestionum exhibita, cura et studio P. Aloisii Gualandi S. J. Romae. Ex Typographia Polyglotta S. C. de Propaganda Fide. 1878. — Deze negen tabellen zijn een nieuw en op hoogen prijs te stellen hulpmiddel voor de bestudering der *Summa*. De zamensteller geeft de meerdere of mindere hoofdgedachten op, waartoe de antwoorden op hare 613 quaestiën telkens kunnen worden teruggebragt; en hij laat verder zien, welk logisch verband er tusschen de achtereenvolgende quaestiën zelven is. Zijne Heiligheid de Paus heeft de opdragt van dit *Schema* willen aanvaarden.

SPROKKELING.

KATHOLIEKE MISSIËN IN 1840 en 1878.

Het te Lyon gestichte Genootschap ter Voortplanting des Geloofs stelt ons eene vergelijkende statistiek voor oogen, die duidelijk laat zien, welken rijken zegen de Heer des Wijngaards aan den arbeid zijner dienstknechten schenkt. In de zoo lezenswaardige *Annalen* van 't Genootschap (Sept. ll.) komt de volgende opgaaf der veranderingen voor, die sedert 1840 tot 1878 in alle door 't Genootschap ondersteunde Missiën hebben plaats gehad:

1840.

Missiën in	*Bisschoppen*	*Priesters*	*Kath. geloovigen*
Amerika	24	629	1,751,000
Azië	80	2,856	2,191,200
Europa	20	579	387,000
Australië	3	59	46,500
Afrika	4	91	103,100
	131	4,214	4,478,800

1878.

Missiën in	*Bisschoppen*	*Priesters*	*Kath. geloovigen*
Amerika	99	7,329	7,844,166
Azië	109	5,630	2,835,663
Europa	42	2,811	2,761,487
Australië	22	510	576,361
Afrika	13	807	541,470
	285	17,087	14,559,147

Ziedaar troostvolle cijfers, die tot eene ruime ondersteuning van het Genootschap aansporen.

DE ONSTERFELIJKHEID DER ZIEL ALS EENE DRIEVOUDIGE DAADZAAK BESCHOUWD.

Sursum corda! Superna sapere, signum immortalitatis. Albertus Magnus, *De Anima.*

Du hast Unsterblichkeit im Sinn,
Kanst du mir deine Gründe nennen?
Ja wohl, der erste liegt darin
Dass wir sie nicht entbehren können.
Göthe.

Gelijk in de deerniswaardigste, afschuwelijkste tijdperken der geschiedenis, beginnen ook in onze noodlottige dagen de loochenaren der onsterfelijkheid van de ziel trotsch hun hoofd te verheffen; zij vertoonen zich in alle klassen der maatschappij; wij ontwaren ze in haar midden, met woord en schrift verspreiden zij, of heimelijk en sluw of openlijk, hun doodelijk vergif, en hunne slagtoffers zijn, helaas, maar al te menigvuldig.

Hoe dikwijls hoort men niet koelbloedig en met roekelooze driestheid de onwrikbare en troostende waarheid van 't eeuwige leven ontkennen en verachten. Hier, bij den gastvrijen haard gezeten, beloont een ondankbare snoodaard het minzaam onthaal met de vertwijfelde uitvindsels zijner goddeloosheid; ginds bevestigt een wreede vader, in tegenwoordigheid van zijn kroost, de volstrekte vernietiging der ziel, en aldus leven geheele huisgezinnen in 't vooruitzigt hunner geheele verdelging in 't oogen-

blik van den dood. In België, te Brussel, overleed onlangs een lid van de Kamer der volksvertegenwoordigers, de vrijmetselaar *Allard*; hij had bevolen zijn testament publiek te maken, waarin hij verklaart, dat hij zich nooit noch om zijn oorsprong noch om zijn einde had bekommerd en dat zijn ligchaam, zijn geheele persoon het lot zou deelen van 't aas der dieren. In Frankrijk, bij de plegtige inhuldiging van een hoogleeraar, durfde een student, *Leon Levraud*, in tegenwoordigheid van zijne makkers uitroepen: Verscheidene hoogleeraars zijn benoemd geworden; ik geloof, zij vertegenwoordigen 't denkbeeld van den vooruitgang, *van 't materialisme*, van de hernieuwing (rénovation). „De heer *Say* behoort ook tot die keurbende, „gelijk M. *Vulpain* en M. *Proca*, die beiden de *oude, platte* „*overleveringen* bestreden (*Le Phare de la Loire*). Eenige „studenten kwamen er kloekmoedig en plegtig tegen op „en verfoeiden luid die onteerende, verdierlijkende uitingen. Maar Jaclard, de veteraan van 't Luiksch studen„tencongres, rijst op, vervangt den hoogleeraar en zegt: „Slechts één beginsel is er dat ons hier vereenigt, voor „'t welk wij M. Say moeten aannemen, namelijk 't be„ginsel van 't materialisme (Lange toejuichingen!). Het dagblad voegt er bij: Het materialistisch princiep zegepraalt stellig met eene stemmen-meerderheid van 1800 tegen naauwelijks 18. Na deze afschuwelijke verklaring moest ook de hoogleeraar zijn gevoelen openbaren; hij deed het in de volgende woorden: In het organisme schuilt de oorzaak der ziekten; ik verklaar, in de ziekten geen tusschenkomst der Voorzienigheid aan te nemen. Daarop werd hij toegejuicht en voegde er bij: Ik zie met genoegen dat ik door de groote meerderheid der studen-

ten toegejuicht word. Zeg: eenstemmig, roept een der aanwezigen uit, verstoord over de edele protestatie der spiritualistische partij: „deze protestatie komt van de Jesuïeten, en Jesuïeten zijn geen tegenstanders." O, welke diepe droefheid doorvlijmt niet onze ziel bij 't aanhooren van zoo goddelooze, onwetenschappelijke uitingen? Wie zal er niet over verwonderd staan? 't Is nogtans eene onbetwistbare daadzaak. De zamenzwering, tegen de waarheid gesmeed in de duisternis der geheime genootschappen, is algemeen; zij openbaart zich in België, in Frankrijk, in Duitschland, in Engeland enz. enz., in de dagbladen en in openbare voordragten, geschriften, wijsgeerige en natuurkundige stelsels, die geen anderen grondslag erkennen dan de stoffelijke ervaring. De natuurwetenschappen en de geneeskunde, ieder ander princiep verwerpend, willen geen andere grondbeginselen meer aannemen dan zinnelijk waarneembare daadzaken. Vandaar de loochening der zekerste, heiligste rationele waarheden, in 't bijzonder van de onsterfelijkheid der ziel. Is het dus, bij deze gesteldheid eener verdoolde wetenschap, niet een groote, heilige pligt, die dwaling te weerleggen door te herinneren aan de klaarblijkelijke bewijzen van een toekomstig leven, welke de ware wetenschap bezit in de zielkunde, in de overleveringen van alle volkeren en in de openbaring? Wij zullen 't beproeven zonder veel wetenschappelijken omhaal, wij zullen ons plaatsen op het terrein van 't welk de aanvallen komen. Wij beweren dus, dat de onsterfelijkheid der ziel berust op drie onweerlegbare daadzaken:

1°. op de getuigenissen der ziel;

2°. op de getuigenissen van 't menschdom in alle eeuwen en in alle streken der aarde;

3°. op de getuigenissen van God zelven in de openbaring.

De eerste daadzaak is van zuiver wijsgeerigen aard en heeft dus niet, in den gewonen zin van dat woord, de algemeenheid die men van een ervaringsbetoog vereischt; in haar zelve beschouwd, is nogtans die daadzaak afdoende door hare klaarblijkelijke en onloochenbare kracht.

De tweede daadzaak bezit het karakter van algemeenheid in den hoogsten graad. Want zij is de daadzaak van 't algemeen geloof des menschdoms aan de onsterfelijkheid der ziel en derzelver persoonlijk voortbestaan na 't leven op de aarde. Deze daadzaak kan bewezen worden volgens de methode en met de beginselen der natuurwetenschappen. Door de analogie, die zoo eigen is aan 't gebied der natuurvorsching, vindt men zich genoodzaakt tot de gevolgtrekking, dat aan de subjectieve werkelijkheid *réalité*, die zich in het wezen, in de natuur des geheelen menschdoms openbaart, eene objectieve werkelijkheid beantwoorden moet. Immers de stem der natuur, de natuurdrift, het instinct hebben altijd en overal iets werkelijks, iets daadzakelijks tot bron en grond. Hier staan wij dus met de natuurvorschers op een gemeenschappelijken bodem, uit welken de onsterfelijkheid der ziel met noodzakelijkheid voortkomt. Hier volgen wij dus de voetstappen der natuurkundigen, hunne methode. Wanneer dezen, bij 't naderen des winters, de trekvogels zich vergaderen zien om naar warmere streken te vliegen, dan zeggen zij en wel met onloochenbaar regt: Dat is hun aard, hunne natuurdrift, hun instinct. En waarlijk, hunne gevolgtrekking is juist, logisch, onberispelijk. Want overal beantwoordt in de schepping aan eene natuurlijke behoefte eene werkelijke en evenredige voldoening. Wat volgt nu

hieruit voor ons onderzoek? Tot nu toe is er geen volk ontdekt, dat het voortbestaan der ziel niet stellig aanneemt, waaruit dan verder volgt, dat dit geloof, hetwelk algemeen en overal geconstateerd is, in de natuur van den mensch wortelt en een klaarblijkelijk bewijs is van zijn voortbestaan na den dood. Het oog is voor 't ontvangen des lichts gevormd; dit nogtans belet niemand zich de oogen uit te rukken en de werking van 't licht te vernietigen. Volgt hieruit, dat de wederzijdsche betrekking van oog en licht geen natuurlijke, objectieve realiteit is? Wie zou dat durven staande houden? Deze betrekking bestond altoos; de dieren, als fossilen opgedolven uit den schoot der aarde, hadden oogen en zagen dus. *Quod ubique et semper, lex (vox) naturae putandum.* De hedendaagsche ontkenners van 't voorbestaan der ziel na het aardsche leven zijn vrij en misbruiken die vrijheid om de oogen hunner ziel en huns harten uit te rukken: zij ontwaren het troostend, onverdelgbaar denkbeeld der onsterfelijkheid niet meer wegens hunne vrijwillige blindheid.

Uit de voorafgaande ontwikkelingen schijnt ons toe te volgen, dat het voortbestaan der ziel een onloochenbare daadzaak is en op de natuur des menschen berust, en als dusdanig het middelpunt is van 't volgende betoog, niettegenstaande de talrijke wijzigingen die wij zullen ontmoeten in de uitdrukking der idee van de onsterfelijkheid: de verdolingen daaromtrent zijn, als 't ware, ziekten, wier oorzaak eene bedaarde, omzigtige diagnose zal kunnen ontdekken. De kreet der natuur, de *sensus naturae communis*, blijft bestaan, en die kreet der natuur, klaar opgevat, kan niet dwalen, omdat hij de natuur, de redelijke natuur is in hare noodzakelijke openbaring:

de natuur, zeggen met regt de natuurkundigen, de natuur is wezenlijkheid, werkelijkheid, waarheid. Aan deze uitspraak geven wij met volle overtuiging onze toestemming.

Na deze algemeene opmerkingen over ons uitgangspunt, gaan wij de drie bovengenoemde daadzaken nader onderzoeken en ontwikkelen.

I. Getuigenissen der ziel.

Om 't geheim der grootheid en der bestemming van den mensch te bevroeden, behoort men niet het uiterlijke van zijn wezen te beschouwen, maar door te dringen tot in zijn binnenste, tot in den zetel van zijn verstand en zijn wil, met één woord, tot in zijne ziel.

Het gelaat van den mensch, wel is waar, laat reeds zijne grootheid, zijne onsterfelijke levenskracht doorschijnen; want de ziel straalt door op 't voorhoofd, in den mond en in de oogen onder een doorzigtigen sluijer, die ons gelegenheid geeft haar te ondervragen, te bestuderen en te kennen.

Maar deze studiën zullen altijd onvolledig zijn, zoo lang ze niet indringen in 't binnenste der ziel: ligten wij dus den sluijer op en treden we 't heiligdom binnen.

De ziel heeft den voorzetel in den mensch en 't bestuur over alle zijne bewegingen, gelijk de opperbevelhebber, die in de verschansingen, achter zijne legerbenden, de bewegingen der strijders regelt en leidt. Laat ons de verschansingen ingaan en de bewegingen der ziel bespieden.

De doorluchtige natuurvorscher *Cuvier*, door een oogslag over de schepping de wijsheid van God beseffend, aarzelde niet dit eenvoudig, maar tevens diep princiep

vast te stellen, dat namelijk de natuur aller wezens in evenredigheid staat met derzelver einde. Met behulp van dit princiep was hij er in geslaagd, om met eenige overblijfsels van gebeenten ontzaglijk groote dieren te herbouwen en te herstellen, wier ras nogtans sedert eeuwen van de aarde was verdwenen, maar die, volgens de laatste ontdekkingen, in hunne gestalte en levenswijze overeenstemmen met de beschrijving, die hij er van had gegeven.

Dit zoo diep, zoo vruchtbaar princiep kan toegepast worden op den mensch en in 't bijzonder op zijne ziel. Er bestaan, ja er moeten werkelijk in de natuur der ziel zoo duidelijke betrekkingen bestaan met hare onsterfelijke bestemming, dat die bestemming bij iedere psychologische waarneming doorstraalt en derzelver onderzoek niet verschilt van het onderzoek naar de onsterfelijkheid zelve. Beginnen wij dit onderzoek.

Ziel en ligchaam zijn verbonden en oefenen wederzijds invloed op elkander uit; maar niettegenstaande deze verbinding zijn zij verschillende wezenheden of substantiën, en door dit verschil hebben zij eene tegenovergestelde bestemming.

Het ligchaam is zigtbaar, begrensd in de ruimte, terwijl de ziel noch grens, noch gestalte, noch kleur heeft. Het ligchaam is lijdend, de ziel werkdadig; het ligchaam is uit vele deelen zamengesteld; de ziel zonder deelen en onoplosbaar; zij is 't *ik*, dat slechts als eenheid kan opgevat worden, want er kan geen stuk van de ziel bestaan.

Deze waarheid valt nog meer in 't oog door de gedachte welke in de ziel ontspringt. De gedachte of het denken heeft zijn princiep in de eenheid; het is ondeelbaar;

men ontmoet in hetzelve noch de gestalte noch de zwaarte noch de uitgebreidheid, die wij in de stof waarnemen. Het is noch warm, noch koud, noch zwaar, noch ligt, noch rond, noch vierkant: het is slechts, *eenvoudiglijk*.

Maar er is nog meer: de ziel neemt dingen waar, die onderhevig zijn aan de vergankelijkheid. Deze dingen nu worden, zoo de ziel wil, onvergankelijk door haar vermogen van herinnering. De alles verdelgende tijd kan de voorwerpen, die voor een oogenblik bestaan, doen verwelken, vergaan en omvormen, terwijl het geheugen den vorm en den aard, in welke die voorwerpen aan hetzelve voorgesteld werden, onveranderd, ongewijzigd bewaart.

Hierbij blijft de ziel niet staan; maar boven alle zinnelijke eigenschappen, hoedanigheden en vormen der wezens opklimmend door eene bovenzinnelijke werkdadigheid, verheft zij zich tot derzelver princiep, en laat al het vergankelijke vallen, om in dit onstoffelijk princiep te blijven rusten. Wanneer de ziel eene bloem, die zoo ligt verflenst en vervalt, oplettend beschouwt en derzelver bekoorlijke schoonheid bewondert, talmt zij niet dezelve als 't werk eener oneindige, goddelijke en almogende hand, en als *wezen*, *geslacht* en *soort* te beschouwen (S. Thomas, *Disput. de animâ*, quaestio unica, art. XIV); zoozeer voelt zij zich genoodzaakt het voorbijgaande, het vlugtige, met iets onstoffelijks, iets bestendigs, iets hoogers in verband te brengen.

Zien wij nog verder de tegenstelling van ziel en ligchaam. Het ligchaam zonder de ziel is werkeloos, terwijl de ziel nooit ophoudt te werken en zich te verplaatsen waarheen zij wil; niets belemmert hare werking, zelfs niet de verhevenheid van God, dien zij niet schroomt te ondervragen.

Het ligchaam is onderworpen aan wijzigingen, inwerkingen, omvormingen, van welke het zich geen rekenschap geeft en welke het nog minder kan vermijden; de ziel integendeel beheerscht alle indrukken, kent ze, onderzoekt en doorgrondt ze, vergelijkt ze en ontvangt of verwerpt ze met een onbeperkte vrijheid.

Niets, zegt Gassendi, bewijst beter de geestelijkheid der menschelijke ziel dan 't vermogen, waarmede zij in zich zelve keert, om zich zelve te kennen en hare eigene werkdadigheid te beoordeelen. Een geest alleen is vatbaar voor zoo groote dingen: immers, 't oog ziet niet dat het ziet, en 't oor hoort niet dat het hoort, terwijl de menschelijke geest zelfs zijne oordeelen beoordeelt (Gass. op. tom. II. 107). Het ligchaam bezwijkt ten laatste onder den last der jaren en de pijnen der ziekten, terwijl de ziel, te midden der ligchamelijke pijnen, hare gansche veerkracht en levendigheid behoudt. Somwijlen, bij 't naderen van den dood, schijnt zij zich van alle belemmering te bevrijden en al hare krachten, al hare magt te vergaderen. Op 't punt van 't ligchaam te verlaten, verkrijgt de geest eene nieuwe krachtdadigheid en schijnt God te naderen (Cicero, *de Divin.* lib. I, n°. 30).

Vergeefs werpen ons de materialisten het verval van krachten en de verslapping van zenuwen bij den grijsaard tegen, zeggende: De ziel begint te bezwijken en te vervallen.

Dusdanige beweringen vernederen slechts den mensch en zijn ongegrond. Het ligchaam, wel is waar, verslapt, lost zich op, maar de ziel wordt daardoor niet geraakt; zij behoudt hare geheele kracht [1]); de zinnen verzwakken:

---

1) Schröder van der Kolk. Eene voorlezing over doode natuurkrachten, levenskrachten en zielskrachten. Utrecht, 1836. Ook in 't Fransch vertaald door ons, in 't *Journal Historique* van Kersten. 1837.

oud geworden, gehoorzamen ze slechts langzaam en dralend aan de bevelen der ziel; maar de ziel veroudert niet, en ware 't mogelijk, den grijsaard 't oog of den arm van den jongeling te leenen, dan zou men dadelijk zien, dat de ziel, verre van verzwakt te zijn, hare gansche veerkracht en levendigheid heeft behouden (S. Thomas, *De anima*, art IV. Ook Schröder van der Kolk).

Herhalen wij dit betoog in 't kort.

De ziel bezit het denkvermogen: niemand kan dit ontkennen. Maar de stof kan niet denken. Dus is de ziel een zuivere geest.

De geest herinnert zich het gelaat, de gebaren, zelfs den toon der stem van vele personen. Ieder van hen verschijnt hem afzonderlijk en in een volmaakte orde. De geest herinnert zich de daadzaken van 't verledene, hij roept de gebeurtenissen van lang verloopen eeuwen uit de vergetelheid op, hij ontwaart nog de voorwerpen die hem eertijds troffen en aandeden: 't is, als 't ware, eene verdwenen wereld, die zoo dikwijls verschijnt en herleeft als hij wil. Ja, de geest geeft leven aan de geschiedenis zelve. Hij rangschikt de daadzaken, houdt ze tegen elkander en vergelijkt ze met elkaar. Wanneer hij wil, verheft hij zich tot het denkbeeld van God, tot de idee van 't Almogend Wezen, dat oneindig is, boven tijd en ruimte. De slaap doodt dit zoo verbazend vermogen niet, en ook 't droomen heeft zijne wereld van ideën, beelden en gevoelens.

Wie nu zal durven beweren, dat stofdeeltjes zoo wonderbare, zoo verhevene krachten bezitten en door hunne vereeniging een werktuig voortbrengen, dat denkt? Hoe! de atomen, waaruit dat werktuig is zamengesteld, zouden vriendschap, verknochtheid of haat kunnen gevoelen? Zijn

de eene deugdzaam, de andere ondeugend? Maar dan kan men met even zooveel regt de gedachten en gevoelens regt, krom, rond of vierkant noemen. Hoe ongerijmd en handtastelijk valsch! Maar neen, er bestaat tusschen ziel en ligchaam een afgrond, en dwaas zou 't zijn hen te vereenzelvigen.

Het wezen en 't leven der ziel is dus het tegenovergestelde van 't wezen en 't leven des ligchaams; zij is niet onderworpen aan de wet des doods, gelijk 't ligchaam. Dit vergaat door ontbinding en keert terug tot de aarde uit welke het ontsproten is; terwijl de ziel, niet zamengesteld uit deelen, zich niet kan ontbinden noch oplossen, omdat ze geheel geestelijk is. Wanneer het uur harer scheiding van het ligchaam slaat, ontdoet zij zich van haar hulsel en verbreekt de wederzijdsche betrekkingen, die gedurende 't leven tusschen de denkbeelden, de wilsdaden en de gevoelens van de eene en de bewegingen van 't andere bestonden.

Het ophouden dezer vereeniging laat aan de ziel de volle vrijheid van denken, willen en beminnen. De dood is geen vernietiging: niets wordt vernietigd in de schepping, zelfs niet het kleinste atoom. Is een ligchaam van 't leven beroofd, dan scheiden zich de deelen waaruit het bestond, maar geen van die deelen wordt verdelgd. Het water, blootgesteld aan vuur en zonnestralen, wordt damp, om als regen of dauw neer te zijgen; maar 't wordt niet vernield. Het koolzuur en andere dampen, die uit een brandend stuk hout oprijzen, vallen later met den regen neder of dienen om de planten te voeden; maar van deze substantiën gaat niets verloren, niets wordt vernietigd.

Zou 't lot der ziel minder zijn dan dat van 't ligchaam?

Integendeel. De ziel, door haar wezen, hare natuur, oneindig verheven boven 't ligchaam, is niet, gelijk het ligchaam, zamengesteld uit werktuigen die zich kunnen scheiden. Zij is zonder deelen, zonder gestalte, zonder zamenstelling; zij is één, eenvoudig en ondeelbaar. Geen stoornis, geen ontbinding kan haar treffen; na den dood blijft zij noodzakelijk zoodanig als zij in 't leven was.

De ziel is dus door hare wezenheid, door hare natuur onsterfelijk, *betoog van onze eerste daadzaak*. Dit bewijs, meenen wij, is onwrikbaar voor ieder die nadenkt en zich niet laat verblinden en wegslepen door vooringenomenheid. Dusdanige vooringenomenheid ontmoet men vaak onder de natuurkundigen. Om het leven te verklaren, nemen velen van hen hunne toevlugt tot *scheikundige* (*chemische*) *processen*, maar zij zeggen ons niet, hoe deze processen zonder 't reeds bestaande leven kunnen plaats grijpen. Onlangs hoorden wij een uitmuntend natuurvorscher, om deze opwerping te ontsnappen, ons zeggen, dat hij in de atomen eene *psychische kracht* veronderstelde; maar deze kracht is, zoo ze bestond, toch 't leven niet, is niet 't organisme, noodig tot de openbaring van 't leven.

De ziel is dus onsterfelijk door haar wezen, door hare natuur. Zoo er sedert den oorsprong der wereld niets is vernietigd geworden, dan bestaat er niet de minste reden om te veronderstellen dat de ziel alleen, in 't oogenblik harer scheiding van 't ligchaam, dit vernederend, dit akelig lot zal gehad hebben.

Twijfelzucht en nieuwsgierigheid zijn verder gegaan en hebben gevraagd, of God de ziel niet tot vernietiging zou hebben kunnen voorbestemmen en vrij geweest zijn haar in 't niet te doen terugkeeren. Hierop dit antwoord: Het

schijnt te strijden met de almogendheid en de alwijsheid, een wezen, naar haar evenbeeld en gelijkenis geschapen, te vernielen, een wezen, bekwaam om haar te kennen en te beminnen. God, de hoogste magt der maatschappelijke en der redelijke wezens, kan geen van zijne onderdanen verliezen; want Hij zou, om zoo te spreken, voor zichzelven iets verliezen door 't verdelgen van 't beeld zijner volmaaktheden; zoo hij wezens vernietigde, die zijn beeld terugkaatsen en zijne kennis bezitten (De Bonald, *Recherches philosophiques*).

Leibniz gaat nog verder en zegt: De ziel is eene substantie, en eene substantie kan niet geheel vergaan zonder eene stellige vernietiging, die *een wonder* zou zijn; en dewijl de ziel geen deelen heeft, zou zij zelfs niet kunnen verdeeld worden in verscheidene substantiën. Dus is de ziel van natuurswege onsterfelijk (*Syst. Theol.*).

God verdelgt niet geheel de zware en grove ligchamen, omdat ze, zooals wij 't reeds opmerkten, in hunne verschillende omvormingen den dood overleven; zal Hij dan de ziel vernietigen, die zoo edel, zoo schoon is? Hoe, de slaaf zou voortduren en de meester vernietigd worden? Hoe, alle werken, die mijn geest voortbragt, zouden niet vergaan, en mijn geest zou in 't niet zinken? Hoe, 't verstand, dat de stof beheerscht en regeert, zou van eene geringer waarde zijn dan die stof? Neen, dat is tegenstrijdig, dat is onmogelijk; de wijsheid van God kan zich niet tegenspreken. Dus kan de ziel niet vergaan.

Wanneer dus de dood een van hen, die met ons door de banden des bloeds of der vriendschap verknocht zijn, wegmaait, kunnen wij met regt weenen over zijn overlijden, dat ons van hem scheurt, maar niet schreijen over zijne

vernietiging. Wel is waar, hij is niet meer in ons midden, maar hij heeft den dood overleefd, zijne ziel heeft er over gezegepraald. Indien zijn kil en onbeweeglijk ligchaam niets toont dan oplossing en stof, zijne ziel spreekt ons van glorie en onsterfelijkheid. Verstijfde ledematen, bewegingloze mond, uitgebluschte oogen, gij gelijkt voor mij op eene woning, ledig gelaten door de vlugt van haren gast, maar eene woning, die deszelfs terugkeer schijnt af te wachten. De geest, die u bezielde, is weggevlogen; gij zult in 't graf dalen en u verstrooijen onder de hand van den sloopenden tijd; maar op den dag der verrijzenis, wanneer de goddelijke herbouwer uwe deelen zal terugroepen en wederom vereenigen, zal de ziel terugkomen en bezit nemen van hare oude woning, die ze nogtans zal ontmoeten omgevormd door alle volmaaktheden, beloofd aan de onsterfelijkheid.

Niettegenstaande de stoffelijke en vergankelijke voorwerpen welke den mensch op aarde omringen, heeft hij het denkbeeld van een oppermagtig, onafhankelijk, oneindig wezen of princiep, van hetwelk alle dingen afhangen.

Dit wezen of princiep is God.

Maar dewijl dat afgetrokken denkbeeld hem niet kan voldoen, doet hij 't overgaan in zijn geest en in zijn hart, hecht er zich met alle kracht aan en laat er al zijne hoop voor de toekomst op berusten.

Het dunkt hem, dat buiten God niets in staat is de ledigheid, die hij in zijn binnenste gevoelt, aan te vullen. Ten opzigte van kundigheden, waarheden en verlichtingen, zegt de mensch nooit: Het is genoeg. Altijd klimt hij op, altijd wil hij hooger aankomen en landen; zijn hart is

onverzadelijk in zijne gevoelens, gelijk zijn geest altijd meer verlangt, altijd naar meer zucht en grijpt.

Nogtans, het doel, dat hij zoo najaagt, dat hij vervolgt, kan hij op de aarde nooit bereiken, en aldra verloopt zijn leven. De dood komt en de honger is niet gestild; hij sterft onvolmaakt, onverzadigd, zoo hij aan gene zijde van het graf niet ontmoet wat hij zoo gretig, zoo vurig gezocht heeft. De mensch alleen onder de schepselen, die hem omgeven, besluit zich niet binnen den kring die hem omringt; de zigtbare betrekkingen van zijn aanzijn voldoen hem niet, eene relatieve volmaaktheid is hem te gering; hij vliegt over de perken van dien kring heen, om een goed te zoeken, dat niet vervalt en niet eindigt. Zou dit edele, verhevene streven ijdel zijn? Zou hem zijne natuurdrift, zijn instinct teleurstellen? Indien hij onvolmaakt moest blijven, indien hij niet geroepen was om zich in een ander leven te volmaken, indien de dood voor hem slechts een doel, een eindpaal, en niet een middel was, dan zou hij vergeefs met de gansche magt zijner ziel gestreefd hebben naar 't onbekende, naar het toekomstige, naar 't oneindige en, zonder de onsterfelijkheid, zou hij onverklaarbaarder zijn dan de onsterfelijkheid met hem.

Dit streven nu, deze dringende behoefte van den mensch is niet beperkt, niet veranderlijk, voorbijgaand; het is eene onbegrensde, algemeene, vaststaande en onverdelgbare kracht, welke zijn gansche ziel beheerscht en wegsleept. Die behoefte, die verlangens zijn zelfs bij sommige menschen zoo sterk dat zij, verre van den dood met schroom te aanschouwen, hem met vreugde ontvangen, hopende dat hij hun het voorwerp van hun gloeijendste wenschen en onvermoeide nasporingen zal ontsluijeren en doen kennen.

Daarom wordt ook al wat in eenige betrekking staat met het rustelooze dringen en streven zijner ziel, al wat verknocht is met de denkbeelden die hem vervolgen, voor den mensch een voorwerp van bewondering en navorsching, alsof hij er eene volkomener openbaring in zou vinden.

Het grenzeloos uitspansel, met duizend sterren als met even zooveel gouden lampen verlicht, in welke zijn oog zich met verrukking verliest; de ontmetelijkheid der zee die hij met onvermoeibare geestdrift beschouwt; al wat hij schoons en groots bemerkt, trekt hem onwederstaanbaar aan, omdat deze schouwtooneelen zijne denkbeelden van 't oneindige koesteren en ontwikkelen. Nogtans, vermoeid door het tegenwoordige dat hij vlugtig en onvolmaakt vindt, zucht en streeft hij naar 't rijk van die orde en dat absoluut schoone, wier bestaan en wezenlijkheid voor zijne blikken doorschemeren. Hij wil eene deugd zonder vlek, eene regtvaardigheid zonder belemmering, eene liefde zonder perken en einde. Hij wil 't leven zonder dood, het *geheel en volmaakt leven*, van hetwelk de H. Augustinus zeide:

„Wie 't leven zegt, zegt het volle, gelukkige en onsterfelijke leven."

Dusdanig zijn de gevolgen, die regtstreeks uit het streven onzer ziel voortvloeijen. Maar die gevolgen zullen nog strenger en treffender worden, wanneer wij de ziel plaatsen voor eene toekomst, die alles vernietigt wat ge wenscht en bemint.

Men veronderstelle voor een oogenblik, dat de ziel stoffelijk is, en eene diepe droefheid zal 't hart overmeesteren bij 't aanschouwen van 't zoo kortstondig leven. Het grieft den mensch 't daglicht te hebben aanschouwd, alsof hij een blad is, dat de wind wegwaait; een Hollandsch dichter zegt:

De menschen vallen toch als bladeren af;
Wij worden en vergaan: de wieg grenst aan het graf [1]).

Ja, de mensch is dan slechts een stroohalm dien 't vuur verslindt, eene bloem die de avondwind wegsleurt. Wie heeft hem het zoo omvattend kenvermogen, de zoo gloeijende magt van liefde geschonken, indien zijne oogen zich sluiten om zich niet meer te openen; indien zijn verstand moet uitgebluscht worden gelijk een vonk die sprankelt en sterft, indien aan gene zijde van 't graf niets is dan eenzaamheid, stilte, zwijgen, dood voor de gansche eeuwigheid? Wie heeft ons de verknochtheid aan onze natuurgenooten ingeboezemd, zoo wij voor altijd van hen scheiden moeten? Wie heeft in ons hart de zucht gelegd, om ons zoozeer over de toekomst te bekommeren, zoo deze toekomst een droom is, niet bestaat, ons niet in 't verschiet toelacht. Wie streelt ons met zoo onverzetbare hoop, indien ons geen beter lot wacht dan de duisternis en de schrik van 't graf? Helaas, hoe droevig, hoe neerslagtig zou 't voor ons zijn den dag, dien de gouden stralen der zon vervrolijken, te hebben aanschouwd; de maan, die haar vreedzaam en stil licht over de schepping verspreidt, en de sterren, die 't hemelgewelf doorvonkelen gelijk toortsen van een onmetelijk gastmaal; indien, bij 't verlaten van ons broos en gebrekkig maaksel, voor ons niets meer bestond, en wij alzoo weggescheurd werden van dat verheven schouwspel om in een afgrond neergeploft te worden, waar wij voor altoos, altoos zullen slapen?

Neen, neen, het is niet zoo en kan niet zoo zijn. Die

1) Feith, *Het Graf.*

waan is heiligschennis, die taal is godslastering. Dan bestond er geen God, geen Voorzienigheid; de wereld was dan eene reeks van onbegrijpelijke verschijnselen, een onophoudelijke stroom van gebeurtenissen zonder doel, een blind noodlot, dat zijn weg zou vervolgen door de onmetelijkheid van tijd en ruimte, zonder oorsprong en begin, zonder doel en eindpaal, zonder zelfbewustzijn en geheugen; geheimvol wezen, dat uit zijn boezem zou storten eene menigte wezens, begaafd met verstand, vrijen wil, gloeijende liefde en onverzadelijk verlangen, en onmeedoogend die wezens in zijn afgrond zou verslinden, gelijk een draaikolk de zilveren, schitterende golven van een verbazenden waterval in zijne duistere diepten heensleept. Dan zou de wereld niet meer schoon, niet meer de κόσμος der ouden, maar een chaos wezen, een smeltkroes waar, in sombere verwarring, genoegens en smarten worden dooreengemengd, waar een blinde stormwind alles omwoelt en wegsleurt; waar voor 't edelste, het verstandigste en vrijste wezen de grootste menigte van kwaad bespaard zou zijn, zonder de minste vergelding. Daar zouden zich alle tegenstrijdigheden vergaard hebben: verlangen naar licht, en eeuwige duisternis; onbegrensd streven, en eeuwige belemmering; verknochtheid aan 't leven, en volstrekte dood; liefde tot het goede, het schoone, het groote, en bestemming voor het *niet*; hoop zonder perken, en tot laatst en hoogst geluk een handvol stof, door den wind verspreid.

Wie kan een zoo ongerijmd, een zoo afschuwelijk stelsel aannemen te midden der orde, der harmonie die wij in alle deelen der schepping bewonderen? Wie zal kunnen gelooven dat alleen wanorde en verwarring met ons in betrekking staan? Wie verwijdert niet met schrik het gezigt van een zoo ver-

twijfelend tafereel? Neemt men integendeel de onsterfelijkheid der ziel aan, dan wordt die chaos helder; uit de diepte der duisternissen rijst een troostend licht op, en de wereld verschijnt ons wederom met orde, schoonheid en klaarheid. De onmetelijkheid onzer verlangens is dan verklaard, want ze kunnen vervuld worden. De alomvattende kracht van onze ziel is dan geen raadsel voor ons, omdat zij eene wereld zonder grenzen moet overschouwen; ook het absoluut, noodzakelijk karakter van onze grond-ideën laat zich begrijpen, omdat wij, van 't oogenblik onzer geboorte af, in verbinding leven met eene eeuwige, onvergankelijke orde; ook de afwisseling van vreugde en smart is verklaard, omdat er na dit leven eene vergelding plaats grijpt: wat in dit leven ontbreekt, wordt in 't andere vergoed. Op deze wijze verstaan wij de ontwikkelingen en catastrophen van 't menschdom op deze aarde, omdat dezelve zich schakelen met de keten van de eeuwige bestemmingen der Voorzienigheid; zoo begrijpt men de wederwaardigheden en 't lijden van enkele personen in den stortvloed dier omwentelingen, want hun leven eindigt niet met het ligchaam. Dan beseft men het verheven doel der Voorzienigheid, die immers het tegenwoordige verbindt met het toekomstige, de aarde met den hemel, den tijd met de eeuwigheid. Orde, rede, regt schitteren door den invloed, den glans van die troostende idee, en 't heelal is geen afschuwelijke chaos meer, maar een bewonderenswaardige zamenketening, een onsterfelijke maatschappij van redelijke en vrije wezens onder elkander en met hunnen Schepper. In de diepste verte glanst de staat (πολιτεια) des menschdoms in de onsterfelijke stad, verlicht door de

klaarheid van God, welke ons de Ziener van Patmos met zijn verheven pen beschrijft.

Ook de zedelijke orde wordt ten volle begrijpelijk door de onsterfelijkheid; het goede wordt beloond en het kwaad gestraft; boven 't hoofd van den misdadiger hangt de dood als een dreigend zwaard, onder zijn voeten gaapt de afgrond der eeuwigheid. Steent soms de deugd onder verdrukking en vervolging, wandelt zij over de aarde in armoede en vernedering; het denkbeeld eener betere toekomst lacht haar toe en droogt hare tranen: zij wandelt vol troost en vreugde in 's levens paden.

Zoo is het, zoo moet het zijn, zoo vereischt het de rede, zoo roept ons hart, zoo betoogt het de ware wijsbegeerte, zoo verkondigt het de religie, zoo heeft het menschdom het altijd geloofd, zoo vinden wij het in 't begin der wereld, wat de volgende nasporingen in de voortdurende overleveringen des menschdoms zullen aantoonen.

(*Wordt vervolgd.*)

N. J. SCHWARTZ,
Prof. emeritus aan de Hoogeschool te Luik.

De magt van het Protestantisme.

De Katholiek heeft vroeger in verschillende artikels als oorzaak van verblinding bij de Protestanten aangewezen *de abstracte verstandsgeest van het Protestantisme* [1]). Aan dien abstracten verstandsgeest herinnerde ons weder de Hoogleeraar Lamers, van wien het Decembernommer van het vorige jaar ons de volgende woorden te lezen gaf: „Niet de haat tegen Rome, maar de liefde voor onze echt hervormde beginselen maakt het Nederlandsche Protestantisme machtig" (bl. 363).

Welke abstracties! Haat tegen Rome, liefde voor onze echt hervormde beginselen! Maar nog vreeselijker abstractie, indien wij die woorden vergelijken met de werkelijkheid.

Is het niet voor iedereen duidelijk, dat scheuring, verwarring, ontbinding in het Protestantisme toenemen, naar gelang de echt hervormde beginselen zuiverder worden toegepast?

Wanneer zal de verblinding bij onze Protestantsche broeders ophouden en zullen zij het klare licht der werkelijkheid weder mogen aanschouwen?

De liefde voor onze echt hervormde beginselen maakt

---

[1]) Zie dl XVIII bl. 263 en vv.

het Nederlandsche Protestantisme machtig, zegt de Hoogleeraar.

De magt eener vereeniging toont zich niet in het vernietigen, maar in het opbouwen. Kan de Hoogleeraar ons ook zeggen, wat die echt hervormde beginselen hebben opgebouwd gedurende de drie eeuwen, dat men ze toepast? Hij toone ons iets, en wij zullen aan die magt gelooven. *De Katholiek* herinnerde al aanstonds bij zijn verschijnen (Januarij 1842) aan de woorden van den H. Hilarius: „Accidit tibi quod imperitis aedificatoribus, quibus sua semper displicent, accidere solet, ut semper destruas quod semper aedifices", en vertaalde die woorden door *puinen*, *die over puinen storten.*

En wat anders dan puinen toont ons die zoo hooggeprezen hervorming?

Men kwam de geschondene regten van God en den Christus wreken en herstellen!

En wat ziet men alom? De innige vereeniging tusschen den mensch en God door Christus, welke de Katholieke Kerk had voortgebragt, is alom vernietigd; en het Protestantisme, alles van zijne echt hervormde beginselen doordringende, verkondigt en toont eene maatschappij zonder godsdienst, eene kunst zonder ideaal, eene wetenschap zonder geloof, zeden zonder godsdienstige kennis. In de plaats van de innigste vereeniging is de grootste scheiding gekomen.

De magt der Christelijke Kerk is Christus, en zij ontvangt ze van Christus. *Mij is alle magt gegeven in den hemel en op aarde* (Matth. XXVIII).

Het Christendom is onderscheiden van de andere godsdiensten, als *persoonlijke* maatschappij tusschen God en

de menschen. Alles hangt daar af van den *persoon van Christus*, den *eenigen Middelaar*, die zich noemt: de Weg, de Waarheid en het Leven. Kan de Hoogleeraar Lamers ons zeggen, wat de echt hervormde beginselen van den Christus gemaakt hebben?

Daar is de toetssteen, daar het bewijs van magt te zoeken.

Maar, helaas! het Protestantisme kent den Christus niet meer. Het wil krachtens zijne echt hervormde beginselen zich met God vereenigen, godsdienstig zijn *zonder* en *buiten den Christus om.*

Kort nadat wij de woorden des Hoogleeraars hadden gelezen: „Niet de haat tegen Rome" enz., ontvingen wij N°. 52 van *De Hervorming, orgaan van den Nederlandschen Protestantenbond.* En niet één, maar drie getuigen kwamen ons antwoorden op de vraag: Wat dunkt u van den Christus?

Daar zagen wij, hoe de echt hervormde beginselen den grondslag van het Christendom vernietigd hebben, of liever (want wie kan dien grondslag vernietigen?) op een anderen grondslag het werk des heils poogden op te rigten.

Men erkent Christus niet meer als „de steen, die tot hoeksteen geworden is", maar nu op nieuw door de bouwlieden verworpen wordt. Men gelooft niet meer, dat „er in niemand anders zaligheid is; want er is onder den hemel aan de menschen geen andere naam gegeven, door welken wij zalig moeten worden" (Zie Hand. IV. 11, 12).

Als eersten getuige voeren wij op Dr. J. Hooykaas, predikant te Rotterdam.

Op 20 December ll. hield Dr. Hooykaas te 's Gravenhage in *Diligentia* de tweede populair-wetenschappelijke-godsdienstige lezing van wege de Vereeniging „Licht,

Liefde en Leven" en de Haagsche afdeeling van den Nederlandschen Protestantenbond.

„Op hoogst belangrijke, zeer bevattelijke en aandachtboeiende wijze behandelde spreker zijn onderwerp: „Het Licht der wereld", gelijk het berigt vermeldt.

Wat dunkt Dr. Hooykaas van den Christus krachtens de echt hervormde beginselen?

Het antwoord van het verslag is als volgt:

„Hij leverde een zeer eigenaardige en schoone bijdrage om Jezus in zijn geheel eenige persoonlijkheid en nog op verre na niet genoeg gepeilde en geschatte waarde voor de menschheid naar waarheid en alzoo beter te doen kennen en hooger te doen waardeeren."

De uitdrukking *geheel eenige persoonlijkheid* zegt zeker nog veel, maar leert ons voldoende, dat Dr. Hooykaas zelf Jesus niet meer kent noch waardeert, zooals het behoort. Zijne echt hervormde beginselen laten hem nog verre verwijderd van de hooge en volmaakte kennis, die van hem gevorderd wordt.

Terwijl nu de Phariseërs vergaderd waren, zoo verhaalt Mattheus, *ondervroeg Jesus hen, zeggende: Wat dunkt u van den Christus? Wiens zoon is hij? Zij zeggen tot Hem: Davids zoon. Hij zegt tot hen: Hoe noemt dan David door den Geest hem Heer, als hij zegt: De Heer heeft tot mijnen Heer gezegd: Zit aan mijne regterhand, totdat ik uwe vijanden zette tot eene rustbank uwer voeten. Indien David hem dan Heer noemt, hoe is hij diens zoon? En niemand kon Hem een woord antwoorden.* Matth. XXII. 41—46.

Ook Dr. Hooykaas weet het antwoord niet.

In de Hervormde Kerk wordt Christus niet meer ge-

kend, noch beleden als de Christus, de Zoon van den levenden God, de tweede Persoon der H. Drieëenheid.

Men gevoelt nog wel het buitengewone, uitgezonderde, bovennatuurlijke van die persoonlijkheid en spreekt daarom van *geheel eenige persoonlijkheid.* Maar is die Persoon God of mensch? Het antwoord op die vraag trachten zij te ontwijken. En Jesus zou dan beter gekend en gewaardeerd worden!

Hoe ook zouden de Protestanten den Christus nog kunnen kennen?

Die geheel eenige persoonlijkheid, die Godmensch heeft op aarde een werk voortgebragt, waarin Hij voortleeft, waardoor Hij gekend wordt; een werk, dat overeenkomstig de *geheel eenige persoonlijkheid*, ook *geheel eenig* zal zijn.

Dat werk is de Christelijke Kerk.

En de Protestanten zijn krachtens hunne echt hervormde beginselen steeds bezig dat werk te wijzigen, te verbeteren, te hervormen. Hoe kunnen zij uit dat werk nog den maker kennen?

Omdat de Katholieke Kerk het werk van Christus is, wordt daar alleen Christus gekend en gewaardeerd, zooals Hij behoort.

Omdat het Protestantisme Christus' werk niet is, kan het onmogelijk Christus kennen, zooals Hij gekend, noch waarderen, zooals Hij gewaardeerd moet worden.

In de Katholieke Kerk herinnert ons alles aan Christus: van den Paus, Christus' Stedehouder op aarde, tot den minste der geloovigen, lidmaat van het geheimzinnig ligchaam, van hetwelk Christus het hoofd is. Van Hem gaat alles uit, tot Hem gaat alles terug. Christus is het begin en het einde.

Bij de Protestanten wordt zelfs Christus beeldtenis niet geduld. Waar Hij niet meer is, mag niets aan Hem herinneren.

In de Katholieke Kerk is Christus de Weg, de Waarheid en het Leven. Daar wordt Christus beleden als de Zoon van den levenden God, en daarom is die Kerk onvergankelijk en magtig.

De liefde voor onze echt hervormde beginselen maakt het Nederlandsche Protestantisme magtig, zoo getuigt Professor Lamers. Weet de Hoogleeraar dan niet, dat Christus als de Zoon des levenden Gods niet meer beleden wordt in het Protestantisme?

Wij zullen een tweeden getuige laten optreden, Dr. S. Cramer uit Enschedé. Hij sprak den 21 December ll. te Delden in de afdeeling van den Protestantenbond over: „*Onze kennis van het leven van Jezus en de historische zekerheid, die wij aangaande hem hebben.*"

Het schijnt hier niet zoozeer om den persoon als om de historische zekerheid te doen. Immers van de historische zekerheid zal wel de kennis van Jesus' leven afhankelijk zijn. En de vraag ware welligt beter gesteld: Is onze kennis van het leven van Jesus op historische waarheid gegrond?

Hoe men echter in de Hervormde Kerk over den Christus denkt, deelt de Heer Cramer ons in de volgende aanhaling mede:

„Spreker behandelde de vraag, hoe het komt dat orthodoxe godgeleerden zulk eene geheel andere voorstelling van Christus — van een historisch persoon — hebben dan liberale, terwijl zij toch beiden uit dezelfde bronnen al hunne kennis van hem moeten putten."

Er bestaat dus onder de godgeleerden in de Hervormde

Kerk, krachtens de echt hervormde beginselen, *eene geheel andere voorstelling van Christus.* De *echt hervormde beginselen*, volgens Prof. Lamers zoo magtig, hebben de verwarring in de Kerk niet kunnen beletten. Immers van de hoofdzaak hangt alles af en, zooals de Christus is, is het Christendom.

Ja, volgens de getuigenis van Dr. Cramer, „maakt intusschen *dat verschil*, dat sommigen [en hoevelen zijn zij?] gaan meenen, dat het niets dan willekeur is, wanneer deze van Jezus *dit* voor geloofwaardig aanneemt en gene iets geheel anders; dat eigenlijk met *zekerheid* niemand meer na zoovele eeuwen kan uitmaken, hoe Jezus geleefd heeft, wat hij heeft gesproken, gedaan, enz."

En zouden wij niet zeggen, dat zij zeer juist redeneren? Immers wat is dwazer dan te veronderstellen, dat eene stichting als de Christelijke Kerk aangaande haren Stichter en zijn werk geen zekerheid zou hebben en de meest tegenstrijdige meeningen over diens persoon zou moeten toelaten?

„Zoo lag [echter] volgens spreker de zaak *volstrekt* niet."

Zal Dr. Cramer ons dan zekerheid geven? Zekerheid omtrent den grond, waarop de Christelijke Kerk is opgetrokken? Het zij verre, die zekerheid bestaat bij de Protestanten niet.

„Twee eeuwen geleden, zoo vervolgt het verslag, was er maar ééne voorstelling van Jezus' leven bekend, de zamenvatting van alles wat de vier evangeliën verhalen letterlijk opgevat."

„De nieuwere wereldbeschouwing, Galileï, de Deïsten, later de rationalisten, brachten daarin [in de voorstelling?] verandering."

Derhalve krachtens het echt hervormde beginsel van het vrije onderzoek ontstond het verschil. Het echt hervormde beginsel was niet magtig genoeg om de eenheid in de waarheid te bewaren.

Het ging er toch, volgens het verslag, al zeer zonderling toe.

„Het gezond verstand (aldus luidt het verslag) werd de maatstaf ter beoordeeling van wat al of niet geschied zou zijn en de wijze waarop het zou zijn gebeurd. Dat was willekeurige levensbeschrijving. Tegenover de rationalisten hadden dan ook de conservatieve theologen meestal het recht aan hunne zijde. Zij plaatsten zich, als zij Jezus' leven beschreven, meer op het standpunt der wereldbeschouwing onzer evangelisten", enz.

Het vrije onderzoek werkte voort; de echt hervormde beginselen werden voortdurend toegepast. En met welk gevolg?

„*Thans* [vroeger dus niet?], vervolgt het verslag, heeft men vasten grond onder de voeten, en is het niet meer de vraag, wat iemand gaarne van Jezus zou willen gelooven, maar wat de oudste getuigen van hem hebben bericht."

Doch die vaste grond blijkt weldra, geen vaste grond te zijn. De zekerheid, waarvan Dr. Cramer droomde en die hij zou moeten geven aan hen, „die wegens het verschil in de protestantsche Kerk meenen dat eigenlijk met *zekerheid* niemand meer kan uitmaken hoe Jezus geleefd heeft, wat hij heeft gesproken, gedaan" enz, is inderdaad niet te vinden.

Indien wij dan een vasten grond hebben, „waarom (zoo vraagt Dr. Cramer) nemen dan niet allen, ook de orthodoxen, een en ander aan?"

Het antwoord is allermerkwaardigst.

„*Omdat nog veel twijfelachtig is, omdat in geschiedkundige vragen men 't nooit verder dan tot hooge waarschijnlijkheid kan brengen en derhalve de orthodoxe opvatting hoe onwaarschijnlijk zich nog eenigzints verdedigen laat.*"

Zoodanig zijn de vruchten der gezegende hervorming. Wat men als zeker bezat, is twijfelachtig gemaakt, en daarom is tot *beginsel* gesteld, dat men in het geschiedkundige geen zekerheid kan verlangen en het niet verder dan tot hooge waarschijnlijkheid kan brengen.

Men heeft den vasten grond, waarop de Christelijke Kerk rust, weggenomen en het beeld van Christus volgens de evangeliën tot een nevelbeeld gemaakt. O onbegrijpelijke magt der echt hervormde beginselen!

Verbeeldt u: eene maatschappij schrijft zelf hare oorkonden bij het begin van haar ontstaan, zij leest en herleest ze voortdurend, toetst ze aan alle tegenstrijdige getuigenissen, beschouwt en vereert ze als heilige boeken, en die oorkonden zullen geen zekerheid geven? Geen zekerheid omtrent den Stichter, wiens leven en werken daar beschreven worden? Geen zekerheid omtrent het werk, dat Hij stichtte? Die maatschappij moet wel kindsch zijn geworden van ouderdom om te kunnen zeggen: Die oorkonden hebben voor mij geen waarde meer. Ik weet niet meer, wie ik ben, wat ik te doen heb, wie mij gesticht heeft.

Zoo iets is bewezen mogelijk te zijn aan de echt hervormde beginselen van het Nederlandsche Protestantisme.

En waarom was dat mogelijk? Het Protestantisme is in strijd met natuur, geschiedenis en bijbel. Het verkondigt ons den valschen, niet den waren Christus. Hoezeer men

den zin der bijbelboeken wendt en keert, de Bijbel is katholiek en getuigt in zijn geheel en zijne deelen van de Katholieke Kerk [1]). Men ontnam aan de geschiedenis des bijbels de zekerheid en vernietigde daarmede alle zekerheid. En Christus en het Christendom waren aan alle wisselvallige meeningen van den menschelijken geest prijs gegeven. O wij begrijpen den haat, welken de onfeilbaarheidsverklaring van den Paus in het Protestantisme opwekte. Het Protestantsche Duitschland antwoordde voor allen: Wij hebben eene wet, en volgens die wet moet hij sterven, omdat hij zich tot Zoon Gods gemaakt heeft.

De gevolgen zijn niet uitgebleven. De derde getuige zal ons mededeelen, dat men in het Nederlandsche Protestantisme, krachtens de echt hervormde beginselen, niet meer hecht, noch aan Christendom, noch aan Christus; uit zich zelven zal men de godsdienst voortbrengen en geen christelijke maar vrije gemeenten stichten.

„De Heer Balsem, zoo deelt ons *De Hervorming* mede, die gisteren avond (19 December) in de afdeeling van den Protenstantenbond te Zwolle als spreker optrad, deed het levendig gevoelen, hoezeer de vraag naar de waarheid van den godsdienst een vraag des tijds mag heeten."

De vraag naar de waarheid van den godsdienst?

„Wat is waarheid? Die bekende Pilatus-vraag wordt op verschillende tonen en in verschillenden zin ook in onzen tijd, gelijk in alle tijden, gedaan" (aldus *De Hervorming*).

Christus heeft die vraag beantwoord: IK BEN DE WAARHEID. Maar gelijk Pilatus, verwijderen zich velen, voordat het antwoord is gegeven.

---

1) Zie *De Katholiek*, Dl. XIX bl. 201 en vv.

Het Protestantisme heeft den protestant verre van den Christus verwijderd; hij denkt niet meer aan Hem en zoekt thans de waarheid, waar zij niet te vinden is, in de duisternis van het menschelijk verstand. Tot in het onbewuste daalt hij af, zonder te vinden.

„Ook als aanvankelijk het antwoord is gevonden, blijvend kan het niet voldoen", zegt de Heer Balsem.

„In de heilige trias (geloof en hoop en liefde) wordt de kern van allen godsdienst omschreven: de overtuiging dat er achter de zinnelijk-waarneembare een onzienlijke wereldorde is, wier bedoelingen bereikt worden en in wier dienst men zich stelt. Deze overtuiging heeft, hoe zij zich uiten mocht, ten allen tijde in het menschenhart geleefd. Zij deed het eerste altaar bouwen, de natuurkrachten als goden vereeren, en toen men de natuur als *natuur* leerde kennen, een altaar oprichten, al was het dan maar voor den „onbekenden God". Deze overtuiging behoort tot het blijvend karakter van allen godsdienst."

„De vormen waarin zij uitgesproken wordt veranderen."

Zoo is de theorie van den Heer Balsem. In de door hem beschrevene overtuiging moet men den oorsprong zoeken van alle godsdienst; en alle godsdiensten, welke ook, zijn slechts vormen, waarin deze overtuiging wordt uitgesproken.

Wat dunkt den Heer Balsem nog aangaande den Christus en zijn werk?

Het schijnt alles volgens noodzakelijke natuurwetten voort te gaan.

„Gelijk bij het kind, is ook bij de menschheid allereerst de verbeelding werkzaam. Zij (de verbeelding) doet de bovenzinnelijke wereldorde in vaak grillige vormen optre-

den, zij *verpersoonlijkt* de natuurkrachten, *zij deed Jezus spreken van den Vader die in de hemelen is.*"

En zoo gaat de verbeelding voort in de Christelijke Kerk en schept hemel en hel, goede en booze magten.

Totdat die Christelijke Kerk, dat werk van verbeelding, „moest wijken voor de *machten van den nieuwen tijd*, die het rijk der verbeelding verstoorden, om het ontledend verstand op den troon te plaatsen."

De Heer Balsem, zooals van zelf spreekt, is een representant van de magten van den nieuwen tijd; bij hem zit het ontledend verstand ten troon, dat verstand, hetwelk het rijk der verbeelding, Christus en het Christendom verstoord heeft.

Ziedaar, Professor Lamers, de echte vruchten van de echt hervormde beginselen van het Nederlandsche Protestantisme. Al moogt gij zooverre nog niet gevorderd zijn, het is zeker: een Protestant acht zich wijzer en meer ontwikkeld en op hooger standpunt geplaatst dan de Christus, de Zoon van den levenden God.

Hij heeft gebroken met alle geschiedenis en alle bemiddeling. Uit zijn duister verstand komt alles voort: God en godsdienst, Kerk en Staat, wetenschap en kunst, en hij verlustigt zich in de steeds wisselende vormen, waarin hij zijne overtuiging uitspreekt. Spreek hem niet van Christus en Christendom; de *machten van den nieuwen tijd*, de echt hervormde beginselen, hebben dat rijk der verbeelding verstoord.

Wat is er geworden van die persoonlijke maatschappij tusschen God en menschen, eens verbroken door de zonde, maar hersteld en voltooid door den eenigen Middelaar Jesus Christus? In haar moeten alle schepselen worden

opgenomen, om alles in eene wonderbare bovennatuurlijke eenheid met den Vader en den H. Geest door Christus te verbinden.

Niets rest er meer dan eene onzekere overtuiging van een onzienlijke wereldorde, welke door den eenen *zoo*, door den anderen *zoo* wordt aangekleed, krachtens de echt hervormde beginselen.

Wanneer zal de verblinding ophouden en zal men eindelijk erkennen, dat men door zijn individualisme van alle heil is afgeweken?

Gelukkig voor den mensch, heeft God gezorgd, dat de waarheid niet kan vernietigd worden. Altijd staat zij daar die Christelijke Kerk, als de onvergankelijke steenrots, waarover de magten der hel, de magten van den nieuwen tijd, niet zullen heerschen.

Buiten Christus geen heil, noch voor den mensch, noch voor de maatschappij. Gevallen door de zonde en afgeweken van God, moeten zij door Christus, den eenigen Verlosser en Middelaar, weder opgeheven en in hun vorigen staat hersteld worden.

Neen, godsdienst ontstaat niet uit overtuiging van wat ook. Zij is een werkelijke band, waardoor de mensch met God verbonden wordt, met God verbonden is en tot God wordt opgeheven. Dat de mensch de natuurkrachten als God vereerde, is een bewijs van diepen val, geen begin van ontwikkeling. Sedert men den Christus verloochend heeft, is de wereld met hare geschiedenis voor „'t ontledend verstand, dat thans ten troon zit", een onoplosbaar raadsel geworden. En het Protestantisme, dat thans meester is van alles buiten de Katholieke Kerk, poogt te vergeefs te heerschen, hetzij in de Kerk, hetzij in den

Staat, hetzij in wetenschap of kunst; overal moet het voor deze aardsche magten zwichten en den onontbeerlijken steun afbedelen.

Het heeft onze opmerkzaamheid zeer getroffen, dat Bismarck in zijn strijd tegen de Katholieke Kerk niet bij de Protestantsche Kerk steun zocht, maar eene nieuwe sekte trachtte te stichten. Hij moet wel overtuigd geweest zijn van de magteloosheid van het Protestantisme, om het Protestantsche Duitschland als bondgenoot in den strijd te verwerpen. En inderdaad het kan niets meer dan zich in de steeds op nieuw ontstaande twisten oplossen.

Eindigen wij met de woorden van *De Katholiek* in 1852 [1]).

„Wij zijn getuigen van de laatste worsteling, van die, bijzonder sinds de Fransche omwenteling, herhaalde en vergeefsche poging: de grootste onwaarheid op de geschiedenis toe te passen. De Antichrist, de valsche menschgod is meer en meer uit zijn mystiesch duister getreden, en heeft eindelijk van Christus-verloochening de wereld vervuld. Daar staat hij, door zijn eigen woede verraden, en beproeft te regeren! Dat is niet mogelijk! Die poging duurt slechts een tijd en een tijd en een halven tijd, en hoe verwoeder hij die poging voortzet, des te meer slaat de van God bezielde natuur, de eeuwige hoeksteen der orde hem verbrijzelend terug. We hooren het gedruisch, wij zien de torens en bolwerken van zijn hoogmoedig Babel nederstorten in puin. Kan dan het oogenblik nog zoo ver verwijderd zijn, waarop Christus, indien we 't zoo mogen uitdrukken, niet slechts verdedigt en behoudt, maar den zegetogt van zijn kruis doet aanvangen?"

---

1) Dl. XXI, bl. 31.

De Assyro-Chaldeeuwsche overleveringen omtrent de schepping der wereld.

Behalve de *Legende van Izdubar*, waaruit we de episode van den Zondvloed hebben meegedeeld [1]), heeft de geleerde en onvermoeide Engelsche Assyrioloog George Smith [2]), in de bibliotheek van Assurbanipal te Ninive, nog een gedicht ontdekt, waarin de wording der wereld bezongen wordt.

Dit Chaldeeuwsche gedicht moet, volgens Smith, ten minste twaalf tafels beslaan, die aan weerszijde beschreven zijn, en elk misschien meer dan honderd regels bevatten; maar tot nu toe is nog geen enkele dezer tafels in haar geheel teruggevonden. Wij moeten ons dus met eenige losse brokstukken tevreden stellen [3]).

Ziehier een fragment over den chaos en over de wording der goden.

Eens werd hetgeen omhoog is, (nog) niet Hemel genoemd; en hetgeen omlaag op de Aarde is, had geen naam. Uit den eindeloozen afgrond namen zij hun oorsprong. De zee, die alles heeft voortgebragt, was een chaos. De wateren waren door

1) In de November-aflevering van den vorigen jaargang.
2) Op 36 jarigen leeftijd gestorven te Aleppo, 19 Augustus 1876.
3) Zie de *Civiltà*, aflevering van 1 Junij 1876.

elkaar gemengd. Toen was er een diepe duisternis zonder eenige flikkering, en een stormwind zonder verpoozing.

Eens bestonden de goden nog niet, geen enkele naam werd genoemd, geen enkel lot was bepaald. En de groote goden werden geboren. De god *Lakmu* en de god *Lakamu* bestonden (alleen), totdat (hun getal) zich vermenigvuldigde. Daarna werden de goden *Assur* en *Kissur* geboren.

Een andere tafel beschrijft de schepping van zon, maan en sterren.

Alles, wat de groote goden hadden vastgesteld, voldeed aan hun verlangen. De sterren ordende Hij in den vorm van dieren. Twaalf sterreteekens verdeelde Hij in drie rijen, te beginnen met den dag waarop het jaar begint tot aan zijn einde, om, door het waarnemen van hun stand, het jaar te regelen. Hij bepaalde de plaatsen der dwaalsterren, om in haren loop te schitteren, opdat ze geen kwaad zouden doen en niemand hinderen.

Hij bepaalde de plaats van de goden *Bel* en *Hea*, en opende de groote poorten in de duisternissen. Hij maakte sterke poorten ter regter- en ter linkerzijde.

In de massa van den beneden-chaos bragt hij eene koking teweeg; de god *Uru* (de maan) liet hij er uit te voorschijn komen om den nacht te beheerschen, om er zoo, tot het aanbreken van den dag, het licht voor den nacht van te maken, opdat de maand niet zou onderbroken worden en regelmatig in haar geheel zou zijn. In het begin der maand, bij het intreden van den nacht, verschijnen hare hoornen en schitteren aan den hemel. Den zevenden dag begint zij te wassen en een cirkel te worden en duurt tot den dageraad.

Als de god *Samas* (de zon) aan den horizont des hemels, in het oosten . . .

Een derde fragment vermeldt aldus de schepping der dieren:

De groote goden vormden de tamme dieren des velds, de wilde dieren des velds, en het kruipend gedierte des velds; zij maakten ze tot levende wezens.

Meer, wat ten minste zamenhangt, omtrent het scheppingsverhaal is tot hiertoe in de Assyro-Chaldeeuwsche

tafels nog niet gevonden; maar ook dit weinige geeft ons gelegenheid om overeenkomst en verschil op te merken tusschen de Chaldeeuwsche overleveringen en hetgeen ons de H. Schrift omtrent dezelfde punten leert.

De meegedeelde beschrijving van den chaos is niet alleen de oudste, die tot heden toe bekend is; niet alleen heeft zij blijkbaar Ovidius geïnspireerd, toen hij (volgens Vondel's vertaling) zong:

Eer aarde en zee en baren
En hemel, die het al bespant, geschapen waren,
Hadde al de wereld en natuur en 's werelds staat
Een enkel aangezicht en eenerlei gelaat,
Genoemd de Bajert, een wanschikkelijk gevaarte
En ruwe mengelklomp [1]);

maar de hier beschreven chaos komt ook vrij wel overeen met *Gen.* I, 2: *De aarde nu was woest en ledig, en duisternissen waren boven den afgrond, en de Geest Gods zweefde boven de wateren.*

Ook de woorden, waarmee het tweede citaat begint: *Alles, wat de groote goden hadden vastgesteld, voldeed aan hun verlangen*, mogen we niet onopgemerkt laten voorbijgaan; ze roepen ons immers dadelijk in het geheugen terug wat in het eerste hoofdstuk van *Genesis* tot zevenmaal toe herhaald wordt: *En God zag, dat het goed was.*

Bij de schepping der hemelligchamen wordt hunne bestemming aangegeven op dezelfde wijze als in *Gen.* I, 14: *dat zij dag en nacht verdeelen, en tot teekenen zijn*

---

1) Ante mare et terras et quod tegit omnia coelum,
Unus erat toto naturae vultus in orbe,
Quem dixere Chaos; rudis indigestaque moles.
Metamorph. Lib. I. cap. 1.

van tijden (jaargetijden) *en dagen en jaren.* Hetgeen van de maan gezegd wordt, dat zij gemaakt is *om den nacht te beheerschen* en om *het licht voor den nacht* te zijn, schijnt letterlijk overgenomen uit *Gen.* I, 16: *God maakte het kleinere licht om den nacht te beheerschen.*

De landdieren eindelijk worden in drie klassen onderscheiden: *de tamme dieren des velds, de wilde dieren des velds, en het kruipend gedierte des velds*; evenzoo in *Gen.* I, 25: *God maakte de dieren der aarde volgens hunne soorten, en de tamme dieren en al het kruipend gedierte der aarde volgens zijne soort.*

Zien we nu ook het verschil.

De H. Schrift toont ons een eenig God die, door een woord zijner almagt, den bajert uit het niet te voorschijn roept en dan in zes dagen de geheele schepping regelt en voltooit.

In het Chaldeeuwsche gedicht daarentegen zien we een ongeschapen en van eeuwigheid af bestaanden chaos, waaruit eerst (hoe belagchelijk!) de groote en de kleine goden voor den dag treden, en waaruit later, door de bloot regelende kracht dier goden, hemel en aarde gemaakt worden.

Met vreugde begroeten we de plaatsen, waar de Assyro-Chaldeeuwsche tafels met de H. Schrift overeenstemmen; en waar ze van de H. Schrift afwijken, zeggen we aanstonds: Hier, in de H. Schrift, moet de oorspronkelijke en onvervalschte waarheid zijn; daar, in de Assyro-Chaldeeuwsche tafels, de verbastering. Dit zouden we ook dan zeggen, als we de H. Schrift niet als van God ingegeven beschouwden.

J. DE BRUIJN.

Dionysius de Karthuizer over den H. Dionysius den Areopagiet.

In den vorigen jaargang van *De Katholiek* werden de werken van den H. Dionysius den Areopagiet in eene reeks van artikelen besproken; tot tweemaal toe trad zijn beroemde naamgenoot Dionysius de Karthuizer als getuige op, eerst om den buitengewoon grooten invloed te bewijzen, dien de Areopagiet in de middeleeuwen uitoefende, en vervolgens om zich te verklaren ten gunste van de echtheid der werken, die naar hem genoemd worden. Wie het karakter en de omvattende geleerdheid van den Karthuizer kent, zal dan ook, bij dergelijke wetenschappelijke onderzoekingen, zijn gezag op zeer hoogen prijs stellen.

In het jaar 1403 was deze Dionysius te Rickel, niet ver van St. Truyen, uit het adellijke geslacht van Leuwis geboren; Rickel stond toen onder den bisschop van Luik.

Reeds als knaap gaf hij bewijzen van een helder en doordringend verstand en niet minder van een oprecht godsdienstig hart. Het zal wel niemand verwonderd hebben, toen de veelbelovende jongeling, na zijne eerste studiën schitterend te hebben volbracht, zich ging aanmelden bij de Karthuizers, om onder de ordebroeders te worden opge-

nomen. Zijn hart was nooit gehecht geweest aan de wereld, al had hij van alle kanten den uitbundigsten lof ontvangen, al beloofden zijne uitstekende gaven hem eene roemvolle toekomst. Hij had sinds lang niets vuriger begeerd, dan in de stilte van het klooster te werken aan de zaligheid van zijne eigen ziel, en voor anderen nuttig te wezen. Maar de tijd was nog niet gekomen, waarop zijne wenschen zouden vervuld worden: Dionysius kon, om zijn jeugdigen leeftijd, niet in het klooster worden toegelaten, en zijne intrede werd uitgesteld, totdat hij den vereischten ouderdom van twintig jaar zou bereikt hebben. Toch bleef hij bij het eenmaal genomen besluit, en hij ging met onvermoeiden ijver voort, om, in de beoefening van deugd en wetenschap, zijne roeping des te zekerder te maken. Daar hij reeds sinds geruimen tijd de wijsbegeerte had beoefend, begaf hij zich nu naar de universiteit van Keulen om er de theologie en andere wetenschappen te bestudeeren. Hier ging het hem evenals elders: zijne medeleerlingen was hij weldra vooruit, en allen, die met hem verkeerden, bracht hij in bewondering door zijne heldere en uitgebreide kennis en door den aanhoudenden ijver, waarmede hij zich zoowel op de studie als op het gebed toelegde.

Op twintigjarigen leeftijd verliet hij de universiteit, nadat hij eerst het meesterschap in de vrije kunsten had verworven en in eene geleerde verhandeling „*De Ente et Essentia*" een blijvend getuigenis had neergelegd, dat zijn kortstondig verblijf aan de universiteit rijke vruchten had opgeleverd.

Thans ging hij zijn verborgen leven beginnen en in de stilte van het klooster de lang gewenschte vreugde vinden

van zich ongestoord over te geven aan een innig verkeer met God en van zich rustig in de studie te verdiepen.

Hij deed zijne intrede in het Karthuizerklooster te Roermond. Dit behoorde in zijnen tijd tot het bisdom Luik. Thans is in hetzelfde gebouw het groot seminarie van het bisdom Roermond gevestigd; en de kloosterkerk, waarin Dionysius aan het altaar van den H. Dionysius den Areopagiet de H. Offerande placht op te dragen, dient tot kapel van het seminarie. Dit klooster was voortdurend zijne geliefkoosde verblijfplaats. Slechts tweemalen verliet hij het voor korten tijd. Vooreerst om den Kardinaal Nikolaas van Cusa in het jaar 1451, gedurende eenige maanden, op zijne visitatie-reis door Duitschland en ons vaderland te vergezellen. Gelijk men weet, was deze beroemde kerkvorst door den Paus als legaat gezonden, ten einde in de genoemde landen den geheelen kerkelijken toestand, en vooral de kloosters, op eene ingrijpende wijze, te hervormen. Bij de uitvoering dezer allermoeielijkste en hoogst gewichtige zending, wist de legaat geen beter medehelper te kiezen dan den geleerden, voorzichtigen en vromen Dionysius. Kort vóór zijn sterven ging deze naar 's Bosch en stichtte er het Karthuizerklooster der H. Sophia, waarvan hij eenigen tijd de overste was. Vandaar keerde hij naar het Roermondsche klooster terug. Hier overleed hij, omstreeks negen en zestig jaren oud (1471), in geur van heiligheid.

Wat Dionysius gedurende zijn kloosterleven heeft afgewerkt, grenst aan het onmogelijke. Zeker is het, dat hij van alle kerkelijke schrijvers, de H. Augustinus uitgezonderd, het meest geschreven heeft; maar de Karthuizer Loër († 1554), zijn levensbeschrijver, wiens geschrift de Bollandisten opnamen, gaat nog verder en verzekert, dat

zijne werken zelfs die van Augustinus in uitgebreidheid overtreffen [1]). Als wij bij Trithemius [2]) de lijst zijner geschriften zien, bemerken wij dan ook niet zonder verbazing, dat zij meer dan twee folio-bladzijden beslaat; en de Bollandisten verzekeren ons, dat er in het Roermondsche klooster vroeger honderd en vijftig boekdeelen bewaard werden, allen aan zijne vlijt en geleerdheid te danken, en allen door hem met eigen hand geschreven.

Al slaan we maar een vluchtigen blik op de titels, dan reeds besluiten wij uit die rijke verscheidenheid van behandelde stoffen, dat de werkzame schrijver een man moet geweest zijn van eene buitengemeen veel omvattende wetenschap. „Zijne tijdgenooten", zegt de Hoogleeraar Moll [3]), „eerden hem te regt als een uitstekend christen, een ijverig schriftverklaarder, geenszins vreemdeling in klassieke letteren en filosofie ...., boven velen zich daarin gunstig onderscheidende, dat hij de scholastieke studiën met die der mystieken op gelukkige wijze wist te verbinden."

Dionysius heeft de kennis, die hij in het praktische leven zoo ruimschoots aan den dag legde, in zijne werken voor ons beschikbaar gesteld. Hij was bij zijn leven de raadsman van keizers en koningen, bisschoppen en prelaten, van overheden en minderen, van heiligen en zondaars, van geleerden en ongeleerden; en wie thans raad behoeft omtrent de groote plichten des levens, wie den weg tot bekeering of volmaking zoekt, wie opheldering verlangt over philosophische, theologische of mystieke en

---

1) *Acta Sanctorum Martii*, T. II, pag. 248.

2) *Opera historica.* Francofurti. MDCI. *De Scriptoribus ecclesiasticis*, pag. 364—366.

3) *Kerkgeschiedenis*, II, Tweede St. blz. 380.

andere wetenschappelijke onderwerpen, hij zal niet licht zonder voldoening de werken van Dionysius raadplegen, en zeker instemmen met den lof, dien Loër aan Dionysius geeft: „Hij is zoo vol van degelijke wetenschap, zoo rijk aan verscheidenheid, zoo van godsvrucht doordrongen, dat niets er boven gaat." [1])

Dat Dionysius inderdaad een heilige geleerde was, getuigen niet alleen zijne werken, maar ook heel zijn kloosterleven, zooals dit in de geschiedenis is opgeteekend. De Bollandisten geven hem (blz. 247) den titel van: Eerwaardig „Venerabilis". Verscheidene martyrologiën spreken van hem als van een man van gelukzalige nagedachtenis en van eene groote heiligheid. In het Karthuizerklooster, dat in het bisdom Grenoble ligt en bekend staat onder den naam van *la grande Chartreuse*, werd zijn aandenken met godsdienstige eer gevierd; men stelde er zijne reliquiën met die van andere Heiligen ter vereering uit. Henricus Cuyckius, de tweede bisschop van Roermond, had het voornemen zijne canonisatie te bewerken. De zeer gezochte uitgaaf van Butlers Heiligenlevens door Mgr. De Ram, beschrijft op den 12 Maart zijn leven als van een *Eerwaardige*, en evenzoo doet het ook onze welbekende *Levensbeschrijving van Heiligen, Kerkvaders en Martelaren*, bewerkt door Mgr. Van der Haagen.

De verstorvenheid van onzen Nederlandschen Dionysius was wonderbaar. Zijn biograaf Loër vermeldt verscheidene mirakelen, die God door hem wrochtte. Uren achtereen bracht hij door met gebed en overweging; en de langdurige geestvervoeringen, waarin hij meermalen verkeerde, de

1) „Adeo plenus est eruditione, adeo copiosus varietate, adeo pietate refertus, ut nihil supra "

talrijke openbaringen, waarmede hij van God begunstigd werd, deden hem bij zijne verbaasde kloosterbroeders den naam van *Doctor ecstaticus* verwerven. „Zoo voortdurend hield hij aan met beschouwen en bidden", zegt de abt Trithemius, „dat men denken zou, dat hij nooit iets heeft kunnen schrijven; van den anderen kant was hij weer zoo verdiept in zijn schrijven en lezen, dat men niet denken zou, dat hij nog bidden of overwegen kon." [1])

En de Hoogleeraar Moll, die Dionysius „een der edelste geesten van de vijftiende eeuw" noemt, schrijft verder nog dit: „zijn handboek over het wezen des christelijken levens en alle andere vertoogen van Dionysius, die wij tot heden leerden kennen, rekenen wij tot het beste, dat in ons vaderland ooit over zedekunde en beoefeningsleer gesteld werd [2])."

Niet zonder reden dus dringt de Kardinaal Manning er met warmte op aan, dat Dionysius, in onze dagen van ongeloof, ongodsdienstigheid en onverschilligheid gelezen en bestudeerd worde [3]). Deze werken van den middeleeuwschen asceet en geleerde zouden er ongetwijfeld veel toe bijdragen om het geloof te versterken en eene vurige godsvrucht op te wekken. De degelijke wetenschap van dezen kloosterling waarborgt ons, dat de vermaningen, welke hij als geestelijke leidsman geeft, op het leven be-

1) Contemplationi et orationi cum tanto fervore instabat ut eum nihil scribere potuisse unquam putares. Rursus in scribendo ac legendo tam sedulus erat ut nec orare nec contemplari eum posse unquam aestimares."

2) T. a. p. blz. 121, 381. Jammer is het, dat de Hoogleeraar bij de bespreking der voorgenomen canonisatie van Dionysius zulk een schamperen uitval doet tegen „paus en prelaten"; een uitval, die zelfs belachelijk is voor al wie eenige kennis heeft van den loop, de beteekenis en de gewone gevolgen der canonisatie-processen.

3) In de voorrede van zijn voor weinige jaren verschenen homiliënbundel: *The internal mission of the Holy Ghost*; in deze homiliën heeft de geleerde prelaat een ruim gebruik gemaakt van des Karthuizers werken.

rekend en van het hoogste belang zijn [1]); evenzoo is weer zijn innige godsvrucht eene aansporing om de wetenschap van den geleerden Dionysius des te hooger te waardeeren.

Als wij Dionysius zien aangehaald om door zijn gezag de meening te bevestigen, dat de werken, die aan Dionysius den Areopagiet worden toegekend, inderdaad aan dezen behooren, dan kan de herinnering niet zonder invloed zijn, dat de geleerde getuige tevens een man was van hooge deugd. Daar komt bij, dat Dionysius geenszins lichtvaardig te werk gaat, als het er op aankomt de echtheid of valschheid van geschriften te erkennen. Zijn vrij uitvoerige critische opmerkingen over de echtheid van den „*Dialogus Virginis Mariae et Anselmi*" kan daarvoor als bewijs gelden; ofschoon deze treffende samenspraak door velen beschouwd werd als werkelijk tusschen de H. Maagd en en den H. Anselmus gehouden te zijn, en vrij algemeen tot stichting van de geloovigen in predikatiën gebruikt werd, kon zij toch bij Dionysius den toets der kritiek niet geheel doorstaan [2]). Maar de werken van den Areopagiet, die ten zijnen tijde door enkelen voor onecht verklaard werden, vonden in hem een warm verdediger. Bedenkingen, die men tegen de echtheid maakte, wees hij met beslistheid af als onvoldoende om eene algemeene overtui-

---

1) Zonder hier iets op af te dingen merkt Tirinus echter aan, dat zijn boek *De quatuor novissimis* met bijzonder oordeel van onderscheid moet gelezen worden. (*Commentarius in V. et N. Testamentum. Index Auctorum.*) Dit was ook reeds door Bellarminus gezegd. Evenwel noemt deze hem een man van eene groote heiligheid en eene groote wetenschap. Possevin spreekt in zijn *Apparatus sacer* het vermoeden uit, dat de aanstootelijke plaatsen door een vreemde hand in het werk des Karthuizers zijn ingevoegd. Vgl. *Vies des Pères* etc. d'Alban Butler par de Ram. Bruxelles. 1847 T. II, pag, 100.

2) De argumenten voor en tegen beoordeelt hij in zijne *Enarratio Epistolarum et Evangeliorum de Sanctis*. Coloniae. MDXLII, fol. 169.

ging van zooveel eeuwen te schokken. Dwazen en onkundigen noemt hij degenen, die als bewijs voor de valschheid zich dáárop beroepen, dat noch Origenes noch Eusebius de werken van den Heilige vermelden; noch Origenes noch Eusebius immers, zoo zegt hij, hebben van *alle* kerkelijke schrijvers de geschriften gezien en gekend, niet eens van al de schrijvers uit hun land. En als men hem de reden vraagt, waarom de HH. Vaders Hieronymus, Augustinus, Ambrosius nimmer de geschriften van den H. Dionysius aanhalen, dan antwoordt hij, dat de boeken van den Areopagiet om hun moeilijken en duisteren zin gedurende langen tijd in het verborgen en onvertaald gebleven zijn, of dat zij door de ketters aan het verkeer onttrokken werden[1]). Het vrij zeldzaam voorkomende werk, waarin hij deze uitleggingen geeft, is getiteld: *D. Dionysii Carthusiani super omnes S. Dionysii Areopagitae libros commentaria* (Coloniae. MDXXXVI). Hij behandelt daar, blz. 1 en 2, de opwerpingen tegen de echtheid met bijzondere kortheid, blijkbaar overtuigd, dat eene heldere en uitvoerige uiteenzetting, aan de werken van den Areopagiet gegeven, het beste bewijs voor hunne authenticiteit zou leveren. En, inderdaad, als wij door den Karthuizer geholpen, in den schrijver van die werken een man erkennen van waren apostolischen geest, als wij zijn diepen blik bewonderen, waarmede hij de verhevenste waarheden toelicht, dan valt het zeer moeilijk om in hem een bedrieger te zien, die den naam van Dionysius Areopagita misbruikt heeft om zijn eigen werk belangrijk te maken.

1) „Dicendum quod libri ejus ob nimiam eorum difficultatem et obscuritatem diu manserunt absconditi et nondum translati vel ab haereticis celabantur."

De duistere plaatsen, welke aanleiding konden geven, om den schrijver van kettersche gevoelens te verdenken, worden door den Karthuizer met juistheid uiteengezet en als vrij van dwaling gehandhaafd; zoo bijv. komt hij op tegen degenen die beweerden, dat in de *Hemelsche Hiërarchie* de volmaaktheid en de geestverrukkingen (*inflammationes*) der lagere engelen afhankelijk gesteld worden van de hoogere engelenorden; duidelijk toont hij aan, dat men den schrijver onrecht aandoet met hem aldus te verklaren; en na de ware uitlegging te hebben gegeven, berispt hij de onvoorzichtigen, welke, in plaats van die woorden in verstandigen en vromen zin uit te leggen, vermetel genoeg zijn op deze en dergelijke gronden het geheele boek te verwerpen. De krachtige nadruk, waarmede Dionysius alle smet van den Areopagiet afwerpt, toont reeds, dat deze hem bijzonder dierbaar is: hij kan het niet dulden, als men op losse gegevens dengene van dwaling verdenkt, in wien hij, na langdurige studie, een door God verlichten Heilige erkend heeft. Zijn groote naamgenoot wordt reeds vóór diens bekeering door hem om zijn deugdzaam en zedig leven, om zijn onbesmetten naam en hoogen adeldom bewonderd; maar sinds deze, op het woord van Paulus, het Christendom heeft omhelsd en alzoo „den adeldom van zijn geslacht verhoogd heeft tot den adeldom des geestes, en zijn wereldsche wijsheid in hemelsche wijsbegeerte veranderd heeft", sinds is ook bij Dionysius die bewondering verhoogd en veredeld. Hij rekent hem te zamen met den H. Paulus tot die bevoorrechte personen, wien God had toegestaan in de glorie des hemels en de verhevenheid der engelen dieper dan anderen door te dringen; en dankbaar herdenkt hij, hoe de H. Dionysius

die goddelijke wetenschap niet voor zich zelven alleen bewaard heeft, maar aanstonds met al de liefde van zijn hart begonnen is haar mee te deelen aan zijne naasten: „Hinc", zegt hij, „multiformem gratiam sibi desuper tam affluenter ac subito condonatam coepit protinus proximis undique totis communicare praecordiis, ac multos convertere, atque miraculis coruscare."

Een blijvend bewijs van die dankbaarheid en dien eerbied is voorzeker de groote arbeid, welken onze Karthuizer besteed heeft om de werken te verklaren, waarin de heilige schrijver zijne hemelsche kennis had neergelegd. Wel was de stof, door den Areopagiet behandeld, duister en moeilijk, de zin diep en edel, „de angelica natura ac hiërachia profunde et inclyte scripsit"; wel is zijn taal meer verheven naarmate zijn geest en verkeer meer in den hemel was, „quanto mens ejus et conversatio magis fuit in coelis, tanto sublimius de coelestibus potuit loqui"; maar, met de hulp van God, heeft de Karthuizer, die zelf niet minder door hemelsche ingeving dan door menschelijke wetenschap uitmuntte, zijne moeilijke taak volbracht. Hij heeft ons Dionysius leeren verstaan en door zijne hooge waardeering ons een krachtige aansporing gegeven, om, op zijn voorbeeld, ons meer bekend te maken met „den glorievollen vorst der godgeleerden, den Heiligen Dionysius."

C.

VERSCHEIDENHEDEN.

DE MAAND MAART TOEGEWIJD AAN DEN H. JOSEF.

Opdat de devotie tot den H. Josef al meer en meer toeneme („ut erga tantum coelestem Patronum devotio magis magisque augeatur"), en de viering der maand Maart ter zijner eer gemakkelijker en verder verspreid worde („et ille precationis methodus facilius ac latius propagetur"), heeft de H. Stoel, reeds in de jaren 1855 en 1865, de volgende aflaten aan de geloovigen verleend, wanneer zij gedurende de geheele maand Maart, hetzij in 't openbaar hetzij afzonderlijk voor zich, dagelijks eenige oefeningen van gebeden en deugden ter eere van dezen zoo veelvermogenden hemelschen Voorspreker en Patroon, den Heiligen Josef, verrigten: namelijk, een aflaat van driehonderd dagen op iederen dag der maand, en een vollen aflaat op een volgens believen te kiezen dag der maand, waarop zij, na gebiecht en gecommuniceerd te hebben, bidden ter intentie zijner Heiligheid. Deze aflaten zijn ook, bij wijze van voorbede, toevoegbaar aan de zielen der overledene geloovigen.

In zijne liefde tot den H. Josef gaf Pius IX z. g., 4 Februarij 1877, aan deze gunstverleeningen eene voor de praktijk zeer belangrijke uitbreiding; hij strekte haar ook tot hen uit, die de genoemde vrome oefeningen verrigten van den 16 of 17 Februarij tot aan den 19 der eerstvolgende maand Maart, of het feest van den H. Josef.

Het desbetreffende Dekreet luidt aldus:

URBIS ET ORBIS. Jam alias per Rescriptum Secrt. Brevium diei 12 Junii 1855, et per Decret. huius S. Congr. Indulgentiis Sacrisque Reliquiis praepositae diei 27 Aprilis 1865, Sanctissimus Dominus Noster Pius PP. IX clementer indulserat, ut universi Christifideles aliquod sive publice sive privatim precum ac virtutum exercitium peragentes per integrum mensem Martium in honorem S. Josephi, Sponsi B. M. V., In-

dulgentiam lucrarentur tercentum dierum quolibet die, plenanariam vero in uno dierum mensis ad arbitrium eligendo, quo confessi et ad S. Synaxim accedentes iuxta mentem Sanctitatis Suae oraverint, cum facultate easdem Indulgentias applicandi in suffragium defunctorum. Cum vero mos invaluerit in permultis variarum dioecesium ecclesiis, ut idem exercitium a die 16 vel 17 mensis Februarii inceptum usque ad diem 19 sequentis mensis Martii producatur et absolvatur, qua die gloriosi Patriarchae festum in universa Ecclesia recolitur; humillimae preces Sanctissimo Domino Nostro exhibitae sunt quatenus declarare dignetur, Christifideles, qui pio huiusmodi exercitio intra praefatum tempus vacaverint, easdem, de quibus supra, Indulgentias lucrari posse. Quas preces, referente me infrascripto Cardinali S. Congregationis Indulgentiis Sacrisque Reliquiis praepositae Praefecto in audientia diei 4 Februarii 1877, Sanctitas Sua clementer excipiens benigne annuit pro gratia. Servata in reliquis forma ac tenore praecedentium concessionum. Praesenti in perpetuum valituro absque ulla Brevis expeditione. Contrariis quibuscumque non obstantibus. Datum Romae ex Secretaria eiusdem S. Congregationis die 4 Februarii 1877. AL. CARD. OREGLIA A. S. STEPHANO, Praefectus. Pro R. P. D. Secretario DOMINICUS SARRA, Substitutus.

EENE OUDE LES DER GESCHIEDENIS, WELKE OOK VOOR ONZEN TIJD NOG WAARDE BEZIT.

DER GOTTESRAUB, SEINE GESCHICHTE UND SEIN SCHICKSAL VON HEINRICH SPELMAN. *Nach den alten englischen Ausgaben von* 1632 *und* 1698 *neu herausgegeben mit einer Einleitung von* ZWEI GEISTLICHEN der Englischen Staatskirche. *Mit einem Berichte von* CARDINAL WISEMAN. *Aus dem Englischen mit Zusätzen von* LUDWIG GRAF COUDENHOVE, *Domcapitular von St. Stephan in Wien* XXIV. 488. Regensburg. 1878.

Het doel der volgende regelen is minder eene recensie te leveren van, dan wel de aandacht te vestigen op het werk, welks volledigen titel wij hier boven afschreven, en wat, ondanks zijn vroeger ontstaan, nu eerst door den arbeid van den Weener Kanunnik, graaf Coudenhove, onder het bereik van het groote publiek gebracht is.

Aanleiding tot het schrijven van dit werk vond Sir H. Spel-

man in de treurige ondervindingen, welke hij zelf met geconfisqueerde kloostergoederen maakte, alsook in de in 't oog loopende ongelukken, welke andere personen in zijn graafschap troffen, die, als hij, bezitters waren geworden van der Kerk ontroofde landerijen. Omstreeks het jaar 1612 begon hij zijne bevindingen op te teekenen, en strekte zijne onderzoekingen tot in 1634 over geheel Engeland uit. Zelf meer en meer in de overtuiging versterkt, dat Gods wrekende gerechtigheid duidelijk uitblonk in de lotgevallen dergenen die zich de geroofde kerkelijke goederen hadden toegeëigend, besloot hij, tot waarschuwing zijner tijdgenooten, de resultaten van zijne onderzoekingen systematisch te bewerken. Zijn dood en de toestand van Engeland, maar vooral vrees voor de wraak van sommige machtige familiën, vertraagden de uitgave van het werk, welke eerst in 1698 door eenen anonymus bezorgd werd. Naauwlijks echter was zij verschenen, of alle exemplaren waren opgekocht en aan de circulatie onttrokken. In 1846 gaven twee Anglikaansche geestelijken Spelman's werk, met gewichtige bijlagen vermeerderd, opnieuw uit. Doch ook thans verdween het weer uit den boekhandel, en slechts met groote moeite en onkosten gelukte het aan graaf Coudenhove zich een exemplaar er van aan te schaffen.

De uitgave van 1846 was door Kardinaal Wiseman in eene recensie ten dringendste aanbevolen. Deze recensie, welke de Duitsche vertaler aan zijn werk voorop heeft gesteld, wordt bij hem gevolgd door de inleiding der twee genoemde Anglikaansche geestelijken (p. 17—172), welke om inhoud en vorm buitengewoon belangrijk moet worden genoemd.

Langs een dubbelen weg bewijzen deze Anglikanen het strafwaardige van den roof van kerkelijke goederen: 1. *a priori*, door analogie met de H. Schrift, door het overeenstemmend gevoelen aller volkeren, uit de vervloekingen over den heiligschenner uitgesproken, uit den aard en de natuur van dien roof zelven; 2. *de facto*, uit de algemeene geschiedenis en uit de lotgevallen van talrijke Engelsche familiën, welke door gewelddadigen dood, door misdaden, groote armoede, tweespalt, verlies van goederen of gemis van nakomelingschap ten gronde gingen. Bij deze bewijzen voegen zij statistische opgaven en getuigenissen van vriend en vijand, en ten slotte wederleggen zij de gewone opwerpingen met de scherpste argumenten, welke recht en rede aan de hand doen.

Enkele citaten uit deze inleiding zij het mij veroorloofd hier

aan te voeren. Op bl. 110 halen de schrijvers de woorden aan van den Anglikaanschen aartsbisschop Whitgift, tot Koningin Elisabeth gesproken, naar aanleiding der rooverijen waaraan haar gunsteling, de Graaf van Leicester, zich schuldig maakte. Hoe waar zijn zijne woorden: „Ofschoon ik geen aanspraak maak op de gave der profetie, verzoek ik toch het nageslacht acht te geven op 't geen reeds in vele familiën zichtbaar wordt, dat namelijk kerkelijke goederen, aan een oud erfgoed toegevoegd, zijn gebleken gelijk te wezen aan motten die in het kleed invreten en beide verteren, of aan dien adelaar, die een kool vuurs van het altaar stal en daarmede zijn nest aanstak, zoodat het vuur zijne beide jongen en hem zelven verbrandde."

Bijzondere opmerking verdient ook het getuigenis van een anderen Anglikaan, Heylyn. Deze waarschuwde reeds in de zeventiende eeuw voor de meening, alsof door het besluit eener Nationale Vergadering aan den roof van kerkelijk goed zijn misdadig karakter kon worden ontnomen. Zulke besluiten zijn integendeel schuldiger dan de daad van enkele private personen, „omdat de wetten van den Staat dan alleen rechtvaardig zijn, als zij met de goddelijke wetten overeenkomen." „Vele hoogmoedige en dwaze menschen vergoddelijken eene Nationale Vergadering, alsof er voor deze geen hoogere wet bestond, waarnaar zij hare besluiten moet regelen; alsof zij een soort van almachtig schepsel, een God de Heer, op aarde ware. De heiligschennnis houdt niet op zonde te zijn, omdat zij door eene Nationale Vergadering wordt gepleegd, doordat deze hare sanctie er aan verleent Zij vergroot het kwaad en maakt het tot eene nationale zonde."

Onder de verschillende opwerpingen, door de schrijvers der inleiding wederlegd, tegen het misdadige van den roof van kerkelijke goederen, komt ook deze voor, dat de Kerk zelve de vervreemding harer bezittingen heeft toegestaan of bij het sluiten van concordaten afstand heeft gedaan van haar recht op restitutie. Der vermelding waardig is de wijze, waarop de Anglikaansche schrijvers deze opwerping wederleggen (bl 142 vv.). De Pausen, zoo redeneeren zij, konden noch den heiligschennenden roof legaliseeren noch zijne gevolgen opheffen. Dat deden zij dan ook niet. Wat zij deden was alleen dit, dat zij geen aanspraak maakten op restitutie, welke toch niet zou worden gedaan en welker vordering de concordaten onmogelijk zou hebben gemaakt. Als bewijs voor hunne stelling beroepen

de schrijvers der inleiding zich op Kardinaal Pole, die de onderhandelingen met Koningin Maria voerde tot hereeniging van Engeland met Rome, en op de verklaring der geestelijkheid, dat zij ter wille van het algemeen belang en het heil der geloovigen wilde afzien van eene onmogelijke teruggave der geroofde kerkelijke goederen. „Deze acte, zoo besluiten zij, bevat niets, wat de plundering der Kerk in *foro conscientiae* kon rechtvaardigen of de waarschijnlijkheid verminderen, dat op het verwerven van zulke goederen een vloek volgen zou."

Wat nu de schrijvers der inleiding meer theoretisch bewijzen, wordt door Spelman's werk van bl. 163—488, in eene lange rij van voorbeelden, practisch gestaafd. 't Is een treurig beeld, wat voor onze oogen wordt ontrold van de tijdelijke gevolgen der heiligschennis en ons een helderen blik laat slaan in de oude en nieuwe geschiedenis, vooral van Engeland, zijne Koningen en voornaamste familiën. Van Hendrik VIII o. a. zegt Spelman: „Gelijk de Roode Zee door de wonderdadige hand Gods opeens werd drooggelegd, zoo werd deze zee van rijkdom door de verwoestende hand van dezen vorst uitgedroogd." Hoe groot ook de waarde was der geroofde kerk- en kloostergoederen, moest Hendik VIII toch later „tegen alle vorstelijke eer in slechte munt slaan." Bovendien stierf zijn geslacht uit. Bij de verdere opsomming der gevolgen voor de Kroon, velt Spelman het ware, ook in andere landen bevestigde, oordeel, dat de souverein de „stipendist des volks" geworden is. Koning Karel II was door deze gevolgen zoo getroffen, dat hij den 12 April 1646 eene plechtige gelofte deed, om, zoo God hem op den Engelschen troon zou terugvoeren, der Kerk alle goederen terug te geven welke zich in het bezit der Kroon bevonden (bl. 317).

In zijn nieuw, Duitsch gewaad zal het werk van Spelman wel aan zijn vroeger lot ontsnappen en niet meer der vergetelheid worden prijs gegeven. Zal het daarom grooteren invloed uitoefenen? Ook in onze dagen zijn wij er getuigen van geweest, hoe landen en volkeren des te spoediger verarmden, naarmate zij meer den waan huldigden, zich door den roof van kerkelijke goederen te kunnen verrijken. Het „Nunc reges intelligite, erudimini qui judicatis terram" schijnt voor onzen tijd alle beteekenis te hebben verloren. Moge Spelman's werk ten minste hén troosten en sterken, die nog vasthouden aan het aloud geloof, dat God de beschermer en wreker is zijner Kerk

en te zijnen tijde haar de zegepraal over al hare vijanden schenken zal.

P. A. DE BRUIJN.

KUNSTBOTER.

Uit een opstel over de kunstboter schrijven wij het volgende over, als een niet onbelangrijk gegeven voor de beantwoording der vraag, of het op vastendagen geoorloofd is deze boter te gebruiken.

„Naar de chemische samenstelling bestaat zoowel deze kunstboter als de echte boter in hoofdzaak uit stearine, palmitine en oleïne. Echte boter bevat buitendien kleine hoeveelheden boterzuur, die er den eigenaardigen geur en voor een deel ook den smaak aan geven. Buitendien bevat echte boter nog kleine hoeveelheden melkbestanddeelen, als water, kaasstof en melksuiker. Deze laatste bestanddeelen ontbreken echter ook in de kunstboter niet, doordien men de producten van het rundervet, die voor de kunstboter gebezigd worden, met melk vermengt.

In eene der aanzienlijkste fabrieken in Oostenrijk wordt de kunstboter op de volgende wijze vervaardigd. Het versche rundervet wordt, in een opzettelijk daartoe ingerichten wagen in ijs gelegd, uit de slachtplaatsen naar de fabriek gebracht. Hier worden de vleezige, bloederige en onreine stukken voorzichtig van de volkomen witte gescheiden, om alleen deze laatste voor het maken van kunstboter te bezigen. Een os levert ongeveer 28 kilogram van zulk zuiver niervet. Het vet wordt gesmolten en door linnen geperst, om het van de vezels en vleeschdeelen, die er nog in overgebleven zijn, te zuiveren; vervolgens laat men het koud worden, waarbij het moeielijkst smeltbaar bestanddeel van de talk, de stearine, het eerst afgescheiden wordt; de gemakkelijker smeltbare bestanddeelen worden afgegoten. Uit 28 kilogram niervet houdt men van deze laatsten 16½ kilogram over. Men laat de aldus verkregen oleomargarine in nog vloeibaren toestand door houten goten loopen, door welke gelijktijdig in tegenovergestelde richting water vloeit. Daardoor wordt de oleomargarine gewasschen en stolt zij tot eene gele boterachtige massa. Deze wordt ten slotte goed doorwerkt met melk — verboterd, zooals het heet, en levert op deze wijze ongeveer 18 kilogram kunstboter.

De aldus gewonnen kunstboter heeft een bleekgeel, volkomen gelijkmatig voorkomen, smaakt niet in het minst naar talk of op andere wijze onaangenaam, en smelt even als echte boter in den mond. Zij onderscheidt zich van de laatste door het ontbreken van den bijzonderen smaak, aan echte boter (doch alleen bij goede, zuivere qualiteit) eigen, door lager smeltpunt, door een geringer watergehalte en door een geringere hoeveelheid kaasstof. Naarmate echter de hoeveelheid melk, door de oleomargarine gemengd, grooter is, wordt het onderscheid tusschen kunstboter en echte boter natuurlijk geringer."

Tot helderder begrip van het hier medegedeelde moge het volgende dienen. Stearine, palmitine en oleïne zijn hoofdvetstoffen, die ten gevolge van hunne verschillende samenstelling een meerdere of mindere smeltbaarheid bezitten. De minst smeltbare vetstof is de stearine, de meest smeltbare de oleïne. In alle natuurlijke vetten komen deze vetstoffen in verschillende verhoudingen met elkander gemengd voor. Onder oleomargarine verstaat men een mengsel van oleïne en margarine. Margarine bestaat uit stearine en palmitine.

L. H. BORKING.

BOEK-AANKONDIGING.

NIEUWE UITGAAF VAN DE WERKEN DER APOSTOLISCHE VADERS.

OPERA PATRUM APOSTOLICORUM. Textum recensuit, adnotationibus criticis, exegeticis illustravit, versionem latinam, prolegomena, indices addidit Franc. Xav. Funk, SS. Theol. in univ. Tubing. prof. p. o. Editio post Hefelianam quartam quinta. Tubingae, in librar. H. Laupp. 1878. (12 Mark.)

Het is nu veertig jaren geleden, dat de beroemde geleerde en voormalige hoogleeraar Mgr. Hefele zijne eerste uitgaaf van de Apostolische Vaders bezorgde. De tweede, derde en vierde volgde in 1842, 1847 en 1855. Bij elke verdere editie maakte hij naauwgezet gebruik van hetgeen de tusschentijd over dat vak had voortgebragt. Weder was eene nieuwe uitgave noodig geworden; doch door vele andere werkzaamheden, vooral ook

in gevolge zijne verheffing tot de bisschoppelijke waardigheid, kon hij die zelf niet op zich nemen, maar vertrouwde haar toe aan Dr. Funk, zijnen opvolger in het professoraat aan de universiteit van Tubingen. Die taak was niet gemakkelijk, wijl er niet weinig sedert 1855 voor de patristische wetenschap verschenen was.

Reeds in 1856 werd nagenoeg de geheele Grieksche tekst van den „Herder" van Hermas in het klooster op den berg Athos gevonden, en door Tischendorf in hetzelfde jaar uitgegeven. Dressel kon er in 1857 voor zijne editie der „Patrum Apostolicorum Opera" gebruik van maken. De zeer oude en beroemd geworden Codex Sinaiticus, door Tischendorf in 1869 ontdekt, bevatte mede den volledigen Brief van den H. Barnabas in het Grieksch, alzoo ook de vier eerste hoofdstukken en de eerste helft van het vijfde, waarvoor men zich tot nu toe met eene oude Latijnsche vertaling had moeten behelpen; want in het Grieksch bestond er van het eerste, tweede en vierde hoofdstuk enkel een klein fragment. Van dien Brief gaf ook Dr. J. G. Müller, hoogleeraar te Bazel, in 1869 den vollen Griekschen tekst, met eene uitvoerige verklaring, doch zonder vertaling. In 1875 ontdekte de patriarch van Nicomedië, Philotheus Bryennius, te Constantinopel een handschrift uit het jaar 1056, dat de beide Brieven van den H. Clemens van Rome en den Brief van den H. Barnabas bevatte. Hierdoor kon men de groote leemten in eerstgenoemde Brieven van den H. Clemens aanvullen. Ze werden door Bryennius zelven, alsmede door Hilgenfeld en Gebhard in 1875 en 1876 uitgegeven; doch deze uitgaven behoefden weder verbetering, wijl men nu onder de nalatenschap van Julius Mohl eene Syrische overzetting dier beide Brieven had gevonden. Zij was omstreeks het jaar 1170 door een monnik van Edessa geschreven en werd in 1877 door Lighfoot vergeleken; de zeer trouwe overzetting bewijst, dat de hoewel onvolledige Alexandrijnsche tekst naauwkeuriger is dan de pas-gevonden tekst van Constantinopel.

De Brief van den H. Barnabas in laatstgemeld handschrift, kwam nog niet in het licht, maar werd in 1877 naar eene tekstvergelijking van Bryennius door Hilgenfeld bij zijne tweede uitgaaf van dien Brief gebruikt.

Eene Ethiopische vertaling van den „Herder" van Hermas met eene Latijnsche overzetting gaf Hilgenfeld in 1860 en Gebhard in 1877 uit. Eene zorgzame vergelijking van de oudste overzettingen en eene nieuwe raadpleging van een codex te

Leipzig leverden nog eenige verbeteringen voor den grondtekst van den „Herder"; welk boek men thans volledig in het Grieksch bezit, enkel het slot van H. XXX, 3 uitgenomen.

De Tubinger hoogleeraar heeft de nieuwe bronnen met veel oordeel getoetst en gebruikt en zich hiermede voor de patristische wetenschap hoogst verdienstelijk gemaakt. In zijne degelijke uitgave, welke zich ook door korrektheid en het uiterlijke aanbeveelt, is acht geslagen op al hetgeen er belangrijks over dat onderwerp in 't licht gekomen was.

Welk een leerrijk en geheel eigenaardig genoegen het geeft, die alleroudste Vaders te lezen, die tot de vroegste uitbreiding, ja tot de stichting der Kerk opklimmen, behoeven we voor onze Eerw. Geestelijkheid niet op te merken; maar zij verheugt zich zeker met ons, dit nu in een tekst, zoo volledig en zoo vertrouwbaar, te kunnen doen.

„DIE GEISTLICHE SCHATZKAMMER."

In onze aflevering van November jl. gaven we verslag van de nieuwe en echte Verzameling (Raccolta, Recueil,) van de Gebeden en godvruchtige werken, waaraan de Pausen aflaat hebben verleend. Zoowel het oorspronkelijke Italiaansch als eene Fransche vertaling er van was door een Dekreet van de H. Vergadering der Aflaten en der HH. Relikwiën goedgekeurd en als gezaghebbend verklaard. Diezelfde bekrachtiging viel ten deel aan eene Duitsche vertaling, welke bovenstaanden titel heeft vooropgezet en bij het eerste gezigt alligt zou doen denken, dat wij hier een geheel ander werkje hebben. Het lange opschrift echter licht ons verder in en luidt:

„Die geistliche Schatzkammer. — Von der heiligen Congregation der Ablässe durch Decret vom 12 Juni 1878 gutgeheiszene und für authentisch erklärte Uebersetzung der „Sammlung der Gebete und frommen Werke, für welche die Päpste heilige Ablässe verliehen haben. Auf Befehl Seiner Heiligkeit Papst Pius IX von der h. Congregation der Ablässe herausgegeben." — Aus dem Italienischen in's Deutsche übergetragen durch P. Michael Haringer, Priester der Congregation des allerheiligsten Erlösers und Consultor der h. Congregation der Ablässe. — Autorisirte Ausgabe." — Regensburg, 1878, bij G. J. Manz. — 3 Mark.

Hieraan hebben wij, onder verwijzing naar ons vroeger verslag, niets toe te voegen; maar wel mogen wij herhalen, dat eene dezer uitgaven voor onze Eerw. Geestelijkheid onontbeerlijk is, om, zoo voor zich als ter onderrigting van de geloovigen, met zekerheid te weten, aan welke gebeden en godvruchtige werken aflaten verleend zijn, en welke aflaten en onder welke voorwaarden. Ook bevat die Verzameling zulke schoone gebeden en oefeningen, dat geestelijken en geloovigen ze ook daarom gaarne, en bij voorkeur, zullen gebruiken. Wij hopen, dat welhaast eene goede en geauthoriseerde Nederlandsche vertaling ook hen, wie gemelde uitgaven niet kunnen dienen, daartoe in de gelegenheid zal stellen.

DE KATHOLIEKE KERKMUZIEK [1]).

Dit werkje handelt bepaaldelijk over de kerkelijke meerstemmige of gefigureerde muziek (de schrijver noemt haar de figuraalmuziek), schoon het niet uit kon blijven, of ook het Gregoriaansch werd er tamelijk dikwerf in besproken; want de geest der H. Liturgie heerscht volkomen in het Gregoriaansch, en dat Gregoriaansche, natuurlijk *goed uitgevoerde*, muziek boven de meerstemmige eene veel hoogere waarde bezit, is duidelijk, omdat de H. Kerk haar voor de openbare eeredienst heeft uitgekozen; hare waarde wordt daarenboven erkend door zeer talrijke en zeer onpartijdige kunstrechters, wier uitspraken dit werkje vermeldt. Deszelfs inhoud kan, meen ik, als de beantwoording der beide volgende vragen geleidelijk aldus worden voorgesteld.

A. Hoedanig moet de katholieke kerkmuziek wezen (*cap.* II—XI)?

B. Beantwoordt zij thans nog aan die vereischten, en is de richting van Haydn en van zijne school en navolgers goed?

Ad A. Het grondprincipe van het geheele werkje is, dat de kerkelijke muziek een deel is der Liturgie, onafscheidelijk daar-

1) *Hare bestemming en haar tegenwoordige toestand door* Albert Gereon Stein; *vertaald uit het hoogduitsch door* G. Jonckbloet, *voorzien van een inleidend woord en opheldernde aanteekeningen door* L. H. van den Heuvel, S. J. 's Bosch. 1878. G. Mosmans.

mee samengaande; want is er spraak van eene Hoogmis, dan kan deze zonder de muziek niet geschieden; is dus de Hoogmis een integrerend deel der Liturgie, dan van zelf ook de daarbij voorgeschreven muziek; evenzoo is het met de Vespers enz. Buiten vele andere duidelijke redenen is de genoemde reeds afdoende.

Maar daar volgt onmiddellijk uit, dat de Kerk haar volle gezag op die muziek kan en moet uitoefenen, dat deze dus zóó moet zijn als Paus en Bisschoppen willen, dat zij is.

Hoedanig willen zij, dat de muziek in de Kerk zijn zal? In volkomen overeenstemming met den onveranderlijken geest der H. Kerk en den afwisselenden geest der plechtigheden, waarbij zij wordt aangewend, en geheel en al naar de kerkelijke voorschriften; en dit alles wat betreft èn melodie èn harmonie èn rhythmus. Dit wordt tot in zijn bijzonderheden degelijk uitgelegd en toegelicht. Daaruit volgt, dat componisten, directeurs, organisten en zangers van *dien* geest *alleen*, *altijd* en *ten volle* moeten doordrongen zijn. Vereischten hiervoor zijn: een godsdienstig leven, kerkelijk-muziekale opvoeding en kennis der Liturgie; want men leert den geest der Kerk alleen kennen door er in te *leven*. Hierover spreekt ook het laatste Provinciaal Concilie van Utrecht, dat in dit werkje veelvuldig wordt aangehaald.

Ad B. Beantwoordt de tegenwoordige kerkmuziek aan deze vereischten? Niet alleen, dat zij er niet aan beantwoordt, maar wellicht moet men zeggen, dat zij, èn wat het Gregoriaansch èn wat de gefigureerde muziek aangaat, ten eenemale ontaard is. Vandaar de herhaalde en onafgebroken goedkeuringen en aanbevelingen, door Pausen en Bisschoppen — wij kunnen zeggen van alle Bisschoppen — aan vereenigingen, bv. aan den grooten *Caecilië-Verein* van Duitschland, en aan geschriften gegeven, die de zuivering en de hernieuwing der kerkmuziek ten doel hebben.

Van waar dan dit verval?

1. Als voornaamste oorzaak noemt de schrijver de heerlijke muziek van Haydn, Mozart, Beethoven en anderen. Waren *zij* groote toonkunstenaars? Ongetwijfeld, en zij zijn meer: zij zijn de herscheppers der toonkunst op profaan gebied, en wellicht zullen zij nooit geëvenaard worden in rijkdom van edele gedachten en gevoel en in rijke en kunstige verscheidenheid van uitdrukking en bewerking. Is hunne *kerk*muziek godsdienstig? Voorzeker hebben zij bedoeld, dat hunne kerkmuziek onzen

Lieven Heer (Haydn) of den *Oneindige* (Beethoven) zou dienen; vandaar dat ook in *hunne* voor de Kerk bestemde muziek, volgens allen, zoowel geloovigen als ongeloovigen, *godsdienstig gevoel* heerscht; de uitdrukking van dit gevoel is op sommige plaatsen hunner werken allertreffendst; maar ook, volgens getuigenis van geloovigen en ongeloovigen, brengen zij bij den hoorder het godsdienstig gevoel *alleen* door kunstigen drama- en opera-stijl in beweging. Maar is dat godsdienstig gevoel, wat en zóó als zij het bij ons opwekken, een gevoel, dat in *de kerk* mag opgewekt worden? Integendeel; het is ten eenemale, en uit zijn aard, tegen den godsdienstigen geest, die ons in de kerk moet bezielen, en tegen den geest der Liturgie.

Godsdienstige muziek en kerkmuziek zijn zeer verschillend (*cap.* I), evenzeer als de beoefening van den godsdienst zelven *in* en *buiten* de kerk verschillend is.

Maar waarom is zoodanige muziek dan in de kerk toegelaten? Door den Heiligen Stoel is zij nooit aanbevolen; ja, de geschiedenis leert, welke krachtige pogingen er in het werk zijn gesteld, om haar uit de kerk te weren: wij bedoelen hier de Pauselijke en Bisschoppelijke goedkeuringen en aanbevelingen van vereenigingen, die zoodanige muziek uit de kerk willen bannen. Die muziek was, als het ware, een noodzakelijk kwaad geworden om den verslapten godsdienstigen geest op te wekken en hevig te schokken; het was echter niet de *ware* schok; het was eene met de verhevene en bovennatuurlijke waardigheid van het heilig Misoffer volstrekt onbestaanbare muziek, die om haar zinnelijk en wereldsch kleed geen stichting, maar verstrooijing ten gevolge had. Maar wekken dan ook de H. Mis zelve en hare plechtigheden ons godsdienstig gevoel niet op? Het godsdienstig *gevoel* is er niet het *eenige*, en zelfs niet het *eerste* doel van; dus moet het ook niet het eerste en eenige doel zijn der muziek. Dat echter ons godsdienstig *gevoel* onder het bijwonen der H. Offerande of van andere godsdienstplechtigheden soms plotseling en hevig getroffen wordt, kan voortkomen uit helderder inzicht der geloofswaarheden, uit buitengemeene inspanning van den wil of uit eene bijzondere genade; doch het is verkeerd in zulk een gevoel onzen troost te zoeken, veel minder den godsdienst zelven.

Omdat dus de kerkmuziek dezer toonkunstenaars geen *kerkelijken* geest bezit, en daarenboven de vorm dezer muziek niet geregeld is naar de voorschriften der H. Kerk — welke bijv. in het *Caeremoniale Episcoporum* en in het Concilie van Utrecht

uitgedrukt zijn — daarom wordt zij terecht uit de kerk geweerd. Dit geldt evenzeer de voorbrengselen hunner navolgers, welke voor het meerendeel de componisten der 18e en 19e eeuw zijn, die in Haydn, Mozart enz. hun toonbeeld zoeken.

Wij moeten dus terugkeeren naar de muziek van den grooten toondichter Palaestrina; en dit hebben reeds vele nieuwere componisten gedaan, die én het Gregoriaansch én den Palaestrinastijl degelijk bestudeerd hadden. Wat de schrijver omtrent den genoemden grooten Meester mededeelt, is zeer belangrijk.

Dat de H. Kerk door de bevordering dezer richting den vooruitgang der kunst niet verhindert, en dat de kerkmuziek den vooruitgang der kunst niet uitsluit, wordt zeer duidelijk aangetoond door den Eerw. Heer van den Heuvel, aan wien het werkje zijne volledigheid en eene meerdere juistheid en dus tot op zekere hoogte zijne waarde te danken heeft, ofschoon zijne opmerkingen het ons somwijlen moeijelijk maakten, den draad van Stein's redeneringen te volgen.

2. Als tweede oorzaak van verval in de kerkmuziek geeft de schrijver, en met hem de Heer van den Heuvel, de minder goede verhouding op, waarin de geestelijkheid tot de kerkmuziek staat. Met ééne bewering echter van het boekje kunnen wij ons in 't geheel niet vereenigen. De Heer van den Heuvel schijnt namelijk der geestelijkheid ten opzichte der ware kerkelijke muziek, over 't algemeen, *alleen* en *uitsluitend onwil* toe te schrijven (blz. 262). Wij voor ons denken ook te gelijk aan onbekendheid met de muziek, aan verkeerd gevormden smaak, maar vooral aan de onmogelijkheid, die dikwerf in de omstandigheden ligt. Door het Concilie van Utrecht wordt ook de bestiering der kerkmuziek aan de *Rectores Ecclesiarum zelven* overgelaten. Als er nu alleen onwil in 't spel was, dan zouden de Bisschoppen ongetwijfeld van hun recht gebruik hebben *moeten* maken om de geestelijkheid tot eene andere handelwijze te te brengen. Ook voor het weglaten en verkorten van eenige gezangen bij de meer plechtige HH. Missen („in missis solemniori ritu celebratis", *Concil. Prov. Ultraject.* p. 198) schijnt de Heer van den Heuvel zelfs geen „*redelijk* voorwendsel" aan te nemen. Wij kunnen hem hierin geen gelijk geven. Bijv. nu de omstandigheden eenmaal zoo zijn, dat op sommige plaatsen de verbetering van den zang vooreerst tot de onmogelijkheden behoort, zou eene Hoogmis lichtelijk veel te lang kunnen duren, indien door de zangers alles voluit gezongen werd. Wij moeten echter erkennen, dat dit verkeerde gevolg alweder eene reden

te meer is om bestaande gebreken in den zang zooveel mogelijk te bestrijden: ja, te meer nog daarom, omdat het Provinciaal Concilie zelf (zooals uit de pas aangehaalde plaats blijkt) eene wijze van zingen, die het gebrek heeft van te langzaam te zijn, zijdelings voor een *abusus* verklaart.

Om de zakelijkheid van het werkje zullen voorzeker eenige onvolmaaktheden in uitdrukking en stijl gemakkelijk over het hoofd gezien worden; bijv. „zeeghaftig" (blz. 2) „verschelen" (blz. 36).

De schrijver en de bewerker zullen ongetwijfeld hun doel bereikt hebben, wanneer hun arbeid in handen komt van geestelijken, componisten, directeurs, organisten en zangers; want het werkje heeft eene zeer sterke overredingskracht. Wij geven hierbij aanstonds onze spijt te kennen, dat de perken, ons voor onze recensie gesteld, niet meer toelaten om eenige schoone en overtuigende gedeelten aan te halen; hoewel eigenlijk het geheele werkje schoon en overtuigend mag heeten.

Wij verwachten, dat de verspreiding en de behartiging van deszelfs regels en raadgevingen aan God groote eer geven en tot den *echten* luister onzer heerlijke Liturgie en de *ware* stichting der geloovigen zal bijdragen.

O.

CORRESPONDENTIE.

(Over het „Gedicht van Virgilius op het Driekoningenfeest.")

Naar aanleiding van bovengenoemd door ons geplaatst gedichtje, zijn ons van meer dan eene zijde vragen en opmerkingen toegekomen. Dat opschrift had teleurgesteld; en al wilde men ook dadelijk denken aan eene bijeenpassing uit Virgilius, men verwachtte toch iets meer dan dat elftal regelen.

Wij gaven eenvoudig wat we ontvingen en de geachte inzender vóór jaren uit een ouden foliant had uitgeschreven, en we voegden er ten overvloede den titel bij van geheel een dichtwerk over Christus, van een Christiade, op die wijze uit de woorden van Virgilius zamengevlochten; ook ter vingerwijzing, dat het niet daaruit genomen en weêr een andere arbeid was. Dat het stukje overigens niet veel verdienste heeft, geven we gaarne toe; 't is eene literaire aardigheid, eene curiositeit en kleine bijdrage voor de Centonen-literatuur; eene liefhebberij, waarin men oulings, zoowel als later, nu en dan deed.

Erger viel men, en niet zonder grond, over de noot des geachten inzenders: dat *gravia* (de laatste *a* lang) eene fout was van Virgilius zelven. Men begreep, dat in den tekst het onmogelijke *gravĭa* (de *i* lang) eene drukfout was door het even verschoven lengte-teeken. Maar aan Virgilius eene fout te wijten in de versmaat, vond men toch wat stout. Was er gesproken van eene dichterlijke vrijheid of afwijking, van eene zoogenaamde licentia poetica, en dat er van zoodanige vrijheden nog al eens misbruik werd gemaakt, ook door de beste dichters, dat was geheel iets anders en gereedelijk te erkennen. Doch hier, meende men, had men met een regel te doen; zelfs kon men in het vierde deel van Heyne's Virgilius, uitgave van Wagner, onder Wagner's Quaestiones Virgilianae, en wel in de twaalfde: De brevi syllaba arseos vi producta, een aantal van die plaatsen vinden, enkele ook met woorden in vocalem exeuntia, en hieronder dát versgedeelte zelf in bewust gedichtje, uit de Aeneis III, 464 overgenomen. Wat meer is: Wagner geeft eenige uitlegging, waarom Virgilius dit zóó zou hebben gedaan, dan vooral als er in eenig vers een naar het Grieksch gevormd woord voorkomt, gelijk ook in bedoeld vers bij Virgilius het geval is:

Dona dehinc auro gravia sectoque elephanto.

Wil men hier weder tegen inleggen: maar dat geheele vers is vrij onzeker; voor dehinc leest men ook dei hinc, voor gravia ook gravida, voor sectoque ook septoque, en die laatste twee voeten zijn ook niet fraai, en ongewoon, dan is het antwoord: bovenstaande lezing is de gewone, en voor de versmaat doet al dat verschil niets af. Alzoo de regel blijft, dat men eene korte eind-syllabe in de heffing van den voet, in de arsis, lang kan gebruiken. Een der belangstellenden lichtte dien regel zelfs uitvoerig toe; dit gedeelte laten wij letterlijk volgen, zooals het ter plaatsing onderteekend is. Er is spraak van het achtste aan Virgilius ontleende vers, dat in de navolging luidt:

Dona dehinc auro gravia, myrrhaque madentes.

„De derde voet kan in dit vers niet anders gevormd worden dan door den dactylus: *ro gravi*, wijl de *a* in *gravis* van natuur kort is. Maar is dan de vierde voet *a myr* geen iambus, een voet, die in de dactylische verzen niet gebruikt mag worden? Op zich zelven genomen, ja. Maar volgens de regels der Prosodie mag een korte eindlettergreep, die *in arsi* staat, lang ge-

bruikt worden. Deze regel, diastole geheeten, is hier van toepassing, wijl de eindlettergreep *a* van *gravia* de arsis heeft van den vierden voet, en de iambus *a myr* derhalve gelijk staat met een spondeus. Men vindt bij Virgilius meerdere voorbeelden van dergelijke lengteverandering der eindlettergrepen. B.v.:

Pectori|bŭs ĭnhĭ|ans spirantia consulit exta.
Aen. IV, 64.

De tribrachys *bus inhi* staat hier gelijk met een dactylus.

Desine plura, pu|ĕr, ēt | quod nunc instat, agamus.
Ecl. IX, 66.

De iambus *er et* staat hier gelijk met een spondeus.

Ook bij Horatius komt in den hexameter heroicus de diastole voor. B.v.:

Galloni praeconis e|rāt ăcĭ|pensere mensa.
Sat. II, 2, 47.

Ook in andere verssoorten vinden wij dezelfde toepassing van dezen regel. B.v.:

Perru|pŭt ăchĕrōn|ta Herculeus labor.
Carm. I, 3, 36.

De gescandeerde voet, behoorende tot een Asclepiadeus minor, moet zijn een choriambus — ∪ ∪ —.

Angulus ri|dĕt ūbĭ | non Hymetto.
Carm. II, 6, 14.

De gescandeerde voet, behoorende tot een sapphicus minor, moet zijn een dactylus.

L. H. Borking."

Wijl nu dit gebruik der diastole of ectasis zoo bekend is, zal er, meenen we, met die minder juiste noot geene eigenlijke fout zijn bedoeld, maar enkel eene vlugtige opmerking, dat de daar genomen vrijheid of afwijking van de gewone quantiteit aan Virgilius zelven, niet aan zijn nawerker, was toe te kennen.

Drukfout. — In de vorige aflevering, blz. 125, tweeden regel v. b. staat: bedreigingen; men gelieve te lezen: bedriegerijen.

Preken van Mgr. C. Broere.

Tegen het einde van dit jaar, op den 8n December, vieren wij het Zilver Jubelfeest van den heugelijken dag, waarop Paus Pius IX z.g. Maria's Onbevlekte Ontvangenis plegtig ten leerstuk des geloofs heeft verklaard. Geheel de Katholieke wereld juichte toen van vreugde; en is sedert dien dag Maria er altijd nog te meer door verheerlijkt en bemind, thans zeker, na het vierde eener eeuw, met het eerste Jubeljaar dier verheffing, willen de geloovigen dit geheimvol voorregt bijzonder gedenken, vooral in de aanstaande maand, die zoo algemeen aan hare vereering wordt toegewijd.

Daarom deelen we reeds nu Broere's preek mede, die in 1854 voor den dag zelven dier tenleerstukverklaring is geschreven [1]). Voor de hoofdzaak zal men er alles in vinden wat dit leerstuk met de plegtige uitspraak er van inheeft en als zegenrijke gevolgen doet hopen. Eene eerste, zeer korte maar zinrijke ontboezeming over die gebeurtenis gaf hij reeds dadelijk in dit Maandschrift [2]). Eenige van zijne „Losse gedachten" over ditzelfde onderwerp werden

1) Zij werd toen gehouden in de kerk der EE. PP. Franciskanen te 's Gravenhage.

2) Zie De Katholiek, Deel XXVI, bladz. 333 vv.

insgelijks hier reeds opgenomen [1]); en ieder weet, wat verheven denkbeelden dat reuzengenie in 1855 ook hier [2]) nederschreef onder den eenvoudigen titel: „MARIA." Wij ontvingen helaas! slechts de Inleiding, het plan van het onderwerp, en het eerste gedeelte hiervan: „Maria als type"; de verdere gedeelten kon de schrijver niet meer afwerken. Wie echter dat plan (bl. 210—213) vergelijkt met de volgende feestrede, zal hieruit niet weinig kunnen aanvullen van hetgeen in dat plan slechts kortelijk is aangegeven. De herlezing of liever de gezette overwewing van zijne diepgaande beschouwingen moge ons de beteekenis van dat geheim en die uitspraak nog altijd meer doen beseffen.

Later kunnen we nog eene preek aanbieden, waarin hetzelfde feestgeheim, doch in verband met een liefdewerk voor de armen, wordt behandeld; dit kan eene gepaste feestgave voor den Jubeldag van den 8n December zijn.

PREEK OP DE ONBEVLEKTE ONTVANGENIS VAN MARIA.

> Generositatem illius glorificat, contubernium habens Dei; sed et omnium Dominus dilexit illam. Doctrix enim est disciplinae Dei.
>
> De zamenleving, die zij met God heeft, verheerlijkt den adel harer geboorte, en de Heer aller dingen heeft haar lief. Want zij is de leermeesteresse in de wetenschap Gods. Wijsh. VIII, 3 v.

Den lof, die in mijne tekstwoorden aan de wijsheid gegeven wordt, wil ik, naar den geest en de gewoonte der Kerk, van de H. Maagd verstaan. Niets ook is op haar meer toepasselijk dan hetgeen van de wijsheid geschreven

---

1) Deel LX, bl. 352 vv.
2) Deel XXVII, bl. 1 vv. en 209 vv.

staat, hetzij in het boek der Spreuken, hetzij in dat, waaruit ik mijne tekstwoorden heb ontleend. De schrijvers dezer gewijde boeken beschouwen niet onmiddellijk Hem, die de wijsheid in persoon is, den in deze wereld gekomen Zoon des Vaders; maar zij geven van Hem een profetiesch afbeeldsel, door de eeuwig wijze gedachte van God, welke Hij in deze wereld ten uitvoer legt, als een levend wezen of persoon voor te stellen. Dan, zoo doende, beschrijven zij Maria, middelerwijl zij Christus profeteren. Want Maria is zijn reinste afbeeldsel en heeft, als het hoogste en verhevenste voortbrengsel zijner verlossing, de volheid zijner genade ontvangen. Zij is als het klaar en zuiver water der schepping, waarin Hij de zon zijner regtvaardigheid doet schitteren en weerspiegelen; zij derhalve is in haren persoon een beeld, eene zamenvatting, een kort begrip der zoo uitgestrekte orde en veelvuldige wijsheid, welke de Zoon Gods in de verlossing en schepping heeft uitgedrukt (Eph. III, 10). In 't kort, zij is de heilige wereld-moeder, de tweede Eva, naar de gelijkenis van dien tweeden Adam geschapen en gevormd, en heeft, gelijk de H. Augustinus zegt, door hare liefde bewerkt, dat er kinderen in de Kerk Gods geboren werden; kinderen, voeg ik er bij, die allen hare beeldtenis moeten dragen.

Heden echter hebben wij nog eene bijzondere reden, om den lof der wijsheid op Maria toe te passen. Want het is op dezen dag, dien wij het geluk hebben te beleven, dat Petrus, sprekende door den mond van zijnen opvolger, het geloof aan Maria's Onbevlekte Ontvangenis voor het geloof der Kerk heeft verklaard; en het is niet mogelijk, Mijne Hoorderen, het is niet mogelijk, dat deze verheer-

lijking van Maria, die de H. Augustinus de leermeesteresse der volken noemt, niet den magtigsten invloed oefene op de gemoederen en niet het licht verspreide der wetenschap Gods.

Haar komt dan wel de lof der wijsheid toe. Hare zamenleving met God, met Hem, wien zij droeg in haren schoot, wien zij eens het leven gaf, verheerlijkt den adel harer geboorte, en Christus kon niet toelaten, dat zijne uitverkoren Moeder in zonde ontvangen werd. Haar dus behoort bij uitstek de lof, dat de Heer aller dingen haar heeft liefgehad. Want zulk eene alovertreffende genade is aan niemand buiten haar geschonken; en daar deze hare volkomen heiligheid haar tot voorbeeld en spiegel maakt van alle waarheden des geloofs, zoo is het wel met grond, dat wij heden, nu die heiligheid zulk een licht en luister spreidt, haar den lof geven, dat zij leermeesteresse is der wetenschap Gods.

Maar hoe nu, Christenen, hoe dien lof voor u te ontwikkelen? De kerkvaderen schijnen elkander in kracht van uitdrukking te willen overtreffen, om te zeggen, dat noch zij, noch iemand in staat is, Maria naar waarde te prijzen. Maria, dus riep een kerkvader nog geen drie eeuwen na haren dood, de H. Epiphanius uit, „Maria is, God alleen „uitgezonderd, boven alles verheven; noch hemelsche, „noch aardsche taal is genoeg, om haren lof te verkon„digen. De engelen kunnen gezangen en liederen aanheffen „ter harer eer; maar met hunne woorden hare waardig„heid bereiken, dat kunnen zij niet."

Oordeelt, Christenen! over de gesteldheid waarin ik mij bevinde. Het eenigst wat ik vermag is, u de beginselen voor te houden, u de grondgedachten aan te geven, u

als de stralen aan te wijzen, die gij zelven naar het middelpunt harer glorie moet trachten te volgen. Ik zal derhalve, om u allengs in de waarheid te doen indringen, u vooreerst trachten in te leiden in den Katholieken zin en de leer der vaderen; ten tweede, u die leer nader verklaren, door u te doen zien, hoe zij overeenstemt met de groote waarheden des geloofs; en zoo wij dan ondervinden, dat de heiligheid van Maria zich in geheim voor ons verliest, zal ik te meer grond hebben, om in de derde plaats de zegeningen te verkondigen, die uit hare verheerlijking zullen volgen. Vóór alles moeten wij onze godsvrucht opwekken en onze meening zuiveren; want niet alleen kan de liefde niet misdoen, maar zij draagt het verste en doet ook dat nog bereiken wat aan het koud verstand ontsnapt.

I.

Ja, het is waar, Christenen, wat aan het verstand ontsnapt, dat kan de liefde, kan de van haar bevleugelde geest nog bereiken. Zelfs geldt dit van alle waarheden, in Christus geopenbaard; want daar zij onze rede verre te boven gaan, is er wil noodig, om ze aan te nemen, en moet zeker begin van liefde onzen geest doen toestemmen. Eenige waarheden echter hebben bijzonder dien geheimvollen aard, vlieten zoozeer voort uit het innigste leven des Christendoms, en spreken zoo diep tot het geloovig gemoed, dat zij als een adem zijn van den H. Geest, den Geest der Liefde, en reeds vóór alle redenen, en ondanks alle tegenwerpingen, worden aangenomen. Zoo, wanneer ik tot u zeg: Jesus Christus heeft alle menschen liefgehad, en in zijne oneindige goedheid is Hij voor allen,

hoe zondig of hoe doemwaardig, gestorven aan het kruis, o aanstonds antwoordt gij dan in uw gemoed: Het is zoo! ongetwijfeld, Hij is voor mij, voor allen gestorven; en niet eens denkend aan wat men er moeijelijks tegen inbrengt, verzucht gij bij u zelven, dat God u om Christus' wille genadig zij. Evenzoo is het, wanneer ik tot u zeg: Die Zoon Gods, die voor allen den smartelijksten dood is gestorven, die de zijnen ten einde toe heeft liefgehad (Jo. XIII, 1), hen spijzend met zijn eigen vleesch en bloed, Hij heeft zijne Moeder onbegrijpelijk bemind; haar heeft Hij boven allen verheven, en zoo Hij den H. Joannes vóór diens geboorte van de smet der erfzonde heeft bevrijd, haar heeft Hij volkomen verlost en door zijne voorkomende genade zonder die erfsmet doen ontvangen. Aanstonds gevoelt gij die orde van Jesus' liefde, die, om de geheele wereld te omvatten, hier hare diepste diepte moest ingaan, en ge antwoordt: Ja, het is zoo; ja, Maria is heilig, is Christus' Moeder, is onze Moeder vol van genade, en gij schrijft, om dus te spreken, naast den naam van Jesus den naam van Maria in uw hart.

Wee hunner, die dat gevoel achten voor eene oppervlakkige aandoenlijkheid. Het is heilig, Christenen, en bedriegt ons niet; het zal levendiger in ons zijn, naarmate wij Christus meer beminnen, en is in den grond niet anders dan het gevoel van de waarheid zijner verlossing. — Is er, ik vraag het, is er een band zoo ordelijk, zoo geheel menschelijk, zoo diep gegrond in de natuur, als de band tusschen de Moeder en het Kind, dat zij gedragen heeft in haren schoot, dat zij er heeft doen leven van haar leven en uit het bloed haars harten heeft voortgebragt en gevoed? Neen, Mijne Hoorderen, er is er geen, en de moeder

is de bron van 's menschdoms eenheid en der menschelijke maatschappij. En toch dezen allernatuurlijksten band zien wij door den H. Geest zelven gelegd, en zoo onbegrijpelijk volmaakt, dat geen echtgenoot er in wordt opgenomen. Geen zoon kon met zoo volle waarheid zeggen: Gij zijt mijne moeder, en geen moeder: Gij zijt mijn zoon. Alzoo, Christenen, alzoo is de genade, alzoo is de oneindige liefde gedaald tot in het diepste der natuur, tot in de bron van het menschelijke wezen en der menschelijke maatschappij; alzoo is zij die niet komen verrijten en vernietigen, maar heiligen en volmaken, en is dat ons gevoel van den band, die Hem aan Maria verbindt, het gevoel van den band, die Hem aan ons verbindt; is het gevoel, dat Christus zijne Moeder boven alles bemind en haren oorsprong geheiligd heeft, het gevoel tevens, het levendig geloof, dat Hij waarlijk onze menschelijke natuur heeft aangenomen en de allereerste levenskiem der wereld heeft hernieuwd.

Van daar, Mijne Hoorderen, dat alwie het ware geloof niet bezit, en of Christus zelven of de heiligende kracht zijner verlossing loochent, onmogelijk onze liefde voor Maria kan ondervinden, ja er niets van begrijpt; en dat integendeel in de Kerk van Christus ten allen tijde Maria op buitengewone wijze is bemind en vereerd. Eeuw in eeuw uit is hare voorspelling in vervulling gegaan: „Van nu af „zullen alle geslachten mij zalig prijzen." En indien de H. Augustinus zegt, dat, wanneer aller menschen ledematen in tongen veranderden, toch niemand Maria genoeg zou kunnen prijzen, kan ik hetzelfde zeggen van de liefde, waarmede de Kerk jegens haar bezield is, en die ik, zoo min als iemand, in staat ben uit te drukken. Van de vroegste tijden af gaat die lof van Maria op; reeds in de

vijfde eeuw werd in de Grieksche Kerk het feest van hare Onbevlekte Ontvangenis gevierd; en niettemin neemt hare vereering onophoudelijk toe, wel het zigtbaarst in de laatste drie eeuwen, nadat de zoogenaamde Hervorming was ontstaan. Alwat op eene diepe waarheid rust en een onsterfelijk beginsel in zich draagt, ontwikkelt zich onophoudelijk, en door de tegenkantingen zelven die het ontmoet. Er is daarom geene ontwikkeling zoo verbazend groot als die van het evangeliesch mosterdzaad, de Kerk van Christus; maar zoo er iets is, dat met de goddelijke ontwikkelingskracht der Katholieke Kerk kan vergeleken worden, dan is het de vereering van Maria.

Het kan ons geenszins verwonderen, als wij het verheven beginsel dier vereering in de oudheid zien; want dáár slechts wordt het in geheimvolle eenvoudigheid uitgesproken. De groote Martelaar Ignatius, de leerling van den apostel der liefde, die naar het woord, hem van het kruis af toegesproken, de Moeder Gods tot in hare laatste dagen met zijne bescherming omgaf, de H. Ignatius, zeg ik, leert: „dat er drie geheimen zijn, die, voor Satan „en de wereld verborgen, gewrocht werden in de stilte „der Godheid, maar die luide moeten uitgeroepen en ver„kondigd worden." Die drie geheimen zijn: de maagde„lijkheid van Maria, Christus' geboorte en Christus' dood. Alzoo de maagdelijkheid van Maria is in de stilte der Godheid gewrocht, en is een zoo groot geheim, dat het gerangschikt wordt naast de geheimen van Christus' geboorte en van 't offer zijns kruises.

Dan wat beteekent die maagdelijkheid, door God gewrocht, en welk is dat verband dezer geheimen?

Mijne Hoorderen, wij vernemen het uit den mond van

den H. Irenaeus, insgelijks een leerling uit de school van den H. Joannes, dewijl hij onderwezen en gevormd werd door den H. Polycarpus, die dien apostel tot meester had; uit den mond van den H. Justinus, die ongeveer een leeftijd na Maria's dood geboren werd, en eindelijk, uit den mond van Tertulliaan, die eenigen tijd later bloeide, maar in wiens dagen de eigenhandige schriften der apostelen nog werden voorgelezen.

Irenaeus, Justinus, Tertulliaan, ziedaar drie mannen uit de hoogste oudheid; drie groote en om hunne geleerdheid beroemde mannen; van wie de eerste woonde in Europa, de tweede in Asië, de derde in Afrika, zoodat zij eene stem geven aan de drie toen bekende werelddeelen en ons het algemeen geloof der eerste nog bloedig vervolgde Kerk verkondigen. Wat leeren zij? Geheel met elkander overeenstemmend, vergelijken zij de H. Maagd met de nog onschuldige maagd Eva in het Paradijs, en leeren, dat Maria in dezelfde betrekking staat tot Christus, den tweeden Adam, als de onbesmette maagd Eva tot den eersten. „Gelijk Eva", dus gaat de H. Irenaeus voort, „door on-„gehoorzaam te zijn, én voor zich zelve én voor het gan-„sche menschelijk geslacht oorzaak is geworden van dood, „zoo is Maria, door te gehoorzamen, én voor zich zelve „én voor het gansche menschelijk geslacht oorzaak ge-„worden van zaligheid; want wat Eva gebonden heeft door „ongeloof, dat heeft Maria ontbonden door geloof."

Ziedaar dan de woorden van den H. Ignatius verklaard. De maagdelijkheid van Maria is wel bijzonder een geheim, in de stilte der Godheid gewrocht; want te midden van het algemeen en zoo zigtbaar bederf der kinderen van Adam, heeft zij de heilige, door geene zonde besmette

onschuld van Eva in het Paradijs. Het is daarom, dat de H. Irenaeus haar voorsprekeresse der eerste Eva noemt, en haar de eenvoudigheid toeschrijft der duive, zinnebeeld van den H. Geest.

Maar zij heeft die heiligheid ontvangen, omdat zij bestemd is, te baren en te beminnen door Christus, de heilige oorsprong van de kinderen Gods, de ware Eva of moeder der levenden te zijn. En daar dit alles door de verdienste van Christus geschiedt; daar, gelijk Eva eerst door Adams zonde ongelukkig werd, zoo Maria alles aan Christus te danken heeft, staat zij niet alleen als moeder, maar als bruid tegen Christus over, wiens verdienste haar moeder doet worden, en is zij, naar de leer van den H. Augustinus, moeder en bruid van Christus te gelijk.

Om alles kort zaam te vatten en het verband te toonen dier drie geheimen, waar de H. Ignatius van spreekt: Christus' geboorte maakt Maria moeder, Christus' dood maakt haar bruid, en om beide redenen is zij volkomen heilig, is haar oorsprong onbesmet en hare maagdelijke natuur in de stilte der Godheid gewrocht.

Ziedaar de kern, den geheimvollen zin van den lof, dien de Kerk ter eere van Maria zoo luid op aarde en nog luider in den hemel doet hooren, en dien ik u naar mijn opgegeven plan thans nader verklaren moet. Vergunt mij echter nog eene enkele zeer gewigtige opmerking. Welke is de inhoud der schriften van Justinus, Irenaeus en Tertulliaan, waarin deze groote lof van Maria gevonden wordt? Is daarin de eer van Maria hun doel, en vatten zij de pen op, om hare grootheid te beschrijven? O neen, daaraan denken zij niet eens; hun doel is het Christendom te verdedigen, is de groote grondwaarheden onzes geloofs:

's menschen val, Christus' Godheid en menschheid en de kracht van zijn kruis, te bewijzen tegen Joden en geheel heidensch-gezinde ketters; maar zoozeer is de grootheid van Maria onafscheidelijk van de majesteit van Christus, zoozeer is zij opgenomen in het plan onzer verlossing, en straalt hare glorie uit de diepste waarheden des Christendoms voort, dat het hun onmogelijk is, dat Christendom tegen Joden en Heidenen te verdedigen zonder tevens Maria te verheerlijken; en juist omdat zij van die grondwaarheden uitgaan en het bij hen om het Christendom zelf te doen is, daarom is hun lof van Maria zoo groot, dat die zich in geheim voor ons verliest, en vatten zij in de betrekkingen, waarin Christus tot zijne Moeder staat, het gansche Christendom zaam.

Er volgt niet alleen uit, Mijne Hoorderen, dat hunne woorden zooveel te grooter gezag hebben, maar dat gij thans van mij geene algeheele verklaring er van moogt verwachten.

II.

Gij weet het, Christenen, dat Adam, bovennatuurlijk vereenigd met God, daarom ook bovennatuurlijk vereend was met Eva en hun beider nakomelingen, en naar het voorbeeld van God, die, schoon drievuldig in personen, volkomen één is van natuur, er zoo eene geheimvolle gemeenschap bestond tusschen de natuur van Adam en Eva en alle menschelijke personen. Adams zonde derhalve belaadde die geheele natuur met schuld en vloek. Dan wat is hier voor ons doel bijzonder op te merken? Dat, ofschoon die erfelijke zondeschuld eigenlijk in de ziel is,

de grootste wanorde heerscht in de zinnen, dewijl daarin de allerlaatste en bij gevolg de grootste uitwerkselen zijn van het bederf. Het vleesch staat op tegen den geest (Gal. V, 17); ook dan als de geest gewillig is, blijft het vleesch nog zwak (Mt. XXVI, 41), en de apostel noemt zijn ligchaam een ligchaam des doods (Rom. VII, 24). Wat meer is, Christenen: het vleesch is niet alleen de grootste prikkel tot zonde, het is ook door bemiddeling daarvan, dat het menschelijk geslacht wordt voortgeplant en de zonde van Adam overgeërfd door ons allen. Van daar dat het vleesch in de Schriftuur dikwerf zooveel beteekent als zwakheid, bederf en zonde (Rom VIII, 5 vv., Gal. V, 16 vv.), en het beschouwd kan worden als de bron van alle kwaad, alle wanorde, alle boosheid, die hier op aarde bedreven wordt. En nu, Christenen, bedenkt, hoezeer de zonde strijdt tegen Gods natuur; bedenkt, dat de allerkleinste zonde niet vergeven wordt dan om oneindige verdienste, en slaat dan de oogen uws geloofs dien hemel in, waar de oneindige Vader zijnen oneindigen Zoon omhelst in de oneindige liefde van den H. Geest Die Zoon, wien de Vader gegeven heeft het leven in zich te hebben (Jo. V, 26), God te zijn, waarachtig God uit waarachtig God, de glorie van 's Vaders zelfstandigheid (Hebr. I, 3), zijn eeuwig Woord zal de menschheid aannemen, zal vleesch worden. Welk vleesch, ik vraag het u, welk vleesch zal Hij aannemen? dat zondige, dat ooit of immer met zonde is besmet? In eeuwigheid niet, Christenen; want heiligheid is zijn naam, dat is, zijne oneindige natuur.

Voorzeker, het vleesch is slechts stof en kan op zich zelf niet schuldig zijn; maar dat ligt ter zijde van

hetgeen hier gevraagd wordt. De vraag is, of die driewerf heilige God een ligchaam kon aannemen uit een vleesch, waarin het leven heerscht eener ziel, die eenmaal ontwijd, eenmaal met zonde besmet was; of zijn leven ontkiemen kon aan het leven eener moeder, wier oorsprong Hem niet alleen onwaard, maar, wat oneindig meer zegt, met zonde bevlekt was. Neen, Christenen, dat te denken, gedoogt ons geloof, dat onze diepe aanbidding niet van onzen God en onzen Verlosser, en met onweerstaanbare aandrift getuigt ons Christelijk gemoed, dat Maria, die om haars Zoons wille boven de algemeene wetten verheven werd: die ontving zonder echtgenoot, die moeder werd zonder op te houden maagd te zijn, die baarde zonder smarte, ook aan de erfelijke strafschuld, waaraan zij als mensch onderhevig was, niet is onderworpen geworden.

Bovendien, wie kent de eenheid van de moeder en het kind? Welk sterveling is er, die het innig verband kan doorgronden, dat er zelfs in de natuurlijke orde tusschen ziel en ligchaam, geest en stof bestaat? Hoeveel te minder kunnen wij dat verband doorgronden in de bovennatuurlijke orde, waar de eenheid natuurlijk zooveel grooter is. Het is door het vleesch van Adam, dat de zielen der menschen van God en van elkander gescheiden worden, en het is door het vleesch van den nieuwen Adam, Jesus Christus, dat de zielen met God en met elkander hereenigd en tot de oorspronkelijke eenheid worden teruggevoerd. Want zoo diep is de eenvoudigheid en wijsheid van het goddelijk plan, dat hetgeen het middel was tot ons bederf, het middel wordt tot onze herstelling. In zijn vleesch, zegt de apostel, heeft Christus de vijandschap vernietigd

(Eph. II, 14), en nadat Hij voor onze misdrijven was overgeleverd, is Hij verrezen ter onzer regtvaardiging (Rom. IV, 25), opdat de verdienste, die Hij door middel van zijn lijdend ligchaam voltooid had, door middel van zijn verheerlijkt ligchaam op ons zou worden toegepast. Want van dien verrezen Christus, die het geestelijke en het stoffelijke in zich vereenigd heeft, is de Heilige Geest neêrgezonden, en gaat Hij uit, om hier, naar de gelijkenis van dien Christus, de vereeniging van geest en stof in de sakramenten en van al het innerlijke en uiterlijke in Gods Kerk te bewerken. Ja, door die oneindige liefde is Christus onder ons tegenwoordig, opdat wij, etend van zijn vleesch en drinkend van zijn bloed, in Hem, den tweeden Adam, zouden worden ingelijfd en aan zijne heerlijkheid deelachtig: „Zoo gij het vleesch van den Zoon „des menschen niet eet en zijn bloed niet drinkt, zult „gij het leven in u niet hebben" (Jo. VI, 54). Welk een geheim, welk eene orde! Mijne Hoorderen, de diepte van die orde moet overdacht en niet besproken worden; dan alleen, als gij die overpeinst en bedenkt, hoezeer Maria daarin is opgenomen, zult gij eenige stralen zien van het geheim, in de stilte der Godheid gewrocht.

En nogtans, Christenen, hebben wij hare heiligheid nog slechts van ééne zijde overdacht. Wij moeten haar niet enkel beschouwen als moeder in betrekking tot Christus' geboorte, maar ook als bruid in betrekking tot zijn offer aan het kruis, waaraan Maria haar moederschap en alle genade te danken heeft. Er is geen schepsel in hemel of op aarde, dat zooveel aan Christus verschuldigd is als Maria. Hare Onbevlekte Ontvangenis bestaat daarin, dat zij bij uitstek is verlost; dat derhalve de genade, die

van nature voorkomend is, ten haren opzigte zoo voorkomend is geweest, dat zij zonder zonde is ontvangen. Dit verheft haar tot de waardigheid van Christus' Bruid en die ware Moeder der levenden, uit wie wij, zegt Tertulliaan, herboren worden.

Om dit Bruidschap van Maria wel te begrijpen, moeten wij ons het eenig ware Katholieke denkbeeld eigen maken van de kracht der verlossing. Waaraan onderscheidt zich in 't geheel de kracht en werking Gods van de werking der menschen? De mensch doet het voorwerp zijner behandeling lijden en zwichten voor zijne kracht; God integendeel geeft kracht, en zoo voorkomend is zijne werking, dat zij het niet doet lijden, maar werken en leven.

Wat schijnt ons geweldiger en dwingender dan zijne scheppende almagt? En toch, hoe schept Hij? Hij doet de wereld tot hare eigen schepping medewerken, en daarin juist erkennen wij zijne goddelijke kracht. Hij spreekt: „Dat de wateren zich vergaderen!" en daar werken de wateren en vergaderen zich; „Dat de aarde planten en „dieren, dat de wateren vogelen en visschen voortbren„gen!" en daar werken, daar brengen zij voort, en doen het zoo ordelijk, zoozeer met hun eigen geworden kracht, dat sommigen, het ziende, in dwaling zijn gevallen en gezegd hebben: God heeft niet geschapen, het is alles slechts krachtsontwikkeling van het stof. Het is onwaar, Christenen, even onwaar als het beweren dergenen, die zeggen: Het stof heeft geen kracht, God doet alles, en in één oogenblik heeft Hij de wereld voortgebragt. Noch de eene, noch de andere kent de gave Gods. Hij is zoo volkomen gever, dat de gave eigendom wordt. Het is God die spreekt: „Dat het licht worde!" en daar stroomt

en vloeit dit lichtvuur door den bajert, en vereenigt zich zoo met het stof, dat dit stof zelf werkt, dat het gehoorzaamt op ieder woord zijner almagt, en het Hem gloriezingend lied der schepping, als in koor op koor, voor Hem verrijst.

Welaan, Christenen, dat alles is slechts eene zwakke beeldtenis, eene schaduw, in vergelijking van de groote kracht der verlossing in den denkenden en vrijen mensch. Het is hier geen geschapen lichtvuur, het is de Heilige Geest, de oneindig-zachte Liefde van den Vader en den Zoon, de heiligende genade van Christus' kruis; van Hem, dat Lam, dat geslagt is van het begin der wereld (Apoc. XIII, 8), werkend in aartsvaderen en profeten. Zoo min als de wereld zich kan scheppen, zoo min kan ook de mensch zich verlossen; maar gelijk de wereld medewerkt tot hare eigen schepping, zoo, en veel meer, kan de mensch medewerken tot zijne verlossing en, eenmaal verlost, medewerken tot de verlossing van zijn evenmensch. En wie dan, wie heeft den Verlosser voortgebragt? De hemel alleen? Neen, ook de aarde, van den hemel bedauwd. Zoo waarlijk als Christus Gods Zoon is en Zoon des menschen, en zijn geslachtslijst tot Adam toe opklimt, zoo waarlijk is Hij niet uit God alleen, maar uit God en het menschdom, uit God en uit de aartsvaderen, uit God en uit Maria.

En die voortbrenging van den Menschenzoon was niet werktuigelijk, niet onbewust als van het stof in de schepping; neen, het was Gode aangename deugd, het was heiligheid, het was geloof, hoop en liefde, waardoor het menschdom den Verlosser heeft voortgebragt. Ja, door de genade des kruises handelde de mensch zoo vrij en persoonlijk, dat God eene maatschappij met hem aanging,

een verbond met hem sloot, en de uit dat maatschappelijk verbond geboren kinderen te gelijk kinderen Gods waren en kinderen des menschen, kinderen van Abraham. Abrahams liefdevol geloof deed hem den zoon der belofte verkrijgen, Abrahams liefdevol geloof deed hem zóó gehoorzaam zijn, dat hij gereed was zijnen zoon te offeren; en daarom deed God hem de belofte, dat eens zijn eigen Zoon, de Verlosser, zoon van Abraham zoude zijn.

Welk eene heiligheid, Christenen, die Abraham tot vader maakte van een heilig geslacht; en niettemin, ook dit was eene schaduw bij de werkelijkheid. Abraham offerde zijnen zoon niet, en ook God offerde dien zoon niet, en het was slechts Isaäk, de zoon van Sara. Maar eenmaal zou de gave der liefde volkomen zijn, zouden hemel en aarde elkander ontmoeten en omhelzen in den H. Geest, zou God vader en de wereld moeder zijn, zou de Zoon dien de wereld gaf, dezelfde zijn dien God gaf, en deze waarlijk het betraand en bloedig offer zijn.

Het is vervuld in den Zoon des Vaders en den Zoon van Maria!

Hoe was het mogelijk, Christenen? hoe, hoe kon het gebeuren, dat de volkomenheid van 's werelds medewerking beantwoordde aan de volkomenheid der werking van God? Door de genade van dat offer zelf. Door de genade, die van nature voorkomend is, die veertig eeuwen lang had voorkomen, maar die eindelijk overvloeide en derhalve zóózeer voorkwam, dat Maria zonder smet der zonde ontvangen werd. Eerst daardoor werd de geschiedenis der wereld hervat, werd de heilige kiem der verlossing geplant en is ons Maria's medewerking verklaarbaar. Zij was het, die door hare deugd den Verlosser ontving van den

H. Geest; zij was het, op wier bede Hij zijne zending begon en het eerste wonder verrigtte op een huwelijksfeest (Jo. II, I vv.), ten blijke dat Hij de natuur kwam heiligen. Zij was het, die zich niet onder snikkend gejammer voor de voeten van Pilatus wierp, maar met onbegrijpelijke gehoorzaamheid aan God onder het kruis verscheen, om daar in eene zee van smarten haren Zoon af te staan ter redding van het menschelijk geslacht, en daar met onbeschrijfelijk wee het offer te zien en er zich mede te vereenigen, het bloedig offer van Hem dien ze beminde als haar eigen hart, als haar moederlijk ingewand, als haren God en Verlosser.

Ja, als haren Verlosser! Want uit dien Adam, die daar insliep aan het kruis, was zij zelve heilig en onbevlekt voortgebragt, opdat zij door Hem en met Hem de hernieuwde oorsprong, het ware begin zoude zijn, dat, naar de eeuwige, hier zegepralende orde, de volkomenheid van het laatste einde in zich besluit. Reeds bij de schepping der dingen waren Adam en Eva in het Paradijs afbeeldsel van Christus en zijne Heiligen in den hemel. Hier was de nieuwe Adam en de nieuwe Eva geen afbeeldend, neen, werkelijk begin van de heiligheid der hemelen. Want die Adam was de Zoon Gods, en die Eva was Maria, die, om vlekkelooze Moeder te zijn der vlekkelooze uitverkorenen, van haren verlossenden God werd geschapen.

Maria is Onbevlekt Ontvangen; want zij is Moeder van Jesus Christus. Maria is Onbevlekt Ontvangen; want zij is door het kruis van Christus bij uitstek verlost en ons ten onderpand geworden, dat, gelijk zij door Christus van de erfzonde geheel vrij was, zoo ook wij niet eerst in den hemel geheel zuiver zullen zijn, maar reeds hier.

't Is wel genoeg, om ons reeds te voren te overtuigen van hetgeen wij ten slotte hebben na te gaan: dat de vereering, die zij op dezen dag ontvangt, der Kerk ten zegen moet gedijen.

III.

Het is dan op dezen dag, dat vervuld wordt waarnaar achttien eeuwen voortstreefden, dat het geloof aan Maria's Onbevlekte Ontvangenis, tot volkomen en twijfelloos bewustzijn geworden, als leer der Kerk is uitgesproken.

Allergewigtigste gebeurtenis!

Te midden van den toenemenden twijfel, terwijl de wetenschap zoowel als de dwaling achteruit gaat, en ze beiden naar hare eerste beginselen zoeken, gaat de Kerk vooruit, en spreekt met onfeilbare zekerheid, onder de toejuiching van al hare kinderen, een leerstuk uit, dat men als het voltooijend begrip van al hare verhevenste leerstukken zou kunnen beschouwen.

Wat beteekent het, hoor ik vragen met een spotlach, die de woorden verbittert, waarmede de vraag wordt gedaan, of wat belang is er in, dat Maria's Ontvangenis Onbevlekt wordt verklaard? Zoo spreken degenen die hare kinderen niet willen zijn; slechts de meer nadenkenden onder dezen gevoelen ten minste, dat de Katholieke Kerk eene te groote geschiedenis heeft en voortzet, om zich zonder eenig doel aldus te bewegen.

O! het is juist deze hunne onwetendheid, die het hoog gewigt der zaak bevestigt; want het is eene schitterende openbaring van het innigste en krachtigste leven der Kerk, waaraan zij natuurlijk vreemd zijn; en wanneer zij zeiden,

het gewigt dezer gebeurtenis te begrijpen, zouden wij grond hebben hen niet te gelooven.

De heiligheid, de volkomen heiligheid van Maria is, om dus te spreken, eene dóór en dóór Katholieke waarheid, omdat, ik herhaal het, deze waarheid ontstraalt aan de grondwaarheden des Christendoms en niet kan gevat worden dan door de liefde van Christus.

Daarmede is ook de gansche wijze, waarop zich het oud geloof aan die heiligheid thans bevestigt, in volkomen overeenstemming. Immers hoe uiterst merkwaardig is het, dat de Kerk deze waarheid niet beslist tegen eenen of anderen bepaalden aanval daarop gedaan. Ongetwijfeld, de behoefte aan hulp van boven is gevoeld, en het is eene aanroeping daartoe van de tweede Eva, voorsprekeresse der eerste; maar het is geene handhaving der ontkende waarheid, geene uitspraak tegen de bestrijders der Kerk onmiddellijk gerigt. O deze dachten er niet eens aan. Neen, het is eene beweging der Kerk ten hemel, niet naar deze aarde; het is de liefde die werkt, liefde van Christus, die zijne Moeder vereeren doet, liefde der kinderen, die toevlugt zoeken in haren schoot.

Te midden van vele beproevingen, en door die beproevingen zelven, is het geloof, is de ijver in de Kerk verlevendigd; en als een noodzakelijk en daarom zeer zacht gevolg, heeft de vereering van Maria onmerkbaar toegenomen. U zelven neem ik tot getuigen, of sinds de laatste jaren niet allengs, niet, zonder dat we wisten van waar het kwam, de liefde voor de uitverkoren Moeder al grooter en grooter is geworden. En gelijk in ons vaderland, zoo is het in de geheele wereld gegaan. Een zachte, een verwarmende lichtgloed verspreidde zich door de ge-

heele Kerk en trok zich eindelijk boven haar tot een luisterrijk gestarnte zaam, waarin zij met vervoering Maria herkende, Maria de sterre der zee, de sterre van den morgen, die den dag der verlossing verkondigt. De in ballingschap zwervende Pius zag dat gestarnte hem toestralen in zijnen nood, en hij, wiens hart klopt van het leven der Kerk, en meer dan ieder ander van de vervoering aangegrepen was, riep het aan alle bisschoppen der Kerk toe: O troost mij, herhaalt mij het geloof der eeuwen; zegt mij, of wij niet eene Moeder in den hemel hebben, zóó volkomen en tot in haar oorsprong heilig, dat de liefde van Christus voor haar het bewijs en het onderpand is zijner liefde voor ons? En uit alle werelddeelen klonk hem het antwoord toe: Ja, zij is heilig en haar oorsprong onbesmet; op haar is ons betrouwen; en al die stemmen in de zijne vergaderend en door de zijne bevestigend, heeft hij heden beslist, heden het geloof aan Maria's zuivere Ontvangenis verkondigd, dat alle eeuwen zal vaststaan en nimmer wijken of veranderen.

Mijne Broeders, wie erkent hier niet dat zacht en krachtig vuur, door Christus in de wereld gezonden (Lc. XII, 49), en dat uitgaat om alles in te nemen? Voor mij, ik voed geene twijfeling meer, of eene andere Eeuw breekt aan, waarin door dat geloof nieuwe zegeningen over de Kerk zullen worden uitgestort. Gelijk het teeken, aan den aartsvader gegeven, dat de wereld niet weder onder den zondvloed zou vergaan; gelijk de zevenkleurige boog het licht der zon weerkaatst op de benevelde lucht, zóó verschijnt Maria te midden van oorlogen, omwentelingen en verwarringen der geesten; zóó,

het licht van de Zon der regtvaardigheid terugstralend, verkondigt zij alle waarheden des geloofs en getuigt, dat de vloeden van het kwaad bedwongen zijn en de Kerk niet zullen overweldigen.

Ziet rond, Christenen, ziet de wereld rond en telt de vijanden die de Kerk bestrijden. Is het niet het ongeloof, zijn het niet de dwalingen der zestiende eeuw, is het niet de groote scheuring van het Oosten, is niet de zedeloosheid de grootste harer vijanden? Welaan, Maria verkondigt ons, dat de genade van Christus is uitgegaan, en de Kerk over al die vijanden de overwinning zal behalen der liefde en des vredes.

Het ongeloof ontkent alle openbaring: den zondeval, de verlossing, de H. Drievuldigheid, God zelven; en dien ten gevolge zijn, meer dan zeer velen weten, de eerste zedelijke waarheden van deugd en pligt, gezag, vrijheid, wet en regt verduisterd. Maar waar zijn alle waarheden, ik zeg alle waarheden, in begrepen? In Jesus Christus, God en mensch. Er is geen grooter, geen alomvattender waarheid dan het Woord des Vaders; en die waarheid kan ons niet nader worden gebragt dan wanneer zij de menschheid aanneemt; want niets gelijkt meer op den mensch dan de mensch zelf. Het is Maria, die door hare alles-overtreffende heiligheid deze grondwaarheid des geloofs verkondigt. Wie ware Maria, indien Christus niet waarlijk mensch was? Zij zou zijne Moeder niet zijn. En indien Hij niet waarlijk God was? Eene gewone vrouw, weinig boven de gewone stervelingen. Maar is Hij waarlijk God en waarlijk mensch, o! dán is geene tong in staat, Maria's grootheid uit te spreken, en dán juist verkondigt zeer bijzonder de volkomen heiligheid, die de

Kerk thans van haar ten leerstuk heeft verklaard, den Godmensch, den Verlosser der wereld.

Helaas, ook de dwalingen der zestiende eeuw houden nog vele Christenen gevangen, en schoon wij ter eere der meesten moeten zeggen, dat zij het eigenlijk beginsel der zoogenaamde Hervorming niet meer aannemen, blijven zij toch aan de gevolgen er van gehecht. Dat beginsel was eene zóódanige overdrijving van het bederf der erfzonde, dat de mensch beschouwd werd als geen vrijen wil te bezitten, als buiten staat, ook met de genade, iets, hoegenoemd iets te kunnen toebrengen tot zijn heil. Hij werd dus niet waarlijk geregtvaardigd en geheiligd door Christus, maar zijne zonden werden slechts door diens luister bedekt; waaruit volgde, dat, daar 's menschen daad niets afdeed, de eene voor de zaligheid, de andere voor de verdoemenis was voorbeschikt. Ik heb al de gevolgen niet op te noemen; maar gij ziet, dat men den Verlosser aannam, middelerwijl men de heiligende kracht zijner verlossing ontkende. Wie meer nu dan de Onbevlekt Ontvangen Maria betuigt, dat Christus niet alleen heilig is, maar heilig maakt? Wie heeft den moed, om tot die Moeder, die zwijgend onder het kruis staat, te zeggen: Gij zijt mensch, gij derhalve zijt ijdel en boos, en niet gij zijt het, welke uwen Zoon waarlijk bemint? Neen, de Kerk kan met geen mogelijkheid de heiligende kracht der verlossing luider verkondigen dan met de verheerlijking van haar, die daarvan de volkomenste vrucht is.

De scheuring is, in tegenoverstelling van ketterij, niet tegen de waarheid des geloofs, maar tegen de liefde gerigt. Zij verscheurt den maatschappelijken band en mis-

kent het gezag, dat, op het offer der liefde gegrond, zelf eene dienst en eene opoffering is. Aan de Oostersche scheuring is die geest zoozeer eigen, dat zij, tot ketterij neigend, de liefde van den Zoon miskent, als kwam de H. Geest voort uit den Vader alleen. Kan nu de Kerk meer haar gezag doen gelden dan door eene waarheid tot leerstuk te verheffen? Kan de liefde meer worden ingeprent dan door Maria, de Moeder aller kinderen Gods? En zoo zij door Christus, door haren Zoon, die de Zoon is des Vaders, volkomen is geheiligd, dan gaat ook die heiligmakende Geest zoowel van den Zoon als van den Vader uit.

Eindelijk, de zedeloosheid, de ondeugd, het bederf, waaruit alle ander bederf en dwaling ontstaat, is de vijand waarmede de Kerk ten allen tijde te strijden heeft, en waardoor zij zoo velen harer eigen kinderen ziet weggevoerd. De groote en eenige weg ter verbetering is de Christelijke nederigheid; zij is de diepe grondslag, waar het gebouw onzer zaligheid op verrijzen moet en waardoor wij den rotssteen, die Christus is, bereiken. Zij bevat twee dingen, die in den grond elkander veronderstellen: mistrouwen op ons zelven en vertrouwen op God, en het zijn deze twee deugden, die ons door de leer van Maria's Onbevlekte Ontvangenis worden ingeprent. Die leer herinnert ons, dat wij van nature kinderen van gramschap zijn (Eph. II, 3), dat onze geest verduisterd, onze wil gebroken is, en ons vleesch opstaat tegen onzen geest. Maar zij boezemt ons niet alleen mistrouwen op ons zelven in, dat zou tot hoogmoed in plaats van tot nederigheid geleiden, zij beurt ons tevens op; zij toont ons in Maria, wat de genade van Christus vermag; zij verzekert ons,

dat wij met die genade de zonde kunnen verwinnen, en niet alleen groote zonden kunnen vermijden, maar tot niet te bepalen graad de erfelijke zwakheid, welke ons ook na hare vergeving tot zonde drijft, kunnen verminderen.

Maria is dan wel de geschapen wijsheid, de leermeesteresse der volken in de wetenschap Gods. De waarheden, welke ons hare heiligheid verkondigt, zijn bekend, o ja, zij worden door de Kerk onophoudelijk gepredikt. Maar zij stralen hier uit als een licht van genade; zij zijn eer in een gebed tot den hemel dan ter verdediging tot de aarde gesproken, en de heiligheid van Maria is verkondigd, gelijk zij moest verkondigd worden, uit liefde voor Christus. En die liefde zou niet verwinnen? dat vuur zich niet uitbreiden? die hooggestegen vlam niet alles ontgloeijen? Gewis, als Christus zijne Moeder aan deze aarde vertoont, is dat een teeken van zijne barmhartigheid. In Maria heeft Hij alle waarheden zaamgevat. Zij is beeld des Vaders, want zij brengt alleen voort; zij is beeld des Zoons, daar zij, de beide beginselen aller orde in zich zamenvattend, moeder en maagd tevens is; zij is beeld van den H. Geest, want zij baart met blijdschap, en uit den Zoon, dien zij baart, is haar geluk. In Maria heeft Hij alle genaden vereenigd: genade, zóó voorkomend, dat zij zonder smet ontvangen wordt; genade, zóó overstelpend met haren bijstand, dat de H. Geest in haar nederdaalt; genade, eindelijk, zóó zegevierend en volhardend, dat zij staat en zwijgt onder het kruis van haren Zoon. En die waarheid, die genade toont Christus in zijne Moeder en de Moeder zijner verloste wereld! O Hij kon ze niet dringender, niet uitnoodigender, niet met meer belofte van zijne goedheid voorstellen. Neen, twijfelt er niet aan, Christenen, dat Hij

schatten zijner barmhartigheid gezind is uit te storten. Zacht, als de liefde, is de vereering van Maria toegenomen; zacht, als de liefde, was hare zegepraal, tegen niemand afgestreden, tegen niemand gerigt; zoo zacht ook en ongemerkt zullen de waarheden, die zij verkondigt, de wereld verhelderen, zullen de genaden indringen, welke zij medevoert in haar moederlijk en eeuwig gebed. De Morgenster is opgegaan, de Zon zal haar volgen. Amen.

De arbeiders-quaestie en de H. Schriftuur.

Der radicale Deutsche Socialismus und die Christliche Gesellschaft. Versuch einer Darstellung des socialen Gehaltes des Christenthums und der socialen Aufgaben der Christlichen Gesellschaft auf Grund einer Untersuchung des Neuen Testaments. Von Rudolf Todt — Wittenberg 1877. gr. 8°. 476 S. M. 6.00

Die sociale Frage und die Bestrebungen zu ihrer Lösung Drei Vorträge von Franz Hitse. — Paderborn 1877. S. 320. M. 3.00.

Ein Wort an die Arbeiter (Lösung der socialen Frage). Von Dr. G. Felix. — F. Pustet. Regensburg. 1871. S. 71.

Ik meen aan mijne lezers verpligt te zijn, dat ik hun, ter nadere kennismaking, mijne zegsmannen voorstel.

De schrijver van het eerstgenoemde werk is Protestant en, om onze geijkte uitdrukking te bezigen, dominé te Barenthin in Brandenburg. Hij begint zijn werk met de volgende behartigenswaardige woorden: „Wie de sociale quaestie verstaan wil en tot hare oplossing bijdragen, moet in de regterhand de nationale oeconomie, in de linker de wetenschappelijke literatuur der socialisten en voor zich het N. Testament open geslagen houden. Ontbreekt een dezer drie factoren, dan zal de oplossing verkeerd

uitvallen." Geen dezer is dan ook door hem ongebruikt gelaten. Door eene studie van zeker niet minder dan drie jaren heeft hij zich met de eischen van den arbeidersstand en met de literatuur over dat veelzijdig onderwerp, in onzen tijd van zoo hoog belang, vertrouwd gemaakt. Zijne opvatting en uitlegging van het N. Testament verder is, voor zoover dit zijn besproken onderwerp raakt, regtgeloovig. Elk vraagstuk, door het radicale Socialisme opgeworpen, toetst hij met naauwlettende zorg aan het woord der H. Schriftuur en besluit zijn hoogst wetenschappelijk werk met eene beknopte maar zaakrijke zamenvatting van de voorschriften en leeringen des Nieuwen Testaments over de sociale vraagstukken en de daarmede naauw verbondene verpligtingen én van den Staat én van hen die wat en van die niets bezitten.

Het op de tweede plaats aangehaalde werk is de rijpe vrucht van een veeljarigen, ingespannen arbeid. Men behoeft slechts weinige bladzijden te doorbladeren om een hoog denkbeeld op te vatten én van de belezenheid én van de bekwaamheid van den auteur. Hitse is student in de theologie; maar niemand, hoe veel ouder dan hij ook, behoeft zich te schamen zich onder zijne toehoorders te mengen. Onze academie-burger, die „reeds vele jaren met liefde en opoffering" zijne stof bestudeerd had, overschat zijne krachten niet en lost in een vorm, waarin hart en geest zich uitspreken, eene levensvraag op van onzen door zoo vele belangrijke quaestiën bewogen tijd. Menig student, liever nog: menig oud geleerde zou niet zoo glansrijk den doctorsgraad in dit zoo moeijelijk onderwerp behalen. Evenwel — dit woord moet mij van de lippen — liever rangschik ik mij onder zijne goed-

keurende lezers dan dat ik plaats nam in het midden zijner scherp luisterende toehoorders. Hiermede is echter geen afkeuring uitgesproken. Alleen dit wil ik zeggen: de schrijver heeft zijne zeer uitgebreide stof in zulk een betrekkelijk beperkten omvang zamengeperst, dat de lezer het geschreven woord, hetwelk staan blijft, door het nog eens over te zien, veel gemakkelijker en beter begrijpen zal dan de toehoorder, die zich vergenoegen moet met een vlugtig woord, hetwelk, ééns uitgesproken, voorbij is en niet meer achterhaald kan worden. Ook menig toehoorder moet, dunkt mij, bij het hooren der lezingen vurig naar eene pauze verlangd hebben, om verscheidene denkbeelden nog eens in het geheugen terug te roepen tot beter begrip, en den druk der drie voordragten zal hij met ingenomenheid begroet hebben.

Onze derde schrijver heeft een helder verstand en een eenvoudigen, populairen stijl. Zijne denkbeelden kleedt hij in een voor allen verstaanbaren vorm en verspreidt over de vraagstukken, welke hij behandelt, zóóveel licht, dat arbeidgevers en arbeiders in zijn hoogst belangrijk boekje de eenig mogelijke maar ook zekere oplossing vinden van eene quaestie, welke als eene der gewigtigste van onzen tijd moet beschouwd worden.

Ik heb mijne gidsen op den weg, dien ik mij ten doel stelde, genoemd. Zij hebben mijn vertrouwen gewonnen en ik geloof hen veilig te kunnen volgen. Zij zijn in hun vak ervaren mannen, met een goeden geest bezield en vrij van bekrompen veroordeelen. Hunne overtuiging durven zij onbewimpeld uiten en stellen die voor op eene duidelijke en wegslepende wijze. Hunne besliste manier

van spreken, vrij echter van pedanterie — het kenmerk van halfgeleerden of het doorzigtig masker van domheid — dwingt u achting af, en de redenen, welke zij tot staving van hunne meeningen aanvoeren, eischen ten minste eerbied, zoo al geen volkomen instemming.

Niet op elken weg echter volg ik hen. Dit zou mij te ver voeren. Het opschrift van deze bijdrage zegt, wat ik beoog. Door mijn plan uit te voeren, bied ik misschien aan velen eene gewenschte gelegenheid om de leeringen, in de H. Schriftuur omtrent het besproken onderwerp vervat, in wijdere kringen te verspreiden.

I.

Wij leven in een tijd van overgang, van crisis. Met het verledene wordt gebroken, eene nieuwe toekomst wordt ingewijd. Het oude wordt omvergehaald, iets nieuws zal opgetrokken worden. Niets is zoo heilig wat niet aangevallen, niets zoo ongerijmd wat niet verdedigd wordt. Over de meest tegenstrijdige ideën wordt gestreden, en elke daarvan verdedigd als de eenig ware, als de voor de menschheid heil aanbrengende. Heden wordt ontkend wat gisteren beweerd, morgen afgebroken wat heden opgebouwd was. Dagelijks doemen nieuwe ideën op, en duizenden zijn bereid om ze te prediken, te handhaven. Elke rust, elke vastheid is verloren gegaan; de geest der revolutie, in de Reformatie losgelaten, waart nog voortdurend door de wereld en voert alles met zich voort. Duizeling grijpt den mensch aan; hij weet niet meer waaraan hij zich houden moet, wat waar of valsch is, aan welke zijde hij zich scharen, wat hij als goed vasthouden of als dwaling bestrijden moet. Op godsdienstig gebied woedt de

cultuur-strijd, de strijd tusschen materialisme en Christendom; op staatkundig gebied de strijd tusschen staatsalmagt en losbandigheid; op maatschappelijk gebied de strijd tusschen den vierden en den derden stand, de strijd voor de huishoudelijke vrijheid tegen het despotisme en de anarchie. Maar op welk gebied ook de strijd gestreden wordt, hij is in het essentiële steeds dezelfde, en de beginselen, waarover hij loopt, verschillen niet. Het is de strijd tusschen het Christendom en het anti-Christendom, tusschen de christelijke en de heidensche beschaving, tusschen de volgelingen van Christus en de aanhangers van Belial. En omdat de heiligste beginselen en de hoogste goederen der menschheid op het spel staan, is de kracht en de rustige bedaardheid, welke zich van de eind-overwinning zeker acht, van den kant der verdedigers des christelijken beginsels groot, maar ook de woede van den anderen kant ontzettend.

Een ieder wordt door de omstandigheden gedwongen om partij te kiezen. Onverschilligen kunnen geen plaats meer vinden; zij worden door beide partijen evenzeer afgewezen. Het reeds achttien eeuwen oude devies: „Voor of tegen Christus" geldt thans vooral in zijne volle beteekenis. Voor den Katholiek is de keuze niet bezwaarlijk. Bij het woeden van den storm zijn wij in het scheepje van Petrus; dáár zijn wij veilig, van dáár aanschouwen wij in volle rust de woeste zee, en kunnen wij met een zeker oog den toestand overzien. Toch blijven wij niet werkeloos, tevreden met onze persoonlijke veiligheid. Dat zou ons het verdiende verwijt van ongevoeligheid op den hals halen. Gaarne en met liefde steken wij de reddende hand uit naar die gevaar loopen óm te komen;

luide en doordringend verheffen wij onze stem en wijzen aan allen, wáár zij heil kunnen vinden, wáárdoor zij uit den noodlottigen maalstroom, die hen in de diepte dreigt mede te slepen, kunnen gered worden; bereidvaardig willen wij aan allen de rigting wijzen, welke zij moeten inslaan om een veilige ankerplaats te vinden.

Het bovenstaande vindt zijne volle toepassing op de sociale quaestie, eene levensvraag, in den volsten zin des woords, voor het geheele menschdom, eene vraag welker volledige oplossing zeker in den hoogsten graad gewigtig maar tevens eene der moeijelijkste is, welke zich in onzen tijd kunnen voordoen. Niemand kan echter met grond eene onder alle opzigten volledige behandeling van dit zoo veelomvattend onderwerp verwachten in een drietal artikelen. Reeds boven gaf ik te verstaan, dat deze zoo ruime stof wel ietwat te synoptiesch, nog te beknopt in 320 bladzijden door Hitse was behandeld. Daarom zullen wij hier de genoemde quaestie onder één enkel opzigt bespreken, namelijk: welke zijn de uitspraken der H. Schriftuur, die den grondslag aangeven voor eene regtmatige en alle partijen bevredigende oplossing? Wie die grondslagen verwaarloost — dit zeggen wij reeds bij voorbaat, en de volgende bladzijden zullen het bewijs daarvoor leveren — bouwt op zand, en zijn werk kan niet bestand blijven tegen het ontevreden woelen der elkander vijandige partijen; wie ze zich daarentegen ten nutte maakt en daarop voortwerkt, diens werk zal tot bevrediging van alle goedgezinden strekken. Het gezegde thema is alzoo het eenige, wat hier ter sprake komt; ik laat onaangeroerd de verschilpunten over vrijheid van industrie, van woonplaats, van concurrentie, over tarieven en belasting van invoer en

uitvoer, over het oprigten van verschillende kassen en maatschappijen, over fabrieks-arbeid en het bezigen van vrouwen en kinderen in die moderne gevangenissen, over den duur van den dagelijkschen arbeid, over kapitaal, crediet, geldmarkt enz. enz. Dat alles blijft aan deze artikelen vreemd en vindt hier geene plaats.

De arbeidersvraag is eigenlijk even oud als de geschiedenis der menschheid. Altijd waren er klassen van menschen, die onderdrukt, die van den welstand en de beschaving der meer bevoorregten uitgesloten waren. Die quaestie is even oud als de strijd om het bestaan, om het levensonderhoud, als de strijd van de onbemiddelden tegen de bezittenden, van de armen tegen de rijken, van den werkman tegen den heer. Reeds de Atheners kenden de sociale quaestie in den druk der armen onder een grooten schuldenlast en in de tirannieke overheersching van het kapitaal. In lateren tijd, bij de Romeinen, herleefde hetzelfde vraagstuk en nam den bloedigen vorm van slaven-opstand aan, waarin de gloeijendste haat van de slaven tegen hunne meesters in plundering en moord losbarstte. De middeleeuwen zagen den verwoeden strijd tegen het feodalisme, den kamp der lijfeigenen en der onderhoorigen tegen hunne leenheeren — een strijd, die zijn toppunt bereikte in den boerenkrijg, tijdens de Reformatie. In dezelfde bloedige gestalte vertoonde zich dat monster, toen de Fransche revolutie hare noodlottige magt ontwikkelde, en de derde stand zich gewelddadig verzette tegen den adel en de bevoorregte klassen. Eindelijk, in onze eeuw is de vierde, de arbeidersstand zijn strijd begonnen tegen de rijke bourgeoisie, tegen den geld-adel en de overmagt

van het kapitaal. Nu eerst heeft die eeuwenoude vete haar hoogste punt bereikt en eischt dringend en woedend voldoening voor wat zij hare regten noemt. De laatste poging wordt gewaagd; ook is de laatste voorwaarde gesteld. Nu of nimmermeer, inwilliging van hetgeen wij eischen, of strijd op leven en dood — schreeuwen de atheïstische socialisten.

In alle eeuwen kunnen ook pogingen aangewezen worden, edele bemoeijingen om die maatschappelijke ongelijkheid zooveel mogelijk weg te nemen en aan de eischen des volks te voldoen; vele uitmuntende mannen namen de verbetering, zedelijke en stoffelijke verbetering, der arbeiders ter harte en waren vol geestdrift voor de gegronde klagten der lagere standen. Hun toeleg, hoe edel ook en kragtig aangezet, bleef echter zonder duurzaam gevolg. Aan onzen tijd was het voorbehouden én om het kwaad in zijn geheele uitgestrektheid te aanschouwen én om van vele zijden degelijke middelen ter leniging te zien voorschrijven. Maar ook nu nog is al wat schittert geen zuiver goud, niet elk geschreven of gesproken woord echte medicijn. Grootere en kleinere vergaderingen zijn gehouden, verscheidene mannen, de eene of andere rigting vertegenwoordigende, hebben zich aan de spits der beweging gesteld, beginselen van allerlei gehalte zijn verkondigd, middelen van allerlei soort aangegeven — en het lagere volk, de lagere volksklasse, blijft aan de willekeur van het kapitaal prijsgegeven en aan zijne ellende gebonden.

Het volk voelt dat alles, in zijne ziel en in zijn ligchaam, in zijn huishouden en zijne familie, in geheel zijn leven — en een jammerkreet, eene bede om hulp en

redding ontvlugt aan de door smart geprangde borst. Doch bijna nergens vond die bede een luisterend oor, een medelijdend hart, eene reddende hand. Één hart alleen, en dat is het moederhart, bleef warm en vol belangstelling voor de behoeften en regten van het volk; maar van dat hart moest het volk vervreemd, losgescheurd worden: het volk mogt de Kerk niet aanhangen, moest der Kerk vijandig zijn.

Dewijl het volk bij geen enkele der zoogenaamde volksvrienden genoegzaam gehoor vond, en de vermanende stem der Katholieke Kerk werd gesmoord of niet kon doordringen tot het hart dier ongelukkigen, werd hun jammerklagt een wanhoopskreet, hun vraag eene bedreiging, hunne bede eene vervloeking van de geheele maatschappij, welke zij hun vijandin, hun tiran scholden.

Den volke, woedend over het geleden onregt en over teleurgestelde verwachtingen, bood zich de revolutie aan als redster, maar in een geleend gewaad, met gehuichelde belangstelling. Het was de oude slang van het paradijs, die medelijden veinsde met de gedwongen ontbering en vernederende achterstelling van het volk. Durfde het volk slechts eene begeerige hand naar de verboden vrucht uitsteken, vergetend de verouderde geboden en de door den tijd als onwaar gebrandmerkte begrippen, het zou aan zijne onderdrukkers en uitzuigers niet alleen in magt en aanzien en in rijkdom van bezittingen gelijk zijn, maar het zou hen zelfs overheerschen; de rollen zouden omgekeerd worden: de paleizen der rijken verwisseld worden voor de vunzige en ongezonde woningen; de weelderige tafels voortaan de hongerige kinderen en vrouwen der armen ten overvloede verzadigen; de verkwistende weelde,

in pracht van kleeding en sierlijkheid van huisraad ten toon gespreid, den nood en de geleden armoede vergoeden; het gemak zou den harden arbeid, het genot de ontberingen, de uitgelaten vrolijkheid de verterende droefheid vervangen; eene volle zegepraal, eene schitterende overwinning op hunne wreede vijanden zou hun deel zijn; in één woord: een paradijs op aarde zou hun geschonken worden, zij zouden als goden op aarde heerschen. En helaas! een groot deel van het volk beet in den verleidenden appel, met een duivelschen grijnslach hem toegereikt, en tot zijn schande en nog grooter ongeluk moest het erkennen naakt te zijn, ontbloot van alles, nog dieper gezonken, verlaten zelfs door hen die het verleid hadden. Op de barricaden sneuvelden duizenden; in de galeijen of op eilanden, welke op verpeste steden gelijken, of in gevangenissen, beter voor holen van wilde dieren dan voor eene verblijfplaats van menschen geschikt, kwijnen nog vele andere duizenden weg, allen slagtoffers van hunne ligtgeloovigheid, van hunne halsstarrige ontevredenheid, van hun bitteren wrok tegen de maatschappij. En de revolutie, de slang die haar doodelijk venijn ten verderve van zoo velen verspreidt, die hare eigene kinderen verslindt, zij rigt grafmonumenten op, tooit die met lauwerkransen, noemt hare slagtoffers met den weidschen naam van martelaren en doet vervolgens als de echtbreekster, „welke eet, en zich den mond afveegt en „zegt: ik heb niets kwaads gedaan" (Prov. XXX, 20). De revolutie spoort aan tot zamenzwering, tot opstand en tot oorlog tegen den Staat en de hoogere standen der maatschappij; maar de geschiedenis der oude en der nieuwe volkeren bewijst, dat de opstand der arbeiders steeds

eindigde in bloed en tranen, ten koste der arbeiders zelven die, eerst als hulptroepen gebruikt, later, nadat het doel bereikt was, òf bij duizenden geveld òf tot slaven vernederd werden, terwijl de aanstokers zich den buit en de heerschappij aanmatigden.

Ook niet buitengewoon veel kan de arbeidersstand van den Staat verwachten. Wel zou de Staat op verhooging van loon, op beperking van den dag- en den nacht-arbeid, op een beteren toestand der arbeiders kunnen inwerken; hij zou, als de grootste arbeidgever en de rijkste industriëel, aan zijne werklieden een goed bestaan en eene onbezorgde toekomst kunnen verschaffen, en dit des te gemakkelijker, dewijl hij voor alle risico beveiligd is en, bij gepaste spaarzaamheid en voorzigtige berekening, geen bankroet behoeft te vreezen en het winst-maken niet op zijn weg ligt. De door private personen opgerigte concurrentie-handel zou op die wijze gedwongen worden, ook al ten voordeele der arbeiders, zich naar de handelwijze van den Staat te schikken. Misschien zou dit alles, wat van den Staat geldt, ook althans van groote gemeenten kunnen gezegd worden. In het gezegde ligt tevens eene hoofdreden opgesloten, waarom groote ondernemingen, b. v. van publieke werken, zoo ze daartoe geschikt zijn, het best van staatswege worden uitgevoerd. Dit en nog veel meer zou de Staat voor den arbeider kunnen doen; maar — enkele loffelijke wetsbepalingen uitgezonderd — over het algemeen heeft de Staat weinig zorg voor den arbeider, vooral geen geld, geen woning, geen bouwgrond, geen kleeding, geen bete broods, meestal zelfs geen wet om hem te beschermen tegen de tirannie van zijne onderdrukkers, noch tegen den woeker der lage geld-

mannen — maar wel gevangenissen en wapenen, als de arbeider soms de perken der wet te buiten gaat, door nijpenden nood geprest of door valsche volksvrienden op den dwaalweg gebragt.

Of de arbeiders veel hulp en bijstand van de meer bevoorregte standen der maatschappij, van de beschaving en van den vooruitgang te hopen hebben, is eene vraag, welke of ontkennend of bevestigend moet beantwoord worden, naarmate het moderne ongeloovige of wel het geloovige christelijk standpunt ingenomen wordt. Wie het eerstgenoemde stelsel in zijne praktische gevolgen nagegaan heeft, zal tot de treurige gevolgtrekking komen — eene gevolgtrekking door feiten als waar bewezen — dat de hoogere standen, van dien zuurdeesem doortrokken, den arbeider ontvlugten, hem vreezen, hem verre van zich houden en misschien verafschuwen, opdat zij niet door het aanschouwen van ellende in hun genot gestoord, hunne soms dartele vreugdetoonen niet door een schellen smartkreet onderbroken worden; hij weet zeker, dat de arbeidgevers van dat gehalte slechts op eigen gewin en voordeel zinnen en voor de verheffing van den arbeidersstand, in plaats van die te bevorderen, veeleer als voor een schrikbeeld terugdeinzen, wijl door die verheffing hunne winst ingekort en de opbrengst van hunne industrie over meerderen zou verdeeld worden; hij weet, dat de zoogenaamde vooruitgang, in modernen zin genomen, door het bedriegelijk liberalisme en door een goddeloos materialisme de ketenen smeedde, door welke de arbeider aan zijne ellende gebonden is; den afgrond delfde, waarin deze naar ziel en ligchaam neêrgevallen is. Maar als de christelijke beginselen zich doen gelden, hetzij dan in den Staat of in de hoo-

gere sferen der maatschappij of bij de groote industriëelen, wanneer de leer der H. Schriftuur de leiddraad is voor de rijkere klassen, wanneer zij den vooruitgang der maatschappij beheerscht en regelt, ja dan kan de arbeider veel, zeer veel hopen, ook van hen die den hoogsten maatschappelijken trap bestegen hebben, dan mag hij de volledige oplossing der sociale quaestie in den voor hem voordeeligsten zin en in eene niet verre toekomst verwachten.

II.

„Wie het doel wil, moet de middelen gebruiken", zegt het spreekwoord. Wie den arbeider helpen wil, moet hem in de eerste plaats het christelijk gevoel van eigenwaarde inboezemen en hem leeren wie hij is, vanwaar hij komt, waarheen hij gaat, waar zijn levensdoel ligt, en welke middelen door hem moeten aangewend worden om het te bereiken. Dat zijn levensvragen, ook voor den arbeider hoogst gewigtig; zij beslissen zelfs over zijn stoffelijk welzijn, over zijn tijdelijk geluk, en wie die allereerste en voor de volkswelvaart onontbeerlijke grondslagen miskent, diens werk, met welk goed inzigt het moge ondernomen zijn, blijft voor het grootste gedeelte vruchteloos. Vandaar dat ook anders goede pogingen zonder gevolg waren. De arbeider moet uit zijne verlaging opgeheven worden en leeren begrijpen dat hij mensch, geen machine, dat hij redelijk wezen, geen lastdragend dier is. In den tegenwoordigen maatschappelijken toestand is hij diep gezonken, en wie hem het bijna uitgedoofde bewustzijn van zijne menschelijke waardigheid poogt terug te geven, is voor hem een reddende engel en behartigt op de beste wijze ook zijn

maatschappelijk bestaan. Op den bodem van elk vraagstuk ligt de godsdienst; dit is ook hier waar. Daarom eerst den arbeider volgens Gods leer en openbaring tot denkend mensch, vooral tot praktiesch christen vormen, en dan op die beginselen voortbouwen — daarin ligt de oplossing der quaestie.

Den arbeider moet ook achting voor zijn stand ingeprent worden; maar daarvoor is het noodig, dat hij den oorsprong en de geschiedenis van dien stand en de daaraan toekomende plaats in de maatschappij leere kennen. En hier alweder is het de openbaring Gods, door de Kerk verkondigd, welke hem hierover op de volledigste wijze voorlicht. Waar de Kerk haren zegenrijken invloed niet kon doen gelden, was de arbeidersstand bijna gelijk aan dien der slaven, werden de arbeiders niet als zelfstandige personen maar veeleer als zaken, als koopwaar beschouwd en behandeld, die bij meerdere navraag in waarde steeg of bij grooter aanbod daalde. Het geweld der sterkeren en het kapitaal der rijkeren, niet de nood of de werkkracht, beslisten den prijs. Een ongodsdienstige Staat denkt er ook niet aan om dat onregt op te heffen; zelfs vrijheid van handel en industrie, waardoor de arbeidersstand gedrukt wordt, is door de wet ingevoerd, en de zoo goed werkende gilden, waarin alle arbeiders ondersteuning en bescherming vonden, zijn opgeheven; moeijelijk ook vindt de arbeider bij de wet verdediging tegen den woekerdruk der Joodsche schacheraars. In de moderne Staten heerscht ongodsdienstigheid, en de Staat, die geen godsdienst erkent, ontneemt den arbeider de gelegenheid om zich, ter zijner bescherming, op de wetten van de godsdienst tegen zijne vijanden te beroepen en om in zijne

ellende hulp en troost bij haar te vinden, die allen nood kan lenigen en elken traan afdroogen.

En wie beantwoordt beter aan die eischen, wie legt die noodzakelijke grondslagen vaster dan de Katholieke Kerk, de predikster der waarheid en de verkondigster der goddelijke geboden?

Ten eerste leert zij, dat de arbeidersstand, na den zondeval, de algemeene stand van alle menschen geworden is. Een ieder moet werken op eene of andere wijze: de een met de vermogens des geestes, de andere met de krachten des ligchaams. Voor allen geldt de straffende uitspraak Gods: *In het zweet uws aanschijns zult gij uw brood eten* (Gen. III, 19). Voor alle nakomelingen van Adam is het gezegd: *De mensch is geboren voor den arbeid, evenals de vogel voor het vliegen* (Job. V. 7). Als arbeid zedelijke pligt is voor een elk en tevens volstrekte voorwaarde der zedelijkheid onder de menschen, als ieder zijn juk moet dragen reeds in zijne jeugd; dan verwondere zich niemand, wanneer hij den H. Paulus het genot afhankelijk hoort maken van de vervulling van dien pligt en hem hoort zeggen: *Wie niet arbeiden wil, moet ook niet eten* (II Thess. III, 10, 11, 12). Hiermede is paal en perk gesteld aan den verleidelijken lediggang en aan de gemakzucht, welke liever het noodzakelijke brood door een gemakkelijk maar voor anderen lastig vragen afbedelt dan het door gepasten arbeid te verdienen. Maar ook *strikes*, afpersende werkstakingen zijn door dat woord veroordeeld, bemoeijingen met zaken buiten iemands werkkring gelegen, verzet tegen eene regtmatige magt, het heulen met aanstokers tot ontevredenheid en oproer, het smeden van komplotten, het dringen en dwingen tot hetgeen, waar-

toe de nood alleen, niet het gevoel van regtvaardigheid of billijkheid, overgaat — dit alles is reeds veroordeeld door Paulus' woord en wordt nog scherper gehekeld, als hij er bijvoegt: *wij hebben namelijk gehoord, dat sommigen onder u ongeregeld wandelen, niets uitvoerende, maar ijdele dingen doende*: in plaats van te werken en door den arbeid in hun nooddruft te voorzien, zich bemoeijen met dingen, die hen niet aangaan; *denzulken bevelen wij en bidden wij, dat zij stil werkende*, zich niet met eens anders zaken inlatende en zich op hunne beroepsbezigheden toeleggende, *hun eigen brood*, door eigen arbeid verdiend, *eten*. In gelijken zin had dezelfde Apostel reeds vroeger aan dezelfde Thessalonicensers geschreven: *Wij bidden u, dat gij u bevlijtigt om rustig te zijn, en u te bemoeijen met uwe eigene zaken, en met uwe handen te werken, en betamelijk te wandelen bij hen, die buiten zijn, en van niemand iets te verlangen* (I Thess. IV, 11). En hij stelt zich zelven ten voorbeeld, dat nagevolgd moet worden: *Want wij hebben ons onder u niet ongeregeld gedragen, noch van iemand brood om niet gegeten, maar onder arbeid en zwoegen, nacht en dag werkende, ten einde niemand uwer tot last te zijn ... opdat wij u ons zelven tot voorbeeld geven zouden, om ons na te volgen* (II Thess. III, 8, 9.) Wie verneemt in deze woorden van den Apostel der heidenen niet het vermanend woord tot de moderne heidenen van onzen tijd, die liever de milddadigheid van anderen misbruiken tot vadzigheid dan van een eerlijk handwerk te leven; die bij hun lediggang — oorzaak van zoo vele ondeugden — wraakzuchtige gevoelens en oproerige plannen koesteren, die liever dan met spade of houweel, ter voorziening in de behoeften

van zichzelven en van hunne kinderen, de handen wapenen met moordtuigen ter voldoening van de laagste driften des menschen. Neen: niet den arbeid treft de verachting maar den lediggang, *welke veel kwaad leert* (Eccli. XXXIII, 29); de zweetdroppelen op het voorhoofd van den arbeider wegen op tegen de parelen van een koningskroon. De arbeid, het product van de verstandelijke vermogens en van de ligchamelijke krachten des menschen, maakt hem eerst tot mensch, en de opdragt van zijn arbeid aan God verheft hem tot christen-mensch, tot een leerling van Hem die zeide: „Ik moet werken zoo lang het dag is; mijn Vader werkt tot nu toe, en Ik werk ook" (Joan. IX, 4).

Predikt dan eerst, gij, philanthropen, dat de arbeid eene levenswet is, voor allen geldig; en hebt gij die overtuiging in de ziel van wie naar u luisteren ingeprent, leert hun dan, dat de arbeidersstand hoog in waarde staat en even noodzakelijk is als hij van elken anderen stand onafhankelijk zijn kan. En het is niet bezwaarlijk om zelfs den minst ontwikkelde te doen inzien, dat zijn stand een noodzakelijke schakel is in de lange keten van maatschappelijke verhoudingen en betrekkingen, een schakel die ook voor haar deel het leven der menschen zamenhoudt. Als de arbeider zou ophouden te werken voor voedsel en kleeding, was er spoedig gebrek aan het noodige levensonderhoud, en de bede der H Schriftuur: *geef ons wat voor het onderhoud noodig is, geef ons heden ons dagelijksch brood,* bleef onverhoord; want niet alle dagen toch werkt God wonderen of vermeerdert Hij de voedingskracht van weinige brooden ter spijziging van duizenden, en weldra zouden velen als slagtoffers vallen van het gebrek. Maar daarom behoeft de arbeider nog niet tot verwaanden trots, even-

min tot overmoed geprikkeld te worden; geeft hem het gevoel van eigenwaarde terug, de overtuiging dat ook hij een noodzakelijk deel is in de door God gewilde orde, en er is reeds veel gewonnen; hij zal zich redelijk mensch gevoelen en met regtmatige fierheid zijne oogen vrijer tot zijne natuurgenooten durven opslaan, terwijl de leer der Kerk, welke — zoo als wij vooronderstellen — hem te gelijk voorgehouden wordt, hem voor onredelijken hoogmoed behoeden zal. Verder moet de arbeider leeren begrijpen, dat zijn stand niet alleen noodzakelijk, maar ook de meest onafhankelijke van alle standen is. Wie op zich zelven steunt en op het werk zijner handen, niet op de magt van het kapitaal, minder nog op de afgebedelde hulp van den Staat, hij voedt en onderhoudt zich zelven en is aan geen anderen tot last, terwijl al de overige standen op den arbeidersstand steunen, zoowel die der millionairen, welke zich in weelde baden, als der geleerden, welke zich in hun wetenschappelijk onderzoek verdiepen. Wie deze waarheid den arbeiders duidelijk maakt, moet daarom nog geen prediker van het socialisme, hier in slechten zin genomen, ook geen aanstoker tot verzet of werkstakingen gescholden worden — van alles kan misbruik gemaakt worden, even als de satan zijne grootheid en Adam zijne vrijheid misbruikte —; hij ontvouwt slechts den arbeiders hun regtstitel op billijke waardering en humane behandeling van de zijde hunner meerderen of werkgevers; hij leert, wat zij zijn en wat zij regtens kunnen vorderen, maar zal te gelijk; zoo hij hun waarachtig welzijn beoogt, hen ook doen vatten, welke de grenzen zijn waarbinnen hunne eischen moeten beperkt blijven, als hij niet vergeet hun de leeringen hierover uit de H. Schriftuur voor te dragen, in

herinnering te brengen en op het gemoed te drukken.

Geen stand is ook zoo hoog geëerd door God zelven als die der arbeiders; boven elke maatschappelijke betrekking is hij door den Zoon Gods uitgekozen om ook zijn deel te zijn, dertig jaren lang, Het huis eens arbeiders moest de woning zijn van den menschgeworden God; de werktuigen van een gering werkman zijn door zijne handen gehanteerd geworden; in de werkplaats en onder de leiding van den arbeidzamen Josef wilde Hij zich overdag vermoeijen, het schamele voedsel en de nederige kleeding van een werkman gebruiken, rusten onder het dak van een daglooner, gehouden worden voor den zoon van een timmerman. Ook uit den nederigen arbeidersstand koos Jesus zijne leerlingen, zijne Apostelen, die voorbeschikt waren tot verkondigers der goddelijke Openbaring, tot plaatsvervangers van den Christus, regters over allen.

Wie den zedelijken invloed van dergelijke beginselen miskent én op hart en geest, én op de handelwijze, op het geheele leven, hij kent den mensch niet en loochent diens gevoel. Vertrapt den eene, verheft den andere: als niet elk gevoel in hem is uitgedoofd, zult gij den terugslag van uwe handelwijze kunnen gadeslaan in het doffe of schitterend oog en in den blos van beschaming of de zalige vreugde des gelaats, in het ruwe of zachte woord, in de woeste of stille gebaren, in de meer dierlijke dan menschelijke of wel zedige maar ook van eigenwaarde getuigende levenswijze van elkeen, ook van den onbeschaafden werkman. Geen mensch kan zich onttrekken aan den invloed van wat men hem leert, dat hij is en waarvoor hij gehouden wordt. Daarom, wie een eerste middel ter verbetering van den arbeider wil aanwenden, hij heffe hem op uit zijne zedelijke

verlaging en leere hem de voorregten van zijn stand kennen; hij brenge hem in de overtuiging, dat zijn arbeid eene zedelijke daad is, en het bewustzijn daarvan zal hem onder den arbeid steunen en, na genoten rust, wederom ten arbeid dringen; vooral ook doe hij hem weten — en dit is eene tweede voorwaarde, welke nimmer ongewroken vergeten wordt —, dat hij niet alleen voor zich zelven werkt maar ook voor anderen, in de eerste plaats voor zijn huisgezin en verder voor de geheele maatschappij, ten minste in zooverre hij bijdraagt tot vermeerdering van de volkswelvaart en van den algemeenen welstand.

Geen arbeid toch is zoo winstgevend en tevens zoo veredelend, zoo nuttig voor den werkman zelven en voor de gansche maatschappij, waarin hij zich beweegt, als de arbeid, gepaard met den geest van offer. Deze brengt duurzame vruchten voort. Dit geldt in de eerste plaats van de scheppingen van het genie, van de werken van groote denkers, van de daden der ware helden uit de geschiedenis. De uitstekendste mannen volgden den drang van het enthousiasme en ontworstelden zich aan de zwakheden van den mensch, aan hunne zelfzucht, aan hunne grillen, aan de valsche meeningen van hunne omgeving, om zich met geestdrift en in volle opoffering aan het werk te wijden, dat zij als hun levensdoel beschouwden. En niet altijd, zelfs zeldzaam, en meestal laat, gewerd hun de dank van het volk; ook weinig in overeenstemming met de offers, welke zij bragten, was de belooning, welke zij inoogstten. Maar zoo zelfzucht de drijfveer van hunnen arbeid geweest ware, wij zouden verstoken zijn gebleven van hunne weldaden. De Kruistogten en de ontdekking van Amerika — twee gebeurtenissen, welke den grootsten invloed uitoefenden op

den maatschappelijken toestand van Europa — zij waren de kostbare vrucht van het christelijk enthousiasme. Niet slechts in het groote, doch ook — en hiermede keeren wij, na eene korte afwijking, tot ons onderwerp terug — ook geldt het boven opgezette beginsel voor den nederigen werkman en den gedrukten landbouwer. Alleen dan als de arbeid met spaarzaamheid, met matigheid en orde gepaard gaat, zal hij goede voordeelen opleveren; maar om die voordeelen duurzaam te maken, moet den arbeider tevens de geest van offer bezielen, opdat hij niet voor zich zelven alleen werke, geniete en verbruike. Is daarentegen ook bij hem zelfzucht de beweegreden van zijn werken, die ondeugd zal de vrucht in hare kiem verstikken en hem zelven weinig, maar anderen niets overlaten; na een kortstondig genot, dat meer bitterheid dan vreugde nalaat, zal hij zelf van alles beroofd wezen en met de zijnen in gebrek verkeeren.

Dat zijn christelijke beginselen, welke den mensch leeren arbeiden, welke de ware bron van het volkswelzijn aanwijzen en den grondslag uitmaken van ware beschaving, waren vooruitgang.

Nog op een ander hoofdpunt moet de arbeider gewezen worden, op eene leer, met bijzondere voorliefde, zouden wij willen zeggen, door de H. Schriftuur behandeld. Voor God zijn alle menschen gelijk, *bij God is geen aanneming van personen*. Volgens de leer van het ware geloof is de arbeider voor God, evenals de grootste monarch en de Paus, een kind van God en van de Kerk, even goed met de waardigheid van Christen versierd, even goed geregtigd om aan de genademiddelen der Kerk deel te nemen, even goed ter heiligheid en ter eeuwige zaligheid geroepen. Geen

sierlijk gewaad of arm kleed, geen fijne of vereelte handen, geene hooge of lage afkomst, geen magt of afhankelijkheid — niets, wat dezer wereld is, weegt in Gods weegschaal: *armen en rijken ontmoeten elkander, God heeft ze beiden gemaakt.* Allen worden dan ook, als menschen en als christenen, door God en zijne Kerk op gelijke wijze bemind. Ook den arbeider, niet minder dan wien ook, worden door het geloof alle menschenregten, alle christenregten, ook persoonlijke en maatschappelijke regten gewaarborgd; ook hij wordt tegen alle onregtvaardigheid beschermd; en wie, van welken stand of invloed deze zij, zijne regten inkort of zijne vrijheden beknibbelt, hem treft het vonnis der veroordeeling even zeker als wanneer het de voorregten eens Konings betrof. Die gelijkheid voor God vond geen welsprekender voorvechter dan den H. Paulus zelven. Met al de kracht van zijn geducht woord trad hij daarvoor op en verkondigde die leer in woord en daad.

„Allen zijt gij zonen Gods door het geloof in Christus „Jesus; want zoo velen gij in Christus gedoopt zijt, hebt „gij Christus aangedaan. Er is noch Jood, noch Griek; „er is noch slaaf, noch vrije; er is noch man, noch vrouw; „want gij allen zijt één in Christus Jesus" (Gal. III, 26, 27, 28). In het geheimzinnig ligchaam van Christus is alzoo alle onderscheid van natie en van kunne, maar ook van stand uitgesloten; niemand is boven den andere, allen zijn gelijk voor God. Al de tegenstellingen, hier door den Apostel opgesomd, tegenstellingen van nationaliteit tusschen Joden en Heidenen, van onnatuurlijke verhouding tusschen vrijen en slaven, van natuurlijke onderscheiding tusschen man en vrouw — alle zijn opgeheven in Christus. Wie de oudheid kent, weet van welken omvang en van welke strek-

king dat woord van Paulus was. De Jood verachtte den heiden en meende door diens aanraking verontreinigd te worden; de vrijgeborene hield den slaaf voor eene zaak en behandelde hem als zoodanig; de vrouw gold voor eene slavin van den man, over welke deze naar welgevallen kon beschikken.

Niet minder duidelijk sprak de H. Paulus dezelfde waarheid uit in den brief aan de Kolossensers: „Waar niet is „Heiden en Jood, Barbaar en Scyth, slaaf en vrije, maar „Christus alles is en in allen" (III, 11). Die klove alzoo, welke de menschen scheidde, is in Christus aangevuld; allen zijn gelijk, zijn één geworden; de liefde vereenigt hen, en in Christus is de arbeider, de slaaf van ons moderne heidendom, op dezelfde lijn geplaatst met zijn heer en arbeidgever, de nederige werkman met den trotschen groote.

Wat de Apostel leerde door zijn magtig woord, vertolkte hij in daden, ook hierin een voorbeeld ter navolging gevende. Zijne handelwijze ten opzigte van den weggeloopen slaaf Onesimus, in zijn verdedigingsschrijven aan den vertoornden heer Philemon, is een van de schitterendste documenten der christelijke oudheid, waarop ter leering van alle volgende geslachten met gulden, onuitwischbare letteren gegrift staat de zinspreuk der Katholieke Kerk, met welke zij de minder bedeelden der menschelijke maatschappij onder hare bescherming neemt en al hare kinderen tot liefdediensten aanspoort. Na eene korte inleiding, waarin de Apostel God dank zegt én voor het levendig geloof van Philemon én voor de liefde, welke deze aan alle geloovigen zonder uitzondering bewijst, beveelt hij niet, maar om wille der liefde bidt hij liever voor zijn

zoon Onesimus, dien hij in de gevangenis verwekt, tot het Christendom bekeerd had. Vroeger was die slaaf voor zijn heer onnut, omdat hij oneerlijk gehandeld en zijn dienst verlaten had; maar nu bekeerd zijnde, zou hij zoowel aan zijn vroeger verongelijkten meester als aan den ijverigen Apostel nuttig zijn: aan zijnen heer door de aanwinst van een nieuwen medebroeder in de gemeenschap der heiligen; aan den Apostel, daar hij hem tot roem was voor den dag van Christus, dat hij niet te vergeefs geloopen noch te vergeefs gearbeid had. De heilige Paulus bidt dan den meester van den weggeloopen, doch nu Christen geworden slaaf als een zoon, die door den Apostel innig werd bemind, in liefde aan te nemen. En waarom durft hij zoo veel vragen aan een heer, wiens regtvaardige straf de slaaf verwachten moest? Omdat Onesimus, Christen geworden, zijn heer even trouw dienen zou als hij den gevangen Paulus van dienst was geweest; omdat Paulus hem terugzendt, ofschoon hij door diens bekeering wel eenig regt op meerdere dienst kon doen gelden; omdat hij den slaaf volgens diens verlangen niet langer bij zich wilde houden zonder het goedvinden van den heer, opdat het goede niet als uit nooddwang, maar uit eigen beweging door Philemon aan zijn slaaf zou gedaan worden; omdat Onesimus welligt daarom — want wie kent de wegen der Voorzienigheid — voor een wijle van zijn heer gescheiden was, opdat hij dan voor eeuwig door geloof en liefde met hem zou vereenigd zijn. Indien gij dan — besluit de Apostel — mij houdt voor uw deelgenoot in Christus, behandel dan hem, uw slaaf, maar mijn zoon, evenals gij mij behandelen zoudt, zoo ik bij u was. Dat de boven aangehaalde leer des Apostels, door een zijner schitterendste daden in het leven

overgebragt, ook door de Kerk in hare geschiedenis gehuldigd is, kan niet ontkend worden. Vol bewondering voor het groote voorbeeld des Apostels, die in zijne vurige liefde ook een verachten, een weggeloopen, oneerlijken slaaf omvatte, schatte zij den mensch niet naar zijn stand, noch naar zijne afstamming, noch naar zijne maatschappelijke betrekking, doch naar den prijs van Christus' bloed, waardoor ook de slaaf, de geringste der menschen, was vrijgekocht. Allen beschouwde zij als kinderen Gods, in die waardigheid aan elkander gelijk, als leden van het geheimzinnig ligchaam, waarvan Christus het hoofd is; en in navolging van Paulus' voorbeeld zorgde zij voor aller eerst geestelijk en dan tijdelijk welzijn, om hen, gewonnen voor den hemel, tot nuttige leden der maatschappij te vormen.

Wie voorbeelden wil, hij doorbladere slechts vlugtig de geschiedenis der Kerk. Geen gezette studie wordt daartoe gevorderd; als van zelf bieden die voorbeelden zich, verrassend veel en wegslepend overtuigend, den oppervlakkigen lezer aan. De Katholieke Kerk ijverde, reeds van de eerste jaren haars bestaans, tegen den onmenschelijken slavenhandel en legde de zwaarste straffen, ook den kerkelijken ban, op de overtreders van haar verbod; zij liet kerkelijke goederen en zelfs heilige vaten verkoopen om meerdere gevangenen te kunnen verlossen; zij nam, die voorheen slaven geweest waren maar hunne vrijheid herkregen hadden, onder het getal harer dienaren op, gaf hun de als 't ware verloren menschelijke waardigheid terug, maar rukte zoo tevens het gevoel van verachting, waardoor die ongelukkigen verpletterd werden, uit het harde gemoed der volkeren.

Wij meenen met het bovenstaande de eerste grondslagen te hebben aangeduid, welke vooraf moeten gelegd worden, wil men met vrucht en goed gevolg aan de zedelijke en maatschappelijke verbetering van den arbeidersstand de hand slaan. De arbeider moet én zich zelven én zijn werk leeren waarderen; zonder dat blijft hij voor zich eene machine, welke dagelijks alleen door gebrek aan brood in beweging wordt gebragt; blijft de arbeid voor hem een last, welken hij door het noodlot gedwongen wordt te dragen. Hoogere beweegredenen, edele geestdrift, godsdienstige stemming zoekt gij te vergeefs bij den arbeider van dat gehalte. Hij voelt zich gedrukt, veracht, vertrapt, en slechts met den diepsten weerzin en slechts voor zoolang hij zich tot krachtdadig verzet onmagtig rekent, verdraagt hij de overmagt van anderen die hij zijne beulen noemt; maar wee der maatschappij, den kapitalisten, als die vereelte hand zich zamenbalt tot een vuist, ter omklemming van een wapentuig, als de nog uit nooddwang geslotene lippen haar gesmoorden oproerskreet uitstooten; dan wordt het profetiesch en dreigend woord van Lasalle waarheid:

„Ik ben overtuigd van de aanstaande komst mijner „revolutie. Zij zal komen, *of* volgens al de voorschriften „van de wet en met al de zegeningen des vredes — als „men de wijsheid heeft om, ten geschikten tijd en van „boven af, tot hare invoering te besluiten —, *of wel* zij „zal, binnen eenigen tijd, zich baan breken met al de „schokken van het geweld, met wild loshangende haren, „met metalen sandalen aan de voeten. Op de eene of „andere wijze zal zij komen, en als ik mij, het oor „sluitend voor het woeste gedruisch van den dag, in de

„geschiedenis verdiep, hoor ik reeds hare schreden."

Wat Lasalle „ten geschikten tijd en van boven af" noemde, dat heeft de Kerk, maar in hoogeren zin dan hij, de ongeloovige, kon bedoelen, van de eerste eeuwen haars bestaans af en overeenkomstig de openbaring van de hoogste wijsheid begonnen te verwezenlijken. De met christelijke beginselen doorvoede arbeider is ook een geheel andere mensch dan de moderne *strikes*-maker. Hij weet, wie hij is en wie hij zijn moet; hij bezit het bewustzijn niet slechts van de kracht zijner armen, maar vooral van den adeldom zijner ziel; hij kent zijne waarde als mensch en als christen, en in overeenkomst met die tweevoudige betrekking werkt en zwoegt hij dag aan dag in harden arbeid voor het noodzakelijk levensonderhoud der zijnen, zonder te vergeten, dat hij al zijn werken aan hoogere doeleinden moet ondergeschikt maken om loon te vergaderen voor tijd en eeuwigheid. De arbeid zelf is hem heilig; want niet als last drukt die arbeid hem ter neer, maar als pligt, als boete en als middel ter zedelijke vervolmaking verheft hij hem, èn in zijne eigene oogen, èn in die van anderen èn in die van God. Ook zijn streven is gerigt naar „vrijheid, gelijkheid en broederschap"; maar hij wil die voorregten niet dan uit de reine handen der Kerk ontvangen, gelouterd van hunne atheïstische, bloedige, revolutionaire beteekenis; hij wil ze als eeuwige, goddelijke beginselen, welke door God aan het menschelijk geslacht, in zelfzucht, slavernij en ellende gedompeld, werden geopenbaard; hij zoekt die goederen, zooals ze in hunne waarheid en diepte door de Kerk geleerd en verspreid worden. De christelijke arbeider, in wien de geest des Christendoms leven en vorm heeft aangenomen,

gevoelt zich vrij van de banden der slavernij, hij is het zich bewust; zijn vrijer blik en zijn opener oog spreken het uit, dat hem, den herboren, vrijen zoon van God, geen slavenketenen meer passen. Die banden zijn voor hem geslaakt door den goddelijken Zoon van Nazareth, niet door het prediken van revolutie noch door het geweld van wapenen — geweld kan nimmer de oorzaak van vrijheid zijn — maar door het verkondigen van zelfverloochening en van echte menschelijkheid.

Een sterk sprekend onderscheid tusschen den eenen en anderen arbeider! Maar wie den arbeider wil opheffen tot dien graad van zedelijke waarde, hij leere hem naar de middelen grijpen, welke hem naar het verlangde doel voeren. Strafwetten, verbeurdverklaringen, gevangenissen: zij keeren den verderfelijken stroom van het Socialisme, zij bekeeren de verleide arbeiders niet. Leert den arbeider zich aansluiten bij de Katholieke Kerk en bij haar hulp en redding zoeken; leert hem haar liefhebben, die hij misschien vroeger gevloekt, haar achten en haar hooren, wier hand hij voorheen weigerde en wier stem hij versmaadde: en de toestand van het Katholieke Rijnland en Westfalen, waar geen socialist vasten voet kon krijgen, zal de algemeene toestand worden, ook zonder de harde Socialistenwet van Von Bismarck.

H. J. H. RUSCHEBLATT.

(*Wordt vervolgd.*)

VERSCHEIDENHEDEN.

„SODALITIUM" EN TWEEDE H. MIS.

Door twee Fransche Bisschoppen, die elk eene soort van *Sodalitium* in hun diocees hebben, zooals in het Bisdom van Haarlem bestaat, is aan de H. Congregatie van het Concilie de vraag voorgesteld, of het aan de priesters, die leden van dat Broederschap zijn, geoorloofd is om op de zon- en feestdagen, als zij *bineren*, de tweede H. Mis voor een overleden medelid op te dragen.

Hierop heeft de Congregatie geantwoord, dat het geoorloofd is:

S. Congregatio Concilii respondendum censuit: *Licere.*
Romae, 14 Septembris 1878.

De vraag der beide Bisschoppen, waarin ook het *voor* en *tegen* breedvoerig ontwikkeld wordt, is o. a. te vinden in het *Mémorial*, Janvier et Février 1879.

HUISBEZOEK TE AMSTERDAM.

De Nederl. Hervormde predikanten zijn volgens het tegenwoordige Reglement („voor de Kerkeraden", Art. 23, 24) gehouden tot „geregeld huisbezoek". Men weet, hoeveel gewigt daaraan door de Protestanten gehecht wordt. Professor Van Oosterzee noemt het: „Eene Christelijke-hervormde instelling, waarvan de nuttigheid niet licht te hoog aangeslagen, en het verzuim onmogelijk geheel verontschuldigd wordt." Hij erkent echter, dat het in groote steden, althans bij de tegenwoordige inrigting der Hervormde gemeenten, onmogelijk kan zijn wat het zijn

moet; maar volgens hem heeft de predikant ook dáár geen wettige reden om er zich geheel aan te onttrekken. Dat er te Amsterdam weinig van komen kan, erkent het *Wageningsche Weekblad* aldus: „Hoe zullen in de groote steden de predikanten aan den tijd komen, om binnen een niet al te groot tijdperk hun wijk huis aan huis te bezoeken? Ieder predikant te Amsterdam heeft een kleine 6000 zielen voor zijn rekening; de jongste leeraars echter wellicht het dubbele. Slechts zelden vindt de leeraar gelegenheid in zijn wijk te wonen en moet hij derhalve geruimen tijd besteden voor het heen en weer gaan. Daarbij komt het vaak dagelijksch bezoek van een tal zieken, het ontvangen van diverse personen, die hem over velerlei zaken komen raadplegen en zijn tusschenkomst vragen, en niet het minst — om van de voorbereiding voor zijn preek, en catechisatiewerk en tal van andere bemoeienissen meer, die allen veel tijd vereischen, nu maar niet te spreken — het houden van tallooze vergaderingen, die door praatzieke leden tot in 't schier oneindige gerekt worden..... Van het huisbezoek door predikanten kan niets of zeer weinig komen. Het eenige middel is: de verdeeling van groote gemeenten in kerspelen, ieder met een eigen kerk, eigen predikanten, kerkeraadsleden en bezoekbroeders." — Dus het parochiale stelsel. Een Amsterdamsch predikant merkt hiertegen op, dat dit niet veel verbetering zou aanbrengen, zoolang de gemeente zich niet denkt te houden aan dergelijke plaatselijke grensscheiding. Werkelijk, een gezag, krachtig genoeg om deze verdeeling te maken en bij de gewone leden der gemeente in te voeren, zoodat zij haar voor de praktijk in acht nemen, zulk een gezag bestaat er bij de Protestanten niet. Daarbij zegt dezelfde predikant, dat om het huisbezoek, te kunnen houden, zooals het behoort te geschieden in Amsterdam het getal der predikanten en der ouderlingen verdubbeld zou moeten worden, waarop klaarblijkelijk thans geen uitzigt bestaat. Het gebrek aan predikanten maakt dit onmogelijk. Uit hetgeen we hier vermelden wordt alweder de schrikbarende onwetendheid in 't godsdienstige en het verwaarloozen van al wat kerkelijk is, onder de Amsterdamsche Protestanten, duidelijk genoeg verklaard; en verbetering zal er niet ligt in komen.

ZIEKELIJKE DIERENBESCHERMING.

In *Androcles*, maandschrift aan de belangen der dieren gewijd, komt een stukje voor met het opschrift: *Beroemde mannen tevens dierenvrienden.* Behalve eenige onschuldige aardigheden, zooals: dat kardinaal de Richelieu een talrijke verzameling van katten bezat en zeer gesteld was op het rondspringen van eenige jonge katjes op zijn schrijftafel; dat de markiezin de Pompadour zich, gelijk een kind met speelgoed, met witte muizen vermaakte en ze voor een wagentje spande van goud en edelgesteente, enz. enz. lezen wij in dit opstel ook het volgende.

„Keizer Augustus had zich een papegaai en een kwartel tot lievelingsdieren gekozen en zijne geschiedschrijvers verhalen, dat de dood van laatstgenoemden vogel hem even diep smartte als het verliezen van een veldslag. Keizer Honorius had zich bijzonder aan een kip gehecht, die hij Roma noemde en de eerste gebieder van het westelijk Rijk had zeer mogelijk gaarne Rome in ruil willen geven voor zijne geliefde Roma, toen de kip tot hare voorvaderen was verzameld. Hendrik III van Frankrijk was een zoo hartstochtelijk liefhebber van honden, dat hij dikwerf audientie verleende, getooid met een breed lint rond den hals, waaraan een mandje met jonge honden was bevestigd."

Wij begrijpen ten volle, dat de groote denker, die deze historische bijzonderheden aaneenreeg, in verrukking is over het feit, dat Lamartine in de onovertroffen schoone regelen, die hij Jocelijn tegen diens Fido laat spreken, de onsterfelijkheid van de ziel der dieren erkent en bewijst, *indien* ook der menschen ziel na onzen dood blijft voortleven. Zoude echter deze en dergelijke onzin van *Androcles* de vervulling wel bespoedigen van den stroef gestelden wensch, waarmede dit opstel sluit, dat iedereen van lieverlede een meer geopend oog en, ten gevolge daarvan, een meer geopend hart verkrijge voor de beminnelijke hoedanigheden van verreweg de meeste huisdieren?

L. H. B.

BOEK-AANKONDIGING.

ZEVEN TOESPRAKEN BIJ DE EERSTE HEILIGE COMMUNIE [1]).

„Uit het H. Evangelie" — zegt de Schrijver der bovengenoemde Toespraken in zijne voorrede — „koos ik voorbeelden, die mindere of meerdere overeenkomst aanboden met de H. Communie en die mij de gelegenheid gaven om telken jare zonder herhaling de oude voorbereiding te doen verrigten, die haar beste uitdrukking vindt in de akten van nederigheid, berouw, geloof, hoop, liefde en verlangen."

Die voorbeelden zijn:

I. De Apostelen bij de instelling van het Allerheiligste Sacrament. II. Jesus zegent de kinderen. III. Zacheus ontvangt Jesus in zijn huis. IV. Jesus' intogt in Jerusalem. V. De allerzaligste Maagd Maria. VI. De H. Joannes de Dooper. VII. De H. Maria Magdalena.

Daargelaten hier en daar ietwat gewrongens, waartoe men bij de wijze van behandeling door den Schrijver gekozen alligt zal komen, wordt doorgaans uitmuntend partij getrokken van de verschillende bijzonderheden der gekozen Evangelische personen en tafereelen, om de kinderen op den grooten dag der Eerste H. Communie op te wekken tot voorbereiding en dankzegging, tot het doen van de Geloofsbelijdenis, het hernieuwen der Doopbeloften en het verrichten van de Opdragt aan de Allerheiligste Maagd. Na een meestal sierlijk verhaal van de gebeurtenis en bij goedgekleurde teekening der ten voorbeeld gestelde personen wordt doorloopend de juiste toon aangeslagen om den eisch door den Schrijver zelven gesteld tot zijn regt te doen komen: „Het kind moet op dien dag niet leeren, maar het moet gevoelen, het moet bidden." Wij meenen echter, dat de morgen-toespraken, althans voor het „Post Evangelium *brevis* fiat sermo" der Diocesane statuten van Haarlem, wel lang genoeg zijn, terwijl de dienst door den Pastoor van Rijsenburg aan velen zijner „medebroeders in het Priesterschap" bewezen nog merkelijk in waarde zou gewonnen hebben, als *de inhoud der Toespraak in de na-middag godsdienstoefening* niet zoo buitengewoon *kort* ware aangegeven.

---

1) Door C. B. Verheul, R. K. Priester en Pastoor te Rijsenburg. — Rijsenburg, Petit en Co. 1878. — Kerkelijk goedgekeurd.

Bij het gebruiken van de *Toespraken* zal men een en andere minder juiste uitdrukking gemakkelijk kunnen verbeteren, bijv. het „heilbesef" op bladz. 27, en wat er staat bladz. 33: „Gelijk Zacheus Hem (Jesus) ontving, verborgen onder eene *menschelijke gedaante*, zoo zult gij Hem ontvangen onder de gedaante van brood enz." Dezelfde uitdrukking is ook op bladz. 64 te vinden. Op blz. 40 staat: „Het is waar, de *ligchamelijke* vereeniging heeft met het verdwijnen van de gedaante van brood opgehouden" enz.

Wat letter en papier betreft, ziet het boekje er schoon genoeg uit; maar bij een tweeden druk, die voor een zoo nuttig werkje al spoedig kan noodig zijn, zou menige drukfout kunnen verbeterd worden.

CHR. PH.

HET HUWELLIJK, KORT ONDERRICHT VOOR BRUIDEGOM EN BRUID [1]).

In onzen tijd wordt, misschien meer dan ooit te voren, de heiligheid van het huwelijk bedreigd. Van de socialisten, die ook hier te lande in aanmerkelijk getal aanwezig zijn en hun schandelijke leerstellingen schaamteloos prediken, zegt Z. H. Paus Leo XIII in zijne Encycliek „Quod apostolici":

„De natuurlijke vereeniging van man en vrouw, die zelfs bij de barbaarsche volken heilig is, houden zij niet in eer; en den huwelijksband, het voornaamste waardoor de huiselijke maatschappij wordt zaamgehouden, verzwakken zij of geven hem zelfs aan den wellust prijs."

Zou het dan niet van het hoogste belang zijn, dat onze jongelingen en jongedochters, die een huwelijk denken aan te gaan, kort en bondig in de kerkelijke leer en wetgeving over het huwelijk onderwezen worden; dat hun de weg gewezen wordt om zich waardig tot het ontvangen van dit H. Sakrament voor te bereiden? Elke daartoe aangewende, maar bijzonder eene goed geslaagde poging moeten we met vreugde begroeten.

Bovengenoemd werkje (niet te verwarren met het grootere

---

1) Door W. J. van Campen, Pastoor te Buitenveldert. Met kerkelijke goedkeuring. Tweede druk. — Amsterdam, J. Beerendonk. 1878.

werk van denzelfden Schrijver: *Het Huwelijk, handboek voor christelijke echtgenooten*) is een net gedrukt boekje van slechts een dertigtal bladzijden. Het is, zooals het behoort, kerkelijk goedgekeurd en ligt in zijn tweeden, veel verbeterden, druk vóór ons.

Ziehier den inhoud:

I. De voornaamste punten van het christelijk geloof.
II. Kerkelijke leer over het huwelijk.
III. Kerkelijke wetgeving op het huwelijk.
IV. Over de voorbereiding voor het huwelijk als levensstaat.
V. Over de voorbereiding voor het Sakrament des huwelijks.
VI. Over de kerkelijke plechtigheden van het huwelijk.

Elk dezer hoofdstukken is bondig, volledig en duidelijk uitgewerkt.

Wat onze Paus in zijne bovenaangehaalde Encycliek zeide, nadat hij de katholieke leer over het huwelijk in 't kort had zamengevat, kunnen we ook achter dit *Kort onderricht voor bruidegom en bruid* laten volgen:

„Als al deze voorschriften volgens het welbehagen van Gods wil door iedereen, wien ze aangaan, naauwkeurig werden opgevolgd, dan voorzeker zou elk huisgezin eene afbeelding van het huisgezin des hemels wezen, en zouden de daaruit ontsproten voortreffelijke weldaden zich niet enkel tot de muren van het huisgezin bepalen, maar ook tot den Staat rijkelijk overvloeijen."

J. D. B.

DE HEIDENSCHE WERELD OF DE GODSDIENST VOOR HET CHRISTENDOM [1]).

Volgens de vertegenwoordigers der tegenwoordig in zwang zijnde valsche wetenschap zou de menschheid, na zich met moeite aan het dierenrijk ontworsteld te hebben, begonnen zijn met een toestand, die weinig van dien der dieren verschilde; zou zij, door eene haar eigen kracht van ontwikkeling, langzamerhand tot een edeler staat opgeklommen zijn. Ook de

---

1) Thebaud, S. J., *Gentilism*: Religion previous to Christianity. — New-York, Sadlier et Co.; Londres, Burns and Oates.

tegenwoordige toestand der maatschappij is niet blijvend; wij moeten hooger op!

Zulke dwalingen zijn niet alleen in strijd met hetgeen de Kerk over de schepping en het einde van den mensch leert, maar ze zijn ook een allergevaarlijkste aanval op de diepste grondslagen der maatschappelijke orde.

De geleerde Amerikaansche Jesuiet *Thebaud* heeft begrepen, dat het meest bedreigde punt ook het meest moet verdedigd worden; en hij toont dan ook met een schat van bewijzen, dat de mensch niet met de barbaarschheid begonnen is, maar dat hij integendeel, van het oogenblik zijner schepping af, de helderste begrippen van de ware beschaving had. De wilde is een verbasterd mensch (*Le Mémorial*, Janvier et Février 1879).

DE DROOM [1]).

Reeds de gewone, in de geheimen der literatuur oningewijde lezer staat zeker verwonderd over den arbeid, dien deze zes en tachtig bladzijden den schrijver hebben moeten kosten. Welk een tal van aanhalingen, die, in allerlei vorm, ten bewijs, ter opheldering, ter aangename afwisseling dienen! We nemen, bij manier van voorbeeld, bladzijde 7—24, en ontmoeten daar achtereenvolgens: Byron, Beets, Heraclitus, Vondel, Geel, Schroeder van der Kolk, Jean Paul, Cats, Lewes, Jessen, Van Goens, Cicero, Delille, Lucretius, Lotze, Cabanis, Maignan, Kruger, Moreau, de Bausset, Muratori en Lalande, die allen den tol hunner wetenschap, of van hun vernuft, of hunner poëzie komen brengen. Dit valt iederen lezer in 't oog; en wie geleerd heeft achter de coulissen te zien of zelf de pen hanteert, zal waarlijk nog andere redenen hebben om de ijzeren vlijt des schrijvers te prijzen. Want, om bij de aanhalingen te blijven, daarvoor is bij de zamenstelling dezer streng logisch voortgaande lezing veel meer werk noodig geweest dan enkel het opzoeken en bijeenbrengen der nu gebruikte teksten en autoriteiten; deze zijn, ongetwijfeld, weinig in getal tegenover het geheele materiaal, wat hij ter zijner beschikking moest hebben, en waaruit hij het beste en toepasselijkste heeft moeten uit-

1) *Lezing* door B. van Meurs. Utrecht, Wed. J. R. van Rossum. 1878.

zoeken. Reeds hieruit blijkt, dat deze lezing de vrucht is eener langdurige voorbereiding; zij vereischte eene menigvuldigheid van aanteekeningen, die velen zou hebben afgeschrikt om deze stof met de gevorderde eruditie en in dien vorm te behandelen. Daarenboven is het onderwerp van zeer vele zijden beschouwd en de stijl met bijzondere zorg bewerkt. Gij leest het werkje nu zoo gemakkelijk, de uitdrukkingen zijn zoo natuurlijk en eenvoudig, haar loop is zoo vloeijend, dat het is alsof de auteur zich zonder eenige inspanning, op eene losse en prettige wijze met u zit te onderhouden, zonder dat gij bemerkt, hoe lastig het is dit onderwerp te bespreken en behoorlijk toe te lichten. Zijn geschrift schijnt als Pallas, toen zij in volle wapenrusting uit het hoofd van Jupijn te voorschijn kwam, bij zijne geboorte eensklaps volmaakt te zijn geweest; maar de schrijver zal er zich wel degelijk van bewust zijn, hoeveel moeite het hem heeft gekost, toen hij den regel betrachtte:

> Saepe stilum vertas, iterum quae digna legi sunt
> Scripturus . . . . . .

Wanneer wij eene lezing, die bij hare voordragt zeer behaagde en met uitbundigen lof werd toegejuicht, naderhand in druk voor ons zien, dan ondervinden we soms de waarheid van Boileau's opmerking:

> Tel écrit récité se soutient à l'oreille,
> Qui, dans l'impression au grand jour se montrant,
> Ne soutient pas des yeux le regard pénétrant.

Dit lot treft niet de lezing van Pater van Meurs: leerde en behaagde zij, toen ze werd voorgedragen, zij wint bij het kalme onderzoek, dat een gedrukt stuk toelaat.

Ten slotte nog eene opmerking: ook de uitgever dezer lezing heeft zijnerzijds een bewijs geleverd van zijn goeden smaak.

H.

SPROKKELING.

De R. K. Kerk en de zedelijkheid. — In de *Vragen des tijds*, November 1878, vonden we een artikel: „Kettervervolging in Engeland, II", geschreven door S. van Houten.

Men denke hier niet aan *ketters*, in den gewonen zin van

dit woord, maar aan personen, die zich tegen hetgeen nog door allen, zoowel geloovige Protestanten als Katholieken, *zedelijkheid* genoemd wordt, op eene voor de gansche maatschappij gevaarlijke wijze vergrepen hebben.

Dat soort van ketters neemt de Heer S. v. H. onder zijne bescherming; maar de jurie's, die een veroordeelend vonnis over zulke ketters hebben uitgesproken, hekelt hij. Ziehier wat hij van de leden der jurie's zegt:

„Hunne misvatting [?] ligt, naar alle waarschijnlijkheid, „daarin, dat zij aan het begrip „goede zeden" een dogmati„schen inhoud hebben gegeven."

Bij hetgeen volgt, is er, om den zin te kunnen vasthouden, wel eenige attentie noodig.

„Zij hebben dat begrip toegepast, zooals zij het uit hunne „opvoeding, alzoo middelijk uit de in de protestantsche kerk„genootschappen bij traditie voortlevende begrippen der room„sche kerk kenden."

Als we dit stooterige en hortende zinnetje ontcijferen, komen we tot het volgende resultaat.

Het gewone begrip van zedelijkheid hebben de Protestanten uit de Katholieke Kerk meegenomen; maar tegenwoordig, nu de Protestanten meer en meer het geloof aan de bovennatuurlijke waarheden verliezen, wordt ook het begrip van de natuurlijke waarheden bij hen verduisterd: de Heer S. v. H. meent, dat het begrip van zedelijkheid nog moet gevormd worden.

't Blijkt dag aan dag duidelijker: de R. K. Kerk is *de zuil en de grondvest der waarheid* (1 Tim. III, 15), niet alleen van de bovennatuurlijke, maar ook van de natuurlijke waarheden, b. v. van de regtvaardigheid en de zedelijkheid.

MEDEDEELING VAN DE REDACTIE. — Om onze verzameling van authentieke stukken volledig te houden, zullen we ook de Jubilé-Encycliek, ofschoon reeds van elders aan onze lezers bekend, in ons maandschrift opnemen.

APOSTOLIESCH SCHRIJVEN

VAN

Z. H. PAUS LEO XIII,

WAARBIJ

EEN ALGEMEEN JUBILÉ

wordt uitgeschreven ter inroeping van de goddelijke hulp.

LEO PP. XIII

UNIVERSIS CHRISTI FIDELIBUS

PRAESENTES LITTERAS INSPECTURIS

SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

Pontifices Maximi Praedecessores Nostri ex veteri Romanae Ecclesiae instituto, ab ipso susceptae Apostolicae servitutis initio, caelestium munerum thesauros universis fidelibus paterna liberalitate aperire et communes in Ecclesia preces indicere consueverunt, ut ipsis spiritualis et salutaris lucri opportunitatem praeberent, atque ut eosdem ad aeterni Pastoris auxilium precibus, piacularibus operibus et solatiis pauperum conciliandum excitarent. Quod quidem ex una parte tamquam auspicale donum erat, quod supremi Religionis Antistites ab exordio Apostolici ministerii filiis in Christo suis largiebantur, ac veluti sacrum pignus illius caritatis qua Christi familiam complectebantur; ex altera vero solemne erat christianae pietatis et virtutis officium, quo fideles cum suis Pastoribus visibili Ecclesiae Capiti coniuncti fungebantur apud Deum, ut Pater misericordiarum non modo gregem suum, ut s. Leonis verbis uta-

mur [1]), *sed et ipsum Pastorem ovium suarum* propitius respiceret, adiuvaret et *custodire dignaretur ac pascere.*

Hoc Nos consilio adducti, appropinquante iam Natali die electionis Nostrae, praedecessorum Nostrorum exempla secuti indulgentiam ad instar generalis Iubilaei universo orbi catholico denunciare constituimus. Apprime enim novimus quam necessaria sit infirmitati Nostrae in arduo ministerio quod sustinemus, divinorum charismatum copia; novimus diuturno experimento quam luctuosa sit temporum in quae incidimus conditio, et quibus quantisque in fluctibus praesenti aevo Ecclesia laboret: ex publicis autem rebus in deterius ruentibus, ex funestis impiorum hominum consiliis, ex ipsis caelestis censurae minis, quae iam in aliquos severe incubuit, graviora in dies mala obventura formidamus.

Iamvero cum peculiare Iubilaei beneficium eo spectet, ut expientur animi labes, poenitentiae et caritatis opera exerceantur, precationum officia adhibeantur impensius, et cum sacrificia iustitiae et preces, quae concordi totius Ecclesiae studio offeruntur, usque adeo grata sint Deo ac frugifera ut divinae pietati vim facere videantur, firmiter confidendum est fore, ut Pater caelestis plebis suae humilitatem respiciat, et conversis in melius rebus optatam suarum miserationum lucem ac solatium adducat. Nam si, ut idem Leo Magnus aiebat [2]), *donata nobis, per Dei gratiam, morum correctione, spirituales inimici vincantur, etiam corporeorum nobis hostium fortitudo succumbet, et emendatione nostra infirmabuntur, quos graves nobis, non ipsorum merita, sed nostra delicta fecerunt.* Quapropter omnes et singulos Catholicae Ecclesiae filios enixe hortamur, et rogamus in Domino, ut Nostris suas etiam coniungant preces, supplicationes et christianae disciplinae ac pietatis officia, atque oblata hac Iubilaei gratia, hoc caelestium miserationum tempore, in animarum suarum lucrum et Ecclesiae utilitatem, Deo iuvante, studiosissime utantur.

Itaque de Omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Apo-

---

1) Serm. III., al. V., in anniv. Assumpt. suae.

2) Serm. I. de Quadrag.

stolorum Petri et Pauli auctoritate confisi, ex illa ligandi atque solvendi potestate, quam Nobis Dominus licet indignis contulit, universis et singulis utriusque sexus Christi fidelibus in alma urbe Nostra degentibus, vel ad eam advenientibus, qui Sancti Ioannis de Laterano, Principis Apostolorum, et S. Mariae Maioris Basilicas a Dominica prima Quadragesimae, nimirum a die secunda Martii usque ad diem primam Iunii inclusive, quae erit Dominica Pentecostes, bis visitaverint, ibique per aliquod temporis spatium pro Catholicae Ecclesiae et huius Apostolicae Sedis prosperitate et exaltatione, pro extirpatione haeresum, omniumque errantium conversione, pro Christianorum Principum concordia, ac totius fidelis populi pace et unitate ac iuxta mentem Nostram pias ad Deum preces effuderint, ac semel intra praefatum tempus esurialibus tantum cibis utentes ieiunaverint, praeter dies in quadragesimali indulto non comprehensos, aut alias simili stricti iuris ieiunio ex praecepto Ecclesiae consecratos, et peccata sua confessi sanctissimum Eucharistiae Sacramentum susceperint, et aliquam eleemosynam in pauperes vel in pium aliquod opus, prout unicuique devotio suggeret, erogaverint; ceteris vero extra urbem praedictam ubicumque degentibus, qui tres Ecclesias eiusdem Civitatis aut loci, sive in illius suburbiis existentes, ab Ordinariis locorum vel eorum Vicariis seu Officialibus, aut de eorum mandato et ipsis deficientibus per eos qui ibi curam animarum exercent designandas, bis, vel si duae tantum ibi adsint Ecclesiae, ter, aut si dumtaxat una, sexies, spatio trium praedictorum mensium visitaverint, aliaque recensita opera devote peregerint, plenissimam omnium peccatorum suorum Indulgentiam, sicut in anno Iubilaei visitantibus certas Ecclesias intra et extra urbem memoratam concedi consuevit, concedimus et impertimus; annuentes etiam ut haec indulgentia animabus, quae Deo in caritate coniunctae ex hac vita migraverint, per modum suffragii applicari possit et valeat. Praeterea locorum Ordinariis indulgemus ut Capitulis et Congregationibus tam saecularium quam regularium, Sodalitatibus, Confraternitatibus, Universitatibus, seu Collegiis quibuscumque memoratas Ecclesias processionaliter visitantibus, easdem visitationes ad minorem numerum pro suo prudenti arbitrio reducere queant.

Concedimus vero ut navigantes et iter agentes, ubi ad sua domicilia seu alio ad certam stationem se receperint, operibus suprascriptis peractis, et visitata sexies Ecclesia Cathedrali vel Maiori, aut parochiali loci eorum domicilii, seu stationis huiusmodi, eamdem Indulgentiam consequi possint et valeant. Regularibus vero personis utriusque sexus, etiam in claustris perpetuo degentibus, nec non aliis quibuscumque tam laicis quam Ecclesiasticis, saecularibus vel regularibus in carcere aut captivitate existentibus, vel aliqua corporis infirmitate seu alio quocumque impedimento detentis, qui memorata opera vel eorum aliqua praestare nequiverint, ut illa Confessarius ex actu approbatis a locorum Ordinariis in alia pietatis opera commutare, vel in aliud proximum tempus prorogare possit, eaque iniungere, quae ipsi poenitentes efficere poterunt, cum facultate etiam dispensandi super Communione cum pueris, qui nondum ad primam Communionem admissi fuerint, pariter concedimus atque indulgemus.

Insuper omnibus et singulis Christi fidelibus tam laicis quam Ecclesiasticis, saecularibus et regularibus, cuiusvis Ordinis et Instituti etiam specialiter nominandi, licentiam concedimus et facultatem, ut sibi ad hunc effectum eligere possint quemcumque presbyterum Confessarium, tam saecularem quam regularem, ex actu approbatis (qua facultate uti possint etiam Moniales, Novitiae, aliaeque mulieres intra claustra degentes, dummodo Confessarius approbatus sit pro Monialibus), qui eosdem vel easdem intra dictum temporis spatium, ad confessionem apud ipsum peragendam accedentes animo praesens Iubilaeum consequendi, et reliqua opera ad illud lucrandum necessaria adimplendi, hac vice et in foro conscientiae dumtaxat, ab excommunicationis, suspensionis, et aliis Ecclesiasticis sententiis et censuris, a iure vel ab homine quavis de causa latis seu inflictis, etiam Ordinariis locorum et Nobis seu Sedi Apostolicae, etiam in casibus cuicumque ac Summo Pontifici et Sedi Apostolicae *speciali licet modo* reservatis, et qui alias in concessione quantumvis ampla non intelligerentur concessi, nec non ab omnibus peecatis et excessibus quantumcumque gravibus et enormibus, etiam iisdem Ordinariis ac Nobis et Sedi Apostolicae;

ut praefertur, reservatis, iniuncta ipsis poenitentia salutari aliisque de iure iniungendis, et si de haeresi agatur, abiuratis prius et retractatis erroribus, prout de iure, absolvere; nec non vota quaecumque etiam iurata ac Sedi Apostolicae reservata (castitatis, religionis, et obligationis, quae a tertio acceptata fuerit, seu in quibus agitur de praeiudicio tertii semper exceptis, nec non poenalibus, quae praeservativa a peccato nuncupantur, nisi commutatio futura iudicetur eiusmodi, ut non minus a peccato committendo refrenet, quam prior voti materia) in alia pia et salutaria opera commutare, et cum poenitentibus huiusmodi in sacris ordinibus constitutis, etiam regularibus, super occulta irregularitate ad exercitium eorumdem ordinum, et ad superiorum assecutionem, ob censurarum violationem dumtaxat contracta, dispensare possit et valeat.

Non intendimus autem per praesentes super alia quavis irregularitate sive ex delicto sive ex defectu, vel publica vel occulta aut nota, aliave incapacitate aut inhabilitate quoquomodo contracta dispensare, vel aliquam facultatem tribuere super praemissis dispensandi seu habilitandi, et in pristinum statum restituendi etiam in foro conscientiae; neque etiam derogare Constitutioni cum appositis declarationibus editae a fel. rec. Benedicto XIV Praedecessore Nostro, quae incipit *Sacramentum Poenitentiae*; neque demum easdem praesentes iis qui a Nobis et Apostolica Sede, vel ab aliquo Praelato, seu Iudice ecclesiastico nominatim excommunicati, suspensi, interdicti, seu alias in sententias et censuras incidisse declarati vel publice denunciati fuerint, nisi intra praedictum tempus satisfecerint, et cum partibus, ubi opus fuerit, concordaverint, ullo modo suffragari posse aut debere. Quod si intra praefinitum terminum, iudicio Confessarii, satisfacere non potuerint, absolvi posse concedimus in foro conscientiae ad effectum dumtaxat assequendi indulgentias Iubilaei, iniuncta obligatione satisfaciendi statim ac poterunt.

Quapropter in virtute sanctae obedientiae tenore praesentium districte praecipimus, atque mandamus omnibus, et quibuscumque Ordinariis locorum ubicumque existentibus, eorumque Vicariis et Officialibus, vel ipsis deficientibus, illis, qui curam animarum exercent, ut cum praesentium Litterarum transumpta,

aut exempla etiam impressa acceperint, illa, per suas Ecclesias ac Dioeceses, Provincias, Civitates, Oppida, Terras, et loca publicent, vel publicari faciant, populisque etiam Verbi Dei praedicatione, quoad fieri possit, rite praeparatis, Ecclesiam seu Ecclesias visitandas ut supra designent.

Non obstantibus Constitutionibus et Ordinationibus Apostolicis, praesertim quibus facultas absolvendi in certis tunc expressis casibus ita Romano Pontifici pro tempore existenti reservatur, ut nec etiam similes vel dissimiles Indulgentiarum et facultatum hujusmodi concessiones, nisi de illis expressa mentio aut specialis derogatio fiat, cuiquam suffragari possint; nec non regula de non concedendis Indulgentiis ad instar, ac quorumcumque Ordinum et Congregationum sive Institutorum etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis, et consuetudinibus, privilegiis quoque indultis, et Litteris Apostolicis eisdem Ordinibus, Congregationibus, et Institutis illorumque personis quomodolibet concessis, approbatis, et innovatis: quibus omnibus et singulis, etiamsi de illis eorumque totis tenoribus, specialis specifica expressa et individua, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio, seu alia quaevis expressio habenda, aut alia aliqua exquisita forma ad hoc servanda foret, illorum tenores praesentibus pro sufficienter expressis, ac formam in iis traditam pro servata habentes, hac vice specialiter nominatim et expresse ad effectum praemissorum, derogamus, ceterisque contrariis quibuscumque. Ut autem praesentes Nostrae, quae ad singula loca deferri non possunt, ad omnium notitiam facilius deveniant, volumus ut praesentium transumptis vel exemplis etiam impressis, manu alicuius Notarii publici subscriptis et sigillo personae in dignitate Ecclesiastica constitutae munitis, ubicumque locorum, et gentium eadem prorsus fides habeatur, quae haberetur ipsis praesentibus, si forent exhibitae vel ostensae.

Datum Romae apud s. Petrum sub annulo piscatoris die XV mensis februarii Anno MDCCCLXXIX Pontificatus Nostri anno primo.

L. CARD. NINA.

dat is:

PAUS LEO XIII

AAN ALLE GELOOVIGEN, DIE DIT SCHRIJVEN ZULLEN LEZEN,

HEIL EN APOSTOLISCHEN ZEGEN.

Naar oud gebruik der Roomsche Kerk waren de Opperherders, onze Voorgangers, gewoon bij het aanvaarden van het Apostoliesch ambt de schatten der hemelsche gaven met vaderlijke mildheid voor alle geloovigen te ontsluiten, en gemeenschappelijke gebeden in de Kerk uit te schrijven, om hun de gelegenheid tot geestelijk en heilrijk voordeel te geven en hen tevens op te wekken, dat zij zich de hulp van den eeuwigen Herder door gebeden, boetewerken en de vertroosting der armen zouden verwerven. Dit was van de eene zijde eene heilspellende gave, door de Opperherders der godsdienst bij het begin van hunne Apostolische bediening aan hunne kinderen in Christus verleend, en als een heilig onderpand der liefde door hen aan het gezin van Christus toegedragen; van de andere zijde echter was het een heilige pligt van christelijke liefde en deugd, welken de geloovigen met hunne Herders en in vereeniging met het zigtbaar Hoofd der Kerk bij God vervulden, opdat de Vader der barmhartigheden niet enkel op zijne kudde, om met den H. Leo te spreken [1]), *maar ook op den Herder zelven zijner schapen goedgunstig mogt nederzien, Hem mogt helpen en bewaren en hoeden.*

Met die bedoeling hebben Wij bij den reeds naderenden verjaardag van Onze verkiezing besloten, naar het voorbeeld Onzer Voorgangers, een aflaat bij wijze van een Algemeen Jubilé voor de geheele Katholieke wereld uit te schrijven. Want Wij weten maar al te wel, hoe noodig Ons bij Onze zwakheid en Onze moeijelijke bediening de overvloed is der goddelijke genadegaven; Wij weten door lange ondervinding, hoe treurig juist nu de tijden zijn waarin wij verkeeren, en met wat al geweldige stormen de Kerk in onze dagen te kampen heeft;

1) Serm. III, al. V, in Anniv. Assumpt. suae.

en Wij vreezen, dat ons voortdurend nog zwaardere rampen zullen overkomen, zoo wegens de altijd verergerende openbare aangelegenheden en de verderfelijke raadslagen der goddeloozen, als om de bedreigingen zelven der straf van omhoog, welke reeds zwaar op eenigen drukt.

Daar nu de bijzondere gunst van een Jubilé ten doel heeft, dat de smetten der ziel uitgewischt, de werken van boete en liefde behartigd en de gebedsoefeningen te overvloediger verrigt worden; en daar de offeranden der geregtigheid en de smeekingen door den eenparigen ijver der gansche Kerk opgedragen, zóó aangenaam aan God en van zóóveel vrucht zijn, dat zij der goddelijke goedertierenheid geweld schijnen aan te doen; zoo mogen Wij vastelijk vertrouwen, dat de hemelsche Vader op de verootmoediging van zijn volk zal nederzien, en met verbetering der toestanden, het licht en den troost zijner ontfermingen zal verleenen. Want *worden*, gelijk dezelfde Leo de Groote zeide [1]), *met de ons door Gods genade geschonken verbetering der zeden, de geestelijke vijanden overwonnen, dan zal ook de sterkte onzer ligchamelijke vijanden zwichten en door onze verbetering onmagtig worden, wijl zij ons niet door hunne verdiensten, maar door onze misdrijven zoo hard verdrukken.* Daarom manen Wij al de kinderen der Kerk, in 't algemeen en in 't bijzonder, dringend aan, en bidden hen in den Heer, dat zij met Onze ook hunne gebeden en smeekingen, en de pligten van eene christelijke levenswijze en godsvrucht vereenigen, en van deze hun aangeboden genade van het Jubilé, in dezen tijd van hemelsche ontfermingen, met Gods hulp tot voordeel hunner zielen en tot nut der Kerk allerijverigst gebruik maken.

Alzoo dan steunende op de barmhartigheid van den Almagtigen God en het gezag der heilige Apostelen Petrus en Paulus, krachtens die magt van binden en ontbinden, welke de Heer Ons, hoewel onwaardig, geschonken heeft, vergunnen en verleenen Wij aan allen en iederen geloovige, van beider geslacht, die in Onze verheven stad wonen of derwaarts komen, een

---

1) Serm. I de Quadrag.

volkomen Aflaat van al hunne zonden, gelijk verleend pleegt te worden aan degenen die gedurende het Jubeljaar zekere kerken binnen en buiten de voormelde stad bezoeken, onder voorwaarde dat zij de Basilieken van den Heiligen Joannes van Lateranen, van den Vorst der Apostelen en van de H. Maria de Meerdere, te rekenen van den eersten Zondag der Vasten, namelijk van den 2en Maart af, tot den 1en Junij, den aanstaanden Pinkster-Zondag, ingesloten, tweemaal bezoeken en aldaar eenigen tijd aandachtig tot God bidden voor het heil en de verheffing van de Katholieke Kerk en dezen Apostolischen Stoel, voor de uitroeijing der ketterijen en de bekeering van alle dwalenden, voor de eendragt der Christen Vorsten en den vrede en de eenheid van geheel het geloovige volk en naar Onze meening, en éénmaal binnen den bovengezegden tijd, bij het gebruiken alleen van onthoudingspijzen, vasten, buiten de dagen, in de Veertigdaagsche-Vastenvergunning niet begrepen of op andere wijze toegeheiligd aan vasten van strenggenomen regt krachtens voorschrift der Kerk, en na belijdenis hunner zonden het Allerheiligst Sacrament des Altaars ontvangen, en eene aalmoes voor de armen of voor eenig vroom werk, naar ingeving van ieders godsvrucht, schenken; wat echter de overige, buiten de bovengezegde stad, waar ook, verblijvenden aangaat, dat zij drie kerken dierzelfde stad of plaats of harer vóórsteden, aan te wijzen door de plaatselijke Ordinarissen of hunne Vicarissen of Officialen, of op hun bevel en bij ontstentenis van hen, door degenen welke aldaar zielzorg waarnemen, tweemaal, of, zoo daar slechts twee kerken zijn, driemaal, of, zoo er maar ééne is, zesmaal, binnen de drie voornoemde maanden bezoeken, en de overige bovengemelde werken godvruchtig volbrengen; en Wij verwilligen, dat die aflaat aan de zielen, welke in Gods liefde uit dit leven verscheiden zijn, bij wijze van voorbede mag en kan worden toegevoegd. Bovendien vergunnen Wij aan de plaatselijke Ordinarissen voor de Kapittels en Congregatiën, zoo van seculieren als regulieren, voor vereenigingen, broederschappen, Universiteiten of Collegiën van welken aard ook, die voor-

noemde kerken in processie bezoeken, diezelfde bezoeken naar hun voorzigtig oordeel tot een kleiner getal te beperken.

Wij staan ook toe, dat zeevarenden en reizenden, wanneer zij in hunne woonstede of elders aan eene verzekerde verwijlplaats gekomen zijn, door het volbrengen der hierboven beschreven werken, en het zesmaal bezoeken der Kathedraal, of hoofdkerk of parochiekerk van hunne woonstede of bedoelde verwijlplaats, denzelfden Aflaat mogen en kunnen verdienen. Insgelijks voor de regulieren van beider geslacht, ook voor die altijd in klooster-slot verblijven, en zonder uitneming voor alle anderen zoo leeken als geestelijken, seculieren of regulieren, die in kerker of gevangenschap leven, of wegens ligchamelijke zwakte of eenig ander beletsel, welk ook, de bovengemelde werken of eenige daarvan niet kunnen volbrengen, vergunnen en verleenen Wij, dat een door de Ordinarissen der plaatsen voor het tegenwoordige goedgekeurde Biechtvader die werken in andere werken van godsvrucht vermag te veranderen of tot een anderen naast-toekomenden tijd uit te stellen en datgene op te leggen, wat de boetelingen vervullen kunnen, met de magtiging, om ten opzigte der Communie te dispenseren voor de kinderen, die nog niet tot de eerste Communie zijn toegelaten.

Bovendien, aan allen en iederen geloovige, zoo leeken als geestelijken, seculieren en regulieren, van iedere, anders ook bijzonderlijk op te noemen Orde of Instelling, verleenen Wij verlof en magtiging, om zich voor dat doel een priester tot Biechtvader te kiezen, die, seculier of regulier, voor het tegenwoordige is goedgekeurd; van welke magtiging ook gebruik kan gemaakt worden door de Klooster-zusters, Novicen en andere vrouwen, die binnen het klooster-slot wonen, mits de Biechtvader voor de Klooster-zusters goedgekeurd zij.

En zal deze Biechtvader de genoemde personen van beider geslacht, die binnen den voormelden tijd bij hem komen biechten met de meening om het tegenwoordig Jubilé te verdienen en de overige daartoe vereischte werken te volbrengen, voor dezen keer en enkel voor de regtbank des gewetens, mogen en kunnen ontbinden van de excommunicatie, suspensie en an-

dere kerkelijke vonnissen en censuren, door het regt zelve of door den bevoegden regter, om welke reden ook, uitgesproken of opgelegd, al zijn ze aan de plaatselijke Ordinarissen en Ons of aan den Apostolischen Stoel voorbehouden, zelfs in gevallen, aan wien ook en aan den Paus en den Apostolischen Stoel *op bijzondere wijze* voorbehouden, en die anders in geenerlei vergunning, hoe ruim ook, zouden geacht worden begrepen te zijn, alsmede van alle zonden en misdrijven, hoe zwaar en overgroot ze mogen wezen, ook die aan voornoemde Ordinarissen en Ons en den Apostolischen Stoel, als boven, voorbehouden zijn, onder oplegging van eene heilzame boete en van hetgeen verder naar regte moet opgelegd worden, en, in gevalle van ketterij, na voorafgaande afzwering en herroeping der dwalingen, zooals naar regte.

Ook zal hij alle soort van geloften, ook die welke onder eede gedaan en aan den Apostolischen Stoel voorbehouden zijn, mogen en kunnen veranderen in andere godvruchtige en heilzame werken, uitgezonderd altijd de gelofte van zuiverheid, de gelofte om in eene geestelijke Orde te treden en geloften met verpligting jegens een derden persoon en door dezen aangenomen, of waarin het belang van een derden persoon betrokken is, alsmede de straf-geloften, die voorbehoedend tegen de zonde genoemd worden, tenzij de te maken verandering niet minder geschikt wordt geoordeeld tot het beteugelen van het zondigen dan de eerste inhoud der geloften.

Ook zal hij zoodanige boetelingen, die de heilige wijdingen hebben ontvangen, ook regulieren voor de uitoefening hunner orde-bedieningen en het verkrijgen van hoogere orden mogen en kunnen dispenseren in geheime irregulariteit, alleen namelijk als die beloopen is door het schenden der censuren.

Wij bedoelen echter niet, bij deze in eenige andere irregulariteit, hetzij uit misdaad, hetzij uit gebrek ontstaan, openbare of geheime, of in hoe ook aanklevende beruchtheid, onbekwaamheid of onbevoegdheid te dispenseren, of éénige magt te geven, om ten opzigte van het hier genoemde te dispenseren of bevoegd te maken en in den vorigen staat te herstellen, zelfs niet voor de regtbank van het geweten; ook niet afbreuk te doen aan

de Constitutie, met de bijgevoegde verklaringen, uitgevaardigd door Onzen Voorganger van zal. ged. Benedictus XIV, die aldus aanvangt: *Sacramentum Poenitentiae*; noch ook dat dit Schrijven eenigerwijze te baat kunne of moete komen aan diegenen welke door Ons en den Apostolischen Stoel of door eenigen Prelaat of Kerkelijken Regter bij name geëxcommuniceerd, gesuspendeerd, geïnterdiceerd of in andere veroordeelingen en censuren vervallen te wezen verklaard of openbaar afgekondigd zijn geworden, bijaldien zij niet binnen den voornoemden tijd voldoening hebben gegeven en met partijen, des noodig, in vergelijk zijn gekomen. Bijaldien zij binnen den bovenbepaalden termijn, naar het oordeel des Biechtvaders, geen voldoening kunnen geven, vergunnen Wij, dat zij, voor de regtbank des gewetens, kunnen geabsolveerd worden, alleen voor zoover noodig is om de aflaten van het Jubilé te verwerven en onder oplegging van den pligt, om te voldoen zoodra zij dit vermogen.

Weshalve Wij, krachtens de heilige gehoorzaamheid, bij dezen aan alle geestelijke Overheden, waar ook, en aan hunne Vicarissen en Officialen, of waar zij niet zijn, aan hen die zielzorg uitoefenen, ten strengste bevelen en gelasten, om, na ontvangst van een afschrift of van een gedrukt exemplaar van dit Schrijven, het in hunne kerken, bisdommen, provinciën, steden, vlekken, landen en plaatsen af te kondigen, of te doen afkondigen, en aan het volk, dat zooveel mogelijk ook door de prediking van Gods woord goed behoort voorbereid te zijn, de kerk of de kerken aan te wijzen, die, zooals gezegd is, moeten bezocht worden.

En dit alles, niettegenstaande de Apostolische Constitutiën en Verordeningen, vooral die, waarbij de magt om in zekere genoemde gevallen te absolveren, zoozeer aan den tijdelijken Paus van Rome wordt voorbehouden, dat zelfs het verleenen van zoodanige of andere aflaten en dergelijke volmagten niemand baten kan, tenzij daarvan uitdrukkelijke melding gemaakt, of in het bijzonder daaraan gederogeerd wordt; niettegenstaande de regel om geen aflaten *ad instar* te verleenen; niettegenstaande de statuten en gewoonten van welke Orden, Congregatiën en Instituten ook, zelfs al waren die met eede, Apostolische be-

vestiging, of waardoor anders ook, bekrachtigd; niettegenstaande de privilegiën, verleend en bij Apostolische brieven aan die Orden, Congregatiën en Instituten en hunne leden op welke wijze ook toegestaan, goedgekeurd en vernieuwd; aan al die stukken, al moest ook daarvan en van geheel hun inhoud speciële, specifieke, uitdrukkelijke en individuele melding gemaakt worden, zoodat algemeene bepalingen van denzelfden zin niet voldoende zouden zijn, of al moest eenige andere uitdrukking gebezigd, of eenige andere bijzondere vorm daarvoor onderhouden worden; aan alle en elk dier stukken, hun inhoud hierbij voor genoegzaam uitgedrukt en den voorgeschreven vorm voor in acht genomen houdende, zoowel als aan alles, wat overigens met dit Schrijven in strijd mogt zijn, derogeren Wij voor ditmaal in het bijzonder met name en uitdrukkelijk, opdat het hier bepaalde van kracht zij.

Opdat echter dit Ons Schrijven, dat niet naar iedere plaats in het bijzonder verzonden kan worden, te gemakkelijker tot aller kennis kome, verlangen Wij, dat aan de afschriften of aan de gedrukte exemplaren daarvan, mits zij door een publiek notaris eigenhandig onderteekend en met het zegel van een in Kerkelijke waardigheid geplaatst persoon voorzien zijn, waar ter plaatse en waar ter wereld ook, volkomen dezelfde waarde gehecht worde, welke men aan dit Schrijven hechten zou, zoo het overgegeven of vertoond werd.

Gegeven te Rome bij St. Pieter onder den Visschersring, den XVen der maand Februarij van het jaar 1879, van ons Pausschap het eerste.

L. KARDINAAL NINA.

DE ONSTERFELIJKHEID DER ZIEL ALS EENE DRIEVOUDIGE DAADZAAK BESCHOUWD.

(*Vervolg* van blz. 152).

II. DE GETUIGENISSEN VAN 'T MENSCHDOM.

In umbra mortis sedent (Luc. I, 79).
Magna clamant voce per umbras.
(Virgilii Aen., lib. V).

De beweringen van een enkel mensch geven niet altijd eene volstrekte zekerheid, omdat hem eenige van de voorwaarden, met regt vereischt om de waarheid van eene daadzaak of gebeurtenis vast te stellen, kunnen ontbreken. Anders is het gesteld met de getuigenis van eene menigte menschen; want 't is *moreel* onmogelijk, dat zij bedrogen hebben, of dat zij hebben willen bedriegen. Bij eene algemeene bewering zou 't gevaarlijk, ja vermetel zijn dezelve te ontkennen, en hem die zich daartoe zou durven verstouten, zou men met regt het gezond verstand kunnen ontzeggen.

Deze opmerking is ook in onze dagen toepasselijk: hoort men sommige van de hedendaagsche geleerden 't woord voeren, dan zou men zeggen, dat het verstand, de gezonde rede met hen begonnen was, en dat het verleden, het duistere en verduisterend verleden, enkel menschen zonder

waarde, zonder doorzigt bezat, wier getuigenis men 't regt heeft te verachten, omdat zij (aldus waant men) onbekwaam waren over eenige daadzaak en gebeurtenis een gezond oordeel te vellen; daartoe was hunne kritiek niet genoeg verlicht.

Dusdanige beoordeeling toont veel hoogmoed en weinig oordeel. Met de oude, gezonde redekunde of logica beweren wij integendeel, dat het getuigenis van het menschdom op een zekeren en onwrikbaren grond berust.

De voorwerpen van dit getuigenis zijn niet alleen de uiterlijke daadzaken, maar ook de waarheden van 't gezond verstand, van den *sensus naturae communis*.

De waarheden, die ieder mensch in zich zelven ontdekt en waarneemt, omdat God ze er heeft geplaatst, deze waarheden kunnen gemakkelijk geconstateerd worden; want zij hangen niet af van zekere gesteldheid van geest, noch van zekeren wetenschappelijken, staatkundigen of zedelijken vooruitgang; neen, daartoe behoeft men slechts mensch te zijn.

Wie dus zou die waarheden durven loochenen, terwijl 't geheele menschdom ze altijd met ééne stem, de stem van alle eeuwen en volken, heeft verkondigd? Hoe groot ook de geesteskracht van een mensch zijn mag, zijne ontkenning dier waarheden wordt gelogenstraft door de stellige getuigenis van 't menschelijk geslacht.

De onsterfelijkheid der ziel nu is eene dier waarheden van 't gezond verstand, algemeen en altoos door het menschdom betuigd.

Niettegenstaande de drogredenen van de moderne sophisten en materialisten, gelooft het menschdom algemeen en gedurig aan het toekomstig leven, gelijk het aan

God, aan het bestaan zijns ligchaam, zijner ziel en van zich zelven gelooft. Dit geloof is natuurlijk, is eene spontane natuurdrift. Deze natuurdrift staat onwrikbaar vast bij alle volken der aarde, niettegenstaande de onwetendheid, die hen belet derzelver verheven beteekenis te begrijpen; zij duurt voort, in weerwil van de vooringenomenheid der ongeloovige geleerden en van de driften des kwaden gewetens, die dezelve pogen te onderdrukken en te verstikken (Henri Martin, *De l'immortalité de l'âme*).

Een geloof nu van alle tijden en alle oorden drukt noodzakelijk de waarheid uit; zoo niet, dan zou men moeten twijfelen aan de menschelijke rede, ja God beschuldigen, die met het menschdom zou spotten, door hun eene dwaling, voorzien met alle teekenen der waarheid, voor te stellen.

Zulk eene beschuldiging zou ten eenemale eene misdaad en eene dwaling zijn.

Het blijft dus waar en bewezen, dat het getuigenis des menschdoms aangaande de onsterfelijkheid der ziel eene *onwrikbare daadzaak* is, zooals de natuurwetenschappen geen tweede opleveren, en hierdoor gewint ons betoog eene nieuwe kracht.

Laat ons dan zonder schroom beginnen met de geschiedenis van de volkeren der oudheid, wier aandenken tot ons gekomen is, te raadplegen; de bewijsstukken die zich voor onze oogen zullen opdoen, zijn verzeld met eene bewonderenswaardige kracht van overtuiging.

Onder de landen der oudheid behooren wij vooreerst Egypte te noemen, waar het eerst eene wonderbare beschaving bloeide, zoodat het reeds 't doel scheen bereikt te hebben, toen andere volken naauwelijks in de geschie-

denis genoemd werden. Indien wij dan Egypte ondervragen, verhaalt ons Herodotus, de oudste geschiedschrijver na Moses, dat de Egyptenaren het eerst hebben gezegd, dat de ziel van den mensch onsterfelijk is. Algemeen bekend is de plegtigheid, met welke zij het gedrag van de pas overledenen onderzochten, eer deze der begrafenis werden waardig gehouden. Was het vonnis gunstig, dan prezen verwanten en vreemden beurtelings den overledene als iemand, die met de deugdzame menschen in de toekomstige wereld eeuwig moest leven.

De hedendaagsche reizigers (Dalfi, *Viaggio Biblico*, I vol.) ontdekten, in de tempels van dit wonderbaar land, gedenkteekenen, waarin het denkbeeld van de onsterfelijkheid der ziel met eene soort van overdaad wordt herhaald. Zij, die de verzameling van Egyptische graven in 't Louvres te Parijs bezocht en bezigtigd hebben, zijn er ten volle van overtuigd. Daar ziet men vaak de *weging der ziel* en 't vonnis dat er op volgt; dan ook de bestraffingen en belooningen (Herodotus, l. II, c. 34. Diodorus Sicul.-*Biblioth. hist.* l. I, c. 92).

Er bestaat (Champollion, *Egypte ancienne*, p. 12 et suiv.) een lijkritueel, dat men bij de mummiën plaatste, en dat, gezamenlijk met de lijkschilderijen, leerde dat de zielen haar vonnis gingen ontvangen bij de helsche regters onder het voorzitterschap van Osiris, en dat de zielen der geregten hunne ligchamen op nieuw moesten bezielen voor een onsterfelijk en overgelukkig leven. Diezelfde berigten vindt men ook in een ander Egyptiesch document, het *boek der zielsverhuizingen* (Brugsch. Berlijn, 1861).

Eene merkwaardige plaats uit het *lijkritueel of doodenboek,* door Lenormant vertaald (*Hist. ancienne de l'Orient*,

I, 319) doet ons het geweten en de wet der Egyptenaren te naauwkeurig kennen, om ze niet aan te halen. De overledene spreekt: „Ik heb niet gelasterd. Ik heb niet gestolen. Ik heb niet verraderlijk een doodslag begaan. Ik heb niemand gruwzaam mishandeld. Ik heb geen twist veroorzaakt. Ik ben niet lui geweest. Ik heb mij niet bedronken. Ik heb geen onregtvaardige bevelen gegeven. Ik ben geen onbetamelijke nieuwsgierigheid gevolgd. Ik heb mijnen mond niet geopend voor ijdele praat. Ik heb niemand geslagen. Ik heb niemand schrik aangejaagd. Ik heb van niemand kwaad gesproken. Ik heb mijn hart niet door nijd laten verteren. Ik heb noch den koning noch mijn vader gelaakt. Ik heb geen betigtingen gedaan. Ik heb mijn slaaf geen onregt aangedaan noch mijne magt tegen hem misbruikt." Hierop begint de overledene het goede te berigten dat hij heeft gewerkt: „Ik heb den goden de schuldige offeranden gebragt. Ik heb de hongerigen gespijzigd. Ik heb de dorstigen met drank gelaafd. Ik heb den armen kleeding gegeven." Dan volgt zijne regtvaardiging ten opzigte van de openbare wetten en politievoorschriften. Zijne vervulling van de godsdienstige voorschriften bevestigt hij door deze plegtige verklaring: „Ik heb de gebeden niet veranderd, niets bij derzelver tekst gevoegd; ik heb het eigendom der tempels en der priesters voor heilig gehouden, hunne kudden niet benadeeld, noch in de meren der goden gevischt, noch offergiften vervreemd. Ik heb de heilige golven des Nijls niet bezoedeld." Na deze verklaringen volgt de *weging van 't hart*, in tegenwoordigheid van *Thoth*, *Horus* en *Anubis*: Thoth schrijft het resultaat der onbedriegelijke weegschaal op, en de overledene ontvangt van den troon van Osiris

't verdiende eindvonnis, dat onmiddellijk voltrokken wordt. De veroordeelden worden of op de aarde in een beest of door de duivelen in de vuurpijnen der hel gesleurd. Is het vonnis gunstig, dan gaat de overledene in de zaligheid van Osiris over. Daar wacht hem een vreugdevol leven; hij volgt den zonnegod en zal hem verzellen in de hemelkringen; en volgens 't derde deel van 't doodenritueel wordt hij, als 't ware, met hem vereenzelvigd.

Uit het voorafgaande verslag blijkt duidelijk, hoe zeer het denkbeeld der onsterfelijkheid ontwikkeld was onder de Egyptenaren, zoo hoog geschat onder de volkeren der oudheid wegens hun verstand en hunne wijsheid.

Verlaten wij den Nijl om onze oogen te vestigen op de landen tusschen den Euphraat en den Tiger. De Schriftuur en de monumenten daar onlangs opgedolven berigten ons genoegzaam, dat daar oudtijds magtige en bloeijende volkeren zetelden, uitmuntende door hunne heerschappij, zeden en beschaving. De oudste koningen van die rijken noemden zich meesters van vier stammen of talen: *Arbalisan.* Behalve de afstammelingen van *Sem* woonden er ook *Turaniërs* en deelden in dezelfde maatschappelijke ontwikkelingen. Onder die bloeijende volksstammen was 't geloof aan de onsterfelijkheid en den voortduur der ziel na dit leven diep in hart en geest gegrift. Dit geloof is klaar uitgedrukt in de oude Babylonische legende over *Izdubar's* en *Istar's* neerdaling in de hel. Izdubar treurt over 't verlies van zijnen vriend; hij weet, dat die vriend in de benedenwereld is, in 't land zonder troost en vreugde. Hij bidt dus voor deszelfs verplaatsing in 't rijk der zaligen. De goden aanhooren zijn smeeken; de aarde opent zich, en de geest van *Heabani* rijst er uit op als geboeide en

bidt vurig om naar de woonplaats der zaligen te worden gebragt, waar deze, met diademen versierd, op troonen zitten. In 't gebed voor een koning, die de tempels rijk begiftigd had, wordt gesmeekt dat hij na dit leven moge vertoeven in de vreugde van den Zilverberg, in 't hemelsch paleis, in de woonstede der zaligheid. Deze overlevering kan ook toegepast worden op al de stammen der *Turanische* volkeren, uit welke de *Chaldeërs* ontsproten zijn. De *Magyaren*, de oude *Scythen* en *Finlanders* hadden, volgens Lenormant, hetzelfde geloof (*La magie chez les Chaldéens*. Paris. 1874. p. 26 et suiv.) Mone, in zijne *Geschiedenis van 't heidendom* (I. S 109), verhaalt dat de Issodonen en de Caspiërs een denkbeeld hadden van het toekomstige leven.

Laat ons nu overgaan tot de Hindoes der oudheid. De bewijzen van hun geloof aangaande den toestand der zielen na den dood vindt men in het *Wetboek van Manu*, merkwaardig gedenkstuk, dat tot de hoogste oudheid opklimt en alles behelst wat met het godsdienstig en staatkundig leven van den mensch in betrekking staat (*Livres sacrés de l'Orient*, traduits par Pauthier, p. 331 et suiv.). Deze boeken nu leeren stellig, dat de studie der Veda's het beste middel is om zich de gelukzaligheid in dit en in 't ander leven te bezorgen. Verder volgen bedreigingen om de straffen der pligtigen aan te toonen. Zij die zich in ijdel genot en wellust hebben gewenteld, zullen eerst in de afgrijselijke woningen der hel nederstorten, waar hun alle soorten van kwalen bereid zijn. Later herboren in eenig dier, zullen zij nog onderhevig zijn aan gedurige pijnen.

Onder de oudste gedichten der Hindoes is er een boven alle andere vermaard: het *Mahâbhârata*, dat ook de

idee van 't toekomstig leven zeer duidelijk uitdrukt. „Gelijk men, zegt het, een oud kleed wegwerpt en nieuwe kleederen aantrekt, zoo de ziel: een verouderd ligchaam afleggend, doet zij een nieuw ligchaam aan, ontvlugt de noodlottige wegen, die tot de hel leiden, bewerkt haar heil en gaat naar den hemel, in de hoogste woonplaats, waar noch zon, noch maan, noch eenig aardsch licht, maar een eeuwige dag schittert" (*Poésies héroïques des Indous*, Eichoff. 288).

Een Jesuiet, missionaris der 15e eeuw, na alle fabelen der Hindoes opgeteld te hebben, voegde er bij, dat men er toch groot nut uit kon trekken, omdat, niettegenstaande vele ongerijmdheden, die heidenen overtuigd waren van de onsterfelijkheid der ziel, de bestraffing der zonde en de belooning der deugd in 't toekomstig leven (*Lettres édifiantes.* Tom. III, p. 251).

't Is niet onbekend dat, tot de laatste tijden toe, dweepzuchtige Hindoes zich uit godsvrucht onder de raderen van de wagens der afgoden lieten verpletteren, gedreven door de overtuiging, dat zij door deze opoffering het hoogste geluk zouden bereiken; anderen stortten zich in den heiligen vloed des Ganges, ook overtuigd, dat de hemel hun deel zou worden, zoo zij in de golven van dien stroom hun laatsten snik gaven.

In de *Puranas*, dichtwerken van een later tijdstip dan het Wetboek van Manu, schilderen dichters de toekomstige straffen als afgrijselijk. De helverblijven zijn zoo talrijk als de misdaden, die moeten gestraft worden. Daar moeten de zondaren voor woorden, gedachten en werken naar een juiste evenredigheid lijden. De zielsverhuizing, bekend onder de Egyptenaren en de Grieken, werd ook

door de Hindoes aangenomen. Hoe ontstond deze dwaling? In 't leven der menschen komen rampen voor, die, in zich zelve onverklaarbaar, door de Hindoes beschouwd werden als straffen voor vroegere misdaden. Uit deze dwaling blijkt wederom de onuitroeibare overtuiging der volkeren, dat men *met zijne werken voortleeft aan gene zijde van 't graf.* Om nogtans aan de bestraffingen te ontsnappen, werd ook in Indië een stelsel verzonnen, namelijk 't stelsel der *Nirvana*, dat op de keper beschouwd, 't pantheïsme behelst. Het eenig wezen, het *alwezen*, is *Vichnoe*; er bestaat niets als hij alleen: 't heelal is zijn kleed, zijn vorm. De Nirvana verwierp dus de onderscheiding der wezens als eene dwaling. Dat eenig wezen, deze wereldziel, wordt ook soms *Brahma* genoemd. Dit te erkennen is de ware wijsheid. Wie ze bezit, is niet onderhevig aan eene wedergeboorte. *Gelijk de stroomen in den Oceaan hun einddoel ontmoeten, hunne namen en hunne gedaanten verliezen; aldus keert de wijze, bevrijd van naam en gestalte, in de goddelijke ziel terug.* In dit pantheïsme ziet men duidelijk het denkbeeld van 't voortbestaan der ziel na den dood.

Grootsch, alhoewel vreemdsoortig voor ons, was de beschaving der volkeren van den *Ephraat* en den *Tiger*, maar onder de Hindoes nog verbazender. Ook in 't onmetelijke rijk der Chinezen ontmoeten wij eene even groote ontwikkeling. De missionarissen der 15e eeuw betuigen dat stellig Aan 't hoofd van alle wetgevers van het rijk des midden staat *Confucius* (551 vóór Chr.). Voor hem verscheen *Laotseu*, een der grootste wijsgeeren van China, wiens grondregels overgegaan zijn in 't geloof des volks. Laotseu erkent stellig de onsterfelijkheid der ziel. Ver-

eenzelvigd, zegt hij, met de hoogste rede, bestaat ze eeuwig. Al wordt ook haar ligchaam vernield, behoeft zij de vernietiging niet te vreezen (*Livres sacrés de l'Orient* par Pauthier). Confucius verzamelde wat vroegere wetgevers en wijsgeeren van zijn vaderland hadden geuit over godsdienst, philosofie en geschiedenis van zijn volk. In zijne schriften veronderstelt hij de ideën van hetzelfde volk nopens het andere leven, en het voortbestaan der ziel na den dood. Volgens hem rijst de geest naar den hemel; het ligchaam vergaat en wordt aarde (*Zeitschrift der m. l. Gesch.* XX-S. 474). Ook dient tot bewijs van ons onderzoek de vereering der vooruderen en 't aanroepen der Geesten. Daaruit blijkt duidelijk, dat te midden van vele verdolingen de natuurdrift spreekt en de onsterfelijkheid verkondigt. Ook in 't godsdienstig stelsel van *Buddha* of *Fo*, gelijk de Chinezen hem noemen, wordt de idee der onsterfelijkheid vastgehouden.

Onlangs bezocht een missionaris der Lazaristen, Vader Baltus, eene pagode, pagode van de hel genoemd, waar alle kwalen der verdoemden voorgesteld zijn door middel van ontelbare standbeelden. Een uitgesneden Mandarijn is de *Minos*, welken die heidenen tot regter van hunne hel gemaakt hebben. Op een tafeltje in de nabijheid leest men een opschrift, dat hij de kwaden straft en de goepen beloont.

Ook de *Thibetanen* houden de ziel voor onsterfelijk. In 't verhaal zijner reis naar Thibet zegt ons de *Abbé Durand*, dat een *Lama* (Thibetaansch priester) hem verzekerde, dat zijne landgenooten een hemel en eene hel, belooning der goeden en bestraffing der boozen, met één woord, de onsterfelijkheid der ziel aannemen.

Onder de oude Buddhistische volken, die in *Ceylon, Siam, Birman, Tongkin, Thibet, Mongolië*, in China en Japan zetelen, is 't geloof aan de onsterfelijkheid niet minder verspreid, niet minder vast, niet minder levendig. Men schat de aanhangers van Buddha op 300 millioen. In een der hoofdschriften van 't Buddhisme verhaalt Buddha de duizend- en milioensoortige pijnen, die hij voor fouten van een vroeger leven moest onderstaan. In een geschrift uit Ceylon worden de straffen der goddeloozen beschreven: b. v. wie moordt of doet moorden, moet in zijn leven harde straffen lijden en in de hel wedergeboren worden. Wie steelt, valt in den afgrond der hel.

De hoogste zaligheid voor de Buddhisten is de *Nirvana*. Wat nu is deze Nirvana? Het *niet*, meenden sommige uitleggers van het gedicht, waarin die leer wordt voorgedragen. Maar *Ed. Fouceaud*, de beste en grondigste vertaler en kenner der Buddhistische schriften, beweert het tegendeel; is de *Nirvana* het absolute niet (*le néant absolu*), hoe kan Buddha dan zelf zeggen: „Ik zal, nadat ik zal ingetreden zijn in de *Nirvana*, talrijke wonderen toezenden aan den held, die dit boek zal uitleggen. Terwijl hij leest, zal ik hem mijn lichtglans toonen of door mijn eigen mond er bijvoegen, wat hem onder 't lezen bij dwaling zou kunnen ontsnappen." Hier wordt dus Buddha als handelend, verschijnend, sprekend voorgesteld in den toestand der Nirvana. De rationalistische verklaring valt dus, en ons betoog blijft onwrikbaar.

Laten wij, om dit betoog nog algemeener en nog meer slaande te maken tegen onze tegenstanders, nog sommige andere aanhangers van Buddha hooren. De *Siamezen* wanen, dat de zielen der overledenen schrik kunnen aan-

jagen door verschijningen, droomen, enz. enz. Om deze spookgeesten te bevredigen, doen zij ze door afgodspriesters bezweren en uit hun midden verbannen. In *Arakan* maakt men bij 't lijk veel gebulder, om de zwarte kat te verjagen. Opdat de ziel geen gebrek lijde in de andere wereld, legt men in 't graf gouden en zilveren munten, paarlen voor de rijken en rijst voor de armen. In *Japan* vereert men de overledene keizers onder den naam van *Kamis*. Soms dooden dweepzuchtigen zichzelven om 't overwereldsch geluk eerder te genieten. Er zijn onder die volkeren nog zeer veel andere gebruiken, die 't denkbeeld der onsterfelijkheid verzinnelijken. Zoo diep is dat denkbeeld in 's menschen hart geprent; overal bloeide die hoop, en vrij mag men met een dichter zingen:

Noch köstlicheren Samen bergen
Wir trauerend in der Erdeschoss,
Und hoffen dass er aus den Särgen
Erblühen soll zu schöner'm Loos.

Ten westen van het gebied des Brahmismus en Buddhismus, tusschen den Indus en 't stroomgebied van den Euphraat en den Tiger, ontmoeten wij de Iranische volksstammen, nu zamengevat onder den naam van Ariërs, niet onbekend in de aardrijkskunde der oudheid. Strabo spreekt ons van 't land *Ariana*. De voornaamste van die stammen zijn de *Baktriërs*, de *Meden* en de *Perzen*. Hier kunnen wij onze berigten uit inlandsche en buitenlandsche bronnen putten. Deze bevinden zich in de schriften der Grieken, die door de Perzische oorlogen in levendig verkeer met die landen waren geraakt. De inlandsche bronnen zijn de schriften onder naam van *Zendavesta's* bekend. Volgens de Grieksche verhalen en de

leer van de Zendavesta, namen die volkeren eene geestenwereld aan: van den eenen kant goede geesten onder 't opperbevel en beheer van *Ormuzd*, van den anderen kant booze geesten onder de heerschappij van *Ahriman*. Deze laatste geesten nu zijn in gedurigen strijd tegen de menschen, die 't heir van Ormuzd ondersteunen en als loon de onsterfelijkheid ontvangen. Ook de opstanding der ligchamen wordt geloofd. Het lot der geregte zielen is gelukkig: zij worden door hemelsche geesten voor den troon van Ormuzd geleid, waar hun een eindelooze zaligheid verleend wordt, terwijl de goddeloozen in 't land der duisternissen wonen, waar zij degelijk gestraft worden. (*Zeitschrift fur orient. Wiss.*)

Verder naar 't westen, in Klein-Azië, ontmoeten wij volken, in welke Oostersche en Hellenische beschaving elkander naderden. De Syriërs en Pheniciërs verdienen het eerst onze aandacht. De Pheniciërs waren, zooals men weet, 't grootste handelsvolk der oudheid. Hunne volkplantingen vindt men in *Mesopotamië*, *Egypte*, *Klein-Azië*, op de *eilanden* der *Middellandsche-* en *Egeïsche zee*, *de noordkust van Afrika* en in *Spanje*. Hun geloof aan de onsterfelijkheid blijkt uit hunne *legenden*, die met de legenden van Egypte en Griekenland overeenkomen. Dit is het geval in de legenden van *Osiris*, *Ermun*, *Attis*, *Adonis*. Men vierde zijnen dood met klaaggesteen; maar die plegtigheid eindigde met jubelende vreugde over zijn herleven en terugkeer uit de benedenwereld (Movers, *Die Religion der Phenicier* I, 532).

In Tyrus vierde men de opwekking of verrijzenis van den Phenicischen Hercules. Helden en weldoeners van 't menschdom werden vergood en beschermden hen, die ze

vereerden. Het zelfverbranden heerschte onder de Phenicièrs. Kinderen werden er gebrandofferd om van 't ligchaam bevrijd en met de goden vereenigd te worden. De *Kanaänieten* en de *Syriërs* volgden dezelfde gebruiken (Schöman, *Griechische Alterthümer* — Preller, *Griechische Mythologie* 632). Volgens deze twee schrijvers stemden andere bewoners van Klein-Azië met de Phenicièrs en Syriërs daarin overeen. *Overal hooren wij dus, bij onbeschaafde en beschaafde volkeren, dezelfde natuurstem, die het bestaan van een toekomstig leven voor den mensch luid en onverzettelijk verkondigt.*

In de voorafgaande verhalen hebben wij reeds het geloof aan de onsterfelijkheid der ziel onder de oudste heidensche volken van Afrika en Azië ontmoet met eene algemeenheid en eene klaarheid, die niet den minsten twijfel gedoogen. Wij gaan nu over tot de meest beschaafde volken dierzelfde oudheid, de *Grieken* en de *Romeinen*. Onder hen werd 't voortbestaan der ziel na dit leven niet alleen aangenomen in de algemeene overlevering des volks, maar ook wetenschappelijk gestaafd door de uitmuntendste wijsgeeren, wier gezag heden nog aangehaald wordt voor de gewigtigste vraagstukken. In hunne lessen en schriften verklaarden zij niet alleen hun persoonlijk gevoelen, maar vaak waren zij ook de welsprekende vertolkers van 't algemeen volksgeloof. Ten opzigte van dat geloof waren zij wat sommige optische werktuigen zijn voor 't licht; zij vereenigden de stralen van dat geloof en zetten hetzelve grooter kracht bij.

Het Hellenische volk en deszelfs wijsgeeren geven ons de in de oudheid zekerste en naauwkeurigste berigten over de vraag, die ons hier bezighoudt. Zelfs de beknopte schets, die wij in deze verhandeling er van kunnen geven,

zal ons wederom in die overtuiging bevestigen, en bewijzen hoe diep en onuitwischbaar het denkbeeld van een toekomstig leven en 't onsterfelijk voortbestaan met zijne beloningen en straffen in 's menschen geest en hart is geprent.

Een der heiligste pligten onder de Grieken was de beaarding der dooden, omdat, volgens hun wangeloof, de zielen der overledenen of gesneuvelden zonder begrafenis, geene plaats konden ontvangen in 't rijk der dooden. Schande en heiligschennis was het dezen pligt te verzuimen, en bevelhebbers die denzelven verwaarloosden, werden zwaar gestraft. Antigone, om haar broeder na zijn dood de rust te bezorgen, aarzelt niet, zij eene zwakke vrouw, Kreons verbod te tarten, wiens onmenschelijke wraak die begrafenis wilde verhinderen. Volgens Homerus zitten in de benedenwereld als regters Minos en Rhadamanthus, die de goeden naar de zaligheid van het Elysium zenden, terwijl zij de kwaden in de handen der wraakgodinnen (Erinnyen) ter straffe overleveren. Ook de helden van *Homerus* kennen de idee der onsterfelijkheid. Bij 't verbranden des lijks van Patroclus giet Achilles wijn op den brandstapel en roept de ziel van zijnen vriend aan. *Hesiodus* prijst de eilanden der zaligen. Maar geen Grieksche dichter heeft 't toekomstig leven zoo heerlijk geschilderd als *Pindarus*. Dit is wel de schoonste straal van 't zedelijk schoone, dat in zijne zangen schittert. Zoo zingt hij in de tweede Olympische ode: „Een regtschapen, deugdzaamd man kan over zijn toekomstig lot gerust zijn. Maar dé zielen der goddeloozen worden na dit leven gestraft. Onder de aarde spreekt eene vierschaar, door 't noodlot ingesteld, het vonnis over de zonden en wreedheden, bedreven in 't rijk van Zeus (Jupiter). Daar leiden de goeden een leven zonder

tranen en worden door de goden geëerd, omdat zij tijdens hun aardsch leven genoegen vonden in de beoefening der deugd, terwijl de gedoemden ijselijke straffen ondergaan. Wie is vast blijven staan op 't pad der deugd en zijne ziel heeft bewaard van onregt, heeft den weg van Zeus die naar den burg van Kronos leidt. Daar spelen zachte windjes van den Oceaan rondom het eiland der zaligen; met bloemen en kransen omwinden zij hunne armen en hoofden en wandelen in 't gezelschap der regtvaardigen, in tegenwoordigheid van Radamanthus, bijzitter van Kronos (Saturnus). Al drongt gij door tot in den diepsten afgrond der aarde, al vloogt gij op tot de hoogste hemelen; de straf die gij verdiend hebt, zal u treffen, óf hier beneden óf in de hel óf in een nog schrikkelijker oord (Van Limburg Brouwer, *Het zedelijk schoone van Pindarus*).

Dat zijn, wel is waar, scheppingen van 't heerlijk vernuft des grooten dichters, maar ze behoeven ons niet te verwonderen; ze berusten op de overtuigingen des volks en de leeringen der wijste mannen van Griekenlands voortijd. De eerste dier wijzen is ontegenzeggelijk Socrates. In zijn onderwijs, uitsluitend mondelijk, ontvouwde hij eenvoudig en klaar de overleveringen van zijn vaderland en den rijken schat zijner eigene denkbeelden. Hij deed zijne zedelessen berusten op *God*, de *Voorzienigheid* en de onsterfelijkheid der ziel. In zijne verdediging tegen de aanklagt van atheïsme voor de vierschaar der Areopagieten, ons door Plato nagelaten (vertaald door ons in den *Middelaar* van Prof. David), spreekt hij onbewimpeld zijn volle overtuiging uit aangaande het toekomstig leven, en met kalmte aanhoort hij zijne veroordeeling tot den dood.

De kiemen door Socrates geplant, werden door Plato

gekweekt en ontwikkeld in zijn heerlijk stelsel. Wij gaan hier enkel in 't kort de ideën aanhalen, die hij in zijnen *Phaedo*, in de *Wetten*, den *Staat*, den *Gorgias* en den *Timaeus* omtrent dit gewigtig voorwerp heeft voorgedragen. „De ziel is het *ik*, het *ik* van den mensch is uit zijn aard „onsterfelijk. Zij zal rekenschap geven aan God voor haar „gedrag, wat tevens een troost is voor den geregte, „een schrik voor den booze. De ziel, wezenlijk onderschei„den van 't ligchaam, zuivert zich door hare scheiding „van hetzelve en wordt vrij door de verbreking harer „banden. Met een eigen, onafhankelijk leven begaafd, be„hoort zij het ligchaam te beheerschen; zij is dus niet „onderhevig aan den dood, die alleen het ligchaam treft.

„De ziel, gelijk aan 't goddelijke, is onsterfelijk. Ter„wijl het ligchaam zich langzaam ontbindt, blijft de ziel „ongedeerd wegens hare wezenlijke eigenschappen, die niet „kunnen vernietigd worden."

Om het geloof des volks wijsgeerig te betoogen, dringt Plato tot in 't heiligdom der ziel door en poogt de wezenlijkheid, de noodzakelijkheid van een onsterfelijk leven te begrijpen en vast te stellen. Met edele vervoering haalt hij aan, hoe de ziel naar wijsheid en deugd streeft en over de perken van 't aardsche leven henenvliegt. Hij doet opmerken, dat zij het leven mededeelt aan 't ligchaam; dat dus het leven hare natuur, haar wezen is, en zij de prooi van den dood niet kan worden: immers, zegt hij, de dood is tegenstrijdig met het denkbeeld, de idee der ziel. Ware 't niet zoo, zegt hij elders, dan zou de dood voor de boozen eene weldaad, eene winst zijn, terwijl integendeel de onsterfelijkheid voor dezen een schrik is en voor de deugd

eene groote bemoediging is hier beneden en eene onbeperkte belooning in 't andere leven.

Waarlijk diepe gedachten, gelijk men er nog andere in de werken van Plato ziet doorstralen; zij zijn, als 't ware, een weergalm van de oorspronkelijke openbaring. Een woordje meer, en men zou er het laatste oordeel, het vagevuur, den hemel, de hel, zooals God zelf ze ons heeft geopenbaard, in kunnen herkennen. „Zij, zegt hij, die „noch geheel schuldig, noch gansch onschuldig zijn, lijden „straffen, evenredig met hunne fouten, tot zij, gezuiverd „en bevrijd van hunne zonden, het loon kunnen ontvangen „voor de goede werken, die zij gedaan hebben.

„Welke groote winst, integendeel, zou het voor de „misdadigers zijn, zoo hunne ziel kon sterven!

„Zij, die de meeste en de grootste misdaden hebben „bedreven, worden gestort in den afgrondskolk, dien men „*hel* of anders noemt, terwijl de ziel, welke door gedurige „pogingen hare gebreken verminderd en hare deugden vol„maakt heeft, in een verblijf wordt gebragt, waar gezond„heid en geluk voor haar bloeijen, naarmate zij de godde„lijke volkomenheden genaderd is. Niemand vleije zich „dat vonnis te ontkomen!"

Dusdanig is de taal van een heidensch wijsgeer! Zij doet ons begrijpen, hoe de geschiedenis Plato *den goddelijke* heeft genoemd, en hoe de christelijke eeuwen dit oordeel der geschiedenis hebben goedgekeurd en bevestigd.

Xenophon, een ander vermaarde leerling van Socrates, laat in zijne *Cyropaedie* (C. VIII, 47) den stervenden Cyrus de onsterfelijkheid uit de natuur en de werkdadigheid der ziel afleiden.

De *Mysteriën*, in de oudheid zoo hoog geprezen, stem-

men met het geloof van 't volk en met de wijsbegeerte overeen. De zielen van de ingewijden en gezuiverden wonen bij de goden, de oningewijden en ongezuiverden vallen in de kolken van den *Hades* (de hel). Men waande zelfs, dat die geheimen nog in de benedenwereld gevierd werden (Döllinger, *Heidenthum und Judenthum*). Zoo verhaalt het Diodorus van Sicilië. Aristophanes laat de ingewijden zingen: „Voor ons alleen schittert daar een helder zonnelicht."

In de latere wijsgeerige scholen werd het dogma der onsterfelijkheid stellig vastgehouden, alhoewel men zeer dwaalde in deszelfs verklaring.

In Italië ontmoeten wij bij de Etruskers hetzelfde geloof. Van hen stamt de fabel van Charon, die de zielen der overledenen naar de benedenwereld brengt en ze tegelijkertijd pijnigt. Daar zijn ook duistere geesten, die de zielen vervolgen en met zwaarden en hamers slaan. Deze zielen vallen op de knieën en smeeken om vergiffenis; dan snellen hun lichte geesten te hulp en strijden om die zielen met de zwarte en hatelijke geesten.

Bij de Romeinen was dit geloof ook algemeen en vast. Als bewijs halen wij aan, het middenpunt van 't huiselijk en godsdienstig leven, de vereering der overledenen als beschermgeesten onder den naam van *Laren*. Een algemeen doodenfeest werd in Februarij plegtig gevierd. Benevens de Laren geloofde men ook aan de *Lemuren*, kwade spookgeesten, zielen namelijk, die wegens verzuimde lijkplegtigheden niet konden ter rust komen of zich op hunne moordenaars wilden wreken. De zielen der overledenen werden dus, als 't ware, vergood, waarvan de *apotheosis* van latere tijden af te leiden is.

Dusdanig was de algemeene aard der nationale overlevering, later door de Romeinsche wijsgeeren omhelsd en voortgeplant. Cicero, de beroemdste van hen, die zijne wijsgeerige denkbeelden door zijne schitterende welsprekendheid verheerlijkte, spreekt dikwijls met geestdrift over het toekomstig lot der ziel en drukt zijne gedachten aldus uit:

„Naarmate ik den dood nader, meen ik, als op 't eind „van eene lange scheepvaart, het land te ontdekken en de „haven binnen te loopen" (*De Senectute*, c. XIX).

„O hoe schoon zal hij zijn, de dag, wanneer ik, mij ver„wijderend van de menigte en 't slijk der aarde, zal heen„snellen tot de woning van de zielen, die mij zijn voor„gegaan (ibid. c. XXIII). Geloof, o Scipio, dat niet zij, „ maar dat hun ligchaam sterfelijk is (*Somnium* Scip. XVII). „Ik kan die twijfelaars niet verdragen, die beweren dat in „'t graf alles ten einde gaat. Op mij maakt meer indruk het „gezag der ouden, onze voorvaderen, en der uitmuntende „mannen, eertijds de roem en de eer van Griekenland" (*De amicitia*).

„In 't toekomstig leven, zegt hij in zijne *Tusculanen*, „zal ons geluk door geene driften gestoord worden. Wij „zullen betrachten, beschouwen, weggesleept door onze „onverzadelijke behoefte aan waarheid. Wanneer ik de na„tuur der ziel onderzoek, schijnt het mij veel moeijelijker „mij dezelve voor te stellen in het ligchaam, waar zij „zich inderdaad als in eene vreemde woning bevindt, dan „buiten hetzelve, oprijzend naar den hemel, haar waar „vaderland" (ibid.).

Seneca, minder groot in zijn leven dan in zijne schriften, bepleit ook de zaak der onsterfelijkheid van de ziel. De dood, zegt hij, is slechts een overgang. De dag, dien

gij vreest als het einde van uw aanzijn, is voor ons de dageraad van den eeuwigen dag. Leg uwen last af, verlaat geredelijk de onnut geworden leden en een ligchaam dat niet meer bewoonbaar is. Wat gij bemint, is niet u zelven, maar uw mantel (*Epist. ad Lucilium*).

Onder de Grieken en de Romeinen, wel is waar, werd hier en daar twijfel geopperd tegen de onsterfelijkheid der ziel. Maar hiertegen is aan te merken, dat het loochenen van dit gronddogma der overlevering eerst laat verschijnt, met het verval en het verdwijnen der overblijfsels van tucht, zedelijkheid en geloof, die men in 't vroegere heidendom ontmoet: gelijk 't materialisme, in onze dagen van drieste waanwetenschap en trotsch ongeloof, woelt in alle kringen der maatschappij. Wat men vurig wenscht, óf uit zucht naar onmiddellijk en tegenwoordig genot óf uit vrees voor eene schrikbarende toekomst, neemt men gaarne aan en verdedigt het zelfs met ongerijmde drogredenen. Nogtans, en dit is *een nieuw bewijs*, hoe diep de idee der onsterfelijkheid in 't menschelijk hart is gegrift, door dien twijfel en die loochening werd de *algemeenheid* van 't oud geloof geenszins geschokt of verminderd. Zelfs werden ze door de toenmalige wijsgeeren bekampt en weerlegd. Zoo stonden de *Neoplatonici* op tegen de Stoïcijnen die, Aristoteles volgend, de ziel als ἐνεργεία, als eene werkdadige kracht van 't ligchaam, beschouwden. Het bleef dus waar, wat Cicero zegt: „Gelijk we van natuurswege aan het bestaan der Goden gelooven, houden wij ook, met de overeenstemming aller volken, den voortduur der ziel na den dood staande."

Die overeenstemming nu moet in dit geval als *natuurwet* beschouwd worden. Voor dit geloof pleit de gansche

oudheid, die, hoe nader bij onzen oorsprong en goddelijke afstamming, des te beter de waarheid inzag (Cicero, *Tusc. quaest.* I, 12, 13, 16).

Na de getuigenissen van de twee meest beschaafde volkeren der oudheid gehoord te hebben, gaan wij over tot den niet minder merkwaardigen stam der *Celten.* Volgens de laatste geschiedkundige en ethnographische nasporingen behooren de Celten tot den stam der *Ariërs.* Langs de *Caspische zee* en om den Kaukasus trekkend, volgden zij den loop van den Donau tot in het hart van Europa en 't verste Westen (Lenormant, *Manuel d'hist. ancienne*, II, p. 125). Van 600 tot 900 voor Chr. bewoonden de Celten zeer uitgestrekte streken. Dapper en oorlogzuchtig, deden zij meer dan eens Europa sidderen en beven, en de oude schrijvers verhalen vaak uitdrukkelijk, dat de overtuiging van de onsterfelijkheid der ziel diep in den geest van dat volk was geprent. Volgens *Strabo* leerden de Druïden, hunne priesters, dat de menschelijke zielen onvergankelijk en onvernietigbaar zijn; en *Caesar* zegt, dat die overtuiging hun moed ontvlamde en hen den dood deed verachten. *Silius Italicus* berigt, dat de Celten van Spanje, als 't ware, door dat geloof hun leven verkwistten. *Valerius Maximus* vermeldt, dat de *Celtiberen* al jubelend op 't slagveld sneuvelden wegens hun geloof aan de onsterfelijkheid, en dat noemt hij *alacris et fortis philosophia.* Dezelfde doet ons ook eene gewoonte der Galliërs opmerken, die dat geloof openbaart. Men leende geld, met de verpligting hetzelve ten minste aan gene zijde van 't graf terug te geven; deze voorwaarde werd zonder moeijelijkheid aangenomen, met de vaste overtuiging, dat de schuldenaar daar trouw zijne belofte zou vervullen. Volgens *Diodorus van Sicilië*

wierp men dikwijls, bij 't verbranden van lijken, brieven voor vroeger overledenen op den houtstapel, met het vast geloof, dat ze hun zouden overhandigd worden. De Grieken noemden de *Geten* het volk, dat zich voor onsterfelijk houdt.

Deze berigten, hoe beknopt ook, bewijzen duidelijk, dat de idee der onsterfelijkheid in den geest dier volkeren leefde. Onwillekeurig gevoelt men dit bij het lezen dezer woorden van Ammianus Marcellinus: Druidae, ingeniis celsiores, quaestionibus occultarum rerum altarumque eruditi sunt, et disputantes humana, pronunciarunt animas immortales. Ook Caesar getuigt dit met nadruk: Imprimis hoc volunt persuadere, non interire animas. Dus ook hier wederom de *stem der natuur*, de natuurdrift en het onverzetbare gevoel der onsterfelijkheid, in 't menschelijke hart neergelegd door de Voorzienigheid!

Wegens den aard hunner taal worden ook de *Slaven* door de ethnographen tot den uitgestrekten stam der Arische volken gerekend. Deze Slaven zijn de voorvaderen der Russen, Polen, Bulgaren, Serviërs, Sorben, Czechen, enz. enz. Zij vereerden een hoogsten God, *Boh*, Schepper der wereld, bron van 't licht en den bliksem; naast dien God eene menigte daemonen, *Drasi* genoemd. Zij geloofden aan 't voortduren der ziel en eene geregte vergelding na den dood (Polasky, *Geschichte von Böhmen*, I. S. 56). De heilige Bonifacius, in een brief aan Koning Ethelbald, prijst de trouwe huwelijks-liefde van de *Wenden* en hun geloof aan de onsterfelijkheid. Vrouwen achtten het als eene bijzondere eer, met hare echtgenooten verbrand te worden en hen te vergezellen in 't gindsche land. Deze menschenslagting vindt men nog heden onder Afrikaansche Negerstammen. Bij de *Polen* heet de God der dooden *Nya;*

hij was meester der zielen, bewaarde ze na den dood des ligchaams, en bragt ze in een beter land.

Door hunne taal behooren ook de Lithauers tot den stam der Slaven, en ook zij geloofden aan de onsterfelijkheid der zielen. De God der geesten ontvangt de overledenen en legt ze als zaadkorrels eener betere wereld in den schoot der aarde. Uit deze aanhalingen blijkt ten volle 't geloof der Slaafsche stammen aan het voortduren der zielen na dit leven.

Onze weg brengt ons thans tot de *Germaansche volkeren*, onder welke de ethnographen, buiten de *Duitschers*, ook *Anglo-Saxen, Friesen* en de oudnoordelijke *Skandinavische stammen* rekenen. Ook zij waren van *Arische afkomst*. Diep wortelde in hun gemoed de idee der onsterfelijkheid, en het *volk der denkers* kan zich dus in zijne heidensche voorvaderen herkennen; ook nu nog vlamt in hun hart en geest het bewustzijn van 't voortduren der ziel na den dood. Volgens de Germaansche *Sagen* komen de helden, op 't slagveld gesneuveld, in den hemel van Odin, in het *Walhalla*, verzeld door de godin Freya of de Walkieren. Dezen onthalen daar de helden en reiken hun den drinkhoorn toe. Odin zelf gaat zijn gasten tegemoet en ontvangt hen op den drempel; reeds van te voren had hij het gastmaal doen toebereiden. Zij drinken dan met de Goden 't zoete *meth*. Ook het vleesch eten zij gezamenlijk met de Goden. Dit alles herhaalt zich dagelijks. Hun tijdverdrijf zijn wapenoefeningen en rijden in de hofruimte. Hunne levenswijze is dus een vervolg, ja eene verheerlijking van hun aanzijn op de aarde. De verwachting van dit leven boezemde hun in den strijd een onwrikbaren moed in, en de Romeinen zelven konden niet nalaten hen te bewonderen.

Verschillend is het toekomstig lot der goddeloozen en der misdadigers. Zij worden gesleept in *Nastrand* (Strand der lijken), eene ijselijke zaal, wier deuren naar 't noorden zien. Zij is bedekt met slangen, en de koppen van die slangen spuwen vergif, zoodat stroomen er van in de zaal vloeijen, door welke meineedigen en sluipmoordenaars moeten waden. Ook wordt eene schrikkelijke beschrijving gegeven van de beheerscheresse der hel (Simrock, *Deutsche Mythologie*).

Het geloof aan een toekomstig leven spiegelde zich ook in vele gebruiken af. Gelijk dus bij de overige Arische afstammelingen doordringt het al hun zinnen en streven. De hooge eer van gedenkgraven beschouwen zij als drukkend voor de overledenen, zegt Tacitus (*Germ.* 27). De stem der natuur spreekt dus ook hier duidelijk en luid, hetgeen in ieder menschelijk hart weerklinkt: *voor iets beters zijn wij geboren.*

Het is genoegzaam bekend, dat de aanhangers van 't Islamisme met kracht het bestaan van een toekomstig leven vasthouden. Eene opmerking nogtans mogen wij niet vergeten, namelijk, dat de Arabieren, afstammelingen van Ismael, alhoewel geheel heidensch geworden, het geloof aan de onsterfelijkheid niet verloren hadden bij hun intreden in het Mahometisme. De missionarissen van de 13de eeuw verhalen hetzelfde van de Mongolische volken in Noord-Azië. Misschien omhelsden zij het Islamisme zoo gretig, omdat het een onmiddelbaar genot van het Paradijs na den dood beloofde. Maar ook de Koran leert het bestaan der hel met hare ijselijke vuurpijnen.

De *Laplanders*, alhoewel zonder uiterlijke godsdienst, hebben toch het geloof aan een ander leven niet verloren.

Het denkbeeld der onsterfelijkheid leeft in hunne voorvaderlijke overleveringen. Onder hunne Goden is het Rediaan, die de vrome zielen tot zich in den hemel opneemt, terwijl Paskal, de opperste der booze geesten, met Bota in 't midden der aarde over de zondaren en goddeloozen heerscht. De *Finlanders*, *Kamtschatkadalen*, *Eskimo's*, *Groenlanders*, enz. hebben de stem der natuur, alhoewel zeer gewijzigd, niet vergeten. Overbekend is het, hoe ellendig, hoe verstoken van alle aardsch welzijn, het leven van deze en van andere noordsche volksstammen, hoe laag hunne beschaving is; nogtans, het kleinood der menschelijke ziel, het denkbeeld der onsterfelijkheid, onverdelgbaar in 't wezen van den mensch ingeprent, hebben zij zorgvuldig bewaard. Ja, dit denkbeeld is eene grondwaarheid van den menschelijken geest, een weerklank der eeuwigheid in 't leven van den tijd, eene overal vernomen waarheid, die dus de natuur zelve is. Beantwoordt het *niet* ooit aan een natuurlijken aanleg, aan eene natuurdrift? In dit geval zouden de natuurwetten een ijselijk goochelspel wezen. Is dat tegenstrijdig, waarom zouden zij het dan zijn in 't tegenwoordige, zoo bestendige, ononderbroken, algemeen gevoel bij millioenen en millioenen van redelijke wezens, van de nederigste Eskimo's en meest verdierlijkte wilden af tot de beschaafdste volkeren der aarde? Op deze tegenspraak behooren de natuur- en geneeskundigen antwoord te geven, zij die het *niet* zoo gretig begluren, van onsterfelijkheid niet hooren willen en stellig de vernietiging van 's menschen ziel durven staande houden; maar zulk een twijfel, zulk eene loochening is ongerijmd. De groote stem, welke zich met dusdanigen zamenhang in alle streken en onder alle volken der aarde

verheft, moet noodzakelijk de stem der waarheid zijn.

Tot hiertoe hebben wij de getuigenissen van de vermaardste volkeren der oude wereld aangehaald. Nu gaan wij de stem der moderne volken vernemen, die onze godsdienstige lessen nog niet ontvangen hebben en, niettegenstaande hun groote onwetendheid, eenstemmig zeggen, dat het tegenwoordige leven zal gevolgd worden door een ander leven, dat niet zal eindigen.

Werpen wij vooreerst een blik op de hedendaagsche volken van Azië. Daar ontmoeten wij de Hindoes, aanhangers van Brahma of Buddha, volstrekt overtuigd van het voortbestaan der ziel, alhoewel zij eene onbeperkte zielsverhuizing aannemen.

Bij de *Thibetanen* vinden wij hetzelfde geloof. De missionaris *Huc*, in zijn bekend reisverhaal, vermeldt het volgende: De overledene werd gewikkeld in een doek, dat hem was gegeven door den *levenden Buddha.* Dit wit doodlinnen was geheel overdekt met Thibetaansche spreuken en zwart-gedrukte afbeeldingen van Buddha. De Buddhisten stellen een onbegrensd vertrouwen in die beschilderde lijkwaden, hun door den Dalai-Lama toebedeeld. Zij zijn overtuigd, dat zij die 't geluk hebben er mede omhuld te worden, na hunnen dood onfeilbaar eene gelukkige verhuizing zullen hebben.

Bij de *Siamezen* zingen de afgodspriesters bij de lijken en wanen, door deze zangen, de zielen op den weg van het paradijs te brengen. Ook deed men er milde giften om dooden en levenden van zonden vrij te koopen.

In Tonkin wordt de overledene met zijn beste gewaad getooid. In den mond der aanzienlijkste personen legt men verscheidene muntstukjes, om hen in 't nieuwe leven voor

armoede te bewaren. Ook in den mond der armen legt men dingen van weinig waarde, opdat ze geen lust mogen krijgen om de levenden te komen teisteren. Soms verbergt men onder de lijkkist een vat met rijst, dat men met den doode beaardt.

De beroemde reiziger Ferdinand Pinto verhaalt, dat men onder de volksstammen van Arakan, heden onder de Engelsche heerschappij, den opperpriester na zijn overlijden op de volgende wijze aansprak: „O gij, die de zaligheden des hemels gaat genieten, verlaat ons niet in deze ballingschap, opdat wij met u deel mogen hebben in de giften van den Heer!" Zou men niet meenen christenen te hooren?

De afgodische sekten van Japan gelooven alle aan de onsterfelijkheid der ziel en aan eene toekomstige belooning der deugd en bestraffing van 't kwaad. Vandaar de tragische tooneelen, bij welke een groot aantal personen zich zelven dooden, in de hoop van opgenomen te worden in het geluk van het andere leven. Vaak ziet men bij de zeekust bootjes vol van deerniswaardige misleiden, die de hooge zee opvaren om zich met meer zekerheid in den afgrond der baren te kunnen storten; anderen werpen zich onder de raderen van de wagens hunner afgoden om zich te laten verpletteren.

Stellig is dus onze gevolgtrekking, zeker voor ieder, die de overleveringen der Aziatische volkeren onderzoekt, dat zij na hun dood een vonnis verwachten overeenkomstig met den aard hunner werken. Hoe zij zich ook de onsterfelijkheid voorstellen, zij gelooven in 't algemeen, dat de ziel van den deugdzamen mensch zal overgaan in een ligchaam, in hetwelk zij alle bedenkelijke genoegens zal genieten, en dat de ziel van den slechten mensch zal

verbannen worden in een misvormd ligchaam of zelfs in dat van een verachtelijk dier.

Zoo wij nu tot de moderne volkeren van Afrika onzen togt rigten en derzelver gebruiken onderzoeken, vinden wij klaarblijkelijk dezelfde gevoelens ten opzigte van de onsterfelijkheid der ziel. Wij kunnen gerust beweren, dat de natuurvorschers, trouw blijvend aan hunne grondbeginselen en methode, niet alleen het geloof aan de onsterfelijkheid niet meer kunnen bestrijden, maar zelfs het behooren aan te nemen en te verdedigen. Indien wij hier wederom op Afrika terugkomen, ligt dit aan onze methode, die niet aardrijkskundig maar ethnographiesch is. Eer wij de moderne volksstammen van dat werelddeel nagaan, zeggen wij nog eenige woorden over de *Libyers*.

Movers, in zijn werk over de godsdienst der Phenicièrs (II, 414—463—504—506) zegt, dat de mythologie der Libyers met die der Phenicièrs en Egyptenaren overeenstemde, en dus de onsterfelijkheid veronderstelde. Ter staving van zijne meening citeert hij hun gebruik om vermaarde personen der oudheid en zelfs koningen als goden te vereeren. De *Aethiopièrs van Meroë* en zelfs de Troglodyten of holenbewoners van de oostkust hadden hetzelfde geloof: zij beaardden de dooden al lagchende en met blijdschap, omdat zij hun een ander bestaan na dit leven toekenden. Hetzelfde geldt van andere stammen, welke 't dus overbodig zou zijn aan te halen.

Wat nu de *hedendaagsche bewoners van Afrika* aangaat, moet opgemerkt worden, dat zij op den laagsten trap der menschelijke beschaving staan, en geen duidelijke overlevering bezitten. Hier spreekt dus de *natuur alleen*, de *bloot menschelijke natuur en door haar zelve*.

Het is dus *natuurdrift*, *natuurdrang*, welke aan die onbeschaafde wilden het gevoel en het duister bewustzijn der onsterfelijkheid heeft ingeplant. Deze onze meening berust op de berigten van reizigers, aardrijkskundigen en bijzonder op de *verhalen der missionarissen.* Het getuigenis van dezen is afdoende. Want zij leefden lang te midden dier volken en verstonden hunne talen, iets dat men hoogst zelden, ja, bijkans nooit van de uitmuntendste reizigers kan zeggen. Dit oordeel steunt op eene opmerkzame lezing der vermaardste reisverhalen van de vorige en van onze eeuw.

Onder die volken dus, die verstoken zijn van ieder kunstelijk middel, moet men hunnen aard, hun gewoon leven raadplegen: immers, dat is de bron, uit welke hunne gevoelens omtrent een ander leven opwellen. Onder de *Negers* heerscht de algemeene, wijd verspreide gewoonte den overledenen in het graf spijzen mede te geven voor de reis naar het land van hun nieuw bestaan, of ook der ziel, die van tijd tot tijd haar ligchaam bezoekt, spijs te bezorgen.

Volgens *Thomas Nicols*, die zeven jaar op de Kanarische Eilanden vertoefde, plaatsen de Kanariërs twee kruiken vol wijn en melk in het graf. Hetzelfde gebruik ontmoet men in de nabijheid van 't *Groene Voorgebergte*, in *Sierra Leone* en op de *Beninkunst.* M. Beaugender, lid van 't gezelschap der Afrikaansche missiën, verhaalt in een brief van den 10 December 1872 een bezoek, dat hij een Fetiss priester maakte. Hij vond hem bezig met offeranden voor zijn Fetiss, wiens kop hij met bloed bestreek. De Missionaris vroeg hem, waarom hij dat deed: hij is mijn geest in de andere wereld, was 't antwoord. En wie is die andere, met palm-olie bestreken? Mijn vader; wij geven hem alles wat hij behoeft, spijzen enz.

enz. De missionaris vroeg op nieuw: Gelooft gij dan, dat uw overleden vader eet, drinkt en u hoort? Deze vraag verbaasde den Neger: bewijs van het diep geloof aan een ander leven, dat in 't hart der Negers geprent is.

In de omstreken van de rivier *Gabon* heerscht hetzelfde geloof. De inboorlingen beschouwen de zielen hunner voorvaderen als beschermgeesten en zoeken dezelve gunstig voor zich te stemmen door offeranden en spijzen. *P. Schwinden Hammer*, die twaalf jaar onder hen woonde, vond bij de volksstammen om de rivier *Zaïre* of *Congo* dezelfde denkbeelden. Uit de voorgaande berigten kan men besluiten, dat dit gevoelen bij de negerstammen algemeen is.

In de jaarboeken der voortplanting van het geloof (1861) vinden wij een bijzonder document aangaande de lijkplegtigheden des konings van Dahomey (Opper-Guinea), hetwelk wederom volkomen bewijst, dat die barbaarsche volken aan een toekomstig leven gelooven.

Den 13 Julij kwam ik te *Tafo* aan, zegt een reiziger, en ontving het bezoek van eene bende des konings, vergezeld van een officier, die in de rivier moest verdronken worden om den overleden koning te berigten, wat er in Dahomey was voorgevallen. Bij het afzenden van dusdanige boden geeft men hun piasters en vleesch voor de reis mede.

Den 16 Julij werden wederom vier nieuwe boden met boodschappen voor denzelfden koning belast en om het leven gebragt. Dus moest ik 23 officieren of musikanten hetzelfde deerniswaardige lot zien ondergaan, ook voor de dienst van dien koning.

Bij eenige stammen van *Binnen-Afrika* begraaft men sommigen van de slaven die den overledene toebehoorden, en beveelt hun zeer, aan hunnen meester altoos trouw te blijven.

Men kan dus zeggen, dat in 't algemeen die bloedige gewoonte onder de Negers heerscht. Bij *Malagata* in *Opper-Guinea* wordt heden nog, bij den dood des konings, deszelfs eerste echtgenoot met hem begraven. Aan de Slaven- en Goudkust heerscht dezelfde wreede en onmenschelijke gewoonte. Men ziet het klaar, de *aartsmoordenaar* houdt nooit op, overal zijne slagtoffers te zoeken en te vermenigvuldigen.

Hoe nu is de toestand der ziel na den dood, volgens de *Negers*? Bestaat er geregtigheid, belooning en bestraffing in het andere leven? Om de meeningen der Negers hieromtrent te kennen, behooren wij eenige berigten aan te halen.

In 't algemeen meenen de negerstammen, dat 't ander leven eene voortzetting is van 't tegenwoordige leven, eene verhooging van het aardsch geluk. Dit blijkt uit de lijkplegtigheden: om aan genen kant van 't graf met meer zwier op te treden, wordt den doode eene statige begeleiding medegegeven. Ook de vergelding ziet men doorschemeren: aan de Slavenkust vindt men de idee van eene *bestraffing door 't vuur*, eene idee, die men ook op 't eiland *Teneriffe* ontmoette, waar men zeide, dat de misdadigers in een vuurspuwenden berg gestort en gepijnigd werden. Volgens de Negerstammen van *Benin* bevinden zich hel en paradijs onder de zee. Daar moet rekenschap afgelegd worden, en de schim des menschen, die hem op de aarde trouw verzelde, verschijnt er als getuige of aanklager (*Hist. gen. des Voy.* l. IV. p. 467—471; l. VI 23).

Deze getuigenissen der Negerstammen zijn toereikend om hunne overtuiging van een toekomstig leven vast te stellen en toe te lichten. Wij kunnen er bijvoegen, dat de overige Afrikaansche volken het geloof aan de on-

sterfelijkheid der ziel onwrikbaar in hun hart bewaren. Even-zoo de *Hottentotten*, de *Kaffers* en de bewoners van Madagascar. Allen betuigen, dat God den mensch onsterfelijk heeft geschapen: Deus creavit hominem inexterminabilem (Sap. II, 23).

Nu blijft ons nog over, het gevoelen der bewoners van *Australië* en *Oceanië* tijdens derzelver ontdekking kort te schetsen. Dat gevoelen nu openbaarde zich op eene bewonderenswaardige wijze, in welke eene naïeve en aandoenlijke overtuiging van de onsterfelijkheid doorschijnt en de stem der natuur weergalmt, die na het graf een ander leven van vreugde of van smart vereischt.

Toen Christophorus Columbus op een eiland der Antillen landde, sprak een Cazik hem aldus aan: „Gij zijt in landen gekomen, die ge nooit gezien hadt, met eene magt die ons schrik aanjaagt. Weet nogtans, dat wij in een ander leven twee oorden voor de zielen aannemen: in 't eene worden de boozen gestraft; in 't andere rusten zij die den vrede en het geluk der menschen bevorderden."

't Is genoegzaam bekend, dat de *eerste ontdekkers* van *Amerika* er twee zeer uitgestrekte keizerrijken ontmoetten, *Peru* en *Mexico*. Peru, het *rijk* der *Incas*, strekte zich langs den Stillen Oceaan uit, van den tweeden graad noorderbreedte tot den twee-en-zeventigsten graad zuiderbreedte. Over de hooge beschaving van dit rijk behoeven wij niet te spreken. De Peruanen nu waren zóó overtuigd van 't toekomstig leven, dat bij het overlijden van den Incas (keizer) deszelfs vrouwen en kinderen zich aanboden om met hem te sterven en hem in 't ander leven te verzellen (*Hist. des voyages* par la Harpe, Tom. XIV, p. 717. Garcilasso, *Hist. des Incas*. C. VIII. — *Peroue t Bolivie* par Lacroix).

De Spanjaarden openden, tijdens de verovering van Peru, de graven der keizers om de schatten er in neergelegd te bemagtigen. Troosteloos over deze ontheiliging der grafsteden, smeekten hen de Peruanen, toch de gebeenten niet te verspreiden, uit vrees dat die verspreiding de verrijzenis der keizers onmogelijk zou maken. *Deze volken geloofden dus niet alleen aan een ander leven, maar ook aan de verrijzenis.*

De lijkplegtigheden der Incas waren buitengemeen prachtig. De lijken werden kunstig gebalsemd en naar den tempel der zon, in de hoofdstad *Cuzco*, vervoerd, en de ingewanden in den tempel van *Tampu* begraven met de kostbaarste juweelen en vaten. Tergelijkertijd werden ook eene menigte van bedienden, vrouwen, somwijlen duizenden, op 't graf opgeofferd, om den keizer in de andere wereld te begeleiden. Men geloofde, dat de ziel van den overleden keizer, na eenigen tijd, zou terugkomen om zijn ligchaam op nieuw te bezielen. Daarom werden alle schatten, vaten en kleederen, die hij had nagelaten, in zijn paleis opgesloten. Deze bijzonderheden kennen wij van *Garcilasso*, zoon der dochter eens Inkas, die zich verder zoo uitdrukt: Zij geloofden aan het voortbestaan der ziel na den dood, en bragten de opstanding der ligchamen er mede in verbinding. Het verblijf der goeden en der kwaden verschilde: de kwaden werden in 't middenpunt der aarde geworpen, terwijl de goeden een leven van genot, rust en gemak leidden.

Bezuiden van het voormelde keizerrijk ligt *Patagonië*. Ook de wilde *Patagoniërs* hielden de ziel voor onsterfelijk volgens *Charlevoix*, die zich op een brief van Pater *Manuel Garcias* beroept. Bij het lijk der overledenen maken klaagvrouwen een ijselijk geschreeuw, waarop deszelfs

verwanten antwoorden; daarna wordt het lijk naar de begrafenisstede gebragt. Door toovermiddelen poogt men zich tegen de zielen der overledenen te beschermen. (Charlevoix, *Hist. du Paraguay* — Paris 1756—III, p. 238). In deze geschiedenis geeft Pater Charlevoix een afdoend bewijs, dat in Zuid-Amerika het geloof aan eene geestenwereld en het voortduren der zielen na dit leven algemeen is. Die *geesten zijn goed of kwaad.* De tooverij had er ook grooten invloed. Evenzoo bij de *Chiquitos*, *Guavanis* en andere stammen. Over de *Manâcicas* moeten wij nog iets bijzonders aanhalen. Volgens hen worden de zielen, bij het verlaten van 't ligchaam, door een afgodspriester of *Mapono* naar den hemel tot de eeuwige vreugd gevoerd. De reis is zoo moeijelijk en gevaarlijk: de ziel kan in de diepte eener rivier gestort worden, daarom de begeleiding. *Alexander v. Humboldt* vindt hetzelfde bijgeloof onder de bewoners der wouden bij de rivier *Orenoko:* zij plaatsten de zielen in de maan. Op de *West-Indische eilanden* bestond ook het geloof aan eene geestenwereld en de onsterfelijkheid. De *Hieronymiet Romanus Pani*, die de taal der *Otahitanen* verstond, verhaalt, dat zij overtuigd waren van het bestaan van een oord, waar de zielen vergaderen.

In *Brazilië* geloofden de *Tapinambos*, dat de zielen der regtschapen menschen zich achter de bergen begeven, waar zij de zielen hunner voorouders ontmoeten en eeuwig met hen in liefelijke tuinen wonen. De boozen integendeel worden, volgens hen, aan den geest des kwaads overgeleverd.

Aangaande de bewoners van Paraguay verhaalt een missionaris het volgende: De *Mapono*, aan wien men gelooft

dat eene ziel is toevertrouwd, ontvangt de geschenken, die de verwanten des overledenen brengen, en plengt water om ze te zuiveren. Dan doet hij ze hopen, dat hij hun weldra nieuws zal kunnen mededeelen aangaande 't lot der ziel, en hij dezelve den hemel zal doen intreden.

In *Canada* hoopten de Caziken, die beweerden van de zon af te stammen, na hun dood er in te kunnen terugkeeren. Dewijl nu, gedurende hun aanzijn op aarde, hun hoogste genot in de jagt bestond, waanden zij, dat de zielen der jagers zich in 't andere leven bezighouden met de zielen der wilde dieren te vervolgen.

Wanneer bij de *Ottawos*, die aan de Canadezen grenzen, een opperhoofd of een dapper krijger van den stam begraven werd, hield een redenaar eene lijkrede; dan plaatste men bij den doode zijne wapenen en eenigen voorraad van spijzen, opdat hij er niet van zou verstoken zijn in 't land der zielen.

Indien wij nu overgaan tot de staten der *Tolteken*, *Azteken*, *Tescucanen*, met één woord, naar *Mexico*, vinden wij wederom een betrekkelijk groote beschaving, maar ook hetzelfde geloof aan het voortbestaan der ziel in een toekomstig leven.

De Mexicanen namen, aan genen kant van 't graf, vier bepaalde oorden voor de zielen aan. De zielen der soldaten, die in den oorlog sneuvelden of in gevangenschap onder vijanden omkwamen, klommen op in de woning der zon, die zij voor den *Heer der heerlijkheid* hielden, en leidden er een leven vol vreugde en genoegen. De zielen van hen, die door een ongeval of eene ziekte stierven, zooals ook de zielen der kinderen, aan den *watergod Flaloc* opgeofferd, kwamen in een aangenaam en koel

verblijf, in de residentie van den god, waar zij spijzen en genoegen in overvloed hadden. Het *derde oord* heet *Mutlan*, de *Hel*, woonplaats der boozen, geheel duister en in 't midden der aarde gelegen. De eenige straf der zielen was, altijd in die ondoordringbare duisternis te moeten leven. Deze volksstammen beschouwen 't aardsche aanzijn als nietig en voorbijgaande. „Laten wij naar den hemel streven, waar, zeiden zij, alles eeuwig is en waar het vergaan niet kan binnendringen."

Hier is dus wederom hetzelfde geloof onder verschillende vormen, maar de stem der natuur weergalmt er toch duidelijk in. Dus ook *Zuid-* en *Noord-Amerika* bekrachtigen het bekende woord van Cicero: *permanere animas arbitramur consensu nationum omnium.*

Werpen wij nog een vlugtigen blik op de Indianen of volksstammen van *Noord-Amerika.* Deze Indianen nu zijn van natuur kinderen, overgeleverd aan hunne driften, zoowel in 't goede als in 't kwade. Maar onwrikbaar is hun geloof aan het voortbestaan der zielen na dit leven. Na den dood beginnen de zielen haren togt; zij gaan hare voorouders en den *Grooten Geest* bezoeken. Aldus luidt het eenstemmig verhaal der missionarissen, in de *jaarboeken ter voortplanting van 't geloof.* De lijkplegtigheden dier volken gelijken zeer veel op die reeds vroeger door ons zijn aangestipt. De overledene behoeft voor zijne reis den bijstand zijner nabestaanden. Dezen moeten zorgen, dat hem niets ontbreekt. De *Soschomenen* aan de rivier *Oregon* verbranden de lijken met de beste paarden der overledenen. In *Canada* begroeven de Indianen den doode met zijne wapenen, zijn pijp, enz. om in de andere wereld te kunnen jagen en rooken. De *Tottowatomies* geloofden

zich verpligt om den doode gedurende een jaar te voeden; om dat doel te bereiken, wierpen zij bij iederen maaltijd deszelfs aandeel in 't vuur, opdat het tot de ziel zou geraken, haar kracht en troost bezorgen. In 't algemeen denken de wilde volksstammen over 't bestaan in 't ander leven volgens hun bedrijf in het tegenwoordig leven. Ook belooning en straf nemen zij aan. Dit betuigen eenstemmig de missionarissen, die langen tijd onder hen vertoefden, hunne manier van leven en hunne talen goed kenden en deze zelfs gemakkelijk spraken. P. de Smet, de beroemde Belgische missionaris, resumeert aldus zijne navorschingen: „Zij gelooven aan een toekomstig leven, „waar ieder loon naar zijne werken zal ontvangen (Annal. „XIV, 31 — *Lettres*). Benevens den *Grooten Geest* „erkennen zij ook een kwaadwilligen Geest, die zijne „magt misbruikt. De straf der slechte menschen, in 't „ander leven, bestaat hierin dat zij de kwalen, door den „Geest des kwaads uitgevonden, lijden moeten zonder „troost en verligting."

Dusdanig zijn de hoofdtrekken van het geloof aan een toekomstig leven onder volksstammen van Amerika.

Om onzen rondtogt te voltooijen, behooren wij er nog eenige woorden bij te voegen over de *volkeren van Oceanië*. Daar zullen wij ook dezelfde eenvormigheid van geloof opmerken. Hoe verschillend ook die stammen zijn in hunne uiterlijke verschijning, *'t natuurlijk bewustzijn van het geheele menschdom* van een ander leven, een altijd voortdurend leven na de aardsche vergankelijkheid, staat onwrikbaar in het hart dier wilden geprent en berust op de onverdelgbare, onbedriegelijke natuurdrift. Deze onloochenbare daadzaak bieden wij wederom met gerustheid

den natuurvorschers en geneeskundigen, atheïsten en materialisten ter onderzoeking aan, en verzoeken hen ze *wetenschappelijk* te *wederleggen*, zoo niet, hunne dwaling af te leggen.

In 't voorbijgaan merken wij nog op, dat de inboorlingen van het eiland *Borneo*, van *Java*, *Malakka* en *Sumatra*, hetzelfde gevoelen, alhoewel met eenige onbeteekende wijzigingen, koesteren.

Een Engelsch reiziger verhaalt aldus de lijkplegtigheden der Australiërs: „Vier strijdknodsen worden in de aarde „geslagen rondom de plaats, waar de krijgers begraven „worden, opdat de overledenen, in 't oogenblik van hun „verrijzenis zich kunnen verdedigen tegen den boozen „Geest, die ze zou willen dwingen in de aarde terug te „keeren. De inboorlingen, zoo verzekert men, gelooven „dat hun toestand zich zal verbeteren, omdat zij, in het „oogenblik der opstanding, witte menschen zullen worden en „alles zullen hebben wat de Europeanen bezitten (*l' Univers, ou description de tous les peuples de l' Oceanie*" II. p. 508).

In Polynesië gelooven de bewoners van de Marianaeilanden aan het bestaan van een Paradijs en van eene hel. De nieuw-Caledoniërs, zegt P. Rougeyron (*Annal. de la Prop.* Tom. XVIII, 411), een zeer verdierlijkte en cannibaalsche volksstam, de Neo-Caledoniërs gelooven aan het bestaan van hunne ziel en aan het toekomstig leven.

In het leven van den Venerabilis Pierre Marie Chanel (par le père Boundiz, de la Société de Marie), eersten martelaar van Oceanië, lezen wij 't volgende: De *Tutunianen* geloofden aan 't bestaan der ziel, die ze *Mauli* noemden, te weten, de *onsterfelijke*. Na dit leven moest zij, in gevolge van hare werken, eeuwig gestraft of be-

loond worden. De goden vereeren, de tapuinen (priesters) eerbiedigen, een huwelijk sluiten, aan meesters gehoorzamen, proeven geven van dapperheid op 't slagveld, zijn bloed vergieten voor 't vaderland en vooral het eerste sneven in den strijd, ziedaar de voornaamste titels voor de gelukzaligheid na dit leven. Deze gelukzaligheid van een onbeperkten duur had verscheidene trappen, evenredig aan ieders verdienste. Het verblijf der gelukzaligen stelde men zich voor als een land van rijkdommen, spelen, dansen, goed eten en drinken. In 't midden van deze Elyseïsche velden verhief zich een zeer groote boom, de *Pukatala*, wiens bloemen de lucht balsemden, wiens bladeren, in den oven gelegd, veranderden in bananen, visschen of gebraden zwijnen. Zoodra men den last des ouderdoms gevoelde, ging men zich in een meer storten, wiens water, *vaiola*, dat wil zeggen, *verlevendigend* was, en men kwam er verjongd en schoon uit.

De bewoners van *West-Australië* gelooven stellig aan de onsterfelijkheid der ziel. Zij wanen zelfs, dat de zielen der overledenen eenigen tijd in de nabijheid van hun ligchaam vertoeven, boomen en bosschen doorzweven en klaagtoonen slaken. Zij wanen ze in hunne eigene ziel te lokken. Dikwijls stoort 't geschreeuw eens vogels de rust der moeder, die haar kind heeft verloren. Zij gelooft dan dat kind te hooren, volgt de klaagstem en roept haar kind met de teederste woorden terug. De missionarissen waren meer dan eenmaal getuigen van zulke treurtooneelen (*Mémoires sur l'Australie* par Mgr. Salvado—Paris 1854).

Op Tuamotu- en de Gambiers-eilanden heerscht het reeds dikwijls vermeld gebruik, den overledenen spijzen voor te zetten. Op de Markiezen-eilanden geven de rijken een geheel

zwijn aan den overledene. Ook menschenoffers zijn er niet onbekend. Op Nieuw-Caledonië eerde men op die manier de gestorvene opperhoofden. Op Nieuw-Zeeland doodde zich zijne lievelingsechtgenoot vrijwillig, en verscheidene slaven werden met haar opgeofferd. Dit gebruik heerscht ook in *Hawaii*, maar op Tonga slechts bij den koning.

De volkeren der Zuidzee bevestigen ook wederom, dat de idee van 't voortduren der ziel na den dood onafscheidbaar is van de menschelijke natuur en zich in 't denken en het gevoelen des menschdoms in alle tijden en in alle landen der aarde onverdelgbaar openbaart. Zij is dan de *taal der natuur* zelve, de wezenlijke inhoud dier natuur. Daar nu deze natuurdrift zoo alomvattend, zoo algemeen en zoo duurzaam, zoo innerlijk, zoo diep ingeworteld is, is het denkbaar, dat die natuurdrift valsch, logen, zonder waarheid zou zijn in de zoo heerlijke orde der schepping, waar de dieren zelve met zekerheid door hun instinkt geleid worden? Dit is niet aanneembaar, niet mogelijk, zonder de onbegrijpelijkste tegenspraak. Hooren wij wat hieromtrent een Duitsch schrijver, Reimarus zegt:

Kann man sich wohl vorstellen, dass den Lebendigen ein Hunger nach einer gewissen Speise natürlich sei und dass doch diese Speise nicht in der Welt wäre, womit der Hunger könne ersättigt und das Leben erhalten werden? Kann man sich einbilden, dass Vögel von Natur einen Drang bekommen haben, gegen den Winter sich einmüthig zu versammeln und über alle Wolken in ein entferntes Land zu eilen, und dass doch in der Gegend kein Land sei, so wie ihr Leben fortsetzen und erhalten könnten? Kann man sich gedenken, dass Wasserinsekten gegen das Ende ihres dermaligen Zustandes ein Verlangen nach der Luft haben sollten und sich aus dem Wasser heraus begäben, wann sie nicht nach ihrer Verwandlung in diesem Elemente aufs Neue leben würden? Nein, die Stimme der Natur

trügt nicht, sie ist ein Ruf und Wink des Schöpfers zu jeder bestimmten Art des Lebens, sie ist ein Ausdruck und zugleich ein Mittel der göttlichen Absichten. Wie könnte er denn seine vernünftigen Geschöpfe durch ihre Natur zu einer Vorstellung eines längeren und bessern Lebens und zu einem Verlangen nach demselben rege gemacht haben, wenn es nicht eben dasjenige wäre, wozu er uns beschieden hat?

Met volle regt zingt dus Schiller in zijne *Hoffnung*:

Es is kein leerer schmeicheln der Wahn,
Erzeugt im Gehirn der Thoren,
Im Herzen kündet es laut sich an:
Zu etwas Besserm sind wir geboren;
Und was die innere Stimme spricht,
Das täuscht die hoffende Seele nicht.

C. J. Knabenbaur, S. J. en Doctor L. Schütz, *Vernunft-Beweis für die Unsterblichkeit der menschlichen Seele*, door ons gebruikt.

N. J. SCHWARTZ,
Prof. Emeritus aan de Hoogeschool
te Luik.

(*Wordt vervolgd*).

De arbeiders-quaestie en de H. Schriftuur.

(*Vervolg* van blz. 250.)

III.

In het voorgaande artikel behandelden wij de ons voorgestelde vraag alleen in betrekking tot den arbeider zelven, geenszins in de veelzijdige betrekkingen, welke noodzakelijk bestaan tusschen den arbeidgever en den arbeider, tusschen den heer en den werkman. Veronderstellende dat de boven aangeduide beginselen, aan de H. Schriftuur ontleend of naar haren geest opgevat, den arbeider zóó zijn ingeprent, dat hij daarvan geheel doordrongen is en daarnaar zijne zienswijze regelt en zijn gedrag inrigt, meen ik mij den arbeider in volgender voege te mogen denken. Hij ijvert voor zijn werk en bemint den arbeid, omdat hij dien als noodzakelijk middel tot onderhoud van zich zelf en van de zijnen erkent, vooral omdat hij dien als eene zedelijke verpligting beschouwt, waardoor hij zijne schuld én aan God én aan de geheele maatschappij afdoet; maar hij is daarom nog geen dweeper, die zich zelf genoeg waant of met verachting op anderen, wien zijne beginselen vreemd zijn gebleven, neerziet; ook de geest

van zelfverloochening en van demoed is hem eigen geworden. Hij kent de waarde, de noodzakelijkheid, de betrekkelijke onafhankelijkheid van zijne positie in de maatschappij; hij weet, dat ook zijn stand door God gewild is, ingesteld reeds in het paradijs toen de mensch nog in onschuld leefde, en later, toen de arbeid om de zonde eene straf was geworden, daaraan het karakter van boete is geschonken, en dat hij door den God-mensch in eer en aanzien is hersteld; maar hij zal daarom toch niet laatdunkend, overmoedig worden of uit wrevel tegen anderen het werk zijner handen weigeren; dan immers zou hij misdoen in een drievoudig opzigt: hij zou de voorregten door God hem gegeven misbruiken, zich aan de maatschappij vergrijpen en zichzelven schaden. Hij is zich zijner menschelijke waardigheid bewust en durft, ook in zijne schamele kleeding en in zijn nederigen stand, fier en onbeschroomd het oog ten hemel rigten en zich scharen onder de kinderen van Hem, voor Wien geen aanzien van personen geldt; maar hij is daarom niet in misdadig verzet tegen zijne meerderen, noch in onregtmatigen opstand tegen zijne overheden; het zit hem in merg en been, het idee is met hem gegroeid, en alles, wat hij rondom zich ontwaart, predikt hem luide en voortdurend, dat God verschil van standen gewild heeft; hij leerde ook, dat zijne gelijkheid met anderen voor God en niet voor de wereld bestaat; dat de broederschap die der liefde en niet der gemeenschap van goederen of van aanzien is; dat zijne vrijheid die der wet, niet der losbandigheid heet.

Wij gaan nu eene schrede verder. Moeijelijk kan iemand van den arbeider gewagen, zonder ook van den arbeidgever te moeten spreken. Beide klassen van personen staan

in zeer naauwe betrekking tot elkander, en wie den arbeidersstand onder zedelijk en maatschappelijk opzigt wil te hulp komen, moet tevens een blijvenden invloed op hen uitoefenen, die het werk bestellen en den arbeid geven. De vraag dringt zich alzoo op: geeft de H. Schriftuur ook aanduidingen of voorschriften, welke de verhouding regelen tusschen den heer of patroon en den arbeider?

Al dadelijk ontmoeten wij, de heilige Schriften doorbladerende, eene leer welke, als zij diep genoeg in het gemoed én van den heer én van den werkman is doorgedrongen, een onberekenbaren invloed op beiden zal uitoefenen: den eene van hardvochtigen trots zal terughouden, den andere tot nederige onderwerping stemmen. „De Heer, leert Samuel (I Reg. II, 7), maakt arm en rijk, vernedert en verheft." Een onbevooroordeelde exegeet erkent in deze woorden de waarheid uitgesproken, dat de laatste oorzaak van de tegenstelling tusschen den arme en den rijke, van den afstand tusschen hem die in eere leeft, en dengene die in lagen stand zijne dagen slijt, te zoeken is bij God, in zooverre Hij ons in verschillende standen doet geboren worden, ook in zooverre Hij aan de menschen onderscheidene gaven en krachten schenkt om zich te ontworstelen aan den druk óf van onaanzienlijke geboorte óf van weinig fortuin. Maar in allen gevalle, in welken zin ook die woorden opgevat worden, niemand kan ontkennen, dat God daarin zijn wil omtrent de verscheidenheid van stand onder de menschen duidelijk heeft uitgesproken. Op meerdere plaatsen treedt dezelfde gedachte op den voorgrond: „God heeft den geringe en den groote ge-
„maakt; voor allen zorgt Hij op gelijke wijze (Wijsh. VI, 8),
„van God komen armoede en rijkdom" (Eccli. XI, 14),

Het Nieuwe Testament is omtrent dit punt nog uitdrukkelijker. Het ligchaam, leert Paulus (1 Cor. XII), is wel één, maar bestaat uit vele ledematen, welke niet allen hetzelfde verrigten; welke ook niet alle even eervol zijn, maar toch in onderlinge, door de natuur gewilde betrekking staan en zelfs zóó verbonden zijn, dat geen enkel de dienst van het andere missen kan, dat allen de hulp van elkander behoeven, dat allen ook hun eigen plaats moeten innemen en, op verbeurte van het hun toebedeelde leven, met elkander vereenigd blijven. Er zijn ook onder de menschen verschillende gaven, verschillende bedieningen, verschillende werkingen: aan den eene wordt gegeven een woord van wijsheid of van kennis, aan een ander de gave van genezing of van uitwerking van krachten, aan een derde de profetie of onderscheiding van geesten of eene soort van talen. Dat de Apostel in deze woorden van het mystieke ligchaam van Christus spreekt en van de genadegaven aan de leden daarvan medegedeeld, dit weet een ieder. Regtstreeks bewijzen dan ook de aangehaalde plaatsen onze stelling niet. Maar wie zou willen beweren, dat die genadegaven reeds alleen niet een verschil van stand en van werking scheppen, een verschil zóó groot en zóó scherp geteekend, dat het ook de maatschappelijke positie van den meer of min begunstigde aanmerkelijk wijzigt en den een boven den ander verheft. En wanneer de H. Paulus de kunstmatige zamenstelling van het menschelijk ligchaam als punt van vergelijking neemt met de vereischte verhoudingen onder de leden der christelijke gemeenschap; dan kan niemand het wraken, indien wij zijne uiteenzetting en vermaning als eene vingerwijzing opvatten voor hetgeen de verschillende betrekkingen in den maatschappelijken toestand der

menschen moeten zijn. Ook hier geldt de stelregel der redeneerkunde: gewettigd is de gevolgtrekking van het meerdere tot het mindere. Regtstreeks werkte het N. Testament op den innerlijken mensch, maar daardoor ook middellijk op de maatschappelijke en staatkundige toestanden des menschen. Ook duidelijk en regtstreeks erkent de Apostel der heidenen eene groote verscheidenheid van maatschappelijke toestanden, en hij spreekt (1 Cor. VII) van vrijen en slaven, hij gewaagt (Rom. XIII) van onderdanen en van door God aangestelde overheden; eveneens spreekt de H. Petrus (1 Petr. II) uitvoerig over koningen, landvoogden, over dienstknechten en heeren, en al die onderscheidingen worden in dier voege voorgesteld als door God gewild en verordend, dat Paulus een ieder aanmaant om in zijn stand te blijven en niet naar hooger te streven, om te blijven in de roeping waarin hij geroepen is.

Het bedoelde verschil van standen in de maatschappij is — zeiden wij — een goddelijk gebod; God heeft het gewild én in de orde der genade én in de orde der natuur. Wij vinden dat verschil dan ook in de Kerk met hare wonderschoone hiërarchie, welke een in slagorde geschaard leger met aanvoerders van verscheidene rangen te aanschouwen geeft. Wij vinden ook in de burgerlijke maatschappij datzelfde verschil door de natuurwet vastgesteld als onveranderlijke regel, waaraan geen menschelijke magt kan tornen. De ouders staan boven hunne kinderen, de meester boven zijne leerlingen, de heer beveelt zijne onderhoorigen, de vorst heerscht over zijne onderdanen, en van al die betrekkingen geldt het woord van den grooten leeraar der volkeren: „De magten zijn door God verordend."

Maar verder: overeenkomstig de door God gewilde inrigting van de menschelijke maatschappij moeten stoffelijke en geestelijke belangen verzorgd worden; de zorg voor de eerste soort vordert den werkenden stand; de behartiging der geestelijke en bovenaardsche belangen der maatschappij maakt daarenboven den geestelijken stand noodzakelijk; maar beide standen moeten wederom in hunne regten en in de uitoefening van hun werkkring, ook de geheele Staat in zijn veelzijdig bestaan moet tegen wanorde van binnen en tegen een aanval van buiten verdedigd worden, en wel — nog eene derde onderscheiding — door den daartoe gevorderden militairen stand. Daarenboven, God heeft ook den eene meerdere, den andere mindere talenten geschonken: de aanleg en gevatheid, de geaardheid en het karakter van den een zullen verre uitmunten boven die van den ander. Evenmin als er twee menschen gevonden worden van volkomen gelijke gelaatstrekken, zullen er geen twee te vinden zijn, die in geestesgaven elkander gelijk komen. Is het dan wonder dat eenigen, door een vlijtig gebruik van het hun toegedeelde, boven anderen eene hoogere plaats op de maatschappelijke ladder innamen en in talent of kunst, in het verwerven van goederen, in roemrijke daden en in verdiensten, in het bestuur of in het voeren van gezag, zich persoonlijke regten verwierven, op welke anderen geen aanspraak kunnen maken, en door welke zij aan zich zelf en aan hunne nakomelingen voorregten verzekerden, waarnaar al wederom niet een elk de hand mag uitsteken? Langs den langen, meestal moeijelijken weg van historische overleveringen, van groote verdiensten en van edele zedelijke eigenschappen, in eene familie sinds eeuwen overgeërfd, ontstond de adel — volgens zijne bestemming

het *palladium* der vrijheid en het voorbeeld des volks. Een laatste verschil, dat wij moeten aanstippen, is tusschen den gehuwden en den ongehuwden staat: gene ter instandhouding van het menschelijk geslacht door God ingesteld; deze door God aanbevolen ten levend voorbeeld van zelfbeheersching en offervaardigheid, als de schitterendste zegepraal des geestes en der genade over zinnelijkheid en lage drift.

Wee hem, die met vermetele hand aan de genoemde grondzuilen der menschelijke maatschappij raken durft. Hij zelf, en velen met hem, zullen onder de puinhoopen der verwoesting, welke hij aanrigt, bedolven worden. Het natuurregt en de daaruit voortvloeijende persoonlijke regten worden nimmer straffeloos aangerand, en wie het bestaat, hij slaat eene schendige hand aan de geheele menschheid en hare hoogste belangen. Als de verhoudingen der menschen onder elkander, de verschillende betrekkingen waarin zij leven, met de daad geloochend werden, dan zou de ondergang der maatschappij nabij, het uur harer ontbinding genaderd zijn. Het is beproefd, dat gruwelstuk; onverstand en boosheid hebben hunne krachten ingespannen; maar telken male was verwoesting en vernieling de heillooze vrucht van die beklagenswaardige pogingen, en 's menschen instinct van zelfbehoud, meer nog de liefdevolle inwerking van God, dwong de afgedoolden of misleiden om tot de door God gewilde orde terug te keeren.

Het verschil van stand onder de menschen kan alzoo — dus besluiten wij te regt — niet geloochend worden; het is een natuurregt, een noodzakelijk bestanddeel der maatschappij; geen menschelijke magt mag daaraan raken op verbeurte der groote voordeelen, welke die goddelijke instelling aan iedereen toekent, mits hij zich aan die orde

gewillig onderwerpe. Maar baat het veel, ter gereede oplossing van het sociale vraagstuk, den volken die onomstootbare waarheid te prediken? Kan zij een geneesmiddel zijn tegen den kanker, welke het gezonde volksleven verteert?

Reeds boven zeiden wij, dat de leer over het onderscheid van stand, zoo duidelijk door de H. Schriftuur uiteengezet, van onberekenbaren invloed op de handelwijze én van den meerdere én van den mindere zijn zou, als zij met de goddelijke overtuigingskracht, welke haar inwoont, in het gemoed van beiden was doorgedrongen. Hoe meer volkomen het onderscheid van stand volgens christelijke beginselen wordt gehandhaafd en edelmoedig erkend, des te beter zal de geheele menschheid er aan toe zijn en te gelukkiger elke stand afzonderlijk; daarentegen, naar gelang dat onderscheid meer ontkend, in het leven miskend en veracht wordt, in diezelfde verhouding daalt de algemeene welvaart en lijden alle standen. Het revolutionaire beginsel van „gelijkheid" — wij nemen het hier in dien zin, dat daardoor het onderscheid van stand opgeheven, niet in den zin, dat daardoor de physieke, zedelijke en godsdienstige gelijkheid aller menschen, de ligchamelijke en organische gelijkheid, de gelijkheid in de zonde en in de genade erkend wordt — is onnatuurlijk en, evenals het beginsel „allen zijn voor de wet gelijk", verderfelijk in zijne uitwerkselen. De boom is te kennen aan zijne vruchten, de oorzaak aan hare gevolgen. Bedenken wij slechts, waarheen die sociale revolutie met hare heillooze leer het misleide volk voeren wil, en welke de beginselen zijn die zij verbreidt.

„Geen privaat eigendom, schreeuwde zij; de eigendom

is diefstal, en het kapitaal is de opgehoopte som van afgeperste arbeiderskracht; alles moet gemeengoed worden; de paleizen der rijken moeten de woningen ook der armen zijn; hunne kwistige verteringen, in ledigheid en nietsdoende gezelschappen gemaakt, moeten het deel worden ook van hen, die tot nu toe in harden arbeid en in nijpende ontberingen een ellendig leven sleten; de rijke kleeding en de gemakken des levens moeten voortaan ook de halfnaakte ledematen verkwikken van de moderne slaven des kapitaals; het wordt tijd, dat allen gelijkmatig genieten. Er mag — aldus zullen de misleide communisten besluiten — geen stand meer zijn geroepen om slechts te genieten, geen stand uitsluitend veroordeeld om te werken; gelijkheid in alles, in arbeid en in genot; communisme in alle goederen; ook wij betrekken de schitterende huizen der aanzienlijken, zetten ons aan hunne tafels, nemen ons deel van hun geld en beschouwen ons als de mede-erfgenamen van hunne goederen." — Zou het geluk der maatschappij verzekerd zijn en de arbeider gelukkiger, wanneer die beginselen leven en vorm aannamen, wanneer eene gelijkmatige verdeeling van allen eigendom plaats greep? De helden, die de beweging aanstoken, zouden tot plundering aanzetten, zoolang er iets te grijpen was en hunne zakken behoorlijk gevuld waren; maar het volk? Na de dienst van handlangers bewezen te hebben, werd het ontslagen, even arm en ongelukkig als te voren. De geschiedenis, vooral der laatste eeuw, staaft onze bewering, even als de rede het onmogelijke der dwaze utopie van het communisme bewijst. Ook de H. Schriftuur kent en predikt het communisme, mits het niet gedwongen, maar vrijwillig zij: niet door diefstal of roof,

maar door liefde tot God en den evenmensch ingevoerd. Wilt gij volmaakt zijn — zeide de Zaligmaker tot den rijken jongeling — verkoop uwe goederen en *geef* ze den armen; werk — vermaande de Apostel — opdat gij iets hebben moogt om den armen mede te deelen; de eerste Christenen verkochten hunne goederen, legden den ontvangen prijs aan de voeten der Apostelen neder, en zij hadden alles gemeen. Maar verder dan tot het aandringen op liefdegiften gaat de H. Schrift niet, en zij gebiedt, als de liefde haar vrijwillig offer niet brengt, gestreng en aan een ieder: Gij zult niet stelen; aan een ieder blijve het zijne; wie gestolen heeft, hij werke om het gestolene te kunnen teruggeven Op het onderhouden van die geboden, van de wet der regtvaardigheid, steunt het bestaan der koningrijken en de welvaart der volkeren; werden die geboden in hunne volle uitgestrektheid nageleefd, dan bestond er geen moeijelijk op te lossen sociaal vraagstuk, en de arbeider vond in het regt de voldoende zekerheid voor hetgeen hij bezit en in het offer der liefde de aanvulling van hetgeen hij mist.

Geen verschil van goederen, dit is de eerste leus van het revolutionaire communisme; geen verschil van stand is de tweede eisch. Allen gelijk in kennis, in beschaving en in kunst; niemand mag boven den andere uitmunten: de adel moet afgeschaft, elk voorregt ingetrokken, alle privilegiën ontnomen worden; geen beschaafde standen mogen bestaan, opdat alleen overig blijve één werkende stand. Heerlijke droombeelden, of liever: godslasterlijke uitleggingen van de eerste bladzijden der H. Schriftuur. Voor alle menschen mogt dan wel een tweede paradijs ontstaan,

waarin voedsel in rijken overvloed aanwezig, geen kleed tot dekking noodig was. Maar eerst de beruchte Fransche Revolutie en later hare rampzalige vrucht in 1872 hebben genoegzaam de veroordeeling van het genoemde systeem met het vergoten bloed van duizenden in de geschiedenis opgeteekend, en zóó duidelijk dat het onbegrijpelijk is, hoe sommige warhoofden de verwezenlijking daarvan als het ideaal van volkswelvaart konden voorstellen. Zegt dan het gezond verstand alleen reeds niet: waar geen onderwijzer is, daar ook geen leerling; waar geen heer is, ook geen dienaar; geeft niemand werk, dan is er ook geen arbeid, geen ambacht, geen gewin, geen handel, geen kunst, geen wetenschap, geen volkswelvaart. Zou Europa, in die vooronderstelling, niet eene wildernis worden, afzigtelijker en armer tevens dan de meest onbeschaafde streken van Afrika? Wij willen niet de menschonteerende kasten van het heidendom terugroepen; maar de openbaring en de rede staan den christelijken socialist ter zijde, als hij het idee van „beroep en stand" verdedigt. De arbeid in algemeenen zin is aller menschen beroep en stand; maar elk mensch kiest zich vrijwillig eene soort van arbeid, waaraan hij zich wijden wil, en laat zich in die keuze leiden door de geschiktheid welke hij in zich meent te ontwaren, en door het nut hetwelk hij hoopt te bewerken, en door zijn belang dat hij door die keus het best meent te behartigen. Is een of ander beroep meer dan genoegzaam met werkkracht bezet, dan zullen weinigen zich daaraan wijden; is het daarentegen weinig bevolkt, dan zullen meerderen, die lust en aanleg bezitten, daarin hun geluk beproeven. Lust, bekwaamheid en eigenbelang geven alzoo den door-

slag tot het welzijn én van de arbeiders én van den Staat. Maar één stand, of een gedwongen verdeeling van den arbeid is eene hersenschim. Op welke wijze zouden onze communisten de verdeeling der arbeiders over de verschillende vakken van industrie, over de verscheidene soorten van werk kunnen verwezenlijken? Geven zij den arbeider volkomen vrijheid van keus, dan zullen eenige takken van industrie óver bezet worden, andere onbezet blijven. Moet de individuele bekwaamheid en persoonlijke aanleg beslissen, men bedenke dat de harmonie van de verschillende natuurgaven al zeer twijfelachtig is, en dat derhalve de verdeeling van den arbeid zeer ongunstig voor het algemeen welzijn kon uitvallen. Moest eindelijk het bevel van de eene of andere overheid beslissen, wie zou eenigen tijd lang zulk eene tirannie willen verduren? De vrije keuze is voor allen eene noodzakelijkheid, eene natuurwet, en om deze eenvoudige reden reeds alleen is het eene groote dwaasheid van één enkelen stand te spreken, eene onmogelijkheid de andere standen in den éénen arbeidersstand te doen opgaan. Maar nog eene tweede, eene nog krachtiger reden dwingt tot veroordeeling van die dwaze, het volk misleidende hersenschimmen. God spreekt ook een woord mede in 's menschen levensbestemming, en in zijne handen is ons aller lot. Wel dwingt Hij den mensch niet tot dezen of genen levensstaat; maar wie kan Gods zachte inwerking op ieders beslissing loochenen, vooral daar Hij alleen de bekwaamheid en andere gaven geeft, welke meestal 's menschen keuze bepalen. Om die redenen mogen wij ook hier het vermanend woord van Paulus herhalen en toepassen: „Een ieder blijve in de roeping, waartoe hij geroepen is." De stand, het be-

roep is, volgens deze zienswijze, iets heiligs; God zelf heeft daaraan een aureool van eerbiedwaardigheid en heilige regten toegekend; daarin ligt ook het idee van wederzijdsche naauwe betrekking opgesloten tusschen den persoon, die het beroep uitoefent, en de maatschappij. De arbeider, wien dit alles duidelijk is geworden, zal dan ook te ijveriger werken, met geestdrift en liefde de hem opgelegde taak verrigten en, een noodzakelijk gevolg van het eerste, meer vruchten van zijn arbeid mogen zien én voor zich én voor de geheele maatschappij, waarvan ook hij een integrerend lid is. Wordt dit idee van stand aan het volk ingeprent, de algemeene welvaart zal er onnoemelijk veel door winnen, omdat op die wijze de arbeid niet alleen de bron wordt, maar tevens de maat van het volksgeluk. Zóó, volgens deze christelijke beginselen, leert de mensch in den waren zin arbeiden, en legt hij voor anderen een vasten grondslag van rijke welvaart, van echte beschaving, van waren vooruitgang; door het *sustine et abstine* der H. Schriftuur wordt deze maatschappelijke rijkdom verzekerd, een wapen tegen de haar dreigende gevaren gegeven, gezondheid tevens naar ligchaam en ziel gewaarborgd. Dringen daarentegen de moderne beginselen tot het volk door, dan zal ledigheid en genotzucht weldra algemeen, en daarmede het verval der maatschappij begonnen zijn.

Niet minder heilloos voor het volk is het beginsel, dat het onderscheid van vorst en onderdaan uit de maatschappij moet verdwijnen, dat de troonen moeten vallen, en op de puinhoopen daarvan het vrijheidslied aangeheven worden. En de arbeider zou dan gelukkiger zijn, als hij niet meer met eerbied behoefde op te zien naar eene

heerschende doch ook beschermende magt: eene magt beschermend tegen den aanval van buiten, tegen het oproer van binnen, tegen de hebzucht van geldgierigen, tegen de onderdrukking van magtigeren, tegen den druk van woeker en kapitaal? Maar het zwaard, gedragen volgens Gods wil tot bescherming der goeden en tot bestraffing der kwaden, zou dan niet langer ten schrik der boosdoeners flikkeren in de hand der koningen. Het onregtvaardig regt des sterkeren, het misdadig vuistregt zou heerschen ten nadeele der zwakken, der arbeiders. Waar wettige troonen verdwenen, — de door God verordende magten — stak weldra het despotisme het hoofd op om de mindere klassen tot slaven en bedelaars en ten laatste tot slagtoffers der woede en wreedheid te maken.

Het tegen de wettige overheden gesmede wapen moest echter vooral tegen de Katholieke Kerk zijne scherpte keeren. Ongelukkig, bedrogen volk! Alsof een zoon straffeloos de hand tegen zijne moeder kan opheffen, en geen vloek, door God zelf uitgesproken, rust op het schuldig hoofd, dat oproerige plannen koestert tegen haar die de bron van het leven is. En toch van het hart, dat zoo warm voor den misdeelde der maatschappij slaat, moet de arbeider vervreemd worden; de hand, die zegenend over hem blijft uitgestrekt, moet van hem verwijderd gehouden worden; de Kerk moet gelasterd en daarna beroofd worden, alsof de lastertaal niet terugvalt op den vuigen mond die ze uitspreekt, gelijk het stof op hem die het in de lucht werpt. En wat geeft men den volke in ruil voor de zegenrijke werking der Kerk? Twistende parlementen en ongodsdienstige scholen; parlementen, welke door hunne afbrekende critiek, door hun hekelen

van de hoogste beambten, door dagelijksche aanvallen op de regering, door openbaarmaking van zwakheden en misrekeningen, het hooge denkbeeld van het gezag bij het volk ondermijnen; — en scholen, welke ten hoogste oppervlakkige, meestal onbruikbare kennis geven, den godsdienstzin, den hechtsten steunpilaar van volkswelvaart, niet steunen, maar ondermijnen, en daarom ook geen karakters vormen. En toch het egoïsme en de nijd moeten bij het volk uitgeroeid, werkzaamheid, vlijt en matigheid tot gewoonte gemaakt, eerbied voor het gezag aangekweekt worden. Dat vooral is noodig, zal het volk ook onder stoffelijk opzigt gelukkig zijn. Men moet of dwaas of gansch ongeloovig zijn om geene leer, werkend ten algemeene nutte, te willen vinden in het onloochenbare feit, dat God reeds in het paradijs, verder in den patriarchalen tijd, later bij het Israelietische volk, een gezag gewild heeft; dat Christus en zijne Apostelen de eerbiedwaardigheid daarvan bekrachtigd hebben; en dat God ten allen tijde aan de gehoorzaamheid jegens de gestelde magten, in het vierde gebod den harten van alle menschen ingedrukt, tijdelijken zegen heeft verzekerd. De menschelijke maatschappij in haar geheel en elk lidmaat daarvan in het bijzonder kan daarom, zal welvaart onder het volk en in alle standen heerschen, het beginsel van gezag, van gehoorzaamheid, van eerbied voor de wetten niet ontberen. En het is de Katholieke Kerk, die het op de krachtigste wijze predikt: zij draagt en beschermt die weldadige verordening Gods; maar wordt hare stem gesmoord, dan zal weldra het roode Socialisme heerschen, en zal er geen ander onderscheid van stand meer zijn dan van tirannen en van slaven.

Ook geen onderscheid van stand wat het huwelijk betreft! Derhalve geen wettige vereeniging en geen familie. Maar daarmede worden alle banden verbroken, de onderdanigheid der vrouw aan den man verloochend, de huwelijkssponde bevlekt, de liefde tusschen echtgenooten onmogelijk, de echtscheiding gedecreteerd, en het kind der vrije liefde zonder bescherming gelaten. En in zulk een toestand zou de mensch zijn aardsch paradijs kunnen vinden? Die vraag stellen is haar oplossen. Maar hoe zou de volkswelvaart stijgen en alle standen zich gelukkiger voelen, als de voorschriften der H. Schriftuur hieromtrent daad en leven werden! De menschgeworden Zoon Gods heeft het niet versmaad, om lidmaat eener familie te worden en daardoor aan de christelijke familie een voorbeeld ter navolging voor te houden. Werd het huisgezin van Nazareth zoo veel mogelijk nagevolgd, het zou helder worden in den nacht van dwaling en van zedelijk verval, de huiselijke haard werd het middelpunt des levens, het zekere toevlugtsoord van zedelijke kracht en van zaligende liefde; de man werd wederom echtgenoot en vader in den vollen zin des woords, de vrouw de minnende gezellin des levens, het kind het onderpand van trouwe liefde. Het Christendom vernieuwde het aanschijn der aarde en begon zijne heilvolle werking in het huisgezin. Die greep in het leven des volks was gelukkig en drong diep door tot in alle lagen der maatschappij; van het huisgezin ging een stroom van nieuw leven uit door den geheelen Staat, aan allen jeugdige kracht, frissche gezondheid mededeelende. Het huisgezin, geheiligd door de genade des huwelijks, is de woonstede van echte deugd: daar heerscht de man, de verpersoonlijking van het gezag, maar hij tempert zijn

gezag door de liefde; daar gehoorzaamt de vrouw, maar zij is geëerbiedigd als de vertegenwoordigster van de kuische liefde en het zachte gevoel; daar groeit het kind op als in een heiligdom, door der ouderen zorg beschut tegen de gevaren van buiten. In een christelijk huisgezin vindt de man zijne verpoozing na het harde dagwerk en schept weer nieuwe krachten voor den volgenden arbeid; hij gevoelt zich daar te huis en behoeft geen uitspatting in kroegen. Zijne vrouw en kinderen zijn hem genoeg en maken zijne levensvreugde uit, in hun midden acht hij zich gelukkig. Ook de kinderen, opgevoed in eer en godsvrucht, geleid door voorbeelden van deugd, groeijen op in de vreeze Gods en in liefde voor vorst en vaderland, worden ware patriotten, nuttige leden van den Staat en flinke maar rustige arbeiders. Zóó zal het huwelijk een heilzamen invloed op de maatschappij uitoefenen, als het geëerd wordt volgens de schoone voorstelling, welke de H. Paulus daarvan in zijne brieven geeft. Doch worden die voorschriften veracht en het moderne beginsel in beoefening gebragt, dan keert het heidendom terug met al zijne onnatuurlijke gruwelen, welke het familie-leven verpesten: het huwelijk wordt van zijne eerbiedwaardigheid, de vrouw van hare waardigheid, en het kind van zijne natuurlijke beschermers beroofd; veelwijverij, echtscheiding, prostitutie treden in de plaats van eenheid des huwelijks en maagdelijke eerbaarheid; het huwelijk wordt een te knellende band, het familie-leven een ondragelijke keten, en het opvoeden van kinderen een last. De vermindering of verzwakking der bevolking is daarvan nog het minst schadelijke gevolg. Dat daaronder de welvaart des volks ontzettend moet lijden, kan een ieder besluiten uit de

geschiedenis van Rome en Griekenland, die bloedden aan ontvolking en al dieper en dieper zonken, magteloos geworden door eigene gruwelen, zoo ijzingwekkend juist door Paulus in zijn brief aan de Romeinen geteekend.

Verschil van stand, verscheidenheid van beroep onder de menschen is door God gewild en ingesteld, is eene natuurwet. Daarop rust het voortbestaan der maatschappij; van het erkennen en eerbiedigen dier orde hangt ook de volkswelvaart, het stoffelijk welzijn der arbeiders af. Maar hoe onderscheiden de menschen ook zijn in hunne maatschappelijke positie, hoe hoog verheven in magt, aanzien of rijkdom sommigen mogen wezen, hoe zeer anderen daarentegen in ondergeschiktheid leven of minder bedeeld zijn met tijdelijke goederen; allen toch, zonder uitzondering, zijn vereenigd door één band, door de wet der liefde, de sociale deugd bij uitnemendheid.

De hoofdzonde van onzen tijd, op sociaal gebied, is de zelfzucht. Daaruit, als uit eene onzuivere bron, vloeijen voort — aan de zijde der rijken — hardvochtigheid tegen minderen, afpersing van gedwongen diensten, buitensporige ophooping van kapitaal, gewin door onregtvaardige middelen, onderdrukking van den arbeider, monopolie zelfs van noodzakelijke levensbehoeften; — aan den kant der arbeiders (die gedwongen worden hunne krachten en hun zweet als koopwaar voor een spotprijs te verhuren of te verkoopen, als zij met hun huisgezin niet dak- en broodeloos willen worden) — nijd tegen de beter door het lot begunstigden, wrevel tegen de hoogere standen, gewelddadig verzet tegen hun soms opgedrongen schikkingen, onregtvaardige bedreigingen en dwang om hooger

loon te verkrijgen, oproer en het grijpen naar wapenen.

Ter volkomene bestrijding van de genoemde sociale kwalen biedt de H. Schriftuur een voldoend geneesmiddel, vooral in de groote wet der liefde. Deze deugd wordt nu eens in de eenvoudigste bewoordingen, dan weder in schilderingen vol van gloed en leven en in verheven vorm voorgesteld als het onfeilbaar waarmerk der zedelijke waarde van 's menschen gezindheid, woorden en daden, in het algemeen van alle verhoudingen, welke van den vrijen wil afhangen. Met weinige aanhalingen kunnen wij volstaan. Wij herinneren slechts aan de parabel van den Samaritaan (Luc. X. 23), wiens handelswijze, in onmiskenbare tegenspraak met de zelfzucht, door den Zaligmaker geprezen werd als eene groote daad van naastenliefde; verder aan die schoone plaats uit Paulus' mond en hart (1 Cor. XIII): „Al sprak ik alle talen der menschen „en der Engelen, al kon ik voorspellingen doen en kende „ik alle geheimen, al had ik een geloof dat ik bergen „verzette, al gaf ik al mijne goederen den armen en mijn „ligchaam ter verbranding, — zoo ik de liefde niet had, „het zou mij niet baten. De liefde is geduldig, goeder„tieren, niet naijverig, zij zoekt het hare niet, zij ver„bittert niet, zij rekent het kwade niet toe, zij verdraagt, „gelooft, hoopt, verduurt alles"; verder nog aan dat andere woord van denzelfden Paulus (Phil. II, 4). „Een iegelijk „zie niet op het zijne, maar op dat van anderen". Wij herinneren ook slechts aan het woord van den Apostel der liefde (1 Joan. II, 10). „Wie zijn broeder haat, die is tot nu „in de duisternis en weet niet waarheen hij gaat; wie zijn „broeder liefheeft, bij hem is geen aanstoot"; vooral echter aan het verhevene en omvangrijke woord des Heeren (Matth.

XXII, 39): „Gij zult uwen naaste liefhebben als u zelven."

Deze aanhalingen zijn meer dan genoeg. Zij bewijzen voldingend, dat de liefde, in den zin van Christus' gebod genomen, de vervolmaking is der betrekkingen tusschen de menschen; dat, waar zij onderhouden wordt, niet alleen het hart zijne bevrediging niet mist, maar ook een ieder de gewenschte tevredenheid in zijn staat vinden en gelukkig zijn zal, dewijl alsdan ook de orde der onderlinge maatschappelijke verhoudingen gehandhaafd blijft en noch door onderdrukking noch door krenking van eens anderen regten gestoord wordt. De liefde, het groote gebod Gods, werkt verzoenend, zij verzacht het leed en herschept alles. De mensch staat niet afgescheiden van zijne natuurgenooten in deze wereld, hij is en moet lid der maatschappij zijn, en met al de lidmaten daarvan is hij door duizenden banden verbonden in eene naauwe levensgemeenschap, welke door wederzijdsche afhankelijkheid, vooral door wederkeerige liefdediensten vervolmaakt wordt. Wanneer deze solidariteit erkend, gehuldigd en in beoefening gebragt wordt, is de sociale vrede geteekend. Maar het Christendom vordert niet weinig ter bereiking van dat ideaal. Paulus is hier wederom onze leidsman. „Niemand zoeke het zijne, maar wat des anderen is; als „de een des anderen lasten draagt, vervult hij de wet; „weest geduldig jegens een ieder en trekt u de zwakken aan; „de sterke verdrage den zwakke; een ieder diene den „andere ten goede." En al die voorschriften, ze vloeijen „voort uit het ééne woord des Zaligmakers: „Wie groot „onder u zijn wil, hij zij uw dienaar, en wie de eerste „onder u zijn wil, hij zij uw knecht." Volgens deze laatste woorden ligt alzoo de ware grootheid in den ootmoed,

de magt viert haren hoogsten triumf in de dienst van anderen, het regt verkrijgt zijne wijding door de beoefening van pligten. Die eischen zijn, wie zal het ontkennen, niet gering; maar de voordeelen, welke zij afwerpen, zijn even groot. Nemen de beginselen des Christendoms leven en vorm aan, dan zullen allen, patronen en arbeiders, blijde en dankbaar erkennen, dat de kracht der liefde en der godsdienstige geestdrift ontzettend veel vermag, maar dat zonder die magt niets groots, niets duurzaams tot stand kan gebragt worden, en de menschelijke zamenleving zonder die beginselen op den duur onhoudbaar is, ja weldra in vijandige gedeelten moet uiteenspatten. Werden die beginselen opgevolgd, dan zouden wij eene herhaling zien van het schouwspel, door de middeleeuwen ons ter bewondering aangeboden, dat een ridder, afgemat en bebloed van het slagveld terugkeerend, zich nederzette aan het sterfbed van zieken en hen diende met zuivere broederliefde en volle offervaardigheid. Doch buigt het individu en de geheele maatschappij zich niet voor de eeuwige wet der liefde, dan ook zal men zich moeten verwachten op revolutie en burgeroorlog, op strijd tusschen de verschillende klassen der maatschappij, op despotisme door de overwinnende partij op wreede wijze uitgeoefend. Wie voorbeelden wil, hij kan ze in menigte vinden. Het heidensche Rome kende de liefde niet, en zijn despotisme bereidde den zwelgers een roemloos graf of maakte hen tot slaven; zelfs geen enkele naam der eens zoo trotsche geslachten is in de volgende eeuwen bewaard gebleven. Niet beter ging het den hoogmoedigen leenheeren der middeleeuwen, die met verzaking van elk zacht en christelijk gevoel hunne vrije mannen en onderhoorigen onder-

drukten, maar ook hun eigen graf delfden. De geld-adel en de hoogmoedige burgerij onder Louis-Philippe waren ook onderdrukkers, leden niet, als andere standen der maatschappij in druk en nood zaten; maar zij boetten zwaar voor hunne hardvochtigheid, doordat hunne kinderen tot den stand afdaalden van de paria's, welke zij zoo liefdeloos hadden veracht.

Maar is die wrekende roede, ook over onze hedendaagsche toestanden dreigend opgeheven, nog te keeren? kan der maatschappij nog redding geworden tegen den verwoeden stroom der opgezweepte hartstogten van een sinds lang bedrogen, althans misleid volk, dat naar genot haakt, omdat het zoolang daarvan verstoken bleef? Met Christus en zijn gebod: „Bemint elkander, gelijk Ik u heb liefgehad" kunnen de naderende gevaren bezworen worden; maar zonder Hem, en als zijn gebod veracht wordt, zullen wij het verschrikkelijk oordeel der wereldgeschiedenis herhaald zien in de woeste uitbarsting der volkswraak, welke noch het leven der burgers noch de bestaande orde der maatschappij sparen zal.

Wat daarentegen zal het praktiesch gevolg zijn, én bij meerderen én bij minderen, als christelijke liefde de wet des levens van allen wordt? Weinige woorden kunnen hier volstaan ter beantwoording dier vraag.

Het gebod: „Bemint uwen naaste als u zelven", door de Katholieke Kerk onophoudelijk verkondigd en voor allen verpligtend gemaakt, geeft ook den geringste der menschen het regt om van zijne meerderen, van zijne overheden, van allen in wier dienst hij is, eene zachte, menschlievende behandeling te vorderen. Geen schamel kleed, geen vereelte hand, geen verbruinde gelaatstrekken

kunnen dat regt doen verliezen, veeleer zullen zij het nog versterken. En die behandeling van de lagere standen door de hoogere, b. v. van den arbeider door den arbeidgever, zal zich moeten uiten in het vriendelijk woord, dat alle bitsheid en schijn van verachting vermijdt, in de goedwillige tegemoetkoming en gemakkelijke afdaling, welke geen vernedering van den mindere maar veeleer zijne verheffing beoogt. Doch de arbeider komt menigmaal in omstandigheden, dat hij hulp behoeft, voorschotten vragen moet op een in de toekomst volgend werk, dat hij bij nijpende koude of bij algemeenen stilstand van zijn handwerk, of als ziekte hem ternederwerpt, of eene kortstondige zwakte hem tot den arbeid ongeschikt maakt, een beroep zal moeten doen op het hart en op de grootere middelen van zijn werkgever; dan vooral zal het woord van Joannes: „Beminnen „niet alleen met woorden en met de tong, maar in der „daad en in waarheid", of dat andere van Jacobus: „Den „broeder en de zuster, die ontbloot zijn, kleeden; die „hongerig zijn, spijzigen" in vervulling moeten gaan. En zijn die voorschriften eens waarheid geworden, dan ook is de verlatene, de in het zweet zijns aanschijns een karig stuk brood verdienende verzoend met de maatschappij, en leert hij ook hén liefhebben, die meer gezegend zijn dan hij. Liefdedienst bindt en boeit allen onder elkander en verpligt den geholpene tot wederdienst. Vindt de arbeider, als hij met reden een beroep doet op de hulpvaardige liefde van zijn meerdere, niet de hand gesloten maar geopend ter ondersteuning, hoort hij geen bits of afstootend maar het vriendelijk en het medelijdend woord der liefde, ontmoet hij geen dreigenden blik die

hem wegjaagt, maar een oog waarin een traan glinstert van medelijden met zijn toestand, ja dan, al had hij reeds haat en eeuwige vijandschap gezworen aan de hoogere standen en aan de geheele maatschappij boven hem — gloeijende kolen zijn op zijn hoofd vergaderd, zijn wrevel en wrok zijn geweken, de verwensching is gesmoord, en niet tot eene bedreiging zal hij de vuist uitsteken, maar veeleer zijne handen tot een gebed voor zijne weldoeners ten hemel verheffen. Dan leeft de haat niet in het hart der minderen en spreekt hun mond geen vervloeking uit; dan ook behoeven wij geen verwoeden strijd van de proletariërs tegen de geldmannen te vreezen. Het is immers een erkend beginsel: de gehechtheid aan het geld maakt het hart koud als ijzer, hard als metaal van den eenen kant, van den anderen maakt de zucht naar genot wild en woest; de liefde daarentegen vereenigt wie gescheiden waren, verzoent wie reeds ten strijde gewapend tegenover elkander stonden.

In onafscheidbaar verband met de wet der liefde staat het gebod der barmhartigheid. „Een geregt zonder barm-„hartigheid voor hem, die geen barmhartigheid bewezen „heeft; maar zalig zijn de barmhartigen, want ook zij „zullen barmhartigheid verwerven." Dit is de groote wet der wedervergelding, ter beoefening aan alle menschen voorgeschreven, en zeker ook voor dezen tijd de belofte hebbende, ofschoon de volle belooning eerst in de eeuwigheid zal genoten worden. Er moet alzoo onder de leden der maatschappij eene wisseling van liefdediensten zijn; allen moeten die deugd naar best vermogen beoefenen. De rijke moet den arme van zijn overvloed mededeelen, de arme uit het zijne aanvullen wat de rijke mist. Beiden

heeft God gemaakt; armen en rijken moeten er ook altijd zijn, want geen maatschappij is denkbaar, welke uit armen alleen of uit rijken alleen bestond; dan toch waren alle noodzakelijke verhoudingen vernietigd. Uit deze wet volgt de pligt voor de rijken, niet om al hunne goederen aan de armen te schenken en zelf arm te worden, maar om naar hun vermogen aalmoezen te geven; — voor de armen de pligt, niet om de rijken te benijden, te bedreigen en te berooven, maar ook hunne vrijwillige gaven met dankbaarheid te ontvangen en met wederdienst te vergelden. Zóó wordt voor de gegoede standen de onverzadigbare hebzucht en onnatuurlijke hardvochtigheid, het ophoopen van een goddeloos kapitaal veroordeeld; voor de minder bedeelden de roof en de diefstal, het afdwingen en het afpersen, het door geweld ingevoerde communisme verworpen. Hiermede hebben wij te gelijk den heilzamen invloed dezer deugd op de maatschappij aangeduid. De gift van den rijke verarmt hem niet en laat hem in zijn verkregen stand leven; de aalmoes of weldaad, door den mindere ontvangen, helpt hem zonder hem te vernederen en laat hem zijne waarde behouden. En toch komen beiden in naauwe aanraking en ontmoeten elkander op een terrein, waar het weldoen van den rijke en het welgedaan worden van den arme voor beider sociaal welzijn heilrijk wezen zal, omdat de scherpe kant van het verschil van beider stand, reeds alleen door het ontmoeten, ietwat is afgestompt, en vooral omdat beiden scheiden, minder huiverig voor elkander en met betere gevoelens jegens elkander bezield. Niets vereenigt inniger dan weldoen, niets scheidt vinniger dan weigeren van dienst. Daarenboven heeft deze deugd nog een ander maatschappelijk voordeel. „Werken

„om te kunnen mededeelen aan wie in nood zijn", vermaant de Apostel. Heil der maatschappij, waarin dit woord des Apostels een levensregel voor de rijkeren is geworden! Dan toch zal de minder bedeelde in den koopman of kapitalist of aristocraat geen mededinger zien, die hem het brood uit den mond stoot, maar een helper, op wien hij bij naderenden nood vertrouwen mag; geen zelfzuchtige, die alleen op eigen voordeel zint, maar een milddadige, die reeds bij voorbaat een ruim deel van zijn gewin voor de noodlijdenden beschikt. Dat zulk een rijke zijne goederen in veiligheid achten mag en van den sterkeren arm der arbeidersklasse bescherming in het uur des gevaars hopen, zegt hem de dankbare traan van den mindere, die weldaden ontvangt, maar ook van zijn kant erkentelijkheid in daden zal bewijzen. De aalmoes geeft alzoo hoogere rente dan het met veel zorg opgelegde kapitaal; de wederdienst van den arme weegt gereedelijk op tegen het geschonken geldstuk; reeds het zalige gevoel van welgedaan te hebben is voor den rijke eene belooning, welke eene onschatbare levensvreugde schenkt en tot steeds uitgebreider weldadigheid aanzet. Maar ook de geheelde wonde of de geholpen nood des armen sterkt den arm en staalt het gemoed om, zoo noodig, met trotsering van eigen gevaar, eene beschermende hand uit te steken tegen wie het leven van den weldoener zou durven bedreigen, en de arbeider zal nog hooger edelmoedigheid toonen dan Androcles' leeuw, die zijn meester in het amphitheater verdedigde tegen den woedenden tijger. Wat ware het gemakkelijk om met de waarheden des Christendoms het volk binnen de grenzen van wet en pligt te houden, om het met zacht geweld, dat geen

striemen in het ligchaam noch wrevel in de ziel achterlaat, tegen uitspatting te behoeden. Zoo de gezaghebbers en volksleiders dit wilden begrijpen, de sociale quaestie werd opgelost, niet in bloed, zooals Lasalle het voorspelde en Marx het wilde, maar op vreedzame wijze, ten voordeele van allen.

Vooral wanneer de wet der regtvaardigheid in hare volle waarde en in hare gansche uitgestrektheid gold voor alle betrekkingen in de zamenleving der menschen: „Wat „gij wilt, dat anderen u doen, doe dat ook gij aan anderen." Het tegenovergestelde van genoemden regel is even slaande: „Doe ook gij aan anderen niet, wat gij niet wilt, dat „anderen aan u doen." Door deze christelijke voorschriften wordt tegen de hebzucht en tegen het gewelddadig ingevoerde communisme een dam opgeworpen, aan wraakzucht, nijd en afgunst der minderen een teugel aangelegd, veiliger en sterker dan voordragten voor den arbeidersstand gehouden, dan socialistische vergaderingen, dan vereenigingen, van welk gehalte ze mogen zijn. Geen mensch, en allerminst de geringe werkman, wenscht door een ander in zijne eer en vrijheid benadeeld, niemand in zijne stoffelijke goederen of geestelijke vermogens geschaad, niemand in zijne regten verkort te worden. Predikt en drukt dat op het hart der arbeiders en vooral op dat der arbeidgevers, gij, zoogenaamde volksvrienden; en hebt gij uwe overtuiging in het gemoed uwer toehoorders overgestort, dan zult gij eene schrede verder gezet hebben op den weg, die naar de onderlinge bevrediging der verschillende standen en daardoor naar aller welzijn leidt. Onregtvaardig goed — dit mogten de beter bedeelden wel bedenken — hoe dan ook, hetzij tegen de wet, hetzij door ontduiking der

wet, hetzij op slinksche en sluwe wijze of door misbruik van overmagt verkregen, ligt onder een vloek; en één penning, den anderen ontstolen, verteert een geheelen schat. Geen wonder, dat verbazende fortuinen zoo dikwijls eensklaps en spoorloos verdwijnen. Op de eeuwige wet der regtvaardigheid steunt de wereld-orde, de zekerheid van den eigendom, de persoonlijke veiligheid, de rust en het welzijn der gansche maatschappij. Deze wet verzekert ook den rijke zijn regtvaardig verkregen bezit tegen geweld van buiten en allerlei aanranding, en doet hem in vrede genieten wat hij het zijne noemen mag; maar zij neemt ook den weerloozen werkman onder hare hoede en beschermt hem tegen elke onderdrukking, van waar of op welke wijze ze hem zou kunnen kwellen, geeft hem de kracht om van allen te eischen, dat zij zijne regten ongeschonden laten en, zoo zij die gekrenkt hebben, in hunne volle waarde herstellen. Neen, de arbeidersstand zou niet met zoo billijke redenen klagen, werd die wet ook ten hunnen voordeele even streng gehandhaafd als ten gerieve van rijken en grooten. Wij beschuldigen hier niemand. Toch springt het in 't oog, dat afpersende druk van het kapitaal, schandelijke woeker, oneerlijk monopolie, gevaarlijke speculatiën, het drijven van verdachte banken en het houden van dure kassen, het verspreiden van onzekere aandeelen — zoo menigmaal de ondergang van den vlijtigen en spaarzamen werkman, die zijne vergaarde penningen voor slechtere dagen in die ondernemingen veilig waande — straffeloos geduld wordt. Werd de arbeider niet zoo dikwijls bedrogen, beroofd en uitgeschud door geldmannen zonder gevoel, zonder eer, zonder geweten, hij zou niet zoo

gereedelijk het oor leenen aan de verleidende taal van opruijers, die hem den eigendom als diefstal schilderen, den rijkdom als onregtvaardig goed, het kapitaal als bloedgeld; hij zou niet in dolzinnige woede haken naar het oogenblik, waarop hij zijne hand op eens anders bezittingen kon slaan; hij zou niet wenschen ongeregtigheid met ongeregtigheid te vergelden; hij zou niet verlangen om de magt des gewelds, de overmagt van de stemmenmeerderheid te doen werken ter verkrijging van eenig goed, dat hij in de handen van anderen ziet, maar dat hij, door valsche beginselen misleid, het zijne noemt. Regtvaardigheid en vrede zijn onafscheidelijk verbonden; waar de eerstgenoemde deugd voorgaat, zal het tweede goed volgen; wie den vrede onder alle menschen wil zien bloeijen, hij sla de hand aan het werk en leere aan alle standen de regtvaardigheid, een even hechte steunpilaar voor het bestaan der koningrijken als voor het welzijn der volken; hij leere die deugd vooral aan de hoogere standen, opdat zij den arme niet onderdrukken en uitzuigen; hij leere ze aan de mindere standen, opdat zij het goed eens anderen niet aanroeren, zelfs niet begeeren. Is die deugd eens het gemeengoed van allen geworden, dan is er geen strijd tusschen allen, maar vrede; geen nijd of afgunst in het hart des arbeiders, maar onderworpene, stille berusting in zijn lot; dan is vrede onder allen, omdat een ieder het zijne heeft en derhalve tevreden is.

H. J. H. RUSCHEBLATT.

(*Wordt vervolgd*).

Decreet van de H. Congregatie der Riten omtrent de vereering der Allerheiligste Maagd.

De bovengenoemde H. Congregatie behandelde op den 12 Mei 1877 de volgende, ook nú nog belangrijke vragen:

I. An posset ab Ordinariis permitti vel saltem tolerari ut ad publicam fidelium venerationem exponantur in ecclesiis imagines seu simulacra B. M. V. sub titulo *de Lourdes*, *de la Salette* et Immaculatae Conceptionis lucis radios e manibus emittentes?

II. An ab Apostolica Sede fuerint approbatae apparitiones seu revelationes, quae contigisse perhibentur, quaeque cultui B. M. V. sub memoratis titulis causam praebuerunt?

III. An pium sodalitium in Portu S. Aloisii B. M. V. *de la Salette* dicatum ab Episcopo admitti valeat?

IV. An festum B. M. V. sub eodem titulo cum Missa et ritu duplici primae classis cum octava ibidem celebrari possit?

V. An Litaniae speciales Apparitionis B. M. V. *de la Salette* ibi recitari valeant?

Het antwoord der hooge vergadering luidde aldus:

Ad I. Affirmative, servatis tamen cautelis, praesertim Decreto Tridentinae Synodi *De invocat. venerat et Reliquiis SSm et Sacris imaginibus* (Sess. 25) praescriptis et s. m. Urbani VIII Constitutione *Sacrosancta Synodus* 15 Maji 1642 confirmatis.

Ad II. Ejusmodi apparitiones seu revelationes neque approbatas neque reprobatas vel damnatas ab Apostolica Sede fuisse, sed tantum permissas tanquam pie credendas fide solum humana, juxta traditionem, quam ferunt, idoneis etiam testimoniis ac monumentis confirmatam. Nihil proinde obstare, quin Ordinarii pari ratione se gerant: facta desuper (si de opere typis vulgando agatur) in eodem sensu opportuna declaratione seu protestatione, ad tramitem decretorum praelaudati Urbani Papae VIII.

Ad III. Affirmative.

Ad IV. Negative, nisi de speciali et expressa Apostolica facultate.

Ad V. Negative.

Hieruit blijkt wederom, welk eene wijze voorzigtigheid en bedaarde gematigdheid de Heilige Kerk gebruikt in het beoordeelen, aannemen en goedkeuren van al wat op godsdienstig gebied tot de buitengewone feiten moet gerekend worden.

De onsterfelijkheid der ziel als eene drievoudige daadzaak beschouwd.

(*Vervolg* en *slot* van blz. 314.)

III. De Getuigenissen van God.

Loquere tu, Domine!

Tot hiertoe hebben wij, zoo hoog de geschiedenis opklimt in de verloopene eeuwen en de verscheidene landen der aarde, de stem des menschdoms gehoord over het bestaan van een toekomstig leven. Deze stem nu was een algemeen, een stellig, een eenstemmig getuigenis voor de onsterfelijkheid der ziel, alhoewel het door ijselijk bijgeloof en onbegrijpelijke fabelen verduisterd en misvormd was. Dit getuigenis aangaande eene der *gewigtigste daadzaken* berust op de *ervaring* van een groot aantal mannen, uitmuntend door hunne geleerdheid, hunne deugd en grondige kennis van het menschelijk hart. De getuigenissen van de rede en 't gezond verstand zijn toereikend om de realiteit der onsterfelijkheid en de zekerheid van het toekomstig leven onwrikbaar vast te stellen. Nogtans zullen deze getuigenissen nog sterker, nog klaarder, meer onwederlegbaar en meer wegslepend worden, zoo wij ze door het gezag van God zelven staven. Wat nu vinden

we, wanneer wij Gods geopenbaarde leer ondervragen? Op alle bladen der gewijde boeken lezen wij het dogma der onsterfelijkheid. Immers, de goddelijke openbaring geeft ons de zekerste en meest treffende ophelderingen nopens den toestand, dien de alvermogende Schepper ons bespaart in het ander leven. Door de openbaring alleen weten wij dat God, in zijne onmetelijke goedheid, ons bestemd heeft voor eene bovennatuurlijke zaligheid, waarin wij Hem van aangezigt tot aangezigt zullen zien en aanschouwen. Deze openbaring verlicht ons ook over het toekomstig lot van ons ligchaam: *Credo carnis resurrectionem*, en over de straffen der goddeloozen. Zij geeft ons ook het middel aan de hand om, in de vaak duistere overlevering der heidenen, de echte goudkorrels der waarheid duidelijker te onderkennen.

Terwijl dus de openbaring de natuurlijke kennis van 's menschen geest uitbreidt, bevestigt en beveiligt, toont zij hem ook den gemakkelijksten en veiligsten weg om zich, zonder gevaar van dwaling, over de gewigtigste en moeijelijkste vragen te onderrigten. Hier moeten wij de woorden van Petrus herhalen: „Heer, tot wien zullen wij gaan? Gij hebt de woorden des eeuwigen levens."

In de daad, de Heer heeft gesproken. Hij heeft zich een volk verkozen, waaraan Hij zijne uitspraken heeft toevertrouwd (Rom. III, 2). Voor dit volk heeft Hij gedaan, wat Hij niet voor andere volken gedaan heeft (Ps. CXLVII, 20). Hij heeft zijn gebod aan Israel gegeven, zijn oordeel aan Jacob (Ps. LXXX, 5).

De Joden waren zoo gelukkig, dat zij profeten en wetgevers hadden, die op goddelijke ingeving spraken en de

ontegenzeggelijkste bewijzen gaven van hunne goddelijke zending.

Het geloof aan een ander leven vertoont zich in al de boeken van het *Oud Verbond*; dat is de geest, die het bezielt.

De adelbrief van het menschelijk geslacht is reeds in het eerste hoofdstuk van *Genesis* te vinden. Daar ziet men, dat God den mensch geschapen heeft naar zijn beeld en gelijkenis; God nu is de levende, eeuwige God: dus moet de mensch, zijn afbeeldsel, deelen in zijn leven en zijne onsterfelijkheid.

God zegt tot Kain: „Zult gij niet, als gij goed doet, beloond worden? Doch als gij kwaad doet, dan staat de [straf der] zonde aanstonds voor de deur" (Gen. IV, 7).

Abraham, de vader der geloovigen, ontvangt van God de troostende belofte: „Ik ben uw overgroot loon" (Ibid. XV, 1), en Jacob roept bij zijn sterven uit: „Van U, o Heer, verwacht ik mijne bevrijding en mijn heil."

De profeet Balaäm drukt zijn laatste verlangen aldus uit: „Moge ik den dood der regtvaardigen sterven! moge mijn uiteinde aan het hunne gelijk zijn" (Num. XXIII, 10).

Op de zwaarste straffen had Moses verboden, de zielen der afgestorvenen op te roepen, en toen Saul, dit verbod niet achtende, Samuel door de Pythonissa van Endor liet oproepen, deed Samuel hem deze profetische bedreiging hooren: „Morgen zult gij en uwe zonen bij mij zijn" (1 Reg. XXVIII, 19).

Ondervragen wij nu den aartsvader der smarten. Rijkdom, huisgezin, gezondheid, alles heeft Job verloren; zijne vrienden verwijten hem zijn ongeluk als door zijne zonden verdiend; hij heeft noch troost noch toevlugt. Als

Job niets ziet dan de aarde en zijn ongeluk, dan moet hij tot vertwijfeling overslaan, want dan heeft hij te vergeefs de regtvaardigheid beoefend; hij moet den dag verwenschen, waarop hij het eerste levenslicht heeft aanschouwd; want zijn leven is slechts lijden en marteling. Dan heeft God met hem gespot, of nog meer, dan heeft hij het regt om God en de Voorzienigheid te loochenen.

Maar Job voelt in zijn binnenste een onsterfelijk beginsel; hij ontwaart het in de bitterste beproeving; in den afgrond zijner ellende roept hij uit: „Zelfs indien God mij doodde, zou ik toch op Hem hopen; want ik weet, dat mijn Verlosser leeft. In mijn vleesch zal ik mijnen God zien, en mijne oogen zullen Hem aanschouwen! Deze mijne hoop rust in mijnen boezem" (Job XIX).

David is in zijne psalmen gedurig beheerscht door het denkbeeld van het toekomstig leven, en men kan zeggen, dat zijne zangen, als 't ware, weeklagten zijn over de smarten dezer wereld, eene verheffing tot God, een kreet van vertrouwen, liefde en hoop op de eeuwige gelukzaligheid. „Gij, o Heer, zijt de God mijns harten, en God is mijn deel in eeuwigheid" (Ps. LXXII). En elders laat hij God over zijn dienaar zeggen: „Ik zal hem lengte van dagen schenken en hem mijn heil laten zien" (Ps XC).

De wijze man komt, in zijne spreukrijke taal, dikwijls terug op het vonnis, dat den mensch na dit leven wacht. „Ik zag, zegt hij, onder de zon de goddeloosheid op de plaats des oordeels, en de ongeregtigheid op de plaats der geregtigheid. En ik zeide in mijn hart: Den regtvaardige en den goddelooze zal God oordeelen, en dan zal het de tijd van alle ding zijn" (Eccl. III, 16 en 17).

Wij komen nu op het beroemde visioen van den profeet

Ezechiël. Ofschoon dit visioen meer regtstreeks betrekking heeft op den treurigen toestand, waarin zich toen het Joodsche volk bevond, is het niet minder waar dat het ook de verrijzenis der dooden beschrijft. De profeet bedient zich van de verrijzenis als een beeld, om het Joodsche volk in zijne rampen te versterken en te troosten; hij herinnert den Joden dat, al was hun toestand zoo deerniswaardig en hopeloos als die van verdroogde doodsbeenderen, God toch magtig genoeg is om het rijk van Israel te herstellen, evenals Hij eenmaal de gestorven ligchamen tot een nieuw leven zal opwekken.

Ziehier dit visioen: „De Heer voerde mij in den geest des Heeren, en liet mij neder in een veld, dat vol was van doodsbeenderen. En Hij leidde mij daar tusschen rond; daar lagen er zeer velen op het veld, en ze waren zeer droog.

„En Hij zeide tot mij: Menschenzoon, meent gij dat deze beenderen zullen leven? En ik zeide: Heer God, Gij weet het.

„En Hij zeide tot mij: Profeteer over deze beenderen en zeg hun: Dorre beenderen, hoort het woord des Heeren; aldus spreekt God de Heer tot deze beenderen: Zie, Ik zal geest in u zenden, en gij zult leven; Ik zal u met pezen bedekken, en vleesch aan u doen groeijen, en u met eene huid overtrekken; en Ik zal u geest geven, en gij zult leven en weten dat Ik de Heer ben.

„En ik profeteerde, gelijk Hij mij bevolen had; terwijl ik nu profeteerde, ontstond er een geluid; en zie, beweging; beenderen naderden tot beenderen, elk tot zijn gewricht. En ik zag; en zie, pezen en vleesch kwamen er op, en eene huid werd er over getrokken; maar leven hadden ze niet.

„En Hij zeide tot mij: Profeteer tot den geest, profeteer, menschenzoon! en zeg tot den geest: Aldus spreekt God de Heer: kom van de vier windstreken, geest! en blaas over deze dooden, opdat zij herleven.

„En ik profeteerde, gelijk Hij mij bevolen had; en de geest ging in hen, en zij leefden, en zij stonden op hunne voeten, een ontzaggelijk groot leger. En Hij zeide tot mij: Menschenzoon, al deze beenderen zijn het huis van Israel. Zij (de Israelieten) zeggen: Onze beenderen zijn verdord, onze hoop is vergaan, en wij zijn afgesneden.

„Profeteer derhalve en zeg tot hen: Aldus spreekt God de Heer: Zie, Ik zal uwe graven openen, en u uit uwe graven uitleiden, mijn volk! en u binnenleiden in het land van Israel. En gij zult weten, dat Ik de Heer ben, wanneer Ik uwe graven geopend en u uit uwe graven uitgeleid heb, mijn volk! en mijnen geest in u gegeven heb en gij herleefd zijt. En ik zal u doen rusten in uw land, en gij zult weten, dat Ik, de Heer, het gesproken en gedaan heb, zegt de Heer" (Ezech. XXXVII).

Deze voorzegging stemt geheel met den tekst van het Evangelie overeen: „Allen, die in de graven zijn, zullen de stem van den Zoon Gods hooren; en zij zullen (hunne graven) uitgaan: die het goede gedaan hebben, tot de opstanding des levens; maar die het kwade gedaan hebben, tot de opstanding des oordeels" (Joan. V, 28, 29, 30).

Daniël, van den jongsten dag sprekend, riep op Gods bevel uit: „Zij, die in het stof der aarde slapen, zullen ontwaken: de eenen ten eeuwigen leven, de anderen ter schande, om die altijd te zien" (Dan. XII, 2).

De tweede der zeven Machabeeuwsche broeders sprak aldus tot den tiran Antiochus: „Gij, booswicht! ontneemt

ons wel het tegenwoordige leven; maar de Koning der wereld zal ons, die voor zijne wetten gestorven zijn, opwekken tot de verrijzenis des eeuwigen levens." De derde der broeders, die bevel kreeg, zijne tong en zijne handen vooruit te steken, gehoorzaamde aanstonds, maar sprak aldus: „Uit den hemel heb ik deze leden ontvangen, maar, nu het Gods wetten geldt, tel ik ze niet; want ik hoop ze van Hem terug te ontvangen" (2 Mach. VII).

De Joden, steunende op het gezag der heilige boeken, geloofden aan de onsterfelijkheid der ziel en het toekomstig leven. De H. Paulus, die tot het geslacht der Joden behoorde, schreef aan de Hebreërs, zijne broeders, dat Abraham, Isaäc en Jacob stierven in het geloof, beleden hebbende dat zij vreemdelingen en reizigers waren op de aarde, en te kennen gevende dat zij een beter vaderland, het hemelsch vaderland zochten (Hebr. XI).

Van de prilste jeugd af leerde men bij de Joden de onsterfelijkheid der ziel, het oordeel na den dood, en de belooning die weggelegd is voor de regtvaardigen.

Die overlevering bestaat tot heden toe onder de Joden, en niettegenstaande hunne dwalingen en hun ongeluk belijden zij, die het geloof niet geheel en al verworpen hebben, dezelfde leer als hunne voorvaderen over de onsterfelijkheid. Een merkwaardig bewijs hiervan vindt men in een brief, dien een niet-ontaarde Jood, M. E. Sourdis, geschreven heeft aan een dagblad, dat eenigen twijfel had geuit ten opzigte van de overtuiging der Joden omtrent deze grondwaarheid. Op het eind van dien brief zegt hij:

„In 't kort, wij verwerpen, met de gansche kracht onzer godsdienstige overtuiging, de beschuldiging van mate-

rialisme ingebragt tegen het spiritualisme van de godsdienst van Moses. Wij verwerpen de rampzalige gevolgen, welke die beschuldiging hebben kan, en voor welke de schrijver verantwoordelijk is, die óf uit dwaling óf uit vooroordeel ons een materialistiesch geloof wil opdringen, dat het onze niet is, en de zuiverheid en verhevenheid van het Israelietiesch spiritualisme zou vervalschen en veranderen."

Wij behooren nu nog de laatste bovennatuurlijke bevestiging van het leerstuk der onsterfelijkheid aan te halen. Zonder twijfel, de rationele bewijzen dwingen ons onwederstaanbaar een toekomstig leven aan te nemen; maar toch ziet de rede gaarne, dat hare overtuigingen door het onfeilbaar gezag der openbaring gestaafd worden. Gaarne voegt zij de bekrachtiging des hemels bij het betoog der aarde; gaarne verneemt zij van Hem, die den mensch schiep, deze woorden: Ik heb u onsterfelijk geschapen.

Jesus Christus, de levende en eeuwige God, heeft, uit den hemel afdalend, ons geen beloften gebragt die verdwijnen, geen hoop die faalt, geen goed dat vergaat. Hij is op aarde gekomen om den mensch van zonde en dood te verlossen, hem den hemel te openen en hem de gelukzalige eeuwigheid in te leiden. Zijn gansche leer berust op het toekomstig leven; als grondslag van zijne zedeleer legt Hij de onsterfelijkheid.

„Ik, zegt de Verlosser, ben de verrijzenis en het leven: die in Mij gelooft, al is hij ook gestorven, zal leven; en een ieder, die leeft en in Mij gelooft, zal in eeuwigheid niet sterven" (Joan. XI, 25, 26).

„Het uur komt, waarop allen, die in de graven zijn, de stem van den Zoon Gods zullen hooren, en zij zullen (hunne graven) uitgaan" (Joan. V, 28, 29).

De H. Paulus schreef aan de Thessalonicensers:

„Wij willen niet, dat gij onkundig zijt, broeders! aangaande de ontslapenen, opdat gij u niet bedroeft gelijk de overigen, die geen hoop hebben. Want indien wij gelooven dat Jesus gestorven en verrezen is, evenzoo ook zal God degenen, die in Jesus ontslapen zijn, toebrengen met Hem. Want dit zeggen wij u met het woord des Heeren: ... De Heer zelf zal, op het bevel en op de stem van den Aartsengel en op de bazuin Gods, van den hemel nederdalen, en de dooden in Christus zullen eerst opstaan; daarna zullen wij, die leven, die overblijven, tegelijk met hen op de wolken weggevoerd worden, den Heer te gemoet in de lucht. Zoo dan, vertroost elkander met deze woorden" (2 Thess. IV, 12—17).

Wederom ten opzigte van de verrijzenis der ligchamen, die zoo naauw met de onsterfelijkheid der ziel zamenhangt, zegt dezelfde Apostel in zijn brief aan de Corinthiërs:

„Het ligchaam wordt gezaaid in verderfelijkheid, het zal verrijzen in onbederfelijkheid; het wordt gezaaid in oneer, het zal verrijzen in heerlijkheid; het wordt gezaaid in zwakheid, het zal verrijzen in kracht; een dierlijk ligchaam wordt gezaaid, een geestelijk ligchaam zal verrijzen" (1 Cor. XV, 42, 43, 44).

„Onze Heer Jesus Christus zal het ligchaam onzer vernedering hervormen, en het gelijkvormig maken aan het ligchaam zijner heerlijkheid" (Philip. III. 21).

Dusdanig is de leer van God zelven in de H. Schriftuur.

't Zou overbodig zijn, nog verdere aanhalingen te doen en de katholieke overlevering en de Kerkvaders te ondervragen: hun eenstemmig getuigenis aangaande dit leerpunt wordt onder ons door niemand betwijfeld.

Wij besluiten dus en zeggen, dat zij allen, die den naam van Christenen gedragen hebben, aan dit leerstuk waren gehecht, dat zij het beschouwden als den eigenlijken stam en den wortel des Christendoms. De martelaren bezongen deze hoop te midden van hunne folteringen, en strekten hunne stervende handen naar de eeuwige glorie uit. De neophieten zagen dat licht schitteren in den duisteren nacht der Katakomben. De kluisbewoner verzuchtte er naar in zijne kluis. De maagden zagen het in de verborgen cel harer kloosters. De missionarissen, uitgeput van vervoering en zelfopoffering, vervolgden het op de uitgestrekte oceanen en in onbekende landen.

In het geloof aan de onsterfelijkheid der ziel ligt alles opgesloten. Het leven heeft twee termen: eerst God dienen en zijne wet vervullen, dan God aanschouwen en genieten. En deze twee termen zijn in waarheid slechts één term en één doel.

N. J. SCHWARTZ,
Prof. emeritus aan de Hoogeschool
te Luik.

De Arbeiders-quaestie
en de
H. Schriftuur.

(*Vervolg* en *slot* van blz. 343).

IV.

Wij zijn aan het laatste gedeelte van de taak gekomen, welke wij ons ter behandeling voorgesteld hadden. Maar, zooals het meermalen geschiedt, al gaandeweg klimt de moeijelijkheid, vooral om in een kort bestek vele en belangrijke onderwerpen met noodzakelijk vereischte duidelijkheid te bespreken.

In de twee voorgaande artikelen ontwikkelden wij eenige uitspraken der H. Schriftuur — nog vele andere waren aan te halen — omtrent den arbeid in het algemeen en omtrent de *algemeene* verhoudingen, welke noodzakelijk bestaan tusschen den arbeidgever en den arbeider, tusschen den patroon van den eenen en den werkman van den anderen kant. Die verhoudingen, voortgesproten uit de natuurwet en op nieuw door Gods woord met alle klem aangedrongen, waren die van regtvaardigheid, liefde en barmhartigheid. Waar die grondwetten der maatschappij als regel golden en in het onderling verkeer der standen werden opgevolgd, daar zou de sociale quaestie — het

gezond verstand leerde het ons, en tal van voorbeelden bewezen het voldingend — in de hoofdpunten en ter bevrediging van allen zijn opgelost. Maar nog andere moeijelijkheden, vraagpunten van zeer teederen aard en tevens van hoogst maatschappelijk belang, wachten op hare oplossing. Kan en mag de arbeider tegenover zijn heer of patroon eenige regten doen gelden, en heeft hij ook van zijn kant pligten te vervullen? is aan hem het regt toe te kennen om stoffelijke voordeelen te bedingen, en wel grooter, naar gelang de vruchten van zijn arbeid aanzienlijker en omvangrijker zijn? rust op den patroon ook de verpligting om aan zijn arbeider tijd en gelegenheid te geven, opdat hij behoorlijke zorg aan zijne geestelijke belangen wijden kan? Eenvoudige vragen, zal menigeen zeggen. Men veroorlove mij echter de aanmerking, dat naast die hoogst eenvoudige vragen nog andere staan, welke diep in het maatschappelijk leven ingrijpen en welker volledige beantwoording, ofschoon reeds dikwijls en wel door mannen van uitstekend talent beproefd, nog altijd te wenschen blijft. De volgende bladzijden zullen deze voorloopige aanmerking genoegzaam, meenen we, wettigen.

1. Eene eerste wet, door de H. Schriftuur met volle klaarheid en met alle klem op den voorgrond gesteld, maar helaas, in onzen modernen, ongodsdienstigen tijd naauwelijks bekend, en minder nog, en wel ten verderve vooral van den arbeider zelven, in beoefening gebragt, is in deze voorschriften vervat (1 Cor. VII, 22): „Hij die, een slaaf zijnde, in den Heer is geroepen, is een vrijgelatene des Heeren; desgelijks die, een vrije zijnde, is

geroepen, is een slaaf van Christus"... Heer of dienaar, beiden zijn dienaren in Christus, maar de dienaar is in Christus, als christen, even goed een vrije als zijn heer. (1 Tim. VI, 1 en 2): „Alle dienaren, die onder het juk zijn, moeten hunne heeren alle eer waardig achten, opdat de naam des Heeren en de leer niet gelasterd worde. Die echter geloovige heeren hebben, moeten hen niet verachten, omdat het broeders zijn, maar des te meer hun dienen, omdat het geloovigen zijn." (Eph. VI, 5): „Gij dienstknechten! weest aan uwe heeren naar het vleesch gehoorzaam met vreeze en beven, in eenvoudigheid uws harten, als aan Christus; niet voor het oog dienende als menschenbehagers, maar als dienstknechten van Christus, den wil van God doende van harte, met welwillendheid dienende."

In deze en andere gelijkluidende plaatsen van het Nieuwe Testament is het grondbeginsel neergelegd, waarnaar de verhouding van ondergeschikten tot hunne overheden, van den werkman tot zijn patroon, moet geregeld worden, zal er geen onwettig en derhalve geen misdadig verzet der minderen, geen achteloosheid in het vervullen van pligten, geen nalatigheid in het verrigten van opgelegden arbeid plaats grijpen. Om echter den zin van Paulus' woorden beter te vatten, vooral in zooverre zijne woorden op ons onderwerp betrekking hebben, moeten eenige aanwijzingen voorafgaan omtrent den maatschappelijken toestand, waarvoor de wereld-Apostel zijne onderrigtingen nederschreef.

Ten tijde dat Paulus zijne bediening uitoefende, was de slavernij nog algemeen verbreid en greep ver en diep in alle maatschappelijke verhoudingen in. Daarom reeds

alleen moest ook hij op dat sociale kwaad zijne aandacht vestigen, en te meer omdat een groot deel der eerste christelijke gemeenten uit bekeerde, maar nog niet vrijgelaten slaven bestond. In de wijze echter, waarop hij over dat onderwerp, ook voor hem niet zonder zijne eigenaardige moeijelijkheden, dacht en schreef, moeten wij zijne apostolische voorzigtigheid bewonderen. Wel was de slavernij, het treurige gevolg van de zonde, in schreeuwende tegenspraak met den geest des Christendoms, maar niet op eens, niet door gewelddadige maatregelen, niet op revolutionaire wijze, mogt zij uit den weg geruimd worden. De maatschappelijke toestand van dien tijd zou dan op eenmaal ten onderste boven gekeerd, gansch en al in wanorde gebragt, alle sinds jaren bestaande verhoudingen zouden verbroken zijn ten nadeele van allen; onrust en geweld, gebrek onder alle standen algemeen geworden zijn. Geen onbedacht en roekeloos ingrijpen in de bestaande orde, geen onberaden uitsnijden van dat zoo heillooze uitwas der heidensche ontkenning van alle persoonlijke waarde — niets van dit alles mogt gebeuren. Het ware ook geen verbetering, maar verergering van den toestand geweest. Neen, betere en daarom ook krachtiger middelen stonden het Christendom ten dienste. Het Christendom moest eerst den mensch en ook de geheele maatschappij inwendig herscheppen en hervormen, daardoor ook de uit zonde en misdaad voortgesproten levensverhoudingen ten goede wijzigen; en was eerst de gezindheid en de opvatting der menschen gelouterd en opgehelderd, dan zou ook weldra de uitwendige, afkeurenswaardige vorm verdwijnen. Volgens de meening der heidenen, ook van de uitstekendste wijsgeeren, was de slaaf een wezen van

minder gehalte, door zijn aanleg en zijne natuur tot de dienst van anderen veroordeeld. Het Christendom echter verwerpt met allen afschuw een dergelijk onderscheid tusschen de verschillende menschen; het predikt daarentegen luid en uitdrukkelijk, dat allen, krachtens hunne afkomst van éénen stamvader, voor God gelijk zijn, en dat geen mensch zijnen medemensch mag of kan vernederen tot eene zaak. Dat grond-idee verdedigt de Apostel en daarmede de beginselen, door welker gelijkmatige toepassing de slavernij eerst al het wreede en onchristelijke, dat haar aankleefde, zou verliezen en ten laatste onvermijdelijk afgeschaft worden, zonder dat daardoor eenige stoornis onder de verschillende standen der maatschappij werd veroorzaakt. De geschiedenis bewijst, dat voor de maatschappij zulk een verbeterings-proces mogelijk was, dat zij voor de verwezenlijking daarvan vatbaarheid had. Waar de geest des Christendoms was doorgedrongen, week allengs de slavernij, die kanker van het gezonde maatschappelijk leven, terwijl voortdurend aan de overgebleven slaven geleerd werd om de hen nog drukkende boeijen met bereidwillige onderwerping te dragen, en het gemoed der meesters tot zachtaardigheid werd gestemd en tot medelijden bewogen om die boeijen, hetzij langzamerhand hetzij in ééns, te verbreken. Op den eersten aanblik zou men wel geneigd kunnen zijn om de eischen, door Paulus aan die nog slaven bleven ten opzigte van hun geduld en hunne onderwerping gesteld, voor hard aan te zien; vooral als men denkt aan de menigmaal wreede behandeling dier ongelukkigen door hunne meesters; maar die schijnbare hardheid van Paulus' opvatting wordt gematigd, zelfs geheel weggenomen, doordat ook de meesters herinnerd worden aan de regten,

welke de slaven kunnen doen gelden, en aan de gelijkheid welke zij in hunne slaven moeten erkennen. Doch alleen gelijkheid in menschenwaarde, gelijkheid onder zedelijk en godsdienstig opzigt; daarom dringt de Apostel met bijzonderen nadruk aan op eene even menschlievende behandeling der slaven, als waarop vrij-geborenen aanspraak kunnen maken. Dit denkbeeld treedt vooral in den brief aan de Colossers op den voorgrond en wordt in de volgende woorden even kort als scherp opgezet (IV, 1): „Gij heeren! doet aan uwe dienstknechten wat regt en billijk is, wetende dat ook gij eenen Heer in den hemel hebt." Het is duidelijk, dat door deze handelwijze van Paulus, in de verhouding tusschen heeren en slaven, eene ware, ongedwongene maatschappelijke vrijheid werd ingeleid, in plaats van eene vrijheid, welke wel door geweld kon opgedrongen worden, maar nimmer dan met weerzin door de meesters gegund en door de vrijgelatenen slechts misverstaan en misbruikt zou worden.

Stellen wij nu, om meer regtstreeks ons onderwerp te behandelen, in plaats van den heidenschen slavenhouder een fabrikant, een groothandelaar, een arbeidgever in het algemeen, en in plaats van den slaaf van vroegere tijden, den werkman of arbeider uit onze groote steden of in groote industriële ondernemingen bezig. Niemand zal deze vergelijking kunnen misbillijken: of wordt niet dikwijls, en te regt, in onzen tijd gesproken van de moderne slaven des kapitaals, der industrie? Passen wij in dien zin Paulus' voorschriften op den werkman en zijn patroon toe, en een ieder zal het sociale belang daarvan moeten erkennen. Gij dienstknechten! weest aan uwe heeren gehoorzaam met vreeze en beven. De staat der

ondergeschiktheid vordert alzoo van den werkman niet alleen den eerbied, welken de vrouw aan haren echtgenoot als eene hulde aan het besturend gezag verschuldigd is, maar ook de gewillige onderwerping aan de magt die, zonder verpligt te zijn reden aan te geven en al ware het ten eigen nadeel, beveelt en gebiedt naar eigen willekeur, en die tevens door bedreiging het bevolene kan afdwingen en door wegjaging uit de dienst elke onwilligheid kan straffen. De arbeider, in wien die vrees leeft, is een ondergeschikte, wiens werkzaamheid aan de van hem gevorderde werkkracht beantwoordt, wiens werk ook in evenredigheid staat met de hem opgelegde taak; hij zal zich niet aan ijdele redeneringen overgeven noch nieuwsgierig de redenen van het hem gegeven gebod trachten op te sporen; hij volgt den aangewezen weg en gehoorzaamt, hij volbrengt zijn werk en ontvangt het loon, dat hij zich bewust is te hebben verdiend. Bij hem kan geen spraak zijn, al ware het alleen om den nood van zich zelf en van de zijnen verwijderd te houden, van dienstweigering; hij geeft zijne krachten ten beste voor hem, wiens penningen de koopprijs zijn voor voedsel en kleeding. Maar daarom is hij nog niet gedaald tot een lagen *oogendienaar*: hij dient niet voor het oog en is geen „*menschenbehager*." Wat hij schijnt onder het oog zijns meesters, datzelfde is hij steeds in diens afwezigheid. Het zou zijn regtmatig eergevoel kwetsen, als hij huichelen voor zich mogelijk achtte; hij zou zich schamen voor zijne medemakkers, als zij hem zagen luijeren, wanneer zijn meester den rug gekeerd had. Hij wil, hij kan geen dagdief zijn, aan elken penning, bij afrekening ontvangen zonder door arbeid verdiend te zijn, kleeft een vloek, en hij heeft het bij

eenigen zijner medgezellen tot zijne onderrigting reeds opgemerkt: elke onregtvaardige penning verteert eene geheele som. Ook hem kost die zelfoverwinning misschien veel, vooral zoo hij te kampen heeft met slechte voorbeelden en met verleidende toespraken; maar hij staat pal voor eer en pligt; hij zou zijn meester niet in het minste willen tekort doen, den meester aan wien hij verbonden is niet alleen door den pligt der dankbaarheid, daar deze hem het werk geeft en zóó in zijn onderhoud helpt voorzien, maar ook door den eisch der regtvaardigheid, dewijl hij het geldelijk loon ontvangt voor arbeid en afgedaan werk. En al zou de stem der verleiding hem andermaal in het oor fluisteren, dat zijn heer niet grootelijks benadeeld wordt, al zou bij hem de gedachte opkomen, dat in zijne verhouding niet alles zoo naauw genomen, niet alles zoo juist berekend kan worden, hij blijft zijne taak vervullen, „dienende aan zijnen heer als aan Christus, den wil van God doende." Deze laatste gedachte vooral is het welke hem steunt in den ook voor hem moeijelijken strijd des levens; zij is zijne sterkte en kracht; daardoor wordt hij geschraagd, als zwakheid hem zijn pligt tegenover zijn heer zou doen vergeten; daardoor wordt hij gestaald, als omgeving of voorbeeld hem op den verkeerden weg zouden leiden.

Mij dunkt, met zulke arbeiders konden de meesters en heeren tevreden zijn; en hadden de bovengenoemde beginselen zich met de arbeiders vereenzelvigd, waren ze voor hen eene tweede natuur geworden, alsdan ware de sociale quaestie althans van die zijde opgelost, dat de arbeiders niet door eigen schuld werkeloos en daardoor broodeloos werden. En al zouden ongunstige omstandig-

heden, als kwijnen van industrie of stilstand in handel, de fabrieken doen stilstaan of aan veler handen werk ontnemen, dan nog zou de band tusschen patroons en werklieden niet zoo los zijn, als thans, en wel met regt, geklaagd wordt, en waar nood tot vragen dwong, zou de hand tot geven niet gesloten blijven; liever zou de heer eene rijke ondersteuning schenken dan een arbeider van zich vervreemden, wiens eerlijkheid hij heeft leeren hoogschatten en op wiens trouw hij rekenen kan. Dan luisterden de patroons naar het woord der H. Schriftuur en handelden daarmede in overeenstemming (Eccli. VII, 23): „Een verstandige knecht zij u zoo dierbaar als uwe ziel . . . en laat hem niet arm van u weggaan." Waarlijk de arbeidersstand zou niet zoo ongelukkig zijn en in zijn ongeluk niet zoo wrevelig van gemoed, niet zoo vijandig tegen de hoogere standen, niet zoo ligt tot verzet overgaan en tot opstand te verleiden zijn, als hij beter zijne pligten vervulde en zich daardoor eene hoogere plaats in de achting van zijne patroons veroverde.

Maar ook den heeren zijn hunne verpligtingen voorgeschreven: „Gij Heeren! doet aan uwe dienstknechten wat regt en billijk is." Aan goede, eerlijke arbeiders komen ook regten toe, en wat de Apostel voor hen eischt, is niet gering. De H. Schriftuur is niet gewoon een grooten omhaal van woorden te gebruiken; wat zij voorschrijft is meestal in korte, kernachtige termen gezegd. Zoo ook hier. „Wat regt en billijk is", wanneer dat den arbeider niet onthouden wordt, moet en kan hij tevreden zijn, en zal elke wrevel uit zijn hart verbannen blijven. Maar voordat de meesters aan al de voorwaarden in die woorden opgesloten hebben voldaan, zal nog menige verhouding tusschen den

heer en den arbeider gewijzigd, nog groote verandering in hunne wederzijdsche betrekking moeten gebragt worden.

Wat regt en billijk is, eischt in de eerste plaats eene menschlievende behandeling, ook jegens hen die van lageren stand, van geringeren aanleg, van mindere bekwaamheid zijn, of — zoo als de Apostel zich uitdrukt — verbiedt „het dreigen", niet het dreigen met straf, als wettige redenen dit billijken, maar het dreigen uit liefdeloosheid, uit hardvochtigheid, uit verbittering tegen minderen, tegen wie aan sommigen alles geoorloofd schijnt. Vreemde begoocheling! Of zijn er niet vele heeren, die zich grooter en ontzaggelijker wanen, naar gelang zij zich barscher gedragen tegenover hunne ondergeschikten? Ook de Romeinen deden hunne slaven van pijn ineenkrimpen onder wreede geeselslagen; zelfs de hoog-edele matronen glimlachten, als zij het bloed harer slavinnen zagen vloeijen uit wonden door gouden dolken geslagen. Maar wonnen zij daardoor de gehechtheid der slaven of beveiligden zij hun en der hunnen leven tegen de wraakzucht der mishandelden, wier voortdurend lijden en onafgebroken onderdrukking steeds nieuw voedsel aan den gloeijendsten haat boden? De menigvuldige slaven-opstanden geven een treurig antwoord op die vragen, en al werden die ook ten laatste door overmagt of verraad onderdrukt, zij hadden het sterke Rome op zijne grondvesten doen beven en reeds aan duizenden en duizenden zijner inwoners een smartelijk en smaadvol sneven bereid. God geve, dat onze maatschappij voor eene herhaling van die moordtooneelen gespaard blijve, van het woedend oprukken der mannen op klompen en der vrouwen met loshangende haren, waarvan Lasalle het zeker naderen voorspelde, als geen vreedzame en het

volk bevredigende oplossing aan de sociale quaestie werd gegeven. Maar blijft Europa voor die omwenteling van moord en vernieling bewaard, niet zij zullen daarvan den roem inoogsten, die onnoodig en moedwillig hunne minderen door onheusche behandeling krenken, door onbeschoftheden diep vernederen, het menschelijk eergevoel, dat ook in het gemoed der minderen leeft, kwetsen door hen voor het uitvaagsel der maatschappij, voor paria's te schelden, met verachting te bejegenen, met hooghartigheid hun vriendelijken blik of beleefden groet te beantwoorden. En of dat alles straffeloos kan gewaagd worden? Wel wordt de moderne slaaf van de geldmagt niet zoo ligchamelijk mishandeld als de vroegere slaaf der heidenen, maar niet minder grievend is de verachting, welke hij van de hoogere standen moet verduren, en deze laat even diepe sporen in het vergramde gemoed achter als de geeselstriemen op den rug der heidensche slaven. Gij kunt het zien in den grijnslach, die om zijn lippen speelt; in dat vonkenschietend oog, dat hij nog eens dreigend vallen laat op zijne meerderen die hem miskennen; gij kunt het hooren in de halfgesmoorde woorden, die hij nog binnenhoudt tot meer gepaster ure. En komt eens voor hem het oogenblik, dat het laatste woord aan het geweld der sterkeren, aan de brutale kracht gegeven wordt, dan zullen het huis en de bezittingen gespaard worden van den menschenvriend, die voor zijne minderen een goed woord ten beste had; maar weinig verschooning zullen daarentegen zij vinden, die vroeger niets dan verachtenden trots en afstootende minachting voor minderen over hadden.

„Wat regt en billijk is" — deze eisch, aan de heeren gesteld, houdt nog meer in. Een humane arbeidgever

draagt ook zorg dat zijne arbeiders, wier werk zijne industrie steunt, wier handen zijne fabriek schragen, zulk een loon verdienen, dat zij door hun persoonlijk werk in de behoeften van hun huisgezin kunnen voorzien, zonder dat de huismoeder, tot groot nadeel van de huiselijke zorg en van de opvoeding der kinderen, zonder dat de kinderen zelven, vóórdat zij genoegzaam ligchamelijk ontwikkeld en naar geest en hart voldoende opgevoed zijn, deelen moeten in een arbeid, die of weinig met hun aanleg strookt of hunne krachten te boven gaat. Het is immers ook ten voordeele van den arbeidgever, dat zijne arbeiders goed verzorgd naar het ligchaam en opgeruimd van gemoed zijn, om telken dage den vermoeijenden arbeid met frissche kracht te kunnen hervatten. De physieke krachten van het volk zijn een nationaal vermogen, waarvan, ten nadeele van het algemeen, niet door een ieder naar willekeur mag geteerd worden. Om dezelfde redenen, ook uit gevoel van menschelijkheid, moet de arbeid van vrouwen en kinderen — en de meeste Staten hebben in de laatste jaren in die rigting hunne wetten aangevuld — óf in sommige gevallen geheel verboden óf ten minste beperkt worden. Het opkomend geslacht moet niet in zijn kiem verstikt, niet bedorven worden. Vooral is het gezegde van volle toepassing op de getrouwde vrouw. Deze is eigenlijk geen vrouw meer, als zij haar bijzonder beroep, het huishouden, niet bezorgt; het is een onnatuurlijke toestand, als de getrouwde vrouw, even goed als de man, op verdiensten moet uitgaan en als arbeidster naast den arbeider staan moet. Maar als de arbeidgever behartigt wat regt en billijk is, dan zal hij de vrouw niet tot dien onregelmatigen toestand dwingen, dan geeft hij een niet te karig

loon aan den man en drijft uit baatzucht de vrouw niet uit haar huishouden naar fabriek of mijngroeve. Eenigszins anders luidt de quaestie, als er spraak komt van ongetrouwde vrouwen. Deze moeten dikwijls door haar eigen handenarbeid in hare levensbehoeften voorzien. In Engeland b.v. zijn twee milloen ongehuwde vrouwen, die aan eigen krachtsinspanning zijn overgelaten. Daarom echter moeten zij nog niet geëmancipeerd worden van ouderlijke tucht en toezigt, van het maatschappelijk en zedelijk gebod omtrent passende terughoudendheid, van noodzakelijke onderwerping aan het algemeene doel van het familieleven, evenmin van de hindernissen, welke der vrouw het politieke kampveld versperren. Doch haar alle hinderpalen in den weg werpen, waardoor het haar onmogelijk wordt om de haar inwonende krachten te ontwikkelen, dit zou een onregt zijn, onverschillig of het uitging van den Staat, die door zijne wetten haar sommige werkzaamheden, waartoe zij geschiktheid bezitten, ontzegde, of dat het uitging van den arbeidgever, die haar uit winzucht, zonder noodzakelijkheid, alleen tot eenige werkzaamheden beperkte, waardoor de ontwikkeling van andere, nog sluimerende, krachten willekeurig belet werd. Waar de grenzen harer ligchamelijke krachten en verstandelijke vermogens liggen, moet ondervinding en takt beslissen. Doch waar ook die jonge vrouwen en meisjes worden gebruikt, in welke betrekkingen zij aan het werk zijn, overal en ten allen tijde moeten zij voor gevaren, welke gezondheid en zedelijkheid bedreigen — het regt en de billijkheid eischen dit nadrukkelijk van den arbeidgever — beveiligd worden. Afgeslotene ruimte en vrouwelijk toezigt zijn, bijzonder in fabrieken, noodzakelijk,

even als bescherming tegen wat het leven in gevaar kan brengen. Hebzucht van den kant der patronen, die, om geld uit te sparen, noodige voorzorgsmaatregelen verwaarloozen, is niet minder schuldig dan de ligtzinnigheid der arbeidsters, die hetzij uit winzucht of uit nood zich in die holen wagen. Ook van de kinderen geldt bijna al het bovenstaande. Hunne gezondheid en de volledige ontwikkeling hunner krachten moet den heer of meester dierbaarder zijn dan eenige besparingen, welke hij doet door, in plaats van volwassenen, kinderen te bezigen voor een of ander werk, dat hunne zwakke krachten te boven gaat en hen weldra voor anderen arbeid ongeschikt maakt. Betere maatstaf voor hetgeen billijkheid van den arbeidgever vordert, zal er wel niet zijn dan de zorg, welke hij — wij veronderstellen hem christelijk gezind — dragen zou om zijne eigene zonen en dochters voor die ligchamelijke en zedelijke gevaren te behoeden. Engeland en Amerika vooral leerden, welk een schromelijk en onherstelbaar nadeel der bevolking door het schandelijk winstbejag der fabriekanten of ontginners van mijnen werd aangedaan. Verminkte of spoedig onbruikbare jongelingen, vroegtijdig sterven, ontvolking schreeuwden om wraak en dwongen de regeringen om door strenge wetsbepalingen aan de stem van regt en billijkheid kracht bij te zetten, om aan laaghartige inhaligheid paal en perk te stellen.

„Eine sociale *Replik* — Leipzig 1875 —" werpt den liberalen het volgende, welverdiende, verwijt voor de voeten. Met opzet vertalen wij niet.

„Haben sie denn niemals das traurigste Kapitel der socialen Frage durchblättert, das Kapitel von der Frauen- und Kinder-

arbeit? Wissen sie allein denn nicht, dass die rücksichtlose, wirthschaftliche Ausbeutung der Frauen, an welchen die ganze Zukunft unzeres Volkes hängt, eine der Hauptquellen des Reichthums Ihrer „naturlichen Aristokratie", eine der wirksamsten Mittel ist, den Arbeiterstand auf dem niedrigen Niveau seiner Klassenlage zu erhalten? Wissen sie allein denn nicht, dass der Arbeitslohn der Frauen noch sehr tief unter dem der Männer steht, viel tiefer als es die geringere Leistungs- und Consumtionsfähigkeit der Arbeiterin bedingen wurde? Wenn die physischen und sittlichen Gefahren, welche aus solche Zuständen naturnothwendig entspringen müssen, die modernen Culturvölker noch nicht in Grunde und Boden ruinirt haben, dann danken sie es der Sittlichkeit der Arbeiter, welche um der Ehre ihrer Frauen und Töchter willen auch die grössten Opfer nicht scheuen. Aber wo der letste sittliche Halt fehlt, den die Familie gibt, wo die Arbeiterin, mit nichts als mit ihren nackten Händen bewaffnet, auf den wirthschaftlichen Markt Ihrer gloriereicher Gesellschaft geworfen wird, was meinen sie wohl, welches Loos ihr da blüht?..... Welches ist meistens der Wirthschaftliche Regulator, der die Differenz zwischen den höchstmöchlichen Arbeitslohnen und den nothwendigsten Lebensbedürfnissen regelt? Es ist Ihre „Freie Liebe", die Weibergemeinschaft in hässlichster und nichtswürdigster Form. Dieser wirthschaftliche Regulator ist bei dem Course der Frauen-arbeit auf dem heutigen Markt dermassen zu einer Lebenslunge der „naturlichen Aristokratie" geworden, dass er das gesammte Gebiet weiblicher Thätigkeit, von der tanzenden Gratienschaar bis zum letsten Fabrikmädchen, überall da beherrscht, wo ihm nicht noch die Ehe und die Familie ein gebieterisches Halt zurufen. Deshalb, in dem wir die heutige Productionsweise bekampfen, streiten wir für die Heiligkeit der Ehe und gegen die „Freie Liebe"; deshalb thun sie das umgekehrte, in dem sie unsere wirthschaftliche Zustände dithyrambisch verherrlichen Und wenn sie, bei dieser Lage der Dinge, kurz nachdem sie das hässliche Wort „Prostitution" gebraucht haben, pharisäisch ausrufen: „So elend is Keiner, dass er im engen Kammerlein die Stimme seines Gottes nicht vernehmen könnte", dan gestatten sie mir das freimuthige Geständniss, dass ich in aller Literatur das versteinernde Medusen-antlits ständischer Selbtssucht niemals mit so erschreckender Deutlichkeit gesehen habe, wie in dieser pietistischen Phrase."

„Wat regt en billijk is" vordert nog meer. Een menschlievende arbeidgever zorgt voor een behoorlijk onderhoud, hij zorgt voor de gezondheid, hij zorgt ook, zooveel hij vermag, voor passende woning van zijne arbeiders. Of is het niet billijk, dat b.v. arbeiders, die over dag, en dikwijls ook des nachts, in domperige, donkere en met ongezonde lucht vervulde fabrieken, of in onderaardsche mijnen, waar zij geen daglicht zien en door kunstmatige middelen ter naauwernood ademhalen, moeten leven, dat zij althans eenigen tijd met genoegen in een helder, frisch en droog vertrek kunnen doorbrengen, op voegzame wijze van hunnen afmattenden arbeid kunnen uitrusten? Wel mogen omtrent dit punt geen te hooge eischen aan de arbeidgevers gesteld worden: ook hunne middelen blijven, hoe groot ze ook zijn mogen, beperkt. Maar gesteld eens, dat bij die heeren fabriekanten, mijn-ontginners, groote werkbazen eene loyale gezindheid, geen bekrompen egoisme, op den voorgrond stond: zouden zij niet meer kunnen doen om aan onze moderne moordholen hunne slagtoffers, die daarin langzaam wegsterven, te ontrukken? Een menschlievend arbeidgever rekent de arbeiders als in zekeren zin behoorende tot zijn huisgezin, als zijne huisgenooten. De familie is de kiem van het geheele maatschappelijk leven. Maar elke groote onderneming is eene uitbreiding der familie, in zoo verre namelijk, als het wezenlijk doel daarvan geen ander zijn moest dan de maatschappelijke zelfstandigheid der familiën te verzekeren, welke aan die onderneming verbonden zijn. Daarom moeten de arbeiders niet beschouwd worden als waren zij machines, welke gelijk elke andere koopwaar voor meer of minder gekocht worden, maar

als met het huisgezin des ondernemers verbonden, als medehelpers van zijn bedrijf.

2. Een tweede goddelijk gebod is misschien nog van omvangrijker beteekenis, nog van ingrijpender aard in de maatschappelijke verhouding van den arbeider tot den arbeidgever. Geen punt is met grooter hartstogtelijkheid besproken, geen eisch wordt krachtiger aangedrongen door de socialisten dan de vraag naar het verschuldigde loon voor den arbeid. Vernemen wij eerst de eischen, welke de H. Schriftuur aan de arbeidgevers stelt.

„De arbeider is zijn loon waardig, de arbeider is zijn „kost waardig, het loon van den daglooner zal niet bij „u blijven tot aan den morgen; gij moogt den armen en „behoeftigen broeder zijn loon niet weigeren, ook den „vreemdeling niet, die bij u op het land verwijlt en in „uwe poorten is, maar op denzelfden dag zult gij hem „het loon van zijn arbeid geven, vóór zonsondergang, „want hij is arm en onderhoudt daarmede zijn leven, „opdat hij niet tegen u tot den Heer roepe, en het u niet tot „zonde gerekend worde. Zie, het loon der arbeiders, dat „hun door u onthouden is, schreeuwt, en hun geschrei „is tot de ooren van den Heer der heerscharen gekomen" (Cfr. 1 Tim. V, 18; Matth. X, 10; III Mos. XIX, 13; V Mos XXIV, 15; Jac. V, 4).

In deze woorden zijn de volgende beginselen uitgesproken: de arbeider moet voor zijn arbeid loon ontvangen; dat loon moet regtvaardig, moet in evenredigheid zijn met de verdiensten van zijn arbeid; dat loon moet verder voldoende wezen om in zijn levensonderhoud te voorzien; dat loon moet ook op bepaalden tijd uitgekeerd worden.

De twee eerste eischen zijn absoluut en laten geen uitzondering toe; zij verpligten den arbeidgever onder alle omstandigheden, en wie zich daartegen vergrijpt, doet der regtvaardigheid tekort en pleegt onregt. Wie den gevraagden arbeid verrigt, moet den prijs daarvoor ontvangen. Het is een wederzijdsch contract tusschen patroon en werkman aangegaan; zoo de vervulling van de eene verpligting is voorafgegaan, moet die van de andere volgen. Wel kan de prijs van den arbeid stijgen of dalen, en meestal zal de publieke waardering van den bedoelden arbeid de ware maatstaf voor den regtmatigen prijs daarvan wezen. Grooter aanbod van werkkracht zal natuurlijkerwijze vermindering van prijs, menigvuldiger navraag naar werklieden zal verhooging van prijs veroorzaken. In die maatschappelijke toestanden, reeds diep in het volksleven geworteld, zal wel niet spoedig en niet gemakkelijk eene radicale verandering gebragt worden, of de utopie der socialisten, die van „collectieve organisatie van den nationalen arbeid" droomen, zou verwezenlijkt moeten zijn. De twee laatstgenoemde eischen zijn, vooral in onzen tijd, relatief te nemen, inzonderheid de allerlaatste. Een ieder toch is tevreden en zal zijne regten als ongeschonden beschouwen, wanneer hem op het einde der week het bedrag der verdiende penningen wordt uitgekeerd. Drukkend gebrek, oogenblikkelijke nood uitgezonderd, zal ook geen arbeider de gereede betaling van den dagelijkschen arbeid vragen.

Moeijelijker is een antwoord te geven omtrent de vordering van een loon in overeenstemming met de behoeften van den arbeider. „De arbeider is zijn kost waardig; gij zult hem zijn loon geven, want hij is arm en onderhoudt

daarmede zijn leven." Wordt van den arbeidgever door die woorden geëischt als eene strenge verpligting, dat hij aan zijn werkman voor elk dagwerk zoo veel uitbetale, als deze voor zijne dagelijksche behoeften noodig heeft? En wat, als die werkman een grooter of kleiner huisgezin te voeden heeft? Waarvan moet hij op de Zondagen leven, als hij voor het dagwerk niet meer ontvangt dan hij elken dag verteert? Waarvan zal hij zich moeten kleeden? Uitsparen toch kan hij niet; want wat hij aan zijn ligchaam onthoudt, evenveel gaat hij in krachten achteruit, vermindert derhalve zijn vermogen om te arbeiden, ziet daarom ook zijn dagelijksch loon afnemen, en zóó zal hij, al uitsparende, steeds in slechteren toestand geraken. Wat zal het loon moeten zijn voor hem, die zijnen heer niet alleen ligchamelijke krachten ten dienste stelt, maar ook ondervinding, kennis en wetenschap? Diens loon moet hooger zijn, dit is duidelijk, maar hoe veel hooger? waardoor wordt aan die hoogere eischen perk gesteld, wie of wat bepaalt die verhooging? De dagelijksche behoeften van dien kundigen medehelper, of onderlinge overeenkomst? Altemaal vragen, welke reeds lang de sociale quaestie beheerschen, maar tot nu toe geen volledige oplossing gevonden hebben. Evenwel doen zij ons zien, dat nog niet geheel onbillijk de eisch van die socialisten is, welke aan de arbeiders, boven het enkele loon voor den dagelijkschen arbeid, nog eenig gedeelte willen toekennen uit de zuivere, opgelegde winst van den arbeidgever.

Doch hoe dit zij — ter beslissing van dit vraagstuk achten wij ons onbevoegd — wij plaatsen ons op het standpunt des Evangelies. Dit geeft ons eene zeer menschlievende oplossing van het moeijelijk probleem.

Een ieder kent de parabel van den wijngaardenier, die, op verschillende uren van den dag uitgaande om arbeiders te huren, ook op verschillende uren eenigen in zijne dienst nam en bij de afrekening des avonds den laatst-aangenomene evenveel gat als aan hen, die reeds ter eerste ure den wijngaard waren binnengegaan. Het Evangelie kent alzoo het beginsel van den arbeid als koopwaar, maar billijkt het niet; ook ten tijde des Zaligmakers bestond eene markt, waarop de arbeid der menschen als koopwaar verhandeld werd; maar de Zaligmaker nam uit dat feit aanleiding om daaraan eene hoogere waarheid te verbinden. De rijke kapitalist werd het met de eerst-gehuurde arbeiders spoedig eens voor één tienling daags; maar terstond, na mededeeling van die omstandigheid, verheft de Zaligmaker het aangeduide maatschappelijk gebruik tot den graad van eene zedelijke, christelijke deugd, doordat Hij den kapitalist, die het groote aanbod van arbeidskrachten scheen te misbruiken om voor het geringste dagloon een degelijken arbeider te huren, hervormde tot een kapitalist, die doorvoed was van den geest van menschlievendheid. En inderdaad, in tegenstelling met zijne collega's uit onze tijden, is de wijngaardenier een voorbeeld van onbaatzuchtigheid. Dit geeft hij vooral dáárin, dat hij, ofschoon vele arbeiders reeds eenige uren ledig gestaan hadden, het loon niet gaf naar gelang er werk door hen geleverd was — iets wat meestal tot bovenmatige inspanning aanspoort en daardoor tot het exploiteren van den arbeider voert —, maar dat hij het volle dagloon gaf ook aan hen die korteren tijd hadden gewerkt. Hij is verder een arbeidgever, die de vermeerdering van zijne zuivere winst niet als de hoogste levenswijsheid beschouwt, maar die, be-

denkende dat hij slechts een rentmeesterschap Gods uitoefent, tot een offer in staat is en met zijn rijkdom den nood van den evenmensch lenigt. Hij is niet een egoïst, niet een voorlooper van onze Manchester-mannen, hij denkt niet aan zich zelf alleen, maar zoekt zijne taak in de dienende liefde; daarom gaat hij verscheidene malen op denzelfden dag naar de markt, om hun die ledig staan werk te geven; daarom ook geeft hij meer dan het strikt verschuldigde. Aan beide zijden, aan die des magtigeren en aan die der zwakkeren, heerscht volle vrijheid van aanbod en van navraag, vrijheid van concurrentie — zij werden het eens omtrent één tienling daags —; maar dat de kapitalist niet een hardvochtig mensch was, toont hij overtuigend door zijne liefdevolle handelwijze bij de afrekening des avonds. Wel morden toen de eerst-gehuurden; maar ware het niet te wenschen, dat alle arbeidgevers aan menschen, die nooit te voldoen zijn, eene dergelijke reden tot ontevredenheid gaven, *omdat zij goed jegens allen zijn*? Dan wordt het grondbeginsel van broederlijke liefde gehuldigd in theorie en ook in praktijk overgebragt.

Maar gaan wij verder. Regtvaardig en billijk loon moet de arbeidgever aan zijn werkman betalen. Maar kan ook met dit natuurregt de handelwijze van zoovele hebzuchtige speculanten in overeenstemming gebragt worden, die wel het verschuldigde loon uitkeeren, maar naast hunne werkplaatsen winkels opgerigt hebben, waar de arbeiders gedwongen worden om hunne levensbehoeften in te koopen? Redenen tot die vraag bestaan er zeker. Zoo koopwaren, even goed als elders en niet voor hoogeren prijs, daar den arbeiders werden opgedrongen, dan zou der strikte regtvaardigheid geen geweld aangedaan, maar slechts der

persoonlijke vrijheid eenige belemmering in den weg gelegd zijn. Maar vooronderstellen we, dat de waren van minder gehalte zijn, of hoogere winst genomen wordt van hetgeen door dat monopolie aan de mingegoeden is opgedrongen: wie ziet daarin niet eene schreeuwende onregtvaardigheid, te schandelijker naarmate zij aan behoeftigen vele penningen ontsteelt; te afschuwelijker, omdat zij een bloedgeld heft van wie zich niet verweren kunnen en die door vrees voor wegzending tot zwijgen en schade lijden veroordeeld zijn. Dat op dergelijke afpersingsmanoeuvres de vloek ook der arme arbeiders ligt, kan geen bevreemding wekken bij iemand die berekent, hoe groot gedeelte van het regtens verschuldigde loon aldus in eene week, in eene maand, in een jaar, aan den behoeftigen werkman op laaghartige wijze ontstolen wordt.

Even veroordeelenswaardig is de handelwijze van die arbeidgevers, welke hunne verschuldigde rekeningen niet op den vervaltijd voldoen. Eerst moeten daarvan gedurende een of twee, soms drie jaren, eenige percenten getrokken worden. Natuurlijk ten nadeele van de regthebbenden, die daardoor én gedeeltelijk van hunne regtmatige winst verstoken blijven én in hun crediet, in eene ruimer, gemakkelijker beweging wat inkoop en afbetaling aangaat, belemmerd worden. Of die opzettelijke benadeeling van minderen voor de regtbank van het geweten kan geregtvaardigd worden? Wie anders dan mingegoeden betalen die bloedpenningen? Wel zullen deze met den sterken arm des geregts hunne schulden niet invorderen, de klandizie ware verloren en misschien nog grooter verlies geleden. Maar toch zuchten zij onder die tirannie der geld-aristocratie, welke zich voedt met het van anderen op wederregtelijke

en gedwongen wijze geleende geld. Zoo wordt het minder kostbaar en zeer gemakkelijk om in schitterende equipages rond te rijden, bekende beursspeculanten te zijn, de dames kunnen dan in krakende zijde en in opzigtelijken opschik voor den dag komen. De werkman geniet immers van dit alles ook ruimschoots: hij mag het bewonderen en nastaren, al is het dan ook met tranen in de oogen, omdat hij door zijne schuldeischers vervolgd wordt en de hem sinds jaren verschuldigde rekening niet voldaan ziet. Dat is de tirannie van de geldmagt, welke minderen onderdrukt, maar de meer door het fortuin begunstigden in de hoogte heft, wanneer ten minste ijdel praalvertoon, losbandige weelde, slemperige maaltijden den verfijnden wereldling grootheid kunnen aanbrengen. Maar het arme volk, het lijdt in zijn huishouden, in zijn bedrijf, in zijn gansche bestaan. Of het zijn percenten van wettige schuldvorderingen, misschien reeds van drie jaren dagteekenende, missen moet, of het daardoor gedwongen wordt om aan zich zelf en aan de hunnen menig gerief te ontzeggen, of het schade lijdt in zijn crediet en zijne nering, en zoo over achteruitgang van zaken klagen moet: wat deert het den geldmannen, mits zij slechts genieten en lustig, dartel kunnen leven? Maar wat zal het zijn, als eens de laatste rekening zal opgemaakt worden en het beslissend woord gesproken door een mond die tot dusverre zweeg, omdat zijne stem nog tot te weinigen doordrong, maar die, is de tijd van wraak, door de tirannie van de plutocratie bespoedigd, aangebroken, in duizenden echo's het verderfbrengend woord uitbuldert: Weg met de uitzuigers van het volk!

3. Een laatste eisch, welken regt en billijkheid aan de

arbeiders gebiedend voorschrijven, is in de volgende woorden der H. Schriftuur uitgedrukt: „Op den zevenden dag is het de Sabbatdag des Heeren; op dien dag zult gij geen werk verrigten, noch gij, noch uw zoon, noch uwe dochter, noch uw dienstknecht, noch uwe dienstmaagd." Deze wet heeft een tweeledig doel: de heiliging van dien dag, vervolgens de rust van den arbeid. De heiliging is ten voordeele der ziel; de rust komt het ligchaam ten goede. De heiliging vindt plaats, doordat de arbeider zijne godsdienstpligten vervult. Door eene gepaste ontspanning van den moeitevollen arbeid worden de krachten des ligchaams vernieuwd en versterkt. Deze wet Gods, gegrondvest op 's menschen noodzakelijke betrekking tot zijn Schepper en berekend naar de ligchamelijke krachten door God aan den mensch toegedeeld, zorgt bij uitstek voor het geestelijk en stoffelijk welzijn, vooral van de arbeidersklasse; maar daarom zal ook de arbeidgever, wanneer hij zonder noodzakelijkheid zijne werklieden tot overtreding van dat gebod dwingt, der ziel en het ligchaam van hen schade toebrengen en aan de gereede oplossing van de sociale quaestie een hinderpaal opwerpen.

Dit zijn hoogst eenvoudige, maar niettemin zeer zwaarwigtige en in het gezonde volksleven diep ingrijpende beginselen. Veel behoeven wij hierover niet in het midden te brengen. *De Katholiek* [1]) heeft vroeger over het sociale belang der Zondagsrust een uitvoerig artikel geleverd. Derhalve meenen wij met het volgende te kunnen volstaan.

Niet te verachten is het gevoelen, dat Proudhon, in ge-

---

1) Zie *De Katholiek*, dl. LXX, blz. 289 en 349.

lukkiger oogenblikken dan hij gewoonlijk genoot, op de volgende wijze uitsprak:

„Onder zedelijk opzigt dient het vieren van een rust- en openbaren bededag reeds meer dan drie duizend jaren [deze jaartelling blijft voor rekening van den schrijver] tot hoofdpilaar en middenpunt van een staatkundig, godsdienstig systeem, welks diepte en wijsheid de wereld niet ophoudt te bewonderen; dat vieren is bovendien een middel ter beschaving, en wel van dien aard dat ik de bewering waag: met den eerbied voor den Zondag is in de ziel van onze verzenmakers de laatste vonk van het poëtiesch vuur uitgedoofd; want zonder godsdienst is geen poëzie denkbaar. Sinds de dichtkunst rationeel is geworden, heeft zij hare voedende moeder gedood en een zelfmoord begaan."

In Engeland wordt het streng onderhouden van de Zondagswet algemeen onder het volk als een hoog-heilige pligt beschouwd en bijna door allen op stipte wijze in beoefening gebragt. Zelfs zoo hierin van overdrijving spraak kon zijn, zouden de Engelsche Puriteinen moeijelijk vrijgepleit kunnen worden. Opmerkenswaardig nu is het, welk een ontzaggelijken invloed Engelsche geleerden van naam aan de Zondagswet op het maatschappelijk welzijn des volks toekennen. Macaulay zegt:

„Terwijl de industrie rust en de ploeg in de akker-voren ligt, terwijl het geraas der beurs verstomt en de hoog opgetrokken schoorsteenen der fabrieken in het rond zonder rook zijn, wordt een andere arbeid voltooid, die van niet geringer nut voor den rijkdom der natie is. De mensch, de machine bij uitnemendheid, wordt hersteld en in diervoege vernieuwd, dat hij den volgenden dag met een open verstand, met eene verscherpte opmerkzaamheid, met eene sterker ligchaamskracht, tot den arbeid terugkeert" ..... „Eene lange ondervinding van een arbeidzaam leven heeft mij — aldus getuigt Gladstone — de diepe overtuiging ingeprent, dat de afwisseling van arbeid

en rust, welke door den Zondag geheiligd is, eene noodzakelijkheid voor den geest en voor het ligchaam is, ja ik geloof, dat het onvergeefelijk is aan het volk de verkwikking van den rustdag te weigeren"..... „De sterkte en kracht van ons Engelsch volk, de vooruitgang van ons edel ras — aldus zegt John Bright — hangen grootendeels af van de Zondagsrust, welke mij toeschijnt voor de behoeften der menschen onontbeerlijk te zijn" [1]).

Zulke mannen, corypheeën in de staathuishoudkunde en geschiedenis, en doorkneed in de kennis van de maatschappelijke behoeften des volks, het getuigenis van zulke mannen te wraken, zal wel bij niemand opkomen. Zij zijn oeconomisten van erkende bekwaamheid en worden als gezaghebbend aangevoerd. Maar is dan de verblindheid niet te bejammeren én van den Staat, als hij den dag des Heeren, om wille van den mensch gemaakt, roekeloos laat schenden, én van de industriëelen, als zij zonder noodzakelijkheid hunne onderhoorigen dwingen tot overtreding van een gebod, dat vooral ten gunste en ten voordeele van de mindere klassen ingesteld is?

De Staat is christelijk, zijne wetgeving berust op christelijke beginselen. Wij althans kennen er geen, die zich als atheïstiesch geproclameerd heeft. Maar dan ook is hij verpligt volgens diezelfde beginselen zijne wetgeving te regelen; dan ook moeten die beginselen den grondslag uitmaken, waarop hij het gebouw zijner wetgeving optrekt, dan ook moet het gebod om de Zondagsrust te houden in zijn wetboek zijn opgenomen, en moet hij de onderhouding daarvan met de magt, over welke hij zoo ruim-

---

1) Bovenstaande aanhalingen zijn overgenomen uit de *Christliche Sociale Blätter*. No. 13 vom Jahre 1874.

schoots beschikt, handhaven. Anders doende loochent hij in praktijk, wat hij in theorie belijdt. Doch ook als de Staat slechts beschouwd wordt als eene instelling welke alleen voor het tijdelijk belang zijner leden te zorgen heeft, als eene instelling welker bevoegdheid zich niet verder uitstrekt dan tot het gebied van de persoonlijke regten en van het algemeen welzijn en van de openbare zedelijkheid, toch zou hij aan het gebod van de Zondagswet de sterke hand moeten houden. De ligchamelijke krachten zijn in zekeren zin een nationaal eigendom; op den Staat rust de verpligting om dat eigendom, zoo niet krachtdadiger dan elke andere bezitting zijner leden, ten minste even goed te verdedigen tegen wie daaraan eene schendige hand zou willen slaan.

Eveneens moeten de werkgevers zich onthouden van alles wat naar schending dier wet zweemt. Dringende nood kan verontschuldigen voor een of anderen dag. Maar altijd zal de natuurwet haren eisch doen hooren, dat de krachten des arbeiders niet aan lage gewinzucht worden opgeofferd. Den arbeider dwingen om op Zondag te werken, dit kunnen velen; zij behoeven b.v. slechts met wegzending uit hunne fabriek te dreigen, hem gebrek en nood voor te houden, te wijzen op het geroep van vrouwen en kinderen om brood en dekking. Maar wordt wel op die wijze het welzijn des volks behartigd? Wat het ligchamelijk welzijn, de stoffelijke welvaart des volks aangaat, de boven aangehaalde gezaghebbende schrijvers verklaren eenstemmig van neen. Maar ook de zedelijkheid en de zoo noodige tevredenheid des volks gaan onder dien tirannieken druk van het kapitaal te loor; wanneer echter aan de Zondagsviering hare volle regten worden toegekend, zal het huisgezin des

arbeiders daarbij onder velerlei opzigt winnen en bijgevolg de sociale quaestie hare bevredigende oplossing nader gebragt zijn.

Wie er zich van overtuigen wil, hij bezoeke op Zondag een christelijk huishouden. De ziekte zelve, als zij daar hare woning heeft opgeslagen, zal minder drukken, de smarten zullen minder hevig zijn. De echtgenooten voelen eene vernieuwing van hunne eerbiedige teederheid, de bekoorlijkheid der moederliefde is verdubbeld, de kinderliefde buigt zich gemakkelijker onder het zachtzinnig bevel der moeder; de arbeider, anders geplaagd door nevelachtige voorspiegelingen van vrijheid en gelijkheid, is tevredener met zijn lot; de heer des huizes is minder hardvochtig en meer welwillend gestemd, de dienstboden zijn getrouwer en bereidvaardiger. De Zondag geeft den armen werkman een beter kleed, en dit alles heeft voor hem iets verheffends, bevrijdt hem van het vuile pak van slaafsche onderworpenheid en doet zijne gedachten op het edeler deel van zijn bestaan, op een hoogeren werkkring vestigen. Op Zondag vergeet de werkman den harden arbeid der week, de Zondagsrust onderbreekt het eentoonige en daardoor afmattende zesdaagsche werk. En als hij zich dan in Gods huis met een edelman of kapitalist, omdat ook hij in Christus hun broeder is, op ééne lijn geplaaatst ziet, dan vervult eene heilige vreugde zijn gedrukt gemoed, eene vreugde verhoogd door het aanschouwen der prachtsieraden en door het hooren der feestgezangen aan de dienst van God gewijd, eene vreugde, welke zijn heer niet smaken zal in theater of concertzaal. Dan gevoelt de arbeider levendig, dat hij, hoe arm en verlaten ook, nog iets van deze wereld het zijne mag noemen. Aardsche

zorgen, maar ook zondige driften laat hij, het huis Gods binnentredende, achter; zij zouden — hij heeft het geleerd — dat gewijde heiligdom ontheiligen; hij verheft zijn geest boven het gewone machinewerk, en hij gevoelt zich wederom mensch, redelijk wezen. Want hij heeft gebeden en het woord van God gehoord, misschien van een rijken koopmanszoon hooren verhalen, die vrijwillig arm werd uit liefde tot den armen Zaligmaker. Gesterkt ten goede, getroost en verzoend met zijn levenslot, begeert hij niet het goed van anderen, maar verlangt naar hoogeren rijkdom dan zijn heer bezit; rustig en vastberaden slaat hij morgen zijne handen aan den harden arbeid, niet morrend of ontevreden, maar gelaten en vastbesloten om een eerlijk stuk brood te verdienen, zonder te begeeren wat een ander zijn eigendom noemen mag.

In 1848 vroeg het dagblad *Le National*, dat het gouvernement groote, republikeinsche feesten zou instellen, welke het volk bevredigden en te gelijk de gevoelens van het volk veredelden Louis Veuillot maakte op dat voorstel de volgende kantteekeningen, scherp van vorm als elke volzin welke uit zijne pen vloeit, maar tevens schitterend van waarheid:

Sans y penser, on venge le Catholicisme d'un reproche que les philosophes du dernier siècle lui adressaient souvent. Economistes et géomètres ne tarissaient point sur le chapitre des chomâges religieux, si funestes, disaient-ils, aux intérêts du travail. Aujour'hui on s'aperçoit que l'institution du chômage répond tout simplement à un besoin impérieux de l'espèce humaine. On veut réduire la durée du travail et donner à l'ouvrier une heure par jour pour cultiver son intelligence. l'Eglise veut que l'ouvrier ait un jour par semaine pour songer particulièrement à son âme, et ce jour de méditation est en même temps un jour de fête. Elle fait plus: elle ordonne, que ce jour-là, riches

et pauvres, ouvriers et patrons, grands et petits, viennent, confondus dans la même enceinte, adorer le Dieu qui les traite en égaux. Quand cette loi est observée, c'est la pratique non interrompue de l'égalité et de la fraternité. L'Eglise distribue à tous ces hommes réunis le pain de la même parôle: et que leur dit-elle? qu'ils sont enfants d'un seul Dieu, d'un seul père; que ce père leur réserve d'éternelles récompenses ou d'éternelles punitions; qu'il ne regarde point à la splendeur du rang, mais à la splendeur de l'âme; et que l'âme du mendiant lui est plus précieuse que l'âme du prince, lorsqu'elle renferme plus de vertus. Elle dit que la grande vertu est l'amour et que celui qui aime le mieux ses frères, celui-là est le plus saint; elle dit que le denier de la veuve est plus précieux que la fastueuse offrande du millionaire; elle dit que le pauvre Lazare est plus riche de ses plaies et de sa nudité que le mauvais riche de sa pourpre et de ses trésors..... Cependant cette parole a fatigué les hommes. Les puissants et les riches ont trouvé qu'il s'y mêlait trop de vérités dures contre l'égoisme, contre l'orgueil, contra la soif des richesses et l'ardeur des plaisirs. Ils n'ont plus voulu l'entendre, ils se sont éloignés, et ensuite, à force de calomnies, à force de railleries adroites, tantôt par la politique et par l'épée des princes, tantôt par l'esprit des gens de littérature, ils ont forcé le peuple à s'éloigner à son tour. De là est née l'inimitié entre les diverses classes sociales. L'égoisme et l'orgueil d'un côté, la haine et l'envie de l'autre, ont crû sans mesure.

L'utilité sociale des fêtes religieuses est donc maintenant reconnue. Il faut du travail, il faut du repos dans le travail. On dit même que nos organisateurs du travail songent à imposer ce repos pour sauver l'industrie elle-même. Nous avons toujours cru que l'Eglise, ou plutôt Dieu par l'Eglise, n'a jamais porté une loi générale, que ne fût un bienfait pour l'humanité, la nécessité même de l'humanité [1]).

Niet minder hekelt, op verdiende wijze, Veuillot onze goddelooze industrie-koningen, in de volgende ontboezemingen van zijn christelijk gemoed, dat dieper medelijden met den ongelukkigen arbeider gevoelt dan de ongeloovige philanthropen huichelen kunnen.

1) *Mélanges*, 1e Serie. 2e édition. t. III p. 291. Gaume.

„La profanation du dimanche est un péché mortel, un crime véritable. On y trouve d'abord le mépris des ordinances divines, on y voit ensuite, comme racines, l'inhumanité envers le pauvre, l'âpre soif du gain, l'avarice, et comme conséquence, la foule innombrable des désordres que le vice produit..... Ainsi les peuples vont aux abîmes dans la splendeur de leur folle activité, de leur indigne opulence, de leur orgueil, de leurs plaisirs. Pompeux cortège qui renferme la mort, quoique l'insensé n'y voit pas que le développement de l'industrie et la production des richesses [1]).

Riche! tu fais bâtir ta maison le dimanche!
Pour en jouir plutôt, ta volonté retranche
A cinquante ouvriers et prière et loisir;
En vain l'Eglise s'ouvre, en vain Dieu les appelle:
Il faut tourner la grue et remuer la pelle;
Tu le veux, il suffit: leur loi est ton desir.

Et moi, dont la maison n'est point sur cette terre,
Moi qui suis ici-bas simplement locataire,
Riche, pour toi j'ai peur. Je regarde au delà:
Leurs marteaux à la main, ces forçats du dimanche,
Un dimanche pourront chercher quelque revanche [2]).

Onze taak is ten einde. Wij gelooven aan onze toezegging getrouw te zijn gebleven en gegeven te hebben wat wij in den aanvang beloofden. Verre van volmaakt is echter deze onze arbeid. Veel, zeer veel ontbreekt aan onze schetsteekening; niet dan alleen de hoofdlijnen hebben wij kunnen trekken. Evenwel duidelijk genoeg om aan te duiden wat het geheele gebouw van den maatschappelijken toestand, ook voor den armsten arbeider, worden zou, als het opgetrokken werd volgens de grondregels door de H. Schriftuur aangegeven. Ook niemand zal het wraken, dat wij tot geen bijzondere gevallen, tot plaat-

1) *Mélanges*, 1e Serie. 2e édition. t. I. p. 154. Gaume.
2) *Satires*. 3e edition. t. t. p. 238. Ruffet.

selijke omstandigheden zijn afgedaald. Al wie de sociale quaestie wil behandelen, moet zich losmaken van afzonderlijke toestanden, zooals ze zich nu eens hier dan weder daar voordoen, van ingewikkelde verhoudingen, zooals ze zich somtijds op het onverwachtst vertoonen. Onze quaestie grijpt diep in ons geheele maatschappelijk leven, en zij is met ons gansche doen en laten innig verbonden. Eerst moet zij in het algemeen opgevat en behandeld worden; later, als de hoofdpunten zijn toegelicht, kunnen de afzonderlijke punten ter sprake komen. Evenwel niet zooals de arbeider van den eenen, of de arbeidgever van den anderen kant, de arme of de rijke, de proletariër of de kapitalist ze beschouwt. Zij allen zijn aan te groot gevaar van eenzijdigheid blootgesteld. Wiens zinspreuk is: *Waarheid boven alles* en geneigd is daarvoor een offer te brengen, hij kan eenig nut ter oplossing van dit moeijelijk vraagstuk stichten. Een heldere, wijze blik, niet door vooringenomenheid met een of anderen stand beneveld, is noodig. Dan eerst leert men de gevaren kennen en kan men de middelen, ter bezwering van die gevaren noodzakelijk, aanwijzen. Elke andere oplossing is eenzijdig en daarom onvoldoende.

Ook niet elk socialistiesch streven behoeft als verderfelijk gebrandmerkt te worden. De goddelooze theorie der hedendaagsche socialisten draagt de schuld, dat vrees en angst een ieder bekruipen, als er van die rigting in onze maatschappij spraak komt. Zoo lang het socialisme nog eene „Magenfrage" blijft, een streven naar een billijker loon, meer in overeenstemming met de behoeften des volks en met de verminderde waarde des gelds, zoo lang niets anders beoogd wordt dan tegemoet te komen aan den

nood der mindere klassen, dan de onvoldoende wetgeving aan te vullen en de slechte te verbeteren, dan de overmagt van het kapitaal en de ongeoorloofde voordeelen uit den handenarbeid van anderen te beletten, dan de schreeuwende wanverhoudingen tusschen arbeidgevers en arbeiders te verbeteren; zoo lang heeft het socialisme alle weldenkenden op zijne zijde en mag het aan den Staat en aan de patronen zijne eischen stellen: aan den Staat om door zijne wetgeving en door staatshulp in de ziekelijke toestanden onzer maatschappij verbetering aan te brengen; aan de werkgevers om zich menschlievend, billijk en regtvaardig tegenover hunne onderhoorigen te gedragen en de wederzijdsche verhoudingen te regelen naar de wetten des Christendoms.

Maar sinds Ferdinand Lasalle, toen hij in 1864 in een duel met den Bojaar Rakoweska, dien hij uit minne-nijd op de pistool gedaagd had, gevallen was; na hem Bracke, Schweizer en anderen door eenige goed geschrevene dagbladen en brochuren een socialistiesch systeem van geheel ander gehalte hadden opgebouwd — een systeem dat niet alleen de stoffelijke belangen der arbeiders omvatte, maar ook hun leven als staatsburger en als christen zou regelen — toen werd het, helaas! anders en kon geen regtschapen burger, geen geloovig christen het socialistiesch program onderschrijven. Zij verspreidden de meest revolutionaire beginselen op staatkundig en godsdienstig gebied. Geen staatsmagt zat zeker in haar stoel, geen dogma was eerbiedwaardig genoeg om voor aanranding beveiligd te zijn. Daardoor is de tegenstand, welken dat systeem van de zijde der christelijke maatschappij vindt en vinden moet, verklaard en gewettigd.

Wat onze beschouwingen betreft, wij kunnen ons het genoegen niet ontzeggen van aan te duiden, dat ze worden bevestigd door onzen Paus Leo XIII, in zijne laatste Encycliek, die ook in dit maandschrift opgenomen is. Men vergelijke ze met hetgeen wij in onze drie artikelen uiteengezet hebben, en een ieder zal nog duidelijker dan vroeger inzien de politieke wijsheid en de slaande waarheid in dit woord van den H. Augustinus uitgesproken: „*De leer van Jesus Christus is het groote heil der Staten, als men zijne handelingen daaraan gelijkvormig maakt.*"

H. J. H. RUSCHEBLATT.

De Assyro-Chaldeeuwsche overleveringen omtrent den opstand der Engelen.

In de onlangs opgegraven en ontcijferde tafels met spijkerschrift vinden we ook de merkwaardigste overleveringen omtrent de eerste geschiedenis der engelen en der menschen.

Wat de H. Schrift ons leert over het bestaan der engelen, hunne verdeeling in verschillende koren, den opstand van een deel hunner tegen God, den strijd tusschen de trouw gebleven en de oproerige engelen, en de nederlaag der oproerlingen; alsook over den mensch: zijn oorspronkelijken staat van onschuld en geluk, de bekoring der Slang, de zonde van den eersten menseh, en het doemvonnis over hem en al zijne afstammelingen uitgesproken: — al deze waarheden vinden we, wel gewikkeld in een mythologischen sluijer, maar toch herkenbaar genoeg, in de Chaldeeuwsche en Assyrische documenten terug.

Met de *Civiltà* kunnen we zeggen:

„De Assyrische tafels, die George Smith in 1874 van Ninive naar Londen overbragt, en die thans een der kostbaarste sieraden van het Britsch Museum zijn, gelijk ze

het eertijds waren van de koninklijke bibliotheek van Assurbanipal, leverden ons, in het vorig artikel, de merkwaardige berigten omtrent de cosmogonie der Chaldeërs; en uit diezelfde tafels [en uit eene, die door Fox Talbot ontcijferd is] zullen we nu de teksten meedeelen, die bijzonder op de twee groote feiten van den *Opstand der engelen* en den *Val des menschen* betrekking hebben."

In dit artikel spreken we alleen over den *Opstand der engelen.*

Op den 1 Februarij 1876 heeft Fox Talbot in de Sociëteit van Bijbelsche archeologie te Londen een fragment voorgedragen, waarin de opstand der engelen op een echt dichterlijke wijze bezongen wordt.

Er is een groot feest in den hemel. De god der gezangen heft een psalm aan, en zesduizend zangers moeten, met volle koor, op zijn driemaal herhaalden aanhef invallen; maar een duizendtal is weerbarstig: zij geven een schreeuw van verachting en slaan godslasterlijke kreten uit.

Zou zulk een aanslag tegen Gods oppermajesteit ongestraft blijven?

De god der gouden kroon jaagt de godslasteraars, met het geschetter van een wonderbare trompet, voor altoos uit den hemel.

De eigen woorden van het Chaldeeuwsche gedicht luiden als volgt [1]):

God zeide driemaal het begin van een psalm. De god der heilige zangen, der godsdienst en der godsvereering liet duizend

1) De *Civiltà*, aflevering van 1 Junij 1878.

zangers en muziekspelers nederzitten en vormde een koor, dat volstemmig op zijn lofzang moest antwoorden.

Met een schreeuw van verachting onderbraken zij zijn heiligen zang; zij bragten stoornis, wangeluid en verwarring in zijn lofgezang.

De god der schitterende kroon besloot het oproer te dempen; hij liet eene trompet schetteren, die in staat was de dooden te doen ontwaken en aan die [verdreven] engelen den terugkeer belette. Hij liet hunne dienst ophouden en leverde hen over aan de goden die zijne vijanden waren.

De zes verzen, waarmee het fragment besluit, hebben wel grootendeels betrekking op den mensch, maar bevatten toch ook nog eenige bijzonderheden over het getal der trouw gebleven en der zondige engelen, alsook over den aard hunner zonde.

In hunne plaats schiep hij het menschelijk geslacht. De eerste, die het leven ontving, woonde met hem. Hij had hun de magt kunnen geven om nooit zijn woord te overtreden door te luisteren naar de stem der Slang, die zijne handen hebben gemaakt; [gelijk] de god der goddelijke spraak die duizend kwaadwillligen, die een hemelsch gezang met goddelooze godslasteringen onderbraken, kon verjagen van die vijfduizend [trouw gebleven].

Meer uitvoerig en met andere, maar niet minder grootsche en schilderachtige beelden wordt dit oproer voorgesteld in twee andere tafels, die door de Assyriologen genoemd zijn, de eene: *Van de zeven booze geesten*, de andere: *Van den strijd tegen Tihamat* [1]); maar, wat wel te betreuren is, de geschonden staat, waarin deze tafels gevonden zijn, en de daaruit voortkomende duisterheid en onzekerheid van den tekst laat ons niet toe, een volledigen en helderen zamenhang te geven.

---

1) De *Civiltà*, aflevering van 6 Julij 1878.

TAFEL VAN DE ZEVEN BOOZE GEESTEN.

Kolom I.

De booze geesten, de oproerige engelen, die in de lagere sferen des hemels geschapen waren en de gezanten van den god Anu zijn, beramen een opstand tegen hunnen God en Koning. Zij zijn zeven in getal en worden als vervaarlijke dieren voorgesteld: de tweede als een groot beest, de derde als een luipaard, de vierde als eene slang. Uit de hoogte des hemels schieten zij, gelijk een bliksem, naar omlaag en dalen neder tot den afgrond der wateren, waaruit zij geboren zijn. Daar vinden zij bondgenooten in onweder, wolken, stortregen en stormvlagen, en in Vul, den god der atmosfeer. Zoo versterkt stijgen zij weer naar omhoog, brengen het kwaad in de wijde hemelen van den God Anu, en dringen met onstuimig geweld, zonder iemand te ontmoeten die hen weerstaat, tot het licht van Sin (de maan) door. Wat meer is, Samas (de zon) en den krijgsgod Vul halen zij tot hunne partij over en zetten Istar (Venus) met den God Anu aan het bestuur des hemels.

Bij het mededeelen van den eigenlijken tekst zullen we de losse woorden en gebroken regels overslaan, en eerst daar beginnen, waar de verzen geregeld doorloopen.

De booze geesten, de engelen die in opstand waren, die in de lagere sferen des hemels waren geschapen, volvoerden hun boos bestaan. Zij, zeven in getal, de gezanten van den god Anu, hun koning, gingen van stad tot stad rond. Het onweder des hemels was naauw met hen vereenigd, de vliegende wolken des hemels omringden hen, de stortregen der hemelen, die den helderen dag verduistert, was hun bondgenoot. Met een geweldigen storm, een kwaadaardigen storm begonnen zij; het

onweder van Vul (den god der atmosfeer) was in hunne magt, aan de regterhand van Vul trokken zij op, uit de hoogte des hemels schoten zij, als een bliksem, naar omlaag en daalden neder tot den afgrond der wateren, waaruit zij geboren waren. In de wijde hemelen van den god Anu, den koning, bragten zij het kwaad, zonder iemand te ontmoeten die hen weerstond.

In dien tijd bemerkte Belo deze bedrijven, en die kennis drong hem tot zijn hart door. Met Hea, den edelen Wijze onder de goden, hield hij raad, en hij zond Sin (de maan), Samas (de zon) en Istar (Venus) naar de lagere sferen van den hemel om hem te besturen. Met Anu stelde hij hen aan het bestuur van den geheelen hemel. Aan deze drie goden, zijne zonen, gebood hij, dag en nacht vereenigd te zijn en zich niet van elkander te scheiden.

In die dagen begonnen die zeven booze geesten in de lagere sferen des hemels en drongen met onstuimig geweld tot aan het licht van Sin door; den edelen Samas en den krijgsgod Vul haalden zij tot hunne partij over, en Istar met den god Anu verhieven zij op een prachtigen zetel en gaven hun het bestuur van den hemel.

Kolom II.

De god Belo, ziende dat Sin (de maan) voor het oproer bevreesd is, zendt den god Nusku naar den Oceaan, waar Hea verblijft, en deze wederom zendt zijnen zoon Merodach, om Sin gerust te stellen en te beschermen.

Die booze geesten, de gezanten van Anu, hun koning, overlegden in hun goddelooze hoofden om elkander te helpen en maakten te zamen slechte afspraken en schoten als een windvlaag uit het midden des hemels op de aarde.

De god Belo in den hemel zag de ontsteltenis van den edelen Sin, en tot zijn dienaar, den god Nusku, zeide hij: „Dienaar Nusku, breng dit berigt naar den Oceaan, en herhaal de boodschap van mijnen zoon Sin, die in den hemel ontsteld is, aan den god Hea in den Oceaan."

Nusku gehoorzaamde aan het bevel van zijnen Heer, hij ging en daalde naar Hea in den Oceaan neder. Aan den vorst, aan den edelen wijze, aan den heer, aan den onfeilbaren god deelde Nusku onmiddellijk de boodschap van zijnen Heer mede.

Hea in den Oceaan hoorde die boodschap, en zijne lippen spraken, en zijn mond was vervuld met wijsheid. Hea riep zijnen zoon, den god Merodach en sprak tot hem dit woord:

„Ga, mijn zoon Merodach, begeef u naar den glinsterenden Sin, die in den hemel hevig ontsteld is; verdrijf [de bewerkers van] zijne ontsteltenis uit den hemel. Zeven booze goden, geesten van dood, die volstrekt geen vrees hebben, dalen neer en storten zich als een zondvloed op de aarde; op de aarde dalen zij als een stormwind neder. Met woedende onstuimigheid zijn zij voor het licht van Sin gekomen, den edelen Samas en den krijger Vul hebben zij tot hunne partij overgehaald."

Hier eindigt de tafel: zoodat we van het vervolg van Hea's rede en van den uitslag der zending van Merodach niets te weten komen.

Tafel van den strijd tegen Tihamat.

De algemeene inhoud der tafel is de strijd van Merodach, Belo en andere goden tegen de booze en oproerige geesten, aan wier hoofd hier verschijnt de vrouwelijke Draak, genaamd *Tihamat.*

Men herinnere zich, dat Assyro-Chaldeeuwsche tafels, gelijk we vroeger hebben meegedeeld, aan weerszijde beschreven zijn.

Voorzijde.

Op de voorzijde der tafel wordt verhaald, dat een der goden, waarschijnlijk Belo, zich meester maakt van de Draak en haar vier boeijen aan de handen legt.

Van het zwaard, dat hij hanteert, staat geschreven:

Naar het zuiden, naar het noorden, naar het oosten en naar westen zwaait zijne hand met het zwaard voor het bosschaadje van zijnen vader, den god Anu.

Keerzijde.

Tihamat, gehoor gevende aan de oproerige inblazing van haren echtgenoot, wapent zich tot den strijd en doet een aanval op den regtvaardigen vorst der goden, Merodach.

Daarna vervolgt de tafel:

Belo, van den anderen kant, trekt zijn zwaard en treft haar. Daarna kwam een kwade windvlaag en sloeg haar in het aangezigt. Tihamat opende haren mond om ze in te zwelgen. Hij deed de kwade windvlaag binnen [haar] gaan, eer zij hare lippen kon sluiten; de kracht van den wind vervulde hare maag, en haar hart bonsde, en haar gelaat werd misvormd. De wind greep haar geweldig in hare maag, verwoestte haar binnenste en maakte zich meester van haar hart. Hij nam haar gevangen en maakte een einde aan haar werk.

De bondgenooten van Tihamat stonden verbijsterd, toen zij hun aanvoerder overwonnen zagen. Hij verbrak hare scharen en joeg haar leger uiteen; en de goden, hare helpers, die haar ter zijde stonden, zij beefden, sidderden, gingen uit elkander en namen de vlugt.

Belo verbrijzelde hunne wapens en sloeg hen zelven in de boeijen.

Ziedaar een wel nevelachtig en phantastiesch en verward gedicht; maar de hoofdgedachte is toch te volgen, en met een weinig opmerkzaamheid laat zich, omtrent de geschiedenis van den opstand der engelen, menig punt van overeenkomst tusschen de Chaldeeuwsche mythologie en de leer der H. Schrift ontdekken.

1. De *booze* geesten zijn niet van den beginne af zoo geweest; maar eerst waren zij, als de gezanten van den god Anu, hun koning, getrouw in hunne bediening en onderdanig aan de godheid.

2. Hunne zonde heeft hierin bestaan, dat zij zich niet wilden onderwerpen aan hunnen God en Koning, en dat zij (men denke aan het muziekfeest in den hemel) de harmonie der schepping verstoorden.

3. Door die zonde werden zij *geesten van dood*; de monsterachtige vormen (van een *groot beest*, *luipaard*, *slang*), waarin zij van nu af worden voorgesteld, geven te kennen, dat zij van engelen in duivelen veranderd zijn.

4. Zij bragten het kwaad uit den hemel op aarde, en vonden bondgenooten in storm, regen en onweder. — Ook in het boek *Job* zien we, dat God somtijds aan den duivel toelaat, misbruik te maken van de krachten der natuur: met den *bliksem* immers doodde hij de schapen en de herders van Job; met een *orkaan* wierp hij het huis omver, waarin de zonen en dochters van Job maaltijd hielden, en doodde hen allen.

5. Bijzondere opmerking verdient ook wat van de oproerige engelen gezegd wordt: *Uit de hoogte des hemels schoten zij, als een bliksem, naar omlaag*: eene uitdrukking, die ons onmiddellijk doet denken aan het woord van Christus (Luc. X, 18): *Ik zag den Satan als een bliksem uit den hemel vallen*; ofschoon beide gezegden, in het Chaldeeuwsch gedicht en in het Evangelie, waarschijnlijk niet denzelfden zin hebben.

6. De tafel *Van de zeven booze geesten* vermeldt geen aanvoerder of aanstoker van den opstand; maar in de tafel *Van den strijd tegen Tihamat* wordt deze leemte aangevuld. Daar staat Tihamat, de vrouwelijke Draak, aan het hoofd der booze geesten, hare medepligtigen en hare helpers in den strijd. Tihamat beantwoordt derhalve aan Beëlzebub, den vorst der duivelen (Luc. XI, 18).

7. Merodach, een god van lageren rang, wordt in de Assyro-Chaldeeuwsche monumenten dikwijls als de groote krijgsman, als de kampioen der Godheid voorgesteld: hij is de *Mars* der Chaldeërs; en in de tafel *Van de zeven booze geesten* heeft hij veel gelijkenis met den aartsengel Michael, die door God belast werd om den opstand van Satan te dempen en hem met zijnen aanhang uit den hemel te verdrijven.

Hoogst waarschijnlijk zal menigeen onzer lezers reeds dikwijls gedacht hebben aan deze woorden van de Apoc. XII, 7—9:

„En er ontstond een groote strijd in den hemel: Michael en zijne engelen streden met den Draak; en de Draak streed en zijne engelen, maar zij hebben de overhand niet gekregen, en hunne plaats is niet meer in den hemel gevonden. En die groote Draak, de oude Slang, die de duivel en de Satan wordt genoemd, die geheel de wereld verleidt, is nedergeworpen; en hij is nedergeworpen op de aarde, en zijne engelen zijn nedergeworpen met hem."

De overeenkomst in de hoofdtrekken is duidelijk, zoodat dan ook de groote Assyrioloog George Smith besluit:

„Dit Bijbelsch tooneel heeft de levendigste trekken van gelijkenis met dat der fragmenten van het spijkerschrift; de Draak Tihamat, die tegen de goden vecht en in den hemel in geregelden slag overwonnen wordt, beantwoordt in al de hoofdzakelijke punten aan den Draak, overwonnen door Michael."

J. DE BRUIJN.

Een beslissend vonnis tegen de Mormonen.

Herhaaldelijk en uitvoerig hebben we in vroeger jaren over die goddelooze sekte gesproken en geheel hare geschiedenis behandeld. Men zie *De Katholiek*, Dl. XL, bladz. 129 vv., waar ook een merkelijk gedeelte der literatuur over dat onderwerp opgegeven is; verder aldaar, bladz. 197 vv., 325 vv,; Dl. XLI, bladz. 124 v. en XLII, bladz. 380 vv.

Ter laatst aangehaalde plaats maakten we (in 1862) melding van eene wet, door het Congres der Vereenigde Staten uitgevaardigd, waarbij elke daad van veelwijverij met vijf jaren gevangenis wordt gestraft. Dit besluit was hoofdzakelijk gerigt tegen de Mormonen, die zich grootendeels in Utah, tot de Amerikaansche Unie behoorende, ophielden en de veelwijverij, gelijk men weet, als een hoofdpunt hunner godsdienstige en maatschappelijke inrigting voorstaan.

Nu geeft de voortreffelijke *Revue catholique* van Leuven in Maart jl. eene godsdienstige kronijk der Vereenigde Staten, met een nader berigt aangaande de zooeven herdachte wet; daaraan ontleenen wij deze belangrijke bij-

zonderheden, welke tevens eene voortzetting zijn onzer geschiedenis en beschouwing van die afschuwelijke dweepers.

Het Mormonisme met zijne veelwijverij wist zich op het grondgebied van Utah te handhaven, waar het zich van de wetgeving en bijna al de jury's verzekerd had, en breidde zich tevens in de naburige landstreken (territoren), in Nieuw-Mexico en Arizona, uit. Zijne wreede dweeperij echter, die voor geen moord terugdeinsde, en zijne onbeschaamde zedeloosheid, die tot bloedschennis ging, wekten allengs den weerzin van het Amerikaansche volk, dat, hoe onverschillig het voor de geopenbaarde waarheden schijne, toch nog in den grond aan vele Christelijk-maatschappelijke denkbeelden gehecht blijft. Ingevolge die openbare meening vaardigde het Nationale Congres in 1862 eene wet uit, waarbij de bigamie in al de landstreken, welke uitsluitend van zijn wetgevend gezag afhangen [1]), tot strafbare misdaad werd verklaard. Utah nu is nog heden zulk een grondgebied (*territory*); die wet had alzoo aan de zoogenaamde „hemelsche huwelijken", dat is, aan de veelwijverij der Mormonen, een einde moeten maken; doch door hunne groote magt en invloed werd zij niet ten uitvoer gelegd. Eerst in het vorige jaar was er een jury in het derde geregtshof van Utah, die den Mormoon George Reynolds schuldig verklaarde aan bigamie. De veroordeelde nam het feit aan, dat hij meer dan ééne vrouw had; maar hij achtte zich niet pligtig aan misdrijf; want de wet van 1862 was, naar zijne bewering, in strijd met het artikel der Constitutie, hetwelk ver-

1) *Territory* is veel lager van rang en afhankelijker dan een Staat. Zie *De Katholiek*, Deel XL, bladz. 208.

klaart, dat het Congres geene wet kan maken, die de vrijheid eener eeredienst verbiedt; terwijl toch het regt om vele vrouwen te hebben klaarblijkelijk een der artikelen van de Mormoonsche godsdienst uitmaakt. Niettemin werd het eerste vonnis door het Opper-geregtshof van Utah bekrachtigd. Bij hooger beroep kwam de zaak voor het Opper-geregtshof der Vereenigde Staten; en ook dit heeft, op den 6 Januarij jl., de gevallen veroordeeling bekrachtigd door eene uitspraak, welke tevens ter laatste instantie besliste, dat de wet tegen de Mormonen overeenkomstig de Constitutie is.

Het is niet onbelangrijk, in 't kort de gronden te vernemen, welke tot die gewigtige, maar zoo moeijelijke beslissing bragten; moeijelijk immers wegens het valsche beginsel der volstrekte vrijheid van geweten, welke men moet schijnen te eerbiedigen, ook dan zelfs als men er tegen doet. De president van het Opper-geregtshof (*Chief-justice*), de heer Waite, begint met te verklaren, dat de Constitutie aan het Congres alle magt ontzeide over de meeningen, maar de vrijheid liet, om daden tegen de maatschappelijke regten of tegen de openbare orde te treffen. Van toen af tot heden toe, was er geen Staat in de Unie, waar de veelwijverij niet een maatschappelijk en voor de burgerlijke wet strafbaar misdrijf was; en het kan niet waarschijnlijk zijn, dat de Constitutie, met de vrijheid van godsdienst vast te stellen, de wet heeft willen beletten, dit gewigtig element van het maatschappelijk leven te besturen. Op het huwelijk, dat overal door de wet geregeld wordt, is, kan men zeggen, de maatschappij gebouwd; en uit zijne gevolgen vloeijen maatschappelijke betrekkingen, maatschappelijke verpligtingen, en pligten

voort, welke de regering noodwendig moet regelen. Feitelijk zijn de beginselen, waarop de regering rust, zeer verschillend, naar gelang er al dan niet huwelijken bestaan met meer vrouwen te gelijk. Het kan zijn, dat er voor een tijd eene kolonie van polygamisten onder een exceptioneel hoofd ontstaat, zonder dat de maatschappelijke toestanden der haar omgevende volken er door schijnen verstoord te worden; maar het is duidelijk, dat het, tenzij de Constitutie het uitdrukkelijk verbiedt, aan de wetgevende regering vrij moet staan te beslissen, of de monogamie of de polygamie de wet moet zijn van het maatschappelijk leven, dat men onder haar bestuur leidt. Naar onze meening is het statuut, waarvan hier spraak is, wettig en constitutioneel, en het is geldig voor alle landstreken, die onder het regtstreeksch beheer van het Congres zijn. Dit zoo zijnde, blijft er te onderzoeken, of zij die van de veelwijverij een artikel van hunne godsdienst maken, van de werkingen der wet moeten ontheven worden. Indien zij dit kunnen, dan zouden zij die de veelwijverij beoefenen, zonder er een deel hunner godsdienst van te maken, schuldig en strafbaar kunnen bevonden worden, terwijl men de eersten voor onschuldig zou moeten verklaren. Dat zou de invoering van een nieuw element zijn in onze strafregterlijke wetgeving. De wetten worden gemaakt voor het besturen der daden, en terwijl zij geene bloote godsdienstige meeningen kunnen bereiken, kunnen zij de daden treffen, op die meeningen gegrond. De maatschappij, welke onder de uitsluitende controle der Vereenigde Staten leeft, schrijft als eene wet van hare organisatie voor, dat de huwelijken met meer vrouwen te gelijk verboden zullen zijn. Kan nu iemand zijne vergrijpen voor de wet verdedigen

met de inroeping van zijn godsdienstig geloof? Dat zou de leeringen van godsdienstige geloofsmeeningen boven de wet des lands stellen en voor elken burger eene wet maken op zijne eigen hand. Onder zulke voorwaarden zou er geene enkele regering mogelijk zijn

Met die gronden regtvaardigde het Opper-geregtshof zijne beslissing in bovengenoemde zaak van Reynolds; wat onder de zoogenaamde Heiligen der laatste dagen niet weinig ontsteltenis teweegbragt. De Mormonen, in hun hartader getroffen, durven nu wel niet de herroeping dier hen altijd bedreigende wet vragen; maar gebruiken al hun invloed om te verkrijgen, dat het vonnis van den 6 Januarij jl. geene terugwerkende kracht hebbe. Een verzoekschrift van hunne vrouwen, met dat doel aangeboden, stelt voor oogen, hoe de terugwerkende uitvoering dier wet duizenden van vrouwen, die thans geëerde echtgenooten zijn, op straat zou zetten en aan de schande prijs geven. Wordt er aan dit verzoek gevolg verleend, dan hopen de Mormonen het zóó ver te brengen, dat in allen gevalle hunne schandelijke instelling geduld worde; want intusschen blijven zij in hunne dotatie-huizen (*endowment-houses*) huwelijken aangaan, die door de wet zoo duidelijk strafbaar zijn verklaard. Er zal van den kant der regering veel geestkracht noodig zijn, om aan die zedelijke pest voor goed een einde te maken.

Doch ook de tegenstanders der Mormonen blijven niet werkeloos. De Anti-polygamie-Maatschappij van het Zoutmeer heeft insgelijks een verzoekschrift ingediend, om de uitvoering der wet te vragen en aan te toonen, dat het, zoo men wil slagen, volstrekt noodzakelijk is, allen polygamist onbekwaam te verklaren om lid van een jury uit te maken.

En werkelijk, zoolang er gevaar is, dat de jury's in Utah voor de meerderheid uit beëedigde Mormonen bestaan, zal men de schuldigen slechts bij uitzondering kunnen veroordeelen; de leden der nieuwe Kerk van de Heiligen der laatste dagen zullen zich door „hemelsche huwelijken" aan zóóveel gezellinnen blijven „verzegelen" als hunne inkomsten toelaten. De Christelijke zin van het volk heeft de overhand gekregen; het is te hopen, dat men de overwinning zal voortzetten.

Verklaringen der H. Poenitentiarie over het Jubilé van 1879.

Het was ons onmogelijk nog in onze Mei-aflevering den Latijnschen tekst der volgende verklaringen van de H. Poenitentiarie mede te deelen; althans om dit belangrijke stuk ook voor later naslaan in dit tijdschrift niet te laten ontbreken, hebben we het nu opgenomen:

Occasione Jubilaei nuper indicti, nonnulla dubia a quibusdam locorum Ordinariis ad Apostolicam Sedem data sunt. Quibus dubiis ut satisfiat, Sacra Poenitentiaria, de mandato et ex auctoritate Sanctissimi Domini Nostri Leonis Papae XIII, haec, quae sequuntur, declarat:

I. Jejunium pro hoc Jubilaeo consequendo praescriptum adimpleri posse etiam tempore Quadragesimae, dummodo fiat extra dies in Litteris Apostolicis exceptos, et adhibeantur cibi tantum esuriales, vetito usu, quoad qualitatem ciborum, cujuscumque indulti seu privilegii, etiam Bullae Cruciatae. [1])

1) In *De Katholiek*, Dl. LVI, blz. 265 lezen wij: „De *Bulla Cruciata* (Kruisbul, *Kreuzbulle*) is, volgens Lucius Ferraris (*Prompta Bibliotheca*), „Diploma seu Breve Pontificium continens gratias multas concessas Christifidelibus, sive per pugnam, sive per pia opera, sive per eleëmosynam ad bellum contra infideles et haereticos concurrentibus." Oorspronkelijk betrof zij hen, die ter kruisvaart trokken. Later werd zij ten gunste van sommige Rijken voor bepaalden tijd, voor één jaar bijv., uitgevaardigd; zoo gaf Julius II haar voor de aan de Koningen van Spanje onderworpen landen. Onder de voorregten, welke zij verleent, komt dit voor: „Item ut durante dicto anno intra ipsa Regis Hispaniae Regna et non extra carnibus, de consilio utriusque Medici, temporibus jejuniorum totius anni etiam Quadragesimalium, vesci ac pro eorum libitu ovis et lacticiniis [vesci iis liceat]." Bij de *Theologia Moralis* van A. Reiffenstuel, *Editio quinta*, Antverpiae, 1743, is eene uitgebreide verklaring dezer *Bulla* gevoegd.

II. Christifidelibus cum Capitulis, Congregationibus, Confraternitatibus, necnon cum proprio Parocho aut sacerdote ab eo deputato ecclesias pro lucrando Jubilaeo processionaliter visitantibus, applicari posse ab Ordinariis Indultum in Litteris Apostolicis iisdem Capitulis, Congregationibus etc. concessum.

III. Una eademque Confessione et Communione non posse satisfieri praecepto paschali et simul acquiri Jubilaeum.

IV. Jubilaeum, quoad plenariam Indulgentiam, bis aut pluries lucrifieri posse, injuncta opera bis aut pluries iterando; semel vero, id est prima tantum vice, quoad favores eidem Jubilaeo adjunctos, nempe absolutiones a censuris et casibus reservatis, commutationes aut dispensationes.

V. In hoc etiam Jubilaeo locum habere, sine ulla exceptione, resolutiones dubiorum ab ipsa S. Poenitentiaria pro Ordinariis Italiae editas sub die 1 Junii 1869. [1])

Contrariis quibuscumque non obstantibus.

Datum Romae in Sacra Poenitentiaria die 26 Februarii 1879.

Loc. † Sig.

A. Card. Bilio, *Poenitentiarius Major.*

Hip. Canonicus Palombi, *S. Poenitent. Secretarius.*

---

1) De meeste dezer verklaringen betreffen de handelwijze der biechtvaders vooral omtrent degenen, die in meerdere of mindere mate tot de overweldiging van den Kerkelijken Staat en den roof van kerkelijke goederen hebben medegewerkt; de overige, die van meer algemeene beteekenis zijn, werden opgenomen in *De Katholiek*, Dl. LVI, blz. 263. De *Nouvelle Revue Théologique* (Vve. H. Casterman, Tournai), T. I, pag. 562 vv., deelde het geheele antwoord der Heilige Poenitentiarie mede.

BOEKAANKONDIGING.

„DER HEILIGE LIUDGER, erster Bischof von Münster, Apostel der Friesen und Sachsen. Von Augustin Hüsing. Vikar zu Münster. Nebst 2 Tafeln Abbildungen." — Munster, bij Theissing, 1878. — XVI en 200 bladz. (Mark. 3.)

Wij hadden ons oordeel over bovenstaand leven van den H. Liudgerus of Ludgerus reeds gevormd, toen we dat werkje in den *Literarischer Handweiser* (Nr. 241) behandeld vonden, die zelf zich met den lof vereenigt, door Prof. Evelt. behoudens eenige aanmerkingen, aan dit leven (in de *Literarische Rundschau*, N°. 4 van dit jaar) toegekend. Het verheugt ons, dat we ons bij hunne meening over dien verdienstelijken arbeid kunnen aansluiten.

Reeds in 1842 schreef Louise van Bornsted, in 1843 P. W. Behrends, in 1859 Gerhardus Paris (zijne *Disquisitio*) over hetzelfde onderwerp. In beide laatste geschriften, als van Protestanten, moeten Katholieken van zelf iets missen, wat zij in het leven van een Heilige verlangen.

De Eerw. Hüsing nu stelde zich voor, het leven van den H. Ludgerus naar de beste bronnen en tegenwoordige hulpmiddelen in strenge historische waarheid te geven; doch hij wenschte daarbij vooral, de geloovigen in het diocees van Munster, welks eerste bisschop de H. Ludgerus was, door de kennis van zijn verheven en verheffend leven, in hunne liefde en vereering van den man, aan wien zij het licht van het ware geloof te danken hebben, meer en meer te versterken.

Aan het eerste is, volgens de recensie van Prof. Evelt, in alles wat onmiddellijk den H. Ludgerus zelven betreft, naauwgezet voldaan. De schrijver had met vrucht nog wel enkele andere bronnen en werken kunnen raadplegen, en heeft ook misstellingen of feilen, en onjuistheden, als over het bestuur van het Utrechtsche Bisdom, over het onderrigt in de middeleeuwsche Domscholen, enz.; welke teregtwijzingen de *Liter. Handweiser* nog met enkele vermeerdert; maar dit neemt niet weg, dat het boek met degelijke kennis en alle zorg en liefde bewerkt is. Over 't geheel is het van wetenschappelijken aard; en zoo werd wat de Munstersche priester nogtans bijzonder wenschte, de geestelijke stichting namelijk der geloovigen, er juist minder en slechts zijdelings door bereikt. Als leven van

een Heilige is het voor 't gewone volk minder aantrekkelijk.

De hoofdinhoud is deze. Eerst geeft de auteur een overzigt van de belangrijke historische bronnen en hulpmiddelen, door hem gebruikt en verder telkens aan den voet der bladzijde aangewezen. Daaronder zijn zeer vroege levensbeschrijvingen des Heiligen, en vele aloude oorkonden, die zijnen werkkring van nabij doen kennen. Dan schetst hij in het 1e hoofdstuk het betrokken land en de bevolking ten tijde der geboorte van den H. Ludgerus (in 744). In de volgende tien hoofdstukken lezen wij zijn veelbewogen leven en gezegenden arbeid; in het 12e zijn heiligen dood (26 Maart 809), en de geschiedenis zijner vereering, welke in het 13e hoofdstuk wordt voortgezet. Prof. Evelt voegt er eenige bijzonderheden aan toe, welke de vroege vereering van den H. Ludgerus nog meer doen uitkomen. Het 14e hoofdstuk bevat de treffende levensbeschrijving van den H. Gregorius van Utrecht, gelijk de H. Ludgerus zelf die van zijn hoogvereerden en beminden leermeester heeft nagelaten. Al is die vertaling eenvoudig en getrouw, we moeten zeggen, dat we véél meer nog genieten in het oorspronkelijke Latijn, daar het ons nog meer in het hart van den allerbeminnelijksten leerling doet lezen.

Aan het einde van het werk heeft men de afbeelding der grafkerk van den H. Ludgerus te Werden, en verschillende voorstellingen van dien Heilige op zegels en munten van het laatste der 12e eeuw tot 1765.

Gaarne stemmen wij in met dit woord van den *Liter. Handweiser*: dat men den schrijver van ganscher harte met die schoone vrucht van zijne wetenschappelijke vlijt moet geluk wenschen.

VERBODEN BOEKEN.

De H. Congregatie van den Index heeft bij Dekreet van 4 Februarij ll., hetwelk Z. H. de Paus bekrachtigde, de volgende boeken op de gewone wijze veroordeeld:

R. Ardigo. *La formazione naturale nel fatto del sistema solare.* Mantova. 1877.

M. Picco. *Prime nozione intorno ai doveri dell' uomo e del cittadino con alcuni cenni circa i diritti che da questi devono derivare al uso delle scuole elementare.* Torino. 1878 De schrijver heeft zich op loffelijke wijze onderworpen en het werkje afgekeurd.

L. Mancini. *Dio è vivo. Lettera a un amico.* Fano. 1878.

Dr. F. Dittes. *Lehrbuch der Psychologie.* Leipzig. 1876.

Causes intérieures de la faiblesse extérieure de l'Eglise en 1870. Cinquième partie. 3 vol. Rome. 1878.

E. Havet. *Le Christianisme et ses origines.* 3 vol. Paris. 1873, 1878.

SPROKKELINGEN.

Godsdienst der bevolking van Frankrijk. — Volgens den *Almanak van Gotha* voor het jaar 1879, is in Frankrijk de verhouding der bevolking naar de godsdienst, die zij belijdt, als volgt.

Daar zijn 35,387 703 Katholieken, dat is, 980 op de duizend; Protestanten, van alle gezindten, 580,757, dat is, 16 op de duizend; Israelieten 49,430; van andere, niet Christelijke eerediensten 3,071; vrijdenkers zonder eenige godsdienst, of ongodisten, 81,951.

Verhouding der godsdiensten in den Pruissischen Staat. — Naar de laatste volkstelling is die verhouding, als volgt. De Protestanten maken daar nagenoeg $64\frac{1}{2}$ pCt., de Katholieken $33\frac{1}{2}$ pCt. en de Joden $1\frac{1}{3}$ pCt. van de bevolking uit.

EINDE VAN HET VIJF EN ZEVENTIGSTE DEEL.

De Katholiek.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG
MAANDSCHRIFT.

GEDRUKT BIJ J. J. GROEN, TE LEIDEN.

De Katholiek.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG MAANDSCHRIFT.

ZES EN ZEVENTIGSTE DEEL.

NIEUWE REEKS. — TIENDE DEEL.

1879.

Vindicamus hereditatem patrum
nostrorum. 1 Mach. XV, 34.

Wanten te Romen in de poert
Sergius die Pauwes benediede
En hine Aertsche Bisscop wiede.
Melis Stoke.

TE LEIDEN, BIJ J. W. VAN LEEUWEN.

INHOUD.

HOOFDARTIKELEN.

Bladz.

De „Order of Corporate Reunion"
I 1
II 129
III 274
B. H. KLÖNNE.

De letterkunde, eene Studie over den mensch. I.
A. VAN COOTH . . . 25

Preken van Mgr. C. Broere.
Preek op eene Kerkwijding 69
Liefdadigheids-preek op het feestgeheim van Maria's Onbevlekte Ontvangenis 253

De H. Flora, Maagd en Martelares.
J. A. DE RIJK . . 94

Het koopen en verkoopen van de Reliquiën der Heiligen op nieuw verboden.
H. J. J. PRENGER . , 110

De sociale quaestie. II 159
III 329
J. E. H. MENTEN.

Decreet omtrent de feesten van den H. Joachim en de H. Anna . . , ... 175

De Encycliek „Aeterni Patris" van Z. H. Paus Leo XIII, over de wijsbegeerte van den H. Thomas van Aquine.
Latijnsche tekst 189
Hollandsche vertaling. . . . 208

Bladz.

De Assyro-Chaldeeuwsche overleveringen omtrent den val des menschen 231
J. DE BRUIJN.

De sekte der Spiritisten. I, II, III 295
IV, V 351
H. W. J. VAN HERTUM.

Vertaling van Kerkhymnen.
T. Stokvis, S. J. Loffiederen der Kerk ter eere van Gods Engelen en Heiligen.
Daggezangen der Katholieke Kerk . . 321

Kardinaal-Bisschop Joachim Pecci, Hymne op den H. Herculanus 327

De H. Congregatie der Studiën 374

Brief van Z. H. Paus Leo XIII aan den Kardinaal-Prefect van de H. Congregatie der Studiën. . 382

VERSCHEIDENHEDEN.

De Hiërarchiën en de liturgische talen in de Oostersche Kerken 56

De H. Benedictus, een zegen voor de Katholieke Kerk. 61

Eene merkwaardige bestrijding 64

Statistiek der Nederlandsche Vrijmetselarij . . . 120

De Vrijmetselarij in Italië 121

Darwiniana. 122

Sterfte-Statistiek 123

Wanneer werd Rusland schismatiek? 177

Het hart van Zwingel 181

Didaskalus, Beroep van Père Hyacinthe op de oude Kerk van Utrecht. — H. 247

Bestaat er verschil tusschen vleesch en visch? . . 251

Over het herdoopen van Protestanten 315

Schietgebed ter eere van de Onbevlekte Ontvangenis van de Allerheiligste Maagd 316

Verboden boeken 317

Bladz.

J. G. H. C. Essink, Het goddelijk Hart van Jesus in een-en-dertig overwegingen 318
Arm Italië! 319
Het Protestantisme in Zweden 385
St. Michaels-Kalender. 387

Boek-aankondiging.

Michael Sanchez, Spiritismus a seipso confutatus. — J. D. B. 124
Dr. L. Th. W. Pingsmann, der H. Ludgerus . . 126
El P. Zeferino Gonzalez, Obispo de Córdoba, Historia de la Filosofia. — N. J. Schwartz . . . 182
Collectio Lacensis 187

Sprokkelingen.

Het H. Doopsel bij de Doopsgezinden . . . 188
Onvervulde predikantsplaatsen bij de Nederl. Hervormden. 188
Bijbelverspreiding 188
De Evangelische propagande te Rome . . . 320

Letterloover.

Op de gouden priesterkroon van Z. D. H. Mgr. P. M. Vrancken. — J. A. de Rijk . . . 67
Op 's Heeren Lijden 127

NAMEN VAN MEDE-ARBEIDERS

AAN DIT MAANDSCHRIFT

J. A. VAN DEN AKKER, Kanunnik der Kathedrale Kerk van Haarlem, Deken en Plebaan.
L. H. BORKING, Pastoor te Bergschenhoek
J. BOS, Rector te Rotterdam.
C. J. M. BOTTEMANNE, Kanunnik der Kathedrale Kerk van Haarlem en President van het Seminarie te Warmond.
J. DE BRUIJN, Professor aan het Seminarie te Warmond,
P. A. DE BRUIJN, Pastoor te Loosduinen.
J. DEBETS, Pastoor te Grootebroek.
G. F DRABBE, Kanunnik der Kathedrale Kerk van Haarlem, Regent van het Seminarie te Voorhout.
J. G. H. C. ESSINK, Deken en Pastoor te Maarssen.
Mgr. W. EVERTS, Directeur van het Seminarie te Rolduc
G W. VAN HEUKELUM, Pastoor te Jutphaas.
J. J. VAN DER HORST, Pastoor te Zaandam.
B. H. KLÖNNE, Rector te Amsterdam.
A. F. NIEUWENHUIZEN, Archivaris der Minderbroeders Recollecten in Nederland, te Weert.
Mgr. P VAN DER PLOEG, Professor aan het Seminarie te Warmond
H J. J. PRENGER. Professor aan het Seminarie te Warmond.
H. J. H. RUSCHEBLATT, Pastoor te Castricum.
J. A. DE RIJK, Leeraar aan het Seminarie te Voorhout.
C. L. RIJP, Pastoor te Amsterdam.
Mgr. W. STEENHOFF, S. Theol. Dr., Pastoor te Soest
G. J. H. H. VERZIJL, Professor aan het Seminarie te Roermond.
W. G. VAN VUUREN, S. Theol. Lic., Pastoor te Breukelen.
Mgr. J H. WENSING, Oud-Professor aan het Seminarie te Warmond

De „Order of Corporate Reunion."

I.

Onregtvaardig zou het zijn de leden der *High Church* van kwade trouw of ook maar van oppervlakkigheid te beschuldigen, wanneer zij in het openbaar de geldigheid der anglikaansche priester- en bisschopswijdingen trachten te verdedigen en zelfs, zooals bij gelegenheid van het Vatikaansche Concilie geschied is, van den H. Stoel de erkenning dier wijdingen eischen.

Het Protestantisme, uit zijn aard fanatiek onder welke gedaante het zich ook voordoet, had in de Engelsche Staatskerk die dwaling zoowel in zijne geloofsartikelen als in zijne liturgie levendig gehouden. Het volk was eeuwen lang in die overtuiging opgegroeid, en zelfs Dr. Pusey en Keble, anders zeer geneigd de uitspraken der anglikaansche schrijvers aan een nader onderzoek te onderwerpen, aarzelden niet onder dit opzicht onvoorwaardelijk in te stemmen met hen, die voor den Apostolischen oorsprong van het episcopaat, en bijgevolg ook voor de geldigheid der priesterwijdingen, in de Staatskerk van Engeland het eeuwenoude pleidooi voortzetten.

De dwalenden ontvingen bovendien ondersteuning van eene zijde, waarvan zij die het allerminst verwacht

en gehoopt hadden: van de nieuwe sekte namelijk der duitsche Oud-Katholieken.

Op den 15 September 1874 werd door den telegraaf over de gansche wereld het bericht gezonden: „Döllinger en Reinkens hebben op de Conferentie te Bonn de geldigheid der anglikaansche wijdingen erkend."

Hoezeer geen enkel Katholiek zich door het getuigenis dezer beide apostaten liet misleiden, was toch hunne uitspraak wel in staat, op de Ritualisten een min of meer verderfelijken invloed uit te oefenen. Vooral het woord van Döllinger moest den belanghebbenden als een kostbare verdediging gelden; want de faam had dezen hoogleeraar in zijn roemrijk verleden allerwege als historieschrijver verheerlijkt.

Inderdaad, men dient met de volslagen verblinding der apostasie rekening te houden, om voor het onverantwoordelijk gedrag van den Munchener professor eenige verklaring te vinden. Hoe kon *hij*, de felle bestrijder der pauselijke onfeilbaarheid, onvoorwaardelijk de verklaring afleggen, dat er omtrent de geldigheid der anglikaansche wijdingen geen redelijke twijfel meer overbleef? Hij wist toch, dat de gansche thans levende priesterschap der Staatskerk door onafgebroken opvolging uitsluitend van den bisschop Parker afstamde; hij had reeds in het jaar 1861, toen de latere hoogst belangrijke historische documenten hem nog niet ten dienste stonden, dien Parker onder de „gehoorzame hoftheologen", ja zelfs onder de „*entschiedene Calvinisten*" gerangschikt. Volgens zijn eigen verklaring was diezelfde Calvinistische Parker het gevoelen toegedaan, „dat vorsten en koningen evengoed priesters konden maken als de bisschoppen,

en dat een door den koning *benoemde* priester geene wijding noodig had" [1]).

Deze historische bijzonderheden bood hij in 1861 als de vrucht zijner veeljarige studiën aan; en in 1874, nadat hij in de sedert ontdekte nieuwe bescheiden slechts de bevestiging zijner vroegere mededeelingen had verkregen, spreekt hij zonder eenig voorbehoud de overtuiging uit, dat de *entschieden Calvinist* Parker, die voor de priesterlijke waardigheid de wijding des bisschops overbodig en eene koninklijke benoeming voldoende achtte, aan de Engelsche Staatskerk een geldig gewijde geestelijkheid geschonken heeft. Welke geschiedschrijver, met dezelfde kennis verrijkt als Döllinger, zou in dit geval niet met groote behoedzaamheid zijn te werk gegaan, en in plaats van onvoorwaardelijke erkenning, niet liever een ernstige bedenking tegen de geldigheid dier wijdingen hebben uitgebragt? Wellicht heeft Döllinger door zijn vleiende uitspraak gemeend, de toen nog onwillige anglikaansche bisschoppen tot deelneming aan de Conferentiën te Bonn over te halen. Lag dit werkelijk in zijne bedoeling, dan heeft hij zijn oogmerk bereikt, doch niet zonder zijne onbevangenheid als geschiedvorscher in het openbaar prijsgegeven en aan de gansche wereld getoond te hebben, dat hij bereid is met zijn verleden te breken en zijne overtuiging ten offer te brengen, zoo hij daardoor aan de Kerk van Rome eenig nadeel berokkenen kan.

Gelukkig, dat de leden der *High Church*, waartoe vooral de Ritualisten en in het algemeen al de zooge-

---

1) *Kirche und Kirchen*, von Döllinger. Munchen 1861, blz. 132 en 134.

naamde romaniseerende sekten der Staatskerk behooren, aan de uitspraak van Döllinger geen onfeilbaar gezag toekenden, en het raadzaam hebben geacht zich omtrent dit vraagstuk, hoezeer dan ook zijdelings, met Rome in verbinding te stellen. In het jaar 1876 werd daartoe de krachtigste stoot gegeven door een invloedrijk lid der Ritualistische partij, in eene brochure getiteld: *Christianity or Erastianism? A Letter, addressed by permission to His Eminence Cardinal Manning, Archbishop of Westminster, by Presbyter Anglicanus.*

Zoodra dit geschrift, waarin het geschilpunt omtrent de geldigheid der wijdingen als de voornaamste hinderpaal voor den overgang tot de ware Kerk werd voorgesteld, in het licht verscheen, brak er van de zijde der *Low Church* en der gansche anti-katholieke en anti-ritualistische pers een ontzettende storm tegen den Presbyter Anglicanus los. Men sprak van „paapsch verraad", van „kerkelijke staatsgreep" en dergelijken. Het woeden en schimpen had geen einde, en vele ritualistische geestelijken achtten zich genoopt in de dagbladen elke verbintenis met den Presbyter Anglicanus te loochenen. Een niet onaanzienlijk gedeelte echter sloot zich des te dichter bij hem aan, en verklaarde zich tot den terugkeer naar Rome bereid onder de drie volgende bepalingen.

1° Voorwaardelijke hernieuwing hunner priesterwijding (*Reordinatio sub conditione*).

2° De vergunning aan gehuwde anglikaansche geestelijken, om de wijding te ontvangen en hun priesterlijk ambt te blijven uitoefenen.

3° De vergunning, om zoowel het brevier als de Mis in de moedertaal te lezen.

Ongetwijfeld werd aan de eerste dezer gestelde voorwaarden het meeste gewicht gehecht. Had Rome niet *onvoorwaardelijk* de geldigheid der anglikaansche wijdingen moeten verwerpen, wij zouden waarschijnlijk het ontzettend schouwspel beleefd hebben, dat niet minder dan 1200 dienstdoende anglikaansche geestelijken met een aanzienlijk gedeelte hunner talrijke parochiën op eenmaal in den schoot der oude Moederkerk waren opgenomen.

Het spreekt eehter vanzelf dat Rome, hetwelk op den grondslag der bedongen voorwaarden geene toenadering betoonen, veel minder eene ernstige onderhandeling aanknoopen kon, te midden der beweging een diep stilzwijgen bewaarde. Maar ook zonder de bemoeiing, de roepstem of den wenk des Pausen traden, volgens de *Times* van 23 Januari 1876, vele geestelijken uit het vervallen en wankelend gebouw der Anglikaansche *High Church* op het aangrenzend gebied der Roomsche Kerk over en — wat wel als eene belangrijke bijzonderheid vermelding verdient — de Presbyter Anglicanus zelf keerde tot de *Mater Ecclesiarum* terug; hij legde zijn ambt neder, en daar hij tot de gehuwde geestelijkheid behoorde, schaarde hij zich onder de vrome leeken der Katholieke Kerk.

Hoezeer in het openbaar de storm bedaard was, werd niettemin de kerkelijke beweging door de Ritualisten voortgezet. In hunne kerken, waarvan de gevels met de woorden „Catholic Church" prijken, baden zij om de voltooiing der zoo vurig begeerde vereeniging met Rome. De ritualistische pastoors verkondigden aan hunne gemeentenaren, dat de door Christus gestichte Kerk uit drie afdeelingen bestond: de Latijnsche, de Grieksche

en de Anglikaansche; dat echter van deze drie de Latijnsche, als de *Mater Ecclesiarum*, de voornaamste was, en dus vooral met *haar* de vereeniging moest worden nagestreefd. Om dat doel des te zekerder te bereiken stichtten eenigen van hen een nieuwe vereeniging of sekte onder den titel van: THE ORDER OF CORPORATE REUNION: eene uitdrukking, die misschien het best wordt wedergegeven door: DE ORDE DER HEREENIGING DOOR INLIJVING.

Van deze Orde is de allermerkwaardigste akte uitgegaan, die voor deze nieuwe soort van Ritualisten tot algemeen program dient en niet minder tegenspraak van de zijde der *Low Church* gewekt heeft dan de brief van Presbyter Anglicanus.

Tot volledige kenschetsing van den toestand der kerkelijke beweging, deelen wij den inhoud dezer akte in haar geheel mede.

Zij luidt:

„In den Heiligen Naam der allerheiligste, ongedeelde en aanbiddelijke Drievuldigheid, Vader, Zoon en Heiligen Geest. Amen.

„THOMAS, door de genade Gods Rector der *Order of Corporate Reunion*, en Pro-provinciaal van Kantelberg;

„JOSEPH, door de genade Gods Provinciaal van York, in het koningrijk Engeland; en

„LAURENTIUS, door de genade Gods Provinciaal van Caerleon in het Prinsdom Wallis; alsmede de

„Proosten en Leden van de Synode der Orde, aan de geloovigen in Christus Jesus, aan wie dit schrijven gericht wordt, heil en zegen in God den Heer, den Eeuwige.

„Ieder geloovig Christen moet ontwijfelbaar in kommer verkeeren en verbijsterd staan bij het ontwaren van het schouwspel, hem geboden door den beklagenswaardigen toestand, waarin de Nationale Kerk van Engeland, ten gevolge der afwijking van hare oude grondstellingen en door de gebeurtenissen der laatste jaren gebracht is. Een lange reeks van veranderingen, gewelddadigheden en omwentelingen hebben al hare oude grenspalen omvergeworpen. Het kwaad werkt nog onophoudelijk voort, terwijl niemand kan voorspellen werwaarts het voert en waar het eindigen zal. Twee zaken evenwel staan vast: ten eerste, dat uit de Staatskerk elke schijn eener onafhankelijke stelling en gemeenschappelijke werking is verdwenen, zoodat zij, tegelijk aan handen en voeten gebonden, met gesloten oogen zich in het net harer vijanden verstrikt heeft; vervolgens, dat deze hare vijanden er op uit zijn, om hare voorrechten en bezittingen te rooven, ja thans reeds beraadslagen, hoe zij den buit onder elkander zullen verdeelen.

„Het is daarom voor iedereen duidelijk, dat de crisis, die reeds lang dreigde, eindelijk hare werking vertoont. Onder zoodanige omstandigheden gevoelen Wij Ons genoopt uiteen te zetten, hoe de tegenwoordige toestand van verwarring in het leven trad, op welke wijze wij, katholieke Christenen, daardoor worden getroffen en welken weg wij, in het besef van onzen plicht en uit broederliefde, genoopt zijn in te slaan.

„Van het oogenblik af, waarop God onzen Apostel, den H. Augustinus, zond, was de geschiedenis der Kerk in dit land, gedurende een tijdperk van achthonderd jaren, door Gods genade en zegen, eene geschiedenis van

telkens toenemende kracht en bloei; onze maatschappij had heiligen tot koningen en koningen tot heiligen; daar er evenwel ook menschelijke zwakheden bestonden, was dit tijdvak tevens rijk aan misbruiken. De verheffing der ordes- en wereldgeestelijken bijv. ging somtijds te ver; terwijl het stelsel der appellatiën, waardoor aanzienlijke sommen gelds in de pauselijke schatkist vloeiden, oorzaak was eener rechtmatige verontwaardiging. Met het loffelijk doel om deze en dergelijke misbruiken uit den weg te ruimen, werd het H. Concilie van Trente samengeroepen. Maar in Engeland had de wereldlijke macht, onder de willekeurige heerschappij der koningen uit het huis der Tudors, en aangezet door de klachten der baatzuchtige partijen, elke wettige kerkelijke en kanonieke handeling onmogelijk gemaakt. Met behulp van goede en slechte middelen verwierf koning Hendrik VIII, het erkende gezag van den Patriarch van het Westen miskennende, de onderwerping der geestelijkheid — eene onderwerping, die, wel is waar, door eene voorwaarde of protest beperkt werd; maar deze voorwaarde, die slechts een onbestemde beteekenis en een even onbestemde bedoeling en geldigheid bezat, bleek geheel ijdel te zijn, en de onderwerping zelve, die praktisch onbegrensd was, werd de bron van ons lijden en van al onze tegenwoordige rampen.

„Na eenige jaren van wilde verwarring onder de regeering van koning Eduard VI en na een tijdvak van katholieke reactie onder koningin Maria Tudor, trad de ommekeer en dwaling met nog grooter snelheid onder koningin Elisabeth voorwaarts, wijl deze vorstin de geestelijken met nog grievender minachting en gewetenloos-

heid behandelde dan haar vader gedaan had. Allen, die volgens hun geweten aan het oude en onveranderde kerkelijke systeem vasthielden, werden met grooter wreedheid, op woeste en gruwzame wijze vervolgd. Onder hare regeering bekwam de Staatskerk eene grondwet, die, althans voor het uiterlijke, grootendeels tot op dezen dag werd gehandhaafd.

„Toen men eenmaal het wettig gezag ondermijnd had, was het gemakkelijk te voorzien, dat de onrechtvaardig ingevoerde veranderingen der Tudors niet lang onaangetast zouden blijven. Hoezeer koning Karel I en de Aartsbisschop Laud zich de grootste inspanning voor de handhaving van geloof en gezag getroostten, verkregen de beginselen der wanorde, ongehoorzaamheid en revolutie in Kerk en Staat de overhand. Men wierp de altaren omver, sleepte den monarch naar het schavot en martelde den Primaat van Engeland. Eene kerkvervolging, die revolutie en burgerkrijg na zich sleepte, bracht groote en velerlei rampen voort, totdat het eindelijk God in zijne grenzenlooze goedheid behaagde, de verdiende straffen te doen ophouden en den gebannen erfprins toe te staan, naar het verwoest land, tot den ouden troon zijner vaderen, weder te keeren; waarna de Bisschop Juxon door den koning werd opgeroepen, om den zetel van den H. Augustinus in te nemen. De wijze bestuurders der Kerk poogden aanstonds eenige misbruiken uit vroegere tijden te herstellen; maar wijl het oude beginsel des gezags was miskend en ook voortaan ons volk in een toestand van geestelijke verwijdering ten opzigte van het overige christendom verkeerde, bleven hunne welgemeende en ernstige bemoeiingen, hoezeer tijdelijk niet

zonder nut, eindelijk onder praktisch opzicht zonder gevolg. Nieuwe scheuringen, door woelzieke en boosaardige menschen veroorzaakt, verzwakten het christelijk beginsel meer en meer, en brachten nog grooter schade aan het geestelijk welzijn des volks.

„Na de verwarring, verwoesting en wilde vervolgzucht in den tijd der Tudors, waarvan bereids melding is gemaakt, na het oproer, de godslasteringen en de algemeene verdorvenheid der groote revolutie, volgde de omwenteling van 1688, die het begin was van nog ernstiger gevaren voor de Staatskerk; want toen werd het nog veel heilloozer zaad gestrooid, dat in onze dagen zulke wrange vruchten heeft voortgebracht. De Primaat van Engeland en eenigen zijner suffragaan-bisschoppen werden door een rechterlijk vonnis van het wereldlijk gezag uit hunne zetels verdreven, omdat zij trouw bleven aan hunne verplichtingen en den nieuwen eed weigerden, die met den vroeger afgelegden eed, waardoor zij zich gebonden achtten, in tegenspraak was. Door dezelfde wereldlijke macht werden indringers voor de reeds bezette bisschopszetels benoemd; men vond bisschoppen, die er zich toe leenden, om deze indringers, met verachting van alle kanonieke voorschriften, te consacreeren, terwijl elke tegenspraak van de zijde der Kerk door de verraderlijke medeplichtigheid van den opgedrongen Primaat en diens aanhang onderdrukt werd.

„Koningin Anna, de laatste der Stuarts, was jegens de Nationale Kerk vriendschappelijk gezind; zoodat onder hare regeering de mogelijkheid bestond, om eenige misbruiken van het verledene uit den weg te ruimen; maar de schismatieke houding en gezindheid van den nieuwen

Primaat en zijne Provincialen maakte de uitvoering van dit plan onmogelijk; want de kerkvoogden, die den eed weigerden, hadden eene afzonderlijke bisschoppelijke opvolging gehandhaafd.

„Met de achttiende eeuw brak voor de Kerk een lang tijdvak van dogmatische onverschilligheid en zedelijk verval aan. Gedurende dit tijdperk bleef de opvolging der Non-jurors bestaan, maar helaas, het was den leden daarvan niet te doen om getuigenis van de katholieke waarheid af te leggen. Hunne strevingen waren van staatkundigen aard en bijgevolg niet bij machte, om den vloed van het Erastianismus en het moderne Herodianismus te stuiten. Bovendien hadden deze prelaten en hunne aanhangers, door zich van de Nationale Kerk af te scheiden, slechts een zeer zwakken invloed op haar kunnen uitoefenen; zij zonken weldra tot de onbeduidendheid eener sekte af, en stierven eindelijk uit. Wat de Nationale Kerk aangaat, waren leer en tucht gebrekkig en in jammerlijken toestand. De vertegenwoordigende Provinciale Synoden, door inconstitutioneele pogingen onderdrukt, werden feitelijk onder stilzwijgende goedkeuring der beide Primaten opgeheven. Daarenboven werd de toediening der Sakramenten, bij name van het Doopsel, tot eene haastige en oppervlakkige schijnvertooning verlaagd. Ten laatste scheen het, alsof de goddelijke waarheid geheel zou worden verdrongen.

„In het eerste begin der tegenwoordige eeuw openbaarden zich de teekenen van een hernieuwd leven. Wij hebben reden den almachtigen God ootmoedig te danken, wijl Hij door den H. Geest onder de menschen heeft bewerkt, dat duizenden tot het katholieke geloof zijn

teruggevoerd. Maar tegelijk met deze hoopvolle verschijnselen vertoonde zich eene telkens in heftigheid toenemende oppositie, hoofdzakelijk uitgaande van zoodanige lieden, die zich als leden der Kerk voordeden, maar niettemin de openbare vijanden der Kerk aanmoedigden en zich bij dezen aansloten. Om niet in onnoodige bijzonderheden te treden, wijzen wij slechts op de omstandigheid, dat tegenwoordig *elk spoor eener onderscheidende gemeenschappelijke wezenheid uit de Kerk is verdwenen.* Dit blijkt uit de wijze, waarop thans de benoeming, de zoogenaamde „Verkiezing" en „Confirmatie" der bisschoppen plaats grijpen, uit den schandelijken huldigings-eed, dien zij bij hunne benoeming afleggen; uit de oprichting van nieuwe bisschoppelijke zetels en uit de splitsing van bestaande diocesen, zooals bijv. dat van Oxfort en Peterborough in de zestiende eeuw, dat van Ripon, St. Alban en Truro in den laatsten tijd; uit den aard en de wijze der bezetting van deze nieuwe bisschoppelijke zetels alleen door *Royal Letters Patent*, en ten laatste uit de *Public Worship Regulation Act*, volgens welke ieder Engelsch burger, gedoopt of ongedoopt, de bevoegdheid heeft als aanklager tegen zijne parochie-geestelijken op te treden. In al deze gevallen ging men met overleg te werk, alsof feitelijk voor de Kerk, als maatschappelijk lichaam, geen kenmerkende onafhankelijkheid bestond, terwijl de bisschoppen, zoowel afzonderlijk als gemeenschappelijk, aan deze stille maar geweldige revolutie medeplichtig werden. De zoogenaamde „koninklijke suprematie", die, zooals men voorgaf, oorspronkelijk strekken moest om de oude rechten der kroon te herstellen, dient heden slechts tot een bloot voorwendsel, waarmede de vijanden der Kerk naar wel-

behagen omspringen. Deze lieden bezigen de eigen instellingen der Kerk als werktuigen harer vernedering en tot verderf en vernietiging van het christendom zelf. Voor niemand bleven deze zaken verborgen; want ze hadden plaats in het volle daglicht.

„ Als christenen achten wij ons verplicht, tegen deze wanverhoudingen en misbruiken plechtig te protesteeren, en wij doen dat bij dezen in den Naam van den levenden en waren God. Wij protesteeren voor het verledene en tegenwoordige tegen elke indringing en inmenging der wereldlijke macht in geestelijke zaken, omdat wij van onzen Meester, van hetzelfde onfeilbare gezag, dat ons beval den keizer te geven wat den keizer behoort, den last ontvingen aan God te geven wat Gode toekomt. Als Engelschen, als burgers van een vrij land, protesteeren wij verder tegen de bovenvermelde aanmatigingen; wijl de groote en eerbiedwaardige Charta onzer vrijheden, ons in het jaar 1215 gegeven, de geestelijke vrijheid der Kerk van Engeland heeft erkend en plechtig gewaarborgd.

„In het algemeen protesteeren wij tegen de wijze, waarop de dusgenoemde koninklijke suprematie wordt misbruikt, om de vrijheden en de onafhankelijkheid der Nationale Kerk te onderdrukken. Wij doen een beroep op de oude wetten en gebruiken des Rijks, die tot getuigenis strekken, dat die Kerk kanonieke rechten bezit; rechten, welke haar thans helaas door bedrog en veinzerij zijn ontnomen, wijl zekere staatslieden, zich verbergende achter het voor uitzetting vatbare begrip van „Praerogatief der Kroon", een nieuwe rechtbank hebben opgericht, die over geestelijke zaken naar persoonlijk wel-

gevallen, of volgens de eischen der telkens veranderende openbare meening, hare uitspraken regelt.

„In het bijzonder protesteeren wij tegen de wijze, waarop de Bisschoppen aangesteld en waardoor verkiezing en bevestiging tot eene heiligschennende huichelarij verlaagd worden; tegen de splitsing der diocesen, alsmede tegen de benoeming van Bisschoppen voor deze nieuwe zetels door eenvoudige *Royal Letters Patent.* Wij protesteeren ook tegen de wijze, waarop in onze koloniën eenige diocesen zijn opgericht en Bisschoppen daarvoor benoemd worden. Eveneens protesteeren wij tegen het doel, den vorm en den tekst van den niet geautoriseerden huldigings-eed, dien de bisschoppen bij hunne aanstelling afleggen; tegen de altijd straffeloos blijvende nalatigheid en zorgeloosheid bij de toediening van het Doopsel; tegen het niet-gebruiken van Chrisma bij het Vormsel, en tegen den afwijkenden vorm, die thans in de Kerk van Engeland bij de toediening van dit Sakrament in gebruik is; alsmede tegen de geheele afschaffing van het Apostolisch gebruik, om de zieken met olie te zalven, waardoor elk gedoopte persoon in zijne geestelijke voorrechten te kort gedaan en in de ure des doods van een belangrijk deel van zijn rechtmatig erfschap beroofd wordt. Tot heden hebben velen het verlies van dit laatstgenoemde Sakrament betreurd; maar door Gods genade zijn wij thans in staat het weder in te voeren. Wij komen in verzet tegen de volkomen afschaffing der kerkelijke tucht onder geestelijken en leeken, ten gevolge waarvan de klaagtonen, die wij jaarlijks op Aschdag onder den zoengodsdienst officiëel aanheffen, een ijdele en huichelachtige

vorm worden [1]). Verder protesteeren wij plechtig en onverschrokken tegen de welwillendheid, aan de staatsgeestelijken betoond, wanneer zij over het schaamteloos concubinaat van gescheiden personen den huwelijkszegen uitspreken. Eindelijk protesteeren wij tegen den *Public Worship Regulation Act* en tegen de Appellatiën aan het rechterlijk Comitee in Harer Majesteits Geheimen Raad voor geestelijke aangelegenheden.

„Ook is het onze plicht te protesteeren tegen het stelsel der *Board Schools*, tot wier onderhoud alle burgers met geweld gedwongen worden bij te dragen, hoezeer van die scholen met toeleg en list de christelijke godsdienst wordt uitgesloten; de kinderen ontvangen er onderwijs, maar niet in hunne plichten jegens God en den naaste; zij worden van Staatswege er toe gebracht, de openbaring Gods in Jesus Christus te verachten en te miskennen, tot smaad tevens van den goddelijken Stichter der openbaring, tot onberekenbare en altijd toenemende schade der openbare zeden en tot groot gevaar voor Kroon en Staat.

„Terwijl wij derhalve elke deelneming en medeplichtigheid aan de genoemde misbruiken van ons afwerpen, en ons protest daartegen voor God en de menschen nog eenmaal herhalen, wenschen wij evenwel op wereldlijk

---

1) Het hier bedoelde gebed luidt, volgens de officiëele uitgaaf van het *Prayer Book*, als volgt: „Almachtige en eeuwige God, die niets haat van hetgeen Gij gemaakt hebt, en de zonden vergeeft van allen die berouw hebben, schep en vorm in ons nieuwe en bedroefde harten, opdat wij, onze zonden waarlijk beweenende en onze onwaardigheid erkennende, van U, God van alle genade, volkomen kwijtschelding en vergiffenis mogen verwerven, door Jesus Christus onzen Heer. Amen." B. H. K.

gebied alle geweld, scheuring en ongehoorzaamheid aan de wettige overheid te vermijden, daar wij met Gods bijstand het ons ten plicht rekenen, de oude grondwet van ons land in Kerk en Staat veeleer te steunen en te herstellen dan aan den gevaarlijken arbeid der vernieling en vernietiging mede te werken, waarvan niemand de gevolgen en het einde kan berekenen. Met betrekking tot al de overige geschilpunten, die het ééne huisgezin van Christus verdeeld houden en waarover geen beslissende uitspraak viel — *noch* op één der zeven algemeene conciliën, door de gansche Oostersche en Westersche Kerk erkend en vóór het schisma der tiende eeuw gehouden, *noch* op eenig ander algemeen erkend concilie, waarop de gansche familie Gods was vertegenwoordigd — doen wij een plechtig beroep op het naaste vrije Algemeene Concilie der ééne, heilige, katholieke en apostolische Kerk, dat wettig en kanoniek moet worden samengeroepen. Wij verzuchten daarnaar, wij bidden en arbeiden voor de werkelijke vereeniging der katholieke Christenen door middel van een zoodanig oecumenisch concilie onder de leiding des H. Geestes, daar toch alle gedoopten onderling broeders zijn, hoezeer de ééne familie der geloovigen zichtbaar verdeeld is; *ook ontbreekt ons niets van hetgeen met het zegel des gezags van onzen goddelijken Heer en Heiland Jesus Christus voorzien is.*

„Maar onze plichtsvervulling bepaalt zich niet enkel tot woorden. Wij gevoelen ons genoodzaakt, niet slechts protest aan te teekenen tegen de genoemde aanmatigingen en misbruiken, maar ze ook inderdaad te bestrijden op al de wijzen, die ons wettig en billijk zullen voorkomen.

Hiertoe verbinden wij ons plechtig voor God en de menschen. Naar onze overtuiging heeft door Gods Voorzienigheid het kwaad zelf de deur tot een betere toekomst geopend. Immers de Bisschoppen van Engeland, die eenmaal alle kanoniek gezag en jurisdictie in geestelijke zaken hebben opgegeven, kunnen zich noch in onze aangelegenheden mengen, noch ons weerhouden elders te verwerven wat hier prijsgegeven en verloren werd; zij kunnen ons niet beletten drie onderscheidene en onafhankelijke liniën eener nieuwe bisschoppelijke opvolging te verwerven, zoodat wij vereenigd en niet op een zandgrond aan de aanvulling der ontstane kloof kunnen arbeiden [1]). De Engelsche Bisschoppen hebben eenmaal op den Caesar geappelleerd; daar zij zelven rechters zijn, hebben zij geen hooger beroep te doen. Als goede burgers onderwerpen wij ons aan de landswetten, voor zoover zij de goddelijke wetten niet weêrstreven. De wereldlijke overheid heeft, zoowel voor het geheele Episcopaat als voor al de geloovigen, de wetten vastgesteld; boven en buiten de letter dier wetten wenschen de Bisschoppen, zooals zij door hunne openbare handelingen getoond hebben, hun gezag niet uit te oefenen. Met hun eigen maat moet men hen in deze zaken toemeten; want een dubbele maat voert slechts tot verwarring. Het goddelijk gebod der liefde is de eene, de wet des gewelds de andere maat.

„Daarom hebben Wij in den Naam des Drieeenigen en onder het patronaat en de bescherming der Allerza-

---

1) Van deze duistere maar hoogst merkwaardige zinsnede zal men in een volgend artikel eene nadere verklaring vinden. B. H. K.

ligste Maagd en Moeder Gods Maria, der HH. Apostelen Petrus en Paulus, van den H. Gregorius den Groote, van den H. Augustinus van Kantelberg, Ons plechtig en formeel tot de *Order of Corporate Reunion* vereenigd, en beloven Wij eene ware en innige verknochtheid aan de verkozen overheden onzer Orde en aan elkander, overeenkomstig de Constitutiën, die nu en voor de toekomst van wege de wettige overheid zullen worden vastgesteld. Tot deze vrije en vrijwillige onderwerping toonen Wij Ons bereid tot ons eigen gemeenschappelijk nut, voordeel en bescherming; want die onderworpenheid beschouwen Wij tegenwoordig als het eenig wapen tegen de geduchte en veelvuldige rampen, die ons dreigen te overweldigen. Middelerwijl Wij ons dicht aaneensluiten, nemen Wij tot grondslag onzer Orde het „Katholieke geloof"; het geloof namelijk der zeven algemeene Conciliën, die als zoodanig door de gansche Kerk van het Oosten en het Westen vóór de groote en betreurenswaardige scheuring zijn erkend geworden; het geloof, dat vervat is in het symbolum der Apostelen, in de geloofsbelijdenis van Nicaea en in het symbolum van den H. Athanasius. Met al die verheven leerstellingen verklaren Wij onze onvoorwaardelijke instemming, alsmede met de grondregelen van het kerkelijk recht en de kerkelijke tucht, zooals dezen door genoemde zeven Conciliën zijn vastgesteld en goedgekeurd. Verder nemen Wij, totdat de Kerk daaromtrent nader haar oordeel zal uitspreken, al de dogmatische verklaringen aan, die in het algemeen door het Concilie van Trente en de Synode van Bethlehem met betrekking tot de leer der Sakramenten gegeven zijn.

„Tot verwijdering van alle redelijke en mogelijke hin-

derpalen, die de toekomstige zichtbare vereeniging van alle lokale kerken in gevaar zouden brengen en ons gebed en arbeid verijdelen — nemen Wij in onze Orde niemand op, tenzij hij tot onze bevrediging, of tot die onzer onderhoorige leidsmannen, het bewijs kan leveren, dat hij door de behoorlijke aanwending van stof en vorm het Doopsel geldig ontvangen heeft. Wij nemen geene priesters op, die meer dan éénmaal in den echt zijn getreden. Wij verleenen geen toegang tot onze Orde aan gescheiden personen, die een tweede verbintenis hebben aangegaan, noch aan een persoon, die in echtbreuk leefde met een gescheiden man of met eene gescheiden vrouw; noch aan iemand, die schuldig is bevonden aan bloedschandige samenwoning met de zuster eener overleden echtgenoote. Geen vrijmetselaar, geen lid van eenig dergelijk geheim genootschap wordt in onze Orde toegelaten. Maar in al deze gevallen verklaren Wij Ons bereid, den toegang tot onze Orde open te stellen voor de zoodanigen, die hunne zondige verbintenissen formeel en plechtig verafschuwen, zich aan de wetten der „Katholieke" Kerk onderwerpen en tot onze voldoening de belofte van gehoorzaamheid afleggen.

„Terwijl Wij den Almachtige in den diepsten ootmoed danken voor de herstelling der Broederschappen, Vrouwenkloosters en Gilden, verklaren Wij plechtig, dat het kloosterleven, naar de voorschriften der Katholieke Kerk behoorlijk geregeld, eene allerheilzaamste instelling is en met den geest des Evangelies volkomen in harmonie staat; dat zij, die er zich, na een zorgvuldige voorbereiding, na een degelijk onderzoek en na hunne roeping beproefd te hebben, aan wijden, tallooze geestelijke voordeelen genieten. Onze krachten zullen den kloosterlingen altijd ten

dienste staan, en over hen roepen Wij Gods zegen af.

„Allen die in de Orde treden, worden formeel ingelijfd door van onzentwege aangestelde ambtenaren; de inschrijvers en alle dergelijke personen zullen, hopen Wij, alles in het werk stellen, om het doel der Orde te bevorderen, en wel door het gestadig gebed, door ijverige medewerking, door overvloedige bijdragen, door de stiptst mogelijke uitvoering der bevelen en wenken, zoowel van Ons als van de door Ons wettig aangestelde districtproosten. Ons Centraal Bureau in Westminster strekt tot middel van verkeer tusschen de leden der Orde; dáár ook zullen de gedrukte stukken onzer Orde van tijd tot tijd n het licht worden gegeven.

„Na Ons aldus vereenigd en het doel onzer vereeniging blootgelegd te hebben, manen Wij in den heiligen Naam onzes Heeren alle Katholieke christenen in de Engelsche Nationale Kerk ernstig en liefderijk aan, tot onze *Order of Corporate Reunion* toe te treden. Wij nemen alle geldig gedoopte personen, die zich aan de gestelde verplichtingen onderwerpen, met vreugde op. Mocht iemand omtrent zijn Doopsel in het onzekere verkeeren, of niet in staat zijn de geldigheid daarvan voldoende te bewijzen, dan vorderen Wij van hem, dat hij zich nog eenmaal onder voorwaardelijken vorm laat doopen; want deze en de andere bereids gestelde verplichtingen zijn onvermijdelijk noodig in eene vereeniging, die er naar streeft, om onder geestelijk opzicht voor hare volkomen overeenstemming met buitenlandsche katholieke gemeenschappen te zorgen, en een zichtbare katholieke eenheid onder allen te bewerken.

„Ook richten Wij een woord van christelijke liefde aan

zoodanige *Nonconformisten*, die zich uit de Engelsche Kerk, wegens haar karakter als Nationale Kerk en hare verbinding met den Staat, hebben verwijderd; zij zien nu de deur geopend, om in den ONTWIJFELBAAR ECHTEN SCHAAPSTAL DER KATHOLIEKE KERK in te gaan; daar zullen zij van elke Staatscontrole even vrij blijven als zij thans zijn, en bovendien de heilige Sakramenten en Wijdingen in hunne volkomenheid en ongeschonden bezitten.

„Nu rest Ons nog de wederlegging van eenige bezwaren, die in sommige kringen tegen de grondstellingen en verrichtingen der Orde mochten worden ingebracht. Tengevolge der *Public Worship Regulation Act*, door de beide Primaten het eerst voorgesteld en met medehulp van al de Bisschoppen der Nationale Kerk tot stand gekomen, werd het gansche gezag en de jurisdictie der Kerk in het Nieuwe door deze Akte ingestelde Gerechtshof als in één middenpunt vereenigd; bij hooger beroep wordt de uitspraak van dat Hof vernietigd, en beslist het *Court of final Appeal.* Deze gerechtshoven moeten derhalve worden beschouwd als vertegenwoordigende de rechtspraak der Kerk en des Staats in geestelijke aangelegenheden. Op het oogenblik is geen ander kerkelijk recht van kracht dan hetwelk door deze gerechtshoven wordt uitgesproken. Hierdoor is de houding der anglikaansche geloovigen aangewezen. Niemand kan zijn nabuur van onwettigheid, ontrouw of van oproer tegen de Kerk van Engeland beschuldigen, zoolang die nabuur zich nauwgezet beweegt binnen de door deze gerechtshoven en hunne uitspraken vastgestelde grenzen. Wat Wij ook mogen verrichten, zoolang onze daden niet in tegenspraak zijn met de uitspraken der gerechtshoven,

zoolang kan ook het gedrag, zoowel van geestelijken als leeken, niet als onvereenigbaar worden beschouwd met onzen plicht als burger en als lid der Nationale Kerk. Door deze houding wordt dan ook onze ware betrekking tot de Kerk van Engeland geregeld. De gerechtshoven leggen ons hoegenaamd geene verbintenissen op, behalve in zekere gebouwen en onder zekere omstandigheden. Als bijgevolg iemand beweert, dat onze daden de wetten der Nationale Kerk wederstreven, dan antwoorden Wij hem, dat het Wereldlijke Gezag, waardoor die wetten thans worden toegepast, voor iedereen bereikbaar is; dat de gerechtshoven voor iedereen openstaan; daar brenge hij zijne klachten in, en wachte de beslissing. Heeft hij daartoe noch wils noch moeds genoeg, dan is het niet meer dan billijk, dat hij ons geweten volkomen vrij en met rust late.

„Wat de Convocatiën der beide Provinciën aangaat, deze zijn tot heden niet in staat geweest de vrijheden der Kerk te handhaven; bijgevolg achten wij haar ook onbevoegd, den omvang dier vrijheden te bepalen. Hare stemmen weerklonken niet ter verdediging der „Katholieken"; nu achten, volgens de erkende natuurwet, de Katholieken zich tot zelfverdediging genoopt.

„Aan het einde nogmaals onze klachten uitende over de bestaande verdeeldheden der Kerken, willen Wij echter niet beweren, dat eene Kerk, die eene ware opvolging bezit, geene Kerk zou zijn. Daarom bidden Wij voor allen, verwijderen elke hindernis voor de vereeniging der gedoopten, die Wij als broeders beschouwen en begroeten; terwijl Wij voor de kerkelijke geschilpunten, waaromtrent het wettig gezag nog geen uitspraak heeft gedaan, appelleeren op een vrij

Algemeen Concilie, God vurig biddende, dat dit Concilie spoedig bijeenkome en door den H. Geest moge geleid worden. Amen.

„Ontworpen, goedgekeurd, bekrachtigd, vastgesteld en plechtig afgekondigd in de door God beschermde stad Londen — die God, niettegenstaande hare zonden, genadig zij en waarover Hij zijne barmhartige bescherming moge uitstrekken — op den achtsten dag van September, het feest der Geboorte van onze Vrouwe, de H. Maria, de gezegende Moeder Gods, in het jaar onzes Heeren en van de verlossing der wereld één duizend acht honderd zeven en zeventig.

„Ik verklaar dit stuk voor echt.

ADRIAN DE HELTE,
Apostolisch Vicaris.

„Londen, den 15 Augustus 1877."

Zoodra deze akte den 2 Juli 1877 op de eerste Synode der Orde te Londen was bekrachtigd, werd een afschrift daarvan den 15 Augustus door een buitenlandschen „katholieken" notaris — Adrian de Helte is slechts een pseudoniem — als echt gewaarmerkt, wijl zich in Londen geen notaris daartoe wilde leenen. Vervolgens werd het stuk op den 8 September, in tegenwoordigheid van getuigen, van de westelijke trappen der St. Pauluskerk te Londen en in andere oorden door het gansche land afgekondigd.

In dit eerste „herderlijk schrijven", uitgegaan van de stichters en overheden der Orde, worden de grondslagen aangewezen, waarop de nieuwe sekte zich vestigde. Welke

middelen deze anglikaansche hervormers in het werk hebben gesteld, om hunne onderneming te doen slagen, en welke rampzalige gevolgen daaruit ontstaan en nog te wachten zijn, blijve de stof voor een volgend artikel.

B. H. KLÖNNE.

De letterkunde, eene studie over den mensch.

Er ligt, dunkt mij, onbetwistbare waarheid in het woord van den Engelschen dichter Pope: „The proper study of mankind is man": de meest eigenaardige studie voor den mensch is de mensch. Alle levensvragen, die zich met onweerstaanbare kracht aan den geest opdringen, zijn vastgeknoopt aan deze vraag: wie de mensch is, welke zijn oorsprong, wat het doel is van zijn leven op aarde. Gelukkig wij, die van het eerste ontwaken onzer rede voor geest en hart rust hebben gevonden in het even eenvoudige als zinrijke en verheffende antwoord, dat wij als kind uit onzen katechismus geleerd hebben. Wij hebben een vast punt, van waar wij den woelenden strijd der meeningen kunnen overzien, zonder dat de studie van den mensch voor ons van hare belangrijkheid verliest. Want meer nog dan in vroeger tijd is in onze eeuw, die voor alle tegenstrijdige meeningen voorvechters kan aanwijzen, de allesbeheerschende vraag: wat de mensch is, het middelpunt van den strijd. Een nieuwe of liever hernieuwde leer, thans op gezag der ervaring verkondigd, poogt met den welklinkenden naam van bevinding der wetenschap

de meening op te sieren, dat er tusschen den redelijken mensch en het redelooze dier geen ander onderscheid bestaat dan een meerdere of mindere graad van ontwikkeling. Men spot met de oude alchimisten, die ten koste eener inspanning, een betere zaak waardig, den steen der wijzen zochten, welke de onedele metalen in edele kon veranderen; en toch schijnen sommigen, die op de wetenschap der ervaring bogen, zich vooral onledig te houden met het opzoeken van een veel krachtiger steen der wijzen, maar even ongezien en even onbeschrijfelijk als de andere: eene soort van ontwikkeling, krachtens welke dieren kunnen veranderen in menschen. Arme menschen voorwaar! Hoe anders dan de mensch van wien Vondel zingt:

Wat lidt mij kon verbazen,
Ick zagh het beelt der ziele in 't aengezicht geblazen.
Bezit het lijf iets schoons, dat vint men hier bijeen;
Een Godtheit geeft haer glans door 's menschen oogen heen;
De redelijke ziel komt uit zijn troni zwieren;
Hij heft, terwijl de stomme en redenlooze dieren
Naer hunne voeten zien, alleen en trots het hooft
Ten hemel op naer Godt, zijn Schepper hoogh gelooft [1]).

Ziedaar de mensch zooals de dichter hem voor ons opvoert. En wanneer het ons ernst is met onze studie van den mensch, dan hebben wij ook den dichter te ondervragen, of, algemeener gesproken, dan mogen wij niet verzuimen onze aandacht te vestigen op den mensch, gelijk hij zich zelven heeft uitgedrukt in zijne letterkunde. Want met volle regt mogen wij wat Vondel zegt van 's menschen bezield gelaat toepassen op zijn bezield woord.

---

1) Van Lennep VI, p. 225.

Zoolang wij alleen het stoffelijk lichaam onderzoeken en ontleden [1]), zullen wij bevinden, dat het, bij alle verschil in graad van volkomenheid, toch gevormd is van hetzelfde stof der aarde, waaruit de dieren op Gods scheppend woord te voorschijn traden, en dat er ook in het stoffelijke een bewonderenswaardige eenheid te bespeuren is, die in klimmende orde langs velerlei schakels opwaarts gaat; maar als wij ook de letterkunde ondervragen, dan vooral komt ons de redelijke ziel als uit het gelaat te gemoet zwieren, dan openbaart zich de aangeboren vlucht van 's menschen geest en de onuitputtelijke rijkdom van zijn gemoed als

---

1) Wij hebben en betuigen allen eerbied voor de vele achtenswaardige en verdienstelijke mannen, die zich aan zulke onderzoekingen wijden, en de natuur geduldig en behoedzaam ondervragen in plaats van hun eigen systemen aan haar op te dringen Dat echter niet altoos op deze wijze wordt te werk gegaan, en men al wat op stelligen toon als resultaat van wetenschappelijk onderzoek wordt verkondigd, nog niet onvoorwaardelijk behoeft aan te nemen, moge uit het volgende blijken. Dr. Ernst Häckel, prof. der zoölogie te Jena, een der corypheeën van de allernieuwste wetenschap in Duitschland, die zich in verscheidene wetenschappelijke werken *plus Darwiniste que Darwin* getoond heeft, is ook de schrijver van eene *Natürliche Schopfungsgeschichte* in denzelfden geest; in de eerste uitgave van dat werk werd op bladz. 248 één en dezelfde houtsnede driemalen op ééne rij afgedrukt met verschillende onderschriften, en de hooggeleerde schrijver voegde er bij: „Wenn Sie die jungen Embryonen des Hundes, des Huhnes und der „Schildkröte in figur 9, 10, 11 vergleichen, so werden Sie nicht im Stande „sein einen Unterschied wahr zu nehmen"; natuurlijk; de verlichte lezers konden dan ook niet in gebreke blijven de sprekende gelijkenis te bewonderen, waarvan intusschen de zettersjongen al het geheim kende. Toen Dr. Häckel op deze vervalsching en nog eenige andere met de noodige klem gewezen werd, verdedigde Z Hooggeleerde zich met te zeggen, dat uit de valschheid der afbeeldingen niets volgde voor de valschheid der voorstellingen, welke er door opgehelderd moesten worden, en ging eenvoudig voort een der corypheeën van „de wetenschap" te zijn. Zie over de andere vervalschingen Güttler p 167. En wie zich verbazen wil over de mate van onnoozelheid, die een schrijver bij zijn lezers, begeerig naar „populaire wetenschap", durft vooronderstellen, moge zich vermaken met de: *Populaire Praatjes over Natuur, Nijverheid en Wetenschap*, welke, oorspronkelijk door den schrijver Camille Flammarion in het Fransche dagblad *Le Siècle* geplaatst, in den Heer J. Hopman een vaardig overzetter hebben gevonden.

welsprekende getuigen, dat de ware grootheid van den mensch en zijne verheffing boven het dierenrijk met geen stoffelijke maat af te meten is.

Dit is insgelijks eene studie der ervaring, welke evenzeer recht van bestaan heeft als de andere. Want inderdaad de letterkunde is de uitdrukking van den mensch. Wat ieder denkt en gevoelt, spreekt hij uit in zijn eigene taal, en die taal draagt het stempel zijner persoonlijkheid: „Le style est l'homme même". Maar in ruimeren zin nog mogen wij zeggen: leg de hand op de letterkunde en gij zult den harteklop ontwaren van het zieleleven der maatschappij; wat er omgaat in de geesten en de gemoederen in beweging brengt, vindt daar zijn meest bezielde uitdrukking. En die letterkunde is niet binnen één enkel tijdvak of tot één volk alleen beperkt, maar is zoo oud als de geschiedenis en heeft onder alle volkeren beoefenaars gevonden. Zij is, mogen wij zeggen, de taal der menschheid, gesproken door hen, die aan het vluchtig woord de onsterfelijkheid weten te verzekeren door den indruk van hun genie. Daarom kunnen wij uit de letterkunde den mensch leeren kennen als uit zijn onsterfelijk woord, gesproken in alle eeuwen en onder alle hemelstreken, niet door een ieder, maar door de grootsten en hoogstbegaafden, onvergankelijk voortlevend door aller gezamenlijke bewondering. Meestal is het woord een ras vervlogen klank, een geschrift, dat weldra onder andere begraven ligt en nog vóór zijn „kortstondigen meester" is vergeten; doch het woord dat zóó rijk en zóó vol is, dat de opeenvolgende geslachten het als gemeenschappelijk erfgoed bewaren, er van leven naar den geest, daarin de opwekking vinden van sluimerende ideeën en de ware uitdrukking

van de vreugd en al de smart en de onvergankelijke hoop des levens, dit is het volle menschenwoord, dit vooral het scheppend woord van den dichter, waarin de ware uitdrukking van den mensch te vinden is.

Van deze grondgedachte uitgaande heb ik mij voorgesteld eenige groote trekken bijeen te zamelen, die ik niet wil aanbieden als een voltooide en bezielde beeltenis maar als een losse schets, eene studie over den mensch, gelijk hij zich uitgedrukt heeft in zijne letterkunde: in hare algemeene trekken drukt zij het algemeen menschelijke uit en in het eigenaardige, dat hare groote tijdvakken kenmerkt, spiegelt zij tevens den geest des tijds weer. „Le style est l'expression de l'homme, la littérature est „l'expression de la société" [1]).

Om de letterkunde als het onvergankelijk woord van den mensch, in duizend verschillende tongvallen ééne taal, naar verdienste te waardeeren, moeten wij haar niet van de historische zijde alleen beschouwen als eene afbakening van tijdperken, aangevuld met de namen van schrijvers en van hunne werken, maar, gelijk zij waarlijk is, als een der vrije en schoone kunsten, als de kunst des woords, die naar de uitdrukking en voortbrenging van het schoone streeft door middel van het menschelijk woord, in die

> Vloeibre klanken, waar, met d' adem uitgegoten
> De ziel (als Godlijk licht, in stralen afgeschoten)
> Zich-zelve in meêdeelt! Meer dan licht of melody,
> Maar schepsel van 't gevoel in de engste harmony
> Die 't stofloos met het stof vereenigt en vermengelt! [2])

---

1) M. de Bonald. *Mélanges* t. I, p. 284. Dat echter die gedachte ouder is dan Buffon en de Bonald, blijkt reeds uit de oude spreuk van Democritus: „*Λόγος ἔργου σκιή*". Plut *π. π. α.* 9.

2) Bilderlijk *De Dieren.* D. V. p. 129.

Juist daardoor is zij de volkomenste levensuiting der menschelijke ziel, de bezielde uitdrukking van haar meest omvattende gedachten en diepstgevoelde gemoedsaandoeningen, en openbaart zij de volle kracht des geestes en geheel den rijkdom des gemoeds.

Merken wij hier aanstonds een eigenaardigen karaktertrek op, namelijk de vatbaarheid van de menschelijke ziel voor het schoone en haar streven naar een ideaal. De schoone natuur spiegelt zich in de ziel niet af als in een helderen maar kouden stroom, die zijn lachende oevers met hun loofgewemel en den blauwen hemel daarboven vriendelijk weerkaatst, doch zelf gevoelloos voortspoedt naar den oceaan; maar die schoonheid vervult het gemoed met hooger leven, deelt bezieling en geestdrift mede, wekt de behoefte en de kracht zelf voort te brengen en wat de ziel gedacht en gevoeld en genoten heeft, weer te geven in stoffelijken vorm; en die stoffelijke vorm wordt onder de handen van den kunstenaar geen enkele nabootsing, maar als eene schepping van zijne ziel, waarin hij zich zelven uitdrukt, waarbij hij streeft naar een ideaal van schoonheid, dat zijn oog niet aanschouwd heeft [1]), en toch onvergankelijk leeft in de ziel, omdat zij zelve er een levende, zelfbewuste uitdrukking van is Die voortbrengende, scheppende kracht is de gave van den mensch alleen, in volle mate slechts aan weinigen geschonken; zij openbaart zich op verschillende wijze in elke der schoone kunsten, ook in de kunst des woords, in de letterkunde, en legt er getuigenis af van de aangeboren vlucht des

---

1) Zoo getuigt Cicero van Phidias: Ipsius in mente insidebat species pulchritudinis eximia quaedam, quam intuens, in eaque defixus, ad illius similitudinem artem et manum dirigebat. *Orator.* II.

geestes. Want de menschelijke ziel vindt geen rust in abstracte waarheid; zij streeft naar hooger: zij wil de volheid, de harmonie der waarheid, hare schoonheid aanschouwen en genieten en uitdrukken. Laat men ons toch de meening niet opdringen, dat in ervaring en afgetrokken redeneering alleen de ware wijsheid bestaat; het leven ontsnapt er te dikwerf aan, en veel is er tusschen hemel en aarde en daarboven, wat niet met de zintuigen te tasten is en zich in geene formule laat uitdrukken [1]). De volkomenheid en schoonheid bestaat niet in eenzijdigheid, maar in harmonie en in samenstemming van contrasten, die ieder voor zich gedeeltelijke uitdrukking eener alomvattende volmaaktheid zijn, verstrooide trekken van het goddelijk beeld. Wij verdeelen en ontleden en vormen ons afgetrokken begrippen en pogen ze daarna weder tot een geheel samen te voegen en zien ons met dat al het levensverband, de levende eenheid dikwerf ontglippen [2]). Dan eerst zullen

---

1) De eigenlijke grond van de meeste dwalingen des tijds is wel deze, dat de noodzakelijke beperktheid van al onze vermogens óf ontkend óf uit het oog verloren wordt: „eritis sicut dii". Toch is op alle gaven niet alleen van het lichaam maar ook van de ziel het stempel der beperktheid ten duidelijkste te lezen: alle zonder uitzondering hebben een bepaalden kring; veel moge binnen dien kring vallen, nog meer blijft er altoos van de werkelijkheid over, dat er buiten ligt. Nergens komt dit duidelijker uit dan juist bij de hooggeroemde ervaring, want al onze zintuigen zijn ook op hun eigen gebied slechts voor zekere middelmaat georganiseerd: konden wij bij voorbeeld *alle* trillingen van de lucht als geluid, *alle* trillingen van den ether als licht waarnemen, zou de ervaring ons dan niet aanstonds heel wat van de werkelijkheid leeren, dat thans aan onze waarneming ontgaat? Alles te loochenen, wat niet door ervaring kan achterhaald worden, is niet veel verstandiger dan de oogen te sluiten om te ontkennen wat men niet zien wil

2) Zoo zijn wij gewoon in de menschelijke ziel de gaven van geest en gemoed, verstand en hart te onderscheiden; met alle recht zeker; maar het is niet minder waar, dat hetgeen wij geest en gemoed noemen één levende ziel uitmaakt; beide verkeeren in de innigste levensgemeenschap; beide hebben hunne rechten, zijn gedeeltelijke uitdrukkingen eener hoogere volkomenheid en staan van nature niet vijandig tegen elkander, maar be-

wij de waarheid zoo volkomen mogelijk kennen, wanneer wij haar eenmaal van aanschijn tot aanschijn mogen aanschouwen in den vollen luister harer schoonheid, in God. Doch ook thans reeds kan zij ons in het oog schitteren als een lichtstraal, waarvan begin en einde ons ontgaat, doch die in één oogwenk een ruimeren gezichteinder opent en alles, wat de duisternis verborgen hield, in de natuurlijke verhoudingen, in het eigenaardig spel van lijnen en kleuren, aan den dag brengt. Dan hebben wij niet alleen begrepen, maar wij hebben gezien en genoten en nog vol van de schoonheid, die wij aanschouwden, komt zelfs de gedachte niet bij ons op, of het licht, dat om ons henen golft, wel het echte licht der zon is. Zoo straalt ons de waarheid dikwerf te gemoet in het bezielde woord van den dichter: hare schoonheid heeft hij aanschouwd en, vervoerd door den geestdrift, dien zij opwekte, geeft hij den rijkdom harer harmonieën weer.

En over het algemeen ook dankt wat onvergankelijk leeft in de letterkunde de onsterfelijkheid aan de kern van waarheid, die het te aanschouwen geeft in het kleed, door de Gratiën geweven. De Ilias van Homerus moge eene verdichting zijn; de goden en godinnen boezemen ons weinig belang in; maar wie werd bij het onderwijs zijner jeugd in die wereld binnengeleid zonder den snelvoetigen Achilles en Hector met den geduchten helm en de teedere Andromache voor immer als beter bekenden met zich te nemen dan velen, die hij in het werkelijke leven ontmoet: zij worden in onzen geest toonbeelden

hoeven elkander ter volkomenheid. Daarom kan eenzijdige ontwikkeling van de ééne gave ten koste van de andere niets anders dan scheefheid en mismaaktheid aankweeken, en wie recht is van lijf en leden gaat soms naar de ziel op krukken.

der werkelijkheid; want een heldendicht is geen historie in den gewonen zin, maar ποίησις, eene schepping, een meestergreep in de geschiedenis der wereld: een van hare kenmerkende, beslissende feiten, wordt met geniale intuïtie omgrepen, en dat feit, waarin de „vates" het verledene en de toekomst te zamen brengt, dat hij uit de vereenigde werking der zichtbare en der onzichtbare wereld doet te voorschijn treden, wordt als een toonbeeld van de geschiedenis en van het leven, waarin ideaal en werkelijkheid elkander de hand reiken.

Evenzoo in het drama: waarom anders heeft Shakespeare niet voor één leeftijd maar voor alle eeuwen gedicht, dan omdat zijn meesterwerken zoo trouw, zoo aangrijpend den spiegel ophouden voor de natuur? Wie heeft beter dan hij de menschheid doorschouwd en treffender weergegeven wat er in een menschenziel kan woelen en hoeveel zij kan omsluiten: welk een liefelijke reinheid en beminnenswaardigheid, wat al onbuigzame kracht, welk een boosaardige drift! Ziet het bonte gewemel van personen, dat zich beweegt over zijn breed tooneel, wonderbaar verscheiden als het leven zelf; daar is iedere rang en stand en leeftijd vertegenwoordigd uit de meest verschillende tijdperken der geschiedenis; ieder draagt zijn eigen karakter, de edelsten en reinsten zoowel als de boosaardigsten, maar allen *leven*, allen zijn levende, handelende menschen: geen onder hen is persoonsvoorstelling van eene deugd of ondeugd: de hoofdtrek van hun karakter, waaraan hun lot gebonden is, weeft zich als in het werkelijke leven met de vele andere, minder scherp geteekende trekken samen, die allen vereenigd het ingewikkeld raadsel eener menschenziel uitmaken. En over deze wereld zijner

schepping, die de werkelijkheid tegelijk nabootst en opbeurt, voert de dichter den tooverstaf, allen bezielend met zijn geest, allen zijn onvergelijkelijke taal leenend, zonder ooit mede af te dalen in het gewoel, dat hij beheerscht of zelf in de plaats zijner personen te treden. Welk een bewonderenswaardige diepte en omvang in den geest, die in staat was de duizendvoudige wisselwerkingen des levens, bij het woelen der driften, bij het spel der fijnste en verborgenste roerselen van de menschelijke ziel, zoo te omvatten en met zulk een tastbare en overweldigende aanschouwelijkheid voor oogen te stellen [1]).

Doch laat ik u nog één voorbeeld aanhalen van een dichter, die zijn blik niet tot het leven der aarde be-

---

1) Dat onze bewondering voor den reuzengeest van den grooten Brit oprecht is, zal niet behoeven aangeteekend te worden; en toch als men na in Shakespeare genoten te hebben, den ouden meester weder ter hand neemt, Sophocles, ontwaart men als een gevoel van verademing; aan eene vergelijking zij het geoorloofd wat mank te gaan, maar 't is als wanneer men bij Virgilius op den afwisselenden tocht door de onderwereld het Elysium ziet opengaan:

„Largior hic campos aether et lumine vestit
Purpureo."

Neen, in volkomen harmonie van ideale schoonheid is de oude meester nog niet geëvenaard. Een noot zou wel ongemanierd moeten zijn om een parallel tussschen Sophocles en Shakespeare te wagen, te meer omdat hier voornamelijk slechts van karakterteekening sprake is; daarom een paar trekken slechts tot verduidelijking. Shakespeare heeft zich aan de kluisters van tijd en plaats met krachtigen vleugelslag ontheven; wie zal den arend dat recht betwisten? Sophocles blijkt ze niet als kluisters gevoeld te hebben. Verscheidenheid van middelen en als gevolg daarvan veelzijdigheid van karakterteekening is grooter bij eerstgenoemde, soms tot het vermoeiende toe; maar hoe rijk en beteekenisvol is de eenvoud en de soberheid van den ander! De lijnen zijn aan weerszijden bewonderenswaardig zuiver en schoon, maar bij den een vindt men dikwerf uitdrukkingen en beeldspraak, die als schrille kleuren afsteken en schreeuwen, terwijl bij den ander alles samenvloeit tot de heerlijkste harmonie. Als voortbrengselen van het menschelijk genie mogen de meesterstukken van Shakespeare naar de palm dingen, als kunstwerken staan die van Sophocles hooger, en verdienen daarom ter ontwikkeling van schoonheidszin en zuiverheid van smaak ongetwijfeld de voorkeur.

perkte, maar opsloeg naar hooger zonnelicht en geen rust vond dan in de eindvoltooiing, als de worsteling der tijden volstreden is, goed van kwaad gescheiden wordt en eeuwig leven van den dood [1]). Gij kent dien gelauwerden meester met dat ernstige, peinzende gelaat, waar denken en lijden de vaste trekken ingegroefd hebben, den hoogen balling, die vele jaren ondervond „hoe bitter het „brood van anderen is, en wat harde weg het is op te „gaan en af te dalen langs de trappen van anderen" [2]), Dante en zijne *Commedia*. Een wondere aandoening grijpt ons aan, wanneer wij in een rustig uur (want niet iedere tijd of elke dag is daartoe geschikt) dit meesterwerk in handen nemen. De sobere, ik zou haast zeggen, voortmijmerende taal, die den fijnsten toets der schoonheid kan aanbrengen, en straks opvlamt en met één onvergankelijken trek voor immer brandmerkt of eene huivering door de ziel jaagt en de haren te berge doet rijzen, leeft nog op het koude papier, leeft het volle zieleleven van den denker, en het is als hoorden wij hem tot ons spreken bijna onmiddellijk van ziel tot ziel. Geen sieraad is er opzettelijk aangebracht, maar ook geen woord bijna kan straffeloos omgezet of veranderd worden; van opwinding is nergens een spoor te vinden, maar in de rustige majesteit van die dooreenslingerende, telkens terugkeerende terzinen, zoo vol van gedachte en gevoel, ligt, dunkt mij, iets van het indrukwekkend

---

1) Eens eindt de worsteling der tijden,
Vervult zich 's werelds barensnood,
Scheidt goed van kwaad en vreugd van lijden
En eeuwig leven van den dood!
(Broere, *Dithyrambe*).

2) *Il Paradiso*, XVII, 20.

dreunen der zachtbewogen golven op het strand, als de zee rustig is en stil. Wee u als de diepte opgetergd de handen omhoog steekt! Wat geduchte, ingehouden kracht, welk een hoogheid en rijkdom van ideeën, wat diepte van gemoed! Daar is de bespiegeling feit geworden, een epos. Dante heeft de hoogten en diepten gepeild en is de draden des levens gevolgd tot waar ze uitloopen in de eeuwigheid. De reuzenkringen, die onder de huiveringwekkende hellepoort door al dieper en zwarter afdalen in de plaatsen „stom van alle licht" en dan weer opstijgen langs den louteringsberg, totdat ze omhoog uitbloeien in de levende Paradijs-roos, omvatten het rijke leven der aarde in zijn verschillende betrekkingen en in de scherpe uitdrukking der eindvoltooiing. Wat de openbaring geleerd had, eeuwen lang had uitgewerkt in geest en gemoed, wat de wijzen der aarde hadden gevonden, poogde zijn geest te doorschouwen en weer te geven in de harmonieën van het geheel. De benedenwereld gaf hem Virgilius tot leidsman, en uit den hemel daalde Beatrice tot hem neer: rede en geloof, neen, het genie van den dichter en de liefde des hemels, die alle kringen beweegt, gaven hem kracht en bezieling, terwijl hij afdaalde en opsteeg om het verstrooide licht der kennis samen te vatten tot een kern en bundel van schoonheidsstralen. Ook dit meesterwerk is niet volkomen, heeft het ideaal niet ten volle bereikt en is evenmin als het zonnelicht zonder vlekken: Dante was in den vollen zin des woords dichter, maar geen Apostel; niet altoos vooral heeft de liefde des hemels hem bezield. Toch straalt dat epos *van den mensch* in onverdoofden luister de eeuwen

door en dwingt zelfs in een tijd van oppervlakkig ongeloof den eerbied en de bewondering af van hen, die meenen met de openbaring te kunnen breken. Geen kunstwerk is er, dat dieper indruk maakt door de grootschheid der opvatting, de volheid der scheppende kracht en de rustige majesteit der uitdrukking [1]). Door de *Divina Commedia* vinden wij het woord bevestigd van een dichter onzer dagen, wiens poëzie wij, dankbaar voor het vele en schoone, wat wij reeds ontvingen, en nog meer verhopend van de toekomst, altoos gaarne de „*ultramontaansche*" hooren noemen:

Waarheid zien, — en haar doen leven,
Leven voor de onsterflijkheid,
't Is de schoonste hemelgave,
Slechts geniën weggeleid! [2])

Zoo staan zij, geboren koningen naar den geest, tevens door hooger gaven boven allen uit en zijn toch ook door den nauwsten band met allen, tijdgenooten en nageslacht, verbonden; want hun kunstwerken bloëien in onvergankelijke jeugd en worden het gezamenlijk erfgoed der volkeren en waarom anders, dan omdat zij een straal hebben

---

1) Dat ook in ons vaderland het meesterwerk van Dante waardige hulde vindt, blijkt wel het beste uit den arbeid, die vele begaafde mannen aan eene Hollandsche vertaling der *Commedia*, inderdaad een reuzenwerk, besteed hebben. Nog niet lang geleden werd het begin van twee nieuwe vertalingen in het licht gezonden door den Heer Joan Bohl en den Heer J. J. L. ten Kate. Wij zullen ons geen keus aanmatigen tusschen de kunstwerken van twee mannen, die beiden recht hebben tot het *genus irritabile vatum* gerekend te worden, doch zijn ten volle overtuigd, dat waar de welbekende kunstvaardigheid en vloeiendheid van den Heer ten Kate wedijvert met de omvattende studie en het meesterschap over beide talen van den Heer Bohl, onze letterkunde van rijke aanwinst aan weerszijden verzekerd mag zijn.

2) *Vondel*, een gedicht door M. J. A. Schaepman, Pr.

opgevangen van die ideale schoonheid, waarvan iedere menschenziel een zelfbewuste uitdrukking is? Daarom ook is toegankelijkheid voor den indruk van het schoone een karaktertrek van de menschelijke ziel en spreekt het schoone eene taal die onder alle hemelstreken verstaan wordt en niet veroudert met den tijd [1]). Niets is meer menschelijk, meer met elkander verbindend en verzoenend en tevens eigenaardiger kenmerk van het *excelsior*, dat in 's menschen ziel geschreven staat, dan de gemeenschappelijke bewondering van het waarlijk schoone, en niemand komt tot het „nil mirari" dan na zijn gemoed lang gekneveld en geweld te hebben aangedaan. Neen, het is ons goed te bewonderen: het is zoo natuurlijk en toch zoo verheffend ook; dan schijnen alle vermogens der ziel eensklaps tot hooger werking en tot rustiger samenstemming gebracht; wat er sluimerde aan hoogere gedachten en betere verlangens wordt opgewekt en het

---

1) Opmerkelijk zijn onder dit opzicht, om de overeenkomst met een beroemd woord van Plato, de volgende versregels, ontleend aan het liefelijk drama van een dichter, die onder een geheel andere hemelstreek en te midden van een geheel andere maatschappij leefde. Volgens de vertaling van Dr. H. Kern luiden zij aldus:

„Wen bij het zien van 't schoone, en 't hooren
Van zoete toonen, een gevoel van weemoed
Ons onverklaarbaar plotseling bevangt,
Alsdan herleven de herinneringen
Aan liefdebanden uit een vorig leven,
Die lang in onzen geest gesluimerd hebben."

Zie *Çakuntalâ* of het Herkenningsteeken, Indisch tooneelspel in zeven bedrijven van Kâlidâsa, uit het Sanskriet vertaald door Dr. H. Kern. Vijfde bedrijf, p. 119. Overigens berust het verschil, dat men wil vinden in de waardeering van het schoone, voor een goed gedeelte op het algemeen maken van uitzonderingen en afdwalingen; op dezelfde manier zou men kunnen volhouden, dat het gezond verstand niet overal hetzelfde is; er is zeker verschil van ontwikkeling en ook gebrek aan ontwikkeling, maar geest en gemoed blijken overal dezelfden, en de schoone natuur is alom het groote toonbeeld.

is, om met den ouden wijsgeer [1]) te spreken, alsof de ziel zich vleugelen voelde wassen, om ze uit te slaan naar hooger en beter rijk:

Zoo vaak door d' aardsche schemeringen
De stralen dringen,
Waar 't schoone uit blaakt,
Is 't ons te moede in 't bad van luister
Als werd de kluister
Van 't stof geslaakt.

Gemoed en geest versmaân de weelde,
Die kort maar streelde
Ontbloeid aan 't slijk.
En beuren fluks verbreede wieken
Naar 't uchtendkrieken
Van hooger rijk. [2])

Doch ofschoon onze bedoeling volstrekt niet geweest is, geest en gemoed van elkander te scheiden, toen wij spraken over de aangeboren vlucht van de menschelijke ziel, die, niet berustend in abstracte waarheid, met al hare vermogens en den geestdrift der liefde het schoone te gemoet snelt, het zij toch geoorloofd nog in het bijzonder te wijzen op den grooten rijkdom van de gave des gemoeds, omdat deze in de letterkunde niet alleen haar overvloed maar ook haar fijnste schakeeringen te aanschouwen geeft. Ieder, die waarlijk dichter is, weet zich meester te maken van onze ziel, haar zijn eigen aandoeningen, zijn eigen bezieling mede te deelen, en toch zijn er in de geheele letterkunde wellicht geen twee, die het op volkomen dezelfde wijze doen: de gave des gemoeds is één en tevens duizendwerf verscheiden.

---

1) Plato, *Phaedrus*. 251, B.
2) Potgieter.

Anders is de overmeesterende eenvoud van Homerus, anders de teederheid van Virgilius, en er is onderscheid tusschen den meestergreep van den eene en de zachte aanroering van den ander. Corneille treft ons anders dan Racine en Shakespeare weder anders dan beiden. Doch laat ik u niet langer met vreemde namen bezighouden. Als ik u in een toonbeeld den rijkdom des gemoeds wensch bloot te leggen, op wien kan ik u beter wijzen dan op den dichter, die de onverwelkbare glorie onzer vaderlandsche letteren is en blijven zal [1]), op Vondel, die in teederheid en rijkdom en natuurlijke eenvoud van gevoel voor geen dichter ter wereld onderdoet. Want de poëzie van Vondel heeft deze eigenaardigheid, dat zij in gelijke mate eigenschappen vereenigt, waarvan dikwerf de eene de andere, naar het schijnt, uitsluit of althans overheerscht: groote vatbaarheid voor de zachtere aandoeningen des gemoeds en bruisende, wegsleepende kracht; hij weet zoowel met een enkel woord, met bijna onmerkbaren vingerdruk, waarvan de kunst aan onze nasporing ontsnapt, de fijnste snaren even aan te roeren als met forschen greep ze allen te gelijk te overmeesteren; in één woord bij Vondel vinden wij vereenigd de frischheid en bewegelijkheid des gemoeds van het kind

1) Ten spijt van Witsen Geysbeek en enkele anderen. Maar wat Brandt in het leven van Vondel schrijft is sedert telkens bewaarheid: „In zijn „hoogen ouderdom en na zijn doodt dorsten sommige bedilzieke geesten „aan zijn lof knabbelen, op dat het hem (zoo wel als Homerus en Virgi„lius Maro) aan geen Zoïlus noch Carbilius zoude ontbreeken. Doch dit „gezelschap kon hem met al hun vitten en splinterzoeken niet aanranden „zonder hunne eige handen te schenden, of hun nijdt en onmaght ten „toon te stellen." Dat overigens Vondel, van ultramontaansche zijde, als een *onfeilbaar* en *bovenaardsch* wezen wordt voorgesteld (Spectator 5 April) is louter onzin, die het bespreken niet waard is; zou die goede heer soms wenschen, dat de ultramontanen zoo dwaas waren, om ze naar hartelust te kunnen doorhalen?

en de reuzenkracht van het genie, die zich beide uitdrukken in den treffendsten eenvoud.

Wiens gemoed stond als dat van Vondel open voor alle indrukken der schoone natuur, en wie vermag als hij weer te geven:

Al wat natuur ons geeft:
Wat schoonheyd in haer aenschijn sweeft:
Wat Godlijck [1]) word, door al haer leden
Van 't diep verwondren aengebeden. [2])

Vergezelt hem slechts, als hij in „een liefelijcke streeck" den morgenstond laat opgaan over het vochtige landschap [3]), of den vroolijken „Wiltzangh" in den boomgaard beluistert, of den wuften ommezwaai van den Rhijn, zijn „treckenden geboortestroom", volgt:

Nu tusschen berg en krommen bult,
Nu door een dal, met wijn gevult. [4])

De blijheid der natuur, al de frischheid en eenvoud van haar duizendverwig schoon, komt ons als met den geur van „verschgesproten loof" te gemoet uit zijne poëzie. „Lees Vondel duizendmaal, ge leest hem telkens 't eerst" zegt Bilderdijk.

Niemand ook die ons sterker en, als ik zoo eens spreken mag, met minder omhaal in het gemoed grijpt dan Vondel, wanneer de doffe tonen der smart van zijn speeltuig

---

1) Wat weerglans van Gods schoonheid.

2) v. Lennep II, p. 449.

3) Niet *alleen* in den *Rey van Eubeërs;* ziet bij voorbeeld de echt klassieke soberheid, waarmede het levende morgentafereel, dat de *Leeuwendalers* opent, ons voor oogen getooverd wordt. v. Lennep V, p. 609.

4) v. Lennep III, p. 31.

trillen. Welk eene diepte van leed ligt er in die twee bekende regels aan het bloedend vaderhart des dichters ontvloeid:

Och d' ouders teelen 't kint, en maecken 't groot met smart:
Het kleene treedt op 't kleed; de groote treên op 't hart. [1])

En wat willen wij eer bewonderen, de blijde hoop der onsterfelijkheid: „Eeuwigh gaet voor oogenblick", waarmede de Christen zijn kinderlijkje ten hemel beurt:

Moeder, zeyt hy, waerom schreyt ghy?
Waerom greyt [2]) ghy, op mijn lijck?
Boven leef ick, boven sweef ick
Engeltje van 't hemelrijck [3]):

of de zielroerende klacht, die de vader ter uitvaart van zijn dochterke met zijne tranen uitstort:

De felle Dood, die nu geen wit [4]) magh sien,
Verschoont de grijse liên.
Sij sit om hoogh, en mickt met haren schicht
Op het onnosel wicht,
En lacht, wanneer in 't scheyen
De droeve moeders schreyen.

Sy sagh' er een, dat, wuft en onbestuurt [5]),
De vreughd was van de buurt,
En, vlugh te voet, in 't slingertouwtje sprong —
Of „*zoet Fiane*" [6]) song,
En huppelde in het reytje
Om 't lieve loddereytje [7]) —

---

1) Slotregels van *Joseph in Dothan*. v. Lennep III, p. 795.
2) Krijten. 3) v. Lennep III, p. 157. 4) Onschuld, blijheid.
5) Los en dartel daarheen huppelend, nog door geen rede of overleg bestuurd. v. L. 6) Thans vergeten kinderwijsje. 7) Aanvallig speelmakkertje, dat in het midden van den huppelenden kring stond.

Of dreef, gevolgt van eenen wackren troep,
Den rinckelenden hoep [1])
De straten door, of schaterde op een schop —
Of speelde met de pop,
Het voorspel van de dagen,
Die d'eerste vreughd verjagen [2]) —

Of onderhiel met bickel en boncket
De kinderlijcke wet,
En rolde en greep, op 't springend elpenbeen,
De beentjes van den steen [3]) —
En had dat soete leven
Om gelt noch goet gegeven.

Maer wat gebeurt? Terwijl het sich vermaeckt,
Soo wordt het hart geraeckt,
(Dat speelsieck hart) van eenen scharpen flits,
Te dootlijck en te bits.
De Dood quam op de lippen,
En 't sieltje self ging glippen.

Toen stont helaes! de jammerende schaer
Met tranen om de baer,
En kermde noch op 't lijck van haer gespeel,
En wenschte lot en deel
Te hebben met haer kaertje, [4])
En dood te sijn als Saertje.

De speelnoot vlocht (toen 't anders niet moght sijn)
Een krans van roosmarijn
Ter liefde van heur beste kameraet.
O krancke troost! wat baet
De groene en goude lover? [5])
Die staetsi gaet haest over. [6])

---

1) Hoepel met rinkels. 2) Door moederzorgen.

3) d. i. onderhield met bickel (beentje, kootje) en boncket (stuiter: in de beteekenis van groote knikker wordt het nog in Vlaanderen gebruikt) de regels van het kinderspel, waarbij de beentjes op den stoepsteen gerold en gegrepen worden onder het opspringen van den ivoren of steenen stuiter.

4) Kameraadje.

5) De groene en gouden loovertjes, waarmede de doodenkrans van kinderen doorvlochten werd.

6) v. Lennep II, p. 526.

Wat eenvoudige, en roerende kindertaal, niet waar? Ziet dat levenslustige, woelige kinderspel: en in één oogwenk is vreugd en zang en spel en alles verdwenen en neergedompeld in de duisternis van den dood; nog een enkele flikkering: het kinderlijkje door de speelnootjes beschreid en gekranst, en daar blijven wij als met gezonken hoofd medestaren op de duistere, onpeilbare leegte, die achterbleef:

Die staetsi gaet haest over.

Doch bij het leed dezer aarde, waaraan Vondel ruimschoots deel heeft gehad, vond hij steun in het diep godsdienstig gevoel, dat even luide uit zijn gedichten spreekt als uit zijn fiere, mannelijke daden. Welk een allerdiepst ontzag en knielende aanbidding als hij zingt van God,

Zoo hoogh gezeten,
Zoo diep in 't grondelooze licht,
Van tijt noch eeuwigheit gemeten. [1])

Toen hij het diepst onder de smart gebukt ging, vond hij opbeuring in een dichterlijke overzetting van de onovertroffen lierdichten der H. Schriftuur en getuigde daarmede, wat sterken weerklank die biddende zangen in zijn gemoed hadden gevonden [2]); en hij, die voor zijne godsdienstige overtuiging alles, zich zelf en zijne kunst, over had, liet zich door geen dreigende boete weerhou-

1) v. Lennep VI, p. 230.

2) „Indien ik de troost en verquikking der Psalmen niet hadde, ik „verging in mijn elende" hoorde men hem dikwijls zeggen. — Brandt.

den zijn hoogste en heiligste liefde uit te storten voor den verborgen en gesmaden God, dien hij zoo nabij zich had gevonden in het H. Sakrament des Altaars.

Niet minder levendig en diepgevoeld echter was zijne deelneming in het beloop van 's werelds zaken, die in de meest verschillende tonen uitdrukking vinden in zijne poëzie [1]). Met volle kracht dreunt het krijgsrumoer in zijn zangen, als hij de overwinningen der vaderlandsche legerhoofden volgt, of Hollands zeeleeuw vergezelt, die zijn „klaeuwen slaet op de Middelantsche zee" [2]) of naar den Teems henenbruisend „de zee met dootschrik vult" [3]), en even vriendelijk lacht de vrede uit zijn lied als „de „tweedraght is vervaren" en alles zingt van „Pais en Vree" [4]). Met ongedwongen zwier beweegt zich de losse bevalligheid in zijn trippelende maat, doch ook als bij

---

1) Brandt, die het licht zoo goed weten kan als menig ander thans, zegt o. a.: „Zijne Roomscheit hadt zijn liefde tot den Staat en de vrijheit „niet vermindert: 't geen hij doorgaans in zijn vaarzen liet blijken."

2) *Scheepskroon.* v. Lennep VI, p. 147.

3) *Zeeleeu op den Teems.* v. Lennep XI, p. 6.

4) *Leeuwendalers.* v. Lennep V, p. 674. Wij behooren ook al tot die onverbeterlijke ultramontanen, welke zich de paapsche stoutigheid blijven veroorloven, wat groot is, ook in onze vaderlandsche geschiedenis der 17e eeuw, te bewonderen. Met alle bescheidenheid meenen wij ook, dat het niet te veel gevraagd is, wanneer men iemand beleefd verzoekt de benepenheid, die zoo iets niet vatten kan, voor zich zelf alleen te willen genieten en niet aan anderen op te dringen. Zelfs zouden wij kunnen besluiten zekere soort van wijsgeerigen blik, die gezegd wordt teneenemale aan Vondel ontbroken te hebben, er op den koop bij te geven, gedachtig aan het eigen woord van den meester:

„Want wij dees leckernyen
„U geensins en benyen."

Het tafereel daarentegen, dat door zekeren ultramontaan is opgehangen van de republiek der vereenigde gewesten (*Gedachtenisrede*, p 14) noemen wij waarlijk verheffend en grootsch, het groote doek van Rembrandt waardig, waar het aan herinnert door de gele fee, die tusschen de kloeke gestalten omzweeft, en wij zijn overtuigd, dat het aan alle nakrabbelaars in drieën mag gegeven worden, een tafereel daar naast te hangen, dat er in forschheid van trekken en in gloed van verre op gelijkt.

het vertreden van het recht, wat „op 's harten gront leit" hem naar de keel welt, dan gloeien zijn geduchte strijdverzen van al de verontwaardiging, die een groote ziel kan bevatten. En als wij de onuitputtelijkheid van zijn rijkdom ten volle willen bewonderen, dan hebben wij slechts de reien op te slaan die, door zijn treurspelen heengevlochten, met ongeëvenaarde en altoos nieuwe afwisseling van maat en strophenbouw den juisten toon weten te treffen voor alle aandoeningen door zijn treurtafereelen opgewekt [1]).

Zoo heeft Vondel gezongen voor grooten en kleinen, voor vrienden en kunstgenooten bij hun huiselijke vreugde en leed, voor de vaderlandsche helden, voor alwie groot en edel en verlaten en ongelukkig waren, voor de weeskens, die om nooddruft kermen, voor de gemartelde majesteit, voor de vermoorde onnoozelheid [2]). Welk een overvloed, die voor alle smarten der aarde medelijden en tranen heeft, maar ook voor alles wat edel en goed en schoon is, geestdrift, liefde en bezielde klanken, en daarna altoos nog met volle hand kan

---

1) Wie hierover iets voortreffelijks wil lezen, neme het werkje van Prof. N. Beets ter hand: *De reizangen in Vondels treurspelen*. Dat is schoone en fijngevoelde waardeering, die tegen heel wat gekrijsch opweegt. Ziehier een proeve over het tooveren met de taal, waarvan de reizangen getuigen p. 46: „Sommigen zingen, om zoo te zeggen, zichzelven, zonder muziek; „anderen plechtiger, ruischen gelijk de zee; anderen woester, bruischen „als een waterval; anderen feller, knetteren als een hagel; anderen trek„ken met den stap van gewapende krijgsbenden ontzagwekkend voorbij; „anderen, luchtig, dansen als sylphen om u heen; anderen somber, slaan „den doodenmarsch in uw hart. Allen doen wat zij doen moeten."

2) „Zoo veelderhande slach van gezangen als de Natuur schoone verwen „op haar kaaken draagt", zegt de befaamde voorrede van het jaar 1647, waarin Vondel zoo „schendig doorgestreken" wordt, maar die voor de waardeering van den rijkdom zijner dichtgave nog ten voorbeeld kan strekken aan gelijkgezinden. v. Lennep V, p 543.

scheppen uit een onverminderde en overvloeiende en omhoog wellende bron, omdat de aarde en al wat zij bevat te arm — veel te arm is voor haar rijkdom.

En vergeten wij niet dat Vondel, al hebben weinigen hem in rijkdom van gemoed geëvenaard, niet alleen staat op den zangberg. Van den aanvang af is de lier in de handen der menschen geweest en heeft hun lot gedeeld en verzacht; niet altoos en overal was zij gelijkelijk in eere; dikwerf hebben lage driften er misbruik van gemaakt, maar nimmer zweeg de ruischende toon, aan het edele en goede gewijd. In de letterkunde vinden wij den liederenschat der menschheid bijeengezameld, en wij meenen de tonen op te vangen van een reusachtig speeltuig, waar alle aandoeningen, die een menschenziel kunnen roeren, de snaren bewogen hebben: gedreund hebben die snaren onder den machtigen aanslag der gewijde zangers en profeten, door den geest van God bezield, maar ook de zwakste ademing van den mensch werd muziek, als zij er langs speelde; dikwerf, al te dikwerf waren zij nat van tranen; voor de hoogste vervoering en de dofste smart hebben zij tonen gehad; in duizendvoudige verscheidenheid treffen de welluidende klanken ons oor, maar zij vertalen ieder op eigen wijze de ééne, onuitputtelijk rijke harmonie van het menschelijk gemoed en zijn de welsprekende getuigen, dat de menschelijke ziel in zich zelve een schat bezit, welke door mededeeling noch uitgeput noch verarmd wordt; want nog altoos weet ieder, die waarlijk dichter is, op eigenaardige wijze de bezieling van zijn eigen gemoed uit te storten en dat van anderen mede te sleepen.

Zoo vertoonen zich aan ons de hooge aanleg en de

rijkdom van 's menschen ziel, wanneer wij hare uitdrukking nagaan in de onvergankelijke voortbrengselen der letterkunde; het kan echter niet vreemd zijn aan ons onderwerp, hier even stil te staan en onze aandacht een oogenblik te vestigen op het stoffelijk lichaam, waaraan de ziel gebonden is, om door tegenstelling zooveel te beter tot waardeering van den mensch te geraken, en deze kleine uitweiding zal ons ook van zelf tot de letterkunde terugvoeren.

Zeker, bewonderenswaardig is het samenstel van ons stoffelijk lichaam, bewonderenswaardig om zijn kunstigen bouw, nog bewonderenswaardiger om zijn leven en de samenwerkende middelen, die het leven onderhouden, in weerwil soms van het geweld dat wij zelven de natuur aandoen. Maar toch hoe uiterst hulpbehoevend is het kind, als het „in de armen van den slaap" den pelgrimstocht des levens aanvangt. En ook de volwassen mensch, hoe nietig is hij naar het lichaam tegenover de grootsche, onverouderende natuurkrachten, die hem van alle kanten schijnen te bedreigen gedurende den korten tijd dat hem een plekje in de matelooze ruimte gegund is. Wat zijn wij onbeduidend alleen reeds tegenover de aarde, die ons door het logge overwicht harer zwaarte onverbiddelijk aan zich gekluisterd houdt, buiten wier dampkring wij niet leven kunnen. Over hare oppervlakte woelen wij dooreen, op eenige ellen afstands nauwelijks meer te onderscheiden van het stof, dat wij betreden, en zijn een speelbal voor de golven, die haar omspoelen, en worden onder de puinen onzer eigene werken begraven, als zij even slechts hare lagen verzet. Hoe kort is onze levensduur tegenover haar vastheid; hoe klein het plekje,

dat wij bewonen; hoe luttel de ruimte, die onze schreden afteekenen; hoeveel minder nog wat wij in eigendom bezitten van haar, die de lijken van alle menschengeslachten bergt in haren schoot. Doch al waren wij koningen en meesters van aarde en zee, wat anders is de aarde dan één enkele der planeten, die zich in het duister voortbewegen door de ruimte, in alles afhankelijk van een grooter hemellichaam, dat warmte en licht over haar kan uitspreiden, zonder welke zij woest en leeg zou wezen. Als de geheele aarde uiteenspatte, zou er in de wereldruimte niet meer gebeurd zijn, dan wanneer hier beneden een blad afvalt in het woud. Want wat beteekent zelfs de zon met gansch haren hofstoet van planeten bij die menigte van flonkerstarren en zonnestelsels, die Gods majesteit, in zúlk een onnoemelijk en ondenkbaar aantal in de ruimte heeft uitgezaaid, dat de meesten voor ons oog slechts als een lichtende nevel of heldere vliet aan den hemel schemeren. Hoe zinkt ons lichaam daarbij weg! Wie kan met eenige nagedachte opzien naar die flonkerende onmetelijkheid, overweldigend door zwijgende majesteit, zonder een gevoel als van huivering te ontwaren, dat het woord van Pascal begrijpelijk maakt: „Le „silence éternel de ces espaces infinis m'effraye" [1]). Doch laat ik er aanstonds dat andere woord van denzelfden denker [2]) bijvoegen:

L'homme n'est qu'un roseau, le plus faible de la nature, mais c'est un roseau pensant. Il ne faut pas que l'univers

1) *Pensées*, Art. XXV, 17.

2) In weerwil van de „*Menteuses*", zoo als J. de Maistre ze brandmerkt, in weerwil van de afdwalingen, die bij twistgeschrijf het natuurlijk gevolg zijn van halsstarrigheid en verbittering, zal toch wel niemand aan den schrijver der *Pensées* den naam van denker ontzeggen.

entier s'arme pour l'écraser. Une vapeur, une goutte d'eau suffit pour le tuer. Mais quand l'univers l'écraserait, l'homme serait encore plus noble que ce qui le tue, parce qu'il sait qu'il meurt, et l'avantage, que l'univers a sur lui, l'univers n'en sait rien [1]).

Ziedaar in één woord samengevat de nietigheid en de grootheid van den mensch: nietig naar het lichaam, dat als verloren is te midden eener onmeetbare ruimte, groot naar de ziel voor welke zelfs die onmeetbare ruimte noch maat noch perken heeft; zwak naar het lichaam, dat aan de blinde werking aller natuurkrachten is prijsgegeven, sterk naar de ziel, die hem in staat stelt het stoffelijk geweld van heel een wereld te trotseeren en, ook waar hij ten onder schijnt te gaan, in den dood nog te zegevieren, verpletterd maar niet overwonnen:

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae. [2])

En thans tot de letterkunde terugkeerend wensch ik u te vragen of deze eigenaardige grootheid, deze kracht van het zwakke, zich vooral openbarend in de zielewor-steling van den mensch met het levenslot, dat hem van hooger hand is opgelegd, eene worsteling raadselachtig en geweldig soms als die, welke Jacob tot Israel maakte, ons niet met de treffendste aanschouwelijkheid wordt voorgesteld in dat hoogste spel der kunst, dat, merkwaardig zeker voor de studie van den mensch, bijna overal de kroon is geweest der letterkunde en in onze taal den sprekenden naam van treurspel draagt. Van een tooneel, dat de gemoedsaandoeningen in oproer brengt in plaats

1) *Pensées*, Art. I, 6.
2) Hor. Carm. III. 3.

van ze te louteren, dat de menigte niet met zich omhoog heft, maar aantrekt door lager te staan dan zij en door op te voeren wat men zich schamen zou te verrichten, is hier geen sprake. Wij spreken alleen van de meesterstukken der letterkunde en daarin vertoont zich het treurspel als eene opvoering van den strijd des levens, die nog iets anders en hoogers geldt dan het stoffelijk bestaan, namelijk den adel der ziel: eene voorstelling van den grooten strijd tusschen goed en kwaad, die aangevangen bij de verleiding onzer eerste ouders, volgens Vondel aller treurspelen treurspel, met ontzettenden ernst wordt voortgezet in de geschiedenis en zijn hoogste en zegenrijkste uitdrukking heeft gevonden op Golgotha. Wie *leeft* werkelijk naar de ziel en gevoelt zich niet meer dan onverschillig toeschouwer in de worsteling, die alom het goede, het edele, het schoone te strijden heeft tegen het kwaad, de laagheid en het ruwe geweld, het hooge tegen het lage, de geest tegen de overheersching van het stof. Men moge de tweevoudigheid in de menschelijke natuur pogen weg te cijferen, de worsteling valt niet te ontkennen. Zij blijft de ernstige zijde des levens, het eenige ook wat hooger waarde geeft aan het leven, al schijnen de verwikkelingen onbeduidend. Vandaar dat het treurspel geen menschelijk gemoed onbewogen laat, maar de sterkste aandoeningen der ziel louterend en verheffend aangrijpt en eene *κάθαρσις παθημάτων* is [1]). Onze eigen strijd wordt daar gestreden, maar in een grootsche, indrukwekkende handeling, maar door karakters, die de volle kracht ontvangen hebben, waarover de mensch beschikken kan ten goede

1) Niet door ingevlochten zedenlessen maar door den aard zelf van het kunstwerk

of ten kwade, maar in omstandigheden, die de volle werking van alle zielskrachten vereischen. Hachelijk is die strijd en vol van spanning, schrik en medelijden inboezemend: een enkele misstap kan geduchte en niet meer af te wenden gevolgen na zich sleepen. Maar wie te midden der ontzettendste werkelijkheid, bij al de zwakheid der natuur, den adel van het karakter hoog boven alles weet uit te dragen, vindt daarin eene kracht, die door geen ramspoed of stoffelijk geweld te breken en sterker is dan de dood; voor hem spreidt het lijden dezer aarde den zachten en wonderbaren luister, die de schoonheid eener ziel eerst ten volle doet uitkomen. Want ook de kunst getuigt het in haar spel: het edele en schoone roert onze ziel het allerdiepst, wanneer het den al te werkelijken krans des lijdens draagt. En geen wonder ook. Is de schoonste onder de kinderen der menschen niet de koning van het lijden en het ideaal der kunst? Hebben de grootsten en de besten niet meer geleden, naarmate zij minder rust vonden in het alledaagsche? Ruischen de tranen der ballingschap niet door het jubellied der schoonheid heen? Wanneer geloof en hoop en liefde verjaagd zijn, moge het lijden dezer aarde slechts verbitterde en wanhopende smartkreten afpersen, toch heeft het, zoo oud de lijdensgeschiedenis der menschheid is, voor de edelsten en besten iets heiligs gehad, een wonderbaar verheffende en veredelende kracht, die de schoonheid verhoogt en den adel van het karakter eerst ten volle doet uitkomen. Zoo vertoont het zich niet alleen in de Christelijke kunst, die het heroïsme van het martelaarschap ten tooneel heeft gevoerd, maar reeds in de oude Grieksche kunst; geen Calderon of Corneille wil ik hier aan-

halen, maar alleen herinneren aan de Antigone van Sophocles.

Hoe wordt dat heerlijke lichtbeeld van hoogen zielenadel opgebeurd juist door de sombere werkelijkheid, die het door eigen licht van schoonheid overstraalt en verzacht. Alle ellenden van een rampzalig, met vloek beladen geslacht, komen te zamen op het hoofd der edele dochter en zuster, die sterk genoeg blijkt om ze allen mede te dragen, rijk genoeg om ze voor allen door hare liefde te verzachten, heldhaftig genoeg om voor den laatsten liefdeplicht aan het lijk eens beminden broeders het verbod van een oppermachtig heerscher te trotseeren en een gruwzamen dood onder de oogen te treden. Ziet haar, weerloos gevangen na de volbrenging van de heldhaftige liefdedaad, geplaatst tegenover den verbaasden en verbitterden heerscher, te verblind door zijne macht om de gekwetste hoogheid van ziel te beseffen, die aan den overmoed der zwakke maagd ten grondslag ligt: het verbod, dat het lijk des broeders aan de roofdieren ten prooi liet, heeft zij gekend, ook de doodstraf, voor de overtreders bepaald; maar met onverschrokken fierheid handhaaft de weerlooze tegenover den machtige én het recht der eenig ware vrijheid, het recht des gewetens, dat nog hooger wetten erkent dan er door menschen zijn uitgevaardigd [1]), én

1) Vs. 450—57. „Omdat niet Zeus mij dit verordend heeft noch de „Gerechtigheid, die zetelt bij de goden der onderwereld: en ik heb uwe „verordeningen niet zoo veel vermogend geacht, dat gij, die een sterveling „zijt, de ongeschreven en onwankelbare wetten der goden kondet te „boven gaan. Want niet heden of gisteren maar eeuwig gelden deze en „niemand weet sedert wanneer zij uitgevaardigd zijn." Deze schoone en fiere taal, die een paar duizend jaar geleden de oude Atheners in bewondering bracht, mag altoos nog aan de behartiging worden aanbevolen van sommigen, die, zelf te zwak en te laf om mannen van ijzer en bloed te zijn, zich het genoegen niet kunnen weigeren in de handen te klappen

het recht van de vrouw en de zuster, wie de natuur zelve tot liefde vormde en niet tot haat [1]), en daarom wél in staat stelde beide broeders, door doodelijken haat verblind, in hare liefde te omvatten, maar niet één van beiden te haten. Zelden is heldenmoed en teederheid tot zulk een hoogen adel van karakter vereenigd als in dit aangrijpend tooneel. In den ongelijken strijd moet Antigone naar het lichaam te gronde gaan, en wij zien haar den steilen weg des doods afvoeren onder de klacht: dat zij onbeschreid, zonder vrienden, echteloos wordt heengesleurd naar het graf, dat haar ten eeuwigen kerker is uitgegraven, en aldus overgaat tot hare verwanten, wier grootste aantal, jammerlijk omgekomen, reeds onder de dooden is opgenomen, van welke zij het laatst en het ellendigst ter onderwereld afdaalt, voordat haar levenslot ten einde is. Maar één vaste hoop geeft haar steun: dat zij daar welkom zal zijn aan haar vader, welkom aan hare moeder, welkom aan den beminden broeder, want met eigen hand heeft zij hun lijken gewasschen en getooid en lijkoffers op hun graven gebracht [2]). Zoo in haar tragi-

bij elke daad van geweld, waardoor het recht van het geweten gekneveld wordt.

1) „*Οὗτοι συνέχθειν ἀλλα συμφιλεῖν ἔφυν*" v. 523. Voor dezen enkelen ouden versregel zou men boeken vol splinternieuwe theorieën willen opofferen.

1) Vs. 891—901. „O graf, o bruidsvertrek, o woonstede ten eeuwigen „kerker uitgegraven, waardoor ik tot de mijnen ga, wier grootste aantal, „jammerlijk omgekomen, onder de dooden is opgenomen door Persephone, „van welke ik het laatst en verreweg het ellendigst ter onderwereld „afdaal, voordat mijn levenslot ten einde is. Maar heengaande koester „ik de vaste hoop, dat ik welkom zal zijn aan mijn vader, hoogst welkom „aan u, mijne moeder, welkom aan u, dierbare broeder; want met eigen han„den heb ik u, na uwen dood, gewasschen en getooid en lijkoffers op uwe „graven gebracht." De volgende verzen 904—914 worden door de meeste nieuweren als een vroegtijdige interpolatie uit Herodotus (III. 119), naar ons inzien terecht, verworpen: én de gedachte én de uitdrukking ondergaan daar zulk een plotselingen val, dat men zelfs aan geen *dormitare* kan denken.

schen dood door Sophocles vereeuwigd, vertoont zij zich als een der edelsten, die ooit over de geduchtste en geweldigste wisselingen, waar 's menschen levenslot aan blootstaat, door eigen grootheid gezegevierd hebben, als de goede, verzoenende genius van haar rampzalig geslacht: aller leed heeft zij mede gedragen; aller schim, zooveel in haar was, tot rust gebracht; edel en rein uit een bezoedelden stam en door geen rampspoed gebogen, brengt zij het jeugdig leven zonder aarzelen ten offer voor de vervulling van den laatsten liefdeplicht, ten zoen van broedermoordenden haat. Geen jammerlijker lot leefde in de sagen der oudheid dan dat van den man des noodlots, van Oedipus en zijn geslacht; geen toonbeeld van reiner en treffender zielenadel heeft de oudheid ons nagelaten dan de Antigone, die Sophocles in het schoonste der Grieksche treurspelen op dien somberen achtergrond te voorschijn getooverd heeft.

Openbaart ons alzoo de letterkunde de aangeboren vlucht van 's menschen geest in zijn opstreven naar ideale schoonheid en den vollen rijkdom van zijn gemoed, in haar treurspel stelt zij ons voor oogen, hoe beide dan eerst den mensch waarlijk groot maken en verheffen boven het lot en alle stoffelijk geweld, wanneer zij samenkomen tot dien adel van karakter, waarvan het Christendom ons de hoogste type en het ideaal geschonken heeft.

(*Wordt vervolgd.*)

Hageveld, 10 Juni 1879. A. van Cooth, pr.

VERSCHEIDENHEDEN.

DE HIËRARCHIËN EN DE LITURGISCHE TALEN IN DE OOSTERSCHE KERKEN.

Das Heilige Land (1878, 4 Heft) stelt ons in staat over dit ingewikkelde onderwerp, dat vooral nu van hoog gewigt is, eenige kenmerkende en vrij volledige opgaven te doen.

De verschillende Kerken, die den *ritus* volgen, welken men in 't algemeen den Oosterschen noemen kan, zijn onderscheiden 1° naar de geloofsleer, 2° de hiërarchie, 3° den bijzonderen *ritus* en de kerkelijke tucht, 4° de liturgische taal.

De talrijke dwaalleeringen, die in den loop der tijden de Christenen van 't Oosten verdeeld hebben, zijn bijna allen geheel uitgestorven; alleen bestaan nog het Nestorianismus en het Monophysitismus; buitendien zet het Grieksche Schisma nog zijn kwijnend leven voort. Deszelfs aanhangers zijn het talrijkst en geven zich zelven den naam van Orthodoxen. Van ieder der drie opgegeven Kerken, de Nestoriaansche, de Monophysitische en de Grieksche, hebben zich op verschillende tijdstippen gedeelten afgescheiden en zich hereenigd met de Roomsche Kerk; deze behielden allen hare eigenaardige *ritus*, kerktucht en liturgische taal. Zij heeten onder een algemeenen naam: de Geünieerden. Tot de Geünieerden behooren daarenboven de Maroniten en de Melchiten.

Verder is op te merken, dat iedere groep, d. i. de Nestorianen, de Monophysiten en de Grieksche schismatiken weder door verschillende hiërarchische stelsels in afdeelingen gesplitst zijn, welke alleen door gemeenschap van geloofsleer, *ritus*, kerktucht en soms ook van liturgische taal vereenigd zijn, maar hiërarchisch met elkander in geen verband staan. Zulke onafhankelijke, zelfstandige afdeelingen, die feitelijk ieder op zich eene Kerk uitmaken, heeten αὐτόνομοι καὶ ἀκέφαλοι.

Dewijl de Geünieerden allen met den éénen Stoel van Rome vereenigd zijn, staan ze hierdoor ook onderling allen in meer of minder onmiddellijk hiërarchisch verband.

Het getal der liturgische talen bedraagt tien. Overal zijn het de oude doode talen, die het volk niet meer verstaat; het Rumeensch en het Arabisch maken hierop eene uitzondering, en in sommige streken van Europa verstaat het volk nog het Grieksch zijner liturgie.

Gaan we nu de hoofdafdeelingen in het bijzonder na.

I.

De Nestoriaansche ketterij. De Patriarch dezer sekte heeft zijn zetel te Kotchannes in de Perzische provincie Kurdistan. Van de groote ontwikkeling, die deze sekte voorheen in Indië, Tartarije, China en te Jerusalem had, is niets meer overgebleven. De Nestorianen van Malabar zijn Monophysiten geworden.

Naast de Nestorianen heeft zich eene Geünieerde Kerk gevormd, de Chaldeeuwsche; de Turksche en Perzische Chaldeeuwsche Katholieken staan onder een Patriarch, die te Mossul, in Turksch Kurdistan, resideert; de Katholieke Chaldeeuwen van Malabar worden bestuurd door den Apostolischen Vikaris van Verapoly.

Zoowel de Nestorianen als de Chaldeeuwsche Geünieerden gebruiken in de liturgie het Chaldeeuwsch. Beider Patriarchen voeren den titel van Patriarch van Babylon. Men weet, dat Zijne Heiligheid de Paus onlangs den nieuwen Katholieken Patriarch heeft geïnstitueerd.

II.

De Monophysitische ketterij. De Monophysiten in Syrië, Mesopotamië en Indië heeten thans Jakobiten en hebben een Patriarch te Zag-faran bij de Turksche stad Mardin; hun liturgische taal is het Syrisch.

Dit wordt ook door de Geünieerde Syriërs als kerktaal gebruikt; deze Katholieken waren vroeger Jakobiten; zij staan thans onder hun Katholieken Patriarch te Mardin. De beide genoemde Patriarchen voeren den titel van Patriarch van Antiochië.

In Egypte dragen de Monophysiten den naam van Kopten; zij hebben hun Patriarch te Caïro, die den titel draagt van

Patriarch van Alexandrië; zij staan in kerkelijke gemeenschap met de Jakobiten in Syrië.

Met deze kettersche sekte hebben de Katholieke Kopten de Koptische taal voor de liturgie gemeen. Deze Geünieerden worden bestuurd door een Apostolischen Vikaris te Caïro.

De Koptische kettersche Patriarch benoemt en consacreert den Monophysitischen Bisschop van Abyssinië; maar verdere geestelijke regtsmagt oefent hij over dat land niet uit.

Naast de Monophysitische Abyssiniërs staan de Geünieerde Abyssinische Christenen, die met den H. Stoel vereenigd zijn; zij worden bestuurd door een Latijnschen Apostolischen Vikaris.

De kerktaal van alle Abyssiniërs is het Gheez.

III.

De Armeniërs. De Gregoriaansche Armeniërs willen geene Monophysiten zijn, maar verwerpen toch de uitspraak van het Concilie van Chalcedon, waardoor Eutyches veroordeeld werd, omdat zij er Nestoriaansche dwalingen in meenen te vinden. Hun algemeene Patriarch of Katholikos resideert te Esch-Miadzin bij den berg Ararat, en woont dus op Russisch grondgebied. Aan hem zijn drie andere Gregoriaansche Patriarchen te Ay-Thamar, te Sis en te Jerusalem ondergeschikt. De Gregoriaansche Aartsbisschop van Constantinopel heet evenzeer Patriarch, doch deze titel geldt alleen in 't burgerlijke, dewijl hij, onder den Sultan, voor het civile hoofd geldt der Gregoriaansche Armeniërs; evenzoo is hij het burgerlijke hoofd der Nestorianen en Jakobiten in Turkije.

Mgr. Hassun, Aartsbisschop van Constantinopel en Patriarch van Cilicië, is het geestelijk opperhoofd der Geünieerde Armeniërs in Turkije.

In het jaar 1870 scheidden zich van de Geünieerde Armeniërs velen af; deze nieuw-schismatieke Armeniërs hadden laatstelijk te Constantinopel tot Patriarch Mgr. Kupelian, welke zich nu aan den Heiligen Stoel heeft onderworpen.

In Galicië, te Weenen, te Rome en te Venetië, alsmede in Rusland bevinden zich Geünieerde Armeniërs; deze zijn niet onder het bestuur van Mgr. Hassun: zij hebben een Metropoliet in den Armenischen Aartsbisschop van Lemberg; te Rome, Venetië en Weenen zijn abten.

De kerktaal van de Armeniërs is het Armenisch.

IV.

De Maroniten. Deze zijn allen Katholiek, en beroemen er zich op, dat de kern van hun volk zich nooit van de Katholieke Kerk heeft afgescheiden.

Er zijn echter ook Monophysitische Maroniten geweest; die van Cyprus hereenigden zich met de Roomsche Kerk in 1445. De Patriarch der Maroniten heeft zijn zetel op den Libanon. Hun liturgische taal is het Syrisch, doch dit is met Arabisch vermengd.

V.

De Orthodoxen. Alle Orthodoxen erkennen den Patriarch van Constantinopel voor hun Primaat; maar zijn primaatschap is alleen een primaatschap van eer (τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς), niet van regtsmagt. De onderscheidene Orthodoxe Kerken houden bij gewigtige aangelegenheden nog eenig gezamenlijk overleg, en somwijlen komen de Grieksche Patriarchen van Turkije ter beraadslaging bijeen. In het Turksche Rijk zijn de vier voorname en oude patriarchale zetels, namelijk die van Constantinopel, van Alexandrië, van Antiochië, van Jerusalem; ook heeft de Aartsbisschop van Cyprus eene zekere onafhankelijkheid.

Let men op de verschillende kerktalen, dan komen

a. eerst de Kerken in aanmerking, die het Grieksch gebruiken.

De Grieksche liturgie wordt tegenwoordig nog gevolgd door de Grieken in Italië, op Corsica en in Algiers, die vroeger Orthodox waren en nu Geünieerd zijn. Zij staan onder het bestuur der Latijnsche Bisschoppen; maar in Italië hebben zij Grieksche Bisschoppen voor de HH. Wijdingen.

De Geünieerden van den Griekschen *ritus* in de Patriarchaten van Alexandrië, Antiochië en Jerusalem kunnen hier ook vermeld worden; zij heeten Melchiten, en hebben te Damascus een Patriarch voor 't geheele Oosten. Ook hij draagt den titel van Patriarch van Antiochië, en heeft Vikarissen te Jerusalem en te Alexandrië.

Tot de Orthodoxen behoort de onafhankelijke Kerk van 't Koningrijk Griekenland, die bestuurd wordt door de Synode van Athene, maar het Chrisma nog uit Constantinopel ontvangt.

b. Het Georgisch is de liturgische taal der Georgische Orthodoxe Kerk; deze heeft zich aan de regtsmagt van den Orthodoxen Patriarch van Antiochië onttrokken en wordt bestuurd door den onafhankelijken Exarch van Tiflis.

c. De Slavische Kerken. Op de eerste plaats behoort hiertoe de Orthodoxe Russische Kerk, die bestuurd wordt door de Synode van Petersburg.

Dan de volgende Orthodoxe Kerken: de Bulgaarsche, de Montenegrijnsche en de twee Servische. De Patriarch van Constantinopel eischt gehoorzaamheid van deze Kerken als behoorende tot zijn Patriarchaat, maar feitelijk zijn ze er van gescheiden en volkomen zelfstandig; vooral is thans de reeds lang gevoerde strijd tusschen de Bulgaarsche en de Grieksche Orthodoxen allerhevigst.

Te Constantinopel zetelde vroeger de Exarch, het geestelijke hoofd der Bulgaren.

De Montenegrijnsche Kerk staat onder den Bisschop van Montenegro te Thalliman.

In Servië wordt de Orthodoxe Staatskerk bestuurd door den Metropolitaan van Belgrado. Tot eene tweede Orthodoxe Servische kerk behooren de Orthodoxen in Oostenrijk, die den Servischen *ritus* volgen en onder den Patriarch van Carlowitz staan.

De Slavische taal wordt ook in de liturgie der Geünieerde Rutheniërs en der Geünieerde Bulgaren gebruikt.

De Rutheniërs zijn allen Geünieerden: die van Polen hebben hun Katholieken Bisschop van Chelm, die van Galicië een Metropoliet te Lemberg, die van Hongarije hebben twee bisdommen: Munkacs en Eperies, die onder het Latijnsche Aartsbisdom van Gran staan.

De Geünieerde Bulgaren eindelijk hebben een Apostolischen Administrator te Adrianopel en verzochten onlangs, gelijk de dagbladen meldden, van den H. Stoel een eigen Katholieken Patriarch.

Ten laatste zijn er nog Geünieerde Serviërs in het tot Oostenrijk behoorende Croatië; te Krigenatz hebben zij een Bisschop, die suffragaan is van het Latijnsche Aartsbisdom Agram.

d. De Rumeensche Kerken. De Orthodoxe Rumeniërs hebben zich ook in weerwil van de nog niet teruggenomen protesten des Constantinopolitaanschen Patriarchs aan zijn regtsmagt onttrokken.

In het Keizerrijk Oostenrijk staan zij gedeeltelijk onder den Metropoliet van Czernowitz in de Bukowina; voor zoover zij in Dalmatië wonen, hebben deze Orthodoxen het Slavisch voor kerktaal; gedeeltelijk worden zij bestuurd door den Metropoliet van Hermannstadt in Zevenbergen.

In Rumenië heeft de Rumeensche Orthodoxe Kerk tot opperhoofd den Primaat van Bucharest.

De Geünieerde Wallachen van Oostenrijk gebruiken het Rumeensch in hunne liturgie en worden bestuurd door een Katholieken Metropoliet te Fogarasch in Zevenbergen.

„DE H. BENEDICTUS EEN ZEGEN VOOR DE KATHOLIEKE KERK."

Eene nuttige verklaring van den Regel van den H. Benedictus, Patriarch der Monniken van het Westen, en wel naar de opmerkingen van den Abt Joachim von Fischingen en onder vergelijking der jongste Dekreten van den Apostolischen Stoel, heeft de Benedictijner Pater Augustinus Schneider dezer dagen in het licht gegeven [1]). Daaruit is niet weinig voor de diepere kennis van het geestelijk leven en voor de wijze leiding van kloosterlingen te leeren. Ook heeft hij er een stichtelijk aanhangsel over de Biecht en H. Communie aan toegevoegd. Sedert meer dan dertien eeuwen wordt die Regel alom in de Kerk beoefend en heeft er eene menigte van Heiligen gevormd. Niet zonder reden alzoo wordt er de aandacht op gevestigd.

In de voorafgaande Levensschets van den H. Benedictus is, onder bovenstaand opschrift, beknopt herdacht, welk een zegen hij voor de Kerk was. Ook wij, die hier te lande aan geloofspredikers uit die Orde zooveel verschuldigd zijn, hebben reden, die heilrijke instelling dankbaar te gedenken. Daarom laten wij dat hoofdstuk hier meerendeels volgen.

De H. Augustinus zegt, dat God alleen voor het menschelijk geslacht geneesmiddelen weet te geven, die aan elken tijd beantwoorden. Dit werd bewaarheid in Israels volk en daarna in de Kerk Gods. Met de Christenheid was het zeer slecht gesteld, toen Hij haar (in de vijfde eeuw) den H. Benedictus

---

1) „*Erklärung der Regel des H. Benedikt,* Patriarchen der Mönche des Abendlandes. — Nach den Anmerkungen des Abtes Joachim von Fischingen, und mit Berücksichtigung der neuesten Dekrete des Apostolischen Stuhles bearbeitet von P. Aug. Schneider, O. S. B." — 1879. Regensburg, New-York & Cincinnati, bij Fr. Pustet. VI en 309 bladz. — Mark 1.80.

te hulp zond. Daarover, alsook over den zegen, door hem aan de gansche Kerk gebragt, zullen wij den geleerden en onpartijdigen kardinaal Baronius laten spreken. „De gansche Christenheid, zegt hij, was aan kettersche vorsten onderworpen, en geen enkele Katholieke regeerder heerschte ook slechts over eene enkele Katholieke provincie." Na de opsomming der vorsten en tirannen van ieder land, gaat hij voort: „Duitschland was door de strooptogten der barbaren grootendeels verwoest. De zedelijke toestand der Christelijke wereld in die treurige tijden en de toen heerschende ondeugden zijn naauwelijks met woorden te beschrijven. Uit de schrikwekkende duisternis nu van dien zwarten nacht kwam de helderheid van een licht ontstralen, hetwelk de geheele Katholieke wereld verlichtte. In dien wonderbaren roep van den H. Benedictus deed zich zoo duidelijk Gods voorzienigheid kennen, die zijne H. Kerk te hulp kwam. Er ging namelijk van den man Gods Benedictus zulk een glans uit tot hare verlichting, dat de stralen zich van zonneopgang tot ondergang verspreidden. Uit dien kleinen tak ontsproten groote wouden van de vruchtbaarste boomen, die geheel de Westersche Kerk vervulden. Deze Orde is eene vruchtbare kweekschool, waaruit vele heilige abten en bisschoppen voortkwamen. Ook ontbrak het haar niet aan mannen, die bij zware stormen en hevigen strijd de Katholieke Kerk op den Apostolischen Stoel met bekwame hand bestuurden. Desgelijks zijn uit die Orde ware apostelen voortgekomen, die gansch barbaarsche landen, welke voor alle godsdienstig gevoel onontvankelijk schenen, onder het zoete juk van Christus hebben gebragt; alsmede anderen, die voor het heilig geloof veel strijd en vervolging uitgestaan en den zegepalm van het martelaarschap behaald hebben. Wij gaan hier diegenen voorbij, die als kerkelijke schrijvers een licht waren door hunne uitgebreide geleerdheid, en gedenken ook de tallooze scharen niet van heilige maagden, noch die ontzettende menigte van heilige monniken in verschillende vertakkingen, die, ofschoon zij onder verschillende namen in Gods Kerk schitteren, toch allen zich beroemen en verheugen, van den H. Benedictus af te stammen."

Als een anderen Moses heeft de Heer hem verkozen, om door hem een uitverkoren volk in het land van belofte te leiden. Doch dat land van belofte waren toen de onmetelijke, door de volksverhuizing verwoeste streken, vol van moerassen en wouden, van den Taag tot den Don, van de Teems tot den Garigliano, welke door hem en zijne zonen ontgonnen en

vruchtbaar gemaakt werden; en de uit te delgen Kanaänieten waren hier de heidensche Slaven en Duitschers, die meerendeels door zijne zonen uitgeroeid, dat is, tot kinderen van Jesus gevormd zijn. Zoo werden zij de weldoeners van geheele volken, en worden er ook nog voor erkend. Die weldoeners echter werden zij door den geest van hun H. Regel.

Behalve de Benedictijnen, hebben nog 24 van hen afstammende Orden denzelfden H. Regel. Zij volgen hier, met de Ridder-Orden, naar het jaar van hun ontstaan.

De Cluniacensen	910.
De Camaldulen	1023.
De Vallumbrosanen	1040.
De Grandimontensen	1080.
De Cisterciënsen	1098.
De Tempelheeren	1118.
De Humiliaten	1119.
De Pulsanen	1120.
De Montvirginianen	1123.
De Wilhelmieten	1155.
De Florensen	1197.
De Sylvestrijnen	1231.
De Coelestijnen	1296.
De Montolivetanen	1319.
De Oblaten	1437.
De Ebraldsbronners (Fontevraud)	1474.

De Ridder-Orden:

van den H. Joannes den Dooper.	1100.
van Alcantara	1156.
van Calatrava	1158.
van Avis	1162.
van Alfama	1201.
van Jesus Christus	1319.
van Montesia	1369.
van den H. Stephanus Paus en Mart.	1562.

Dat zijn de stroomen, welke, naar de opmerking van kardinaal Baronius, uit de diepe bron van den H. Benedictus zijn ontsproten.

Zijne Orde telt onder hare leden, tot heden toe:

24 Pausen,
200 Kardinalen,
1600 Aartsbisschoppen,

4000 Bisschoppen, en
50,000 Heiligen, van welk getal het klooster Monte Cassino alleen er 5555 heeft voortgebragt.

Dit is wel eene aanbeveling van dien H. Regel, welken de schrijver op boven herdachte wijze met alle zorg in zijn werk verklaart.

EENE MERKWAARDIGE BESTRIJDING.

Welke rampzalige theorie over de onderlinge huwelijksbetrekkingen der echtgenooten, met name door Mr. van Houten, in Nederland, herhaaldelijk en openlijk verdedigd en aangeprezen wordt, is bekend. Zij werd onlangs door een geroemd geneeskundige, den Heer Rosenstein, hoogleeraar te Leiden, krachtig bestreden. De rede, die de hoogleeraar in het studentengezelschap *Doctrinae* hield, kan, volgens de *N. Rott. Courant*, aldus worden zamengevat.

„Een betooverend perspectief levert de tegenwoordige natuurkennis op; een treurig pendant daarvan is een afdwaling van den menschelijken geest, die zelfs in een Van Houten, hoewel met de edelste bedoelingen, een apostel heeft gevonden, en die men het valsche materialisme mag noemen. Het is die levensrichting, welke het genot tot ideaal verheft en zich het sterkst uitspreekt op het meest intieme levensgebied: zij predikt den wellust in plaats van de liefde. De weg, die hiertoe wordt aangewezen, is maar al te zeer bekend, doch de argumenten kunnen den toets niet doorstaan.

Men vreest sedert Malthus voor *overbevolking*, maar op de cijfers is die vrees niet gegrond, en ook de productie [van levensbehoeften] is met reuzenschreden vooruitgegaan. Het is met die vrees ongeveer zoo gesteld als dat men zou aarzelen de kachel te stoken, omdat dit den ondergang der aarde verhaast. Van de duurzame vermeerdering van het menschengeslacht valt niets met zekerheid te zeggen. Er wordt beweerd, dat de gevolgen der overbevolking zich openbaren in *prostitutie*, doch, helaas, was dit in den goeden ouden tijd, ook waar van overbevolking geen sprake kan zijn, lang niet beter dan nu. De oorzaak van dit kwaad ligt in genotzucht en luiheid.

Verder zou de overbevolking blijken uit toenemend coelibaat, doch ook dit vinden we in de oudheid evenzeer, en werden er zelfs wetten tegen uitgevaardigd en belastingen opgelegd, opdat toch het aantal nuttige burgers mocht vermeerderen. Bovendien bezit niet ieder het noodige accommodatievermogen voor het huwelijksleven. Op de vraag of er [in het coelibaat] gevaar is voor de gezondheid, is het antwoord der medische wetenschap beslist: neen! Deze physiologische aandrift wordt grootendeels beheerscht door voorstellingen, waaraan men al of niet kan toegeven, en waaraan men remmende voorstellingen kan tegenoverstellen. Eindelijk zou de overbevolking zich openbaren in de groote kindersterfte. Trouwens de gemiddelde levensduur is toegenomen, en wat de kindersterfte betreft, deze is het grootst in de eerste drie levensmaanden, juist in den tijd, dat het kind de geringste hoeveelheid voedsel vereischt. Het zijn geheel andere oorzaken, die hier in het spel komen: gering weêrstandsvermogen, de verwaarloozing van onechte kinderen enz. Neen, het kwaad schuilt elders: wat menigeen drukt is de gedachte, dat hij zijn kinderen niet kan groot brengen in denzelfden stand, dien hij zelf heeft, en hieraan worden de overdrevenste eischen vastgeknoopt. Dit is een onzedelijk principe. Hebben de kinderen talent, dan zullen ze zichzelf verheffen, en anders behoeven ze zich niet ongelukkig te gevoelen in eene omgeving, die met hunne gaven beter overeenstemt.

Maar gesteld dan nu eens, dat de praktijken, die van de daken verkondigd worden, ingang vonden, wat zou hiervan de invloed zijn op den individu, m. a. w. zijn zij onschadelijk? Ook deze vragen zijn reeds in het uitmuntend opstel van Evers behandeld; de positieve ervaringen zijn aangaande dit punt niet voldoende om een uitspraak te doen, alleen naar analogie van andere pathologische waarnemingen mag men gerust stellen, dat het schadelijk moet zijn, want dat deze niet adaequate prikkel op den duur niet zonder ernstig nadeel kan verdragen worden. En wat het psychisch welzijn betreft, staat het vast, dat het [aangeprezen systeem] een oorzaak van krankzinnigheid zal worden; het bewustzijn van misbruik der natuur laat zich niet wegredeneeren. En wie kan zonder huivering denken aan de moeder, die hare twee kinderen zou verliezen en te laat bespeurt, dat hare vruchtbaarheid nu een einde heeft, en geen menschenmacht in staat is die weer te geven!

De gevolgen voor het algemeen welzijn is een gebied, dat reeds vroeger met veel talent en volledigheid door Mr. Greven

is behandeld. Ook hier doen zich gewichtige bedenkingen tegen het sexueele stelsel gelden. Wanneer het goed bleek te zijn, en slechts een deel der menschen het huldigt, dan zullen hieronder juist de nadenkenden zijn, en de anderen zouden zich te hunnen koste vermeerderen. Wordt het door allen gehuldigd, wie waarborgt ons dan, dat er voor Staat en Maatschappij niet eenmaal een tijd zal aanbreken, dat er menschenhanden zullen tekort schieten? Want de vruchtbaarheid van het menschelijk geslacht ligt geheel buiten ons bereik. Bij diersoorten ziet men zelfs de vruchtbaarheid dikwijls evenredig aan het aantal vijanden. En ook de overerving der goede eigenschappen ligt buiten onze macht; door de concentratie der erfelijkheden kunnen ook de slechte eigenschappen opgehoopt worden, en de strijd van het bestaan zou er dan niet meer zijn om achteruitgang van de menschheid te verhoeden. Men kan toch niet evenals bij planten en dieren de slechte exemplaren verwijderen.

Bovenal, hoe menschlievend het stelsel ook schijne, het offert de belangen bovenal van de helft der menschheid op: van de vrouw. Deze wordt er door verlaagd en onteerd. Ook bij haar wordt door eene nieuwe wereld van voorstellingen het vuur van den hartstocht niet ongestraft aangeblazen, en met het prediken van straffeloosheid wordt de zonde openlijk aangemoedigd. De gevolgen dezer ligtvaardig verkondigde theorieën zouden eenmaal een onherstelbare ramp zijn."

Ziehier de min of meer volmaakte zamenvatting van hetgeen een hoogleeraar in de geneeskunde over de aangeprezen theorie in het midden bragt. Welligt hebben zijne woorden bij sommigen des te meer gewigt, als zij weten, dat de heer Rozenstein, naar men ons verzekert, Israeliet is, en dus buiten verdenking staat van ultramontaansche of clericale tendentiën.

LETTERLOOVER.

OP DE GOUDEN PRIESTERKROON

VAN Z. D. H.

MONSEIGNEUR PETRUS MARIA VRANCKEN,

Aartsbisschop van Attalia, i. p. i. en Oud-Vik.-Ap. van Batavia.

13 Junij 1879.

Corona aurea super mitram.
ECCLI. VL, 14.

O gouden priesterkroon van wentelende jaren,
Uw glans daalt stralend op de beelden van 't Voorheên.
Herrezen, frisch van jeugd, zien wij ze rond ons waren,
Op 't hoofd hun heilig merk: voor God, en God alléén.

In 't witte kleed gehuld knielt ginds de jongling neder.
Daar staat hij op, een man, geadeld Priester Gods,
Een Vader van zijn volk, vol geestkracht, vroom en teeder,
Een Engel op onze aard, — in 't stormgeweld een rots.

Weêr klimt de wierookwolk. In zijn gezalfde handen
Vonkt Insulinde's staf en gulden Bisschopsring.
O Liefde Gods, hoe sloegt ge in zijne ziel aan 't branden,
Toen hij, in ootmoed groot, uw Kerke als Bruid ontving!

Gord, Opperpriester, u voor ruwe zendingswegen,
Trotseer de wilde zee, ga half een wereld door;
Heel Indiën in rouw zucht, smacht naar uwen zegen,
En 't heilig Pinkstervuur gaat onder de asch te loor.

Verjaagd is er Gods Geest. De tempelwachters vallen,
De gruwel Babylons, ten troon op 't hooge altaar,
Smaadt met een lach uw Bruid voor 't oog van duizendtallen,
Red wat nog sterven kan: het leven loopt gevaar.

* * *

Het Kruis hernam zijn glans, en honderdvoude psalmen
Begroeten 't Offer weêr, dat de eeuwen overzweeft,
De schuld verzoent. Het woud der wiegelende palmen
Weêrkaatst het *Gloria*, en fluistert, dat God leeft.

Zóó vruchtbaar bloeide uw staf. Aan Java's groene stranden
Brengt de Englenrei alom uw gaven thans omhoog.
Uw hand, die Christus' Kerk onttoog aan hare schanden,
Moet ze geen vreugdetraan wegwisschen uit uw oog?

Triomf, de zege is u! Gods Strijders overwinnen.
Verre over d'Oceaan draagt, rijk in krachtbetoon,
Het nieuw Jerusalem ten hemel zijne tinnen.
Leef, hooge Bisschop, leef! Heel Indië is uw kroon.

J. A. DE RIJK, Pr.

Seminarie Hageveld.

AANTEEKENING.

Toen Mgr. Grooff uit Ned.-Indië was verbannen, verkeerde het Apostolisch Vikariaat in een allertreurigsten toestand. Geen priesters, dan twee of drie onwaardigen, geschorst in de heilige bediening, drie kerken, die gesloten waren, geen eeredienst, geene toediening der H H. Sakramenten, geen katechetisch onderrigt, — niets. Het Katholieke geloof was er schijnbaar vernietigd. In dien stand van zaken werd Mgr. Vrancken er heengezonden. Na een 27-jarig bestuur kon hij het Vikariaat aan zijn opvolger (Mgr. Claessens, zijn wakkeren medehelper van die allereerste, moeijelijke tijden af), in een bloeijenden toestand overgeven, met geregelde uitoefening van den eeredienst, met waardige priesters en bijna negentig geestelijke zusters, met achttien of negentien kerken en een aantal kapellen, met scholen van geestelijke broeders en zusters, Vincentiusvereenigingen, enz. In waarheid, heel Indië is zijn kroon. Den 13 Junij onlangs vierde de eerbiedwaardige grijsaard zijn 50-jarig Priesterschap.

Preken van Mgr. C. Broere.

De volgende preek werd gehouden bij de plegtige consecratie der St. Josefskerk te Haarlem op den 31 Mei 1843. Die kerkwijding geschiedde door Mgr. Cornelius Ludovicus Baron van Wijkerslooth, Bisschop van Curium i. p. i., die vroeger, als Hoogleeraar aan het Seminarie te Warmond, den Pastoor dier kerk P. L. G. Boin onder zijne leerlingen telde. De WelEerw. Heer H. Wolkemeijer was er toen Kapellaan. Dit ter toelichting van het einde der feestrede, en ook van de voorafspraak, gelijk die bij zoodanige gelegenheden meer plaats had.

Bij het lezen der preek zelve kan het dienstig zijn te gedenken, ten eerste, dat er destijds in Protestantsche vlugschriften en vooral in tijdschriften, die reeds lang vergaan en vergeten zijn, veel werd uitgevaren tegen de Roomsche uiterlijkheid in de godsdienst, terwijl de innerlijkheid der Protestanten en hunne aanbidding in zoogenaamde „geest en waarheid" hoog werd verheven. Ten tweede, de feestredenaar wist, dat er vele en aanzienlijke, daartoe uitgenoodigde Protestanten bij de plegtigheid zouden tegenwoordig zijn. Om alle hinderlijkheid te vermijden en toch zijn onderwerp, de noodzakelijke vereeniging van de uiterlijke met de innerlijke godsvereering, grondig te behan-

delen, gewaagt hij van het Protestantisme niet, maar laat de Gnostieken der eerste eeuwen optreden om hen te bestrijden. Zoo laat hij ook door Celsus en Julianus aan de Christenen van hunne dagen het verwijt van armoede en onwetendheid toevoegen, gelijk het hier te lande destijds door Onkatholieken aan de Katholieken gedaan, doch ook door dezer woordvoerders uitnemend gewroken was.

Zelven hebben wij van Protestanten, die de plegtigheid hadden bijgewoond, hooren getuigen, dat zij door die even kiesche als degelijke behandeling van het onderwerp den welsprekenden feestredenaar van begin tot eind met groot genoegen hadden gevolgd.

De voorafspraak of dankbetuiging luidde aldus:

Hoogwaardig Heer, Feestvierende Toehoorderen,

Om aan het dringend verzoek van den WelEerw. Pastoor en den wensch zijner gemeente te voldoen, mogen hier mijne eerste woorden zijn die van erkentenis en dank.

Hoogwaardig Heer,

Treffende omstandigheden vereenigen zich, om voor u de plegtigheid van dezen dag te verhoogen: de eerbiedwaardige Herder dezer gemeente was eenmaal uw veelbelovende en beminde leerling.

Het is uwe geboortestad, en dus zonder twijfel het oord van dierbare herinneringen, waar gij dezen nieuwen tempel hebt ingewijd. En wat ik er wel mag bijvoegen, wijl het, behalve den bloei der godsdienst in dezen lande, op eenigzins bepaalde wijze den ijver kenschetst waarmede gij dien bevordert, het is heden de vijftigste maal,

dat door UHw. de plegtigheid van de inwijding eener kerk verrigt wordt.

Zoo deze gedachten bij u levendig en voor u belangrijk zijn, zij zijn het niet minder voor ons. Ieder derzelven brengt ons groote en godsdienstige weldaden te binnen; want ook uit aandenken aan uwe geboortestad hebt gij den bouw van deze kerk door eene zeer milde bijdrage wel willen ondersteunen. Ontvang dan, Hoogwaardig Heer, onzen eerbiedigen dank. Moge de Hemel die in zijne liefde beloonen en u lang sparen voor den bloei van de godsdienst, waartoe gij door uw hoog voorbeeld, uwe ijverige bemoeijingen en uwe blijvende stichtingen zooveel bijdraagt.

Vernieuwen wij hier insgelijks de herinnering, dat Z. M. onze Geëerbiedigde Koning door zijne gunstige beschikkingen ons is te gemoet gekomen; en indien wij Hoogstdenzelven in persoon niet kunnen dankzeggen, des te vuriger zij onze bede voor Zijner Majesteits geluk en dat van zijn vorstelijk geslacht.

Zijne Excellentie de Gouverneur, WelEdel-GrootAchtbare Heeren Staten dezer Provincie, aan welker goedgunstigheid wij de toewijzing eener geldelijke ondersteuning voor den ons zoo aangelegen bouw verpligt zijn, WelEdel-Achtbare Heeren Burgemeester, Wethouderen en Raden dezer Stad, die, behalve het verleenen eener zeer aanmerkelijke bijdrage, met voor ons hoogst vereerende bereidvaardigheid en aanmoedigende welwillendheid in verschillende omstandigheden hebt gelieven te voorzien, u allen, WelEdele Heeren, bieden wij onze onderdanige betuigingen van dankbaarheid aan. Moge de Provincie en deze Stad nog lang door uw bestier en uwe zorgen geluk en welvaart bevorderd zien; en daar in oogenblikken van

godsdienstige verheffing het hart zoo gaarne spreekt tot het hart, zoo vergunt ons, dat wij ons niet bij openbare betrekkingen bepalen, maar er den wensch bijvoegen, dat de Hemel over uwe geëerde personen, en allen die u dierbaar zijn, zijne overvloedige en genaderijkste zegeningen uitstorte.

Andere, echter ontwijfelbare verpligtingen hebben wij aan den Heer Bouwmeester dezer kerk. De godsdienst, die alles vereeuwigt, moge dit gedenkstuk zijner kunst in stand houden tot zijnen roem, en doe hem zelven hare hoogere glorie verwerven.

Aan de verdienstelijke Heeren Leden der Commissie, die, bij zwarigheden als eene dergelijke onderneming uit haren aard moet opleveren, eene zoo gewenschte uitkomst hebben weten te vinden, geven wij de verzekering, dat wij dit alles hoogelijk waarderen en voegen bij deze schatting onzer dankbaarheid de opregtste wenschen voor hun heil.

Allen eindelijk, die door hunne bijdragen, hunne aanbeveling, of op welke wijze ook, het vrome werk hebben bevorderd en helpen volvoeren, allen bieden wij veelvuldigen dank, en wenschen hun aandeel in 's hemels rijke belooningen.

PREEK OP BOVENGENOEMDE KERKWIJDING.

Et verbum caro factum est.
En het Woord is vleesch geworden.
Jo. 1, 14.

Het Evangelie, waaraan ik mijne tekstwoorden ontleen, werd door den H. Joannes geschreven ter bestrij-

ding van dwalingen, die reeds vroeger in het Oosten geheerscht hadden en zich ten zijnen tijde op het Christendom poogden toepasselijk te maken. De sekten namelijk, onder den algemeenen naam van Gnostieken bekend, gingen hoofdzakelijk van het denkbeeld uit, dat het stof en al het zinnelijke te boos en te verre van God verwijderd was, dan dat Hij, oneindige Geest, zich daarmede zoude inlaten Zij onthielden zich daarom, gelijk de H. Ignatius van Antiochië, des apostels eigen leerling, zegt, van het vleesch der H. Eucharistie en, wat daarvan een even onvermijdelijk gevolg was, zij loochenden de godheid van Jesus Christus. Indien immers stof en zinnen zoo verwerpelijk zijn en aan al wat goddelijk is moeten vreemd blijven, kan Hij in zijnen persoon geen godheid en menschheid hebben vereenigd. Tegen deze dwalingen alzoo verheft de H. Joannes de bazuin van zijn Evangelie, en of uit den hoogsten hemel ons het geheim des Vaders tegenstraalt, zoo is het als hij aanvangt: „In den beginne was het Woord en het Woord was bij God". Met de magtige stem der openbaring herhaalt hij en prent het in de zielen, dat Jesus waarlijk God is, Schepper aller dingen, meer dan Joannes de Dooper, onder wien deze dwaalleeraars Hem wilden vernederen, tot hij al het licht zijner verheven prediking zamenvat in de woorden, aan 't hoofd dezer rede door mij aangevoerd: „En het Woord is vleesch geworden".

Kunnen wij dan, Mijne geliefde Broeders, in het Evangelie een grondiger bewijs, een schitterender voorbeeld, een bepaalder doel aangewezen vinden der zoo innige vereeniging als er in de godsdienst plaats heeft van innerlijk en uiterlijk, van geest en stof, van verborgen

godheid en zinnelijke menschlijkheid? U over dit naauw verband, ter gelegenheid dezer plegtige kerkwijding, willende onderhouden, meende ik derhalve te moeten opklimmen tot de hooge waarheid, welke door den H. Joannes verkondigd wordt. Inderdaad, de vereeniging van het goddelijke en het menschelijke, en daarom ook van innerlijk en uiterlijk in de Kerk van den Godmensch Jesus Christus is niet iets enkel natuurlijks; het is voorwerp van ons geloof, het is bovennatuurlijk geheim; en zelfs de gansche maatschappij der Kerk, voortzetting der geschiedenis van Christus, kunnen wij als eene uitbreiding en eene volheid beschouwen van de vleeschwording des goddelijken Woords. Gij zelven, Katholieken, gij hebt u bij de opofferingen, ten opbouw van dezen tempel gebragt, geene bloote betamelijkheid, geene slechts menschelijke welvoegelijkheid ten doel gesteld: Jesus Christus zelven hebt gij willen eeren, den leeraar van alle waarheid, den eeuwigen priester naar de orde van Melchisedech (Hebr. v, 10), den uitdeeler der genaden in de H. Sakramenten. Eerst dan zullen wij dus spreken naar den geest der Kerk, gelijk het uwe godsvrucht vordert, en gij het gevoel, dat u heden bezielt, nader verklaard vinden, als wij het diep geheim, dat grondslag is des Christendoms, ook als grond beschouwen der bovennatuurlijke vereeniging van geest en stof. Ik zal daartoe mijne rede in drie deelen splitsen; want dat het Woord is vleesch geworden, toont ons aan, dat onze redelijke natuur tot eene hoogere orde is opgenomen; weshalve wij eerst die natuur zelve moeten beschouwen, voordat wij haar in hare verheffing nagaan; en daar de vleeschwording des Woords ons tevens op de verlossing uit de zonde verwijst, is het

noodig, dat wij de godsdienst in haren oorspronkelijken toestand zien, om haar beter in hare herstelling te begrijpen. Wij zullen dus de vereeniging van het geestelijke en het zinnelijke het eerst beschouwen in den mensch en in de natuur; ten tweede in Adam en in het Paradijs; ten derde in den verrezen Adam Jesus Christus en in het hersteld Paradijs der Kerk.

I.

Ook dan wanneer wij de godsdienst slechts met en naar de rede beschouwen, vinden wij zulk eene vereeniging van innerlijken geest en uiterlijke stof, dat wij de betrekkingen waarin deze maatschappij van God en menschen bestaat, reeds bij wijze van algemeene toepassing die van een vleeschgeworden woord mogen heeten. Hoe spreekt God tot ons? Hoe vormt en bestiert Hij ons? Hij doet dit, ten eerste, door de zinnelijke schepping die ons omgeeft, welker wetten en krachten wij kunnen aanwenden tot ons nut, maar geenszins vernietigen, en waarin overal zulk eene zamenstemming en orde heerscht, dat wij, gelijk de Schriftuur het menigwerf bevestigt, uit de zinnelijke dingen den geestelijken Schepper kunnen leeren kennen (Rom. 1, 20). Voor dat onafzienbare schouwspel is niemand ongevoelig; en welk een indruk ontvangen wij van 's Heeren magt en oneindige wijsheid, wanneer wij het vervaarlijk element der zee beschouwen en, naar het woord van Job (XXXVIII, 11), den trots harer golven zien breken aan het perk, dat Hij heeft gesteld; wanneer wij het oog slaan door de onmetelijke starrenkringen en de zon, gelijk David zingt (Ps. XVIII, 6), als een overwinnaar, een bruidegom zien opstaan in het Oost; terwijl wij weder overmeesterd

worden van teederheid, wanneer wij in de geringste schepseltjes, in zaadjes, die onze voet vertreedt, zijne liefderijke voorzienigheid hervinden. Kunnen wij dan God niet verstaan uit de werken zijner handen, en is deze heerlijke schepping niet eene zinnelijke toespraak, eene stoffelijke uitdrukking, een vleeschgeworden woord van God, dat ons zijne opperste volkomenheid verkondigt?

Dan nog schooner orde doet Hij heerschen in de redelijke natuur; nog bepaalder vormt en bestiert Hij ons, geeft Hij ons zijn wil te kennen door de menschelijke maatschappij, zonder welker gezag en hulp het leven voor ons evenmin te behouden als te verkrijgen is. De maatschappij kunnen wij onze moeder heeten, welke, van God met het vleeschelijk woord der rede bevrucht, ons baart, ons opvoedt en al onze vermogens volmaakt. Wat toch is het woord der rede, waardoor hier alles wordt zaamgehouden? Bemerkt het wel, Mijne Hoorderen, wij ontvangen het uiterlijk van anderen en leeren in onze kindschheid, te gelijk met de spraak, de zinnelijke gewaarwordingen, in het maatschappelijk leven bij ons opgewekt, langzamerhand overdragen op eene hoogere orde. Wij, die eenmaal van de zoetheid spraken onzer kinderlijke spijs, doen het thans van het zoet bestier der goddelijke voorzienigheid, en schrijven God zelven oogen en handen toe. En deze afhankelijkheid onzer gedachte van het uitwendige houdt niet op. Het is eene volstrekte onmogelijkheid, dat 's menschen rede zich volmaakt, indien de maatschappij, waarin zij zich als spiegelt, niet in uiterlijke orde toeneemt, en veelvuldige ondervinding verkregen wordt van de wetten dezer schepping. Zoo werkt steeds het een op het ander. Zoo hangt onze rede zelve met de uiterlijke

zinnen zamen, wordt zij door hunne bemiddeling ontwikkeld en volmaakt, en zoo vinden wij dan de groote geheimen van de godsdienst afgeschaduwd in de eindige natuur. Immers, Mijne Geliefden, dezelfde mond, waarmede wij de stoffelijke spijs onzes ligchaams vermalen, dezelfde mond is het, die in de zoo zinnelijke spraak het voedsel der waarheid vermaalt en toebereidt voor onzen geest. De H. Dionysius de Groote, de H. Athanasius en meer kerkvaderen hebben dan ook niet nagelaten op te merken, hoe in dit woord der rede een beeld gevonden wordt der vleeschwording van Gods Zoon. Zinnelijke klanken zijn het die wij uiten, die toch met de eigenlijke gedachten onzer ziel niet hetzelfde zijn, en echter is het door middel dezer stoffelijke bewegingen, door dit vleeschgeworden woord, dat wij allen altijd denken en spreken en de geest zich aan den geest openbaart. O diepte! mag ik ook hier met den apostel uitroepen, hoe groot is de wijsheid en hoe onnaspeurlijk zijn de wegen der wetenschap Gods! (Rom. XI, 33.)

Maar, Mijne beminde Hoorderen, indien nu God overal zoowel uiterlijk als innerlijk tot ons spreekt, indien Hij jegens ons het zinnelijke als middel gebruikt, zullen wij dan van onzen kant naar eene andere orde omgaan met Hem? Indien de mensch in zijne gedachte, in den diepsten grond van zijn wezen en waarnaar wij hem in al zijne ontwikkelingen moeten beoordeelen, op het naauwst vereenigd is met het stof, hij zonder de orde der zinnen, der natuur, der uiterlijke maatschappij zelfs geene rede bezit, zullen wij hem dan in de godsdienst ontzeggen, tot de meest mogelijke verheffing van zijnen geest het zinnelijke aan te wenden? In de godsdienst, waar hij door

vereeniging met zijnen Schepper zijn geheele wezen moet volmaken, waar hij denken en leeren denken, beminnen en leeren beminnen moet, zullen wij hem daar gebieden, zijne ziel af te zonderen van ligchaam, van maatschappij en natuur en hem zeggen: Verbreek de orde, houd op mensch te zijn, want God is geest? Grooter ongerijmdheid zal wel niet te bedenken zijn. Wij zouden alsdan wijzer willen zijn dan God, en terwijl de Schepper zelf ons door middel der zinnen tot zich opwekt, een beteren weg wanen te vinden tot zijne geestelijke natuur dan Hij ons aanwijst. Of haat Hij de orde die Hij heeft geschapen? Neen, Mijne Hoorderen, het kan aldus onmogelijk zijn. Ook het inwendige woord onzer aanbidding moet, opdat het levendig en Gode waardig zij, maatschappelijk zijn, moet zich verzinnelijken en vleesch worden. De zinnen, wél aangewend, boeijen en verheffen onze aandacht, wekken het gevoel op; de maatschappij vermenigvuldigt onze krachten en al wat wij vereenigd doen, doen wij beter; daar wij dan God niet met te groote inspanning onzer vermogens kunnen vereeren, wordt daartoe uiterlijke vereeniging en aanwending van allerlei zinnelijke hulpmiddelen pligt Zijn wij daarenboven niet gehouden, aan anderen te doen blijken, hoezeer wij God eeren en beminnen, hen aan te moedigen dit eveneens met ons te doen? Voegt er bij, dat wij God ook de hulde schuldig zijn van dit ligchaam, dat Hij geschapen, van al het goede, dat Hij ons in deze wereld geschonken heeft. Ook om deze redenen kan de godsdienst niet uiterlijk, niet openbaar genoeg zijn.

Hoemeer wij het beschouwen, hoemeer de overtuiging zich in ons vestigt, dat wij in geen ander woord kun-

nen spreken tot God dan waarin God spreekt tot ons; en zoo Hij ons zijne waarheid en wil te kennen geeft door middel der zinnen, der maatschappij en der natuur, ook wij al deze stemmen tot zijnen lof moeten vergaderen, opdat al het geschapene, hetwelk, met den mensch daaronder begrepen, vleesch-wording is van het goddelijke woord, in deszelfs volheid terugkeere tot Hem die het heeft voortgebragt.

Vergeten wij echter niet, dat wij slechts bij wijze van toepassing aldus spreken. Hetgeen wij zagen is slechts de orde der redelijke natuur, waarin waarheid en vleesch nog tot die eenheid niet zijn verheven; waarin slechts eene figuurlijke vleeschwording, eene figuurlijke spijs van het woord, niet dan eene verafgelegen schaduw van het godsdienstig huwelijksgeheim te vinden is. Laat ons daar thans binnentreden en de vereeniging van het geestelijke en het zinnelijke in de bovennatuurlijke godsdienst beschouwen.

II.

In de geopenbaarde godsdienst, waarin wij naar het getuigenis van de H. Schrift Gods natuur deelachtig worden (II Petr. I, 4) en geroepen zijn om Hem van aangezigt tot aangezigt te aanschouwen (I Cor. XIII, 12); in deze persoonlijke maatschappij met God, waarin de Vader tot ons spreekt in zijnen Zoon (Hebr. I, 2), en de Heilige Geest, die de eenheid is van beiden, ook ons door den band zijner liefde met God en met elkander vereenigt; in deze orde des geheims, daar voorzeker moeten wij God ook in geest en in waarheid aanbidden. Maar wij zouden een onwaardig, ja een God onteerend

denkbeeld van dit hemelrijk voeden, indien wij waanden, dat tot aanbidding in geest en waarheid geene zinnelijke middelen gevorderd zijn; indien wij veronderstelden, dat deze naauwere omgang van God met ons en van ons met God minder uitwendig bemiddeld is, en daarin eene vaneenrijting van in- en uitwendig, van ons en de natuur en de maatschappij plaats heeft. De bovennatuurlijke waarheid, Mijne Geliefden, is niet in strijd met de rede; de orde der oneindige liefde, waardoor God zelf ons opneemt in zijnen schoot, is geen werk van scheuring en vernietiging des schepsels, maar de hoogste vereeniging, de verheerlijking en, om met de kerkvaders te spreken, de vergoddelijking onzer menschelijke natuur en derhalve van alles wat tot die natuur behoort. Het oneindig Woord der openbaring, het zij nog eenmaal gezegd, is geen woord onzer gedachte, dat wij van de bestaande orde kunnen aftrekken, opschrijven en lezen in een boek, maar de levende uitdrukking van Gods oneindig wezen, de glans van 's Vaders heerlijkheid, de vorm zijner zelfstandigheid (Hebr. 1, 3); het is de God, die alles heeft geschapen, die daarom zijne heerlijkheid niet schenkt aan onze woorden en gedachten alleen, maar aan onze ziel, aan onzen wil, aan ons ligchaam, aan de maatschappij, ja aan het zinnelijk stof en alles wat Hij als eene voltooijing van het menschelijk wezen uit het niet heeft te voorschijn geroepen.

Wij vinden hiervan het stellig bewijs op de eerste bladzijde der Schriftuur. Wij zien daar Adam in zijnen oorspronkelijken staat van regtvaardigheid en heiligheid. Zijn geest is verlicht met hemelsche waarheid, zijn onschuldig hart bezield van de reinste liefde; van zijnen

wil hangt het lot af des menschelijken geslachts, en waren wij niet te gelijk anders onderrigt, wij zouden voor dien koning van het rijk des geestes het hoofd buigen als voor eenen God. Was dan zijne verheven ziel, opdat zij in geest en waarheid aanbidden zou, meer van het ligchaam gescheiden? Volstrekt het tegendeel had plaats: de vereeniging dezer bestanddeelen van ons wezen was veel naauwer. Het ligchaam, dat der ziel tot middel moest dienen, moest ook deelen in hare verheffing. Het was onsterfelijk. Aan deze hoogere eenheid beantwoordde al het overige. Zij kon niet heerschen in den mensch, zoo zij niet tevens heerschte in de maatschappij om hem heen. Daarom was dan ook het huwelijk, gelijk de Zaligmaker leert, zoo niet van den beginne als Moses het den Joden toestond om de hardheid huns gemoeds (Mt. XIX, 8); maar, in weerwil dat het zich in de zinnen voltrekt, onverbreekbaar en één; en het mag onze opmerking niet ontgaan, dat deze bovennatuurlijke verheffing der eerste huwelijksmaatschappij aan een stoffelijk middel verbonden ging, wijl God vleesch nam van Adam en het vormde tot eene vrouw (Gen. II, 2 vv). Hield dan hier voor 't minste de verheffing der natuur op? Neen, Mijne Hoorderen, de oneindige God handelt ordelijk. Daar Adam door zijn ligchaam met de menigvuldige zinnenwereld in verband stond, en zijn geest, zoowel als de onze, zich niet alleen aan de maatschappelijke orde, maar ook aan die der schepping moest ontwikkelen, was de aarde zelve waarop hij woonde verheerlijkt, werd hij geplaatst in een Paradijs, van God geplant, en waarin wonderbare boomen, die des levens en die der kennis, groeiden; geheimvolle krachten bezielden het stof. Eindelijk was de mensch met

God en het geestendom in eene tevens zinnelijke betrekking: God sprak tot hem; God, gelijk wij lezen, bragt de dieren voor hem, gaf hem het zeer uiterlijk gebod, niet te eten van den boom der kennis; de geest des afgronds, Satan, verscheen in zinnelijke gedaante, en die Adam, welke, naar de opmerking van den H. Augustinus, in zijnen val nog zijne grootheid te kennen gaf en zondigde uit maatschappelijkheid en overdreven zucht naar goddelijke wetenschap, hij stortte met zich het menschdom in het verderf door het eten van eene vrucht.

Kan de bovennatuurlijke vereeniging van het zinnelijke met den geest ons in hare omvatting duidelijker worden voor oogen gesteld? Overal zien wij het bemiddelend stof te gelijk met ziel en geesten wonderbaar verheerlijkt, en het woord der openbaring niet slechts door het geloof heerschen in Adams verstand, maar in zijnen wil, in zijn ligchaam, en zien wij het door de gansche orde heen verzinnelijkt en vervleescht. Ik weet, dat ongeloovigen in hunne halve wijsheid, dat is wel de grootste dwaasheid, de geheele geschiedenis van het Paradijs verklaard hebben voor louter zinnebeeld en figuurlijk verhaal. Voor hen is dat mogen eten en niet eten figuur, is de zinnelijke verschijning van God en den helschen vijand, is de zonde, die wij door Adams vleesch erven, en helaas! is Jesus Christus zelf, door wiens vleesch wij het leven terug-erven, niet dan zinnebeeldige voorstelling, niet dan louter fabel en figuur. Onzalige verloochenaars van mijnen God en Zaligmaker! wier herinnering onze blijdschap stoort, kinderen van dien hoogmoedigen Satan, aan welks bestaan gij niet meer gelooft, verklaart het mij dan, welke de vereeniging zij van ziel en lig-

chaam; hoe stoffelijke klanken van den mond gedachten kunnen voortbrengen in den geest en, zoo gij niet met het gedierte meent te zullen sterven, hoe gij zelven zijt geboren, en het zinnelijke huwelijk eene onsterfelijke ziel kan doen ontstaan. Zoo gij mij deze werkingen des stofs op het geestenrijk uitlegt, alsdan zal ook ik u het geheim verklaren van het levengevende vleesch, van het hoogere woord en het huwelijk van God en menschen. Wij gelooven! Wij gelooven aan eene hoogere orde. En dit eenmaal vastgesteld, kunnen wij het ook niet anders denken dan dat, gelijk wij zagen, wanneer de geest wordt verheven, ook het stof, 'twelk hem tot middel dient, in die verheffing deelt; dewijl de Schepper, die zich met zijn schepsel, het oneindig voorbeeld, dat zich met zijn afbeeldsel vereent, daarin de wet niet vernietigt, welke Hij zelf heeft gesteld, maar haar handhaaft, haar volmaakt en tot eene hoogere eenheid verheft. Slechts het kwaad der zonde, niet God, brengt scheiding voort, en eerst toen Adam viel en hij zich scheidde van God, toen had scheuring en verdeeling plaats; toen scheidde zich de wil van de rede, het ligchaam van den geest, de man van de vrouw, de aarde zelve van den mensch, aan wien zij, met vloek beladen, distelen en doornen voortbragt, en toen plantte Adam door het vleesch geene regtvaardigheid en eenheid met God, gelijk hij zou gedaan hebben, maar de scheiding der zonde in al zijne nakomelingen voort.

Hier ontstaat de dringende vraag, of nog die scheiding duurt; of ons verstand niet weder verlicht, onze wil niet weder met genade bezield is en, daar God altijd ordelijk handelt, bij gevolg het zinnelijke stof, weder met zegen

bevrucht, tot middel dient aan hooger geest en leven. Dit is het wat in ons laatste deel ter behandeling overblijft.

III.

Van Adam afgestamd, hebben wij het bewustzijn, dat ook wij in zekere tweespalt met ons zelven leven. Wij gevoelen eene andere wet in onze ledematen, en wie, die een oogenblik toeluistert, hoort het bruischen niet van den afgrond aller driften! Wie zijn wij dan? Zijn wij dan nog van God gescheiden en zal onze godsdienst voortaan gelegen zijn in dit te erkennen? in eene wanorde, waardoor de geest zich scheidt van de zinnen, van de natuur, van eenheid en maatschappij? Maar waar is dan Jesus Christus? en, vraagt het aan uwe harten, beminnen wij Hem niet? Heeft Hij den H. Geest niet gezonden, den Geest aller vereeniging? O, God verhoede, Mijne Hoorderen, God verhoede, dat wij een oogenblik twijfelen, of onze geest weder met Hem vereenigd is en het vleesch daartoe als middel strekt. Wij zouden, met dit te ontkennen en de zinnen te verwerpen, beweren, dat de zonde, de scheiding, hare boosheid nog heerscht in de godsdienst zelve, dat wij niet zijn hersteld geworden, en onvermijdelijk in de loochening van onzen Verlosser moeten vervallen. Geloofd zij de Vader van onzen Heer Jesus Christus! wij zijn verlost, de uitersten zijn weder één gemaakt; alles is het onze, wij van Christus, Christus van God. (I Cor. III, 22.) Het is deze strijd zelf, dien wij te voeren hebben, waaruit wij kunnen leeren, dat God, ten einde ons nog meer te verheffen, zich nog oneindig dieper tot ons heeft afgelaten en daarom nog meer geschikt naar onze zinnelijke natuur. Gewis, er rijzen duisternissen op

in onzen geest, maar wij gelooven; er verlevendigen zich booze neigingen in onzen wil, maar wij beminnen en kunnen alles in Hem die ons versterkt (Philip. IV, 13); het vleesch weerstreeft aan onze bereidvaardigheid (Mt. XXVI, 41), maar niettemin ons ligchaam is een tempel van den H. Geest (I Cor. VI, 19), en het stof der aarde, waarvan de vloek is weggenomen, zucht in barensnood van verheerlijking en smacht naar het uur der verschijning van de kinderen Gods (Rom. VIII, 21 vv.). Waarom nog die worsteling? waarom nog die overblijfselen der zonde?

Omdat God in onze herstelling zelve zich met aanbiddelijke orde rigt naar onze ontwikkelende natuur; omdat Hij door zijne genade onze vrijheid niet het minst beleedigend geweld doet; omdat Hij wil, dat wij, nog meer bevoorregt en verheven dan anderen, met Hem zullen zegevieren over het kwaad en de aanvechtingen der zonde. Welk eene grootheid, te strijden en te verwinnen met Jesus Christus! zelven in ons ligchaam zijn lijden te voltrekken, er zijne verrijzenis in te bewerken, in om te dragen en, schoon zelven sterfelijk, zijne onsterfelijkheid te veroveren. Ziet, roept de H. Chrysostomus uit, ziet de magt der genade van Christus. Adam viel, toen hij nog geen sterfelijk ligchaam had, en gij, schoon gij een den dood vervallen ligchaam hebt ontvangen, gij zult gekroond worden; indien de zonde heerscht, is dit niet hare magt, maar uwe eigen traagheid.

Hoeveel duidelijker wordt ons nog deze aflating van God, indien wij het geheele plan der verlossing van het begin der wereld af overschouwen. Daarin heerscht zulk eene teedere zorg, zulk eene wijze voorziening, zulk eene

onbegrijpelijke zoetheid der liefde, dat niet de mensch God, maar God den mensch schijnt te dienen en de dwaling dergenen ons eenigzins begrijpelijk wordt, die de godsdienst aanzien voor bloote ontwikkeling van menschelijke vermogens.

Vierduizend jaren, vierduizend lange jaren heeft God de wereld voorbereid, om het plan zijner barmhartigheid te voltrekken. Zoo alomvattend was de orde waarin zich alles zou herstellen, zoo behoedzaam was zijne oneindige liefde, om de wetten die Hij maakte, om wat er nog goeds was in zijn zondig schepsel niet te beleedigen. Eindelijk brak het eeuwig oogenblik aan! Uit den schoot zijns Vaders nedergedaald, nam het Woord de menschelijke natuur aan in den schoot der Heilige Maagd Maria. En, o liefde! o alles overstelpende goedheid en genade! die oneindige God, ons in alles gelijk geworden behalve de zonde (Hebr. IV, 15), heeft als sprakeloos kind geschreid, als jongeling gezworven, is voor ons gekruist, ten derden dage verrezen van den dood en, terwijl Hij zijne leerlingen zegende, in heerlijkheid opgeklommen ten hemel.

En nu zal de godsdienst van Jesus eene onnatuurlijke wanorde zijn? Nu de oneindige Geest, het licht aller geesten, is vleesch geworden, nu zullen wij, om in geest te aanbidden, geen zinnen in de godsdienst meer gedoogen! Nu Hij zelf de menschheid, en daarin al wat menschelijk is, heeft geheiligd, nu zal de godsdienst niet de volheid zijn onzer natuur! O mijn God en Verlosser! is dan de hemel zelf geen geest en waarheid meer? Daar toch zullen wij, eenmaal opgestaan uit de aarde, U in ons en in uw vleesch aanschouwen en beminnen! Neen, Be-

minde Christenen, dat wij in geest en waarheid aanbidden, bestaat niet daarin, dat geen vleesch tot middel dient; maar dat wij, bij het ophouden der figuren, aanbidden in de oneindige waarheid Jesus Christus; dat Hij in ons den Geest der liefde heeft gezonden, waarmede Hij zelf den Vader bemint, opdat wij Hem, den vleeschgeworden offeraar en offerande, zouden medeofferen aan zijnen God en onzen God, aan zijnen Vader en onzen Vader. En zoo iemand, ter verwerping van die eenheid der liefde, ter verloochening der heerlijkheid aan het vleesch geschonken, nog zegt: God is geest en moet in geest aanbeden worden: ik zal er bijvoegen: God is vleesch en moet ook aanbeden worden in de zinnen. Indien dan, gelijk het eene onloochenbare waarheid is, onze hulde moet overeenkomen met de natuur desgenen aan wien dezelve bewezen wordt: welaan, wij aanbidden eenen God, die is mensch geworden, die een stoffelijk ligchaam heeft als wij, en die in dit vleesch en bloed dat wij dragen, boven alle engelen, serafijnen en geestenkringen des hemels gezeten is aan de regterhand zijns Vaders.

Aan dezen tweeden Adam, het is tijd, dat wij het belijden, Beminde Broeders, aan dezen tweeden Adam beantwoordt alles in het Paradijs der Kerk. Gelijk Hij zelf ook uiterlijk gekomen is, zoo heeft Hij uiterlijke menschen gezonden om aan alle volken te prediken. Zoowel als Hij in het stof zijns vleesches de vijandschap vernietigd heeft (Eph. II, 14), doet Hij in de H. Sakramenten het stof op nieuw tot middel van geest en genade verstrekken; Hij herplant den boom des levens, schenkt ons in het Allerheiligste Sakrament zijn eigen vleesch en bloed, opdat wij aan zijn ligchaam en daar-

door aan zijne godheid deelachtig worden. Ach, wat zullen wij dan nu niet wedergeven aan Hem, die zich zelven in al zijne heerlijkheid heeft geschonken! Nu vooral moeten wij Hem ook uiterlijk dienen; want ons ligchaam is niet ons ligchaam, het is het zijne: vleesch zijn wij van zijn vleesch en gebeente van zijn gebeente. Nu moeten wij Hem vereenigd dienen; want hoe velen ook, wij allen hebben maar één ligchaam, die van één brood eten (1 Cor. X, 17). Nu moeten wij door de hulp der zinnen de zinnen overwinnen, Hem aanbidden in zijne verborgenheid en door eene heldendaad van geloof, als toen Hij, zijne godheid verbergend, Jerusalem introk, Hem palmen zwaaijen en het Hosanna toezingen.

Bedenkt gij het, Katholieken, o bedenkt gij, wat het zij, dat ons in het H. Sakrament niet eene spijs die vergaat, niet een sterfelijk woord der rede wordt in den mond gelegd, maar het oneindig Woord Gods, waarin wij eenmaal den Vader zullen kennen, en hemel en aarde op nieuw zullen verheerlijkt worden? O dan zult gij begrijpen, waarom wij zullen verrijzen, waarom het huwelijk weder volmaakt en onverbreekbaar is; waarom de Kerk niet slechts de innigste levensbewegingen onzer ziel, maar ook ons ligchaam heiligt, over alle stof den adem doet gaan van haar gebed en zelfs het gesteente kan zegenen. Gehuwd aan den Schepper aller dingen, Bruid van Jesus Christus, bezield van de orde des oneindigen levens, grijpt zij dat gevallen stof weder aan en schept door hare Sakramenten, hare hoogst maatschappelijke eenheid, hare instellingen, hare plegtigheden, hare zegeningen en gebruiken, gelijk de groote Tertulliaan zegt, een Paradijs om ons heen. Paradijs, zonder hetwelk het

goddelijk woord der waarheid evenmin verstaan, genoten en behouden kan blijven als het eindig woord der rede zonder eindige maatschappij en eindige natuur. Zij is het, die deze natuur voor ons weder verhoogt, er het woord der verlossing in doet lezen en er de hereeniging van Schepper en schepping in toont. In den winternacht viert zij 's Heeren komst op deze aarde in den nacht onzer zonde; bij de herlevende lente zijne verrijzenis uit het graf; bij het blaken van het hoogere zonnevuur de vlammende nederdaling van den H. Geest, en hielden geene dierbare pligten haar tegen, zij zou niet binnen tempelwanden haar eeuwig bruiloftsfeest beperken; zij zou de velden zegenen, kruisen planten langs de wegen, van alle klokkentorens en gebouwen, waarop zij het teeken des heils heeft verheven, den luiden roep doen gaan van hare aanbidding, overal de verrijzenis verkondigen des Verlossers, in wien, zegt de H. Ambrosius, hemel en aarde verrezen is, overal toonen te zijn hetgeen zij waarachtig en noodzakelijk is: het hemelrijk op aarde, het begin der verheerlijking, het voorspellend afbeeldsel der toekomstige vernieuwing aller dingen in Jesus Christus.

Deze geest, dien God in haar bewerkt en onderhoudt, is onverdelgbaar, en indien men haar nog eenmaal alles ontroofde, o zij zou, indien zij dan niet anders had, takken en bladeren nemen van het geboomte, kleederen trekken van het ligchaam, om die te werpen voor de voeten van haren Redder en Bruidegom des bloeds. Dezen geest hebben de heidensche dwingelanden van het Oude Rome met de gruwzaamste vervolgingen niet kunnen verdooven, zoo min als de waarheid waarvan hij uitging en leefde. De schitterendste blijken vinden wij hiervan in de

Kerkelijke Geschiedenis; niet slechts rezen waar het kon schoone tempels op, maar wat zij konden bragten de arme Christenen bij, om hun altaar op het kostbaarst op te sieren. Om u een voorbeeld te noemen, wij lezen in de Akten van eenen Romeinschen Proconsul van Afrika, dat, in de hevige vervolgingen daar te lande onder keizer Diocletiaan, aan de Christenen van Cirtha uit een huis, waarin zij heimelijk de godsdienst verrigtten, ontroofd werden twee gouden, zes zilveren kelken, zes zilveren kannen, een zilveren wierooksvat, een groot aantal zilveren kandelaren, een nog grooter aantal lampen van hetzelfde metaal; kortom, een schat van kostbaarheden zoo groot, als met welker bezit zich thans vele gemeenten niet mogen vleijen. Dit, Mijne Hoorderen, dit waren de Christenen, aan wie Celsus en nog later Juliaan gewoon waren armoede en onwetendheid te verwijten. En zoo dit in de vervolging en in eene kleine stad van Numidië gevonden werd, kunt gij opmaken, welke de kerkpracht moet geweest zijn, nadat Constantijn het Christendom vrij verklaard en zelf, anderen ten voorbeeld, aan de nieuwe kerk van Constantinopel de rijkste geschenken aan gouden en zilveren vaten en kleederwerk gedaan had. Ook verhaalt ons de geschiedenis in het leven van den H. Abraham van Edessa, dat de heidenen zich in de Christen kerken begaven uit nieuwsgierigheid, om al de kostbare pracht, waarmede zij versierd waren, te bewonderen.

Deze geest is dan ook niet ondergegaan, toen eeuwen later de woeste volken van Asië alles overstroomden. Zij zelven werden er van vermeesterd, en dezelfde geest was het, die Europa met de heerlijkste kunstgewrochten overdekt heeft, dikwerf meer dan eene eeuw deed besteden

aan het opbouwen eener kerk, en aan alle steden en velden de uitdrukking gaf van ons geloof.

Deze geest heeft nimmer opgehouden en bestaat nog. Ik herken hem, Mijne allerliefste Broeders, dank zij Jesus Christus! in uw midden. Deze tempelwanden verkondigen mij uw geloof; getuigen mij, dat gij Hem bemint, die voor ons is mensch geworden, ons spijst met zijn vleesch en bloed, die niet ophoudt den Vader voor ons te bidden, opdat de Vader ons in Hem beminnen moge en wij in Hem den Vader. O hoe verblijden wij ons, hoe dank ik u uit al mijn hart, en welk eene vreugde hebt gij veroorzaakt aan degenen die hier Gods Kerk besturen, dat gij Hem deze woonplaats hebt willen bereiden; dat er, terwijl Jesus Christus wordt verloochend, [door uwen ijver een te waardiger heiligdom rees, om Hem te belijden en te verheerlijken.] O moge Hij die uwe opofferingen kent, die ze geteld heeft en gewogen, uwe overgroote belooning zijn! Hier zult gij dan zijne waarheid hooren verkondigen, zijne feesten vieren en als zijne geschiedenis doorleven; hier uwe kinderen zien geteekend in het water, gesterkt in den H. Geest, gevoed met de spijs des hemels en zich voor het altaar vereenen; hier zelf uwen troost, uwe rustplaats vinden en de zoete nabijheid smaken van uwen God. En dan ook, als uwe asch zal rusten onder het kruis, zal deze plaats u nog niet vreemd zijn; zullen uwe Katholieke broeders hier vergaderen om voor uwe zielen te bidden, of gij zult het voor hen doen; want degenen die in Jesus Christus zijn, het oneindige Woord, opgestaan uit het graf, en dat hemel en aarde omvat, zij scheiden nimmer vaneen. Komt, Mijne Zeergeliefden, komt, laat ons in het leven-

dig gevoel onzer blijdschap over hetgeen wij met de hulp van Gods genade hebben volbragt, nedervallen en Hem de opdragt van al onze pogingen doen.

Nooit volprezen Verlosser aller menschen, wij belijden, dat Gij hier tegenwoordig zijt; maatloos is uwe liefde, want Gij geeft U zelven aan ons met al de heerlijkheid die Gij bezat voordat de wereld werd. Neem haar weder op in den schoot des Vaders en maak ons hier tot uwe huisgenooten en medeburgers uwer Heiligen. Waarlijk, Gij hebt het hemelrijk op aarde gesticht. O dan Heilige Moedermaagd Maria, Heilige Josef, onze Patroon, alle Engelen en Heiligen, werpt dan uwe kroonen af en valt den God, dien gij aanschouwen moogt, te voet. En Gij, vleeschgeworden Woord, God der eeuwige verzoening, sla een genadig oog op ons neder in dezen nieuwen tempel. Wij hebben naar ons best vermogen getracht dien U waardig te maken; wij hebben de een meer, de ander minder toegebragt, maar allen zonder onderscheid gedaan wat wij vermogten. Neem dien dan aan als een offer dat wij U bieden, en verhoor onze beden. Zend uwen genaderijken zegen af op den Hoogwaardigen Bisschop en deze Geestelijkheid, op onze tijdelijke overheden, waaraan wij zooveel dank en verpligting schuldig zijn. Vooral bidden wij U voor den Eerwaardigen Herder, dien Gij door het van U aangesteld gezag ons hebt geschonken. Beloon hem voor den arbeid, dien hij ter uwer eer heeft ondernomen en op dezen dag volbragt; en Gij die hem door alle moeijelijkheden hebt heen geleid, verlaat hem ook nu niet met uwen zegen. Schenk hem uwe genade, zonder welke wij niets kunnen, opdat hij deze gemeente als een levenden tempel meer en meer opbouwe,

en Gij, Heer Jesus Christus! in ons volmaakt wordet. Wij bidden U ook voor zijnen waardigen ambtgenoot en medehelper, die, als hij, zich aan het heil onzer zielen heeft gewijd. O hun heil is ons heil en ons heil het hunne. Wij bidden U voor allen die hier tegenwoordig zijn; ja, geef, o God van liefde, dat als het uur zal gekomen zijn, waarop Gij, die ons leven zijt, verschijnen zult, wij dan allen, allen, met U verschijnen in heerlijkheid en elkander voor uwen troon omhelzen. Amen.

De Heilige Flora, Maagd en Martelares.

Aan

MISS FLORA C ..... LIVERPOOL.

Nog levendig herinner ik mij den schoonen Kerstnacht, toen gij, ongezien en in het geheim, in eene schemerdonkere kapel, midden in den nacht, in de diepe en plegtige stilte van dat indrukwekkend uur, uwe eerste H. Communie hebt gedaan. Weinige dagen daarna — ik weet niet, of het ook u nog voor den geest staat — was ik wederom in uw bijzijn. Uwe beide zusters, Lilly en Alice, toen óók kortelings uit het Anglikanisme tot de H. Katholieke Kerk overgegaan, waren er bij. Toen verhaaldet gij mij, naar aanleiding der nieuwe namen, u bij het Doopsel toegelegd, terwijl gij toch zoo gaarne ook dáárin uwen liefelijk naam Flora hadt behouden, dat gij wist: „er bestaat toch eene Heilige Flora." Ik meende dit ook, doch kon er u toen geen voldoende zekerheid van geven. Thans weet ik meer. Zoekende en ronddwalende in overoude folianten, vond ik haar leven, hoog merkwaardig, beschreven door een uitstekend priester, die haar en hare moeder in persoon had gekend,

die haar had gesproken, wiens hand zegenend op haar hoofd had gerust.

Het is voor mij eene groote vreugde, u deze aandoenlijke en bemoedigende levensgeschiedenis over te zenden. In het Hollandsch bewerkt, zal mijn geschrift in Liverpool onverstaanbaar zijn voor ieder ander tot wien het niet gerigt wordt, en dit is in uwe omstandigheden van aanbelang. Ik hoop innig, dat deze taal nog niet zóó geheel uit uw geheugen zal zijn gewischt, dat de zin der woorden niet door u zou begrepen worden.

Voordat ik begin en den priester zelf laat spreken van wien ik u boven verhaalde, moet ik eenige woorden ter inleiding schrijven, opdat het leven dezer heilige jonkvrouw u des te volledíger in alle omstandigheden voor den geest sta.

Haar vaderland was het schoone Andalusië, het zuidelijkste gewest van Spanje, waar de donkere druif tusschen de wijngaardbladeren gloeit, gekoesterd door de warme zon van het zuiden, waar de oranjeboom en olijf welig tiert, en de palmen hun sierlijk hoofd ten hemel heffen. Het was in het midden der negende eeuw. Sinds honderd- en veertig jaar hadden de Mooren, uit Afrika overgestoken, de heerschappij over deze heerlijke gewesten in handen. Het Kalifaat van Cordova was door hen gesticht, en de godsdienst van Mohammed heerschte onder hunne bescherming, terwijl het Christendom met geweld werd onderdrukt In dien tijd leefde en stierf zij, een voorbeeld nalatende aan alle volgende geslachten en vooral aan u, die haren gezegenden naam moogt dragen, een des te treffender voorbeeld, omdat verschillende omstandigheden van haar leven met die van het uwe op

merkwaardige wijze overeenstemmen. Ik moet u echter doen opmerken, dat niet al hare handelingen door u behooren te worden nagevolgd. Immers bij alle overeenkomst is er ook een zeer groot verschil: gij hebt twee zusters, evenals gij zelve tot onze H. Kerk bekeerd, en wier geloof zeker door u niet mag worden in de waagschaal gesteld.

Ziehier dan het verhaal. Het zijn nagenoeg de eigen woorden van den beroemden Spaanschen priester Eulogius, zelf een Heilige en Martelaar, die, zooals ik boven reeds zeide, haar persoonlijk zeer van nabij heeft gekend [1]). De veelvuldige maar kleine verkorting en wijziging, welke zij onder mijne pen hebben ondergaan, is niet van dien aard, dat de vorm veranderd behoefde te worden: ik spreek als het ware in zijnen naam

Moge dit geschrift u aangenaam zijn, en u vreugde en kracht geven op uwen niet gemakkelijken levensweg.

Goeden moed; het hart omhoog!

I.

Flora (welke naam, zooals u bekend is, bloem beteekent) bloeide in schitterende schoonheid van ligchaam, maar veel bloeijender nog was zij door hare innerlijke gesteltenis. Zij hàd eene Christen moeder, uit een edel geslacht geboren, uit het dorp Ausiniano, dat acht mijlen westwaarts van Cordova ligt. Haar vader was een heiden, en kwam uit Sevilla. Ik weet niet, bij welke gelegenheid beiden hunne geboorteplaats hadden verlaten en naar Cordova waren komen wonen.

---

1) *S. Eulogii Martyris Memoriale Sanctorum.* Lib. II. C. VIII. Bij De la Bigne, *Magna Bibliotheca veterum Patrum.* IX, 239—243.

Flora was het laatste kind harer ouders. Haar vader stierf, en daarna werd zij onder de trouwe voogdij van hare moeder opgevoed. Die goede moeder onderwees haar in de waarheden van het Christelijke geloof, en het vereerenswaardige meisje nam, van haar teederste jeugd af, deze vrome onderrigting in zich op, en stichtte in het binnenste van haar gemoed een heilig altaar, om daar voortdurend aan Christus het offer harer goede werken op te dragen. Van hare eerste kindschheid af ontzegde zij zich de ijdelheden der wereld, en versmaadde, door hemelschen dauw gevoed, al wat anders het kinderlijke hart tot zich trekt. Toen ik eens naar hare moeder was gegaan om iets te weten te komen aangaande het begin van haren levenswandel, zeide die moeder zelve mij: „In waarheid, van haar vroegste jeugd af heeft mijne dochter de liefde tot Christus in hare ziel opgenomen, de zucht naar wereldsche vermaken voortdurend veracht, en er zich steeds op toegelegd, in haar hart de dingen Gods te betrachten. Dit was zóó sterk, dat zij in hare kindschheid reeds heimelijk een zaligen vastentijd hield. Want als ik haar in de dagen der veertigdaagsche vasten, omdat zij nog zoo klein was, op het gewone uur van den maaltijd te eten gaf, deelde zij dit stil aan de armen uit. Zij deed dit dag voor dag, en de grootste helft van de vasten was reeds voorbij, eer die verborgene godsvrucht van het kind door eenige omstandigheden uitkwam. Tegen haar zin beproefde ik toen haar overdag te doen eten, opdat zij toch niet aan zwakte lijden zou, voordat zij volwassen was; maar ik kon haar niet tot eten krijgen dan laat op den dag, en door gedurige aansporing. Zóó verkreeg die verkoren Bruid van Christus toch haren wensch."

Hare moeder zorgde voor haar met onbezweken waakzaamheid, en zag, dat zij zich in alle dingen aan Christus hield; derhalve durfde zij van dien tijd af de vrome verlangens van haar dochter niet meer weêrstreven. Het meisje legde er zich op toe, aan God alleen te behagen, en hield, als eene voorzigtige volgelinge van het Evangelie, de woorden van Christus in het oog: „Zoo wie mij liefheeft, die zal mijne woorden bewaren, en mijn Vader zal hem liefhebben, en wij zullen tot hem komen, en eene woonplaats bij hem maken." Door dat hemelsche voorschrift op te volgen bereidde zij in haar binnenste eene verblijfplaats voor de Allerheiligste Drievuldigheid, en verkreeg dat deze dagelijks tot haar kwam. Zij wenschte, dat wat in het geheim werd betracht, steeds overvloediger tot liefde van Christus mogt strekken, en verheugde zich door godsvrucht eeuwig aan Christus toe te behooren. Doch zij durfde niet voortdurend aanwezig zijn in de vergadering der geloovigen, omdat zij een broeder had, die een aanhanger was van den valschen godsdienst, en die voortdurend hare gangen bespiedde. Zij verliet derhalve haar huis en ging met hare zuster op de vlugt, zonder daarvan iets aan hare moeder mede te deelen.

Toen beiden nu op veiliger plaatsen te midden der Christenen verbleven, bestreed haar broeder, om harentwil, de Kerk van Christus met woede, bragt eenige geestelijken in de gevangenis, en vervolgde overal de vereenigingen van Godgewijde vrouwen. Dit kon Flora niet lijden. Zij en hare zuster zagen die vervolging en oordeelden, dat het iets onedels was, indien zij in veiligheid waren, terwijl de Kerk Gods zooveel leeds verduurde. Derhalve keerde Flora, wetende dat zij door God tot

zulken strijd was uitverkoren, openlijk naar haar huis terug, en zeide: „Hier ben ik nu, die gij zoekt, hier te midden van u allen ben ik, om wie gij de uitverkorenen Gods vervolgt. Ik ben onbevreesd, ik geloof in Christus, ik behoor tot den Katholieken godsdienst; ik draag het teeken des kruises, en leg mij toe op alle oefeningen van godsvrucht. Beproeft nu, of gij deze belijdenis kunt verzwakken, of gij mij mijn geloof door wreede pijnigingen kunt ontrukken, en of gij mij van Christus af kunt scheiden. Voor zijne liefde heb ik besloten, met een dankbaar gemoed alles te verdragen, wat mij een onbuigzaam regter als straf opleggen zal. Gij zult ondervinden, geloof ik, dat ik in de pijniging met nog krachtiger volharding, dan nu in deze eerste zamenkomst, Jesus belijden zal."

Toen haar broeder, die booswicht, dit had gehoord, trachtte hij haar met vleijende redenen, en somtijds met slagen en bedreigingen, van haar voornemen af te brengen. Maar hij zag, dat zijne pogingen niets wonnen, en dat hij nutteloos werk deed Toen sleepte hij haar voor den regter, en zeide: „Regter, deze zuster is het laatste kind mijner moeder. Met mij te zamen volgde zij met eerbied de plegtigheden onzer wet, en betoonde altijd de verschuldigde trouw aan den dienst van ons geloof. Maar de Christenen hebben haar voortdurend geprikkeld en aangezet, en gemaakt, dat zij nu onzen Profeet verloochent en onzen dienst verfoeit. Door verleiding hebben zij haar er toe gebragt, om te gelooven dat Christus God is."

De regter ondervroeg haar, of de aanklagt van dien beschuldiger, haar broeder, waar was. En toen verloo-

chende zij terstond haren goddeloozen broeder, en betuigde dat zij nooit den Mohammedaanschen eeredienst had gekend. Zij vervolgde: „Christus heb ik beleden van mijne kindschheid af; in zijne leer ben ik onderwezen, in Hem geloof ik als in God; Hem heb ik de maagdelijkheid mijns ligchaams toegezegd."

Naauwelijks heeft de heilige jonkvrouw deze woorden gesproken, of het hart des regters wordt door eene onmenschelijke woede ontstoken Hij zint op den dood der martelares, laat haar door twee dienaars aan de handen vastgrijpen en uitstrekken, en slaat haar met vreeselijke geeselslagen op het hoofd, zóó lang, dat het gebeente van haar schedel bloot ligt, van haren en huid beroofd. Dat jonge meisje, maagd en martelares, blijft standvastig in hare belijdenis. Half levend, ja, bijna bezweken, wordt zij door den regter aan haar goddeloozen broeder overgegeven, met de vermaning haar geneesmiddelen toe te dienen, haar in de Wet te onderrigten, en dan weder vóór hem te brengen, als zij zich niet bekeerde.

Zij wordt daarop naar huis geleid. Die ellendeling, eer een vijand dan een broeder, geeft haar aan de dienstmaagden over, om haar door koesterende zorgen en woorden te verlokken. Alleen versterkt hij de kettingen en grendels van het huis met zware balken. Niemand had eenige bezorgdheid, dat zij ontvlugten kon, omdat de geheele hoeve door een ontzaggelijken muur omringd was. Toen dan nu Flora na niet vele dagen gevoelde, dat hare wonden genezen en zij hersteld was, vlugtte zij des nachts door eene schuur, die bij den hof het huis belendde, klom met Gods hulp op dien hoogen muur, en sprong daar af, naar beneden, op de straat.

Zij gevoelde volstrekt geene pijn, en begon te loopen in den donkeren nacht. Engelen leidden haar, waar de Heer wilde dat zij komen zou. Zoo geraakte zij in de nachtelijke verwarring in het huis van zekeren geloovige, en vertoefde daar eene wijl, door zijne gastvrijheid verkwikt. Vervolgens trok zij naar het schoone dorpje Ossaria van de stad Tuccitana [1]) en bleef daar met hare zuster verscholen tot den tijd, dat zij den marteldood stierf. Dáár heb ik haar gezien, ik, een zondaar, rijk in ongeregtigheden, en die hare vriendschap had verworven van het begin van haar martelaarschap af. Dáár heb ik met gevouwen handen de lidteekenen aangeraakt van dat eerwaardige en teedere hoofd, waaraan het maagdelijke haar reeds was ontvallen door de slagen der geeselroede.

II.

Nu gebeurde het op zekeren dag, dat zij in de kerk van den Heiligen Acisclus ging bidden. Het was in een tijd, dat de vervolging der Christenen hevig aan het woeden was. De jonge maagd had haar verlangen naar het martelaarschap voor Christus wederom op nieuw voelen herleven in hare ziel. Zij had nu het vaste voornemen, haar heilig geloof voor de regters openbaar te gaan belijden, een voornemen, dat getuigt van haren heldenmoed, maar dat niet anders dan door goddelijke ingeving kan worden goedgekeurd, zonder welke het al te vermetel zou moeten worden gerekend. Met dat voornemen in het hart was zij de kerk binnengetreden.

---

1) Tegenwoordig Martos, niet verre van Jaen. Ossaria is geheel in vergetelheid geraakt en kan niet meer aangewezen worden.

En zie, daar vond zij eene andere jonge vrouw, van dezelfde gezindheid, denzelfden moed, dezelfde voornemens. De beide meisjes openden elkander haar hart, en verhaalden elkander hare geschiedenis. De vriendschap was spoedig gesloten. Hare vriendin heette Maria, en was de dochter van welgestelde lieden, die ook om het geloof waren vervolgd. Zij had één broeder gehad, Walabonsus genaamd, jonger dan zij zelve, dien zij met al de teederheid eener moeder had liefgehad, en die zich voor den dienst der H. Kerk bestemde, en zelfs de H. Wijding des Diakonaats ontvangen had, toen hij als martelaar voor het geloof stierf. Zelve ook was Maria door geheel bijzondere banden met God verbonden: zij had den sluijer aangenomen in het klooster van Cuteclar [1]). Dáár had zij tot dien tijd toe geleefd, en sinds den marteldood van haar broeder met onuitsprekelijke verzuchtingen ook voor zich zelve naar die heerlijke kroon der martelaressen gesmacht, en naar het gezelschap van haar broeder in den Hemel. Toen had eene andere non van dat klooster in den droom haar broeder gezien, die haar zeide: zijne zuster Maria moest nu toch ophouden zijn verlies te beweenen, want zij zou spoedig in den Hemel tot hem komen. En van dien dag af had zij met een ongeduldig verlangen gehaakt naar den marteldood

Derhalve verliet zij haar klooster, ik zou denken op uitnoodiging van Christus, met het voornemen om naar het openbare plein te gaan, ten einde daar, evenals de overige bloedgetuigen des geloofs, hare kroon te winnen. Op haren weg daarheen lag de kerk van den H. Acisclus:

---

1) Dorp en klooster, bij Cordova, ten westen.

deze was zij binnengetreden, om te bidden, en zóó ontmoette zij aldaar, door eene verwonderlijke beschikking der Voorzienigheid Gods, de Heilige Flora.

Spoedig was er vriendschap gesloten tusschen die beide uitverkorene maagden, met dezelfde kloekmoedige voornemens bezield. Beiden knoopten een band van liefde aan, die blijken zou onbreekbaar te zijn. Zij besloten bij elkander te blijven, en om geene redenen, in geene gelegenheid, om geluk noch ongeluk van elkander af te gaan, in welke vreeselijke gevallen zij ook mogten komen.

Zóó traden zij te zamen vóór de regters. Naar ik meen, was het de H. Flora die hen het eerst aansprak: „Hier ben ik nu, uit heidensch bloed gesproten, maar eene belijderes van Christus. Reeds lang geleden ben ik door u met vreeselijke geeselslagen gepijnigd, opdat ik Hem zoû verloochenen. Uit zwakheid heb ik mij verborgen, en ben dan hier dan daar verscholen geweest; maar nu ben ik krachtig, steunende op de magt van mijnen God, en ik vrees niet voor uwen regterstoel te staan. Met diezelfde standvastigheid als vroeger belijd ik dat Christus waarachtig God is, en ik betuig dat uw gewetenlooze leeraar, de valsche Profeet, een booze echtbreker en een toovenaar is."

Daarop volgde Maria. Ook haar mond werd geheiligd door de uitstorting van hemelsche genadewoorden: „En ik, regter, ik heb onder die heerlijke belijders, die ter dood zijn gegaan uwen valschen Profeet versmadende, een broeder. Ook ik belijd met even groote stoutheid, dat Christus waarachtig God is. Ook ik betuig dat uw godsdienst en uwe plegtigheden verzinselen zijn van den booze."

Terstond geraakte de vreeselijke regter in toorn. Bij het hooren van dat woord begint hij te knarsetanden. Een schrikkelijk gehuil ontgaat zijn mond. Hij dreigt en schreeuwt, en laat de maagden in eene afschuwelijke gevangenis werpen, in het gezelschap van eerlooze vrouwen.

Dáár komen dan die Bruiden van Christus, die veeleer hadden moeten beschermd worden dan vervolgd, die altijd, van hare vroegste jeugd af, een heilig leven leidende uitgeblonken hadden door hare glorierijke kuischheid. Zij verblijven er een tijd lang, gedurende welken zij zich toeleggen op vasten en bidden, en de ellende harer gevangenis door de overdenking der hemelsche lofzangen trachten te lenigen; en toen heb ik, óók in de gevangenis, tot hare onderrigting een boek geschreven, eene *Opwekking tot het Martelaarschap* [1]), en dat aan haar opgedragen tot vertroosting en overdenking, en tot bemoediging om te volharden in den aangevangen strijd. Aan het einde van dat boekje voegde ik een gebed, geschikt voor haren strijd en voor de geheele Kerk.

Dit gebed was aldus:

„Almagtige God en Heer, die voor wie op U hopen eene ware vertroosting zijt, voor wie U vreezen een onfeilbaar geneesmiddel, voor wie U beminnen eene eeuwige vreugde, doe ons hart ontbranden door het vuur der liefde, en doordring het binnenste van ons gemoed met den geest van uwe genade, opdat wij bij magte mogen zijn, het begonnen Martelaarschap te voltooijen. Moge de gloed van uwe liefde in ons leven, de aanlokselen der zonde van

---

1) *Documentum martyrii Eulogii Presbyteri, quod in carcere positus Virginibus Christi Florae et Mariae ergastulo mancipatis dicavit.* Het is in zijn geheel te vinden bij De la Bigne IX, 309—318.

ons wijken, en de booze prikkeling der ondeugden verre wegvlieden van ons. Mogen wij, verlicht door de gave uwer genade, alle vreugden der wereld versmaden, en met zuivere gemoederen en eenvoudige smeekingen altijd U beminnen, vreezen, verlangen en zoeken. Geef ons, Heer, in de beproeving uwe hulp, want ijdel is het heil dat van menschen komt. Geef ons sterkte om dezen strijd te strijden, en sla uit Sion een blik van verlossing op ons, opdat wij, uw voetspoor volgende, den kelk des lijdens met een vreugdevol hart mogen uitdrinken. Want Gij, Heer, hebt met uwe magtige hand niet alleen uwe Israelieten verlost, zuchtende onder het juk der Egyptiërs, maar ook tot glorie en eer van uwen naam Pharao en zijn leger, midden in de zee ondergegaan, volkomen verdelgd. Geef aan onze zwakheid uwe onoverwinnelijke hulp, om in dezen kamp den vijand te weêrstaan. Verleen ons, terwijl scharen van booze geesten en menschen tegen ons opstaan, den onbedwingbaren bijstand van uwe regterhand. Houd vóór ons, tot onze verdediging, uw schild, en sta ons bij om, tot onzen dood, voor U met mannelijken moed te strijden, opdat wij zóó, door het storten van ons bloed, de schuld van uw lijden mogen voldoen. Evenals Gij zelf U verwaardigd hebt te sterven voor ons, doe ook ons zoo voor U een waardigen marteldood ondergaan, opdat wij, door het tijdelijke zwaard de pijnen der eeuwige straf ontkomen en ontslagen van de zwaarte des vleesches, mogen geraken tot U.

„Ook uw Katholiek volk, o Heer, moge zonder hindernis deel hebben aan de kracht uwer goedertierenheid. Verdedig uwe Kerk tegen de aanslagen des verwoesters, en doe al uwe priesters met de kroon van

heiligheid en kuischheid, na eene vlekkelooze bediening der heilige Geheimenissen, het Hemelsche Vaderland binnentreden, en onder hen uw dienaar Eulogius, door wiens leeringen, wij, na uwe genade, onderwezen, door wiens brieven wij geleerd, door wiens vertroostingen wij verkwikt, door wiens prediking wij bemoedigd worden. Maak hem tot een trouwen dienstknecht van U, zuiver van alle zonden, ontdaan van alle ongeregtigheid, en U dienende met onvergankelijke trouw, opdat hij, U in dit sterfelijke leven op welgevallige wijze dienende, in het toekomstige de gaven uwer goedgunstigheid waardig moge gerekend worden en eene plaats van rust, al is het eene allerlaatste, moge verkrijgen in het land der levenden. Door Christus onzen Heer, die met U leeft en regeert in de eeuwen der eeuwen. Amen" [1]).

Zóó bleven zij dan beiden standvastig in den lof van God en de Allerheiligste Maagd, en werden na eene derde aanmaning naar het openbare plein gevoerd, om te sterven. Ik zal zwijgen over de ondervraging des regters, zoowel aan beiden als aan de Heilige Flora alléén gerigt, daar ik dit reeds op eene andere plaats verhaald heb [2]). En met het oog op mijne middelmatigheid zal ik niet veel meer zeggen over haren marteldood, opdat mijn verhaal niet te lang worde.

Zij werden nu haastig naar de plaats gebragt, waar zij zouden sterven. Toen maakten zij het heilige teeken des kruises, boden haren hals aan, de heilige Flora het eerste, daarna de heilige Maria, en werden onthoofd.

---

1) *Oratio ejusdem Eulogii ad supradictas Virgines.* De la Bigne IX, 317.
2) In zijn brief aan Alvarus. De la Bigne IX, 333—334. De brief geeft echter weinig bijzonderheden.

Eerst liet men hare ligchamen daar liggen, om ze door de honden te laten verslinden of door de roofvogels verscheuren, maar den volgenden dag wierp men ze in de rivier. Het lijk van de heilige Maria, Maagd en Martelaresse, werd toen door Gods gunst in het klooster Cuteclar gebragt, vanwaar zij ten marteldood was gegaan, doch het is geheel onbekend, waar dat van de heilige Flora, Maagd en Martelaresse, gebleven is. Hare hoofden echter, beide, berusten in de kerk van den H. Acisclus.

Denzelfden dag, toen ons geboodschapt werd, hoe die verheerlijkten stierven onder de belijdenis van Christus' naam, grepen wij allen naar de wapenen van het gebed, en volbragten de None ter eere Gods. Daarna vierden wij juichende en verrukt de Vesperen en Metten, en het Misoffer daarop volgende, tot eere en glorie van onze Maagden en bevalen ons allen in hare bescherming, om door haar te worden behoed en verkwikt [1]).

Om nu de laaste hand aan deze geschiedenis te leggen, zal ik nog het volgende vermelden. Voordat die heilige jonkvrouwen stierven, beloofden zij, dat zoodra zij voor onzen Heer Christus zouden staan om hare kroon te ontvangen, zij haren Bruidegom zouden bidden, mij te verlossen uit de gevangenschap. En dit is door Gods goedheid ook zoo gebeurd. Want zij hebben den 24 November haren marteldood voleindigd, en mij den 29 daarna uit de boeijen en den afschuwelijken kerker bevrijd.

Dit geschiedde in het jaar 851, door Christus onzen Heer, die met den Vader en den H. Geest leeft in de eeuwen der eeuwen. Amen.

---

1) De la Bigne IX, 334.

Zooverre het verslag van den H. Eulogius. Na den dood van de H. Flora wist hij haren lijfgordel magtig te worden en zond dien, als een roerend aandenken, aan hare zuster, met een briefje, waarvan de bewoordingen gedurende deze duizend jaren gelukkig bewaard gebleven zijn, en hier volgen.

„Eulogius, dienaar van Christus, aan onze in Jesus Christus zeer geliefde zuster Baldegotone, groet.

„Ik moet u mededeelen, Mevrouwe en Zuster, dat onze beschermvrouw, uwe zuster Flora, in vrede haar martelaarschap voleind heeft den achtsten dag der Kalenden van December, een Dingsdag, op het uur der None, tegelijk met hare gezellin de zalige Maria, geestelijke dochter van Cuteclar, en die onder de eerste Martelaren reeds haar broeder, den Diaken Walabonsus, had vooruitgezonden. Daarom, zeer geliefde Zuster, beveel ik u aan, het hart omhoog te houden, gesteund door evenveel troost als wij, die zonder twijfel gelooven, dat zij hare plaats gevonden hebben onder de hemelingen en koren der gelukzalige maagden. Daar houden zij de palmen der overwinning alle dagen opgeheven voor den troon van het Lam en zeggen: „Waardig zijt gij, o Heer onze God, glorie en eere te ontvangen, want Gij hebt ons verlost uit de magt der duisternissen, en met het roemrijke zegeteeken des martelaarschaps overgebragt in uw Koningrijk." Gij nu, zeer Geliefde, beijver u uw leven te versieren met waardige en God welbehagelijke zeden, opdat gij in eeuwigheid met Christus moogt regeren, en deel uitmaken van het gezelschap dezer gelukzalige maagden. Verder zenden wij u, tot een aandenken aan uwe eerbiedwaardige zuster Flora, den lijfgordel, dien zij in

de gevangenis heeft gebruikt. Wees gegroet in den Heer, en bid voor ons, zeer geliefde Zuster" [1]).

Zes jaren daarna stierf Eulogius zelf den marteldood, tegelijk met eene andere Christen-maagd, Leocritia, die hij aan haren Mohammedaanschen vader had ontrukt. Hij staat in het Martyrologium Romanum aangeteekend op den 11 Maart, de HH. Flora en Maria op den 24 November.

* * *

Bekeerlinge uit het roemrijke Eiland der Heiligen, dit is alles, wat ik over uwe naamheilige heb kunnen vinden. Als ik later nog iets ontdek, dat uwe aandacht waardig is, zal ik niet verzuimen het u mede te deelen. Intusschen is het voor mij reeds eene vreugde, u met de aandoenlijke en bijna vergetene levensgeschiedenis van uwe doorluchtige naamgenoote te hebben bekendgemaakt. Moge de goede God u steunen in uw leven, u op het doornige pad naar den Hemel zoo vele rozen doen groeijen als vereenigbaar zijn met uwe hoogste kroon hierboven, alle leed voor u verzachten, en u eenmaal dien Hemel binnenvoeren waar de heilige Flora leeft. Goeden moed, en het hart omhoog; want al wat den mensch overkomt, die God bemint, dat werkt hem mede ten goede.

J. A. DE RIJK, Pr.

Seminarie Hageveld.

---

1) De la Bigne IX, 335.

HET KOOPEN EN VERKOOPEN VAN DE RELIQUIEËN DER HEILIGEN, OP NIEUW VERBODEN.

Onder den naam van reliquieën der Heiligen verstaat men de ligchamen der Heiligen en derzelver grootere of kleinere gedeelten, alsmede de kleederen, de boetewerktuigen, die de Heiligen tijdens hun leven gebruikt hebben, de kleederen, waarin hunne ligchamen na den dood gewikkeld geweest zijn, en andere dergelijke eerbiedwaardige voorwerpen.

Met welke strengheid de Heilige Kerk reeds van de eerste eeuwen des Christendoms af voor de echtheid en de eerbiedige behandeling der reliquieën en voor het weren van onbetamelijkheden en verkeerdheden betrekkelijk haar gebruik is opgetreden, wordt, tegenover de lasteringen van eenige Protestantsche schrijvers, gemakkelijk uit de kerkelijke geschiedenis en uit de bepalingen van het canonieke regt aangetoond.

Omtrent dit laatste zegt Reiffenstuel (*Jus Canonicum. De veneratione reliquiarum* etc.):

„Men heeft vooral op de verordening te letten der Decretale, door Innocentius III op het vierde Algemeene Lateraansche Concilie (1215) gegeven; daarin wordt bepaald,

dat de „*oude reliquieën der Heiligen geenszins buiten de reliquiekassen vertoond en ook niet te koop aangeboden*" [1]) of verkocht mogen worden." — De nieuwe reliquieën mogten niet in 't openbaar vereerd worden, voordat ze eerst door het Pauselijke gezag waren goedgekeurd; en van zelf spreekt het, dat verder dezelfde bepalingen, als over de oude reliquieën golden, ook omtrent de nieuwe moesten onderhouden worden. Blijkens de woorden van Paus Innocentius zelven maakte het gevaar voor misbruiken en ergernissen deze voorschriften noodzakelijk.

Doch reeds uit den aard der zaak kunnen reliquieën noch gekocht noch verkocht worden. Immers het verkoopen van reliquieën, zoo leert bijv. Giraldi (*Expositio Juris Pontificii. De reliquiis* etc.) met het algemeene gevoelen der canonisten, is in zich zelf eene zonde van simonie en heiligschennis, omdat reliquieën heilige zaken (*res sacrae*) zijn; door ze te koopen of te verkoopen stelt men dus het heilige gelijk met het onheilige, het geestelijke met het tijdelijke, de reliquie met het geld. Alleen, zoo vervolgt Giraldi, is het geoorloofd ze uit de handen van ongeloovigen of ketters los te koopen; want, wèl beschouwd, is dit geen koop, maar het geven van een losprijs om ze voor oneerbiedige behandeling te vrijwaren.

Daarenboven, zoo gaat Reiffenstuel verder, moet men letten op deze verordening van het Concilie van Trente

1) *C. Cum ex eo.* X. *De reliquiis* heeft: „Cum ex eo, quod quidam Sanctorum reliquias exponunt venales et eas passim ostendunt, Christianae religioni detractum sit saepius: ne in posterum detrahatur, praesenti decreto statuimus, ut antiquae reliquiae amodo extra capsam nullatenus ostendantur, nec exponantur venales. Inventas autem de novo nemo publice venerari praesumat, nisi prius auctoritate Romani Pontificis fuerint approbatae."

(Sess. XXV. *De invocatione, veneratione et reliquiis Sanctorum* etc): „Verder worde alle bijgeloovigheid bij de aanroeping der Heiligen, in de vereering der reliquieën en bij het gewijde gebruik van afbeeldingen weggenomen; alle schandelijk winstbejag zij uitgesloten" [1]).

Eenigen dezer wijze en heilzame voorschriften werden onlangs door een nieuw Pauselijk Dekreet hernieuwd en verscherpt. Het is van den volgenden inhoud:

DECRETUM QUO EMERE AUT MERCARI PROHIBETUR SACRAS RELIQUIAS ET SANCTORUM EXUVIAS TAM IN URBE QUAM EXTRA.

Cum Sanctorum Martyrum et aliorum cum Christo viventium Sancta Corpora, quae viva membra fuerunt Christi et templum Spiritus Sancti, a fidelibus veneranda sint; multa enim beneficia per ea a Deo hominibus praestantur; ut eorum venerationi consulatur utque omnis turpis quaestus eliminetur, non semel leges ecclesiasticae sed et civiles latae fuerunt. Siquidem cap. 3 Cod. de Sacrosanctis Ecclesiis statutum fuit: *Nemo Martyres distrahat, nemo mercetur.*

Jam vero abhinc nonnullis annis, suffragantibus rerum ac temporum adjunctis, abusus irrepsit, ut homines catholicae fidei osores et turpis lucri avidi Sacras Reliquias undequaque exquisitas et arreptas et authenticitate pollentes, Romae potissimum, magno fidelium et maxime advenarum scandalo, vendere non erubescant.

Id cum Sanctissimo Domino Nostro Leoni PP. XIII innotuerit, eadem Sanctitas Sua volens huic malo occurrere et simul Sacrarum Reliquiarum, quantum fieri potest, recuperationi studere, sacrorum canonum statutis inhaerens districte praecepit, ne Christifideles sub quolibet praetextu, etiam redimendi, Sacras Reliquias et Sanctorum exuvias, licet capsula reconditas et sigillo munitas, tam in Urbe quam extra, emere aut mercari praesumant. Insuper mandavit, ut quicumque Sacras Reliquias, quae venales prostent, invenerit, Locorum Ordinarios commoneat, quorum intererit opportune providere.

---

1) „Omnis porro superstitio in Sanctorum invocatione, reliquiarum veneratione et imaginum sacro usu tollatur; omnis turpis quaestus eliminetur."

Hoc propterea Decretum idem Sanctissimus Dominus Noster fieri et publicari mandavit.

Datum Romae ex Secretaria Sacrae Congregationis Indulgentiis Sacrisque Reliquiis praepositae die 21 Decembris 1878.

AL. CARD. OREGLIA A ST. STEPHANO, Praefectus.
A. PANICI, Secretarius.

In den vermelden titel en ook in het Dekreet zelf worden *Reliquiae* en *Exuviae Sanctorum* onderscheiden, terwijl in de tweede alinea het woord *Reliquiae*, in algemeener zin genomen, beiden beteekenen zal. Wat *Reliquiae* in 't algemeen zijn, werd hierboven gezegd; onder *Reliquiae* in meer bepaalden zin verstaan we de ligchamen der Heiligen zelve en derzelver gedeelten; het overige, wat boven genoemd werd, als bijv. en vooral de kleederen, draagt den naam van *Exuviae*.

Het Dekreet begint met aan te stippen, dat de reliquieën der Heilige Martelaren en van anderen, die met Christus in den hemel leven, op onze vereering aanspraak hebben, en dat tot instandhouding dier vereering en ter wering van alle schandelijk winstbejag meerdere kerkelijke en burgerlijke wetten gegeven zijn. Van de kerkelijke wetten hebben we melding gemaakt; het Dekreet wijst voor de burgerlijke wetten in het bijzonder op het eerste boek (tit. II, cap. III) van den Justiniaanschen *Codex*, waar het aangehaalde verbod der Keizers Honorius en Theodosius (386) voorkomt. Nog in den nieuweren tijd verbood een bevelschrift der Keizerlijke Oostenrijksche regering (10 Januarij 1827) den verkoop van reliquieën [1]).

Maar sedert eenige jaren, zoo gaat het Dekreet voort, is door de rampzalige tijdsomstandigheden een misbruik

1) Muller. *Lexikon des Kirchenrechts.* Wurzburg. 1839. *In voce.*

ingeslopen. — Wij zullen hier wel inzonderheid aan de toestanden in Italië na de overweldiging van den Kerkelijken Staat en de berooving der Italiaansche kloosterlingen te denken hebben. — Dit misbruik bestaat hierin, dat lieden, die het Katholieke geloof haten, overal authentieke reliquieën zoeken bijeen te brengen en zich toe te eigenen, ten einde die, voornamelijk te Rome, tot groote ergernis aller weldenkenden te koop aan te bieden.

Ter beteugeling van dit kwaad en tevens om zooveel mogelijk dergelijke heilige reliquieën in goede handen terug te brengen, gebiedt Zijne Heiligheid, dat de gelooVigen noch te Rome noch ergens elders, in geen geval, reliquieën der Heiligen koopen of daarmede eenigen handel drijven. Immers het woord *mercari* kan hier niet *koopen* beteekenen, maar moet, dewijl het tegenover *emere* staat, in zijne ruimere beteekenis worden opgevat. Onder geen voorwendsel is dit koopen of handeldrijven geoorloofd, zelfs ook niet om de reliquieën weder in te koopen, al zouden ze ook behoorlijk in hare kassen besloten en met het gewone zegel voorzien zijn Doch komt het ter iemands kennis, dat er ergens reliquieën te koop worden aangeboden, dan moet hij den Bisschop der plaats daarvan onderrigten, en deze zal dan de maatregelen nemen, die noodig en nuttig zijn. Het wederinkoopen of liever het lossen der reliquieën wordt hiermede aan de Bisschoppen voorbehouden.

Ook hier te lande zijn in de laatste jaren reliquieën, bijv. door Israelieten aan Roomschen en o. a ook aan een Protestantschen liefhebber van oudheden te koop aangeboden. In een paar gevallen zijn we zeker, dat de reliquieën behoorlijk in hare kasjes besloten, en met het

zegel voorzien waren; zelfs bood men er de getuigbrieven voor de authenticiteit bij aan, en deze schenen echt te wezen. Wij zeggen: *schenen* echt te wezen; want iedereen begrijpt, dat men bij soortgelijke aanbiedingen ligtelijk kans heeft om met een kunstig namaaksel bedrogen te worden.

Het Munstersche *Pastoral-Blatt* (1879, Nº. 2) geeft onder de rubriek van *Pastoral-Fälle und Fragen* eene uitlegging van dit Dekreet, waaruit ook voor Protestanten blijken kan, met welke gestrengheid de Katholieke theologen dergelijke voorschriften en verboden van den Heiligen Stoel opvatten. Wij lezen er dan het volgende geval, waarover wij echter vooruit dit opmerken: het *Pastoral-Blatt* geeft zijne *casus*, naar de gewoonte der casuïsten, geregeld met een zekere inkleeding; dit geschiedt om ze des te levendiger voor te stellen; men kan dus uit de volgende woorden in 't geheel niet opmaken, of er hier een werkelijke of een fictieve *casus* wordt beschreven. Er staat dan dit:

Mij „werd een klein kruis gebragt ten einde het te wijden; er waren reliquieën ingezet, waaraan de gebruikelijke kerkelijke verzegeling ontbrak. Op mijne vraag vernam ik, dat zulke kruisen tegelijk met de reliquieën in een winkel alhier te koop waren. Inderdaad werden mij, toen ik dien winkel bezocht, soortgelijke met reliquieën voorziene kruisen van verschillende grootte getoond. De winkelier verklaarde, dat voor de reliquieën niets betaald, en dat dit aan de koopers altijd gezegd werd; hij kreeg deze kruisjes van een buitenlandschen koopman, die de reliquieën door nonnen van een naburig klooster deed inzetten. Ook toonde hij een getuigschrift, dat door de

overste van het klooster onderteekend en met het kloosterzegel voorzien was; het luidt aldus: „De uit ons klooster u toegezonden reliquieën hebben wij deels uit verschillende kerken, deels uit andere kloosters, deels van heilige Ligchamen, die wij zelve in de reliquiekassen zetten, deels uit Rome. Van de laatste zijn de authentieke brieven in onze handen."

„Er wordt gevraagd, wat van deze zaak te houden is."

Het antwoord luidt aldus: „Vooreerst is de echtheid dezer reliquieën niet genoegzaam gewaarborgd." En werkelijk, zoolang niet de winkelier zelf de authentieke brieven van iedere reliquie toont, is de zaak in 't geheel niet te vertrouwen; en al toonde hij in de beschreven omstandigheden de reliquiebrieven, dan zou er nog zeer veel moeten onderzocht worden, voordat deze reliquieën, zelfs alleen door private personen, voor echt konden erkend worden [1]); immers, om alleen dit aan te voeren, de

---

1) Voor eene erkenning door de kerkelijke overheid zou natuurlijk nog veel naauwkeuriger onderzoek gevorderd worden. — Velen onzer lezers zullen zich het belangrijke opstel in de *Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom van Haarlem* (Dl. II, Afl. 3. Blz. 377 vv.) getiteld: *De Reliquiën van St. Jeroen en St. Adalbert uit de abdij van Egmond*, herinneren. Deze reliquieën werden van oudsher eerst in de opgeheven kerk, genaamd „In den Hoek" te Haarlem, en daarna in de tegenwoordige Haarlemsche kathedraal bewaard Zij bevonden zich in vijf zakken, die in een koffertje besloten waren. „Aangezien koffertje noch zakken verzegeld waren en ook brieven geheel ontbraken", zegt de geleerde Schrijver, „bleef het kistje met zijne reliquiën „als toch niet te bewijzen", bij eene overigens zorgvuldige bewaring, verder onaangezien en ongeacht." In 1857 en later nog eens onderzocht zijnde, boden deze reliquieën zeer vele kenteekenen van echtheid aan; daarenboven kwamen belangrijke oude stukken van verschillende dagteekening aan 't licht. Men zie, welke sterke bewijzen de Schrijver voor de afkomst dezer reliquieën uit Egmond en hare voortdurende zorgvuldige bewaring heeft weten bijeen te brengen. En toch, voor zoover bekend is, zijn deze reliquieën nog geenszins door het kerkelijke gezag als echt erkend geworden. Vgl. het Concilie van Trente, *Sessio* XXV. *De invocatione, veneratione et reliquiis Sanctorum* etc.

verklaring, die hij op naam der kloosteroverste zet, is zeer vreemdsoortig; en reeds dit alleen is genoeg om het vermoeden te wettigen, dat hij een kunstig, hoewel niet genoeg ervaren maker van kloosterlijke verklaringen is, of althans zich door een falsaris heeft laten bedriegen.

„Dan is het bewaren en te koop aanbieden der reliquieën onder en met gewone winkelgoederen eene geheel en al onwaardige behandeling" — Men kan hierbij voegen wat Paus Benedictus XIV (*De Servorum Dei Beatif.* etc., lib. IV. pars II, cap. XXVI) over het bewaren der reliquieën zegt. De algemeene regel is, schrijft hij, dat de reliquieën van bijzondere waarde in de kerken moeten bewaard worden. Hierop worden slechts weinige uitzonderingen toegelaten. Minder uitnemende reliquieën (*minus insignes*) kunnen de gewone geloovigen in hunne huizen, maar op een geschikte en betamelijke plaats (*in loco apto et decenti*) bewaren.

„Eindelijk is het handeldrijven met reliquieën door de H. Kerk herhaaldelijk verboden, zegt het *Pastoral-blatt*, en nog onlangs heeft Onze Heilige Vader bij Dekreet van 21 December 1878 het koopen en verkoopen van reliquieën verboden."

„Naar onze meening, lezen wij verder, verandert de zaak niet door de opmerking, dat er voor de reliquieën niets betaald wordt. Want, al wil men ook aannemen, dat noch de eene noch de andere verkooper voor de kruisen met reliquieën meer neemt dan voor kruisen zonder reliquieën: ten minste zoeken zij door de reliquieën hunne waren aan den man te brengen; zij verkoopen kruisen met reliquieën, en de koopers koopen de kruisen om wille der reliquieën, dat is: de reliquieën met hare kassen." Inderdaad, ook wij kunnen hierin niets anders dan een

gepalliëerden verkoop van reliquieën zien. De winkelier zegt wel, dat hij de reliquieën ten geschenke geeft; maar in waarheid verkoopt hij ze; het is een stilzwijgend koop- en verkoop-contrakt [1]). Te duidelijker wordt de noodzakelijkheid der uitlegging van het *Pastoral-Blatt* naarmate men de handelwijze van den winkelier en het Pauselijk Dekreet met andere er op gelijkende praktijken en kerkelijke verklaringen vergelijkt. Het is bekend, dat gewijde voorwerpen, waaraan aflaten verbonden zijn, ook niet mogen verkocht worden, zooals bijv. de kerkelijk-officieële, op bevel van onzen onvergetelijken Heiligen Vader Pius IX uitgegeven, Italiaansche *Raccolta* van 1877 (pag. 396) op nieuw inscherpt, met beroeping op het Dekreet, dat de Heilige Congregatie der Aflaten 5 Junij 1721 uitvaardigde. Over de toepassing van dit Dekreet zegt de gezaghebbende Maurel: „Men kan geen zeker aantal kruisen, rozenkransen, medailles enz. koopen om er aflaten aan te laten verbinden en daarna aan verschillende personen te laten uitdeelen, terwijl men er slechts zooveel voor neemt als zij gekost hebben." Hij beroept zich hiervoor op het Dekreet, dat de Heilige Congregatie van de Aflaten, 31 Januarij 1837, gaf. „En, gaat hij verder, „volgens een ander antwoord, dat den 2 October 1840 verscheen [2]), kunnen zelfs arme priesters, wanneer zij den geloovigen gewijde en met aflaten voorziene rozenkransen geven, het geld niet aannemen, dat zij zelve bij den inkoop voor die rozenkransen betaald hebben." (*Die Ablässe und ihr*

1) Vgl. S. Alphonsus. *De Simonia* N. 54, Q. IV.

2) „Utrum sacerdotes percipere queant id quod ipsi impenderunt pro coronis benedictis, quas fidelibus distribuunt?" Sac. Congregatio respondit: „Negative, et juxta quam plurima Decreta Sacrae hujus Indulgentiarum Congregationis."

Gebrauch. 1874, S. 403.) Ons komt het voor, dat deze toelichting ook den zin van het hierboven meêgedeelde verbod omtrent het koopen en verkoopen van reliquieën verduidelijken en dienen kan om den voorgestelden *casus* met des te grooter zekerheid te beoordeelen. En hieruit volgt, dat de opvatting van het *Pastoral-Blatt* volkomen overeenstemt met de beginselen der kerkelijke wetgeving.

Uit hetgeen hier is aangevoerd, blijke aan allen de wijze gestrengheid van den Heiligen Stoel, wanneer het er op aankomt misbruiken te weren en het heilige voor ontheiliging te bewaren.

H. J. J. PRENGER.

VERSCHEIDENHEDEN.

STATISTIEK DER NEDERLANDSCHE VRIJMETSELARIJ.

Uit het *Jaarboekje voor Nederlandsche Vrijmetselaren* voor het jaar 1879 (of 5879 in Vrijmetselaarsstijl), uitgegeven ten voordeele der Louisa-stichting — een opvoedingsgesticht voor nagelaten kinderen van minvermogende Vrijmetselaren, opgerigt in 1869 — en gedrukt te 's Gravenhage, bij Gebroeders Giunta d'Albani, ontleenen wij de volgende bijzonderheden.

Tot het Groot-Oosten van het Koningrijk der Nederlanden, onderhoorige Koloniën en landen behooren 80 Loges.

Van dezen zijn er 46 gevestigd in het Koningrijk der Nederlanden met 2994 contribuerende leden (volgens opgave van 31 Maart 1878) en ééne in België (te Gent) met 96 leden. Dit ledental moet in werkelijkheid iets grooter zijn, wijl de opgave van drie Loges ontbreekt, namelijk van Veendam, geïnstalleerd 23 Oct. 1878, en van Assen, en Brielle, welke nog niet geïnstalleerd waren.

Er zijn 5 Loges te Amsterdam, 3 te Rotterdam en verder ééne op elke der volgende plaatsen: 's Gravenhage, Leiden, Bergen op Zoom, Kampen, Middelburg, Groningen, Leeuwarden, Deventer, Arnhem, Haarlem, Breda, Vlissingen, Alkmaar, Zierikzee, Delft, Gouda, Zwolle, 's Hertogenbosch, Dordrecht, Gorinchem, Zaandam, Helder, Utrecht, Maastricht, Nijmegen, Zutphen, Hoorn, Goes, Harlingen, Neuzen, Tiel, Purmerende, Sneek, Amersfoort, Dokkum, Veendam, Assen en Brielle.

In de Oost-Indiën waren 8 Loges met 473 leden; in de West-Indiën 3 Loges met 166 leden, en in de Kaaplanden 22 Loges met 605 leden (alles volgens de laatst ontvangen opgaaf); van 8 Loges der Kaaplanden ontbreekt echter de opgaaf van het ledental.

De gezamenlijke leden van het Groot-Oosten maken derhalve, voor zoover er opgave geschied is, een aantal uit van 4238 personen.

In de 46 Loges van het Koningrijk hadden 308 aannemingen plaats in den 1sten, 197 in den 2den en 131 in den 3den Graad.

Van de 17 *rustende* Loges worden er 8 geteld in het Koningrijk, te weten, te Middelburg, Rotterdam, Schiedam, Tholen, Groningen, Vianen, Willemstad en Venlo.

Als *curiosum* mag medegedeeld worden, dat vier *Predikanten* vermeld staan als voorzitters; namelijk van de Loge *La Constante et Fidèle*, te Samarang (Java), B. J. Ovink; van de Loge *De Vriendschap*, te Soerabaja (Java), Dr. A. H. Ch. van Leeuwen; van de Loge *l'Amitié san fin*, te Neuzen, N. J. Krom; en eindelijk van de Loge *Deugd en IJver*, te Harlingen, F. Lieftinck, Predikant te Kimswerd. Laatstgenoemde is thans lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

DE VRIJMETSELARIJ IN ITALIË.

Het *Bulletin van het Nederlandsch Groot-Oosten* (zesde jaarg. blz. 262) bevat eene mededeeling van Br.·. T. Muller, waarvan wij hier den aanhef letterlijk laten volgen.

„De ontwikkeling der Vrijmetselarij in *Italie* gaat langzaam vooruit, aangezien zij op vele zwarigheden stuit, die elders niet bekend zijn. De adel, de militaire stand en de openbare ambtenaren zijn in de Vrijmetselarij zeer slecht vertegenwoordigd. De adel staat bijna geheel onder den invloed der Jezuiten en de officieren en ambtenaren zijn bevreesd voor hunne superieuren, die hun de toetreding tot den Vrijmetselaarsbond niet gemakkelijk zouden vergeven. De Vrijmetselarij in *Italie* bestaat uitsluitend uit geleerden, advokaten, artsen, kooplieden en onafhankelijke personen, die zooveel mogelijk nog hun lidmaatschap geheim houden, om niet in de klerikale bladen openlijk als zoodanig te worden genoemd en om in den huiselijken kring den vrede te bewaren. In de Groote Loge van *Italie* bijv. zijn een groot aantal leden, wier vrouwen niet weten dat hare echtgenooten Vrijmetselaars zijn. Daaruit kan dan ook verklaard worden dat zelfs in de groote steden van *Italie*, bijv. *Bologna* en anderen, geen Loge kan bestaan.

„Het Groot-Oosten van *Italie* telt ongeveer 150 Loges; daarvan zijn nauwelijks een honderdtal werkzaam, terwijl onder dit getal nog verscheidene buitenlandsche Loges in *Turkije*, *Egypte*, *Rumenie*, gerekend worden. Voortdurend ziet men in *Italie* Bouwhutten ontstaan, maar helaas! ook weer spoedig verdwijnen."

DARWINIANA.

In de vijfde aflevering van *Omnibus* lezen wij de volgende Darwinistische Curiosa.

De engelsche geleerde Sir John Lubbock heeft meer dan dertig soorten van mieren verzameld en gedurende eenige jaren waargenomen ..... Sommige soorten, zooals de bruine mier, Formica fusca, leven hoofdzakelijk van de jacht; zij jagen niet in troepjes, maar elk op zich zelf, en als zij met elkander vechten, is het altijd een strijd tusschen twee mieren, man tegen man, zooals ook de mensch in den vóórhistorischen tijd zich recht verschafte. De miersoort, die Larius flavus heet, is reeds tot het herdersleven gekomen; zij houdt kudden bladluizen, en leeft van de opbrengst dier kudden.

Eindelijk zijn er ook soorten van mieren die reeds landbouwers zijn geworden.

Een andere zinnebeeldige voorstelling verklaart ons de denkbeelden der Arabieren omtrent de bloedverwantschap van den mensch en den aap. Volgens dat verhaal zouden er eenige mannen op een door apen bewoond eiland geland zijn en hier eenige wijfjes-apen tot vrouw hebben genomen, bij wie zij kinderen verwekten. Deze bloedverwantschap wordt bevestigd door den Arabischen reiziger Ibn Batoeta, die in de 14de eeuw het eiland Ceylon bezocht. In de Apenbaai, waar men deze dieren in groote menigte aantreft, hebben de mannetjes een menschelijken baard. Volgens de mededeelingen van den Sheik Othman en verschillende andere geloofwaardige getuigen, hebben zij een opperhoofd, waaraan zij, evenals aan een koning, zijn onderworpen. Zijn hoofd is met een krans van bladeren versierd en, als hij loopt, leunt hij op een stok. Altijd heeft hij vier apen bij zich, die hem bedienen, hem vergezellen en zich achter hem scharen, als hij gaat zitten. Zijne vrouw en zijn

kinderen komen elken dag in zijn nabijheid zitten, terwijl al de andere apen zich op een afstand houden. Op een teeken van een der vier volgelingen verschijnen eenige apen met bananen en sinaasappelen. Zij bieden deze den koning aan, die er van eet zooveel als hem lust, zoowel als zijne jongen en zijn gevolg. Een inboorling beweert, dat hij de vier dienaren des konings een aap vóór hem heeft zien brengen, die zich aan misdaad schuldig had gemaakt en nu met stokslagen gestraft werd."

B.

STERFTE-STATISTIEK.

Aan de „Algemeene Gezondheidsleer", naar dr. C. Reclam bewerkt door C. ter Kuile, zijn de volgende cijfers ontleend.

Van 100 pasgeboren kinderen zijn na een maand in den regel reeds 10, na een jaar reeds 20 of 30 gestorven, en na verloop van de eerste 5 jaren is nog slechts het derde deel van alle pasgeborenen in leven.

Zeer opvallend is het verschil van den levensduur op het land in vergelijking van den levensduur in de steden. Van de landbewoners sterft jaarlijks omtrent 2 pct., van de stedelingen omstreeks 3 pct. De gemiddelde levensduur is bij de landbewoners 56 jaar, bij de stedelingen 38 jaar.

Van 100 pasgeborenen leven na verloop van 1 jaar nog 90 kinderen van den landadel, 79 van de kooplieden, 68 van de handwerkslieden; van 5 jaar 82 kinderen van den landadel, 61 van de kooplieden, 44 van de handwerkslieden; van 20 jaar 76 van den landadel, 51 van de kooplieden, 31 van de handwerkslieden; van 60 jaar 45 kinderen van den landadel, 20 van de kooplieden, 11 van de handwerkslieden.

De gemiddelde levensduur is bij arme lieden, ten gevolge van slechte lucht en karig voedsel, steeds 9 jaar korter dan bij rijke lieden van denzelfden leeftijd.

L. H. B.

BOEK-AANKONDIGING.

SPIRITISMUS A SE IPSO CONFUTATUS [1]).

Ziehier een allerbelangrijkst werkje, dat, ofschoon niet meer dan een zestigtal bladzijden beslaande, de zaak van het spiritisme volledig en grondig, en tegelijk op een gemakkelijke en aangename wijze behandelt.

Des Schrijvers voorrede, die tevens eene soort van inhoudsopgave is, luidt aldus:

„De sekte der spiritisten verspreidt in Frankrijk en Italië, in Duitschland en Engeland, in Spanje en zelfs in Amerika, door hare bijzondere vereenigingen en hare eigen en reeds bijna ontelbare tijdschriften, hare dwalingen, werpt niet geringe hindernissen tegen de voortplanting van het katholiek geloof op, verleidt de geloovigen — en dat niet weinigen — en brengt hen dagelijks van den eenigen weg des heils af. Om dit kwaad, voor zooveel in mij is, uit te roeijen, heb ik dit werkje geschreven. Hierin heb ik, na uiteenzetting van de verklaringen der Kerk, die regtstreeks op deze zaak betrekking hebben, de volgende vragen onderzocht, te weten:

1. Wat is de *geschiedenis* van de sekte der spiritisten?
2. Wat is de *natuur* en de *aard* der sekte?
3. Welke zijn de voornaamste *theologische dwalingen* der spiritisten?
4. Wat zijn de *geesten*, over welke het spiritisme spreekt? of zijn de spiritisten inderdaad wel iets anders dan vermomde materialisten?
5. Wat zijn de *medium's* of de menschen, door welker bemiddeling de geesten hunne mededeelingen of openbaringen doen?
6. Wat zijn deze *mededeelingen* zelven die, zooals verondersteld wordt, door de geesten gegeven worden?

Al deze vragen onderzoek ik, niet met overredende woorden van menschelijke wijsheid, maar in eenvoudigen stijl, opdat hetgeen ik zeg, het begrip zelfs der ongeletterden niet te boven ga; en zeer dikwijls haal ik de teksten der voornaamste spiritisten aan, niet om een ijdel vertoon van geleerdheid te maken, maar om mijne beweringen met onwederlegbare en klemmende

---

1) Auctore D. D. Michaele Sanchez, presbytero Editio tertia. — Romae, ex typographia polyglotta S. C. de propaganda Fide. MDCCCLXXIX.

bewijzen te staven, en om onze tegenstanders, als ware sophisten, voor aller oog te doen verschijnen als door hun eigen zwaard afgemaakt.

Het spiritisme is door zijne bestrijders op verschillende wijzen beschouwd. Eenigen, die deze allergewigtigste zaak luchthartig behandelen, verachten het spiritisme stelselmatig als een volslagen ongerijmdheid; anderen vinden overal menschelijke kunstbewerking en nergens de inwerking van den duivel; en eindelijk zijn er, die daarentegen in hetgeen aan het spiritisme wordt toegeschreven, bijna alle menschelijke kunstbewerking ter zijde zetten en altijd de onmiddellijke inwerking van den duivel zien.

Wij nu, den weg volgende die ons als de ware en de beste voorkomt, loochenen wel niet de mogelijkheid en de werkelijkheid van des duivels onmiddellijke inwerking, maar zullen de listige bedriegerijen en de belagchelijke kunstenarijen der spiritisten met den vinger aanwijzen."

Een enkele plaats van het voortreffelijke werkje komt ons minder juist van uitdrukking voor. Op blz. 15 staat:

„Allan-Kardec dringt er met nadruk en herhaaldelijk op aan om gebeden tot God te rigten, als een geest moet opgeroepen worden." Hierop laat de Schrijver volgen:

„O verfoeijelijke huichelarij! De bovennatuurlijke orde wordt geloochend en daarna het gebed aanbevolen! Waartoe kan het gebed dienen, als men niet aan de bovennatuurlijke orde gelooft?" — Nemen we des Schrijvers woorden, zooals ze daar staan, dan past daarop deze aanmerking: Al was er geen bovennatuurlijke orde, dan zouden we toch met onze enkele rede tot de kennis van God gekomen zijn, wij zouden God dienen en voorzeker ook onze *gebeden* tot God rigten.

Maar dit zal de Schrijver even goed aannemen als wij. Wat is dan het geval?

De Schrijver vergist zich in het gebruik der termen: hij schrijft „bovennatuurlijk" (*supernaturalis*) in plaats van „bovenzinnelijk" (*metaphysicus*), en wil dus eigenlijk zeggen, wat zeer waar is: De spiritisten, die niet aan het bestaan van iets *bovenzinnelijks*, niet aan het bestaan van *geesten* gelooven, maar volslagen materialisten zijn, zij dringen toch (o verfoeijelijke huichelarij!) op het gebed, op de aanroeping van den *grooten Geest* aan.

J. D. B.

DER HEILIGE LUDGERUS, Apostel der Friesen und Sachsen. — Ein Lebensbild aus der Bekehrungsgeschichte der Germanischen Völker von Dr. L. Th. W. Pingsmann, Subregens des Erzbischöfl. Priesterseminars zu Cöln. — Mit einem Titelbild und zwei Karten. Freiburg im Breisgau, bei Herder. 1879 — Bladz. VIII en 251. Mark 3

Ook na het onlangs verschenen Leven van den H. Ludgerus, hetwelk wij aan den Eerw. A. Hüsing danken en reeds aanprezen [1]), is dit tweede geschrift over dien Heiligen Geloofsprediker hoogst welkom; inzonderheid, wijl dit Leven, ofschoon met alle naauwgezetheid op de historische bronnen bewerkt, méér nog dan het eerste door zijn hartelijken en opwekkelijken toon voor alle geloovigen geschikt is. In eenvoudigen, maar altijd waardigen vorm geeft hij ons den door hem zoo innig beminden Heilige te aanschouwen: in zijne jeugd en opleiding, in zijn evangelischen arbeid, zijn sterven en de hem toegebragte vereering, vooral te Werden. Van het werk zijns geleerden voorgangers heeft hij slechts achteraan in de aanteekeningen gebruik kunnen maken. Doch met hem voegde hij er, en met alle reden, aan het einde bij, wat de H. Ludgerus over den H. Bonifacius en den H. Gregorius van Utrecht, zijn hoogvereerden leermeester, heeft te boek gesteld. Men leert er onzen beminnelijken Heilige te meer uit kennen.

De titelplaat stelt de grafkerk van den H. Ludgerus te Werden voor. Van de twee kaarten geeft de eene het grondgebied van zijne prediking, de andere de omstreken van Werden in de IXe eeuw.

Overigens verwijzen we naar de uitvoerige beoordeeling, die er in der tijd over de „*Disquisitio de* [*Beato*] *Ludgero, Frisiorum Saxonumque Apostolo*", van G. Paris, in dit maandschrift gegeven is [2]).

1) In de aflevering van Junij jl. bladz. 406 v.
2) Deel XXXVII, bladz. 304 vv.

LETTERLOOVER.

OP 's HEEREN LIJDEN.

Wat ligt ge, o Heiland, in den hof,
Geknield, U buigend in het stof,
  Nu 't lijdensuur voor U begint;
Ik zie uw ziel van smart vervuld,
Ten dood bedroefd, om mijne schuld:
  Hoe weinig heb ik u bemind!

Ik zie, hoe U een beulenstoet
Wreedaardig aangrijpt en verwoed
  Als slaaf U aan den pijler bindt;
Daar valt de geeselroede neêr;
Zij scheurt uw lichaam rein en teêr:
  Hoe weinig heb ik U bemind!

Geen Martelaar droeg ooit een kroon,
Als thans, uw Koningschap ten hoon,
  De booze wreedheid voor U vindt;
Een kroon van doornen, scherp en groot;
De bloedstroom verft uw aanschijn rood:
  Hoe weinig heb ik U bemind!

Hoe wreed gewond, met bloed bevlekt
Hangt ge aan het kruishout uitgestrekt,
  Waar hoofd noch lichaam rustpunt vindt;
En ach! hoe schroeit en brandt de dorst,
Als gloeiend vuur, U mond en borst:
  Hoe weinig heb ik U bemind!

Daar klinkt uw stem: 't Is al vervuld!
Gij sterft voor 's werelds zondenschuld;
O Liefde die geen weergâ vindt!
Gij sterft; — en 't offer dat Gij biedt
Vond in mijn hart zijn weêrklank niet:
Hoe weinig heb ik U bemind!

Voegt dan niet, Heer, uw smaad en hoon,
Uw kruis aan mij? uw doornenkroon
Om 't hoofd van uw ondankbaar kind?
Ik ben de zondaar die misdeed,
Ik, die uw smart en dood vergeet:
Hoe weinig heb ik U bemind!

Ach, of met elken ademtocht
Mijn ziel U meer beminnen mocht,
O Liefde die geen liefde vindt!
O Liefde, om ons ten dood gewijd,
O Liefde, die gekruisigd zijt,
Wees voortaan meer door mij bemind!

De „Order of Corporate Reunion."

(*Vervolg* van blz. 24).

II.

Wanneer wij nu overgaan tot eene nadere ontleding en aanvulling van de vroeger meêgedeelde Akte der Reunionisten [1]), hebben wij eerst onze aandacht te wijden aan de zoogenaamde *Branch-theory*, volgens welke de ééne Katholieke Kerk uit drie afzonderlijke stukken bestaat: namelijk de Roomsche, de Grieksche en de Anglikaansche Kerk.

Op zich zelf beschouwd, mag geen dezer drie Kerken op den titel van „*de* Katholieke Kerk" aanspraak maken. Eerst dàn, wanneer deze drie *branches* of takken zich vereenigen, verrijst de boom der Kerk, en treedt de ééne Katholieke Kerk in hare ware gedaante en hare volle grootte het leven in.

De Reunionisten hebben deze theorie niet uitgedacht, maar haar slechts geërfd van hunne ritualistische voorgangers, die haar wederom op hunne beurt aan de Oxfordsche school, aan Keble en Pusey, te danken hadden.

1) Zoo zullen wij voortaan kortheidshalve de leden van de Orde der *Corporate Reunion* noemen.

Wat evenwel die vroegere romaniseerende sekten ondervonden, zoodra zij pogingen aanwendden om hun geliefkoosd denkbeeld te verwezenlijken, kan de Reunionisten op een lange reeks van teleurstellingen voorbereiden.

De *Branch-theory* is een droombeeld, een louter metaphysisch begrip, dat nooit in het werkelijk leven vorm of gestalte kan aannemen. Door haar wordt feitelijk het bestaan der ééne Katholieke Kerk geloochend, wijl deze slechts te voorschijn treedt, zoodra hare drie groote vertakkingen zich aan elkander sluiten. Maar die aansluiting, waarop de Reunionisten hunne ijdele hoop hebben gevestigd, kan nooit op de door hen bedoelde wijze plaats grijpen. Of meenen zij wellicht, dat op een wenk van een handvol Engelschen aanstonds de Roomsche Kerk hare overlevering van achttien eeuwen zal prijsgeven, en de Grieksche Kerk hare ketterijen afzweren? En welke uitkomsten beloven zij zich van de éénheid, waarnaar zij haken en waarom zij bidden? Een éénheid zonder hoofd, een kudde zonder Opperherder, een Kerk zonder Opperpriester. Geen leerend gezag, geen onfeilbare Paus, maar een president met twee vice-presidenten, onder wier vereenigde leiding de drie onvereenigbare groepen der „Katholieke Kerk" naar éénen en denzelfden regel zouden bestuurd worden!

Hoe de Reunionisten nog in ernst aan het verwezenlijken van zulk een droombeeld kunnen arbeiden, wordt nog raadselachtiger, wanneer men rekening houdt met de treurige ervaringen, waaraan bereids de Ritualisten onder dit opzicht hebben blootgestaan.

Op den bijval van Rome behoeven zij niet te rekenen:

de *Mater Ecclesiarum* deelt haar Moederschap niet met anderen.

Maar ook op de toetreding der Grieksche Kerk kunnen zij geen staat maken. Laurentius, de Provinciaal van Caerleon, die mede de Akte der Orde heeft onderteekend, geeft in een artikel van *The Reunion Magazine* (October 1877) met ronde woorden te kennen, dat er voor de Orde op geene verbroedering met de Oostersche Kerken te rekenen valt. „Het is een feit — zegt hij — „dat de Oostersche Kerken volstrekt geen verlangen „naar onze aansluiting aan den dag leggen. Zij ontwijken „elke aanraking met onze belangen en wenschen buiten „alle verwikkeling daarmede te blijven. Mocht iemand „hieraan twijfelen, hij leze den brief van den Patriarch „Protosyncellus aan Mr. Hatherly, den Griekschen priester „van Cardiff. In dien brief wordt het Mr. Hatherly streng „verboden een enkelen bekeerling te maken. Neen, de „Oosterlingen zijn zoover verwijderd van het verlangen „om met ons in aanraking te komen, of ons op eenige „wijze te helpen, dat zij zich zooveel mogelijk en hard„nekkig onttrekken, met ons niet willen samengaan, noch „ons uitstooten" [1]).

Ook van Russische zijde hebben de Reunionisten hun vonnis gehoord. De Russische priester Dr. Overbeck, wiens

1) The fact is that the Eastern Churches make no claim to our allegiance. They decline all interference with our affairs, and wish to keep out of all embroilment with them. If any persons doubt this, let them read the letter of the Patriarchal Protosyncellus to Mr. Hatherly, the Greek priest at Cardiff. In this letter Mr. Hatherly was sternly forbidden to make a single proselyte. Nay, so far are the Easterns from wishing to have any intercourse with us, or to assist us in any way, that they persistently avoid it by all means in their pover, and will neither communicate with nor excommunicate us. *Reunion Magazine*, October 1877, blz. 80.

geschrift voor weinige jaren in het Russisch, Duitsch en Engelsch tegelijk verscheen, verklaart op blz 22 (Engelsche uitgaaf): „zelfs de meest vooruitstrevende partij der En„gelsche kerk (d. i. de Ritualisten) kunnen op de katholi„citeit van hun geloof geen aanspraak maken." En elders: „de Anglo-katholieken zijn zeer beslist geen Katholieken, „maar Protestanten" — „de Kerk van Engeland is in 't ge„heel geen Kerk (*no church at all*), want zij bezit geen „organisch leven en geeft huisvesting aan de ketterij" — „de Roomsche Kerk handelt streng orthodox, wanneer zij „aan Anglikaansche bekeerlingen, die vóór hunnen over„gang tot de geestelijkheid behoorden, zonder voorwaarde „weder de wijding toedient; de Grieksche Kerk behoort „onder dit opzicht haar voorbeeld na te volgen."

Het vertrouwen der Reunionisten moet dus wel verbazend groot zijn, wanneer zij op den door hen gestelden grondslag en zonder hunne kettersche geloofsstukken te verwerpen, nog op de eenheid *hunner* Katholieke Kerk blijven hopen en zich voorstellen, ooit eene geünieerde Anglikaansche Kerk te stichten naar het voorbeeld der geünieerde Grieken. Immers het geldt hier niet de samenvoeging van drie kerkelijke groepen, die in hoofdzaken volkomen overeenstemmen en slechts op ondergeschikte punten verschillen, maar van corporatiën, die elkander afstooten; het geldt de harmonische vereeniging der orthodox-Grieksche en der Anglikaansche Kerk met de eenige ware Moederkerk, die het *depositum fidei* handhaaft, en, wat hare goddelijke leer en zedewet betreft, van geen schikken of plooien weet.

Zouden de stichters der *Order of Corporate Reunion* al deze onoverkomelijke bezwaren, die aan hun eenheids-

plan in den weg staan, niet hebben gekend of overwogen? Dit kunnen wij onmogelijk aannemen Maar daarom komt het ons onverklaarbaar voor, dat zij niet den eenigen weg inslaan, die hun nog ter bewandeling overblijft.

Als hunne eigene Kerk, de Anglikaansche, diep bedorven is, en de orthodox-Grieksche Kerk met hen niet wil te doen hebben, waarom treden zij dan de Kerk van Rome niet binnen, wijl zij daar toch bereids vinden wat zij in hun eigen kerkgenootschap wenschen in te voeren?

Niet in de Akte maar in het meer genoemde *Reunion Magazine* geeft Laurentius daarvan de reden. Wel wetende dat er omtrent het oordeel over de geldigheid der wijdingen met Rome geen vergelijk mogelijk is, en vast overtuigd dat zelfs het voorstel der Ritualisten, *reordinatio sub conditione*, geen grondslag tot beraadslaging, veel minder tot overeenstemming biedt, laat hij dit punt geheel onaangeroerd. Op geheel andere wijze heeft de Orde daarin voorzien; maar voorloopig stappen wij over dit punt henen, om er later met eenige uitvoerigheid op terug te komen.

Door Laurentius worden slechts twee redenen aangegeven, waarom hij zich van de aansluiting bij de Roomsche Kerk meent te moeten onthouden: namelijk het leerstuk der onfeilbaarheid en het caelibaat.

„Ook al mochten wij met zekerheid aannemen, dat al „onze Sakramenten ongeldig waren, dan nog zou het „voor ons, hoezeer overtuigd dat in het algemeen de „Sakramenten ter zaligheid gevorderd worden, niet te „minder onwettig zijn, Sakramenten te ontvangen door „middel van een meineed (*perjury*) en wel van een hei„ligschennenden meineed van de ergste soort. En hieraan

„zouden wij ons schuldig maken, als wij, hoezeer niet „geloovende aan de onfeilbaarheid van den Bisschop van „Rome, niettemin van dat geloof de belijdenis aflegden. „Hadden wij dat geloof bezeten, aanstonds zouden wij in „overeenstemming daarmede gehandeld en ons zonder „eenig bezwaar aan den Paus onderworpen hebben. Maar „wijl wij dat geloof niet belijden, kunnen wij ook niet als „ledematen der Roomsch-Katholieke Kerk ontvangen „worden. Bovendien zij, die onder ons het priesterlijk „ambt uitoefenen en daarin met een overvloed van genade „en wetenschap zijn verrijkt geworden, zij kunnen die „heilige roeping niet vaarwel zeggen. En de Kerk van „Rome zelve moet toegeven, dat de roeping tot het „priesterschap en de roeping tot het caelibaat niet altijd „noodzakelijk en onveranderlijk in denzelfden persoon ver- „eenigd zijn; want zij wettigt de uitoefening der priester- „lijke bediening in de geünieerde Grieksche Kerk door „gehuwde mannen, aan wie het door het canonieke recht „is verboden, hunne vrouwen ter oorzake van den gods- „dienst weg te zenden. En niettemin eischt dezelfde „Roomsche Kerk van alle gehuwde mannen, die in de „Kerk van Engeland de priesterlijke bediening waar- „nemen, dat zij of wel hunne roeping vaarwel zeggen, „hoezeer zij daaruit overvloedige zegeningen hebben ver- „worven, of anders hunne vrouwen verlaten, in strijd met „de oude kerkelijke wetten en met de maatschappelijke „orde. En deze wreedaardige behandeling heeft, volgens „onze ervaring, vele vrome zielen met rampen overladen" [1]).

---

1) Even supposing we were certain that all our Sacraments were invalid, and admitting that Sacraments are generally necessary to Salvation, it would be none the less unlawful for us to obtain Sacraments by means

Wat het eerste punt, de pauselijke onfeilbaarheid, betreft, verwondert het ons eenigermate, dat de Reunionisten hier een hinderpaal ontmoeten, die voor de Ritualisten niet bestond of althans niet voorkomt onder de voorwaarden, die zij voor hunnen overgang tot de Roomsche Kerk gesteld hebben. Te meer bevreemdt het ons, wijl onder de Reunionisten zelven ledematen voorkomen, die nadrukkelijk hebben verklaard, dat zij tegen het leerstuk der onfeilbaarheid geen ernstig bezwaar hadden in te brengen. Dit geschiedde evenwel vóór dat de Akte werd opgesteld. Toen echter dit „herdelijk schrijven" in het licht verscheen, bleek het, dat dit punt onder de onoverkomelijke bezwaren tegen de Kerk van Rome was gerangschikt.

Aan bedenkingen tegen deze handelwijze heeft het van de zijde der Ritualisten niet ontbroken; daarom achttte de Provinciaal Laurentius het raadzaam, zijn bijzonderen

---

of perjury, and that a sacrilegious perjury of the worst kind. And of this we should be guilty, if we professed to believe in the infallibility of the Bishop of Rome as defined in the Vatican Council when we do not. If we had believed this, we should at once have acted accordingly, and submitted to the Pope without more ado. But we cannot say we believe it, and therefore cannot be received as members of the Roman Catholic Church. Furthermore, those who exercise the priestly calling amongst us, and have been blessed therein with an increase of grace and knowledge, cannot give up that sacred vocation. And the Church of Rome herself must admit that the call to the priesthood and the call to the celibate life, do not always necessarily and invariably concur in the same individual; for she authorizes the exercise of the priestly vocation in the Greek Uniat Church by men who are married, and who by the Canon Law are prohibited from putting away their wives on the score of religion. And yet the same Church of Rome calls upon all maried men who exercise the priestly calling in he Church of England, either to give up that vocation, in which, it may be, they have been abundantly blessed; or else to give up their wives, contrary to the ancient laws of the Church and all social order. And this cruel treatment has, to our knowledge, been fraught with evil to many devoted souls. *The Reunion Magazine*, October 1877; blz. 79.

eerbied voor den Paus te betuigen, ten einde de aansluiting met Rome niet ten eenemale onmogelijk te maken. Over het eigenlijke punt, de onfeilbaarheid, een diep stilzwijgen bewarende, schreef hij letterlijk het volgende: „Inderdaad, wij willen tegenover den Heiligen Stoel geens„zins eene houding van onafhankelijkheid aannemen. Rond„weg erkennen wij, dat, naar de Voorzienigheid Gods, „de Roomsche Paus de eerste Bisschop in de Kerk en „bij gevolg haar zichtbaar hoofd op aarde is. Wij zijn „overtuigd, dat noch de Keizer van Rusland noch de „koningin van Engeland het hoofd der Kerk is. Wijl de „Kerk ongetwijfeld een opperhoofd moet bezitten, met „het uitvoerend gezag bekleed, en wijl er geen andere „mededinger bestaat, gelooven wij dat de Paus dat Op„perhoofd is. Maar hij is voor ons nog meer dan dit, „hij is evenzeer onze Patriarch. Weshalve wij zijn aan„spraak op de eerbiedige vereering en getrouwheid (*loyalty*) „van alle gedoopte menschen en in het bijzonder van al „de Westersche christenen erkennen, en wegens die hoe„danigheden baden wij voor hem in de kerkelijke dien„sten bij gelegenheid onzer constitueerende Synode."

Als de Provinciaal Laurentius meent, dat hij met dergelijke vleiende verklaringen een enkelen stap is gevorderd tot wegneming van het eenmaal door de Orde gestelde bezwaar, schijnt hij te vergeten, dat de Bisschop van Rome, op de onwrikbare rots der Kerk zetelende, geen overeenkomst heeft met de bisschoppelijke ambtenaren der Anglikaansche Kerk, die zoowel door den Staat als door de veranderlijke openbare meening her- en derwaarts worden geslingerd en voor vleitaal zich niet altijd even ongevoelig getoond hebben. *Necessitas non habet legem*

was overigens het korte antwoord van den Provinciaal, toen de Presbyter Anglicanus hem op het punt der onfeilbaarheid zijne inconsequentie poogde onder het oog te brengen.

Het tweede bezwaar tegen de vereeniging met de Kerk van Rome raakt enkel en alleen hen, die vroeger tot de gehuwde Anglikaansche geestelijkheid behoorden, en bij hunne bekeering onder de Katholieke geestelijkheid wenschen te worden opgenomen. Hun getal is natuurlijk slechts gering in verhouding tot de ontelbare schare van gelooviger, die om der wille van slechts weinigen, van de intrede in den waren schaapstal zouden weerhouden worden.

Welk eene wreedheid ligt er in, zoo Rome van hen eischt, wat het gebiedend aan al de eigen zonen der Latijnsche Kerk heeft opgelegd? Zou de Heilige Stoel voor hen alleen eene uitzondering moeten maken? Van wreedheid kan hier geen sprake zijn, wanneer de Kerk, die hen niet als priesters maar als leeken beschouwt, voor hunne priesterwijding de regelen in toepassing brengt, die zij voor ieder anderen wijdeling heeft vastgesteld. De Paus weigert hun immers den toegang tot de Katholieke Kerk niet? Zij kunnen, gelijk reeds zoovelen hunner ambtsbroeders gedaan hebben, zich met echtgenoot en kinderen scharen onder de vrome leeken. Zoo hier eene vergelijking mogelijk ware, wij zouden op onze beurt den Reunionisten vragen, of *zij* zich niet aan grooter wreedheid schuldig maken, wanneer zij wettelijke gescheiden personen, die ter goeder trouw een tweed huwelijk aangingen, niet slechts de priesterwijding ontzeggen, maar hun zelfs den toegang tot de Orde weigeren.

De Provinciaal Laurentius, die een nieuwe Kerk hoopt

te stichten, heeft de ervaring kunnen opdoen, dat tal van ritualistische priesters zich bij de Orde der *Corporate Reunion* zou aansluiten, zoo zij daarvan niet door hunne echtgenooten werden weerhouden Het kan hem niet onbekend zijn, welk een gewichtige rol de vrouwen in de Anglikaansche Kerk spelen. Wij spreken hier niet van de missionarissen, die in verre gewesten hun leven wagen, om de leer van Christus te verkondigen. Geen huisvader, die met de zorg voor vrouw en kinderen is belast, mag zich aan de gevaren eener zoodanige onderneming blootstellen. Alleen hij, die zich van de aardsche banden heeft losgemaakt, kan zonder plichtverzuim, zonder onrecht aan anderen te plegen, dit Gode welgevallig offer brengen.

Maar ook in Engeland zelf en binnen de grens der Anglikaansche Kerk, oefent de vrouw een onberekenbaren invloed op het geweten van den *clergyman* uit. Daarvan heeft een ons onbekende bekeerling in eene naamlooze brochure, getiteld: „*Shall we seek Reconciliation with the Roman Bishop?*" op blz. 66 een vrij kleurig tafereel geschetst: „De wereld kan niet begrijpen, welk bitter lijden „de bekeerlingen, zoowel voor als na hunnen overgang, „te doorstaan hebben; zij heeft geen begrip van hunne „droefenis, die alleen wordt overwonnen door hunne over„tuiging, dat zij geen deelgenooten van Christus zijn, „zoolang zij blijven in de Kerk van Engeland. De hevigste „foltering van een Anglikaansch geestelijke is de altijd„durende overtuiging, dat hij niet getrouw is aan zich „zelf. Wellicht heeft hij vrouw en kinderen, die niet denken „als hij, die van hem athankelijk zijn, en voor wie het „*gaan naar Rome* de beteekenis heeft van een maat„schappelijken ondergang, en misschien van een onmid-

„dellijk verval tot den bedelstaf. De Katholieke godsdienst „heeft in deze landstreken geen geduchter vijandin dan de „echtgenoot van den *clergyman.* Zij wil tot zekere hoogte „meêgaan in de leer der Ritualisten en der *High Church;* „maar *Rome!* — haar man moet prediken: *geen vrede met „Rome.*" Voor haar zou dit gelijk staan met het verlies „van haar aanzien en met de vernietiging der tijdelijke „toekomst harer kinderen. O Heer! het is een hard woord, „te zeggen: *alles te verlaten en u te volgen.* Ook aan „hen, voor wie de overgang naar Rome geen maatschap„pelijken ondergang, noch het verlies van huiselijk geluk „ten gevolge heeft, kost het een harden strijd. Een man „moge reeds lang het Protestantisme hebben vaarwel ge„zegd, hij alleen kan niet alles te gelijk vaarwel zeggen. „Zij, die uit nieuwsgierigheid blijven staren op het bleeke „gelaat van den bekeerlling, bevroeden niet welke bittere „tranen en zielsangsten hem zijne „*dwaasheid*" gekost „heeft: de moeite om zich te ontdoen van zijn oude ver„bintenissen, van zijn gehechtheid aan de Kerk van „Engeland, van zijn vroegere historische, plaatselijke en „familie-banden, ons oneindig dierbaar:

„De kerkklok van onze woonplaats,

„De geur onzer vroegere vaderlijke velden.

„Niets kan dit verzoeten, tenzij de bovennatuurlijke „vreugde en voldoening over den terugkeer tot de Ge„meenschap der Heiligen."

Hebben deze woorden in de eerste plaats betrekking op de bekeering tot de Katholieke Kerk, zij vinden een bijna volledige toepassing op de gevallen, waarin een gehuwde Anglikaansche geestelijke van de *Low Church* (het Protestantsche gedeelte der Kerk van Engeland) tot

de Orde der Reunionisten zou overgaan. Evenals ten onzent de geloovige Protestanten aan den haat en de bespotting hunner liberale geloofsgenooten blootstaan, worden ook de Ritualisten, Reunionisten en andere romaniseerende sekten door de liberale partij in de Staatskerk met bittere verwijten en grove scheldwoorden overladen. Niet zelden werd hun zelfs de beschuldiging van oproer, landverraad en majesteitsschennis naar het hoofd geworpen, en bij het vernemen dier aanklacht sloeg der echtgenoote der anglikaansche geestelijkheid de angst om het hart, en bad zij den predikant, dat hij toch door toetreding tot de Ritualisten zijn eigen toekomst en die van zijn huisgezin niet in de waagschaal zou stellen. Al waren ook de uitspraken der geestelijke rechtbanken meestal ten voordeele of althans niet ten nadeele der Ritualisten uitgevallen, de verbittering tegen hen was zóó groot, dat de geestelijken onder hen op geene bevordering in de Staatskerk behoefden te rekenen, en het Anglikaansche Episcopaat hun een hardnekkigen oorlog verklaarde.

Hoe kan dus de Provinciaal Laurentius, die in de Kerk van Engeland zoodanige ondervinding heeft opgedaan, en in den gehuwden staat der *clergymen* een geduchten hinderpaal voor de vestiging en uitbreiding zijner nieuwe Orde moet erkennen, er Rome een verwijt van maken, dat het in de verkondiging van het H Evangelie de onafhankelijkheid van den prediker en de ongeschondenheid der leer door het caelibataire leven der priesters zooveel mogelijk waarborgt?

De beide bezwaren, door de Reunionisten in hunne Akte tegen een terugkeer naar Rome's Kerk ingebracht,

hebben wij hiermede voldoende toegelicht, om den lezer het besluit te doen trekken, dat de *Branch-theory* tot de droombeelden behoort, waarmede de nieuwe sekte haar einddoel, de vereeniging der Latijnsche, Grieksche en Anglikaansche Kerken, onmogelijk kan bereiken. De stichters der Orde mogen eenige stappen verder gaan dan Pusey en Keble, zij zullen, den logischen weg volgende, eindelijk bij de Rots van Petrus moeten terecht komen. Maar die laatste stap is een reuzenstap, waartoe zelfs aan Pusey de moed ontbrak, toen hij, bijna aan den grenspaal van zijn geestelijke ontdekkingsreis gekomen en tegen de ontzaggelijke Rots der Katholieke Kerk opziende, uitkomst zocht in zelfbegoocheling en kunstmatige berusting, en de kloof, die hem nog van Rome scheidde, poogde aan te vullen met het getuigenis der wanhoop: „*We may rest contented with our lot, until God be plaesed to amend it.*" „Wij moeten tevreden zijn met ons lot, totdat het God behage dit te verbeteren."

De tweede vraag, die wij ons bij de behandeling van ons onderwerp ter beantwoording gesteld hebben, geldt den leerstelligen grondslag, waarop de hoofden der Reunionisten hun nieuw kerkgebouw wenschen op te trekken. Met weinige maar duidelijke woorden zijn wij in het „herderlijk schrijven" met de geloofsstukken der Orde bekend gemaakt.

„Middelerwijl wij ons dicht aaneensluiten, nemen wij tot „grondslag onzer Orde het „Katholieke geloof", het ge„loof namelijk der zeven algemeene Conciliën, die als „zoodanig door de gansche Kerk van het Oosten en het „Westen vóór de groote en betreurenswaardige scheuring

„zijn erkend geworden; het geloof dat vervat is in het „symbolum der Apostelen, in de geloofsbelijdenis van „Nicaea en in het symbolum van den H. Athanasius ..... „Verder nemen Wij, totdat de Kerk daaromtrent nader „haar oordeel zal uitspreken, al de dogmatische ver- „klaringen aan, die in het algemeen door het Concilie „van Trente en de Synode van Bethlehem met betrek- „king tot de leer der Sakramenten gegeven zijn."

Al de leeringen derhalve, die na de groote scheuring door de Algemeene Kerkvergaderingen tot *dogmata* zijn verklaard, worden door de Reunionisten niet aangenomen; wijl zij deze Conciliën niet als *oecumenische* erkennen. Weshalve zij door de Katholieken slechts als ketters kunnen worden beschouwd. Dit blijkt bovendien uit eene andere zinsnede, mede in de Akte voorkomende en waarin de stichters der Orde „een plechtig beroep doen op het „naaste vrije Algemeene Concilie der ééne, heilige, Ka- „tholieke en Apostolische Kerk, dat wettig en canoniek „moet worden samengeroepen."

Zij heffen hier dezelfde taal aan, die door alle ketters, door alle eeuwen der Christelijke Kerk heen, gevoerd werd. De ketters immers verwierpen steeds de afgekondigde leerstukken en appelleerden op een toekomstig OECUMENISCH Concilie. Ook Döllinger heeft zich aan die proefneming gewaagd; maar de Kerkvergadering, die hij te Munchen samenriep, zag er zóó OECUMENISCH uit, dat de stoutste verwachtingen des professors werden overtroffen en hij zich voor het bedenkelijk allegaartje schaamde, nimmer een zoodanige poging meer waagde en zich voortaan moest tevreden stellen met het houden van eenvoudige Conferentiën, waarover bereids de doodsklok geluid heeft.

Dat op dezen leerstelligen grondslag de vereeniging met Rome eene volstrekte onmogelijkheid zal blijven, behoeft niet nader te worden ontwikkeld.

Wij zijn thans gekomen aan het belangrijkste onderwerp onzer verhandeling: de toediening der Sakramenten en de uiterlijke eeredienst, waarmede natuurlijk het vraagstuk over priesterschap en Episcopaat samenhangt.

Hoe de stichters der Orde onder dit opzicht over de Anglikaansche Kerk denken, hebben zij in hunne Akte zonder omwegen verklaard.

„De Bisschoppen van Engeland, die eenmaal alle cano-
„niek gezag en jurisdictie in geestelijke zaken hebben
„opgegeven, kunnen zich noch in onze aangelegenheden
„mengen, noch ons weerhouden elders te verwerven wat
„hier prijsgegeven en verloren werd..... .. Zij hebben
„eenmaal op den Caesar geappelleerd..... De wereld-
„lijke overheid heeft, zoowel voor het geheele Episco-
„paat als voor al de geloovigen, de wetten vastgesteld,
„boven en buiten de letter der wetten wenschen de Bis-
„schoppen, zooals zij door hunne openbare handelingen
„getoond hebben, hun gezag niet uit te oefenen. Met
„hun eigen maat moet men hen in deze zaken toemeten;
„want een dubbele maat voert slechts tot verwarring.
„Het goddelijk gebod der liefde is de eene, de wet des
„gewelds de andere maat."

Vult men deze woorden verder aan met de scherpe verwijtingen en uitvallen, die in het algemeen de Reunionisten zich tegen de Anglikaansche bisschoppen veroorloven, dan blijft er geen twijfel meer over, of de laatsten worden door de eersten beschouwd als plicht-

verzakers, en als verraders van de Kerk van Engeland, wijl zij hun geestelijk gezag feitelijk aan de wereldlijke overheid hebben overgedragen

Tegen deze voorstelllng valt echter niet weinig in te brengen; want hoe treurig het tegenwoordig ook met den kerkelijken toestand in Engeland moge gesteld wezen, tegen de Anglikaansche bisschoppen kan men de aanklacht van verraad onmogelijk doen gelden. De schuld daarvan ligt niet aan hen, maar aan de kerkelijke constitutie zelve. Het kan den Reunionisten immers niet onbekend zijn, dat de Anglikaansche bisschoppen in de uitoefening hunner jurisdictie nooit iets anders zijn geweest dan de gedelegeerden der kroon of van het Parlement. Zij weten toch, dat in het 22ste jaar der regeering van koning Hendrik VIII het Engelsche Parlement, aan Cranmer's eisch voldoende, de verklaring aflegde, „dat „de Koning onze souvereine Lord, zijne erven en op„volgers, koningen van dit Rijk, worden beschouwd, „erkend en gehuldigd als eenig opperhoofd op aarde van „de Kerk van Engeland."

De Reunionisten dienen in bedenking te nemen, dat de pauselijke waardigheid, behoorende aan den Bisschop van Rome, tijdens de „gezegende" Reformatie niet werd *afgeschaft*, maar onverminderd en in haren vollen omvang werd *overgedragen* op de kroon van Engeland. Ook toen die kroon rustte op het hoofd eener ijdele en misdadige vrouw, ook onder Elisabeth, was zij de bron van alle priesterlijke macht, het kanaal (*next immediately under God*) waarlangs de sakramenteele genade onmiddellijk afstroomde. Wél heeft de Constitutie van Engeland, sedert de Suprematie der kroon als de grondslag der

Anglikaansche Kerk werd geproclameerd, aanmerkelijke wijzigingen ondergaan, zoo dat het belangrijkste gedeelte der constitutioneele machten thans bij het Parlement berust, terwijl de koning slechts de uitvoerende macht bezit; wèl is feitelijk het Parlement de drager geworden der Suprematie op geestelijk gebied, terwijl de Koningin, hoezeer nog den titel voerende van „opperhoofd in geestelijke aangelegenheden", slechts een ondergeschikte rol bij de oplossing der kerkelijke vraagstukken te vervullen heeft; maar hieraan hebben de Anglikaansche bisschoppen geen schuld. Zij hebben dien toestand niet geschapen. Aan het Parlement dankten zij hunne geestelijke macht, en zoo in de laatste jaren het Parlement zich zelf met de uitoefening dier macht belast heeft, en een eenvoudigen leek, den heer Penzanse, met eene soort van pauselijke macht bekleed heeft, dan wijte men dit niet aan de bisschoppen, maar aan de ellendige constitutie der Kerk zelve. Althans tegen die constitutie hebben de Anglikaansche kerkvoogden niet gehandeld, en verraad kan men hun bij gevolg niet ten laste leggen. Zij hebben zelfs veel wettiger gehandeld en grooter trouw aan hunne roeping betoond dan de stichters der Orde, en zoo zij deze nieuwelingen met gelijke munt wilden betalen, zou het hun aan de noodige middelen niet ontbreken.

Immers de oprichters der Orde blijven nog altijd tot de Anglikaansche Kerk behooren, hoezeer zij die Kerk wegens haar verval en diepe bedorvenheid met vinnige wapens bestrijden en pogen te ondermijnen. Zij hebben bij gelegenheid hunner zoogenaamde priesterwijding eerbied, gehoorzaamheid en trouw beloofd aan hunnen bisschop, en niettemin zeggen zij hem de gehoorzaamheid

op en gedragen zich als apostaten van de ergste soort. Zij hebben beloofd de leerstukken der Anglikaansche Kerk te verkondigen en alleen die Sakramenten toe te dienen, welke in de Staatskerk in gebruik zijn; maar zich niet storende aan eed of belofte, verspreiden zij leeringen, die met de geloofsstukken dier Kerk in lijnregten strijd zijn en voeren Sakramenten in, die in de Kerk van Engeland niet bestaan. Als Anglikaansche geestelijken moeten zij het Doopsel en het Avondmaal toedienen, maar als leden der *Corporate Reunion* hebben zij er nog vijf andere Sakramenten bijgevoegd. Als Anglikanen moeten zij, volgens de 39 Artikelen, de genoegzaamheid der H. Schrift prediken, als Reunionisten hebben zij den plicht om ook de Traditie aan te nemen. Als Anglikanen is hun de Mis een fabel, een gevaarlijke misleiding; maar als Reunionisten zien zij daarin een H. Offer enz. Telkens moeten zij de belofte van gehoorzaamheid breken, die zij plechtig aan hunnen bisschop hebben afgelegd. Hebben zij wellicht later, tot beter inzicht gekomen, de innige overtuiging opgedaan, dat die belofte met hun geweten in strijd verkeert, dat zij dan ridderlijk die belofte intrekken, hunne gehoorzaamheid aan den Anglikaanschen bisschop opzeggen, en de Staatskerk verlaten. Zij kunnen dan als eerlijke mannen tegen die Kerk, welke hun tot heden een onbekrompen middel van bestaan schonk, met open vizier in het strijdperk treden Maar zoolang zij als dienaren dier Kerk hun jaarlijksch inkomen aanvaarden en niettemin haren ondergang bewerken, verliezen zij het recht hunne bisschoppen van verraad of meineed te betichten.

Bij de leden der Congregatie van Tilburg bestaat, in navolging der Arme Clarissen, de gewoonte om, zoodra

eene zuster het sterfelijk leven heeft geeindigd, in hare doode handen het schrift te geven waarop de geloften staan, die zij bij gelegenheid harer professie plechtig aan den voet van het altaar heeft afgelegd. Dat afschrift geldt haar als de grondwet, waarnaar zij, bij de verschijning voor den eeuwigen Rechter, wenscht geoordeeld te worden. Zouden de Reunionisten misschien die gewoonte willen navolgen en met het *Prayer-Book* in de hand zich durven beroepen op de onkreukbare trouw die zij aan de Artikelen en de Canons van dat Boek gezworen en betoond hebben?

Tot hiertoe hebben wij de drie mannen, die de Akte van de Orde der *Corporate Reunion* onderteekenden, slechts beschouwd in hunne betrekking tot de Anglikaansche Kerk. Zij verdienen echter in hunne verhouding tot de ware Katholieke Kerk nog eene geheel bijzondere opmerkzaamheid; want..... zij zijn geen eenvoudige priesters meer, maar hebben zich langs geheimen weg ook de BISSCHOPPELIJKE waardigheid weten te verwerven. Op dit gewichtig feit had de duistere zinsnede betrekking, waarop wij reeds bij de mededeeling van den tekst der Akte gewezen hebben. Zij luidt:

„De Bisschoppen van Engeland kunnen ons niet be-
„letten drie onderscheidene en onafhankelijke liniën eener
„nieuwe bisschoppelijke opvolging te verwerven, zoodat
„wij vereenigd en niet op een zandgrond aan de aanvul-
„ling der ontstane kloof kunnen arbeiden."

Deze regelen behelzen de aankondiging, dat de *Order of Corporate Reunion* zich een eigen Episcopaat behoort aan te schaffen. En dat de stichters der Orde aan die woorden, welke slechts eene bedreiging schenen te be-

vatten, bereids gevolg hadden gegeven, valt thans, helaas, niet meer te betwijfelen.

De redenen, die hen tot deze heiligschennende daad gevoerd hebben, liggen voor de hand. Zij verkeerden namelijk in de stellige overtuiging, dat er van eene vereeniging met de Latijnsche en Grieksche Kerken nooit iets komen kon, zoolang niet het gewichtig geschilpunt, de geldigheid der Anglikaansche wijdingen, waarvan noch de Latijnen noch de Grieken iets wilden weten, uit den weg werd geruimd. Rome had de geldigheid dier wijdingen nooit erkend, en mocht er vroeger omtrent de meening der Grieken nog eenige twijfel bestaan hebben, in den laatsten tijd had zich een bijzonder geval voorgedaan waardoor elke onzekerheid werd weggenomen. Dit geval wordt ons door den meergenoemden Provinciaal Laurentius op de volgende wijze verhaald:

„Men heeft wel eens beweerd, dat de Orthodoxe Oos-
„tersche Kerk de geldigheid der Anglikaansche wijdingen
„erkend heeft. Dit is echter niet het geval; integendeel,
„daarvoor bestaat niet de minste waarschijnlijkheid. Geen
„Orthodox Oostersch Prelaat kon grooter vriendschap-
„pelijke genegenheid voor de Engelsche Kerk betuigen
„dan de overleden Aartsbisschop Lycurgus. En niette-
„min, toen Mr. Crystal, een Amerikaansch geestelijke
„van de Anglikaansche Kerk, de wijding verlangde als
„Bisschop voor de Orthodoxe Kerk in Noord-Amerika,
„eischte de Aartsbisschop Lycurgus dat hij zich eerst
„moest laten doopen, en vervolgens als een gewone leek
„op nieuw zou worden gewijd, te beginnen met de kleine
„orden. Een zoodanig feit heeft meer beteekenis dan

„honderd vermoedens of onbestemde verwachtingen en „berekeningen" [1]).

Wat meer is, de Reunionisten zelven begonnen de wijdingen hunner eigen bisschoppen en geestelijken, zoo al niet ongeldig te verklaren, dan toch ernstige bedenkingen tegen de geldigheid daarvan op te werpen. De grond hiervoor zochten zij niet in die wijdingen zelven, maar in de wijze, waarop tegenwoordig in de Engelsche Staatskerk het Sakrament des Doopsels wordt toegediend. Tien jaren geleden schreef reeds Bennet: „Onverklaarbaar; „echter niet minder waar dan onverklaarbaar is het, dat „het Doopsel als Sakrament bijna onder het Engelsche „volk is verloren gegaan" [2]). En Mr. Robert Brett, den tegenwoordigen toestand in zijn *The Churchman's Guide to Faith and Piety* schetsende, getuigt in een noot op blz. 366: „De overhaastige en lichtvaardige besprenke- „ling, die vele kinderen ondergaan, maakt het menig- „werf twijfelachtig of zij werkelijk, overeenkomstig het „voorschrift van Christus, met water gedoopt zijn" [3]). Ook Zijne Eminentie de Kardinaal Newman heeft vroeger over de onachtzaamheid, waarmede men in de Engelsche Kerk bij het toedienen van het Doopsel te werk ging, een woord van groote bezorgdheid geuit. „Wat ik — dus luidt het — „in de Anglikaansche Kerk gezien „heb, maakt het mij zeer moeielijk te ontkennen, dat „nu en dan een ongedoopte Bisschop het ambt van Con- „secrator uitoefent" [4]).

1) *Reunion Magazine*, October 1877, blz. 77.

2) *The Church and the World*, 1867 blz 9.

3) The hurried and slight springkling which many children receive, often makes it doubtful whether they have really been baptized with water, according to Christs' command.

4) *The Month*, Sept. 1868, blz. 271.

Herhaaldelijk hebben de Ritualisten, zoowel als de Reunionisten, geklaagd over de schuldige onachtzaamheid der Anglikaansche geestelijken

O'Kane, de oudste Deken van het *S. Patrick's College*, zegt: „Het is overbekend dat zeer dikwijls de be-„dienaar van het Doopsel zich tevreden stelt zijn vinger „in het water te steken en over het kind één of twee „droppelen te werpen, zonder zich verder te bekomme-„ren, of zij op het hoofd dan wel op het kleed van den „doopeling terecht komen."

Niet weinig opzien baarde in het jaar 1877 de verrassende tijding, dat zelfs Zijne Genade de Lord Aartsbisschop van Kantelberg, Primaat van Engeland en Metropolitaan, zich de Bisschopswijding had laten toedienen, zonder ooit het Doopsel te hebben ontvangen, of ten minste daaromtrent eene voldoende zekerheid te bezitten. Als kind in levensgevaar verkeerende was hij namelijk door een oude en onwetende Schotsche kindermeid (*an old and ignorant Scotch nurse*) gedoopt; maar toen de bisschop Bagot later den jongeling het Vormsel zou toedienen, kreeg hij bevel zich eerst te laten doopen. Hieraan heeft hij echter niet voldaan; zoodat nu op hem de verdenking rust, dat hij tot de heidenen in plaats van tot de Christenen behoort. In tal van brieven werd hij gesommeerd de geldigheid van zijn doopsel te bewijzen. Geestelijken en bisschoppen werden bij de zaak betrokken; want was het vermoeden gegrond, dan hadden niet minder dan 400 Anglikaansche geestelijken zich te vergeefs aan het ceremonieel der priesterwijding onderworpen, en waren niet minder dan negen bisschoppelijke zetels op eenmaal onbezet.

De Aartsbisschop scheen zich in het eerst weinig aan de beweging te storen, maar zag zich eindelijk genoodzaakt, eenige niet officieele gegevens aan te wijzen, die echter door de Reunionisten voor onvoldoende verklaard werden. Zoodat, naar hun beweren, het zieleheil van duizenden en wellicht reeds van millioenen leden der Anglikaansche Kerk daardoor in de waagschaal is gesteld.

Doch hoe dit zij, uit een door de Reunionisten opgemaakte statistiek blijkt overtuigend, dat men bij de toediening van het Doopsel in de Kerk van Engeland met onbegrijpelijke lichtzinnigheid te werk gaat. Volgens de parochiale registers van Londen werden van de pasgeborenen in de parochiekerk van S. Pancras slechts 19% gedoopt; in de kerken van Zuidelijk Londen 17%; in die van Westelijk Londen 22%; in die van Oostelijk Londen 14%; in andere wijken der stad 20, 11, 23%, en in de parochiekerk van St. Botolph niet meer dan 4%.

Het kan bij gevolg geen bevreemding wekken, dat de Reunionisten zelven redenen hebben, om in vele gevallen aan de geldigheid der Anglikaansche wijdingen te twijfelen. Daardoor juist viel het hun gemakkelijker tot een maatregel over te gaan, waardoor dit punt van geschil, niet alleen voor hen zelven, maar ook voor de Roomsche en Grieksche Kerk, eens voor al werd opgeheven. Zij namen het besluit zich bisschoppen te verwerven, aan wier geldige wijding zelfs Rome niet zou kunnen twijfelen. De mannen, die voor deze waardigheid door de leden der *Corporate Reunion* werden gekozen, waren de drie onderteekenaars der Akte:

THOMAS, Provinciaal van Kantelberg, JOSEPH, Provinciaal van York, en LAURENTIUS, Provinciaal van Caerleon.

Laatstgenoemde heeft de taak op zich genomen, om hetgeen in het geheim verricht was, aan al de leden der Anglikaansche Kerk openbaar te maken. Die last vervulde hij door het plaatsen van een artikel in het orgaan der Orde, waarin hij werkelijk vele wetenswaardige bijzonderheden mededeelde, maar omtrent eenige hoofdpunten eene groote achterhoudendheid aan den dag legt.

Ziehier wat LAURENTIUS, Provinciaal van Caerleon, priester der Anglikaansche Kerk en titulaire BISSCHOP van de Orde der *Corporate Reunion*, ons omtrent zijne nieuwe waardigheid en die zijner beide ambtgenooten in het zoo even genoemde artikel mededeelt. Wij zullen hem bij zijne onthullingen op den voet volgen.

„Ten einde alle onzekerheid weg te nemen en te ge-
„moet te komen aan het gemis van bewijzen voor de
„geldigheid der bisschoppelijke opvolging, hebben wij, ten
„gevolge van de achteloosheid, die bij de toediening van
„het doopsel heeft geheerscht en nog voortduurt, ons
„verzekerd van de medehulp van mannen, die hunne
„bisschoppelijke wijding uit een onbetwiste bron ont-
„vangen hebben. Deze titulaire bisschoppen zullen ten
„bate van een zeker aantal titulaire zetels zorgen voor
„een onafgebroken reeks van prelaten, die ontwijfelbaar
„geldig gewijd zijn."

Uit deze kennisgeving, hoezeer in algemeene termen vervat, moeten wij derhalve opmaken, dat de drie onderteekenaars der Akte zich werkelijk het bisschoppelijk karakter hebben weten te verwerven, en uit vele bijzonderheden, die wij hier niet kunnen mededeelen, is het ons overtuigend gebleken, dat zij dat karakter reeds bezaten, toen zij op den 8 September 1877 hun eerste

„herderlijk schrijven" van de westelijke trappen der S. Paulus-kerk te Londen en in andere oorden door het gansche land lieten afkondigen.

Als wij in de verdere bladzijden van ons artikel over de drie stichters der Orde spreken als over geldig gewijde bisschoppen, dan doen wij dit natuurlijk onder voorbehoud, dat wij door latere gegevens in dat overigens gegrond vermoeden zullen bevestigd worden.

Wél overtuigd dat een bloote kennisgeving, zonder meer, niet toereikend was, om een zoo gewichtig feit, als de stichting van een nieuw episkopaal kerkgenootschap, te doen aannemen, gaat Laurentius een stap verder:

„Dat deze Bisschoppen inderdaad naar behooren (*duly*) „gewijd zijn, dat kunnen en willen wij bewijzen aan allen, „die tot dat onderzoek recht mochten hebben; en het „eenig verschil tusschen hunne benoeming en die der „Staatsbisschoppen is gelegen in het feit, dat zij zijn „uitverkoren door de vrije keus hunner Katholieke broe„deren in de Orde, in plaats van door *Royal Letters* „*Patent*, of door de aanwijzing van een wereldlijk en „wellicht niet-christelijk gezag."

Veel verder zijn wij met deze nieuwe onthulling nog niet gevorderd. Het komt er vooral op aan te weten, aan welke personen de Orde het *recht van onderzoek* toekent. En dat zij op dit punt geen groote welwillendheid en vrijgevigheid aan den dag legt, blijkt hieruit, dat tijdens het tweejarig bestaan der Orde nog aan niemand dat recht werd toegekend, tenzij aan hen, die als ingewijden en vertrouwelingen moeten beschouwd worden. Anders toch zouden in Engeland, waar het kerkelijk leven zoo openbaar en bovendien het ras der reporters en

penny-a-liners legio is, wel op een of andere wijze de resultaten van het onderzoek aan het licht zijn gebracht. Maar tot heden, dus na een verloop van bijna twee jaren, zweven om die bisschoppelijke wijdingen nog dezelfde nevelen. Overigens ontbreekt het niet aan de stellige verzekeringen, dat er bij de toediening dier wijdingen met de grootste nauwgezetheid van geweten is te werk gegaan.

„Het groote onderscheid — zegt Laurentius — tus-„schen de bisschoppelijke ledematen onzer Orde en de „Erastiaansche [1]) Bisschoppen der Staatskerk bestaat hierin, „dat wij in staat zijn de *geheele* Katholieke Kerk te „overtuigen van de volkomen geldigheid der geestelijke „Orden, die bij ons zijn toegediend en nog zullen toe-„gediend worden. Onze geestelijken hebben, met het „Doopsel te beginnen, elken stap tot hunne bevordering „met de meest behoedzame zorgvuldigheid en juistheid „gezet; zoodat er met geen mogelijkheid eenig gebrek „in het een of ander onderdeel te ontdekken valt. In „eene zaak van zoo groot aanbelang kon geen vermoei-„ende inspanning of formaliteit door ons overtollig ge-„acht worden; weshalve geen enkele voorzorgsmaatregel „lichtvaardig aangewend of verzuimd werd.

„En niet enkel werd streng voldaan aan de eischen „der Katholieke Kerk, maar wij hebben zorg gedragen „van elke afzonderlijke verrichting de onomstootelijke „bewijzen te bekomen, dat zij behoorlijk en volledig „heeft plaats gehad; elke zoodanige verrichting is nauw-„keurig opgeteekend en door bevoegde ooggetuigen be-„vestigd."

1) Naar Erastus, die de rechtstreeksche en systematische inmenging des Staats in kerkelijke aangelegenheden voorstond.

Maar ook hiermede wordt onze nieuwsgierigheid nog slechts ten halve voldaan. Wij zouden, na al deze verzekeringen van nauwgezetheid en trouwe naleving der ritualistische voorschriften, gaarne iets vernemen omtrent de bisschoppelijke wijding zelve, die aan de drie stichters der Orde zou zijn toegediend. Wie zijn die geldig gewijde bisschoppen, die hunne geestelijke macht hebben misbruikt, om aan Thomas, Joseph en Laurentius de bisschoppelijke Consecratie te voltrekken? Waar heeft die handeling plaats gehad en volgens welken ritus?

Op al deze hoofdvragen blijven de Reunionisten het antwoord schuldig, en wordt zoowel in de Akte als in de verschillende artikelen van *The Reunion Magazine*, het eenig periodiek orgaan der Orde, met onverklaarbare hardnekkigheid gezwegen. Het moge hun in het zooeven genoemd *Magazine* als een blijk van hooge wijsheid worden aangerekend, „dat zij zich weerhouden hun ge„bruikt linnen in het openbaar te wasschen", met dergelijke huismiddeltjes zullen zij op den duur hunne achterhoudendheid niet kunnen vergoelijken en hunne vrees — want hierin ligt wel de voorname oorzaak van hunne stilzwijgendheid — onmogelijk kunnen verbergen.

Het heeft allen schijn alsof de nieuwe bisschoppen allengs en bij brokstukken de gewenschte onthullingen zullen geven, of ze door anderen doen verspreiden Want reeds werd in de *Westminster Gazette* van 11 Januari ll. bekend gemaakt, dat de stichters der Orde hunne bisschoppelijke waardigheid hebben ontvangen uit de handen van een ROOMSCHEN, een GRIEKSCHEN en een ARMENISCHEN Bisschop.

Meer weet men er tot heden niet van te melden, en

voor ons, Katholieken, blijft het natuurlijk zeer onwaarschijnlijk, dat een Roomsche bisschop zich tot zulk eene heiligschennende handeling zou geleend hebben. Misschien heeft een man als Herzog of Reinkens zich daartoe laten vinden. Dit zou ons niet verbazen, hoezeer wij bij deze veronderstelling veeleer aan den Zwitserschen dan aan den Duitschen apostaat denken, daar de laatste, wellicht op bevel van den Rijkskanselier, zich weinig met de kerkelijke beweging in Engeland heeft ingelaten, terwijl Herzog vooral in den laatsten tijd daarmede in telkens inniger verbinding schijnt te treden. Doch hoe dit zij, zoolang de Reunionisten den mond niet wijder openen en met juistheid de bron aanwijzen, waaraan zij hunne bisschoppelijke waardigheid ontleenen, behooren wij onze uitspraak over de geldigheid hunner wijdingen tot later uit te stellen.

Wat verder den Ritus aangaat, is in Februari van dit jaar alle twijfel opgeheven. Bij herderlijk schrijven hebben de drie nieuwe bisschoppen het geheele ceremonieel der verschillende wijdingen bekend gemaakt: zoowel de toedieningen van het sub-diakonaat, diakonaat en priesterschap, als de Consecratie van een bisschop.

Het begeleidend schrijven, hetwelk deze Formulieren vergezelde, luidde als volgt:

„Aan de geestelijkheid en de Geloovigen van de Orde „der Corporate Reunion, genade, vrede en heil van onzen „Heer, den Eeuwigen God, en Onze Apostolische Zegen.

„Beminden in het Geloof,

„Dewijl de oude en eerbiedwaardige Ritussen bij de toe„diening der H. Orden in de oude Kerk van Engeland „zijn geschonden, baldadig verminkt (*rudely mutilated*) „en met opzet dubbelzinnig gemaakt, gedurende de wis-

„selingen der zestiende eeuw, en bij gevolg in veler „oogen van twijfelachtige beteekenis en uitwerking zijn „geworden: hebben Wij ondergeteekenden, na gestadige „inroeping van de hulp des Heiligen Geestes, in de „Engelsche taal de verschillende vormen gereed gemaakt, „die nu worden voortgezet en gevolgd ten gebruike van „deze Onze Orde.

„En bovendien, met de volheid van het gezag, waar„mede Wij bekleed zijn, krachtens onze respectieve hei„lige wijdingen en ambtsbedieningen, decreteeren Wij met „dit tegenwoordig schrijven en gelasten aan al de leden „Onzer Orde, dat de volgende Formulieren, en geen „andere, voortaan zullen worden gebruikt bij alle ver„richtingen die noodzakelijk zijn voor wijding of conse„cratie of om betwijfelde of twijfelachtige wijdingen geldig „te maken, als behoort te geschieden voor de vermeer„dering van Gods eer, de glorie van Zijn Grooten Naam „en de Hereeniging van het Christendom. Gegeven onder „onze respectieve handteekeningen en zegels op den acht„sten dag van December, zijnde het Feest der Ontvan„genis van Onze Gezegende Vrouw, de H. Maria, de „Moeder van onzen Heer en God Jesus Christus, in het „jaar van 's Werelds Verlossing, 1878.

„(L.S.) THOMAS, Rector O. C. R,, Pro-provinciaal van „Kantelberg.

„(L.S.) LAURENTIUS, O. C. R., Provinciaal van Caerleon.

„(L.S.) JOSEPH, O C R., Provinciaal van York.

„REGINALD C. D. BLOUNT, Secretaris van den Rector.

„WILLIAM A. GRANT, griffier O. C. R."

Op den Ritus zelven, die bereids in ons bezit is, komen wij, zoo hij althans daartoe aanleiding geeft, in

een volgend artikel terug, waarin wij tevens gelegenheid zullen hebben de reunionistische priesters in de uitoefening van hun ambt gade te slaan.

B. H. KLÖNNE.

(*Wordt vervolgd*).

De Sociale Quaestie.

II.

Aard, wezen en geschiedenis der sociale quaestie.

(*Vervolg* van dl. LXXV, blz. 112.)

Wij beschouwen onzen tijd als een tijdperk van overgang, als iets wat men de crisis heeten mag. Met het verledene is gebroken geworden; eene nieuwe toekomst schijnt in de verte te lichten. Wat van oudsher dagteekent, wordt onvoorwaardelijk verworpen, wat opgebouwd wordt, moet splinternieuw zijn of ten minste schijnen. Die behoefte doet zich ontegenzeggelijk gevoelen op elk gebied, zoowel op theoretisch als praktisch terrein. Het heeft wel iets weg van een intellectueel pantheïsme, waar men elken momentanen vorm voor iets nieuws aanziet en er bij vergeet, dat het altijd dezelfde substantie is, die verwerkt wordt. Laten wij het daarom nu reeds zeggen: een voor de kinderen dezer eeuw ondragelijk iets en de oorzaak van hun blinden haat, hun verwoed strijden tegen de Kerk is, dat zij, *semper antiquum et semper novum*, met de dubbele kroon harer eeuwige maagdelijke jeugd en de majesteit der eeuwen gesierd, onveranderlijk en onwrikbaar staat als de vuurbaak der eeuwen; dat zij hetzelfde licht even rein, even schitterend laat stralen, als toen zij

wegschool in de katakomben en bloedde uit duizend wonden in het Coliseum.

De meest tegenstrijdige ideeën treden op als de boden van een nieuw tijdperk van verlichting en volksgeluk. Niets is zoo heilig dat men niet waagt te betwijfelen, niets zoo ongerijmd dat men niet verdedigt met een soort van razernij. Op het gebied der rede maakt onze eeuw, welke toch der onfeilbaarheid zoo vijandig is, in den persoon der zoogenoemde groote denkers, een onmiskenbare aanspraak op onfeilbaarheid. Het is alsof iedere spreker of schrijver op het tooneel treedt met een orakel op de lippen en de bliksems van den banvloek in de dreigende rechterhand. Dat orakel luidt: „Eindelijk is het licht geworden! dat licht, *ik* laat het stralen, tot nu toe was er volslagen duisternis." En de groote menigte klapt in de handen voor den nieuwen lichtbrenger, den Lucifer, zoo dikwijls, helaas, een gevallen weerspannige engel, vol van waanzinnigen hoogmoed. Een tweede volgt, en dezelfde komedie wordt afgespeeld *voor* en *op* het tooneel, en zoo gaat het steeds voort. Een waar Don Quichottisme.

Hij, die het stoutste optreedt, het meeste durft, naar het bekende woord van Danton tijdens het schrikbewind: „de l'audace, de l'audace, et encore de l'audace!" behoudt het veld. Daarom wordt er heden geloochend, wat men gisteren toejuichte, heden verguisd wat men gisteren aanbad.

De kalmte, de bezadigdheid, het kenteeken der waarheid, het zegel van alles wat een duurzaam bestaan hebben kan en zal, is weg. De geest der Revolutie, uit de Hervorming geboren, waart als een engel der wrake rond door de negentiende eeuw; met een vlammend zwaard alles verdelgend op zijn heilloozen tocht.

Het is een duizelingwekkend gezicht te staren in dien wervelenden schoot, in die draaikolk van ideeën, beginselen en theoriën. De meesten staan onthutst en ijzend op den rand, en weten dikwijls niet wat waarheid, wat dwaling is, wat zij als goed moeten verdedigen tot elken prijs, wat zij als kwaad moeten bestrijden met alle wapenen.

Ziedaar het lot der menschheid en der wetenschap, sinds zij het woord des levens niet meer wil hooren en het licht niet meer zien dat straalt in de duisternissen, en zij die gezeten zijn in de schaduwen des doods, de ooren sluiten voor de stem van Hem die de woorden heeft van het leven, dat thans is en van het leven der toekomst.

Op godsdienstig gebied woedt een strijd die, gelocaliseerd, „Culturkampf" mag heeten, maar die niets anders is dan de strijd van het materialisme tegen het Christendom; op politiek terrein leveren staats-almacht en vrijheid een gevecht op leven en dood; op sociaal gebied stormen de derde en vierde stand blind vooruit, elken dag onder een nieuwen aanvoerder; en mag het de krijg heeten van de ware christelijke staathuishoudkunde tegen het absolutisme en de anarchie.

Maar welken naam ook de partijen voeren, onder welke banier zij zich scharen en strijden, welke krijgsleus er ook aangeheven worde, het is de strijd van het Christendom tegen het moderne Heidendom. Er wordt om de heiligste, de hoogste goederen van het menschdom gestreden in dezen oorlog der beginselen. Wij gelooven, dat deze strijd in zijn laatste phase is getreden, dat zijn einde nabij is. Zulks meenen wij te zien uit de vreeselijke verbittering der vijanden.

In dien drievoudigen en toch éénen strijd heeft de katholiek een voordeel boven alle partijen, alle strijders vooruit. Wij hebben het reeds gezegd: de Kerk, onfeilbaar in hare leer, eeuwig in hare bestemming, heeft een licht ontstoken, dat hem niet op het dwaalspoor brengen kan, hem een veiligen tocht op de ontstuimige golven en een stille en zekere haven waarborgt.

Is het gebied ook drievoudig, het is toch ook weder één. Een geheimzinnige band houdt het heerlijke gebouw vast en hecht aaneengesloten. Schokt gij een gedeelte, zoo wankelt het geheel; breekt gij met vermetele hand in, zoo scheurt het geheele gewelf. Onze eeuw heeft, zonder het te willen, het bewijs geleverd, dat de godsdienst alleen de natuurlijke basis van de maatschappij is en kan zijn [1]).

De sociale quaestie is zoo oud als het menschdom. In elke maatschappij, in elk rijk der oudheid, telde men geheele klassen, standen, kasten, die geen deel hadden aan de welvaart, aan de beschaving van hun tijd, die de sombere schaduwzijde vormden van hun volk en zijne geschiedenis, die door de machtigen en rijken onderdrukt en mishandeld werden, en zulks straffeloos, wijl de wetten daartoe de noodige machtiging verleenden. Ook zijn er steeds pogingen gedaan om deze wanverhoudingen uit den weg te ruimen. De grootste mannen van

---

1) De Kerk alleen kan de groote taak op zich nemen, de groote maatschappelijke ziekte dezer eeuw te genezen. Zij alleen bezit de geneesmiddelen daartoe, den heelenden balsem Het zal de grootste triomf der leermeesteresse der volkeren zijn, haar triomf der negentiende eeuw, te toonen, dat onder de rots van Petrus de heilige bron ontspringt, in welker wateren de tot een nieuw leven wedergeboren volkeren van Europa steeds nieuwe kracht en nieuw leven kunnen putten.

welke de geschiedenis gewaagt, hebben zich dikwijls deze taak ten doel gesteld en zijn gevallen als de slachtoffers van hun edel streven.

Maar dat vraagstuk heeft voor onzen tijd eene bijzondere beteekenis, een bijzonder gewicht, en beide verleenen hetzelve een eigen wezen, een eigen karakter.

Van een kasten- of klassenstrijd kan er geen spraak meer zijn. Thans omvat dat vraagstuk alle leden der maatschappij. Al wie lid is der groote menschelijke familie, moet medewerken aan het groote werk, de reuzentaak des tijds, de grootsche oplossing der sociale quaestie. Iedereen, iedere stand heeft er belang bij. Alles staat op het spel, maar alles kan gewonnen worden. Instinktmatig voelt zulks elk beschaafd en denkend wezen. Het is het vraagstuk der ware ontwikkeling van het menschdom aan de hand der Kerk. En daar de ware menschelijkheid, de ware ontwikkeling en vooruitgang evenzeer alleen christelijk zijn kan, daarom is dit vraagstuk, meer dan alle andere vragen des tijds, verheven, ideaal en christelijk te noemen.

In deze opvatting kende de oudheid dit sociale probleem niet. Waar toen om gestreden werd, dat waren op zijn hoogst de egoïstische belangen van eene of meer kasten. Alles beperkte zich tot een kastenstrijd. Der Katholieke Kerk alleen was het voorbehouden, liefdevol hare moeder-armen voor allen te openen, allen in gelijke liefde te koesteren in haar heiligen schoot; zóó zelfs dat zij, die tot aan haar optreden, het wreedst verstooten, het algemeenst veracht, het meest in het slijk getrapt werden, als de vrienden en ledematen van haar heiligen Stichter, de bevoorrechte kinderen werden van de teederste aller moeders.

De oudheid met hare vernis-beschaving, haren Staat-God, haar staatspantheïsme, rustte maatschappelijk op een tweevoudige basis: *slavernij* en *woeker*. Dat wil zeggen: op de ruwste, onbarmhartigste, willekeurigste exploitatie van den mensch door den mensch; van den mensch als wil en gezag, op den mensch als speelbal van dien wil, hoe grillig, hoe bloeddorstig ook; van den arme door den rijke, van den armen schuldenaar machteloos overgeleverd aan den rijken woekeraar, die als een vampier zijn slachtoffer niet loslaat, dan nadat hij hetzelve het laatste bloed afgeperst en uitgezogen heeft [1]).

Zulks mag ons overigens in het heidendom niet verwonderen. Het heidendom is hoogmoed en genot, en genot is egoïsme. Maar dat ook de corypheeën der wetenschap, de stoutste en edelste denkers, „*die Heroen des Geistes*": Aristoteles, Xenophon, Plato, de „goddelijke Plato", dat natuurlijk vonden, en de mogelijkheid eener verandering niet wenschelijk, niet denkbaar achten, dat mag ons vreemd voorkomen. En toch, zóó is het. Aristoteles noemt in zijn „Politiek" een slaaf „een ding, een bezield werktuig, eigendom zijns meesters". Xenophon slaat als een middel, om den nationalen rijkdom te vermeerderen voor, alle slaven tot staats-eigendom te verklaren, en hen met een teeken op het voorhoofd te

1) Ook onze maatschappelijke toestanden, welke in de laatste jaren onder den noodlottigen invloed van het Jodendom, den woeker *gewettigd*, en alle paal en perk hadden weggenomen, kunnen ons het bewijs leveren, hoezeer het liberalisme ons tot het heidendom had terug gebracht. Men herinnere zich de ongeloofelijke feiten uit Duitschland en Oostenrijk medegedeeld. Dat waren de weldaden dier droevige „Schwindel- en Gründerperioden" voor beide landen. De bedriegerij in het groot werd op alle wijzen, zelfs door voorschotten van staatswege, begunstigd, en de arme man, de kleinhandelaar, werd weerloos in de onbarmhartige handen van den joodschen woekeraar geleverd.

brandmerken om het ontvluchten tegen te gaan. Plato beschouwt de slavernij als een natuurlijk iets. De romeinsche wetgeving bevat het vreeselijke: „*non tam viles, quam nulli sunt*", en Cato zegt zonder schroom: „onze slaven zijn onze vijanden." Geen enkele van de socialisten der oudheid, en ook aan dezen ontbrak het toenmaals niet, uit den geringsten twijfel over de slavernij. Geen heeft derzelver afschaffing ooit in zijn programma opgenomen. Zij kenden allen den hachelijken toestand der slaven, en zij bleven er in berusten. De slaaf had slechts één recht: namelijk, dat hij geen recht had. Hij was de speelbal van alle hartstochten: van de uitspattendste zinnelijkheid, tot de ongeloofelijkste wreedheid. En wat een veld openen deze weinige woorden voor de verbeelding onzer lezers, welke afgronden ontsluiten zij van slijk en bloed [1]).

---

1) Wij willen geen misbruik maken van citaten, maar wij kunnen het toch niet nalaten dit tooneel door het volgende volledig te maken.

Aristoteles zeide: „evenmin als de goden de menschen beminnen kunnen, evenmin kan een meester zijn slaaf beminnen." Dien haat vond men zóó natuurlijk, dat men te Sparta op de Heloten geregeld jacht maakte als op roofdieren. Die jacht kon veel menschelijk wild opbrengen, wanneer men bedenkt, dat het getal slaven door Gibbon op de helft der geheele bevolking geschat wordt; dat onder keizer Augustus vele Romeinen tot 4000 slaven bezaten, en men hun niet eene bijzondere kleeding durfde voorschrijven uit angst, dat ze op die wijze hun getal en hun macht zouden leeren kennen. Vooral was zulks hoogst gevaarlijk, wanneer ze bij duizenden afgemaakt werden, zoo als bijv. in het geval dat een meester, door de hand van een slaaf, en soms slechts door een sluipmoord, viel. Aan een dier gelijk, deden zij aan de deuren der trotsche paleizen, aan een keten geklonken, in een kooi weggedoken, dienst als wachters (Périn, *De la Richesse dans les sociétés chrétiennes*).

Wijl zinnelijkheid en hoogmoed de dubbele basis der slavernij vormden, vermochten noch Epicureërs noch Stoicijnen iets tegen de slavernij. Pindarus had niet moeten zingen: „één is van den beginne de oorsprong der Goden en der stervelingen" — maar de orphische dichter had recht, toen hij in de bitterheid zijner ziel uitriep: „uit uw lachen, o Zeus, hebt gij de goden gevormd, uit uw tranen, de menschen!"

Toen voor eenige jaren de begaafde amerikaansche Beecher-Stowe in haar bekend werk „*Uncle's Tom Cabin*" ten gunste der arme slaven, een

Wie kent niet het heerlijk werk van den grooten rechtsgeleerde Troplong: „*De l'influence du christianisme sur le droit civil des Romains.*" Wat afschuwelijke, afgrijselijke wonden overdekten dat maatschappelijk lichaam, aan eene onzeggelijke verrotting prijsgegeven, in weerwil van den vorstelijken mantel, waarmede het koningenvolk dezelve zocht te bedekken. In zulke, en in zoo diep ingekankerde wonden heeft het Christendom in den beginne zijn heelenden balsem moeten gieten.

Zoo dacht, zoo leerde, zoo handelde de oudheid, het heidendom. Wanneer gij hierbij bedenkt, hoe ongeloofelijk groot het getal der slaven was, dat Attica op 20,000 burgers, 400,000 slaven telde; dat men er te Korinthe op acht vierkante mijlen 470,000, te Aegina op eene vierkante mijl 470,000 vond; dat te Rome, tijdens zijn overgang van de republiek tot de monarchie, over een millioen slaven leefden, dan komt het ons als eene bittere ironie voor, dat prijzen en hemelhoog verheffen der grieksche en romeinsche beschaving om wille van het een of ander product van klassieke literatuur of kunst. Er grijnst u iets onuitsprekelijks, iets onbeschrijfelijks uit die sombere diepten van het verleden aan, waarmede vergeleken de afschuwelijkste tafereelen der ellende uit Londens achterbuurten, kleinigheden zijn; nog eens, een peillooze zee van slijk en bloed en tranen, op welker oevers, in zwierigen dans, eenige met rozen gekroonde wellustelingen zweven. Men denkt onwillekeurig aan dat monster der oudheid, uit de verkrachting van alle na-

---

noodkreet deed hooren, ging er een kreet van afgrijzen over de geheele beschaafde wereld op; en toch, nog was die toestand, vergeleken bij de heidensche slavernij, wat de schaduw bij de werkelijkheid is.

tuurwetten en de schande geboren, dat met menschenoffers gevoed werd in het labyrinth van Creta.

Het wondervolle licht, dat er opging uit de vlakten van Bethlehem, werd de dageraad van een nieuw leven. God werd slaaf, en de slavernij was dood. „*Formam servi accipiens.*" De Eeuwige, de Almachtige, de Albarmhartige nam de gedaante aan van een slaaf. Van toen af kon het aanschijn der aarde veranderd, vernieuwd worden. Zoo gebeurde het. Daarom heeft de christelijke beschaving de sociale quaestie tot een algemeene quaestie gemaakt. Zij heeft alle menschen in éénen band van broederliefde gesloten. Vóór het christendom scheidde een afgrond rijk en arm, geluk en ongeluk, vreugde en smart, in één woord, levensgenot en levens-ellende. Niets kon dien afgrond sluiten. Het kruis alleen was bij machte denzelven aan te vullen, en slaaf en heer, en rijk en arm zouden, aan de voeten des Gekruisigden, de tot daartoe vijandige handen tot een broederband ineen strengelen.

Het tijdperk van ware vrijheid, van broederschap en van gelijkheid was aangebroken. Er zijn geen barbaren, geen vreemden, geen *vijanden* meer, en de sociale quaestie is eene internationale geworden in den goeden, waren zin des woords.

Maar niet alleen *extensief*, ook *intensief* is dit vraagstuk meer dan ooit een brandende quaestie geworden, de vraag des tijds.

Wie zou het durven loochenen, dat tegenwoordig een tot nu toe ongekende gisting zich doet gevoelen onder de arbeiders, onder den vierden stand? Heeft men ooit eene vraag tot een levensvraag gemaakt, zoo als deze het thans is? Is het niet eene volslagen onmogelijkheid, de op-

lossing dezer vraag op de lange baan te schuiven? Houdt dezelve niet alle regeeringen, alle geleerden, alle denkers bezig; zien zij vooral, die het goed meenen met den arbeider en den vierden stand, die er zoo gaarne alles voor zouden willen ten offer brengen, zien zij niet diep bekommerd in de toekomst? De Kerk, bij monde der Pausen en bisschoppen, heeft zij in de laatste eeuwen ooit zoo zeer hare geheele zorgvuldigheid gewijd aan dit vraagstuk als thans?

Wat meer is, wie zou kunnen ontkennen, dat het algemeen toenemen van ontwikkeling en beschaving en verkeer; de verbreiding der ideeën door de pers, door het tot stand komen van vereenigingen en genootschappen van elken aard; de meer en meer veldwinnende kennis der maatschappelijke toestanden; de meer heldere blik in de wetten, welke moeten gelden bij staathuishoudkundige ontwikkeling; de grootere deelneming van het volk, van den arbeider, vooral in Duitschland en Frankrijk, aan de politiek; de geregelde partij-organisatie der arbeiders in beide genoemde landen, die als de haardsteden van Europa te betrachten zijn; het bewustzijn dat in den vierden stand is doorgedrongen, van een recht op meer geluk en welvaart, iets wat hij zijn heiligst recht noemt, zijn ideaal, aan hetwelk vroeg of laat de werkelijkheid moet beantwoorden; dit alles gevoegd bij de theoretisch algemeen aangenomen meening, dat hetgeen men op politiek gebied als waar erkent, tot in zijn laatste consequentie moet doorgevoerd worden; — doet ons duidelijk inzien, dat de sociale quaestie de brandende vraag van den dag is.

De gedroomde vrijheid, broederschap, gelijkheid, het wachtwoord, de leus, onder welke de derde stand zijne

maatschappelijke positie heeft veroverd, — verlangt thans de vierde stand voor zich.

Dikwijls vat men de sociale quaestie op als een ziekte der maatschappij. Men zegt, dat even als ieder organisme de anorganische bestanddeelen, welke het zich niet door assimilatie kan inlijven, als een bron van aanhoudende ziekte in zich medevoert, zoo ook de Staat in het proletariaat, in zijn schoot bestanddeelen draagt, welke hij niet tot de gewenschte welvaart en rust brengen kan, en welke hem dus steeds met gevaarlijke ziekte bedreigen.

Gode zij dank! zulks is volstrekt niet zoo. Neen, die onnatuurlijke, die gedwongene toestand is niet natuurlijk, is niet onvermijdelijk. Voor de heidensche maatschappij was het een ziekte, voor de christelijke niet. Wanneer het thans voor den modernen Staat waar is, dan is zulks slechts in zoo ver waar, als de moderne Staat geen christelijk karakter meer draagt. De hedendaagsche Staat, die de Kerk van hare vrijheid, van haren invloed berooft, die de Kerk als zijn doodvijand beschouwt, die de Kerk vervolgt en bestrijdt, die haar tot de zielen harer kinderen toe zoekt te ontscheuren, die de Staat-God, de Moloch der oudheid wil worden, ja die heeft voor zich zelven de sociale quaestie als eene ziekte geschapen, eene ziekte, die oorspronkelijk niet mogelijk was, in weerwil van de maatschappelijke onlusten, welke de maatschappij, de christelijke namelijk, tot nu toe hebben ontroerd en soms tot in hare grondvesten diep geschokt. De sociale quaestie, welke wij de quaestie van den vierden stand, der arbeiders noemen zullen, is het resultaat eener lange smartelijke, bloedige ontwikkeling, welke het menschdom

in den loop der eeuwen, aan de hand der Voorzienigheid, heeft doorgeworsteld.

De geschiedenis van het gevallen menschdom is de geschiedenis van zijn lijden: een aanhoudende en bloedige krijg tusschen de natiën, de standen, de individu's. Dikwijls zou men duchten, de menschheid tot de barbaarschheid te zien terugkeeren. Maar de goddelijke Voorzienigheid waakt, en het licht doemt reeds op, nieuw leven en kracht schenkend dáár, waar 's menschen blik niets meer dan een chaos zag. Volkeren ontstaan en gaan te niet, de leiding des Eeuwigen blijft.

Bossuet zegt: „Ieder volk ontvangt van God eene zending die het te vervullen heeft. Dat is zijne taak. Bloei en welvaart zijn het loon [1]), als hetzelve trouw de aangewezen baan volgt; wordt het ontrouw aan die goddelijke opdracht, zoo zinkt het weg en sterft." Een ander volk staat op, neemt de zending over, evenals de soldaat op het slagveld de banier opvat uit de hand van zijn stervenden makker, en voert dezelve verder uit.

Wat waar is van de menschheid, is ook waar voor elke maatschappij, voor elken stand. Wordt een heerschende stand de onderdrukker der andere standen, verloochent hij de heilige zending, welke hem werd toevertrouwd, dan nadert de Nemesis, en de straf volgt op den voet.

De geschiedenis zal ons zulks bewijzen.

De wieg van het menschdom stond in het gulden Oosten. Niet zullen wij echter hetzelve volgen in zijn ontwikkeling, op zijn historischen weg, van de gesloten poort

1) „S'il a fallu quelque récompense à ces grandes actions des Romains Dieu leur en a su trouver une convenable à leurs mérites comme à leurs désirs; il leur donne pour récompense l'empire du monde, comme un présent de nul prix" (Bossuet, *Oraison funèbre du prince de Condé*).

van het Paradijs, langs de wegen der ballingschap, op de straffende wateren van den zondvloed. Weldra daalt het van de toppen van den heiligen berg, waarop de reddende arke stilstond, naar de vlakten van Azië, voor de tweede maal zijn bakermat, af, en vinden wij het terug in de oude Staten van Azië en Afrika.

Alleenheerschappij vinden wij overal. Maar op den eersten trap van den troon staat ter rechterhand de priester, ter linker de krijger. Beiden matigen, bewaken en beschermen de te groote, *verslindende* macht des schier almachtigen konings. De eene met het woord der bezadigdheid, het boek der wetten, de andere met de kracht van het zwaard.

Oefende ook de vorst een onbeperkte heerschappij uit, onder hem, naast hem stonden de beide heerschende standen, de priester- en de krijgerskaste. Beiden bezaten politieke rechten. Zij waren de steunpilaren van den troon. Het maatschappelijk leven vond dus hier zijn middelpunt. Het gekroonde absolutisme trad op als een God. In zijn geheele glorie: met de stralen zijner oogverblindende pracht als met een koningsmantel omkleed, den scepter der almacht in de despotische vuist, de weegschaal die leven of dood afwoog in de opgeheven linker, verscheen het voor de in het stof sidderend neerknielende volken der oostersche rijken; maar in de eene schaal wierp de verzoenende priester zijn heilig boek, in de andere de krijger het zwaard, en het evenwicht was gedeeltelijk hersteld.

De levensbelangen dier tijden konden niets anders zijn dan het behoud der nationale zelfstandigheid en beschaving; de eerste door de krijgerskaste, de tweede door den priesterstand. Materieele belangen moesten uit den

aard der zaak meer ondergeschikt zijn. Het gezegende Oosten, met zijn onuitputtelijk rijken en vruchtbaren bodem, met zijne lachende landouwen en paradijzen, welke den dichters nog de typen blijven der lustoorden die de verbeelding in haar stoutste vlucht tracht te scheppen, — maakte de inspanning van het harde werk, het zwoegen en slaven in het zweet zijns aanschijns minder noodzakelijk.

De politieke rol welke deze aristocratie speelde, beantwoordde volmaakt aan hare sociale beteekenis, haar sociaal gewicht. Een soort van godsdienstig ontzag of bijgeloof, door de macht der krijgers beschermd, behield het groote grondbezit, en daardoor werd de akkerbouw in die eer gehandhaafd, welke de natuurlijke verhoudingen denzelven moesten waarborgen. Hij bekleedde de eereplaats onder alle productieve standen der maatschappij. Eene uitzondering doet hier niets ter zake; zij geldt Phenicië, de zeekoninginnen Tyrus en Sidon, het Venetië der oudheid. Tallooze vloten beheerschten het rijk der zeeën, en keerden rijk bevracht, zelfs van gene zijde der kolommen van Hercules, tot aan het witte eiland (Engeland) toe, naar de veilige havens, de stapelplaatsen van den geheelen oosterschen handel.

Hier kon dus van geen theocratischen en landbouwenden staat sprake zijn. Nijverheid, handel en handwerk bloeiden er om strijd, of beter door elkander; en er waren reeds aan den derden en vierden stand rechten toegekend, die zij nergens bezaten.

In het Oosten ademt alles gezag, orde, bestendigheid. Niets was noodzakelijker voor de volkeren die nog in hunne wording verkeerden, wier ontwikkeling nog in hare kindsheid

was. Toen sloeg het gezag in despotisme, de orde in een soort van versteening over. De heerschende klassen bouwden, in hun egoïstischen overmoed, een bolwerk rondom zich op, waarin zij zich, vijandig en ongenaakbaar, tegen het eigenlijke volk verschansten. Het volk werd gedoemd, om in het schandelijkst bijgeloof, in de walgelijkste slavernij weg te zinken. Zij zelven gaven zich aan alle hartstochten over: luiheid en wellust, wreedheid en weelde, een leven van louter zingenot. Het onderdrukte volk verkwijnde in eene grenzenlooze onwetendheid, in uitspattingen van den ongelooflijksten aard, in de dierlijkste zinnelijkheid, welke zijn eigen priesters aan hetzelve geleerd hadden.

Hoogmoed en genotzucht, zedelijk verval van alle standen waren de wrange vruchten van het ontaarde despotisme en het kastenwezen der groote oostersche rijken. Met de vrijheid daalde ook de beschaving ten grave [1]).

---

1) Palestina alleen kent geen heerschende klassen, geen kastenstrijd. Het uitverkoren volk biedt ons, van den beginne af, het volmaaktste beeld der gelijkheid aan. Wel had het heilige land een theocratische regeering, en vinden wij er eene landbouwende bevolking; maar terwijl in de overige oostersche rijken, de priesterstand eene godsdienstige onderdrukking en ook wereldsche macht uitoefende, en de krijgerkaste het volk uitzoog, bezat zelfs de israelitische priesterschap geen grondeigendom, voerden de oudsten de volksregeering, en hadden allen de verplichting, in tijd van nood, de wapenen te voeren in Jehova's dienst. Terwijl in het overige Oosten het vrije bezit van den bodem bijna uitsluitend in de macht van despoten (men denke nog aan het tegenwoordige Egypte) en der rijksgrooten overging, werd in Israel aan iederen man, en daardoor aan iedere familie, een bepaalde uitgestrektheid akkerland in eigendom toegezegd. Werd hij door den drang der omstandigheden genoodzaakt zulks te vervreemden, steeds kon hij hetzelve weder inkoopen, en na verloop van een bepaalden tijd, in het jubeljaar (om de vijftig jaar), keerde het vrij van schuld tot hem weer. Zoo werden én het tot stand komen van de groote eigendommen (*latifundia*) en de te groote verbrokkeling onmogelijk. Geen despoot was de souverein, eigenlijk de groote algemeene eigenaar, maar Jehova: „want mij behoort het land, gij zijt niet dan vreemdelingen en mijne pachters" (Levitic. XXV, 23). Elk zevende jaar be-

Griekenland, Rome, de germaansche stammen blijven ons, in deze korte geschiedkundige schets, voor een volgend nummer ter behandeling over.

Rolduc. J. E. H. MENTEN.

(*Wordt vervolgd.*)

---

hoorde den Heer, het was het zoogenoemde sabbatsjaar. De landbouw, de akkers moesten rusten, wat de akkers voortbrachten was voor de armen. Alles wat in de hoeken van het veld groeide, wat er na den eersten oogst nog bleef in velden en wijnbergen, kwam ten voordeele der armen. Het was iedereen geoorloofd den honger van het oogenblik met den oogst des naasten te stillen. Het was een dure plicht den arme bij te staan, en intrest nemen voor geleend geld was door de wet verboden. Hem die werkelijk arm was, werd het geleende met het sabbatsjaar kwijtgescholden, en voor de andere schuldenaren was het een uitstel, een moratorium (Deut. XV, 7—11. Rossbach in zijne *politieke Oeconomie*, bladzijde 121). Hij die in slavernij geraakte, werd in het 7de jaar en in het jubeljaar weder vrij. Zijn meester moest hem als een daglooner behandelen,„ want, zoo spreekt Jehova, zij zijn niet uwe slaven, uwe knechten, maar de mijnen Ik heb hen uit Egypte geleid: derhalve zult gij niet hardvochtig over hen heerschen, maar vreezen zult gij uwen God en Heer (Levitic. 25, 39-43) Om schulden kon men overigens niet gevangen gezet worden. Men ging zoover in deze gelijkheid, dat zelfs de lijfeigene eigendom kon verwerven, en de slaaf of knecht die vrij werd, van zijn heer en meester een geschenk in schapen, vruchten, olie en wijn ontving, wanneer hij het huis van zijn meester verliet, opdat hij een nieuwe huishouding kon stichten. Op hooge feesten werden ook de lijfeigenen, de vreemden, de weduwen en weezen tot de offermaaltijden genoodigd. Het dagloon moest voor den ondergang der zon uitbetaald worden. Allen genooten volle rust én op den sabbat, én in het sabbatjaar, én gedurende het jubeljaar. Zóó werd de waardigheid des menschen gewaarborgd, zóó werd de onderdrukking en exploitatie onmogelijk gemaakt, zóó werden alle voorwaarden vervuld, die er noodig zijn om een volk machtig en welvarend te maken.

FEESTEN VAN DEN H. JOACHIM
EN DE
H. ANNA.

DECRETUM URBIS ET ORBIS.

Docet Ecclesiasticus eos laudandos, qui in generatione sua gloriosi fuerint; singulari igitur honoris ritu colendi Sancti Joachim et Anna, qui Immaculatam Virginem Deiparam quum genuerint, gloriosissimi equidem fuere: *De fructu ventris vestri*, ut ipsos alloquitur Damascenus, *cognoscimini; pie enim et sancte in humana natura vitam agentes filiam Angelis superiorem, et nunc Angelorum Dominam edidistis* (Or. I. de Virg. Mariae Nativ.). Quum itaque filiorum gloria parentes coronet, nil mirum si Ecclesia et a primaevis temporibus praecipuo cultu ac religione prosequuta sit Sanctum Patriarcham Joachim ejusque beatam conjugem Annam: hos siquidem Ecclesiae Patres insignibus exornarunt laudibus, ac penes Fideles eo crevit veneratio iis exhibita, ut in ipsorum honorem templa extructa fuerint, et piae Sodalitates erectae. Immo et Christiani Principes non semel supplicibus votis institerunt apud Romanos Pontifices ut solemniori cultu Sancti Deiparae Parentes honorarentur. Piissimis votis libenti animo Romani Pontifices annuerunt, validissimum rati eorumdem fore patrocinium apud Deum et potissimum per eorum filiam Caeli Reginam, cultum a Christifidelibus tributum non modo sua auctoritate firmaverunt, verum etiam peculiaribus privilegiis condecorarunt.

Quoniam vero hisce luctuosissimis temporibus divina misericordia factum est ut quo magis Christianus populus divino auxilio atque caelesti solamine indigeret, eo amplioribus clarificata sit honoribus Beatissima Virgo Maria atque ipsius cultus nova incrementa acceperit: hinc novus splendor ac recens gloria,

qua beatissima filia refulsit, et in felicissimos parentes redundaret oportuit. Quare pluribus in Dioecesibus, Sede Apostolica annuente, horum Sanctorum festa solemniori pompa ac ritu celebrata sunt, ad obtinendam praecipue familiarum concordiam et tranquillitatem; immo non defuere Sacrorum Antistites qui ejusdem ritus elevationem per universum orbem ab eadem Apostolica Sede haud semel efflagitaverint.

Haec autem omnia animo recolens Sanctissimus Dominus Noster LEO PAPA XIII, quo suae praesertim devotionis erga Sanctum Joachim, cujus nomine ipse gloriatur, et quod *Praeparatio Domini* interpretatur, conspicuum exhibeat testimonium, confisus fore ut illius aucto cultu, patrocinium quoque validius persentiat Ecclesia, motu proprio mandavit ut per praesens Decretum Sacrorum Rituum Congregationis, Festum Sancti Joachim, Dominica infra Octavam Deiparae Assumptionis occurrens, nec non Festum Sanctae Annae, cum ipso in eodem honore sociatae, diei 26 Julii affixum, a ritu duplici majori ad ritum Duplicis secundae classis eleventur, ac sub tali ritu in Kalendario universae Ecclesiae deinceps inscribantur. Die 1 Augusti 1879.

Loco † Sigilli

D. CARD. BARTOLINIUS S. R. C. PRAEFECTUS.

PLACIDUS RALLI S. R. C SECRETARIUS.

VERSCHEIDENHEDEN.

WANNEER WERD RUSLAND SCHISMATIEK?

In enkele streken, vooral in het zuidelijk gedeelte van het tegenwoordige Rusland werd reeds in de vroegste eeuwen het Evangelie verkondigd; doch het ging er, gelijk men wil, meerendeels door de groote volksverhuizingen weêr ten onder.

Eerst in de IX eeuw, onder den Noorman Rurik (864—79), sloten de Russen zich tot een rijk aaneen; in dien tijd, toen Ignatius, Patriarch van Constantinopel, omstreeks 867 geloofspredikers naar Rusland zond, werd het Christendom daar gevestigd. De verdere bekeering echter van dit rijk volgde in de X eeuw, en wel in de jaren tusschen Photius en Michael Cerularius, toen er geene zoo blijkbare scheiding tusschen de Oostersche Kerk en die van Rome bestond. Reeds was er veel geschied onder Oleg tot 912, meer nog onder Igor (912—45), wiens vrome en wijze gemalin Olga het H. Doopsel ontving. Haar kleinzoon Wladimir I, de Groote genoemd (980—1014), omhelsde het Christendom en breidde het aanmerkelijk uit; doch zijn zoon Jaroslaw (1019—54) voltooide de bekeering der Russen, die over 't geheel in vereeniging bleven zoowel met den Patriarch van Constantinopel als met de Kerk van Rome, totdat door den overmoedigen Michael Cerularius, die in 1043 Patriarch werd, het Oostersche schisma zich verhief en ook na zijnen dood (1059) bleef voortduren.

Wanneer nu drong die scheuring zóó door, dat ook Rusland er in betrokken werd?

Niet reeds dadelijk, meent men, onder Photius, die zich in 858 als Patriarch opwierp en, herhaaldelijk afgezet en weder aangesteld, in 891 overleed. Zijne aanslagen, hoe verderfelijk

ook, hadden niet zulk een invloed, dat zich terstond al die uitgestrekte landen, die tot de Grieksche Kerk behoorden, lieten medeslepen. Volgens veler bewering heeft het Russische volk, na Photius, nog meer dan anderhalve eeuw in de eenheid met Rome volhard.

Over dit twijfelachtige punt gaf onlangs een Duitsch tijdschrift eenige nadere inlichting. ... „Hoe lang de Russische Kerk met het middenpunt der eenheid vereenigd is gebleven, en omstreeks welken tijd zij tot het Oostersche schisma werd overgehaald, is eene vraag welke steeds eene verschillende oplossing vond. De Bollandisten, die zich herhaaldelijk en grondig met die vraag hebben bezig gehouden, wijken niet enkel van den geleerden Basilianer monnik Kulcinski af, die in zijn *Specimen Ecclesiae Ruthenicae* de Katholiciteit aan schier alle Russische Metropolieten toekent; maar zij zijn het ook onderling niet eens over den tijd van Ruslands afval van de Katholieke eenheid. Terwijl Papebroch (Ephemerid. Graec. Mosch. Act. II. Maj. tom. I.) de Russische Kerk gedurende de eerste vier eeuwen van haar bestaan Katholiek laat zijn, vermanen zijne opvolgers tot grootere voorzigtigheid, (*lentius procedendum*, heet het bijv. op 15 Julij: bij den heiligen, grooten, een apostel gelijken Wladimir,) en wagen het niet, de groote Heiligen der Russische Kerk, welke in diezelfde maand voorkomen, in hun werk als Heiligen te behandelen, wijl het niet bewezen is, of zij niet soms met de Oostersche schismatieken in verbinding hebben gestaan. De latere Bollandist Stilting (De conversione et fide Russorum. Acta SS. Sept. tom. II.) meent een middelweg te moeten inslaan, daar hij de vraag niet naar eene bepaalde tijdruimte oplost, maar veeleer *per singula saecula*, gelijk hij zegt, dat is, in de verschillende tijdperken onderzoekt, welke hoofden der Russische Kerk met Rome vereenigd waren. Ook de latere geschiedschrijvers hebben het in de oplossing der besproken vraag niet verder gebragt. Daarom zal het zeker hoogst welkom zijn, dat Dr. J. Pelesz, Rector van het Grieksch Katholieke Centraal-Seminarie te Weenen, door zijn werk: *Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom* (Wien, Mechithar. 1878) meer licht in die zaak brengt, daar hij de Katholiciteit der oude Russische Kerk uit authentieke Russische bronnen bewijst, en vrij bepaald uit documenten het begin der 12e eeuw aangeeft als den tijd, waarop die Kerk mede in het Oostersche schisma werd betrokken; zoodat er geene *exceptio Schismatis* kan opgeworpen

worden tegen de vereering van die Heiligen der Russische Kerk, welke vóór dien tijd des afvals hebben geleefd." [1])

Volgens eene recensie echter van hetzelfde werk door den geleerden Hergenröther, thans kardinaal, is het resultaat van Dr. Pelesz nog niet zoo gansch onbetwistbaar. Wij nemen de hoofdzaak ook van zijne beoordeeling over [2]).

Het eerste deel van dit werk, schrijft hij, behandelt de geschiedenis van de vereeniging der Ruthenen met de Kerk van Rome sedert de oudste tijden tot het jaar 1595, waarin de eenheid der Metropool van Kiew met den H. Stoel hersteld werd. Na eene inleiding, welke de vroegere geschiedenis van het Russische volk, de verschillende Slavische volksstammen, de bronnen en hulpmiddelen voor zijn arbeid en de indeeling er van doet zien, worden twee tijdruimten, elk met twee perioden, uitvoerig behandeld. Ie tijdruimte: De bekeering van het Russische volk, in geloofsgemeenschap met de Kerk van Rome (van de tijden der Apostelen tot het einde der elfde eeuw.) Eerste periode: sedert de oudste tijden tot Wladimir den Groote (980); tweede periode: de algemeene bekeering der Russen en de werking des Christendoms onder Wladimir en zijne opvolgers (980—1104); hier worden in vier hoofdstukken de verbreiding des Christendoms in Rusland, de inrigting en regering der Russische Kerk, de leer en eerdienst, alsmede het godsdienstige en zedelijke leven voorgesteld.

IIe tijdruimte: De Russische Kerk, meerendeels van de geloofsgemeenschap met de Kerk van Rome gescheiden, tot het herstel der kerkelijke eenheid met Rome (1104—1595). Na eene algemeene karakteristiek van deze tijdruimte, volgt eene schets van Ruslands politieke geschiedenis, in 't bijzonder van de grootvorstendommen Kiew, Susdal en Moskou, alsook van Halitsch en Wladimir, en dan de kerkelijke geschiedenis in twee perioden van 1104—1461 (de verdeeling der Metropool van Kiew), en van 1461—1595 (de vernieuwing der Unie). Ook hier vindt men in de hoofdstukken dezelfde rubrieken als bij de tweede periode der eerste tijdruimte. In het begin

---

1) *Zeitschrift für katholische Theologie* door Dr. J. Wieser, S. J. en Dr. F. Stentrup, S. J., Prof. aan de Universiteit van Innsbruck, III Jaarg., eerste aflev. 1879, bladz. 192; in Prof. Vering's *Archiv*, 1879, Mei-Junij, bladz. 476.

2) *Literarische Rundschau*, 1879, N°. 10, kolom 297 vv.

zijn de op de Unie van 1595 betrekkelijke akte-stukken afgedrukt.

De aanleg van het werk en de indeeling der stof verdienen allen lof; ook is een nieuw werk over de vereenigde Ruthenen hoogst tijdig; de vlijt en kerkelijke ijver des schrijvers komen overal uit. De oudere Slavische, Grieksche en Latijnsche bronnen heeft hij zich goed ten nutte gemaakt; evenzoo hetgeen Baronius, Allatius, Le Quien, Assemani, de Bollandisten geleverd hebben, van latere auteurs ook Theiner en Spillmann (De Unie van Brest in de „Laacher Stimmen", 1876, bl. 417 vv.). Andere geschriften schijnen hem onbekend te zijn gebleven, als Pichler's „Geschiedenis der kerkelijke scheuring" (Dl. II, Munchen 1865) en mijne Monographie over Photius (Regensburg, 1867—69 drie deelen), gelijk ook de jongste voortbrengselen der Russische literatuur, waaraan hij over 't geheel niet bijzonder gedacht schijnt te hebben.

Aangaande bovenstaande vraag nu merkt Hergenröther op: Te veel is het gezegd, dat van 886—1053 de door Photius veroorzaakte scheiding bij de Grieken geheel verdwenen was. Het Concilie van Trosley in 909 c. 14 (Mansi, Conc. XVIII, 304, 305) gedenkt de mededeeling van den Apostolischen Stoel: „*adhuc errores blasphemiasque cujusdam vigere Photii in partibus Orientis*"; ook is de reproductie der beruchte Encykliek van Photius door de Patriarchen Sisinnius II en Sergius, naar uitwijzing van oude handschriften, zeer waarschijnlijk, gelijk ook Le Quien en Cuper aannemen. Vooral poogt onze schrijver aan te toonen, dat de Russische Kerk tot het einde der elfde eeuw aan het schisma vreemd bleef, en dit eerst in de twaalfde eeuw wortel schoot. Doch hij heeft het geenszins tot evidentie toe bewezen en de latere argumenten van Russische schrijvers niet gekend. A. N. Popoff gaf (Moskou, 1875) een literair-historiesch overzigt van de oud-Russische strijdschriften tegen de Latijnen; Prof. Pawlow vulde dien door hem geprezen arbeid in menig punt aan, en gaf o. a. in zijne „Kritische proeven" (St. Petersburg, 1878) naar drie Grieksche handschriften een aan den tweeden Russischen Metropoliet Leo of Leontius († 1008) toegeschreven strijdschrift tegen de Latijnen uit (bl. 115—137), krachtens hetwelk de tegenwoordige Russen aanspraak maken op den roem van reeds vóór Cerularius het azymitisme als ketterij, en daarbij het priester-celibaat, het sabbat-vasten, het eten van het gestikte, het dogma der voortkomst van den H. Geest

bestreden te hebben. Met deze geleerde Russen had onze auteur het moeten afmaken en insgelijks met hen die den Canon van den Metropoliet Joannes (1080—89) verdedigen. Dat het feest der Translatie van den H. Nicolaus hier geen bewijs is, hebben reeds meer schrijvers zoeken te toonen. (Vgl. Pichler, II, bl. 14 v.) Tegenover de hedendaagsche geleerde Russen zijn de wapenen, aan Katholieke geleerden van vroegere eeuwen ontleend, niet meer toereikend, en naauwkeurig dient men de bewijsvoering der tegenpartij te kennen, om haar met goed gevolg te bestrijden.

In het tweede deel zal Dr. Pelesz de geschiedenis der Ruthenen van 1595 tot op onze dagen voortzetten.

Uit het medegedeelde blijkt, dat er thans over bovenstaande vraag wel eenig meerder licht is opgegaan, maar er niettemin nog menige onzekerheid overblijft en verder onderzoek zeer wenschelijk is.

Eene geheel andere en gemakkelijk te beantwoorden vraag is het, wanneer de schismatieke Grieksch-Russische Kerk tot haren tegenwoordigen staat van afhankelijkheid is vervallen. Ofschoon reeds in vorige eeuwen Russische Grootvorsten en regeerders meermalen eigendunkelijk gezag over die Kerk zochten uit te oefenen, heeft toch het Russiesch Caesaro-Papisme eerst onder Czaar Peter den Groote zijn volkomen beslag verkregen. Met zijne instelling en inrigting der zoogenaamde „Heilige Synode" in 1721 en 1722, werd de Russische Czaar tevens vrijmagtig Paus, en de schismatieke Kerk zijne volstrekt afhankelijke slavin.

HET HART VAN ZWINGEL.

Waarschijnlijk is de volgende bijzonderheid, die wij in eene levensbeschrijving van Zwingel vonden, aan velen onzer lezers onbekend.

Men weet, hoe deze hervormer op het slagveld om het leven kwam. Zijn lijk, aldus verhaalt Oswaldus Myconius,

werd door zijne vijanden gevonden, gevierendeeld en tot asch verbrand. „Toen de vijanden na den derden dag vertrokken „waren, kwamen de vrienden, om te zien, of zij ook iets van „zijne overblijfselen vinden konden, en zie, daar toont zich „aan hun oog te midden der asch zijn hart in volkomen en „ongedeerden staat. Die goede lieden stonden verbaasd, want „zij zagen het mirakel zonder het te kunnen verklaren; waarom „zij, aan God toeschrijvende wat er gebeurd mogt zijn (*Deo „tribuentes, quidquid esset*) niet weinig verheugd waren, als „zijnde thans door zulke inlichting van boven meer verzekerd „van de opregtheid van 's mans hart" [1]).

BOEK-AANKONDIGING.

HISTORIA DE LA FILOSOFIA

POR

EL P. ZEFERINO GONZALEZ,

OBISPO DE CÓRDOBA.

Perpetua quaedam philosophia.
LEIBNITZ.

In de verledene eeuwen schitterde in Spanje eene bloeijende letterkunde zoowel wat betreft de poëzy als het proza; hiervoor behoeven wij maar Calderon en de Heilige Teresa te noemen. Onder dit opzicht kan geen land van Europa iets grooters, iets verheveners en voortreffelijkers aanbieden. Maar ook in Spanje heeft de geest der duisternis en der rampzalige omwentelingen vrij spel gehad. Toen de eclectische en sensualistische stelsels door Franschen invloed, en toen 't pantheïsme van Krause door de lessen en schriften van Sanz del Rio, ook in 't Katholieke Spanje een onzalig rationalisme begonnen te ver-

1) Aldus in het *Archiv für alte und neue Kirchengeschichte*, v. Ständlin und Tzschirner, I B, 2 Stück, S. 27.

spreiden, stonden er mannen op, die door hunne grondige en schoon geschreven werken Spanje's jeugd tegen die oppervlakkige en verderfelijke stelsels poogden te wapenen. Onder de reeds overledenen willen wij Balmès en Donoso Cortès noemen. Zij zijn in geheel Europa met roem bekend, en hunne werken zijn in de meeste nieuwe talen overgezet. Zij vonden uitmuntende opvolgers: Campoamor trad over 't algemeen in de voetstappen van Donoso Cortès, hoewel hij eenige ideeën van dezen wijzigde, en Orti y Lara, hoogleeraar der wijsbegeerte aan de hoogeschool van Madrid, vervolgde met geluk de zoo diepzinnige en zooveel omvattende nasporingen van den onsterfelijken Balmès. Die hoogleeraar gaf, verleden jaar, twee merkwaardige werkjes uit; het eene bespreekt de Inquisitie in Spanje, daarin wordt de geschiedenis dezer zoo vaak miskende instelling met eene bijzondere bezadigdheid en grondigheid onderzocht en het Katholicisme tegen zoo dikwijls herhaalde valsche beschuldigingen verdedigd. Het andere werkje handelt over het natuurrecht en is aan den zoon van den schrijver, die de studie van 't recht ging beginnen, opgedragen. In deze opdracht waarschuwt hij zijn zoon tegen de valsche lessen van sommige hoogleeraren, die of uit menschenvrees of uit haat tegen de waarheid de studeerende jeugd op doolpaden voeren. „De valsche wijsheid", zegt hij, „die uit den Protestantschen hoogmoed voortkwam, heeft de wetenschap van 't recht bedorven; zij heeft deze schoone bloem afgescheurd van haren stengel en van allen hemelschen invloed beroofd. Vasthouden moet gij, mijn zoon, aan de leeringen der Heilige Kerk en de bepalingen van den Roomschen Stoel."

Nu moeten we de *Historia de la filosofia* van Mgr. Gonzalez, bisschop van Cordova, bespreken. Dat werk is het hoofdonderwerp dezer regels.

Het zou overbodig zijn, hier de hooge gewichtigheid van de geschiedenis der wijsbegeerte voor de geleerde studiën in 't algemeen en voor de wijsbegeerte en godgeleerdheid in 't bijzonder te betoogen. Reeds Aristoteles beschouwde en beoefende ze als het beste middel om in de wijsgeerige bespiegelingen met zekerheid voort te gaan, en de groote Leibnitz noemde ze eene aanhoudende filosofie „*perpetua quaedam philosophia*". Ook werd ze in alle eeuwen door de uitmuntendste wijsgeeren geraadpleegd en bestudeerd. Voor ons, Katholieken, is ze van eene geheel bijzondere waarde. Dit was ook de innige overtuiging van Mgr. Gonzalez. Hij bezette achtereenvolgens leerstoelen

aan verscheidene hoogescholen in Spanje, en steeds was de geschiedenis der wijsbegeerte zijn lievelingsvak. Hieraan zijn wij zijne diepe en uitgebreide *Studiën over den H. Thomas van Aquino* (*Estudios sobre santo Tomas*), en ook zijne latere *Wetenschappelijke, godsdienstige en kritische Studiën* verschuldigd. Deze *Studiën* zijn de vrucht eener uitgebreide en degelijke kennis van de wetenschap, wier geschiedenis in het laatste werk van den doorluchtigen Prelaat, van haar begin tot op onzen tijd, verhaald en beoordeeld wordt.

De schrijver verdeelt deze geschiedenis in twee groote tijdvakken: het eerste van het vroegste ontluiken der wijsgeerige denkbeelden in 't verre Oosten en in Griekenland tot Christus' geboorte; dit noemt hij het tijdvak der *oude wijsbegeerte;* het tweede tijdvak loopt tot op onze dagen en bevat de *nieuwere wijsbegeerte.*

Deze indeeling, wat een zeker Spaansch criticus er ook tegen oppert, is juist en in het onderwerp zelf gegrond. Immers sedert den oorsprong des Christendoms vloeit een nieuwe stroom van wijsgeerige ideeën in het leven en in de wetenschap. Het Christendom verkondigde hoog en luid de gelijkheid van alle menschen voor God en hunne oorspronkelijke betrekking van broederlijke liefde, grondwaarheden, op welke iedere echte beschaving, dien naam waardig, berust, en welke noch het diepdoordringend vernuft van Plato, noch dat van Aristoteles, noch de rechtsgeleerden van Rome zelfs maar van verre vermoed hadden. Het cosmologisch probleem, dat geen pogingen der oude wijsgeeren hadden kunnen ophelderen, werd ten volle toegelicht en opgelost door de leer of 't dogma der *schepping uit niets.* De oorsprong en de bestemming des menschen werden ook ten eenemaal verklaard, de openbare zeden en het huiselijk leven hervormd en, als het ware, herschapen. Er werd dus voor de filosofie eene nieuwe loopbaan geopend, haar gezichteinder werd verlicht en uitgebreid. De indeeling van Mgr. Zeferino is dus geschiedkundig gerechtvaardigd en gegrond.

De schrijver van dit nieuwe werk over een der belangrijkste onderwerpen der geheele geschiedenis begint met de bronnen aan te halen, waaruit hij geput heeft. Hier worden niet alleen de oorspronkelijke schriften, maar ook de merkwaardigste geschiedkundige werken in de verschillende talen opgenoemd. Deze opnoeming wordt aangevuld door bijzondere ciaten, wanneer het beschrijven van de ontwikkeling der wijsgeerige stelsels hiertoe de gelegenheid aanbiedt. Voor de

Oostersche en Grieksche wijsgeeren zijn deze aanhalingen Latijnsche vertalingen der oorspronkelijke teksten.

De methode van Mgr. Gonzalez is als volgt. Ieder tijdvak wordt in algemeene trekken gekenschetst. Dan volgen de bijzondere leerstelsels naar de orde der onderafdeelingen van de hoofdtijdvakken; bij de stelsels is eene beknopte levensbeschrijving van den wijsgeer gevoegd, die besproken gaat worden; de grond-ideeën van ieder stelsel worden klaar, eenvoudig en zoo beknopt als mogelijk is aangehaald, ontwikkeld en toegelicht. Hier schijnt ons de schrijver toe bijzonder geslaagd te zijn; gaarne zouden wij ons gevoelen met eenig voorbeeld staven, maar de ruimte, ons hier vergund, veroorlooft het niet. Wij bewaren dat dus voor eene andere gelegenheid en zullen dan het overzicht van het stelsel van den Engel der School vertalen; in geene geschiedenis der wijsbegeerte hebben wij eene zoo nauwkeurige en verhevene ontwikkeling van de leer des diepsten denkers van de middeleeuwen en ook der nieuwere tijden ontmoet. Door zijn vroegere studiën op den H. Thomas, was de Bisschop van Cordova hiertoe bij voorkeur bevoegd en voorbereid.

Op de ontleding der systemen volgt de *Critica*, die natuurlijk van het Christelijk standpunt uitgaat. Mgr. Gonzalez zet hier deze zinspreuk van Pico van Mirandola: „*Philosophia quaerit*, *Theologia invenit*, *Religio possidet veritatem*." Deze woorden, zegt hij, zijn een philosophisch apophthegma, dat onbetwistbaar groote waarheden behelst en met breede trekken de drie genoemde groote uitingen van den menschelijken geest schetst. Kort, maar doordringend is die kritiek; in weinige trekken ziet men de waarheid of de valschheid der onderzochte stelsels voor den geest gesteld. Die beoordeeling is zoo onpartijdig dat wij ze vaak te toegevend, te verschoonend vonden. De onpartijdigheid is de eigenlijke grondtrek der methode van den doorluchtigen Prelaat. Waar hij nog verontschuldigen kan, zonder der waarheid te kort doen, vertoont zich eene zachtmoedige en liefdevolle toegevendheid.

De schrijftrant is eenvoudig, klaar, sierlijk en zoo duidelijk dat men, met behulp van het Latijn, de kennis der Spaansche spraakkunst en een goed woordenboek, de *Historia de la filosofia* gemakkelijk lezen kan. Zonder tegenspraak is Mgr. Gonzalez de beste wijsgeerige schrijver van Spanje. Dit is het gevoelen der meest bevoegde geletterden van zijn vaderland.

Reeds vóór het verschijnen van dit uitmuntend werk heeft men gezegd, dat het een aanhoudende apologie des Christen-

doms zou zijn. Deze verwachting is volkomen vervuld. Van den beginne af verzuimt de schrijver nooit in de systemen der oude wereld de kiemen aan te toonen, waaruit de dwalingen en de ketterijen van latere eeuwen ontsproten zijn. Onder dit opzicht mag men deze geschiedenis met recht *perpetua quaedam philosophia* noemen.

Ten slotte merken wij op, dat de Katholieke wijsgeerige letterkunde buiten het *Handbuch der Geschichte der Philosophie* van Dr. Stöckl (vroeger professor der wijsbegeerte aan de akademie van Munster) geen werk bezit, dat met de *Historia de la filosofia* op één lijn kan gesteld worden.

Met vertrouwen kunnen wij deze geschiedenis der wijsbegeerte aan allen aanbevelen die zich met de philosophische navorschingen der oudheid, der Kerkvaders, der middeleeuwen en ook met die van den nieuwen tijd willen bekend maken.

Mgr. Gonzalez besluit het derde en laatste boekdeel van zijn werk met de volgende woorden, die, als het ware, zijn eindoordeel over den ganschen loop der geschiedenis van de wijsbegeerte uitspreken.

Moeilijk is het thans de toekomstige lotgevallen van het Christelijk Theïsmus en het hedendaagsche materialistisch monismus in bijzonderheden te voorspellen. „Ten gunste van dit „laatste strijden de tegenwoordige stroomingen in alle individueele „en maatschappelijke kringen der maatschappij. Ten gunste van „het eerste spreekt en pleit deszelfs wezenlijke waarheid, die mis„schien de oorzaak is van die geheime en algemeene stroomingen, „die tegen dit Theïsmus gericht zijn; men denke aan den diepen „en geheimzinnigen afkeer tegen de waarheid, welke in het „binnenste van het menschelijk hart verscholen ligt. Vooral „strijdt ten zijnen gunste deszelfs innerlijke en noodzakelijke „band met den godsdienst van Jesus Christus, waardoor het een „vruchtbaar levenssap, eene onbetwistbare sterkte en een krachtdadige werking heeft. Ook gaat de zegepraal van het Theïsmus, „in den kring der wetenschap, wezenlijk zamen met de zegepraal „der Katholieke Kerk in den kring van den godsdienst en de „maatschappij. Zoo er, volgens het plan der Voorzienigheid en „den voortgang der geschiedenis, een dag opdaagt, die onder „de beschaafde volkeren de herstelling, waarop wij vroeger „doelden, voleindigt, dan zal die groote gebeurtenis worden „voorbereid en voortgezet, ontwikkeld en bevestigd door de „herstelling van het Katholieke Theïsmus. Wanneer die ge-

„lukkige en vurig verlangde dag zal verschijnen, dan zullen de „bijzondere personen en de geheele volken erkennen, dat het „maatschappelijk rijk van God (*el reinado social de Dios*) „en van zijn Woord, tegelijk het rijk der ware broederschap „en der rechtvaardigheid, van 't recht en van de liefde is, en „dan zal het kruis van Jesus Christus de boom der weten„schap en de boom des levens zijn, en het bestrafte, begena„digde en herboren menschdom zal dan geene woorden van „lastertaal meer spreken, maar woorden van zegening en dank„zegging; en op 't hart van den mensch en op den boom des „kruises en op den stoel der leeraars en boven de vergaderzaal „des volks, en op den troon des vorsten zal het opschrift der „zegepraal van Gods Zoon geschreven staan: *Christus vincit*, „*Christus regnat*, *Christus imperat*."

N. J. SCHWARTZ,
Professor emeritus aan de
Hoogeschool te Luik.

DE „COLLECTIO LACENSIS".

Van deze voortreffelijke uitgave der „*Acta et Decreta Sacrorum Conciliorum recentiorum*" hebben we reeds vroeger met veel lof gesproken [1]). Bij het verschijnen van het vijfde deel herinneren we slechts, dat het geheele werk in zes kwartodeelen compleet zal wezen. Het eerste behelst de Conciliën der Latijnsche Bisschoppen van 1682 tot 1789, het tweede die der Oostersche Bisschoppen uit denzelfden tijd en vervolgens tot 1869. Het derde deel geeft de Conciliën, van 1789 tot 1869 in Noord-Amerika en het Britsche Rijk gehouden, en het vierde die van Frankrijk gedurende denzelfden tijd. Het nu verschenen vijfde deel bevat de Conciliën van Duitschland, Hongarije en Nederland. Het nog uit te geven zesde en laatste deel zal de Conciliën van Italië en die, welke in de voorgaande deelen geene plaats vonden, behelzen en sluiten met de Algemeene Kerkvergadering van het Vatikaan.

De netheid en naauwkeurigheid van druk, de uitvoerigheid der *Indices* over den inhoud, het blijft alles, gelijk vroeger, de *Collectio Lacensis* ten hoogste aanbevelen.

---

1) Zie *De Katholiek*, Deel LXX, bladz. 42 vv.

SPROKKELINGEN.

Het H. Doopsel bij de Doopsgezinden. — De Doopsgezinde gemeente te Groningen heeft onlangs het besluit genomen om den Doop aan ieders goedvinden over te laten. Die zijne belijdenis aflegt en niet wil gedoopt worden, kan toch zeer goed lidmaat en dus, volgens de opvatting dier zonderlinge Mennonieten, ook Christen zijn. De gemeente bepaalde verder, dat personen van andere kerkgenootschappen tot haar kunnen toetreden, al zijn ze niet gezind zich te laten doopen.

Onvervulde predikantsplaatsen bij de Nederlandsch Hervormden. — Van de 1611 predikantsplaatsen, welke het Hervormde Kerkgenootschap heeft, waren er op 31 December ll. 240 vakant, dus 24 meer dan op 31 December 1877. Het getal candidaten in de theologie bedroeg niet meer dan 25. Eéne gemeente kon sedert 1864 geen dominé erlangen, eene andere niet sedert 1868 en zoo verder.

Bijbelverspreiding. — In „De Tijd" van Zaterdag 26 April lezen we:

Volgens eene becijfering in de *Printing Times* zijn er sedert het begin dezer eeuw niet minder dan 150,000,000 exemplaren van den Bijbel gedrukt en verspreid. Van dit getal komen er 82,000,000 voor rekening van het in 1804 opgerichte Britsch Bijbelgenootschap, 35,000,000 voor de amerikaansche, 8,500,000 voor de duitsche, 2,000,000 voor de zwitsersche, 1,600,000 voor de fransche 1,287,000 voor de nederlandsche, de rest voor verschillende andere Vereenigingen.

Als kantteekening zou men aan bovenstaand bericht kunnen toevoegen: Niet volgens een becijfering van den *Printing Times*, maar volgens het voor ieder openliggende feit, is sedert het begin dezer eeuw het geloof aan den Bijbel zoo zeer afgenomen, dat, met uitzondering der Katholieke Kerk, betrekkelijk slechts zeer weinigen aan dat Boek nog eenige waarde hechten.

De Encycliek „Aeterni Patris"

VAN

Z. H. Paus Leo XIII,

OVER HET HERSTELLEN VAN DE CHRISTELIJKE WIJSBEGEERTE IN DE KATHOLIEKE SCHOLEN, NAAR DEN GEEST VAN DEN ENGELACHTIGEN LEERAAR DEN H. THOMAS VAN AQUINE.

DE PHILOSOPHIA CHRISTIANA AD MENTEM SANCTI THOMAE AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI IN SCHOLIS CATHOLICIS INSTAURANDA.

VENERABILIBUS FRATRIBUS
PATRIARCHIS PRIMATIBUS ARCHIEPISCOPIS
ET EPISCOPIS UNIVERSIS CATHOLICI ORBIS
GRATIAM ET COMMUNIONEM
CUM APOSTOLICA SEDE HABENTIBUS.

LEO PP. XIII.

VENERABILES FRATRES

SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

Aeterni Patris Unigenitus Filius, qui in terris apparuit, ut humano generi salutem et divinae sapientiae lucem afferret, magnum plane ac mirabile mundo contulit beneficium, cum caelos iterum ascensurus Apostolis praecepit, ut *euntes docerent omnes gentes* [1]); Ecclesiamque a se conditam communem et supremam populorum magistram reliquit. Homines enim, quos veritas liberaverat, veritate erant conservandi: neque diu permansissent coelestium doctrinarum fructus, per quos est

1) Matt. XXVIII, 19

homini parta salus, nisi Christus Dominus erudiendis ad fidem mentibus perenne magisterium constituisset. Ecclesia vero divini Auctoris sui cum erecta promissis, tum imitata caritatem, sic iussa perfecit, ut hoc semper spectarit, hoc maxime voluerit, de religione praecipere et cum erroribus perpetuo dimicare. Huc sane pertinent singulorum Episcoporum vigilati labores; huc Conciliorum perlatae leges ac decreta, et maxime Romanorum Pontificum sollicitudo quotidiana, penes quos, beati Petri Apostolorum Principis in Primatu successores, et ius et officium est docendi et confirmandi fratres in fide. — Quoniam vero, Apostolo monente, *per philosophiam et inanem fallaciam* [1]) Christifidelium mentes decipi solent, et fidei sinceritas in hominibus corrumpi, idcirco supremi Ecclesiae Pastores muneris sui perpetuo esse duxerunt etiam veri nominis scientiam totis viribus provehere, simulque singulari vigilantia providere, ut ad fidei catholicae normam ubique traderentur humanae disciplinae omnes, praesertim vero *philosophia*, a qua nimirum magna ex parte pendet ceterarum scientiarum recta ratio. Id ipsum et Nos inter cetera breviter monuimus, Venerabiles Fratres, cum primum Vos omnes per Litteras Encyclicas allocuti sumus; sed modo rei gravitate et temporum conditione compellimur rursus Vobiscum agere de ineunda philosophicorum studiorum ratione, quae et bono fidei apte respondeat, et ipsi humanarum scientiarum dignitati sit consentanea.

Si quis in acerbitatem nostrorum temporum animum intendat, earumque rerum rationem, quae publice et privatim geruntur, cogitatione complectatur, is profecto comperiet, fecundam malorum causam, cum eorum quae premunt, tum eorum quae pertimescimus, in eo consistere, quod prava de divinis humanisque rebus scita, e scholis philosophorum iampridem profecta, in omnes civitatis ordines irrepserint, communi plurimorum suffragio recepta. Cum enim insitum homini natura sit, ut in agendo rationem ducem sequatur, si quid intelligentia peccat, in id et voluntas facile labitur: atque ita contingit, ut pravitas opinionum, quarum est in intelligentia sedes, in humanas actiones influat, easque pervertat. Ex adverso, si sana mens hominum fuerit, et solidis verisque principiis firmiter insistat, tum vero in publicum privatumque commodum plurima beneficia progignet. — Equidem non tantam humanae philosophiae vim et auctoritatem tribuimus, ut cunctis omnino

1) Coloss. II, 8.

erroribus propulsandis vel evellendis parem esse iudicemus: sicut enim, cum primum est religio christiana constituta, per admirabile fidei lumen *non persuasibilibus humanae sapientiae verbis* diffusum, *sed in ostensione spiritus et virtutis* [1]), orbi terrarum contigit ut primaevae dignitati restitueretur; ita etiam in praesens ab omnipotenti potissimum virtute et auxilio Dei expectandum est, ut mortalium mentes, sublatis errorum tenebris, resipiscant. Sed neque spernenda, neu posthabenda sunt naturalia adiumenta, quae divinae sapientiae beneficio, fortiter suaviterque omnia disponentis, hominum generi suppetunt; quibus in adiumentis rectum philosophiae usum constat esse praecipuum. Non enim frustra rationis lumen humanae menti Deus inseruit; et tantum abest, ut superaddita fidei lux intelligentiae virtutem extinguat aut imminuat, ut potius perficiat, auctisque viribus, habilem ad maiora reddat. — Igitur postulat ipsius divinae Providentiae ratio, ut in revocandis ad fidem et ad salutem populis etiam ab humana scientia praesidium quaeratur: quam industriam, probabilem ac sapientem, in more positam fuisse praeclarissimorum Ecclesiae Patrum, antiquitatis monumenta testantur. Illi scilicet neque paucas, neque tenues rationi partes dare consueverunt, quas omnes perbreviter complexus est magnus Augustinus, *huic scientiae tribuens ..... illud quo fides saluberrima ..... gignitur, nutritur, defenditur, roboratur* [2]).

Ac primo quidem philosophia, si rite a sapientibus usurpetur, iter ad veram fidem quodammodo sternere et munire valet, suorumque alumnorum animos ad revelationem suscipiendam convenienter praeparare: quamobrem a veteribus modo *praevia ad christianam fidem institutio* [3]), modo *christianismi praeludium et auxilium* [4]), modo *ad Evangelium paedagogus* [5]) non immerito appellata est.

Et sane benignissimus Deus, in eo quod pertinet ad res divinas, non eas tantum veritates lumine fidei patefecit, quibus attingendis impar humana intelligentia est, sed nonnullas etiam manifestavit, rationi non omnino impervias, ut scilicet, accedente Dei auctoritate, statim et sine aliqua erroris admixtione omnibus innotescerent. Ex quo factum est, ut quaedam vera, quae vel divinitus ad credendum proponuntur, vel cum

---

1) I Cor. II, 4. 2) De Trin. lib. XIV, c. 1.
3) Clem. Alex., Strom. lib. I, c. 16; l. VII, c. 3.
4) Orig. ad Greg. Thaum. 5) Clem. Alex., Strom. I, c. 5.

doctrina fidei arctis quibusdam vinculis colligantur, ipsi ethnicorum sapientes, naturali tantum ratione praelucente, cognoverint aptisque argumentis demonstraverint ac vindicaverint. *Invisibilia enim ipsius*, ut Apostolus inquit, *a creatura mundi per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus et divinitas* [1]); et *gentes quae legem non habent ... ostendunt* nihilominus *opus legis scriptum in cordibus suis* [2]). Haec autem vera, vel ipsis ethnicorum sapientibus explorata, vehementer est opportunum in revelatae doctrinae commodum utilitatemque convertere, ut reipsa ostendatur, humanam quoque sapientiam, atque ipsum adversariorum testimonium fidei christianae suffragari. Quam agendi rationem, non recens introductam, sed veterem esse constat, et sanctis Ecclesiae Patribus saepe usitatam. Quin etiam venerabiles isti religiosarum traditionum testes et custodes formam quamdam eius rei et prope figuram agnoscunt in Hebraeorum facto, qui Aegypto excessuri, deferre secum iussi sunt argentea atque aurea Aegyptiorum vasa cum vestibus pretiosis, ut scilicet, mutato repente usu, religioni veri Numinis ea supellex dedicaretur, quae prius ignominiosis ritibus et superstitioni inservierat. Gregorius Neocaesariensis [3]) laudat Origenem hoc nomine, quod plura ex ethnicorum placitis ingeniose decerpta, quasi erepta hostibus tela, in patrocinium christianae sapientiae et perniciem superstitionis singulari dexteritate retorserit. Et parem disputandi morem cum Gregorius Nazianzenus [4]), tum Gregorius Nyssenus [5]) in Basilio Magno et laudant et probant; Hieronymus vero magnopere commendat in Quadrato Apostolorum discipulo, in Aristide, in Iustino, in Irenaeo, aliisque permultis [6]). Augustinus autem: *Nonne aspicimus*, inquit, *quanto auro et argento et veste suffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus, doctor suavissimus et martyr beatissimus? quanto Lactantius? quanto Victorinus, Optatus, Hilarius? ut de vivis taceam, quanto innumerabiles Graeci?* [7]) Quod si vero naturalis ratio opimam hanc doctrinae segetem prius fudit, quam Christi virtute fecundaretur, multo uberiorem certe progignet, posteaquam Salvatoris gratia nativas humanae mentis facultates instauravit et auxit. — Ecquis autem non videat, iter planum et facile per huiusmodi philosophandi genus ad fidem aperiri?

---

1) Rom. I, 20. 2) Ib. II, 14—15. 3) Orat. paneg. ad Origen.
4) Vit. Moys. 5) Carm. I, Iamb. 3. 6) Epist. ad Magn.
7) De doctr. christ. l. II, c. 40.

Non his tamen limitibus utilitas circumscribitur, quae ex illo philosophandi instituto dimanat. Et revera divinae sapientiae eloquiis graviter reprehenditur eorum hominum stultitia, qui *de his quae videntur bona, non potuerunt intelligere Eum qui est; neque, operibus attendentes, agnoverunt quis esset artifex* [1]). Igitur primo loco magnus hic et praeclarus ex humana ratione fructus capitur, quod illa Deum esse demonstret: *a magnitudine enim speciei et creaturae cognoscibiliter poterit Creator horum videri* [2]). — Deinde Deum ostendit omnium perfectionum cumulo singulariter excellere, infinita in primis sapientia, quam nulla usquam res latere, et summa iustitia, quam pravus nunquam vincere possit affectus, ideoque Deum non solum veracem esse, sed ipsam etiam veritatem falli et fallere nesciam. Ex quo consequi perspicuum est, ut humana ratio plenissimam verbo Dei fidem atque auctoritatem conciliet. — Simili modo ratio declarat, evangelicam doctrinam mirabilibus quibusdam signis, tamquam certis certae veritatis argumentis, vel ab ipsa origine emicuisse: atque ideo omnes, qui Evangelio fidem adiungunt, non temere adiungere, tamquam doctas fabulas secutos [3]), sed rationabili prorsus obsequio intelligentiam et iudicium suum divinae subiicere auctoritati. Illud autem non minoris pretii esse intelligitur, quod ratio in perspicuo ponat, Ecclesiam a Christo institutam (ut statuit Vaticana Synodus) *ob suam admirabilem propagationem, eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus locis fecunditatem, ob catholicam unitatem, invictamque stabilitatem, magnum quoddam et perpetuum esse motivum credibilitatis, et divinae suae legationis testimonium irrefragabile* [4]).

Solidissimis ita positis fundamentis, perpetuus et multiplex adhuc requiritur philosophiae usus, ut sacra Theologia naturam, habitum, ingeniumque verae scientiae suscipiat atque induat. In hac enim nobilissima disciplinarum magnopere necesse est, ut multae ac diversae caelestium doctrinarum partes in unum veluti corpus colligantur, ut suis quaeque locis convenienter dispositae, et ex propriis principiis derivatae apto inter se nexu cohaereant; demum ut omnes et singulae suis iisque invictis argumentis confirmentur. — Nec silentio praetereunda aut minimi facienda est accuratior illa atque uberior rerum, quae creduntur, cognitio, et ipsorum fidei mysteriorum, quoad fieri

1) Sap. XIII, 1. 2) Sap. XIII, 5. 3) II Petr. 1, 16.
4) Const. dogm. de Fid. Cath., cap. 3.

potest, aliquanto lucidior intelligentia, quam Augustinus aliique Patres et laudarunt et assequi studuerunt, quamque ipsa Vaticana Synodus [1]) fructuosissimam esse decrevit. Eam siquidem cognitionem et intelligentiam plenius et facilius certe illi consecuntur, qui cum integritate vitae fideique studio ingenium coniungunt philosophicis disciplinis expolitum, praesertim cum eadem Synodus Vaticana doceat, eiusmodi sacrorum dogmatum intelligentiam *tum ex eorum, quae naturaliter cognoscuntur, analogia; tum e mysteriorum ipsorum nexu inter se et cum fine hominis ultimo* peti oportere [2]).

Postremo hoc quoque ad disciplinas philosophicas pertinet, veritates divinitus traditas religiose tueri, et iis qui oppugnare audeant resistere. Quam ad rem, magna est philosophiae laus, quod fidei propugnaculum ac veluti firmum religionis munimentum habeatur. *Est quidem*, sicut Clemens Alexandrinus testatur, *per se perfecta et nullius indiga Servatoris doctrina, cum sit Dei virtus et sapientia. Accedens autem graeca philosophia veritatem non facit potentiorem; sed cum debiles efficiat sophistarum adversus eam argumentationes, et propulset dolosas adversus veritatem insidias, dicta est vineae apta sepes et vallus* [3]). Profecto sicut inimici catholici nominis, adversus religionem pugnaturi, bellicos apparatus plerumque a philosophica ratione mutuantur, ita divinarum scientiarum defensores plura e philosophiae penu depromunt, quibus revelata dogmata valeant propugnare. Neque mediocriter in eo triumphare fides christiana censenda est, quod adversariorum arma, humanae rationis artibus ad nocendum comparata, humana ipsa ratio potenter expediteque repellat. Quam speciem religiosi certaminis ab ipso gentium Apostolo usurpatam commemorat S. Hieronymus scribens ad Magnum: *Ductor christiani exercitus Paulus et orator invictus, pro Christo causam agens, etiam inscriptionem fortuitam arte torquet in argumentum fidei: didicerat enim a vero David extorquere de manibus hostium gladium, et Goliath superbissimi caput proprio mucrone truncare* [4]). Atque ipsa Ecclesia istud a philosophia praesidium christianos doctores petere non tantum suadet, sed etiam iubet. Etenim Concilium Lateranense V, posteaquam constituit, *omnem assertionem veritati illuminatae fidei contrariam omnino falsam esse*,

---

1) Const. cit. cap. 4. 2) Ibid. 3) Strom. lib. 1., c. 20.
4) Epist. ad Magn.

eo quod verum vero minime contradicat [1]), philosophiae doctoribus praecipit, ut in dolosis argumentis dissolvendis studiose versentur; siquidem, ut Augustinus testatur, *si ratio contra divinarum Scripturarum auctoritatem redditur, quamlibet acuta sit, fallit veri similitudine; nam vera esse non potest* [2]).

Verum ut pretiosis hisce, quos memoravimus, afferendis fructibus par philosophia inveniatur, omnino oportet, ut ab eo tramite numquam deflectat, quem et veneranda Patrum antiquitas ingressa est, et Vaticana Synodus solemni auctoritatis suffragio comprobavit. Scilicet cum plane compertum sit, plurimas ex ordine supernaturali veritates esse accipiendas, quae cuiuslibet ingenii longe vincunt acumen, ratio humana, propriae infirmitatis conscia, maiora se affectare ne audeat, neque easdem veritates negare, neve propria virtute metiri, neu pro lubitu interpretari; sed eas potius plena atque humili fide suscipiat, et summi honoris loco habeat, quod sibi liceat, in morem ancillae et pedisequae, famulari caelestibus doctrinis, easque aliqua ratione, Dei beneficio, attingere. — In iis autem doctrinarum capitibus, quae percipere humana intelligentia naturaliter potest, aequum plane est, sua methodo, suisque principiis et argumentis uti philosophiam: non ita tamen, ut auctoritati divinae sese audacter subtrahere videatur. Imo, cum constet, ea quae revelatione innotescunt, certa veritate pollere, et quae fidei adversantur pariter cnm recta ratione pugnare, noverit philosophus catholicus se fidei simul et rationis iura violaturum, si conclusionem aliquam amplectatur, quam revelatae doctrinae repugnare intellexerit.

Novimus profecto non deesse, qui facultates humanae naturae plus nimio extollentes, contendunt, hominis intelligentiam, ubi semel divinae auctoritati subiiciatur, e nativa dignitate excidere, et quodam quasi servitutis iugo demissam plurimum retardari atque impediri, quominus ad veritatis excellentiaeque fastigium progrediatur. — Sed haec plena erroris et fallaciae sunt; eoque tandem spectant, ut homines, summa cum stultitia, nec sine crimine ingrati animi, sublimiores veritates repudient, et divinum beneficium fidei, ex qua omnium bonorum fontes etiam in civilem societatem fluxere, sponte reiiciant. Etenim cum humana mens certis finibus, iisque satis angustis, conclusa teneatur, pluribus erroribus, et multarum rerum ignorationi est obnoxia. Contra fides christiana, cum Dei auctoritate nitatur,

---

1) Bulla *Apostolici regiminis*. 2) Epist. 143, (al. 7) ad Marcellin., n. 7.

certissima est veritatis magistra; quam qui sequitur, neque errorum laqueis irretitur, neque incertarum opinionum fluctibus agitatur. Quapropter qui philosophiae studium cum obsequio fidei christianae coniungunt, ii optime philosophantur: quandoquidem divinarum veritatum splendor, animo exceptus, ipsam iuvat intelligentiam; cui non modo nihil de dignitate detrahit, sed nobilitatis, acuminis, firmitatis plurimum addit. — Cum vero ingenii aciem intendunt in refellendis sententiis, quae fidei repugnant, et in probandis, quae cum fide cohaerent, digne ac perutiliter rationem exercent: in illis enim prioribus, causas erroris deprehendunt, et argumentorum, quibus ipsae fulciuntur, vitium dignoscunt: in his autem posterioribus, rationum momentis potiuntur, quibus solide demonstrentur et cuilibet prudenti persuadeantur. Hac vero industria et exercitatione augeri mentis opes et explicari facultates qui neget, ille veri falsique discrimen nihil conducere ad profectum ingenii, absurde contendat necesse est. Merito igitur Vaticana Synodus praeclara beneficia, quae per fidem rationi praestantur, his verbis commemorat: *Fides rationem ab erroribus liberat ac tuetur, eamque multiplici cognitione instruit* [1]). Atque idcirco homini, si saperet, non culpanda fides, veluti rationi et naturalibus veritatibus inimica, sed dignae potius Deo grates essent habendae, vehementerque laetandum, quod, inter multas ignorantiae causas et in mediis errorum fluctibus, sibi fides sanctissima illuxerit, quae, quasi sidus amicum, citra omnem errandi formidinem portum veritatis commonstrat.

Quod si, Venerabiles Fratres, ad historiam philosophiae respiciatis, cuncta, quae paullo ante diximus, re ipsa comprobari intelligetis. Et sane philosophorum veterum, qui fidei beneficio caruerunt, etiam qui habebantur sapientissimi, in pluribus deterrime errarunt. Nostis enim, inter nonnulla vera, quam saepe falsa et absona, quam multa incerta et dubia tradiderint de vera divinitatis ratione, de prima rerum origine, de mundi gubernatione, de divina futurorum cognitione, de malorum causa et principio, de ultimo fine hominis, aeternaque beatitudine, de virtutibus et vitiis, aliisque doctrinis, quarum vera certaque notitia nihil magis est hominum generi necessarium. — Contra vero primi Ecclesiae Patres et Doctores, qui satis intellexerant, ex divinae voluntatis consilio, restitutorem humanae etiam scientiae esse Christum, qui Dei virtus est Deique sapien-

1) Const. dogm. de Fid. Cath., cap. 4.

tia [1]), et *in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi* [2]), veterum sapientum libros investigandos, eorumque sententias cum revelatis doctrinis conferendas suscepere: prudentique delectu quae in illis vere dicta et sapienter cogitata occurrerent, amplexi sunt, ceteris omnibus vel emendatis, vel reiectis. Nam providissimus Deus, sicut ad Ecclesiae defensionem martyres fortissimos, magnae animae prodigos, contra tyrannorum saevitiem excitavit, ita philosophis falsi nominis aut haereticis viros sapientia maximos obiecit, qui revelatarum veritatum thesaurum etiam rationis humanae praesidio tuerentur. Itaque ab ipsis Ecclesiae primordiis, catholica doctrina eos nacta est adversarios multo infensissimos, qui christianorum dogmata et instituta irridentes, ponebant plures esse deos, mundi materiam principio causaque caruisse, rerumque cursum caeca quadam vi et fatali contineri necessitate, non divinae providentiae consilio administrari. Iamvero cum his insanientis doctrinae magistris mature congressi sunt sapientes viri, quos *Apologetas* nominamus, qui, fide praeeunte, ab humana quoque sapientia argumenta sumpserunt, quibus constituerent, unum Deum, omni perfectionum genere praestantissimum, esse colendum; res omnes e nihilo omnipotenti virtute productas, illius sapientia vigere, singulasque ad proprios fines dirigi ac moveri. — Principem inter illos sibi locum vindicat *S. Iustinus* martyr, qui posteaquam celeberrimas graecorum Academias, quasi experiendo, lustrasset, plenoque ore nonnisi ex revelatis doctrinis, ut idem ipse fatetur, veritatem hauriri posse pervidisset, illas toto animi ardore complexus, calumniis purgavit, penes Romanorum Imperatores acriter copioseque defendit, et non pauca graecorum philosophorum dicta cum eis composuit. Quod et *Quadratus*, et *Aristides*, *Hermias* et *Athenagoras* per illud tempus egregie praestiterunt. — Neque minorem in eadem causa gloriam adeptus est *Irenaeus*, martyr invictus, Ecclesiae Lugdunensis Pontifex: qui cum strenue refutaret perversas orientalium opiniones, Gnosticorum opera per fines romani imperii disseminatas, *origines haereseon singularum* (auctore Hieronymo), *et ex quibus philosophorum fontibus emanarint ..... explicavit* [3]). — Nemo autem non novit *Clementis Alexandrini* disputationes, quas idem Hieronymus sic, honoris causa, commemorat: *Quid in illis indoctum? imo quid non de media philosophia est?* [4]) Multa ipse quidem incredibili

1) I Cor. I, 24. 2) Coloss. II, 3. 3) Epist. ad Magn. 4) Loc. cit.

varietate disseruit, ad condendam philosophiae historiam, ad artem dialecticam rite exercendam, ad concordiam rationis cum fide conciliandam utilissima. — Hunc secutus *Origenes*, scholae Alexandrinae magisterio insignis, graecorum et orientalium doctrinis eruditissimus, perplura eademque laboriosa edidit volumina, divinis litteris explanandis, sacrisque dogmatibus illustrandis mirabiliter opportuna; quae licet erroribus, saltem ut nunc extant, omnino non vacent, magnam tamen complectuntur vim sententiarum, quibus naturales veritates et numero et firmitate augentur. — Pugnat cum haereticis *Tertullianus* auctoritate sacrarum Litterarum; cum philosophis, mutato armorum genere, philosophice; hos autem tam acute et erudite convincit, ut iisdem palam fidenterque obiiciat: *Neque de scientia, neque de disciplina, ut putatis, aequamur* [1]). — *Arnobius* etiam, vulgatis adversus gentiles libris, et *Lactantius* divinis praesertim Institutionibus, pari eloquentia et robore dogmata ac praecepta catholicae sapientiae persuadere hominibus strenue nituntur, non sic philosophiam evertentes, ut Academici solent [2]), sed partim suis armis, partim vero ex philosophorum inter se concertatione sumptis eos revincentes [3]). — Quae autem de anima humana, de divinis attributis, aliisque maximi momenti quaestionibus, magnus *Athanasius* et *Chrysostomus* oratorum princeps, scripta reliquerunt, ita, omnium iudicio, excellunt, ut prope nihil ad illorum subtilitatem et copiam addi posse videatur. — Et ne singulis recensendis nimii simus, summorum numero virorum, quorum est mentio facta, adiungimus *Basilium* magnum et utrumque *Gregorium*, qui, cum Athenis, ex domicilio totius humanitatis, exiissent philosophiae omnis apparatu affatim instructi, quas sibi quisque doctrinae opes inflammato studio pepererat, eas ad haereticos refutandos, instituendosque christianos converterunt. — Sed omnibus veluti palmam praeripuisse visus est *Augustinus*, qui ingenio praepotens, et sacris profanisque disciplinis ad plenum imbutus, contra omnes suae aetatis errores acerrime dimicavit fide summa, doctrina pari. Quem ille philosophiae locum non attigit; imo vero quem non diligentissime investigavit, sive cum altissima fidei mysteria et fidelibus aperiret, et contra adversariorum vesanos impetus defenderet; sive cum, Academicorum aut Manichaeorum commentis deletis, humanae scien-

---

1) Apologet. §. 46. 2) Inst. VII, cap. 7.
3) De opif. Dei, cap. 21.

tiae fundamenta et firmitudinem in tuto collocavit, aut malorum, quibus premuntur homines, rationem et originem et causas est persecutus? Quanta de Angelis, de anima, de mente humana, de voluntate et libero arbitrio, de religione et de beata vita, de tempore et aeternitate, de ipsa quoque mutabilium corporum natura subtilissime disputavit? — Post id tempus per Orientem *Ioannes Damascenus*, Basilii et Gregorii Nazianzeni vestigia ingressus, per Occidentem vero *Boëtius* et *Anselmus*, Augustini doctrinas professi, patrimonium philosophiae plurimum locupletarunt.

Exinde mediae aetatis Doctores, quos *Scholasticos* vocant, magnae molis opus aggressi sunt, nimirum segetes doctrinae fecundas et uberes, amplissimis Sanctorum Patrum voluminibus diffusas, diligenter congerere, congestasque uno velut loco condere, in posterorum usum et commoditatem. — Quae autem scholasticae disciplinae sit origo, indoles et excellentia, iuvat hic, Venerabiles Fratres, verbis sapientissimi viri, Praedecessoris Nostri, Sixti V fusius aperire: „Divino Illius munere, „qui solus dat spiritum scientiae et sapientiae et intellectus, „quique Ecclesiam suam per saeculorum aetates, prout opus „est, novis praesidiis instruit, inventa est a maioribus nostris „sapientissimis viris, Theologia scholastica, quam duo potissimum „gloriosi Doctores, angelicus S.Thomas et seraphicus S. Bonaven„tura, clarissimi huius facultatis professores, ... excellenti ingenio, „assiduo studio, magnis laboribus et vigiliis excoluerunt atque „ornarunt, eamque optime dispositam, multisque modis prae„clare explicatam posteris tradiderunt. Et huius quidem tam „salutaris scientiae cognitio et exercitatio, quae ab uberrimis „divinarum Litterarum, summorum Pontificum, sanctorum Patrum „et Conciliorum fontibus dimanat, semper certe maximum „Ecclesiae adiumentum afferre potuit, sive ad Scripturas ipsas „vere et sane intelligendas et interpretandas, sive ad Patres „securius et utilius perlegendos et explicandos, sive ad varios „errores et haereses detegendas et refellendas: his vero novis„simis diebus, quibus iam advenerunt tempora illa periculosa „ab Apostolo descripta, et homines blasphemi, superbi, sedu„ctores proficiunt in peius, errantes et alios in errorem mit„tentes, sane catholicae fidei dogmatibus confirmandis et hae„resibus confutandis pernecessaria est" [1]). Quae verba quamvis Theologiam scholasticam dumtaxat complecti videantur, tamen

1) Bulla *Triumphantis*, an. 1588.

esse quoque de Philosophia eiusque laudibus accipienda perspicitur. Siquidem praeclarae dotes, quae Theologiam scholasticam hostibus veritatis faciunt tantopere formidolosam, nimirum, ut idem Pontfex addit, „apta illa et inter se nexa rerum „et causarum cohaerentia, ille ordo et dispositio tamquam „militum in pugnando instructio, illae dilucidae definitiones et „distinctiones, illa argumentorum firmitas et acutissimae dis„putationes, quibus lux a tenebris, verum a falso distinguitur, „haereticorum mendacia multis praestigiis et fallaciis involuta, „tamquam veste detracta, patefiunt et denudantur" [1]), praeclarae, inquimus, et mirabiles istae dotes unice a recto usu repetendae sunt eius philosophiae, quam magistri scholastici, data opera et sapienti consilio, in disputationibus etiam theologicis, passim usurpare consueverunt. — Praeterea cum illud sit scholasticorum Theologorum proprium ac singulare, ut scientiam humanam ac divinam arctissimo inter se vinculo coniunxerint, profecto Theologia, in qua illi excelluerunt, non erat tantum honoris et commendationis ab opinione hominum adeptura, si mancam atque imperfectam aut levem philosophiam adhibuissent.

Iamvero inter Scholasticos Doctores, omnium princeps et magister, longe eminet *Thomas Aquinas;* qui, uti Caietanus animadvertit, veteres *doctores sacros quia summe veneratus est, ideo intellectum omnium quodammodo sortitus est* [2]). Illorum doctrinas, velut dispersa cuiusdam corporis membra, in unum Thomas collegit et coagmentavit, miro ordine digessit, et magnis incrementis ita adauxit, ut catholicae Ecclesiae singulare praesidium et decus iure meritoque habeatur. — Ille quidem ingenio docilis et acer, memoria facilis et tenax, vitae integerrimus, veritatis unice amator, divina humanaque scientia praedives, Soli comparatus, orbem terrarum calore virtutum fovit, et doctrinae splendore complevit. Nulla est philosophiae pars, quam non acute simul et solide pertractarit; de legibus ratiocinandi, de Deo et incorporeis substantiis, de homine aliisque sensibilibus rebus, de humanis actibus eorumque principiis ita disputavit, ut in eo neque copiosa quaestionum seges, neque apta partium dispositio, neque optima procedendi ratio, neque principiorum firmitas aut argumentorum robur, neque dicendi perspicuitas aut proprietas, neque abstrusa quaeque explicandi facilitas desideretur.

---

1) Bull. cit. 2) In 2m 2ae, q. 148, a. 4. in fin.

Illud etiam accedit, quod philosophicas conclusiones angelicus Doctor speculatus est in rerum rationibus et principiis, quae quam latissime patent, et infinitarum fere veritatum semina suo velut gremio concludunt, a posterioribus magistris opportuno tempore et uberrimo cum fructu aperienda. Quam philosophandi rationem cum in erroribus refutandis pariter adhibuerit, illud a se ipse impetravit, ut et superiorum temporum errores omnes unus debellarit, et ad profligandos, qui perpetua vice in posterum exorituri sunt, arma invictissima suppeditarit. — Praeterea rationem, ut par est, a fide apprime distinguens, utramque tamen amice consocians, utriusque tum iura conservavit, tum dignitati consuluit, ita quidem ut ratio ad humanum fastigium Thomae pennis evecta, iam fere nequeat sublimius assurgere; neque fides a ratione fere possit plura aut validiora adiumenta praestolari, quam quae iam est per Thomam consecuta.

Has ob causas, doctissimi homines, superioribus praesertim aetatibus, theologiae et philosophiae laude praestantissimi, conquisitis incredibili studio Thomae voluminibus immortalibus, angelicae sapientiae eius sese non tam excolendos, quam penitus innutriendos tradiderunt. — Omnes prope conditores et legiferos Ordinum religiosorum iussisse constat sodales suos, doctrinis S. Thomae studere et religiosius haerere, cauto, ne cui eorum impune liceat a vestigiis tanti viri vel minimum discedere. Ut Dominicianam familiam praetereamus, quae summo hoc magistro iure quodam suo gloriatur, ea lege teneri Benedictinos, Carmelitas, Augustinianos, Societatem Iesu, aliosque sacros Ordines complures, statuta singulorum testantur.

Atque hoc loco magna cum voluptate provolat animus ad celeberrimas illas, quae olim in Europa floruerunt, Academias et Scholas, Parisiensem nempe, Salmantinam, Complutensem, Duacenam, Tolosanam, Lovaniensem, Patavinam, Bononiensem, Neapolitanam, Conimbricensem, aliasque permultas. Quarum Academiarum nomen aetate quodammodo crevisse, rogatasque sententias, cum graviora agerentur negotia, plurimum in omnes partes valuisse, nemo ignorat Iamvero compertum est, in magnis illis humanae sapientiae domiciliis, tamquam in suo regno, Thomam consedisse principem; atque omnium vel doctorum vel auditorum animos miro consensu in unius angelici Doctoris magisterio et auctoritate conquievisse.

Sed, quod pluris est, Romani Pontifices Praedecessores Nostri sapientiam Thomae Aquinatis singularibus laudum praeconiis,

et testimoniis amplissimis prosecuti sunt. Nam Clemens VI [1]), Nicolaus V [2]), Benedictus XIII [3]) aliique testantur, admirabili eius doctrina universam Ecclesiam illustrari; S. Pius V [4]) vero fatetur eadem doctrina haereses confusas et convictas dissipari, orbemque universum a pestiferis quotidie liberari erroribus; alii cum Clemente XII [5]), uberrima bona ab eius scriptis in Ecclesiam universam dimanasse, Ipsumque eodem honore colendum esse affirmant, qui summis Ecclesiae doctoribus, Gregorio, Ambrosio, Augustino et Hieronymo defertur; alii tandem S. Thomam proponere non dubitarunt Academiis et magnis Lyceis exemplar et magistrum, quem tuto pede sequerentur. Qua in re memoratu dignissima videntur B. Urbani V verba ad Academiam Tolosanam: *Volumus et tenore praesentium vobis iniungimus, ut B. Thomae doctrinam tamquam veridicam et catholicam sectemini, eamdemque studeatis totis viribus ampliare* [6]). Urbani autem exemplum Innocentius XII [7]) in Lovaniensi studiorum Universitate, et Benedictus XIV [8]) in Collegio Dionysiano Granatensium renovarunt. — His vero Pontificum maximorum de Thoma Aquinate iudiciis, veluti cumulus, Innocentii VI testimonium accedat: *Huius* (Thomae) *doctrina prae ceteris, excepta canonica, habet proprietatem verborum, modum dicendorum, veritatem sententiarum, ita ut numquam qui eam tenuerint, inveniantur a veritatis tramite deviasse; et qui eam impugnaverit, semper fuerit de veritate suspectus* [9]).

Ipsa quoque Concilia Oecumenica, in quibus eminet lectus ex toto orbe terrarum flos sapientiae, singularem Thomae Aquinati honorem habere perpetuo studuerunt. In Conciliis Lugdunensi, Viennensi, Florentino, Vaticano, deliberationibus et decretis Patrum interfuisse Thomam et pene praefuisse dixeris, adversus errores Graecorum, haereticorum et rationalistarum ineluctabili vi et faustissimo exitu decertantem. — Sed haec maxima est et Thomae propria, nec cum quopiam ex doctoribus catholicis communicata laus, quod Patres Tridentini, in ipso medio conclavi ordini habendo, una cum divinae Scripturae codibus et Pontificum Maximorum decretis *Summam* Thomae Aquinatis super altari patere voluerunt, unde consilium, rationes, oracula peterentur.

1) Bulla *In Ordine.* 2) Breve ad FF. Ord. Praedic. 1451.
3) Bulla *Pretiosus.* 4) Bulla *Mirabilis* 5) Bulla *Verbo Dei.*
6) Const. 5ª dat. die 3 Aug. 1368 ad Cancell. Univ. Tolos.
7) Litt. in form. Brev.. die 6 Febr. 1694.
8) Litt. in form. Brev., die 21 Aug. 1752. 9) Serm. de S. Thom.

Postremo haec quoque palma viro incomparabili reservata videbatur, ut ab ipsis catholici nominis adversariis obsequia, praeconia, admirationem extorqueret. Nam exploratum est, inter haereticarum factionum duces non defuisse, qui palam profiterentur, sublata semel e medio doctrina Thomae Aquinatis, se facile posse *cum omnibus* catholicis doctoribus *subire certamen et vincere, et Ecclesiam dissipare* [1]). — Inanis quidem spes, sed testimonium non inane.

His rebus et causis, Venerabiles Fratres, quoties respicimus ad bonitatem, vim praeclarasque utilitates eius disciplinae philosophicae, quam maiores nostri adamarunt, iudicamus temere esse commissum, ut eidem suus honos non semper, nec ubique permanserit: praesertim cum philosophiae scholasticae et usum diuturnum, et maximorum virorum iudicium, et, quod caput est, Ecclesiae suffragium favisse constaret. Atque in veteris doctrinae locum nova quaedam philosophiae ratio hac illac successit, unde non ii percepti sunt fructus optabiles ac salutares, quos Ecclesia et ipsa civilis societas maluissent. Adnitentibus enim Novatoribus saeculi XVI, placuit philosophari citra quempiam ad fidem respectum, petita dataque vicissim potestate quaelibet pro lubitu ingenioque excogitandi. Qua ex re pronum fuit, genera philosophiae plus aequo multiplicari, sententiasque diversas atque inter se pugnantes oriri etiam de iis rebus, quae sunt in humanis cognitionibus praecipuae. A multitudine sententiarum ad haesitationes dubitationesque persaepe ventum est: a dubitationibus vero in errorem quam facile mentes hominum delabantur, nemo est qui non videat. — Hoc autem novitatis studium, cum homines imitatione trahantur, catholicorum quoque philosophorum animos visum est alicubi pervasisse: qui patrimonio antiquae sapientiae posthabito, nova moliri, quam vetera novis augere et perficere maluerunt, certe minus sapienti consilio, et non sine scientiarum detrimento. Etenim multiplex haec ratio doctrinae, cum in magistrorum singulorum auctoritate arbitrioque nitatur, mutabile habet fundamentum, eaque de causa non firmam atque stabilem neque robustam, sicut veterem illam, sed nutantem et levem facit philosophiam. Cui si forte contingat, hostium impetu ferendo vix parem aliquando inveniri, eius rei agnoscat in seipsa residere causam et culpam. — Quae cum dicimus, non eos profecto improbamus doctos homines atque solertes, qui industriam

1) Beza — Bucerus.

et eruditionem suam, ac novorum inventorum opes ad excolendam philosophiam afferunt: id enim probe intelligimus ad incrementa doctrinae pertinere. Sed magnopere cavendum est, ne in illa industria atque eruditione tota aut praecipua exercitatio versetur. — Et simili modo de sacra Theologia iudicetur; quam multiplici eruditionis adiumento iuvari atque illustrari quidem placet; sed omnino necesse est, gravi Scholasticorum more tractari, ut, revelationis et rationis coniunctis in illa viribus, *invictum fidei propugnaculum* [1]) esse perseveret.

Optimo itaque consilio cultores disciplinarum philosophicarum non pauci, cum ad instaurandam utiliter philosophiam novissime animum adiecerint, praeclaram Thomae Aquinatis doctrinam restituere, atque in pristinum decus vindicare studuerunt et student. Pari voluntate plures ex ordine Vestro, Venerabiles Fratres, eamdem alacriter viam esse ingressos, magna cum animi Nostri laetitia cognovimus. Quos cum laudamus vehementer, tum hortamur, ut in suscepto consilio permaneant: reliquos vero omnes ex Vobis singulatim monemus, nihil Nobis esse antiquius et optabilius, quam ut sapientiae rivos purissimos, ex angelico Doctore iugi et praedivite vena dimanantes, studiosae iuventuti large copioseque universi praebeatis.

Quae autem faciunt, ut magno id studio velimus, plura sunt. — Principio quidem, cum in hac tempestate nostra, machinationibus et astu fallacis cuiusdam sapientiae, christiana fides oppugnari soleat, cuncti adolescentes, sed ii nominatim qui in Ecclesiae spem succrescunt, pollenti ac robusto doctrinae pabulo ob eam causam enutriendi sunt, ut viribus validi, et copioso armorum apparatu instructi, mature assuescant causam religionis fortiter et sapienter agere, *parati semper*, secundum Apostolica monita, *ad satisfactionem omni poscenti rationem de ea, quae in nobis est, spe* [2]); et *exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguere* [3]). — Deinde plurimi ex iis hominibus qui, abalienato a fide animo, instituta catholica oderunt, solam sibi esse magistram ac ducem rationem profitentur. Ad hos autem sanandos, et in gratiam cum fide catholica restituendos, praeter supernaturale Dei auxilium, nihil esse opportunius arbitramur, quam solidam Patrum et Scholasticorum doctrinam, qui firmissima fidei fundamenta, divinam illius orginem, certam veritatem, argumenta quibus suadetur, beneficia in humanum genus collata, perfectamque cum ratione

1) Sixtus V, Bull. cit. 2) I Pet. III, 15. 3) Tit. I, 9.

concordiam tanta evidentia et vi commonstrant, quanta flectendis mentibus vel maxime invitis et repugnantibus abunde sufficiat.

Domestica vero, atque civilis ipsa societas, quae ob perversarum opinionum pestem quanto in discrimine versetur, universi perspicimus, profecto pacatior multo et securior consisteret, si in Academiis et scholis sanior traderetur, et magisterio Ecclesiae conformior doctrina, qualem Thomae Aquinatis volumina complectuntur. Quae enim de germana ratione libertatis, hoc tempore in licentiam abeuntis, de divina cuiuslibet auctoritatis origine, de legibus earumque vi, de paterno et aequo summorum Principum imperio, de obtemperatione sublimioribus potestatibus, de mutua inter omnes caritate; quae scilicet de his rebus et aliis generis eiusdem a Thoma disputantur, maximum atque invictum robur habent ad evertenda ea iuris novi principia, quae pacato rerum ordini et publicae saluti periculosa esse dignoscuntur. — Demum cunctae humanae disciplinae spem incrementi praecipere, plurimumque sibi debent praesidium polliceri ab hac, quae Nobis est proposita, disciplinarum philosophicarum instauratione. Etenim a philosophia, tamquam a moderatrice sapientia, sanam rationem rectumque modum bonae artes mutuari, ab eaque, tamquam vitae communi fonte, spiritum haurire consueverunt. Facto et constanti experientia comprobatur, artes liberales tunc maxime floruisse, cum incolumis honor et sapiens iudicium philosophiae stetit; neglectas vero et prope obliteratas iacuisse, inclinata atque erroribus vel ineptiis implicita philosophia. — Quapropter etiam physicae disciplinae, quae nunc tanto sunt in pretio, et tot praeclare inventis singularem ubique cient admirationem sui, ex restituta veterum philosophia non modo nihil detrimenti, sed plurimum praesidii sunt habiturae. Illarum enim fructuosae exercitationi et incremento non sola satis est consideratio factorum, contemplatioque naturae; sed, cum facta constiterint, altius assurgendum est, et danda solerter opera naturis rerum corporearum agnoscendis, investigandisque legibus, quibus parent, et principiis, unde ordo illarum, et unitas in varietate, et mutua affinitas in diversitate proficiscuntur. Quibus investigationibus mirum quantam philosophia scholastica vim et lucem, et opem est allatura, si sapienti ratione tradatur.

Qua in re et illud monere iuvat, nonnisi per summam iniuriam eidem philosophiae vitio verti, quod naturalium scientiarum profectui et incremento adversetur. Cum enim Scholastici,

sanctorum Patrum sententiam secuti, in Anthropologia passim tradiderint, humanam intelligentiam nonnisi ex rebus sensibilibus ad noscendas res corpore materiaque carentes evehi, sponte sua intellexerunt, nihil esse philosopho utilius, quam naturae arcana diligenter investigare, et in rerum physicarum studio diu multumque versari. Quod et facto suo confirmarunt: nam S. Thomas, B. Albertus magnus, aliique Scholasticorum principes, non ita se contemplationi philosophiae dediderunt, ut non etiam multum operae in naturalium rerum cognitione collocarint: imo non pauca sunt in hoc genere dicta eorum et scita, quae recentes magistri probent, et cum veritate congruere fateantur. Praeterea, hac ipsa aetate, plures iique insignes scientiarum physicarum doctores palam aperteque testantur, inter certas ratasque recentioris Physicae conclusiones, et philosophica Scholae principia nullam veri nominis pugnam existere.

Nos igitur, dum edicimus libenti gratoque animo excipiendum esse quidquid sapienter dictum, quidquid utiliter fuerit a quopiam inventum atque excogitatum; Vos omnes, Venerabiles Fratres, quam enixe hortamur, ut ad catholicae fidei tutelam et decus, ad societatis bonum, ad scientiarum omnium incrementum auream sancti Thomae sapientiam restituatis, et quam latissime propagetis. Sapientiam sancti Thomae dicimus: si quid enim est a doctoribus Scholasticis vel nimia subtilitate quaesitum, vel parum considerate traditum, si quid cum exploratis posterioris aevi doctrinis minus cohaerens, vel denique quoquo modo non probabile, id nullo pacto in animo est aetati nostrae ad imitandum proponi. — Ceterum, doctrinam Thomae Aquinatis studeant magistri, a Vobis intelligenter lecti, in discipulorum animos insinuare; eiusque prae ceteris soliditatem atque excellentiam in perspicuo ponant. Eamdem Academiae a Vobis institutae aut instituendae illustrent ac tueantur, et ad grassantium errorum refutationem adhibeant. — Ne autem supposita pro vera, neu corrupta pro sincera bibatur, providete ut sapientia Thomae ex ipsis eius fontibus hauriatur, aut saltem ex iis rivis, quos ab ipso fonte deductos, adhuc integros et illimes decurrere certa et concors doctorum hominum sententia est: sed ab iis, qui exinde fluxisse dicuntur, re autem alienis et non salubribus aquis creverunt, adolescentium animos arcendos curate.

Probe autem novimus conatus Nostros irritos futuros, nisi communia cepta, Venerabiles Fratres, Ille secundet, qui *Deus*

scientiarum in divinis eloquiis [1]) appellatur; quibus etiam monemur, *omne datum optimum et omne donum perfectum desursum* esse, *descendens a Patre luminum* [2]). Et rursus: *Siquis indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter et non improperat; et dabitur ei* [3]). — Igitur hac quoque in re exempla sequamur Doctoris angelici, qui numquam se lectioni aut scriptioni dedit, nisi propitiato precibus Deo; quique candide confessus est, quidquid sciret, non tam se studio aut labore suo sibi peperisse, quam divinitus accepisse: ideoque humili et concordi obsecratione Deum simul omnes exoremus, ut in Ecclesiae filios spiritum scientiae et intellectus emittat, et aperiat eis sensum ad intelligendam sapientiam. Atque ad uberiores percipiendos divinae bonitatis fructus, etiam B. Virginis Mariae, quae sedes sapientiae appellatur, efficacissimum patrocinium apud Deum interponite; simulque deprecatores adhibete purissimum Virginis Sponsum B. Iosephum, et Petrum ac Paulum Apostolos maximos, qui orbem terrarum, impura errorum lue corruptum, veritate renovarunt, et caelestis sapientiae lumine compleverunt.

Denique divini auxilii spe freti, et pastorali Vestro studio confisi, Apostolicam benedictionem, caelestium munerum auspicem et singularis Nostrae benevolentiae testem, Vobis omnibus, Venerabiles Fratres, universoque Klero et populo singulis commisso, peramanter in Domino impertimur.

Datum Romae apud S. Petrum, die 4 Augusti an. 1879, Pontificatus Nostri anno Secundo.

LEO PP. XIII.

dat is:

AAN AL ONZE EERWAARDIGE BROEDERS DE PATRIARCHEN, PRIMATEN, AARTSBISSCHOPPEN EN BISSCHOPPEN DER KATHOLIEKE WERELD, DIE IN GENADE EN GEMEENSCHAP ZIJN MET DEN APOSTOLISCHEN STOEL.

PAUS LEO XIII.

EERWAARDIGE BROEDERS, HEIL EN APOSTOLISCHEN ZEGEN.

De ééniggeboren Zoon des eeuwigen Vaders, (Hij) die op aarde verschenen is om aan het menschelijk geslacht het heil

1) I Reg. II, 3 2) Iac. I, 17. 3) Ibid. v. 5.

en het licht der goddelijke wijsheid te brengen, heeft blijkbaar een groote en wonderbare weldaad aan de wereld bewezen, toen Hij, op het punt zijnde om weder ten hemel op te klimmen, aan de Apostelen beval, *dat zij zouden gaan en alle volken onderwijzen* [1]), en de door Hem gestichte Kerk als algemeene en opperste leermeesteres der volken achterliet. Want de menschen, wie de waarheid verlost had, moesten door de waarheid behouden blijven; en de vruchten der hemelsche leeringen, door welke het heil voor den mensch bewerkt is, zouden niet lang voortbestaan hebben, als de Heer Christus niet, om de menschen in het geloof te onderrigten, een voortlevend leerambt had ingesteld. En waarlijk heeft de Kerk, op de beloften van haar goddelijken Stichter steunende en zijne liefde navolgende, den opgedragen last zóó vervuld, dat zij zich dit altijd heeft voorgesteld, dit op de eerste plaats heeft gezocht, voorschriften omtrent de godsdienst te geven en gedurig tegen de dwalingen te kampen. Hiertoe behooren voorzeker de waakzame zorgen der afzonderlijke Bisschoppen, de uitgevaardigde wetten en besluiten der Conciliën, en bovenal de dagelijksche bezorgdheid der Pausen van Rome, die, als opvolgers van den gelukzaligen Petrus, den Prins der Apostelen, in het oppergezag, het regt en den pligt hebben, om hunne broeders in het geloof te onderwijzen en te bevestigen. —

Wijl echter, volgens de waarschuwing des Apostels [2]), *door de wijsbegeerte en ijdel bedrog* dikwijls de geest der geloovigen misleid en de zuiverheid des geloofs onder de menschen bedorven wordt, hierom hebben de Opperherders der Kerk voortdurend gemeend, dat het tot hun ambt behoorde, ook de ware wetenschap uit al hunne krachten te bevorderen en tegelijk met bijzondere waakzaamheid te zorgen, dat naar het rigtsnoer des katholieken geloofs overal de menschelijke wetenschappen onderwezen werden, alle (die wetenschappen), maar voornamelijk *de wijsbegeerte*, van welke immers de regte gang der overige wetenschappen grootendeels afhangt. Ditzelfde hebben ook Wij onder andere punten kortelijk aangeroerd, Eerwaardige Broeders, toen Wij voor de eerste maal U allen in eene Encycliek toespraken; maar thans worden Wij door het gewigt der zaak en het hagchelijke der tijdsomstandigheden gedwongen, nogmaals met U te handelen over een zoodanige inrigting der philosophische studiën, die niet alleen heilzaam

1) Mt. XXVIII, 19. 2) Coloss II, 8.

voor het geloof werkt, maar ook met de waardigheid der menschelijke wetenschappen in overeenstemming is.

Hij die de rampzaligheid onzer tijden aandachtig beschouwt en den aard van hetgeen in het openbaar en bijzonder leven geschiedt, rijpelijk overweegt, hij zal ongetwijfeld bevinden, dat de vruchtbare oorzaak der rampen die ons reeds drukken en waarvoor wij nog vreezen, hierin gelegen is, dat slechte stellingen omtrent goddelijke en menschelijke dingen, die voorlang uit de scholen der wijsgeeren waren voortgekomen, in alle standen der maatschappij doorgedrongen en met eenparigen bijval van zeer velen aangenomen zijn. Daar het immers van natuur den mensch eigen is om in zijn handelen de leiding van zijn verstand te volgen, zoo valt ook zijn wil gemakkelijk in hetgeen waarin zijn verstand zondigt: en zoo gebeurt het, dat de verkeerde meeningen, die haren zetel in het verstand hebben, invloed op de menschelijke handelingen uitoefenen en ze ten kwade rigten. Als integendeel het verstand der menschen gezond is en onwrikbaar vasthoudt aan degelijke en ware beginselen, dan zal het, voor het welzijn van maatschappij en huisgezin, zeer veel goeds uitwerken. —

Wel kennen Wij aan de menschelijke wijsbegeerte niet zooveel kracht en gezag toe, dat Wij haar tot het verdrijven of uitroeijen van volstrekt alle dwalingen in staat achten: zooals immers, toen de christelijke godsdienst voor het eerst werd gegrondvest, aan de wereld door het wonderbare licht des geloofs, dat *niet met overredende woorden van menschelijke wijsheid, maar met betooning van geest en kracht* [1]) was verspreid, het geluk te beurt viel om in hare oorspronkelijke waardigheid hersteld te worden; evenzoo moeten wij, ook voor het tegenwoordige, bovenal van de almogende kracht en hulp Gods verwachten, dat de duisternis der dwalingen zal wegtrekken en het verstand der stervelingen tot beter inzigt komen. Maar toch mogen we de natuurlijke hulpmiddelen, die door eene weldaad der goddelijke wijsheid, welke alles met kracht en zachtheid regelt, het menschelijk geslacht ten dienste staan, niet verachten noch verwaarloozen; en onder die hulpmiddelen komt, zooals vaststaat, het regte gebruik der wijsbegeerte op de eerste plaats. Want God heeft niet te vergeefs het licht der rede aan den menschelijken geest geschonken; en het is er zoover af, dat het bijgevoegde licht des geloofs de kracht van

1) I Cor. II, 4.

het verstand uitdooft of vermindert, dat het dit veeleer volmaakt en door vermeerdering van krachten tot hooger werkzaamheid in staat stelt. —

Alleen dus reeds de beschikking der goddelijke Voorzienigheid vordert, dat men, bij het terugroepen der volken tot het geloof en de zaligheid, ook de menschelijke wetenschap te baat neemt; en dat deze deugdelijke en verstandige handelwijze bij de beroemdste Kerkvaders in gebruik is geweest, getuigen de gedenkstukken der oudheid. Zij namelijk waren gewoon geen kleine noch onbelangrijke aandeelen aan de rede te geven, en de groote Augustinus vat ze zeer kort te zamen, *als hij aan deze wetenschap datgene toekent, waardoor het zaligmakend geloof ... wordt geteeld, gevoed, verdedigd, versterkt* [1]).

En vooreerst, als de wijsbegeerte door de wijzen behoorlijk wordt gebruikt, kan zij eenigermate den weg tot het ware geloof banen en begaanbaar maken, en den geest harer leerlingen voorbereiden om de openbaring aan te nemen: en hierom is zij niet ten onregte door de ouden nu eens *voorbereidend onderrigt tot het christelijk geloof* [2]), dan eens *voorspel en hulp van het christendom* [3]), dan weder *opvoedster tot het Evangelie* [4]) genoemd.

En waarlijk de allergoedertierenste God heeft in hetgeen de goddelijke dingen betreft, niet slechts zulke waarheden door het licht des geloofs bekend gemaakt, die het menschelijk verstand niet in staat is te bereiken, maar Hij heeft er ook eenige geopenbaard, die niet volstrekt ontoegankelijk voor de rede zijn, opdat ze namelijk, door het bijkomend gezag van God, aanstonds en zonder eenig bijmengsel van dwaling aan allen zouden bekend worden. Hieruit is het te verklaren, dat eenige waarheden, die óf van Godswege te gelooven worden voorgesteld óf met de geloofsleer door naauwe banden verbonden zijn, ook door de heidensche wijzen, enkel onder voorlichting van de natuurlijke rede, zijn gekend geworden en met deugdelijke bewijzen betoogd en verdedigd. *Want zijne onzigtbare eigenschappen*, zooals de Apostel zegt, *worden, van de schepping der wereld af, door hetgeen gemaakt is, begrepen en ingezien, ook zijne eeuwige kracht en goddelijkheid* [5]); en *de heidenen, die geene wet hebben, toonen* niettemin, *dat het werk*

1) *De Trin.* lib. XIV c 1.
2) Clem. Alex., *Strom.* lib. I, c. 16; lib VII, c. 3.
3) Orig. *ad Greg. Thaum.* 4) Clem. Alex., *Strom* I, c. 5.
5) Rom I, 20.

der wet geschreven is in hunne harten [1]). Deze waarheden nu, waarvan zelfs de heidensche wijzen overtuigd waren, ten dienste en bate van de geopenbaarde leer te doen strekken, is allernuttigst, om met de daad te toonen, dat ook de menschelijke wijsheid en zelfs het getuigenis der tegenstanders medestemt voor het christelijk geloof. En het staat vast, dat deze handelwijze niet nieuwelings ingevoerd, maar oud is en dikwijls door de heilige Kerkvaders is gevolgd. Wat meer is, die eerwaardige getuigen en bewaarders der godsdienstige overleveringen zien hiervan een zekere aanduiding en bijna eene voorafbeelding in de handelwijze der Hebreërs, die, toen zij uit Egypte zouden wegtrekken, bevel kregen om zilveren en gouden vaten der Egyptenaren en kostbare kleedingstukken met zich mede te nemen, opdat namelijk deze kostbaarheden, die vroeger tot schandelijke plegtigheden en bijgeloof hadden gediend, op eens van bestemming zouden veranderen en aan de vereering van den waren God toegewijd worden. Gregorius van Neocaesarea [2]) prijst Origenes uit dien hoofde, dat hij zeer vele leerstellingen der heidenen met scherpzinnigheid bijeenverzameld heeft en ze op zijne beurt, als den vijand ontwrongen wapens, met bijzondere handigheid tot bescherming der christelijke wijsheid en verdelging des bijgeloofs heeft gebruikt. Gelijke wijze van redetwisten loven en prijzen Gregorius van Nazianze [3]) en Gregorius van Nyssa [4]) in Basilius den Groote; Hieronymus noemt ze zeer aanbevelenswaardig in Quadratus den leerling der Apostelen, in Aristides, in Justinus, in Irenaeus en zeer vele anderen [5]). En Augustinus zegt: *Zien we niet, onder welk eene vracht van goud en zilver en kleedingstukken de overzoete leeraar en allergelukzaligste martelaar Cyprianus, bij zijn vertrek uit Egypte, gebukt ging? onder welk eene Lactantius? onder welk eene Victorinus, Optatus, Hilarius? om van de levenden te zwijgen, onder welk eene ontelbare Grieken?* [6]) En als de natuurlijke rede dezen rijken oogst van geleerdheid heeft opgeleverd, voordat zij door de kracht van Christus werd vruchtbaar gemaakt, zal zij voorzeker een veel overvloediger oogst voortbrengen, nadat de natuurlijke vermogens van den menschelijken geest door de genade des Verlossers zijn hersteld en versterkt. — Wie nu ziet niet in, dat door een zoodanige beoefening der

---

1) Ald. II, 14—15. 2) *Orat. paneg. ad Origen.* 3) *Vit. Moys.*
4) *Carm. I, Jamb.* 3. 5) *Epist. ad Magn.*
6) *De doctr. christ* lib. II, c. 40.

wijsbegeerte, een effen en gemakkelijke weg naar het geloof gebaand wordt?

Binnen deze grenzen echter blijft het nut, dat uit die beoefening der wijsbegeerte voortvloeit, niet beperkt. En in de daad wordt door de uitspraken der goddelijke wijsheid streng berispt de dwaasheid dier menschen, die *uit de goede dingen die gezien worden, Hem niet hebben kunnen begrijpen, die is; noch, door te letten op de werken, erkend hebben wie de bouwmeester was* [1]). Op de eerste plaats derhalve wordt deze groote en voortreffelijke vrucht van de menschelijke rede geplukt, dat zij het bestaan van God bewijst: *want uit de grootheid en schoonheid van de schepselen kan duidelijk hun Schepper gezien worden* [2]). — Vervolgens toont zij, dat God op een geheel bijzondere wijze door de volheid van alle volmaaktheden uitschittert, bijzonder door zijn oneindige wijsheid, voor welke nergens iets kan verborgen blijven, en zijn opperste regtvaardigheid, die nooit door eenige kwade neiging kan overwonnen worden, en dat derhalve God niet alleen waarachtig, maar de waarheid zelve is, die noch kan bedriegen noch bedrogen worden. En hieruit volgt duidelijk, dat de menschelijke rede ten volle geloofwaardigheid en gezag aan het woord van God verzekert. — Op gelijke wijze verklaart de rede, dat de Evangelische leer, van haar allereerste begin af, door eenige wonderbare teekenen, als de zekere bewijzen harer zekere waarheid, heeft uitgeblonken: en dat derhalve allen, die geloof hechten aan het Evangelie, dit niet, als gingen zij van kunstige verdichtselen uit [3]), zonder reden doen, maar met een allezins redelijke eeredienst hun begrip en oordeel aan het goddelijk gezag onderwerpen. Dit verder is klaarblijkelijk van niet minder waarde, dat de rede in het licht stelt, dat de door Christus gestichte Kerk (zooals het Vatikaansch Concilie heeft uitgesproken) *om haar wonderbare verbreiding, uitstekende heiligheid en onuitputtelijke vruchtbaarheid in alle oorden* [4]), *om haar katholieke eenheid en onoverwinnelijk voortbestaan, een groot en altijddurend bewijs van geloofwaardigheid is, en een ontegensprekelijk getuigenis van hare goddelijke zending* [5]).

---

1) Sap. XIII, 1. 2) Ald. XIII, 5. 3) II Petr. I, 16.

4) In de officiële uitgave van het Vat. Conc. staat: „inexhaustam in omnibus *bonis* fecunditatem", zoodat de vertaling wordt: „om haar onuitputtelijke vruchtbaarheid in alle *goeds*". De *Civiltà* (van 6 Sept. 1879) vertaalt dan ook: „inesausta fecondità in tutti *i beni*"

5) *Const. dogm. de Fide Cath.*, cap. 3.

Zijn aldus de allerhechtste grondslagen gelegd, dan wordt nog het gestadig en veelvoudig gebruik der wijsbegeerte gevorderd, opdat de heilige Godgeleerdheid den aard, den vorm en het karakter van een ware wetenschap aanneme en aantrekke. Want in deze edelste der wetenschappen is het hoog noodzakelijk, dat de vele en verschillende deelen der hemelsche leeringen als in één ligchaam worden te zamengevat, opdat ze, elk in het bijzonder behoorlijk op hare plaats gerangschikt en uit haar eigenaardige beginselen afgeleid, ordelijk met elkander verbonden zijn; eindelijk (is het noodig), dat die leeringen, allen gezamenlijk en elk afzonderlijk, met haar eigene en onomstootelijke bewijzen voorzien worden. — Ook moet niet stilzwijgend voorbijgegaan of geringgeschat worden die meer naauwkeurige en meer uitgebreide kennis der geloofszaken, en zelfs een eenigzins helderder begrip, voor zoover dit mogelijk is, van de geloofsgeheimen, hetwelk Augustinus en andere Vaders geprezen en getracht hebben te verkrijgen, en waarvan zelfs de Vatikaansche Kerkvergadering [1]) verklaard heeft, dat het allervruchtbaarst is. Die kennis toch en dat begrip wordt ongetwijfeld het overvloedigst en het gemakkelijkst verkregen door degenen, die niet alleen onberispelijk leven en liefde hebben voor het geloof, maar bovendien hun verstand in de wijsgeerige studiën geoefend hebben, voornamelijk wijl dezelfde Vatikaansche Kerkvergadering leert, dat een dergelijk begrip der heilige leerstukken *én uit de analogie der dingen die op natuurlijke wijze ter onzer kennis komen, én uit het verband dat de geheimen zelven onderling en met 's menschen laatste einde hebben, moet verkregen worden* [2]).

Ten laatste behoort het ook tot de taak der wijsgeerige wetenschappen, de door God geopenbaarde waarheden met godsdienstige bezorgdheid te beschutten, en hun die ze durven bestrijden, te weerstaan. En onder dit opzigt is het een groote eer voor de wijsbegeerte, dat zij als de borstwering des geloofs en het sterke bolwerk van de godsdienst beschouwd wordt. *De leer des Verlossers*, gelijk Clemens van Alexandrië getuigt, *is wel uit zich zelve volmaakt en heeft niemands hulp noodig, daar zij Gods kracht en wijsheid is. En de Grieksche wijsbegeerte maakt de waarheid, door zich bij haar aan te sluiten, niet krachtiger; maar wijl zij de redeneringen die de sophisten*

1) Aangeh. *Const.* cap 4. 2) Ald.

tegen haar aanvoeren, verzwakt en de bedriegelijke hinderlagen tegen de waarheid afkeert, is zij de geschikte omheining en de wal van den wijngaard genoemd [1]). In de daad, gelijk de vijanden van den katholieken naam, als zij tegen de godsdienst ten strijde gaan, hun oorlogstuig meestal aan de wijsbegeerte ontleenen, zoo nemen de verdedigers der goddelijke wetenschappen zeer veel uit het tuighuis der wijsbegeerte om daarmee de geopenbaarde leerstukken te kunnen beschermen. En het is voor een niet geringe zegepraal van het christelijk geloof te rekenen, dat de wapens der vijanden, die door de kunstgrepen der menschelijke rede ten verderve zijn gerigt, door de menschelijke rede zelve met kracht en vaardigheid worden afgeslagen. Dit soort van godsdienstigen strijd is persoonlijk door den Apostel der heidenen gebezigd, zooals Hieronymus herinnert in zijnen brief aan Magnus: *Als Paulus, de aanvoerder van het christelijk leger en de onoverwinnelijke redenaar, voor de zaak van Christus strijdt, maakt hij handig zelfs een toevallig gevonden opschrift tot een bewijs voor het geloof; want van den waren David had hij geleerd, het zwaard aan de handen der vijanden te ontwringen en het hoofd van den trotschen Goliath met diens eigen zwaard af te houwen* [2]). En de Kerk zelve geeft aan de christelijke leeraars niet slechts den raad om deze hulp bij de wijsbegeerte te zoeken, maar gebiedt het hun ook. Want de vijfde Kerkvergadering van Lateranen, na vastgesteld te hebben, *dat alle bewering die tegen de heldere waarheid van het geloof strijdt, volstrekt valsch is, omdat de waarheid geenzins de waarheid kan tegenspreken* [3]), schrijft den leeraren der wijsbegeerte voor, dat zij zich ijverig met het oplossen van bedriegelijke bewijzen moeten bezighouden; want, zooals Augustinus getuigt, *als eene reden tegen het gezag der goddelijke schriften wordt aangevoerd, bedriegt zij, hoe spitsvondig zij wezen moge, door een schijn van waarheid; want waar zijn, kan zij niet* [4]).

Maar opdat de wijsbegeerte in staat bevonden worde om deze kostbare vruchten die we vermeld hebben, voort te brengen, is het volstrekt noodig, dat zij nooit afwijkt van het pad, dat de eerwaardige Vaders van oudsher hebben ingeslagen, en dat de Vatikaansche Kerkvergadering door een plegtige en gezagvolle uitspraak heeft goedgekeurd. Daar het immers duidelijk

---

1) *Strom.*, lib. I, c. 20. 2) *Epist. ad Magn.* 3) Bulla *Apostolici regiminis.*
4) *Epist.* 143 (in andere uitgaven 7) *ad Marcellin.* n. 7.

uitgemaakt is, dat men zeer vele waarheden moet aannemen van de bovennatuurlijke orde, waarheden die de scherpzinnigheid van elk vernuft verre te boven gaan, moet de menschelijke rede, haar eigen zwakheid diep gevoelende, zich niet verstouten te trachten naar hetgeen boven haar bereik is, noch diezelfde waarheden te loochenen, noch ze naar haar eigen kracht af te meten, noch ze naar willekeur te verklaren; maar veeleer moet zij ze met een onvoorwaardelijk en nederig geloof aannemen, en het zich tot een hooge eer rekenen, dat het haar vergund wordt, als dienstmaagd en vrouwe van 't gevolg, de hemelsche leeringen te mogen dienen en ze, door Gods goedheid, eenigermate te leeren kennen. — In die leerpunten verder, welke het menschelijk vernuft op natuurlijke wijze vatten kan, is het allezins billijk, dat de wijsbegeerte gebruik maakt van haar eigen leerwijze, haar eigen beginselen en bewijsgronden: niet zoo echter, dat zij zich overmoedig aan het goddelijk gezag zoekt te onttrekken. Wat meer zegt, daar het vaststaat, dat hetgeen door de openbaring bekend wordt, zeker waar is, en dat hetgeen tegen het geloof indruischt, evenzoo tegen de regte rede strijdt, moet de katholieke wijsgeer weten, dat hij tegelijk de regten van het geloof en van de rede schendt, als hij eene gevolgtrekking omhelst, van welke hij inziet, dat zij met de geopenbaarde leer in strijd is.

Wij weten wel, dat het niet ontbreekt aan dezulken, die de vermogens der menschelijke natuur veel te hoog verheffen en beweren, dat het menschelijk vernuft, als het zich eenmaal aan het goddelijk gezag onderwerpt, van zijn aangeboren waardigheid vervalt, en dat het, als onder een slavenjuk terneergebogen, sterk belemmerd en verhinderd wordt om naar het toppunt der waarheid en verhevenheid voort te schrijden. — Maar zulke beweringen zijn vol van dwaling en misleiding; en hebben ten laatste deze strekking, dat de menschen, met buitensporige dwaasheid en misdadige ondankbaarheid, de meer verheven waarheden van zich afstooten, en de goddelijke weldaad des geloofs, waaruit de bronnen van alle goeds ook voor de burgerlijke maatschappij zijn gevloeid, vrijwillig verwerpen. Daar immers het menschelijk verstand binnen bepaalde en wel vrij enge grenzen beperkt is, staat het bloot aan zeer vele dwalingen en het niet-weten van vele dingen. Het christelijk geloof daarentegen is, wijl het op Gods gezag steunt, de allerveiligste leermeester der waarheid; en wie het geloof volgt, hij wordt noch in de strikken der dwalingen verwikkeld, noch door de golven van onzekere meeningen rondgeslingerd.

Zij derhalve, die de studie der wijsbegeerte met den eerbied voor het christelijk geloof vereenigen, beoefenen de wijsbegeerte het beste: want als de glans der hemelsche waarheid in den geest wordt opgevangen, helpt hij het natuurlijk verstand; en niet slechts neemt hij niets van deszelfs waardigheid af, maar hij geeft het een groote vermeerdering van adeldom, scherpzinnigheid en vastheid. — Als verder de wijsgeeren hun vernuft scherpen tot het weerleggen der stellingen die tegen het geloof strijden, en tot het bewijzen dergenen die met het geloof zamenhangen, dan maken zij een waardig en zeer nuttig gebruik van de rede: want bij de eerste soort ontdekken zij de oorzaken der dwaling en onderscheiden zij het gebrek der bewijzen, waarmee die stellingen gesteund worden: bij de laatste soort vinden zij de gegronde redenen om ze deugdelijk te bewijzen en er elk verstandig mensch van te overtuigen. Hij nu die zegt, dat door deze werkzaamheid en oefening de schatten des geestes niet vermeerderd en zijne vermogens niet ontwikkeld worden, hij moet noodzakelijk tot de ongerijmde bewering komen, dat het onderscheiden tusschen waar en valsch niets tot den vooruitgang van het verstand toebrengt. Teregt derhalve worden de voortreffelijke weldaden, die het geloof aan de rede bewijst, door de Vatikaansche Kerkvergadering vermeld met deze woorden: *Het geloof bevrijdt en vrijwaart de rede van dwalingen en verrijkt haar met veelzijdige kennis* [1]). En hierom moest de mensch, als hij wijs wilde handelen, niet het geloof beschuldigen, alsof het aan de rede en de natuurlijke waarheden vijandig ware, maar veeleer verpligten dank aan God brengen en zich grootelijks verheugen, dat hem, tusschen de vele oorzaken van onwetendheid en midden tusschen de golven der dwalingen, het licht des allerheiligsten geloofs is opgegaan, dat, als een vriendelijke ster, buiten alle vrees voor dwalen naar de haven der waarheid heenwijst.

Als Gij nu, Eerwaardige Broeders, op de geschiedenis der wijsbegeerte let, zult Gij alles, wat Wij kort te voren gezegd hebben, met de daad bevestigd vinden. En waarlijk, van de oude wijsgeeren, die de weldaad des geloofs misten, hebben ook zij die voor de wijsten gehouden werden, in zeer vele dingen jammerlijk gedwaald. Gij weet immers, hoe dikwijls zij, onder eenige waarheden, valsche en ongerijmde stellingen, hoe vele onzekerheden en twijfelingen zij geleerd hebben over de ware

1) *Const. dogm. de Fid. Cath.* cap. 4.

natuur der godheid, over den eersten oorsprong der dingen, over het bestuur der wereld, over Gods bekendheid met de toekomst, over de oorzaak en het beginsel der rampen, over het laatste einde en de eeuwige zaligheid des menschen, over de deugden en ondeugden, en over andere leeringen, welker ware en zekere kennis boven alles voor het menschelijk geslacht noodzakelijk is. — Daarentegen hebben de eerste Vaders en Leeraars der Kerk, die goed begrepen hadden dat, volgens het raadsbesluit van den goddelijken wil, Christus, die Gods kracht en Gods wijsheid is [1]), en *in wien al de schatten der wijsheid en der wetenschap verborgen zijn* [2]), de hersteller ook van de menschelijke wetenschap is, — (hebben zij) het ondernomen, de boeken der oude wijzen te doorzoeken en hunne stellingen met de geopenbaarde leeringen te vergelijken; en wat hun, na een voorzigtige schifting, in die boeken naar waarheid gezegd en met wijsheid gedacht tegenkwam, hebben zij omhelsd, terwijl zij al het andere of verbeterden of verwierpen. Want gelijk God, in zijn bijzondere voorzienigheid, tot verdediging van de Kerk heldhaftige martelaren, die hun groote ziel prijsgaven, tegen de wreedheid der tirannen heeft verwekt, zoo heeft Hij, tegenover de valsche wijsgeeren en de ketters, mannen van groote wijsheid opgeroepen, om den schat der geopenbaarde waarheden ook met behulp der menschelijke rede te beveiligen. Alzoo van het eerste begin der Kerk af heeft de katholieke leer de meest verbitterde vijanden gehad, die, terwijl zij met de leerstukken en de instellingen der Christenen den spot dreven, leerden dat er vele goden waren, dat de stof der wereld geen beginsel en oorzaak heeft gehad, en dat de loop der wereld door een blinde kracht en een onverbiddelijke noodzakelijkheid bepaald, en niet door het raadsbesluit der voorzienigheid bestuurd wordt. Welnu, tegen deze verkondigers van een zoo dwaze leer zijn al aanstonds in het strijdperk getreden de wijze mannen, die we *Apologeten* noemen, die, onder voorlichting van het geloof, ook aan de menschelijke wijsheid bewijzen hebben ontleend om uit te maken, dat een eenig God, die alle soort van volmaaktheden in de hoogste mate bezit, moet gediend worden; dat alle dingen door zijn alvermogende kracht uit het niet zijn getrokken en door zijne wijsheid blijven bestaan, en elk afzonderlijk naar hun eigen doel worden gerigt en bewogen. — De eerste plaats onder hen

1) I Cor. 1, 24. 2) Coloss II, 3.

neemt de *H. Justinus* martelaar in, die, nadat hij de beroemdste Hoogescholen der Grieken, bij wijze van proefneming, had bezocht, en duidelijk had ingezien, dat de waarheid, zooals hij zelf bekent, met volle teugen niet dan uit de geopenbaarde leeringen kan gedronken worden, deze leeringen met al het vuur zijner ziel heeft omhelsd, ze van lasteringen heeft gezuiverd, ze bij de Romeinsche Keizers krachtig en welsprekend heeft verdedigd, en niet weinig uitspraken der Grieksche wijsgeeren er mee in overeenstemming heeft gebragt. Ditzelfde hebben gedurende dien tijd ook *Quadratus* en *Aristides*, *Hermias* en *Athenagoras* op uitstekende wijze gedaan. — In dezelfde zaak heeft geen minderen roem verworven *Irenaeus*, de onoverwinnelijke martelaar, de Bisschop der Kerk van Lyon: die, terwijl hij de verderfelijke meeningen der Oosterschen, die door de Gnostieken over het gebied van het Romeinsche Keizerrijk waren verspreid, manhaftig wederlegde, *den oorsprong van elk der ketterijen*, zooals Hieronymus zegt, *en uit welke wijsgeerige bronnen ze voortgekomen zijn ... heeft verklaard* [1]). — Niemand is onbekend met de redetwisten van *Clemens van Alexandrië*, welke dezelfde Hieronymus met lofprijzing aldus vermeldt: *Wat is daarin zonder geleerdheid? Ja, wat is niet uit het hart der wijsbegeerte?* [2]). Veel heeft hij met ongeloofelijke verscheidenheid verhandeld, dat van overgroot nut is om de geschiedenis der wijsbegeerte te schrijven, om de redeneerkunst behoorlijk te beoefenen, en om de zamenstemming van de rede met het geloof te bewerken. — In zijn voetspoor is getreden *Origines*, beroemd door zijn leeraarsambt aan de school van Alexandrië, zeer bedreven in de leerstellingen der Grieken en Oosterschen; ook deze heeft zeer vele en van studie getuigende werken uitgegeven, die wonderbaar dienstig zijn voor de verklaring der H. Schrift en tot opheldering der heilige leerstukken; en al zijn deze werken, althans gelijk ze nu bestaan, niet geheel zonder dwalingen, zoo bevatten ze toch eene menigte van leerspreuken, waardoor de natuurlijke waarheden én in getal én in zekerheid toenemen. *Tertullianus* strijdt tegen de ketters met het gezag der heilige Schriften, tegen de wijsgeeren met een ander soort van wapen, met de wijsbegeerte; en dezen wederlegt hij met zooveel scherpzinnigheid en geleerdheid, dat hij hun openlijk en vol van zelfvertrouwen voorwerpt: *Noch in wetenschap, noch in geleerd-*

1) *Epist. ad Magn.* 2) Ald.

heid worden wij, zooals gij waant, (door u) *geëvenaard* [1]). — Ook *Arnobius* en *Lactantius*, de eerste in zijne boeken tegen de heidenen, de andere voornamelijk in zijne goddelijke Onderrigtingen, stellen krachtige pogingen in het werk om, met gelijke welsprekendheid en kracht, de menschen van de leerstukken en de voorschriften der katholieke wijsheid te overtuigen, niet door, zooals de Academisten het gewoon zijn [2]), de wijsbegeerte omver te werpen, maar door hen, deels met hun eigen wapens en deels met die welke zij namen uit het onderling twisten der wijsgeeren, te overwinnen [3]). — De geschriften over de menschelijke ziel, over de eigenschappen van God en over andere hoogst belangrijke vragen, die de groote *Athanasius* en de prins der redenaars *Chrysostomus* hebben nagelaten, zijn, volgens aller oordeel, zoo uitstekend, dat bij hun grondigheid en rijkdom bijna niets schijnt te kunnen gevoegd worden. — Om in het afzonderlijk optellen van namen niet al te wijdloopig te worden, voegen Wij bij het getal der groote mannen, van wie melding gemaakt is, den grooten *Basilius* en de beide *Gregoriussen*, die, toen zij Athene, de woonstede der gansche beschaving, waren uitgegaan, overvloedig toegerust met alle wijsbegeerte, de schatten van geleerdheid, die zij ieder voor zich door brandenden studie-ijver verkregen hadden, hebben gebruikt om de ketters te wederleggen en de Christenen te onderrigten. — Maar onder allen zien we den palm wegdragen door *Augustinus*, die, magtig van genie en en ten volle doortrokken van de gewijde en ongewijde wetenschappen, tegen al de dwalingen van zijnen tijd allerheftigst heeft gestreden met een overgroot geloof en een even groote geleerdheid. Welk punt van de wijsbegeerte heeft hij niet aangeroerd? of liever, welk punt heeft hij niet allerzorgvuldigst nagevorscht, hetzij als hij de allerdiepste geloofsgeheimen voor de geloovigen ontvouwde en tegen de dwaze aanvallen der vijanden verdedigde; hetzij toen hij, na de verzinsels der Academisten en Manicheën vernietigd te hebben, de grondslagen en de zekerheid der menschelijke wetenschap in veiligheid heeft gesteld, of de reden en den oorsprong en de oorzaken der rampen, die de menschen drukken, heeft nagegaan? Hoeveel heeft hij niet over de Engelen, over de ziel, over het menschelijk verstand, over den wil en zijne vrijheid, over de godsdienst en het gelukzalig leven, over den tijd en de eeu-

1) *Apologet* § 46 2) *Inst* VII, cap. 7 3) *De Opif. Dei*, cap. 21.

wigheid, en zelfs over de natuur der veranderlijke ligchamen met de grootste scherpzinnigheid verhandeld? — Na dien tijd heeft in het Oosten *Joannes van Damascus*, die in het voetspoor van Basilius en van Gregorius van Nazianze trad, en hebben in het westen *Boëtius* en *Anselmus*, die de leer van Augustinus volgden, het erfgoed der wijsbegeerte aanmerkelijk verrijkt.

Daarna hebben de Leeraars der middeleeuwen, die men *Scholastieken* noemt, een ontzettend moeijelijk werk ondernomen, om namelijk den rijken en overvloedigen oogst van geleerdheid, die in de omvangrijke schriften der Heilige Vaders verspreid lag, zorgvuldig bijeen te brengen en als op ééne plaats te bergen tot nut en gerief der nakomelingen. — Wat de oorsprong, de aard en de voortreffelijkheid der scholastieke wetenschap is, willen Wij hier, Eerwaardige Broeders, met de woorden van een uitstekend wijs man, onzen Voorganger Sixtus V, eenigzins breedvoeriger blootleggen: „Door een god-„delijk geschenk van Hem, den eenige die den geest van „wetenschap en wijsheid en verstand geeft, en die zijne Kerk „in den loop der eeuwen, naar gelang het noodig is, met nieuwe „weldaden begiftigt en van nieuwe hulpmiddelen voorziet, is door „onze uitnemend wijze voorouders gevonden de scholastieke „Godgeleerdheid, welke vooral twee glorievolle Leeraars, de „engelachtige H. Thomas en de seraphijnsche H. Bonaven-„tura, die beroemde professoren van deze faculteit, ... met „uitstekend genie, volhardende studie, groote moeiten en „nachtwaken hebben beoefend en opgeluisterd, en haar, in „de beste orde gerangschikt en op vele wijzen voortreffelijk „verklaard, aan het nageslacht hebben overgeleverd. De ken-„nis en beoefening dezer zoo heilzame wetenschap, die uit „de overrijke bronnen der goddelijke Schriften, der Pausen, „der heilige Vaders en der Kerkvergaderingen voortvloeit, „heeft wel altijd een zeer groote hulp aan de Kerk kunnen „verleenen, hetzij om de Schriftuur zelve waar en gezond te „verstaan en te verklaren, hetzij om de Vaders met meer „veiligheid en nut te doorlezen en uit te leggen, hetzij om „de verschillende dwalingen te ontdekken en te wederleggen; „maar in deze allerlaatste dagen, nu die gevaarlijke door den „Apostel beschreven tijden gekomen zijn, waarin lasteraars, „hoovaardigen en bedriegers tot erger voortgaan, dwalende „en in dwaling brengende, — nu voorzeker is zij voor het „verdedigen der leerstukken van het katholiek geloof en het

„weerleggen der ketterijen hoog noodzakelijk" [1]). En ofschoon deze woorden slechts de scholastieke Godgeleerdheid schijnen te betreffen, zoo moeten ze echter blijkbaar ook van de Wijsbegeerte en haren lof verstaan worden. De voortreffelijke eigenschappen toch, welke de scholastieke Godgeleerdheid voor de vijanden der waarheid zoo geducht maken, te weten, zooals dezelfde Paus er bijvoegt: „die geschikte en onderling ver-„bonden zamenhang van dingen en oorzaken, die orde en „rangschikking als van in slagorde geschaarde krijgsknechten, „die heldere bepalingen en onderscheidingen, die degelijkheid „van bewijzen en die scherpzinnige redetwisten, waardoor het „licht van de duisternis, het ware van het valsche onderscheiden „wordt, en de kettersche leugens, die in vele begoochelingen „en bedriegerijen gewikkeld zijn, open en bloot, als ware hun „dat kleed afgetrokken, worden ten toon gesteld" [2]), al die voortreffelijke en wonderbare eigenschappen, zeggen we, zijn enkel te danken aan het regte gebruik van de wijsbegeerte, welke de scholastieke meesters, met voordacht en wijs overleg, ook in de godgeleerde redetwisten overal beoefend hebben. — Daar bovendien dit het eigenaardige en bijzondere van de scholastieke Godgeleerden is, dat zij de menschelijke en de goddelijke wetenschap onderling met een allernaauwsten band verbonden hebben, zou voorzeker de Godgeleerdheid, waarin zij hebben uitgeschitterd, niet zooveel eer en lofprijzing in de schatting der menschen verkregen hebben, als zij een gebrekkige en onvolmaakte of ligtzinnige wijsbegeerte hadden gebruikt.

Onder de scholastieke Leeraars nu is aller prins en meester en schittert verre uit *Thomas van Aquine*, die, zooals Cajetanus opmerkt, *omdat hij de* oude *heilige leeraars hoog vereerde, daarom aller verstand, om zoo te spreken, ten deel heeft gekregen* [3]). Hunne leeringen, die als de verspreide ledematen van een ligchaam waren, heeft Thomas tot een geheel gebragt en te zamen gevoegd, in een wonderbare orde gerangschikt, en met vele aanvullingen zóó vermeerderd, dat hij met volle regt voor een bijzondere hulp en een sieraad der Katholieke Kerk gehouden wordt. — Hij, begaafd met een leerzaam en scherp verstand, met een gemakkelijk en vasthoudend geheugen, onberispelijk van levenswandel, alleen de waarheid liefhebbend, overrijk in goddelijke en menschelijke wetenschap,

1) Bulla *Triumphantis*, van het jaar 1588. 2) Aangeh. Bulla.
3) In 2m 2ae, q. 148, art. 4 in fin.

heeft, evenals de Zon, de geheele aarde met den gloed zijner deugden gekoesterd en met den glans zijner geleerdheid vervuld. Er is geen enkel deel der wijsbegeerte, dat hij niet tegelijk met scherpzinnigheid en degelijkheid behandeld heeft: over de wetten van het redeneren, over God en de onligchamelijke zelfstandigheden, over den mensch en de andere zigtbare dingen, over de menschelijke daden en derzelver beginselen heeft hij zóó gehandeld, dat in hem noch de overvloedige oogst van vraagstukken, noch de passende rangschikking der deelen, noch de beste wijze van voortgaan, noch de vastheid der beginselen of de kracht der bewijzen, noch de helderheid en juistheid van uitdrukking, noch de gemakkelijkheid in het verklaren van iedere afgetrokken stof gemist wordt.

Hierbij komt nog, dat de engelachtige Leeraar zijne wijsgeerige gevolgtrekkingen bespied heeft in der dingen aard en grondbeginselen, die een wijd uitgestrekte beteekenis hebben en, als in hunnen schoot, de zaden van bijna ontelbare waarheden besluiten, welke (zaden) door de latere meesters te gelegener tijd en met de rijkste vrucht moeten ontwikkeld worden. En daar hij deze manier van wijsgeerige beschouwing evenzoo bij het weerleggen van dwalingen is gevolgd, heeft hij het zoover gebragt, dat hij alleen niet slechts al de dwalingen der voorgaande tijden heeft overwonnen, maar ook tot het verslaan van die welke in eeuwige afwisseling later zullen opkomen, de onoverwinnelijke wapens verstrekt heeft. Bovendien heeft hij, door de rede, gelijk het behoort, scherp van het geloof te onderscheiden en toch beiden op vriendschappelijke wijze zamen te paren, beider regten bewaard en voor beider waardigheid gezorgd, en wel zóó, dat de rede, tot het hoogste voor den mensch bereikbare toppunt op de vleugelen van Thomas opgevoerd, nu bijna niet hooger stijgen kan; en het geloof bijna geen meerder of krachtiger hulp van de rede kan verwachten, dan het reeds door Thomas bekomen heeft.

Om deze redenen hebben, vooral in vroegere eeuwen, de geleerde mannen die beroemd waren om hun kennis van godgeleerdheid en wijsbegeerte, de onsterfelijke geschriften van Thomas met ongeloofelijke moeite te zamen gezocht en zich aan zijne engelachtige wijsheid toevertrouwd, niet zoozeer om er door gevormd als wel om er geheel en al van doorvoed en doortrokken te worden. — Het staat vast, dat bijna al de stichters en wetgevers van godsdienstige Orden aan hunne medebroeders bevolen hebben, de leer van den H. Thomas te be-

studeren en er zich naauwgezet aan te houden, met de bepaling, dat niemand hunner straffeloos van het voetspoor van een zoo groot man mag afwijken. Om te zwijgen van de Dominicaner Orde, die in haar regt is als zij zich op dezen allergrootsten leermeester verheft, zijn aan die wet gebonden de Benedictijnen, de Carmelieten, de Augustijnen, het Gezelschap van Jesus, en zeer veel andere heilige Orden, zooals de regels van elke afzonderlijk getuigen.

Hier snelt onze geest met grooten wellust naar die overberoemde Universiteiten en Scholen, die weleer in Europa gebloeid hebben, namelijk van Parijs, van Salamanca, van Alcala, van Douai, van Toulouse, van Leuven, van Padua, van Bologna, van Napels, van Coimbra en zeer vele andere. En dat de naam dezer Universiteiten als met haar leeftijd gerezen is, en dat hare gevoelens, welke bij gewigtige zaken gevraagd werden, allerwegen van den grootsten invloed zijn geweest, is aan niemand onbekend. Welnu, het is uitgemaakt, dat Thomas in die groote woonsteden der menschelijke wijsheid, als in zijn eigen koningrijk en als vorst, heeft gezeteld; en dat allen, zoowel leeraaren als toehoorders, met wonderbare overeenstemming in de leer en het gezag berust hebben van den engelachtigen Leeraar alleen.

Maar, wat van hooger waarde is, de Pausen onze Voorgangers hebben de wijsheid van Thomas van Aquine met geheel bijzondere lofprijzingen en aanbevelingen van wijde strekking vereerd. Want Clemens VI [1]), Nicolaas V [2]), Benedictus XIII [3]) en anderen getuigen, dat door zijn wonderbare leer de geheele Kerk wordt opgeluisterd; de H. Pius V [4]) erkent, dat door diezelfde leer de ketterijen beschaamd, overwonnen en uiteengejaagd worden, en de geheele aarde dagelijks van verderfelijke dwalingen wordt bevrijd; anderen verklaren met Clemens XII [5]) dat uit zijne schriften de overvloedigste weldaden voor de geheele Kerk zijn gevloeid, en dat aan Hem dezelfde eer verschuldigd is, die aan de voornaamste Kerkleeraars: Gregorius, Ambrosius, Augustinus en Hieronymus bewezen wordt; anderen eindelijk hebben niet geaarzeld den H. Thomas aan Universiteiten en groote Lyceën als een toonbeeld en een meester voor te stellen, dien zij veilig konden volgen. En onder dit opzigt zijn overwaardig vermeld

1) Bulla *In Ordine*. 2) Breve *ad FF. Ord. Praedic* van het jaar 1451.
3) Bulla *Pretiosus*. 4) Bulla *Mirabilis*. 5) Bulla *Verbo Dei*.

te worden de woorden van den gelukzaligen Urbanus V aan de Universiteit van Toulouse: *Wij willen en leggen u, bij den inhoud van dit Schrijven, de verpligting op, om de leer van den gelukzaligen Thomas als waar en katholiek te volgen en u te beijveren haar uit al uwe kracht te verbreiden* [1]). En dit Schrijven van Urbanus hebben Innocentius XII [2]) voor de Universiteit van Leuven, en Benedictus XIV [3]) voor het Dionysiaansch College van Granada hernieuwd. — Bij deze uitspraken der Pausen over Thomas van Aquine kome, als bekrooning, het getuigenis van Innocentius VI: *Zijne* (Thomas') *leer heeft meer dan al de andere, met uitzondering van de canonieke, de juistheid der woorden, den vorm der uitdrukking, de waarheid der gevoelens, zóó dat zij die haar volgden, nooit bevonden worden van het pad der waarheid afgeweken te zijn; en die haar bestreed, altijd van dwaling is verdacht geweest* [4]).

Ook zelfs de algemeene Kerkvergaderingen, waarin de bloem der wijsheid, over de geheele aarde zaamgelezen, uitschittert, ze hebben zich altijd beijverd, een geheel bijzondere eer aan Thomas van Aquine te bewijzen. In de Kerkvergaderingen van Lyon, van Vienne, van Florence, van het Vatikaan is Thomas, kan men zeggen, bij de beraadslagingen en besluiten der Vaders tegenwoordig en als aan het hoofd geweest, om tegen de dwalingen der Grieken, der ketters en der rationalisten met onweerstaanbare kracht en allergelukkigsten uitslag te strijden. — Maar de grootste lof, en die aan Thomas eigen is en door geen enkele der katholieke leeraars met hem gedeeld wordt, is, dat de Vaders van Trente gewild hebben, dat midden in hunne zaal om zitting te houden, tegelijk met de boeken der heilige Schriftuur en de decreten der Pausen, de *Summa* van Thomas van Aquine geopend op het altaar zou liggen, om daaruit raad, bewijzen en uitspraken te nemen.

Eindelijk was ook deze palm voor den onvergelijkelijken man weggelegd, dat hij, zelfs van de vijanden van den katholieken naam, eerbied, loftuitingen en bewondering afdwong. Want het is bekend, dat het onder de aanvoerders der kettersche partijen niet ontbroken heeft aan mannen, die openlijk verklaarden, dat zij, als eenmaal de leer van Thomas van Aquine was weggeruimd, *met al* de katholieke leeraars *den strijd* konden

---

1) *Const.* 5a, 3 Aug. 1368 *ad Cancell. Univ. Tolos.*
2) *Litt. in form. Brev.*, 6 Febr. 1694.
3) *Litt. in form. Brev.*, 21 Aug. 1752.
4) *Serm. de S. Thom.*

aanbinden, en overwinnen, en de Kerk verdelgen [1]). — Wel een ijdele hoop, maar een niet beteekenloos getuigenis.

Om deze feiten en redenen, Eerwaardige Broeders, zijn Wij, zoo dikwijls Wij letten op de deugdelijkheid, de kracht en de voortreffelijke eigenschappen der wijsbegeerte die onze voorouders hebben liefgehad, van oordeel, dat men onberaden is te werk gegaan, met haar niet altijd noch overal de verschuldigde eer te blijven bewijzen; vooral daar het bekend was, dat de scholastieke wijsbegeerte én door het langdurig gebruik én door het oordeel van groote mannen én, wat het voornaamste is, door de stem der Kerk was begunstigd geworden. En in de plaats der oude leer is hier en daar een nieuwe soort van wijsbegeerte getreden, waarvan niet die gewenschte en heilzame vruchten geplukt zijn, welke de Kerk en ook de burgerlijke maatschappij gaarne gewild hadden. Want door toedoen van de Hervormers der XVIe eeuw heeft men goedgevonden de wijsbegeerte te beoefenen zonder eenige rekening te houden met het geloof, maar elkander wederkeerig verlof te vragen en te geven om alles uit te denken naar eigen zin en willekeur. Hieruit nu moest wel volgen, dat de wijsgeerige stelsels zich overmatig vermenigvuldigden, en dat verschillende en met elkander strijdende gevoelens opkwamen ook omtrent zulke dingen, die in de menschelijke kennis van het hoogste gewigt zijn. Van de menigte der gevoelens is men zeer dikwijls tot weifelingen en twijfelingen gekomen: en dat de menschelijke geest gemakkelijk van twijfeling in dwaling vervalt, is zóó duidelijk, dat een ieder het inziet. — Deze zucht nu naar nieuwigheid heeft, daar de menschen door het voorbeeld getrokken worden, hier en daar ook den geest vermeesterd van katholieke wijsgeeren, die, het erfgoed der oude wijsheid ter zijde stellende, liever iets nieuws wilden opzetten dan het oude met het nieuwe te vermeerderen en te volmaken, en dit ongetwijfeld met een niet zeer wijs overleg en tot schade voor de wetenschappen. Want daar deze menigvuldige soort van leer op het gezag en de willekeur van iederen afzonderlijken meester steunt, heeft zij een veranderlijken grondslag, en om die reden maakt zij niet een vaste en hechte en stevige, zooals die oude was, maar een wankelende en ligte wijsbegeerte. En als het aan deze soms overkomt, dat zij tegen een vijandelijken aanval naauwelijks bestand blijkt te zijn, dan moet zij erkennen, dat

1) Beza, Bucerus

de oorzaak en de schuld hiervan in haar zelve ligt. — Met dit te zeggen, veroordeelen Wij volstrekt niet die geleerde en schrandere mannen, die hun moeitevollen arbeid en hunne ervaring en de schatten der nieuwe uitvindingen tot het volmaken der wijsbegeerte aanbrengen: dit toch, begrijpen We goed, bevordert den vooruitgang der wetenschap. Maar hiervoor dient men met de grootste zorg te waken, dat in dien arbeid en die ervaring niet alle of de voornaamste bezigheid gezocht wordt. — En op gelijke wijze oordeele men ook over de heilige Godgeleerdheid: ook zij mag door de veelzijdige hulp der ervaring gesteund en opgeluisterd worden; maar het is volstrekt noodzakelijk, dat zij op de strenge manier der Scholastieken wordt behandeld om, doordat de krachten van openbaring en rede zich in haar vereenigen, voortdurend *het onoverwinnelijk bolwerk des geloofs* [1]) te blijven.

Met goed beraad derhalve hebben niet weinig beoefenaars der wijsgeerige wetenschappen, toen zij in den laatsten tijd er op bedacht waren de wijsbegeerte met nut te hernieuwen, zich beijverd en beijveren zij zich nog om de voortreffelijke leer van Thomas van Aquine te herstellen en tot haar vroegeren luister terug te brengen. Dat zeer velen van uwe orde, Eerwaardige Broeders, met gelijke gezindheid en met moed denzelfden weg hebben ingeslagen, zijn Wij met groote zielevreugde te weten gekomen. Hen prijzen Wij hoog en vermanen Wij tevens om bij hun opgezet plan te volharden; en aan al de overigen van U, aan elk afzonderlijk, betuigen Wij, dat niets Ons dierbaarder en wenschelijker is, dan dat Gij allen de zuivere stroomen van wijsheid, die uit de levende en overrijke bron van den engelachtigen Leeraar vloeijen, rijkelijk en met volle teugen aan uw studerende jeugd te drinken geeft.

Zeer veel redenen bewegen Ons om dit vurig te verlangen. — Vooreerst, daar in onzen ongelukkigen tijd het christelijk geloof dagelijks door de kunstgrepen en listen eener bedriegelijke wijsheid bestreden wordt, moeten al de jongelingen, maar met name zij die de hoop der Kerk zijn, met een degelijke en krachtige leer doorvoed worden, opdat zij, vol van kracht en rijk van wapens voorzien, zich vroegtijdig gewennen om de zaak der godsdienst met moed en wijsheid te verdedigen, *altijd bereid zijnde*, volgens de vermaningen van den Apostel, *tot verantwoording aan een ieder, die rekenschap vraagt van*

---

1) Sixtus V, aangeh Bulla.

de hoop, die in ons is [1]*;* en *te vermanen in de gezonde leer, en de tegensprekers te wederleggen* [2]. — Zeer velen vervolgens van degenen, die afkeerig zijn van het geloof en de katholieke instellingen haten, verklaren dat zij de rede alleen als hunne leermeesteres en leidsvrouw beschouwen. Welnu, om hen te genezen en met het katholiek geloof te verzoenen, houden Wij, buiten de bovennatuurlijke hulp van God, niets voor geschikter dan de degelijke leer der Vaders en der Scholastieken, die de onwrikbaarheid van de grondslagen des geloofs, zijn goddelijken oorsprong, zijn zekere waarheid, de bewijzen waarop het steunt, de weldaden die het aan het menschelijk geslacht bewezen heeft, en zijn volmaakte overeenstemming met de rede zóó duidelijk en krachtig bewijst, dat het overvloedig volstaat om de meest weerspannige geesten, ook huns ondanks, te doen zwichten.

De huiselijke en zelfs ook de burgerlijke maatschappij, die wij door een vloed van verderfelijke meeningen in het uiterste gevaar zien verkeeren, zou voorzeker in een toestand van grootere rust en veiligheid zijn, als aan de Universiteiten en scholen een meer gezonde en meer met de leer der Kerk overeenkomende leer werd onderwezen, zooals de geschriften van Thomas van Aquine bevatten. Wat toch over de ware natuur der vrijheid, die tegenwoordig in losbandigheid ontaardt, over den goddelijken oorsprong van elk gezag, over de wetten en derzelver verbindende kracht, over het vaderlijk en regtvaardig bestuur der vorsten, over de gehoorzaamheid aan de hoogere magten, over de wederzijdsche liefde tusschen allen; wat, zeg ik, over deze en andere onderwerpen van denzelfden aard door Thomas verhandeld wordt, heeft de grootste en een onoverwinnelijke kracht om de beginselen van het nieuwe regt, die, gelijk men ziet, voor de rustige orde der maatschappij en het heil van den Staat gevaarlijk zijn, omver te werpen. — Eindelijk al de menschelijke wetenschappen moeten vooruitgang verwachten en zich een krachtdadige hulp beloven van de vernieuwing der wijsgeerige wetenschappen, die Wij Ons voorstellen. Immers aan de wijsbegeerte, als aan de leidende wijsheid, zijn de schoone kunsten gewoon de gezonde regels en de regte wijze van voortgang te ontleenen, en uit haar, als uit de gemeenschappelijke levensbron, bezieling te putten. De geschiedenis en de gedurige ondervinding be-

1) I Pet. III, 15. 2) Tit I, 9.

wijst, dat de vrije kunsten dan het meest gebloeid hebben, als de wijsbegeerte zich in eere hield en wijs van oordeel was; dat ze echter verwaarloosd en bijna vergeten werden, als de wijsbegeerte van hare hoogte afdaalde en zich in dwalingen of beuzelingen verwikkelde. — Daarom zullen ook de natuurkundige wetenschappen, die thans in zoo hooge achting staan en door zoovele voortreffelijke uitvindingen overal een buitengewone bewondering wekken, uit de herstelling van de wijsbegeerte der ouden niet alleen geen schade lijden, maar zeer veel steun erlangen. Want voor dezer vruchtbare beoefening en vooruitgang is enkel het nagaan van feiten en het beschouwen der natuur niet genoeg; maar, als de feiten vaststaan, moet men hooger opklimmen en zich ijverig toeleggen om de natuur der stoffelijke dingen te leeren kennen, en de wetten, waaraan ze gehoorzamen, na te sporen, alsmede de beginselen, waaruit hunne orde, (namelijk) de eenheid in de verscheidenheid, en de onderlinge verwantschap bij het verschil voortspruiten. En voor deze nasporingen zal de scholastieke wijsbegeerte, als zij op verstandige wijze onderwezen wordt, wonderbaar veel kracht, licht en hulp aanbrengen.

Bij dit punt moeten Wij nog dit opmerken, dat niet dan met het grootste onregt aan diezelfde wijsbegeerte verweten wordt, dat zij den vooruitgang en den bloei der natuurkundige wetenschappen tegenwerkt. Daar immers de Scholastieken, in overeenstemming met het gevoelen der heilige Vaders, herhaaldelijk in hunne Anthropologie leerden, dat het menschelijk verstand niet dan uit de zinnelijke dingen tot de kennis der onligchamelijke en onstoffelijke dingen opklimt, hebben zij van zelf begrepen, dat voor den wijsgeer niets nuttiger is dan de geheimen der natuur zorgvuldig na te sporen, en zich lang en veel met de studie der natuurkunde bezig te houden. En dit hebben zij ook door hunne daden getoond; want de H. Thomas, de gelukzalige Albertus de Groote en andere prinsen der Scholastieken hebben zich niet zóó aan de beschouwing der wijsbegeerte overgegeven, dat zij niet tevens veel werk maakten van de natuurkunde; ja, in dit vak bestaan van hen niet weinig gezegden en meeningen, die de nieuwe meesters goedkeuren en als overeenstemmende met de waarheid erkennen. Bovendien, ook in onzen tijd zijn er zeer vele en beroemde leeraren der natuurkundige wetenschappen, die rondweg en openlijk getuigen, dat tusschen de zekere en uitgemaakte gevolgtrekkingen der nieuwere natuurkunde en de

wijsgeerige beginselen der School volstrekt geen eigenlijk genoemde strijd bestaat.

Wij derhalve, terwijl Wij openlijk betuigen, dat met graagte en dankbaarheid alles moet aangenomen worden wat met wijsheid gezegd, alles wat met nut door wien ook gevonden en uitgedacht is, Wij vermanen U allen, Eerwaardige Broeders, op het dringendst, dat Gij, tot bescherming en opluistering van het katholiek geloof, tot heil der maatschappij, en tot den bloei van alle wetenschappen, de gulden wijsheid van den heiligen Thomas zult herstellen en zoo wijd mogelijk verbreiden. De wijsheid van den heiligen Thomas, zeggen Wij; want iets wat door de scholastieke leeraars of met te veel spitsvondigheid gezocht, of met weinig omzigtigheid onderwezen is; wat met de uitgemaakte leerstellingen van lateren tijd minder goed zamenhangt, of eindelijk, op welke wijze dan ook, niet aannemelijk is, dit willen Wij volstrekt niet aan onze eeuw ter navolging voorgesteld hebben. — Overigens laten de professoren, door U met verstand gekozen, zich beijveren om de leer van Thomas van Aquine in den geest hunner leerlingen te doen indringen, laten zij hare degelijkheid en voortreffelijkheid, boven al de andere, in het licht stellen. Ook de door U gestichte of te stichten Universiteiten moeten diezelfde leer opluisteren en verdedigen, en tot wederlegging der voortwoekerende dwalingen aanwenden. — En opdat geen ondergeschoven leer voor de ware, geen vervalschte voor de echte worde opgevat, moet Gij voorzorgen nemen, dat de wijsheid van Thomas uit haar eigen bronnen geput wordt, of ten minste uit zulke beken die, volgens de stellige en eenstemmige uitspraak der geleerden, uit de eigenlijke bron zijn afgeleid en nog zuiver en zonder slijk voortvloeijen; maar zorgt, dat de geest der jongelingen afgehouden wordt van dezulke, die daaruit voortgevloeid heeten, doch in de daad van vreemde en niet heilzame wateren gezwollen zijn.

Maar Wij weten te wel, dat onze pogingen ijdel zullen zijn, of onze gemeenschappelijke ondernemingen, Eerwaardige Broeders, moet Hij begunstigen, die *de God der wetenschappen* in de heilige Schrift [1]) genoemd wordt; welke ons ook herinnert, dat *alle goede gave en alle volmaakte gift van boven* is, *nederdalend van den Vader der lichten* [2]). En wederom: *Heeft iemand behoefte aan wijsheid, hij vrage haar van God*,

1) I Kon II, 3. 2) Jac I, 17

die aan allen mildelijk geeft en niet verwijt; en zij zal hem gegeven worden [1]). — Laten wij dan ook hierin het voorbeeld volgen van den engelachtigen Leeraar, die zich nooit tot lezen of schrijven zette, zonder Gods zegen door het gebed te hebben afgesmeekt; en die in zijn eenvoud betuigd heeft, dat hij al wat hij wist, zich niet zoozeer door zijn eigen studie en arbeid verworven, als wel van Godswege ontvangen had; en daarom laten wij allen gezamenlijk door een nederig en eenparig gebed van God trachten te verkrijgen, dat Hij den geest van wetenschap en verstand over de zonen der Kerk uitzende en hunnen zin opene om de wijsheid te verstaan. En vraagt, om de vruchten der goddelijke goedheid rijkelijker te ontvangen, ook de gelukzalige Maagd Maria, die de zetel der wijsheid wordt genoemd, om haar magtige bescherming en tusschenkomst bij God; en neemt tegelijk tot voorsprekers den allerzuiversten Bruidegom der Maagd, den gelukzaligen Josef, en Petrus en Paulus, de grootste Apostelen, die de geheele aarde, toen zij door eene overstrooming van onreine dwalingen bedorven was, door de waarheid hebben vernieuwd en met het licht der hemelsche wijsheid vervuld.

Eindelijk, steunende op de hoop der goddelijke hulp, en vertrouwende op uw herderlijken ijver, schenken Wij in den Heer met de grootste liefde aan U allen, Eerwaardige Broeders, alsmede aan al de geestelijken en geloovigen die aan elk Uwer zijn toevertrouwd, als voorbode der hemelsche gaven en teeken onzer bijzondere genegenheid, den Apostolischen Zegen.

Gegeven te Rome bij St. Pieter, den 4 Augustus des jaars 1879.
Het tweede jaar van ons Pausschap.

PAUS LEO XIII.

---

1) Ald v. 5.

De Assyro-Chaldeeuwsche overleveringen omtrent den val des menschen.

In een vorig artikel [1]) schreven we reeds: „Wat de H. Schrift ons leert ... over den mensch: zijn oorspronkelijken staat van onschuld en geluk, de bekoring der Slang, de zonde van den eersten mensch, en het doemvonnis over hem en al zijne afstammelingen uitgesproken: — al deze waarheden vinden we, wel gewikkeld in een mythologischen sluijer, maar toch herkenbaar genoeg, in de Chaldeeuwsche en Assyrische documenten terug."

Deze stelling zal nu bewezen worden.

Op de eerste plaats hebben we twee fragmenten van eene tafel, die over *de pligten van den eersten mensch* spreekt, maar aan voorzijde en keerzijde deerlijk geschonden is [2]).

TAFEL DER PLIGTEN VAN DEN EERSTEN MENSCH.

VOORZIJDE.

Iederen dag zult gij tot *uwen God* naderen (of hem aanroepen). Offer, mondgebed en werktuigen ... zult gij met eer-

1) *De Katholiek*, Junij-aflevering, blz. 389.
2) De *Civiltà*, aflevering van 6 Julij 1878.

bied aan *uwen God* brengen. Alles wat aan het goddelijk Wezen toekomt: smeeking, nederigheid en deemoed van het gelaat, vuur (?) zult gij hem offeren, en hem schatting betalen, en evenzoo in de vreeze *Gods* heilig zijn. De vreeze *Gods* zult gij niet verlaten. In de vreeze der engelen zult gij leven.

KEERZIJDE.

Aan den heer uwer schoonheid zult gij trouw zijn, om kwaad te doen zult gij niet tot hem naderen.
In uwe krankheid... tot hem...
In uwe bedruktheid...

Het meest merkwaardige van het eerste fragment is, dat daarin het begrip van een *eenigen God* duidelijk uitschittert. Deze tafel bevestigt dus wat uit de studie der oorspronkelijke tradities dagelijks meer voldingend bewezen wordt, dat namelijk al de oude volken: de Egyptenaren, Indianen, Chinezen, Perzen en Chaldeërs, oorspronkelijk aanbidders waren van een *eenigen God*. Het veelgodendom is een later gekomen verbastering.

Het tweede fragment spreekt bepaaldelijk over de pligten der *vrouw:* zij moet *aan den heer harer schoonheid* (een fraaije omschrijving van den *man*) trouw zijn, en (wat uit de verdere losse woorden kan opgemaakt worden) in hare krankheid en in hare bedruktheid bij hem haren steun en troost zoeken.

De woorden *krankheid* en *bedruktheid* wijzen op den toestand na de zonde; want, zooals aanstonds blijken zal, ook door de Chaldeërs wordt de eerste mensch voorgesteld als aanvankelijk verkeerd te hebben in een toestand niet alleen van onschuld, maar ook van volmaakt *geluk*. Vandaar dat de Chaldeeuwsche *tafel der pligten van den eersten mensch* moet beschouwd worden als eene herinnering aan de geboden, die God na de zonde aan

den mensch gegeven heeft, of zeker als het alleroudste schriftelijk opstel van de natuurwet, die door God, van den beginne af, in 's menschen hart geschreven is.

Om tot ons eigenlijk onderwerp over te gaan, geven we eerst een reeds vroeger vermelde plaats uit het gestoorde muziekfeest in den hemel.

In hunne [der afgevallen engelen] plaats schiep hij het menschelijk geslacht. De eerste, die het leven ontving, woonde met hem. Hij had hun de magt kunnen geven om nooit zijn woord te overtreden door te luisteren naar de stem der Slang, die zijne handen hebben gemaakt; [gelijk] de god der goddelijke spraak die duizend kwaadwilligen, die een hemelsch gezang met goddelooze godslasteringen onderbraken, kon verjagen van die vijfduizend [trouw gebleven].

In hunne plaats schiep hij het menschelijk geslacht. Meerdere HH. Vaders zijn van gevoelen, dat God den mensch geschapen heeft om de plaats, die door de afgevallen engelen opengekomen is, weder aan te vullen. De H. Augustinus b.v. zegt: „God verzamelt door zijne genade een zoo talrijk volk om daarmee het afgevallen deel der engelen aan te vullen en weer voltallig te maken" [1]).

De eerste, die het leven ontving, woonde met hem. Deze woorden herinneren ons aan *het omwandelen van God in het paradijs* (*Gen.* III, 8) en geven in hunne beeldspraak te kennen, dat de eerste mensch in een bovennatuurlijke gemeenschap met God stond; ten minste moeten ze beteekenen, dat de eerste mensch verkeerde in een staat van onschuld.

---

1) *De Civitate Dei*, lib. XXII, cap. 1. Tantum populum per gratiam suam colligit, ut inde suppleat et instauret partem, quae lapsa est, angelorum.

In hetgeen volgt: *Hij had hun de magt kunnen geven om nooit* enz. wordt reeds ingewikkeld en met dichterlijken weemoed gezegd, dat de mensch het woord van God overtreden heeft, en wel door te luisteren naar de stem der Slang.

Nu komen we aan de tafel, waarin de *Val des menschen* vermeld wordt, en de vervloekingen, door God tegen den zondigen mensch uitgesproken, breedvoerig staan opgeteekend. Bij het meedeelen van den merkwaardigen tekst zullen we, wat we tot nu toe niet gedaan hebben, de versregels van het oorspronkelijk stuk bewaren.

TAFEL VAN DEN VAL DES MENSCHEN.

4. Omdat de Draak *Tihamat* heeft....
7. Laten al de goden [de afgevallen engelen] beven als schapen.
8. Laat hij *Tihamat* binden, laat hij haren kerker sluiten en
(hem omringen.
12. . . . . de vader Elu
13. sprak, te midden van de scharen der engelen, hunne ver-
(vloeking uit.
14. De god Hea hoorde [het], en zijne lever werd vol van
(gramschap,
15. Wijl zijn [door hem geschapen] mensch zijne reinheid be-
(dorven had.
16. Ook hij, evenals ik, ook Hea straffe hem. [Hea spreekt:]
17. De geheele reeks mijner nakomelingschap neme hij weg, en
18. al mijn zaad verderve hij.
19. De vijftig groote goden riep hij alle vijftig in hun eigen taal
20. en bij hunnen naam op, en in gramschap keerde hij hem
([den mensch] zijnen rug toe.
21. [Hea vervolgt:] Hij worde overwonnen en plotseling af-
(gesneden.
22. Laten de wijsheid en de wetenschap hem vijandig zijn en
(hem schade toebrengen.
23. Laten zij [de menschen] ook vijandschap stellen tusschen
(vader en zoon, en op roof uitgaan.

24. Laten zij het oor leenen [en onderworpen zijn] aan koning, beheerscher en bestuurder.
25. Laten zij zelfs den heer der goden, Merodach, verbitteren.
26. Zijn land brenge [vrucht] voort, maar hij plukke ze niet.
27. Zijn verlangen zal verijdeld, zijn wil niet opgevolgd worden.
28. Om het openen van zijnen mond bekreune zich geen der goden.
29. Zijn rug zal stukgeslagen, en zal niet genezen worden.
30. In zijn prangende bedruktheid zal geen der goden hem (welwillend ontvangen.
31. Zijn hart zal worden uitgegoten, en zijn geest zal beklemd zijn.
32. Naar de zonde en de ongeregtigheid zal zijn aanschijn (zich keeren.

Wederom vinden we hier menige, zij het dan ook somtijds duistere, aanduiding van hetgeen de Kerk, op grond van de H. Schrift en de Overlevering, omtrent de eerste zonde met hare gevolgen en straffen leert.

1. Vooreerst wordt hier weder gesproken van Tihamat, van hare nederlaag en hare straf en van den kerker, waarin zij opgesloten werd. Dat dit geschiedt onmiddellijk voordat de zonde van den eersten mensch verhaald wordt, is wel een duidelijke aanwijzing, dat die zonde op inblazing van Tihamat bedreven is.

Omtrent den naam van *Draak* zij opgemerkt, dat Tihamat op de Assyro-Chaldeeuwsche monumenten nu eens als Draak [1]), dan weder als Slang wordt afgebeeld. Hier, waar aan haren strijd tegen Merodach en Belo herinnerd wordt, heeft zij den naam van *Draak*; in het fragment uit het muziekfeest in den hemel, waar zij niet strijdt, maar met verleiding omgaat („Hij had hun de magt kunnen geven om nooit zijn woord te overtreden door te luisteren naar de stem der Slang"), wordt zij *Slang* genoemd.

1) Tihamat, als Draak, wordt afgebeeld met den kop van een roofvogel, met arendsklaauwen, vleugels, over het geheele ligchaam bedekt met een harnas van schubben, en strijdende tegen Belo en Merodach.

Evenzoo is het met den duivel in de H. Schrift: in Genesis, bij de verleiding van Eva, heeft hij den naam van *Slang*; in de Apocalyps heeft hij soms beide namen tegelijk (XII, 9 „die groote Draak, de oude Slang ... is nedergeworpen op de aarde"), maar op het oogenblik van zijnen strijd tegen Michael (XII, 7 „Michael en zijne engelen streden tegen den Draak, en de Draak streed") voert hij den naam van *Draak*.

2. De *zonde zelve* wordt in deze tafel niet, gelijk in Gen. III, omstandig verhaald; maar alleen wordt terloops gezegd, dat de mensch zijne reinheid bedorven had.

De verontwaardiging van den God Hea, *wijl zijn* [door hem geschapen] *mensch zijne reinheid bedorven had* (regel 15), toont duidelijk, dat de mensch eerst in den staat van onschuld leefde en daarin geschapen was; en bovendien dat hij, ofschoon verleid door de Slang, toch door eigen schuld in de zonde viel.

De *grootheid* der zonde is op te maken uit de plegtigheid, waarmee het doemvonnis uitgesproken wordt. Welk een omhaal! De opperste god Elu is omringd van de scharen der engelen en spreekt het eerst zijnen vloek over den mensch uit. Daarna vordert hij van den oppergod Hea, den schepper des menschen, hetzelfde te doen en ook den mensch te vloeken. Hea's lever is reeds vol van gramschap, maar hij bedwingt zich en roept eerst de vijftig groote goden ter vergadering op; nu, in tegenwoordigheid van geheel het hemelsch hof, opent hij zijnen mond, evenzoo ter vervloeking.

Ook uit dien vloek, die den mensch niet alleen in geheel zijn wezen en in al zijne betrekkingen, maar ook

in al zijne afstammelingen treft, blijkt de ontzettende grootheid der zonde.

De *aard* der zonde van den eersten mensch is aangeduid in de woorden: *Laten de wijsheid en de wetenschap hem vijandig zijn en hem schade toebrengen* (regel 22); immers deze straf laat zich enkel hierdoor verklaren, dat de zonde van den eersten mensch bestaan heeft óf in het misbruiken van de wijsheid en wetenschap, óf in het ongeregeld verlangen daarnaar. Uit de H. Schrift weten wij met bepaaldheid en zekerheid, dat de eerste mensch gezondigd heeft door te eten van den boom der kennis van goed en kwaad: *Van den boom der kennis van goed en kwaad zult gij niet eten* (Gen. II, 17), en door te gelooven aan het verleidend woord der Slang: *Gij zult als goden zijn, wetende het goed en het kwaad* (Gen. III, 5).

3. Slaan we nog een blik op de bijzonderheden van de *straf* der zonde.

Adam en Eva hebben beiden gezondigd; maar dat overtreding en straf op alle menschen overgaan, wordt in de H. Schrift bijzonder aan *Adam* toegeschreven. Rom. V, 12: „Door *éénen mensch* is de zonde in de wereld gekomen"; I Cor. XV, 22: „In *Adam* sterven allen". En de H. Thomas van Aquine leert, dat als Eva wel, maar Adam niet gezondigd had, de zonde niet op alle menschen zou overgegaan zijn; en dat in het omgekeerde geval, als namelijk Adam wel, maar Eva niet gezondigd had, de zonde toch in de wereld zou gekomen zijn. — Is het nu niet opmerkelijk, dat ook in de Assyro-Chaldeeuwsche tafel het meeste gewigt op de zonde van den eersten *man*

wordt gelegd, en dat al de straffen tegen *hem* worden uitgesproken?

De straf treft den eersten mensch en *al zijne afstammelingen*. Het wordt uitdrukkelijk gezegd: *De geheele reeks mijner nakomelingschap neme hij weg, en al mijn zaad verderve hij* (regel 17, 18). Deze woorden immers zijn van den god Hea, aan wien de schepping van den mensch bijzonder wordt toegeschreven, en *mijne nakomelingschap, mijn zaad* kan dus niets anders beteekenen dan het menschelijk geslacht.

Het *verderf* vervolgens, waartoe geheel het menschelijk geslacht veroordeeld wordt, is niet anders te verklaren dan door den *dood*, waaraan alle menschen, wier geslacht zich in den loop der eeuwen moest voortzetten, na de eerste zonde onderworpen zijn. En hieruit volgt, dat onze eerste ouders in den beginne ontsterfelijk waren en, als zij niet gezondigd hadden, zoo zouden gebleven zijn, zij en al hunne nakomelingen.

Evenzoo veronderstellen de nog volgende vervloekingen, dat de mensch in den beginne daaraan niet onderworpen was, maar dat hij leefde in eenen staat van *geluk*, die met zijnen staat van oorspronkelijke *onschuld* overeenkwam.

De straffen, die afzonderlijk worden opgeteld, hebben blijkbaar veel overeenkomst met die van Gen. III, en doen ons ook denken aan de vervloekingen van Deut. XXVIII, 16—68. Onder die straffen zijn vooral op te merken:

Laten zij [de menschen] *ook vijandschap stellen tusschen vader en zoon* (regel 23). In de oneenigheid en vijandschap tusschen de naauwste familie-betrekkingen, tusschen vader en zoon, in die vijandschap als eene straf

voor de eerste zonde voorgesteld, mogen we een niet onduidelijke herinnering zien van den broedermoord, die ons door de H. Schrift al spoedig na de eerste zonde wordt medegedeeld, en die zeker een zware straf voor onze zondige stamouders geweest is.

Laten zij het oor leenen [en onderworpen zijn] *aan koning, beheerscher en bestuurder* (regel 24). Wat de H. Schrift bepaaldelijk van de vrouw zegt (Gen. III, 16): „Gij zult onder de magt des mans zijn, en hij zal over u heerschen", dit wordt door den Chaldeeuwschen dichter tot al wat zwak is onder de menschen uitgestrekt: zij zullen aan koning, beheerscher en bestuurder onderworpen zijn, zij zullen zuchten in slavernij.

Zijn land brenge [vrucht] *voort, maar hij plukke ze niet. Zijn verlangen zal verijdeld... worden* (regel 26, 27). Deze straf gelijkt eenigzins op die, welke God aan Adam oplegde: „De aarde zij gevloekt om uw werk... Distelen en doornen zal zij u voortbrengen... In het zweet uws aanschijns zult gij uw brood eten" (Gen. III, 17, 18, 19); maar zij is volstrekt dezelfde als die herhaaldelijk in het boek Deuteronomium gelezen wordt: „Gevloekt zij de vrucht van uw land (Deut. XXVIII, 18)... Gij zult eenen wijngaard planten, en er geen druiven van lezen (v. 30) ... De vruchten van uw land en al uwen arbeid zal een volk eten, dat gij niet kent" (v. 33).

Naar de zonde en de ongeregtigheid zal zijn aanschijn zich keeren (regel 32). Hier ten laatste zien we ook de kwade begeerlijkheid, de neiging tot het kwaad, die, volgens de leer der Kerk, gevolg en straf van de eerste zonde is.

Bij deze Assyro-Chaldeeuwsche *geschriften* over den val des menschen komen nog eenige kostbare aanwijzingen uit de Assyro-Chaldeeuwsche *monumenten*, die betrekking hebben op het aardsch paradijs, den boom der kennis van goed en kwaad, den boom des levens, en den cherubijn met zijn vlammend zwaard.

1. Wat het aardsch paradijs betreft, beweert Henry Rawlinson, dat de *Gan Eden* (lust-paradijs, *paradisus voluptatis*, Gen. II, 8) der H. Schrift volmaakt teruggevonden wordt in den *Gan Dunias* (ook *Ganduna*, *Kardunias* genoemd) der Babyloniërs. Dit is de meest zuidelijke provincie van Chaldea, een allervruchtbaarst en verrukkelijk land, besproeid door vier rivieren: den Tiger, den Euphraat, den Surappi en den Ukni; beide laatste rivieren zijn takken, de eerste van den Tiger, de andere van den Euphraat, en beantwoorden, volgens Rawlinson, aan den Gehon en den Phison van de H. Schrift. Wat er nu ook van deze overeenkomst en van de ware ligging van het Schriftuurlijk paradijs wezen moge (eene vraag die waarschijnlijk wel altijd onopgelost blijven zal), volgt dit ten minste uit de geleerde onderzoekingen van den Engelschen Assyrioloog, dat de overlevering van het aardsch paradijs bij de Babyloniërs niet alleen levendig was, maar zelfs, om zoo te spreken, vleesch en bloed had aangenomen in den naam van hun allerbekoorlijkste landstreek.

2. *De boom der kennis van goed en kwaad* wordt op de monumenten der Babyloniërs zóó afgebeeld, dat het onmogelijk is den boom, die zoo noodlottig voor Eva is geweest, niet op het allereerste gezigt te herkennen. Het zegel b. v. van een overouden cylinder, die door

Layard en Smith aan het licht is gebragt, geeft de volgende voorstelling.

In het midden staat een boom met horizontale takken en twee groote appelen; aan de beide zijden van den boom zitten een man en eene vrouw, die beiden hunne hand naar den appel uitsteken; de man heeft op zijn voorhoofd twee horens, die bij de Oosterlingen, en bijzonder bij de Chaldeërs, het zinnebeeld zijn van de mannelijke kracht; de vrouw is herkenbaar aan hare meer tengere vormen en aan haar hoofdsieraad; en achter de vrouw verheft zich op zijne kronkels een serpent, dat haar iets in het oor fluistert.

3. Nog menigvuldiger wordt *de boom des levens* op de Chaldeeuwsche monumenten aangetroffen. Men vindt hem bij de Babyloniërs afgebeeld op de edelgesteenten, op het half-verheven beeldwerk, op de cylinders, op de wanden der paleizen en der tempels; hij is als zinnebeeld van de onsterfelijkheid op de graftomben gebeiteld, en als sieraad geborduurd op de kleederen, op den mantel en de borst der koningen. Het is de heilige boom bij uitnemendheid, de geheimzinnige boom, die in zijn vreemdsoortigen vorm en zijn godsdienstige beteekenis gelijkt op den *soma* der oude Ariërs van Indië, welks sap, de *amrita*, ambrozijn of drank der onsterfelijkheid was en voor de goden geplengd werd; en op den *haoma* der oude Perzen, welks sap in hun heilige boeken genoemd wordt „datgene wat den dood verwijdert".

In zijne afbeelding is veel verschil; maar meestal is het een stam van middelbare hoogte die zich uit een struik met breede bladeren verheft en rondom bezet is met takken, die elk in den vorm van een kegel of drie-

hoekige punt eindigen en zich bij de kruin als een waaijer uitspreiden. Dikwijls is boven den boom het zinnebeeld aangebragt van den oppersten god *Ilu*, namelijk de gevleugelde schijf, waar boven zich somtijds een menschelijk borstbeeld vertoont, en waar binnen somwijlen de zeven sterren van den grooten Beer, de Zon en de Maan zijn afgebeeld. Maar aan de beide zijden van den boom ziet men altijd zekere personen, ten teeken van de groote eer die hem bewezen werd; die personen zijn nu eens koningen in aanbiddende houding, dan weder gevleugelde schuts-engelen, die den boom bewaken; en somtijds vindt men er koningen en schuts-engelen te zamen.

4. Deze schuts-engelen van den heiligen boom doen ons aanstonds denken aan den *cherubijn met zijn vlammend en rondwentelend zwaard*, die door God aan de poort van het paradijs is gesteld om den toegang tot den boom des levens te bewaken: „En Hij dreef Adam „uit [het paradijs] en plaatste vóór het lust-paradijs „een cherubijn met een vlammend en rondwentelend „zwaard om den weg naar den boom des levens te be„waken" (Gen. III, 24).

Den naam van *cherubijn* vinden we in het spijkerschrift der Assyriërs dikwijls toegekend aan bovenmenschelijke en geheimzinnige wezens, die de bediening van wachters of beschermgeesten hebben. De ontzaggelijke gevaarten van gevleugelde stieren met menschelijk aangezigt, die aan de poorten der koninklijke paleizen van Ninive gevonden zijn en daar als wachters geplaatst stonden, worden in het spijkerschrift nu eens *Alapi* (stieren), dan weder *Kerubi* genoemd. In plaats van die stieren, of tegelijk met hen, ziet men somtijds kolossale

leeuwen, ook gevleugeld en met menschelijk aangezigt, die *Nirgalli* genoemd worden. Beiden zijn de natuurlijke vertegenwoordigers van de kracht; maar tegelijkertijd worden ze, zooals uit de opschriften blijkt, beschouwd als heilige wezens, als door de godheid met een bijzondere kracht bekleed ter bewaking en verdediging der hun toevertrouwde paleizen, en ter bescherming van dezer bewoners. Zoo eindigt het groote opschrift van het paleis van Sennacherib te Nebiyunus met te zeggen: *De beschermende stier, de bewaker van mijn leven, bestendige het fortuin en het geluk binnen dezen kring, totdat zijne poorten bezwijken.* En in een prisma van het paleis van Assarhaddon te Calach leest men: *Mogen de opperste stier, de opperste leeuw, de bewakers van mijn koninklijke waardigheid, die mijne eer beschermen,* (mogen zij) *van eeuwigen glans schitteren, totdat hunne voeten van deze poorten gescheiden worden.*

Eindelijk is ook het *vlammend en rondwentelend zwaard* van den cherubijn der H. Schrift in de monumenten der Assyriërs en Chaldeërs niet zonder toespelingen. Eene dezer toespelingen kan men zien in den bliksem, die dikwijls in de hand van Bin of Vul, den god der atmosfeer en den *heer der onweders en der stormen,* wordt afgebeeld in den vorm van eene vlam met twee of drie flitsende spranken, en die in de opschriften genoemd wordt *zwaard van vuur.*

Een andere en meer sprekende toespeling hebben we in het zwaard van Belo, dat in de *Tafel van den strijd tegen Tihamat,* gelijk reeds vermeld is [1]), volgenderwijze

---

1) *De Katholiek*, dl. LXXV, blz. 394

beschreven wordt: *Naar het zuiden, naar het noorden, naar het oosten, naar het westen zwaait zijne* (Belo's) *hand met het zwaard vóór het bosschaadje van zijnen vader, den god Anu;* evenals de cherubijn der H. Schrift rondzwaait met zijn zwaard voor den hof van Eden, *ante paradisum voluptatis.*

Maar de merkwaardigste en duidelijkste toespeling meent Lenormant gevonden te hebben in een wapentuig, dat hij beschrijft als „eene schijf, die van binnen ge-„steund wordt door zeven in het middenpunt zamenloopende „stralen, en van buiten voorzien is van vijftig punten; een „wapen, dat met een snel ronddraaijende beweging werd „gehanteerd, evenals de *tchakra* der helden van Indië, „waarmee het groote overeenkomst heeft. In de latere „geschriften en monumenten der Assyriërs en Semieten „wordt geen enkel spoor van een dergelijk wapen meer „aangetroffen, maar men vindt het in de oudste over-„leveringen der eerste hoofdstukken van Genesis. Als „daar gezegd wordt, dat de cherubijn, die de poort van „Eden bewaakt, tot wapen heeft de *vlam van het rond-„wentelend zwaard*, dan is het, gelijk reeds Obry heeft „opgemerkt, onmogelijk daarin niet te zien een snijdende „en ronddraaijende schijf, gelijk aan de *tchakra* en aan „die van ons fragment."

Bedoeld fragment van eene krijgs-dithyrambe, waarin een god, wiens naam is verloren geraakt, zijne overwinningen en vooral een zijner wapens bezingt, laten we hier in Hollandsche vertaling volgen.

KRIJGS-DITHYRAMBE VAN DEN GOD ....

Als een roofvogel, die op de musschen nederschiet, zoo beslecht ik op den berg met mijn heldhaftige kracht den strijd.

In mijne regterhand houd ik mijne *schijf van vuur*, in mijne linkerhand houd ik mijn *doodbrengende schijf*.

De zon met vijftig aangezigten, het verheven wapen mijner godheid, ik houd het.

Het krachtig [wapen] dat de bergen splijt, zijne zon die niet afdwaalt (?), ik houd ze.

Het groote wapen dat, evenals het zwaard, de lijken der strijdenden in het rond verslindt, ik houd het.

[Het wapen] dat de bergen splijt, het doodbrengende wapen van Anu, ik houd het.

Hem die de bergen doet buigen, *den visch met zeven vinnen*, ik houd hem.

Het *vlammend strijdlemmer*, dat de oproerige landen verwoest, ik houd het.

Het groote zwaard, dat de gelederen der dapperen omverwerpt, het zwaard van mijne godheid, ik houd het.

Aan welks slagen de berg niet ontvlugt, de hand der magtige mannen van den strijd, ik houd ze.

De vreugde der helden, de lans die de pees van den strijd is, ik houd ze.

Den strik die de menschen omvangt, en den boog van den bliksem, ik houd hem.

De knods, die de huizen der oproerige landen verbrijzelt, en het schild van den strijd, ik houd het.

Den bliksem van den strijd, *het wapen met zijn vijftig punten*, ik houd het.

[Het wapen dat is] gelijk aan de vervaarlijke *slang met haar zeven koppen*, ik houd het.

Gelijk aan de slang, die de golven der zee geeselt, den vijand van voren (bespringt), verwoesting aanrigt in den schok van den strijd, hare magt tot den hemel en de aarde uitstrekt, het wapen met zijn (zeven) koppen, (ik houd het).

Dat zijnen glans, gelijk aan dien van den dag, met stralen uitschiet, den brandenden God van het Oosten, ik houd hem.

Schepper van den hemel en van de aarde, den God van vuur, wiens hand geen gelijke heeft, ik houd hem.

Het wapen, dat zijnen schrik door het veld (verspreidt), krachtig [gezwaaid wordt] in mijne regterhand, het werptuig van goud en van marmer, dat de kracht is van den God bedienaar des levens in zijne wonderwerken, ik houd het.

Het wapen, dat... de oproerige landen bestrijdt, *het wapen met zijn vijftig punten*, ik houd het.

Wat Voltaire, de vader van het moderne ongeloof, reeds meer dan eene eeuw geleden genoodzaakt was te erkennen: „De val van den mensch is de grondslag der „theologie van bijna al de oude volken" [1]; en wederom: „Het geloof, dat de mensch gevallen en ontaard is, vindt „men bij al de volken der oudheid. *Het eerst werd de „gouden eeuw geboren*, is de wapenspreuk van al de „volken" [2]; — dit is, wat de oude Assyriërs en Chaldeërs betreft, door de ontdekkingen der laatste jaren ten volle bevestigd.

J. DE BRUIJN.

---

1) „La chûte de l'homme est le fondement de la théologie de presque tous les anciens peuples" (*Philosophie de l'hist.*, chap. XVII).

2) „La croyance que l'homme est déchu et dégénéré se trouve chez tous les anciens peuples. *Aurea prima sata est aetas*, est la devise de toutes les nations" (*Essai sur les moeurs*, chap. IV).

VERSCHEIDENHEDEN.

„BEROEP VAN PÈRE HYACINTHE OP DE OUDE KERK VAN UTRECHT" [1]).

We hebben geen enkele reden om de waarheid van hetgeen de schrijver der bovengenoemde brochure over den rampzaligen Loyson en zijne betrekking tot de Nederlandsche Jansenisten verhaalt, in twijfel te trekken. Integendeel, wat hij over hem en over den afvalligen Carmeliet zegt, komt zeer goed overeen met hetgeen al van elders omtrent beiden bekend is. Desniettemin, het blijft waar, zijn boekje heeft op zich zelf geen gezag; want wie is de schrijver? De naam *Didaskalus* is volkomen onbekend, en overigens kan men slechts vermoedens hebben.

Dit voorbehoud moest worden gemaakt. Echter tot kenschetsing van „de Nederlandsche Oud-Katholieken" kan het nuttig zijn, wanneer we de hoofdpunten dezer brochure opgeven. Zij heeft drie afdeelingen; over elk daarvan eenige woorden.

I. We ontmoeten een viertal brieven van Loyson. Opmerking verdient zijn schrijven aan „den Aartsbisschop van Utrecht", „'t hoofd der Nederlandsche oud-Katholieken". De onderteekening luidt: „Hyacinthe Loyson, Priester"; de dagteekening is van 24 October 1878. Hier biedt de ondernemer eener „nieuw-Gallikaansche en oud-Katholieke kerk" den „Aartsbisschop" een exemplaar der voordragten aan, die hij in den zomer van 1878 te Parijs gehouden, en later onder den titel van: *Grondbeginselen der Katholieke Hervorming* uitgegeven

1) *en zijne voordrachten over Katholieke Hervorming. Opgedragen aan de Nederlandsche oud-Katholieken door* Didaskalus. Utrecht, C Van Bentum. 1879.

heeft. „De aan het hoofd gestelde spreuk", vervolgt hij, „is „ontleend aan Baader: „het Pausdom is de zwakheid van „„het Katholicisme, gelijk het Katholicisme de kracht is van „„het Pausdom." Dit is de korte inhoud van het geheele werk.

„Deze voordrachten zijn naar mijne meening slechts eene „inleiding van een ernstiger en meer practisch werk, ik bedoel „de vestiging van een hervormd katholieke eeredienst te Parijs, „en bijgevolg, als God ons zegent, de herstelling der Galli- „caansche kerk op een grondslag, die ouder, milder, en om „kort te gaan ook katholieker is, dan die van het Trentsche „Concilie.

„Ik vermeen, dat zulk eene onderneming al uwe bemoediging „verdient. Zij beantwoordt aan geheel het verleden van uwe „waardige kerk, en aan de zoo nauwe betrekkingen, die onze „vaders vereenigd hebben in de verdediging der waarheid en „der Christelijke vrijheid tegen Roomsche oppermacht. — „Een plechtig uur heeft geslagen in dezen reeds eeuwen ouden „strijd. Het Vaticaansche Concilie, met al de gevolgen, die „het na zich sleept.... eischt van onzen kant nieuwe besluiten. Men moet niet langer opklimmen tot het Concilie van „Trente, maar tot die waarachtig algemeene conciliën, die „de scheiding tusschen Oost en West hebben voorafgegaan.... „En op dien grond.... zullen de Oud-Katholieken bereid „vinden om hen te helpen — de bisschoppen der Grieksch- „Russische en der Engelsch-Amerikaansche kerken, alsmede „om hen te zegenen den God, die de eendrachtigen in één „huis doet samenwonen!

„Zoodanig, Hoogeerwaarde Aartsbisschop! is de hoop, „waarin ik mij heden tot U wend."

Verder dringt hij er krachtig op aan, dat „de Aartsbisschop" en de zijnen hem in den strijd ter zijde staan.

Doch, er verliepen ruim zes maanden; het werd 1 Mei 1879, en Loyson's schrijven bleef nog onbeantwoord.

Nu vatte Didaskalus de pen op. Loyson had hem reeds een afschrift van den oproepingsbrief en tegelijk de magtiging om denzelven publiek te maken toegezonden. Ja, hij zette hem tot de openbaarmaking aan: „Daar de opperste herder", zegt hij, „dit schrijven doodzwijgt, zoude het daarom niet wenschelijk zijn, dat het zijnen medearbeiders in handen kwam, en „zelfs der geheele kudde het gewerd?"

II. Bij den brief voegde Didaskalus „verschillende grepen" uit de reeds genoemde *Voordrachten* van Loyson. Den inhoud

van dit geschrift vatte hij in de volgende punten te zamen; en voor zoover de onbekookte gedachten van Loyson voor zamenvatting vatbaar zijn, schijnt Didaskalus in zijne opgave juist te wezen:

„Père Hyacinthe wenscht de oude kerk van Frankrijk te „doen herleven; maar met de volgende wijzigingen:

„1° wil hij breken met het pausdom, zooals het zich in de „eeuwen van onkunde en geweld gevestigd heeft, maar vast„houden aan het primaatschap, hetzij dan te Rome of elders „gezeteld;

„2° vestiging en erkenning van nationale kerken, met op„name van alles, wat het volk (de natie) eigen is, opdat het „Christendom zich op eene wel machtige, maar toch ook vrije „wijze uitbreide onder ieder volk, onder elke natie.

„3° het thans regeerend kerkbestuur in dien zin veranderd „hebben, dat de leeken niet langer van het bestuur der kerk „worden uitgesloten, en zij met de geestelijkheid recht hebben „om hunne kerkelijke oversten te verkiezen;

„4° gebruik der landstaal bij de openbare eeredienst.

„5° opheffing van het gedwongen coelibaat, of van het ver„plichte ongehuwde leven der priesters."

III. Na de voorstellen van Loyson aldus bekend gemaakt te hebben, gaat Didaskalus tot de Jansenisten „een opwek„kend woord" rigten, om uit uwe afzondering, zoo spreekt hij hen toe, „meer aan het licht te treden, uwe negatieve „houding in eene meer actieve te veranderen, en om gemak„kelijker u te laten vinden tot deelneming aan den grooten „strijd van onze dagen, opdat gij niet eindelijk u zelven „schuldig maakt aan zelfmoord en niet u zelven vernietigt „van de aarde."

Hij begint hiertoe over de vijf hoofdpunten van Loyson's voordragten uit te weiden, en poogt ze zooveel mogelijk in betrekking tot „de Nederlandsche Oud-Katholieken" te beschouwen en te bespreken. We vinden hier wat ouden rommel van afgezaagde leugens en sophismen en van de meest gewone exclamatiën tegen Rome's dwingelandij. Onder dien versleten boêl ontmoeten we toch nog het volgende *curiosum*. Het moet voor een pathetische vermaning aan de Jansenisten dienen, en hier en daar zegt Didaskalus hun harde waarheden: „Tot op „voor weinige jaren uw bestaan in het duister voortslepende, „steeds kleiner wordende in getal, steeds afnemend in gehalte, „waren de uren van uw bestaan te tellen. De duitsche be-

„weging heeft u voor het oogenblik aan de vergetelheid ont-
„trokken, nieuwelings het oog op u gevestigd en een sprankje
„van een nieuw leven u ingestort. Eenzaam en verlaten als gij
„waart, ontvingt gij toen op het onverwachts den meesten
„bijval en de hartelijkste gemeenschapsteekenen. Gij waart
„verblijd en hadt reden om u te verblijden; — ..... Zult gij
„voorwaarden stellen, die niet zijn na te komen, die niet ver-
„vuld kunnen worden zonder omverstooting der gezonde rede,
„zonder verkrachting van het geweten; voorwaarden, die goed
„bezien, in strijd zijn met uw bestaan? — Helaas! de wereld
„weet, dat dit in de laatste dagen nog door u is geschied.
„Aan den gekozen bisschop der Zwitsersche Oud-Katholieken,
„den heer Herzog, zijn voorwaarden door u gesteld, over
„welke men zich te Bern nog beklaagt; voorwaarden, men
„zoude bijkans zeggens, meer Roomsch dan Rome zelve, en
„dat wel op het oogenblik, waarop Herzog beginnen wilde,
„in hoedanigheid van katholiek bisschop, juist die voorwaarden
„plechtig te bestrijden; — *onderschrijving der geloofsbelij-*
„*denis van Trente*, of misschien beter nog gezegd, *geloofsbe-*
„*lijdenis van Pius IV*".

Men zie hieruit, hoe weinig Didaskalus van Roomsche zaken weet.

De vermaning gaat voort: „Zegt niet: „met Père Hyacinthe
„„willen wij niets gemeens hebben, door zijn huwelijk heeft
„„hij der kerk gehoorzaamheid opgezegd, en door het breken
„„zijner geloften is hij buiten de kerk getreden": want ver-
„oorlooft mij te zeggen, — mocht zulk eene redeneering vóór
„het jaar 1878 nog geldende zijn, datzelfde jaar bracht daarin
„groote verandering te weeg: *de opheffing van het coelibaat*,
„de aanstelling van reeds vroeger gehuwde geestelijken tot
„herders der gemeente [bij de Duitsche oud-Katholieken, met
goedkeuring van hun pseudo-bisschop, dien de Jansenisten
te Rotterdam wijdden], en de stilzwijgende houding van
„Utrecht tegenover al die gevallen, hebben Père Hyacinthe,
„wat zijn huwelijk betreft, eenmaal eene daad van willekeur,
„genoegzaam gerechtvaardigd!"....

„Uwe kerk, eerwaardig als zij is door haar verleden, wordt
„helaas! maar al te zeer gelijk aan eene mummie, en hare leden,
„vroeger zoo kloek en zoo vol van moed, geven hoe langer
„zoo meer zich — vergeef mij dit woord — aan diepen slui-
„mer over. Indien gij dezen uwen tijd niet weet waar te nemen,
„en in plaats van levensteekenen te geven, nog vaster inslaapt,

„is er maar al te veel reden om te vreezen, dat gij den dood-
„slaap zult te gemoet gaan! En dit zou jammer zijn!"

Het laatste zinnetje dezer opwekking alsmede meer andere eigenaardigheden in stijl en opvatting, de eervolle vermelding van zekere Nederlandsche Protestantsche predikanten, en, wij zouden bijna zeggen, het waas van gemaakte liefelijkheid, flaauwe redelijkheid, looze godsdienstigheid, dat over de geheele brochure ligt, deden bij ons het vermoeden opkomen: is Didaskalus soms geen burgerman, die modern of zelfs modern predikant en tevens treffelijk lid der wijd beroemde Evangelische Maatschappij is? Geen stijl, waar de zijne zoo op trekt als op dien der verslagen en redevoeringen, door dat hoogst eerbiedwaardige ligchaam [1]) aan zijne leden ten beste gegeven; en verder zij nog dit opgemerkt: naauwelijks was Loyson tot afval gekomen, of de Evangelische Maatschappij heeft hem hemelhoog verheven.

H.

BESTAAT ER VERSCHIL TUSSCHEN VLEESCH EN VISCH?

Deze schijnbaar onnoozele vraag is van meer gewigt, dan men bij den eersten oogopslag denken zou, — en wel vooral voor onze Protestantsche broeders. Zij zullen welligt zonder aarzelen antwoorden: „visch is visch, en visch is geen vleesch"; en toch behoort zulk antwoord tot de leerstellingen van den Antichrist, althans indien men den *Catalogus testium veritatis* gelooven mag.

In dit boek, eerst uitgegeven door den bekenden FLACIUS ILLYRICUS, een der Centuriatores Magdeburgenses, en later door SIMON GOELAART, wordt uitvoerig bewezen, dat de Roomsche Paus de Antichrist is en onder anderen ook door de volgende tegenstelling tusschen de leer van den Paus en de leer van de H. Schrift:

„De Paus leert, dat na Christus' komst op aarde op zekere

---

1) Men kan het nader leeren kennen uit de vroegere jaargangen van *De Katholiek* en uit *De Maasbode* van 23 en 25 en *De Tijd* van 29 September ll

„dagen het eten van vleesch is verboden, en dat zij geen „*vleesch* eten, die *visch* eten (NEC VESCI CARNE, QUI PISCIBUS „VESCUNTUR).

„De H. Schrift leert, dat men thans vrij is in het gebruik „van spijzen, Coloss. II, 16. Rom. XIV, 1. Timoth. IV, 3 enz. „en dat ook de *visschen vleesch* hebben (PISCIUM QUOQUE ESSE „CARNEM) 1 Cor. XV, 39 [1]).

Hierbij herinnerden we ons, eens gelezen te hebben, hoe een Protestantsch geneesheer aan al zijne zieken voorschreef *kool* te gebruiken, omdat de Apostel in zijn brief aan de Romeinen (XIV, 2) schrijft: „die ziek is, *ete moes*"!

---

1) *Cat. test. ver.* Lugduni, 1597 pag. II

Preken van Mgr. C. Broere.

In de maand April van dezen jaargang gaven wij reeds eene preek van Mgr. Broere op Maria's Onbevlekte Ontvangenis en wezen op den eerstkomenden 8 December als den heugelijken dag, waarop Paus Pius IX z. g., dan 25 jaren geleden, dat verheven geheim plegtig ten leerstuk des geloofs heeft verklaard. Wij deelden toen tevens mede, dat wij nog eene preek konden aanbieden, waarin hetzelfde feestgeheim, doch in verband met een liefdewerk voor de armen, behandeld is. Dit kon eene gepaste feestgave voor den Zilveren Jubeldag van den 8 December zijn.

Aan die toezegging wenschen wij nu te voldoen. Deze tweede rede is eene liefdadigheidspreek, in 1855 te Rotterdam, op uitnoodiging der St. Vincentius-Vereeniging te dier stede, in de kerk van den H. Dominicus gehouden. De redenaar geeft eene grondige verklaring, waarom die Vereeniging haar liefdewerk voor de armen te regt onder de bescherming der H. Maagd gesteld, en bepaaldelijk met het feestgeheim van hare Onbevlekte Ontvangenis verbonden heeft. De aandachtige Lezer zal zelf opmerken, dat er in het tweede deel dezer preek van verscheidene gedachten der eerste, door ons in April medegedeelde, preek gebruik is gemaakt.

De Protestantsche feestredenaar, in de volgende preek bedoeld, was de Haagsche predikant Dr. J. C. Zaalberg, Pz., die openlijk op smadelijke wijze van de Katholieke Kerk, van de H. Maagd en hare Onbevlekte Ontvangenis had durven spreken in zijne Feestrede, „gehouden „in den plegtigen dankstond ter gedachtenis der Kerk- „hervorming, op den 31sten October 1855." Het heeft hem aan geen duchtige bestrijders ontbroken. Men zie o. a. dit Maandschrift, Dl. XXX, bladz. 193 vv. en Dl. XXXI, bladz. 201 vv.

Wij, die voor 25 jaren, dadelijk na de kerkelijke uitspraak, onzen arbeid onder de bescherming der Onbevlekt Ontvangen Maagd hebben gesteld, wij wenschen, gelijk met de eerste, ook met deze tweede preek, tot de godvruchtige viering van het Zilver Jubelfeest dier hoogst gewigtige gebeurtenis bij te dragen. Reeds in het begin van dit jaar werden in *L'Unione* van Bologna de besturen van de Lieve-Vrouwe-Congregaties, van de Katholieke Liefdewerken en Vereenigingen in geheel Italië en alle Katholieken opgeroepen, om dit gansche jaar, en vooral den 8 December, bijzonder tot de Onbevlekt Ontvangen Maagd te bidden voor de bekeering der zondaren, voor den vrede der wereld, de verheffing der H. Kerk en het behoud van onzen H. Vader. In dien geest gingen bij het gevierde Jubilé van 1879, zooals elders, ook hier te lande gebeden en gezangen op ter eere van Maria's Onbevlekte Ontvangenis [1]). Met het oog op die toenemende vereering der Onbevlekt Ontvangen Maagd, bepaaldelijk sedert de leerstellige verklaring van 1854,

1) Zie bijv.: Onderrigt, Gebeden en Gezangen voor het Algemeene Jubilé van 1879, destijds bij onzen uitgever verschenen.

heeft Z. H. Paus Leo XIII ook aan hare bevoorregte Ouders, de HH. Joachim en Anna, bij Dekreet van 1 Aug. ll., beider feest tot een hooger ritus (dup. 2 cl.) verheven [1]). Ook heeft onze H. Vader, naar hetgeen openlijk berigt werd, den 20 Sept. ll. een vollen aflaat uitgeschreven, welke onder de gewone voorwaarden op den aanstaanden 8 December, of op een dag onder het feest-octaaf, te verdienen is. Reeds vroeger, den 10 Sept. 1878, had Z. H. aan een schietgebedje ter eere van de Onbevlekte Ontvangenis der H. Maagd een verhoogden aflaat verleend [2]).

Moge door de algemeene viering van dit Jubelfeest, en door de ijverige aanroeping van de Onbevlekt Ontvangen Maagd en Moeder Gods, de zegenrijke uitkomst, welke onze redenaar van die uitspraak verwachtte en in zijne eerste preek bondig uiteenzette, door Gods barmhartigheid voor de gansche Kerk verhaast worden!

LIEFDADIGHEIDSPREEK OP HET FEESTGEHEIM VAN MARIA'S ONBEVLEKTE ONTVANGENIS.

> Quia fecit mihi magna qui potens est: et sanctum nomen ejus.
> Want groote dingen heeft Hij mij gedaan die magtig is, en heilig is zijn naam.
> Lc. 1, 49

Eene groote, eene veel omvattende vraag dringt zich aan ons op en vordert hare beantwoording. Gij hebt, Beminde Broeders, uwe liefderijke pogingen voor de armen onder de magtige bescherming willen stellen van de

---

1) Zie De Katholiek van Sept. jl., en de Drie Liederen ter eere van de HH. Joachim en Anna. Te Leiden, bij J. W. van Leeuwen, 1879. 2) Zie aan het einde dezer aflevering.

Moeder des Heeren, en zulks bepaaldelijk met vereering harer Onbevlekte Ontvangenis. De vraag derhalve, die zich heden voordoet, is deze: welk is het verband tusschen dat groote voorregt van Maria en de armoede dezer wereld? Dat zoodanig verband bestaat, lijdt niet den minsten twijfel. Alle Katholieke waarheden, wetten en feiten staan met elkander in betrekking en vormen te zaam een groot geheel. Maar welk is hier dat verband? Welke betrekking bestaat er tusschen dat de zinnen te boven gaand geheim en zulk eene zeer ligchamelijke ellende? tusschen eene zoo hooge verheerlijking en eene zoo diepe vernedering? ik mag zeggen, tusschen de twee uitersten der orde, die Gods schepselen omvat?

Er is wel niemand onder u, Mijne Broeders, die niet aanstonds erkennen zal, dat dit verband zeer diep ligt en bij den eersten opslag naauwelijks is waar te nemen; zoodat ge u welligt verwonderen zult, hoe ik begin met het te vragen. Ik doe dat voorzeker niet, om uw gedrag in dezen af te keuren. O gij hebt wél gehandeld. Gij kondt niet beter dan uw liefdewerk aan te bevelen aan Maria, en het was billijk, dat gij het deedt bij de viering van 't geheim, waarin hare glorie door de uitspraak der Kerk eene nieuwe ontwikkeling heeft ontvangen. Neen, Mijne Broeders, ik stel u de vraag voor om andere veel eenvoudiger redenen: om uwen eerbied voor de hooge godsdienstige waarheid te verlevendigen, om u aanstonds te doen gevoelen, hoezeer uwe aandacht hier gevorderd wordt; maar vooral, om u het onderwerp, mij door dezen dag opgegeven, zoo bepaald en zoo duidelijk mogelijk voor te stellen.

Ik herhaal alzoo de vraag, welker beantwoording de

stof mijner rede zal uitmaken: welk is het verband tusschen de Onbevlekte Ontvangenis van Maria en de armoede dezer wereld, zoodat, ook zonder de plaats gehad hebbende verklaring der Kerk, daarin eene reden zoude zijn, om op dezen dag uw liefdewerk aan te bevelen aan de Moeder des Heeren?

Mijne Broeders, gij zult aanstonds zelven het antwoord vinden, indien ik u slechts den Naam noem van Hem, die in de Schriftuur bij uitstek de arme wordt geheeten, den Naam van Jesus Christus. In Hem, leert ons de groote Paulus, moet alles worden zaamgevat (Eph. I, 10), en de Apostel begeerde niets anders te weten dan Christus en dien gekruist (I Cor. II, 2), omdat in Hem alle waarheden hare eenheid, haar verband en uitlegging vinden. Wij kunnen dan ook het oog des geloofs niet vestigen op dien tot zoo ver arm geworden Verlosser, of wij erkennen, dat Maria alles wat zij is aan die armoede is verschuldigd, en wij gevoelen, dat die zoo diep in de wereld dalende liefde de bron is der zoo diep gaande genade, aan Maria bewezen.

Eene groote, geheimvolle waarheid gaat daarmede voor ons open, Mijne Broeders; trachten wij daar zooveel mogelijk in te dringen; trachten wij te zien, hoe de onbevlekte oorsprong van Maria zijn bijzonderen grond heeft in de armoede des kruises. Wanneer wij dat genoegzaam zullen begrepen hebben, zal het naauwelijks noodig zijn te zeggen, hoe die gezegendste der vrouwen van uit haar innigst en geheele wezen de armen moet beminnen. Het komt derhalve daarop aan, dat wij die armoede van Christus, welke zich voltrekt in den dood, leeren begrijpen in hare diepste beteekenis.

Tot dat einde zal ik u allereerst toonen, dat de armoede het gevolg, de straf, de gedaante is der zonde, en daarom Hij inzonderheid arm is geweest, die, om voor ons te voldoen, de straf en gedaante der zonde heeft willen op zich nemen.

Daarna zal ik u in die uiterste vernedering van den Zoon des Allerhoogsten de bron en den oorsprong aantoonen van den onbevlekten oorsprong van Maria.

Wij zullen, om het in korte woorden te zeggen, in de armoede van Christus de oorzaak, in de Onbevlekte Ontvangenis der H. Maagd het gevolg beschouwen; wij zullen de waarheid inzien harer u zoo bekende woorden: „Groote dingen heeft Hij mij gedaan die magtig is, en heilig is zijn naam." Ja, heilig is de naam, is de natuur van God. Hij is de zuiverste, ordelijkste, regtvaardigste liefde! Dat is de grond, dat de reden, waarom Hij groote dingen heeft gedaan aan Maria en zij onbevlekt is ontvangen.

I.

De armoede en druk, die weleer ging tot eene slavernij, waarin de mensch niet meer voor redelijk wezen gold, is een der geheimzinnigste verschijnselen, ons in de zedelijke wereld voor oogen gesteld. De maatschappij heeft aller geluk ten doel: waarom bragt zij dan steeds zoo veler ongeluk voort? De maatschappij is 's menschen natuur en volmaking: hoe dan kon weleer de slavernij en kan thans de armoede bestaan, niet als iets toevalligs, maar als iets algemeens, als iets blijvends, iets dat tot die ontwikkelde natuur des menschen schijnt te behooren? Nog eenmaal: waarom zijn er altijd armen? blijft dit eene steeds open wonde van de maatschappij?

De oorzaak, Mijne Broeders, is 's menschen val, is de zonde van Adam, overgeërfd op zijn geslacht; zonde, waardoor de mensch, van God gescheiden, zich ook scheidde van zijn evenmensch en hem maakte tot zijnen slaaf. Christus is die erfschuld komen uitwisschen, heeft God en menschen hereenigd, en daarom heeft de slavernij opgehouden. Maar ook na de uitwissching der schuld blijft de neiging tot zonde bestaan, opdat wij, door de hulp der genade, eene wel groote daad verrigten tot Gods eer, dat is, ons zelven verbeteren. Die neiging intusschen vervoert telkens tot zonde, en zoo brengt zij dan wel geene slavernij meer, maar toch armoede voort, en daarom zegt de Zaligmaker tot zijne leerlingen: Gij zult altijd armen met u hebben (Mt. XXVI, 11).

Helaas! maar al te ligt is het te begrijpen, dat de zonde overal armoede voortbrengt. Is er eene voortdurender en krachtiger oorzaak van druk, van armoede en ellende dan de dikwerf diepe wanorde in de staatsregelingen der volken? En van waar die gebreken, van waar die wanorde? Daarvandaan, Mijne Broeders, dat die staatsregelingen de vrucht zijn van hoogmoedig ongeloof, de vrucht van den hartstogt der om eer, om rijkdom, om heerschappij twistende partijen. Het gevolg beantwoordt aan die oorzaken, zoodat, om dus te spreken, de wanorde der zonde zich vestigt in de wet. Hoeveel te meer zal er dan gezondigd worden in de tallooze bemoeijingen van het bestier, zullen we de zonde vermenigvuldigd zien naarmate wij afdalen van de openbare orde tot de ondergeschikte: tot de verdragen, tot de overeenkomsten, tot den dagelijkschen omgang, den handel en wandel der menschen. Overal wordt er ge-

zondigd, overal wordt bijgedragen tot de voortduring eener armoede, waarvan ieder wel de gevolgen poogt te ontgaan, maar die toch eindelijk hare offers vordert en, langs eene schakel van oorzaken doorwerkend, ze eindelijk voortbrengt in de armen. De maatschappij behoort eene vereeniging te zijn van regtvaardigheid en liefde, die het geluk bewerkt van allen: en waartoe maakt haar de zonde? Tot eene algemeene worsteling, waarin ieder zijn voordeel zoekt, tot eenen grooten strijd, waarin ieder zijn behoud verdedigt, maar waarin, zonder dat er dooden vallen, het behoud der overigen niet mogelijk is. Die dooden van den maatschappelijken strijd zijn de armen!

Ik noem ze dooden en doe het met regt, dewijl zij als levende beeldtenissen zijn van den dood. Wat is de dood? Eene scheiding uit de maatschappij, eene uitdooving der aardsche rede, eene berooving van alle bezittingen en eene slooping van het ligchaam. Welaan, Mijne Hoorderen, wij zien dien dood in de armen niet alleen afgebeeld, maar werkelijk beginnen. De armoede is zonder maatschappelijken stand en verwijdert van nature zoozeer uit de maatschappij, dat zij weleer de slavernij tot laatst gevolg had. De arme is ten gevolge van die verwijdering, en omdat het hem aan middelen ontbreekt, buiten staat zich te laten onderrigten en moet daardoor in onwetendheid vergaan. De arme, wat behoeft het gezegd, heeft geene goederen, die zijn wil kan beheerschen; en eindelijk, kommer en gebrek verknagen zijn ligchaam en verspreiden reeds de trekken van den stervende op zijn gelaat. Allertreurigste beeldtenis! Maar beschouwen wij die beeldtenis wél, Christenen, het is de beeldtenis van den dood, door de zonde in de wereld gekomen, van de

wanorde in de zonde gelegen: de diep gevallen Adam staat voor ons oog! Hoe zigtbaar zijn de verwoestingen, die de zonde voortbrengt in zijn geest, in zijnen wil, in zijn ligchaam en in zijne maatschappij. God had zijn verstand verlicht met hoogere waarheid, daar staat hij en weet niets meer; God had hem heerschappij gegeven over de geheele natuur, over de vogelen des hemels en de visschen der zee, en hij is beroofd van alle bezit; God had hem een onsterfelijk ligchaam geschonken, en de pijnlijkste kwalen en behoeften maken zijn leven tot eenen langzamen dood; God had hem in zoo geheimvolle maatschappij met zijne vrouw en zijne nakomelingschap vereenigd, dat zijn wil over hun lot besliste, en thans zwerft hij rond buiten de maatschappij. Onwetendheid straft 's menschen hoogmoed, berooving zijne heb- en heerschzucht, ligchamelijke smart zijnen wellust, en uitzetting uit de maatschappij zijne zelfzucht en verdeelenden haat. Ja, 't is daar wel het werk, het slagtoffer, de afzigtelijke beeldtenis der zonde! En waarom moet ik er iets achtervoegen, dat de armoede nog hatelijker maakt: zij is niet alleen een beeld der zonde, zij is er eene aanleiding, eene bekoring, een middel toe. Zij bijzonder brengt twee groote zonden ten uitvoer, die door haren maatschappelijken aard en gevolgen terugwijzen op den oorsprong der armoede en als eene erfzonde zijn: den opstand tegen het godsdienstig en den opstand tegen het tijdelijk gezag. De ketterij en het oproer, de geschiedenis bewijst het, kunnen zich niet verspreiden en voortzetten zonder hulp der arme, der hartstogtelijke menigte; en in waarheid, iedere ketterij, iedere omverwerping van het wettig gezag is als eene

erfzonde, die gaat van geslacht tot geslacht, en die dikwerf evenveel schuldigen als ongelukkigen maakt.

Zoo, Mijne Hoorderen, zoo bragt dan van den beginne af de zonde steeds armoede, de armoede weder grooter zonde voort, die, op hare beurt weder vreeselijker ellende barend, de wereld voortdreef tot steeds dieper val. Euveldaad, geweld en slavernij verwarden en verscheurden reeds het menschdom; maar niemand, volstrekt niemand is in staat, dien poel te peilen van boosheid en jammeren, waarin de wereld ware afgevoerd, had God zich harer niet ontfermd, had Hij niet, naar het woord van Maria, de nederigen verheven (Lc. 1, 52), niet met de hand zijner almagt en oneindige barmhartigheid de wereld omgewend, en dien arme, die de beeldtenis was van zonde en van dood, gemaakt tot de beeldtenis van zijnen eenigen, welbeminden Zoon.

Jesus Christus is arm geweest, dat woord zegt alles en doet mij betreuren, dat ik dus over de armen heb moeten spreken. Maar hoe zouden wij anders die oneindige wijsheid en liefde begrijpen? Want daarom, omdat de armoede het offer is der maatschappij, omdat zij het gevolg, het beeld, de straf is der zonde, omdat zij zelve zich schuldig maakt aan de twee grootste misdaden: van opstand tegen Gods waarheid en het van Hem afkomend gezag, o daarom is de Zoon Gods arm geworden, en heeft Hij zich omkleed met al de jammeren, die de armoede baart.

Hij, de God des hemels, Hij is als een uitzinnige dwaas zonder verstand in een witten mantel gevoerd door de straten, Hij is van alles beroofd en zijn kleed Hem van het maagdelijk ligchaam afgescheurd, Hij ter gruw-

zame foltering overgeleverd aan de beulen; en ach! als hadde Hij zelf die groote misdaden begaan, als ware Hij opgestaan tegen de heiligste waarheid en Rome's albeheerschend gezag, is Hij genageld aan het kruis der uit de maatschappij geworpen slaven, om daaraan te sterven in de onlijdelijkste smart.

O dat kruis, Christenen, dat kruis, waaraan de Zoon Gods alles volbragt en de straf der zonde onderging, is de voltooijing van het geheim der armoede, het is de grootste dwaasheid in de oogen der wereld, het is de uiterste berooving, de onbegrijpelijkste smarte, de uitzetting uit de maatschappij der menschen, niet door den dood alleen, maar door eene oneer en schande, waaronder de naam van Jesus voor altijd begraven scheen.

Onbegrijpelijke liefdekracht, die hier overwon; want ja, Hij overwon; Hij vestigde zijne ééne, heilige, Katholieke Kerk in zijn bloed; en reeds terwijl Hij schreide en stierf, stond zij, van wie dat gloriezaad is uitgegaan, zij, wie alle hemelen bezingen, alle geslachten prijzen, stond zijne onbevlekte Moeder naast zijn kruis.

O laat ons thans die glorie zien; laat ons de kracht en de zoetheid van dat kruis in Maria zien, en zoo wij dan al de wonderen van haar leven niet mogen beschouwen, zij het begin daarvan, zij de Onbevlekte Ontvangenis te meer het voorwerp onzer eerbiedige oplettendheid.

II.

Wanneer ik het werk der verlossing beschouw, ik die oneindige zachtheid zie en die oneindige kracht, ik in dien zoo bloedig Gekruiste eenen waarachtigen God en eenen waarachtigen mensch erken, o

dan roepen al mijne gedachten het in mij uit: Heilig is Maria! boven alle engelen heilig! Een God, die tot zoo verre de zonde haat, Hij kan daarmede niets gemeens hebben, Hij zijn vleesch niet ontleenen aan een vleesch, zijn leven niet doen ontkiemen aan een leven, tot in zijn diepsten oorsprong met zonde besmet. Een God, die, om de natuur te redden en te heiligen, tot zóó diep in die natuur neder-daalt, dat Hij als een sprakeloos wicht wordt geboren uit eene vrouw, Hij moet wel dien ordelijksten, oorspronke-lijksten, zuiversten band der natuur heiligen en verheerlij-ken. En hoe! die God, die voor ons sterft, zou dan zijne Moeder niet beminnen? Hij, die van eeuwigheid besloot zijne oneindige liefde te vereenen met de liefde van een menschelijk hart, met de liefde van eenen eenigen Zoon, Hij zou zijne Moeder niet boven alles beminnen? Gewis: Hij kan haar bestemmen om te deelen in zijne smarte, en het zou eens hare hoogste glorie zijn; Hij kan die Moeder met zich vernederen, diep vernederen en, om uit haar geboren te worden, haar geleiden in eenen bees-tenstal; maar in die Moeder zonde dulden, die Moeder van uit zijne eeuwigheid aanzien, beladen met zijnen vloek, neen, neen! dat is niet mogelijk; en zoo Hij op den enkelen klank van hare stem Joannes vóór zijne ge-boorte reinigde, haar zelve heeft Hij nog grootere gunst bewezen en haar onbevlekt doen ontvangen.

Dan, Mijne Broeders, bezinnen wij ons wél: het is er hier niet om te doen, de Onbevlekte Ontvangenis te be-wijzen; neen, wij hebben te zien, hoe deze met de ar-moede van haren goddelijken Zoon in verband staat; wij hebben te verklaren, hoe het aan de orde van zijne goddelijke barmhartigheid beantwoordt, dat Hij de vrouw

weder heiligt, uit welke allen geboren worden, en eene tweede onschuldige Eva in de plaats stelt van de gevallene.

Dit moet u wel zeer duidelijk zijn, dat niemand in zoo naauwe, zoo volkomen betrekking met Christus staat als Maria. Het is de hoogste vereeniging met Hem door genade en door natuur. De Heilige Geest daalt in haar neder, en de Zoon des eeuwigen Vaders wordt zoon van Maria. Die betrekking is eenig, is alleruitstekendst, en het Christendom is de hoogst mogelijke wanorde en in strijd met de van God geschapen rede, indien in die alleruitstekendste betrekking met Christus de wetten zijner genade zich niet op de alleruitstekendste wijze vervullen.

Welke zijn die wetten? Zij schitteren in zijne armoede uit, die ons zegt, ten eerste: dat Hij de wereld door zijne genade voorkomt; ten tweede: dat die genade onze vrijheid niet wegneemt, maar daad van ons vordert; ten derde: dat haar groote doel is het eeuwige leven.

Maria moest dus op de uitstekendste wijze van de genade voorkomen worden;

van Maria de uitstekendste deugd gevorderd worden;

in Maria ons het eeuwig leven op uitstekende wijze worden voorgesteld.

Ik hervat en zeg, dat de armoede des kruises het bewijs levert van de voorkomende kracht der genade. Het Christendom is geen menschenwerk, geene bloot menschelijke ontwikkeling; want Hij, die, zooals ik u herinnerde, niets aan de wereld te danken heeft, die er wordt uitgeworpen door den smadelijksten dood, Hij heeft de menschelijke ontwikkeling niet vóór maar tegen zich, Hij is er meê in strijd. En zoo Hij nogtans overwint, zoo Hij overwint niet alleen ondanks zijnen dood,

maar door zijnen dood; zoo de geheele wereld verandert, wat het verachtelijkste was het verhevenste wordt, en een gekruiste wordt aangebeden als God, dan is dat ontegenzeggelijk God, die de wereld door zijne kracht voorkomt; en zoo waarlijk als dat God is, zoo gewis ook is zijne genade, zijne liefdekracht niet eerst toen begonnen te werken, maar heeft zij de wereld voorkomen van het begin af.

Die kracht is de H. Geest, is de liefde, door Christus verdiend. En hoe voorkomend is dan die kracht? mijne Hoorderen. Zoodanig dat zij veertig eeuwen de wereld voorbereidde, opdat Christus van zijne regtvaardigen zou ontvangen worden, veertig eeuwen vroeger het oogenblik voorkwam der verlossing. De kracht alzoo was het, die, toen dat beslissend oogenblik naderde, even diep de natuur voorkwam, als zij deze ver had voorkomen in het verleden der eeuwen; die drong tot in den ondersten grond der schepping, om er de aarde te bereiden, waaruit de bloem van Jesse zou opschieten (Isai. XI, 1), en Maria op zoo uitstekende wijze voortkomen, dat zij zonder zonde werd ontvangen. Christus naderde, de dageraad der verlossing ging op!

Hoe duidelijk dat voorregt van Maria de goddelijk voorkomende kracht van Christus veronderstelt, blijkt uit de verwijten zelven, dezer dagen aan ons Katholieken gedaan. Een predikant uit de naburige hofstad heeft aldaar onlangs tegen de Katholieke Kerk eene rede gehouden, tot welker waardering ik deze plaats niet verlagen mag. Maar wat heeft hij gezegd? Hij heeft ten aanhooren der toegestroomde menigte de Katholieke Kerk openlijk beschuldigd van afgoderij. Waarom zulks? mijne

Broeders. Omdat de Kerk Maria te hoog vereert, dewijl zij leert, dat Maria reeds van de erfzonde was bevrijd, voordat Christus was geboren. Maar het is een nieuw bewijs, dat die predikant, gelijk de meeste Protestantsche geleerden, in de godheid van Christus niet meer gelooft. Want zeker: als Christus slechts een eindig wezen is, kan Hij vóór zijne geboorte geene verdienste doen gelden en [is Maria's Onbevlekte Ontvangenis ondenkbaar.] Maar wij, Mijne geliefde Broeders, wij erkennen in dat slavenkruis, dat de wereld verandert, de kracht van een oneindigen God! Wij aanbidden in Jesus Christus den Zoon, die van eeuwigheid tot den Vader sprak: Gij hebt Mij een ligchaam gegeven; zie, hier ben Ik! (Hebr. X, 5 vv.) Wij prijzen met den hemel in Hem het Lam, dat geslagt is van den beginne der wereld (Apoc. XIII, 8); door wiens verdienste de aartsvaderen op Hem zelven hebben gehoopt, de profeten Hem zelven den weg hebben voorbereid; Hem eindelijk, door wien die Maagd volkomen geheiligd is, die bestemd was Hem zelven te ontvangen.

En, Mijne Broeders, deze uitstekende genade was niet zonder doel. Zij werd aan Maria geschonken, omdat uitstekende deugd van haar zou worden gevorderd. Want, ik heb het u gezegd, dit is de tweede wet der verlossing, bijzonder in Christus' armoede zigtbaar, dat zijne genade 's menschen vrijheid niet wegneemt, maar daar integendeel de grond van is, en deugd, waarachtige deugd van ons vordert. Slechts hoogmoed kan het betwijfelen en de gave der liefde versmaden. Toen God deze stoffelijke wereld schiep, wat deed Hij? Hij schiep het licht, en dat lichtvuur verspreidde zich door het orde-

looze stof. En God sprak tot dat stof: Dat de wateren zich vergaderen! en daar vergaderden zich de wateren; Dat de aarde planten en dieren, dat de wateren vogelen en visschen voortbrengen! en zij bragten die voort, en zij werkten zoo waarlijk en waarachtig, dat de ongeloovige wijsheid gezegd heeft: Er is geen schepping, 't is ontwikkeling van het stof. Welaan: zoo de stoffelijke wereld medewerkt tot hare schepping, hoeveel te meer zal de vrije zedelijke wereld medewerken tot hare verlossing. Wat dan is het lichtvuur in het bewustelooze stof bij het vuur van Gods Geest in den mensch? het zoete liefdevuur van Jesus Christus? Is Hij dan niet arm geworden, heeft Hij zich niet ten uiterste vernederd, om ons zoo zacht mogelijk te naderen, en onze menschelijke vrije natuur niet in het minst te beleedigen? Neen: er is geen grooter bewijs, dat Hij met volle vrije daad van ons wil gediend worden, dan dat Hij, die van ons moet worden aangebeden, niet gekomen is in onmiskenbare oneindige glorie, maar geboren is in eenen stal en gestorven aan een kruis. Nog eens: wat dan is de kracht, die de wereld verlost? Is het dan door het scheuren der steenrotsen, het sidderen der bergen, het verduisteren der zon? Neen, o mijn God! door de liefde, blakend in het hart van den stervenden Jesus Christus. Die liefde, die H. Geest, die daar het offer verteerde, die, ik heb het u gezegd, heeft van den beginne in de wereld gewerkt en was het goddelijk vuur, dat haar deed medewerken tot hare eigene zedelijke schepping. Adam was slechts een mensch, en niettemin aan dien mensch gaf God het ter beslissing, of het geheele menschdom Hem zou dienen of niet. Adam viel; maar de liefde laat zich

niet verwinnen en blaakte om Christus' wille des te meer. God ging met den gevallen mensch een verbond aan, en, het gaat alle denkbeeld te boven, een verbond, waarbij Hij dien gevallen mensch tegen zich over plaatste en van hem nog grooter vereering vroeg dan van Adam: dat hij namelijk met verwinning van zich zelven God zou huldigen. Welk was het gevolg? Dat een mensch, dat Abraham vader werd der heilige geschiedenis, vader van den Verlosser, vader der kinderen Gods. Omdat hij had geloofd en metterdaad gehoorzaamd, beloofde God, dat de Verlosser uit zijn zaad zou geboren worden; en dewijl hij die belofte aan zijne nakomelingen overleverde, werd hij vader der kinderen Gods, die dus ook aan Abraham dat verheven zoonschap waren verpligt, en daarom zijne kinderen worden genoemd. De wereld moest niet voortgaan door de kracht van een blind noodlot, maar door de kracht der deugd, om Christus' wille in de harten der menschen gestort. De Verlosser moest voortkomen niet uit den hemel alleen, maar ook uit de aarde, van den hemel bedauwd, en dat verbond zich zamentrekken tot een huwelijk van hemel en aarde, van God en den mensch, waaruit de Verlosser werd geboren: Maria was die uitverkoren bruid. Maria moest door een van liefde blakend geloof, waarbij dat van Abraham niet te vergelijken was, bereid zijn te ontvangen van den H. Geest; nederig, onbegrijpelijk nederig genoeg zijn, om de Moeder te kunnen worden van haren God en Verlosser! Maria moest de tweede Eva zijn, die niet, gelijk de eerste, aanleiding gaf tot 's menschen ongeluk, maar op het huwelijksfeest van Cana, beeldtenis van het groote huwelijk tusschen God en den mensch, dien Ver-

losser smeeken van op te treden, als Verlosser zijn eerste wonder te verrigten, en het water der natuur te veranderen in den wijn zijner genade. Maria moest van de zijde des menschdoms niet een Isaäk ten offer brengen, maar gehoorzaam zwijgend voor den goddelijken wil, staande onder het kruis, zich vereenigen met het offer van Hem, die zich zelven opdroeg; van Hem, dien zij beminde als haar eigen hart, haar moederlijk ingewand, als haren oneindig barmhartigen God.

Ontzettende daden, ontzettende kracht van het kruis! O de genaden, die Maria ontvangen heeft, worden niet uitgedrukt met te zeggen, dat zij onbevlekt is ontvangen. Dat was slechts begin, het gevorderd begin der genade, die zich in hare deugd moest ontwikkelen. Daarom ook, omdat het het vlekkeloos begin was, beantwoordde het aan de derde wet zijner genade, ons in zijne armoede verkondigd.

Hij kon op geen krachtiger wijze toonen dan Hij het door zijne armoede, zijn lijden en dood gedaan heeft, dat de goederen dezer aarde onzer niet waardig zijn; dat het lijden van dezen tijd niet te vergelijken is met de toekomende heerlijkheid (Rom. VIII, 18); dat Hij ons geene schatten, geene voorbijgaande grootheid wil schenken; maar ons hart, onze ziel zoekt, ons heilig, waarlijk heilig wil maken, zóó heilig, dat wij, los van deze aarde, zuiver zijn van alle smet, en ons geluk niet vinden dan in zijne liefde alleen.

O wiens hart klopt niet bij die gedachte en zegt niet: Dat zal de hemel zijn! Ja, dat zal de hemel zijn; eerst daar zullen wij niet meer zondigen, zullen wij den onbegrijpelijk goeden God beminnen, louter beminnen en

gelukkig zijn; eerst daar zal het laatste doel van Jesus' armoede zijne volkomen vervulling ontvangen.

Dan, Mijne Broeders, is vlekkelooze heiligheid het laatste doel, waarin Christus zijn werk voltooit, dan moet Hij reeds aanstonds het begin, het volkomen begin gesteld hebben, dat op dat doel verwijst. Dat is de orde, van God afgedaald; dat is de orde der rede, waardoor de mensch, die met wijsheid is gesierd, reeds in zijn eersten stap zijn verder doel te kennen geeft; dat is nog meer de orde der schepping, waar het kleine zaadje reeds den boom in zich sluit en het geringste wezen de wetten van 't heelal verkondigt; dat is nog onvergelijkelijk meer de orde der bovennatuurlijke genade, waarbij God aanstonds in het eerste menschenpaar, in de heiligheid en het geluk van het Paradijs, zijn laatste doel doet erkennen in het Paradijs des hemels. Maar dat is boven alles de orde in het goddelijke en glorierijke werk van Christus' verlossing. Want dat eerste menschenpaar viel, het was slechts beeldtenis, geen werkelijk en onherroepelijk begin. Christus stelde derhalve dat begin in haar, die de eerste Christen op aarde was; Hij stelde dat begin in den oorspronkelijksten band en bron der natuur, in de vrouw, om daarvan uit te gaan en alles te verheerlijken; ja, Hij stelde dat begin in Maria, wier vlekkelooze onschuld ons verkondigt, dat ook wij, eenmaal zuiver van zonde, van de minste neiging tot zonde, heilig, volkomen heilig zullen staan voor zijn aanschijn en zijne barmhartigheid eeuwig verkondigen.

Mijne Broeders, hier behoor ik te eindigen. Gij ziet het, wat Maria te danken heeft aan de armoede van Christus. Groot is Maria, boven alle schepselen is zij

verheven, en ik zoude u zeggen tot wat graad, indien ik de oneindige verdienste van Christus konde peilen. Maar die verdienste van Christus is zijne armoede, eindigend met den slavendood des kruises. Door die armoede is Maria onbevlekt ontvangen; door die armoede is haar het wonderbaar geloof geschonken, dat haar zelf van den H. Geest den Zoon Gods deed ontvangen; door die armoede van het kruis verkreeg zij de kracht, om er naast te staan en onder den vreeselijksten liefdestrijd niet te bezwijken; door die armoede, eindelijk, is zij boven alle engelen verheven, en prijzen haar alle geslachten in de over het aardrijk verspreide Katholieke Kerk.

O hoe moet Maria de armen beminnen! Hoe moet zij daar de beeldtenis in zien van haren Zoon en haren God en zich verdiepen in die bron van haar onbegrijpelijk geluk. Wilt ge weten, welke liefde die Verlosser haar inboezemt, herinnert u dan haar gedrag op aarde. Naauwelijks heeft zij dien God in haren schoot ontvangen, gekomen om arm te zijn en anderen te dienen, of eene geheimzinnige gebeurtenis grijpt plaats. Maria gaat zich vernederen, gaat over bergen heen om te dienen. En wie? mijne Hoorderen. De vrouw, die ten gevolge der zonde in smarte zal baren en ons de lijdende wereld voor oogen stelt. En naauwelijks klinkt de stem van Maria aan die vrouw, aan Elisabeth in het oor, of Christus verrigt de goddelijke daad, die het doel toont van al zijne daden en wischt in Joannes de zonde, de erfzonde uit, die het beginsel is van alle armoede en lijden. (Lc. 1, 39 vv.)

Ziedaar uw verheven voorbeeld, hetwelk u wijst op

het hooge doel bij 't verrigten van uwe weldaden; en het bewijs, hoe Maria de Moeder is der lijdenden, de Moeder der armen Herinnert het u, Mijne Broeders, zoo dikwerf gij de woning uwer arme geloofsgenooten binnentreedt; verheft dan, als zij, met een enkelen zucht uw hart tot Maria, dat zij uwe en der armen voorspraak zij bij haren gekruisten Zoon, en uw arbeid zal gelukken, en gij zelven zult u die armoede van Christus toeeigenen, die u eens in zijne heerlijkheid zal doen deelen. Amen.

De „Order of Corporate Reunion".

(*Vervolg* en *slot* van blz. 158)

III.

De drie nieuwe titulaire bisschoppen der Anglikaansche Kerk hebben in een officiëel schrijven, op den 8 December van het jaar 1878, het ritueel vastgesteld, volgens hetwelk voortaan de verschillende wijdingen in de *Order of Corporate Reunion* moeten worden toegediend. De vorm voor de kleine orden ontbreekt nog; maar die voor het sub-diakonaat, diakonaat en priesterschap, alsmede het ritueel voor de consecratie van een bisschop, zijn bereids als verplichtend voorgeschreven.

In het algemeen kan men van al deze vier formulieren getuigen, dat zij niet anders behelzen dan een letterlijke Engelsche vertaling van ons *Pontificale Romanum*. De nieuwe bisschoppen der Orde dragen het plechtig bisschoppelijk gewaad, waaraan mijter noch staf ontbreken, en de wijdelingen verschijnen met dezelfde paramenten, die in de Roomsche Kerk zijn voorgeschreven; zoodat een gewone leek, van ééne dezer wijdingen getuige zijnde, en onbekend met de Engelsche taal, bezwaarlijk op het denkbeeld zou komen, dat hij zich in een Anglikaansche Kerk of kapel bevond.

In die bijna volkomen overeenstemming met het *Pontificale Romanum* ligt het onmiskenbaar bewijs, dat de Reunionisten, nog altijd hopende op eene aansluiting met Rome, nauwgezet alle hinderpalen trachten uit den weg te ruimen, waardoor een eventueele overgang zou kunnen belemmerd worden. Daarom ook hebben zij zich slechts zoodanige afwijkingen veroorloofd, die op de geldigheid der wijdingen geen invloed hoegenaamd konden uitoefenen.

Aan het ritueel bij de toediening van het sub-diakonaat bijv. ontbreekt de eerste toespraak „Filii dilectissimi", die de bisschop tot de wijdelingen richt, alsmede de vermaningen „Provehendi" bij het diakonaat, en „Consecrandi" bij de priesterwijding. Hoogstwaarschijnlijk zijn deze toespraken weggelaten, omdat zij toch in haar geheel niet konden worden overgenomen, daar zij, althans de beide laatsten, toespelingen bevatten op het celibataire leven des priesters, waartoe, gelijk men weet, de reunionistische geestelijkheid zich niet verplicht rekent.

Zeer opmerkelijk achten wij de bijzonderheid, dat de belofte van eerbied en gehoorzaamheid, die de pas-gewijde priester bij den consecrator moet afleggen, in het reunionistisch ritueel te vergeefs gezocht wordt.

De vraag: *Promittis mihi et successoribus meis reverentiam et obedientiam?* wordt aan den geestelijke der Orde na zijne wijding niet gesteld. Hij heeft aan niemand de belofte van eerbied en gehoorzaamheid af te leggen.

Het valt niet te bewijfelen, of de Stichters der Orde hebben dit gedeelte van het ceremoniëel weggelaten, ten einde nieuwe verwikkelingen met de Anglikaansche Kerk

te ontwijken. Immers, AAN WIEN moest de nieuwgewijde de belofte van gehoorzaamheid doen? In geen geval aan den Anglikaanschen Ordinarius van het diocees; want al de Anglikaansche bisschoppen worden door de Reunionisten als verraders der Kerk beschouwd, die bovendien van hunne jurisdictie afstand hebben gedaan en dus geen aanspraak op de hulde van eerbied en gehoorzaamheid kunnen maken. Maar ook aan den reunionistischen consecrator konden de pasgewijden, althans door eene plechtige openbare daad, geen onderdanigheid beloven; want daardoor zou aan dezen nieuwen bloot titulairen bisschop het recht van een Ordinarius worden toegekend, wat hem aanstonds door den Anglikaanschen Staatsbisschop van het diocees zou worden betwist. Tegelijk zou deze Staatsbisschop, die er op uit is om de Reunionisten buiten de *Established Church* te dringen, een welkome gelegenheid vinden, om de nieuwe bisschoppen als *usurpatores* aan te klagen en te doen veroordeelen. Het gevolg kon misschien zijn, dat voortaan de Reunionisten alle erkenning van den Staat en daarmede hunne jaarlijksche toelagen verspeelden, en dat zij in de Anglikaansche gemeenten nergens meer eene aanstelling konden verwerven.

Om aan al deze rampen en ongelegenheden te ontkomen, hebben de Stichters der Orde, den veiligen weg kiezende, de hulde van eerbied en gehoorzaamheid maar liever geheel achterwege gelaten.

Wat nu verder de Consecratie van een bisschop betreft, achten wij een korte toelichting geenszins overbodig, wijl toch hiervan de geldigheid van al de overige reunionistische wijdingen afhankelijk is, en ongetwijfeld

de nieuwe Stichters der Orde wel hunne Consecratie hebben ontvangen volgens den ritus, dien zij zelven voor de volgende Consecratiën hebben voorgeschreven.

Het spreekt van zelf dat de *Forma juramenti* geheel in hun ritueel ontbreekt. Aan de suprematie der Engelsche Kroon durven zij niet raken, en in hunne halfslachtigheid blijven zij nog steeds ambtenaren van den Staat. Ook het *Examen* en de daartoe behoorende *Interrogationes* zijn in hun ceremoniëel niet opgenomen. Maar van de woorden: *Episcopum oportet judicare* tot aan het einde der geheele plechtigheid hebben zij wederom het *Pontificale Romanum* nauwgezet gevolgd en een getrouwe vertaling van het ceremoniëel geleverd, behalve op een enkele plaats, waar voor het woord *Electus* de uitdrukking *dienaar Gods* wordt gebezigd. Wat *materia* en *forma* betreft hebben dus de Stichters der Reunionisten inderdaad gezorgd, dat ook zelfs van katholieke zijde niet het geringste bezwaar tegen de geldigheid hunner bisschoppelijke wijdingen kan worden ingebracht.

De katholieke lezer zal ongetwijfeld deze tijding niet zonder innig leedgevoel vernemen Kon men vroeger de leden der Anglikaansche Kerk beklagen, omdat zij geene geldig gewijde bisschoppen en priesters bezaten en bij gevolg van den schat der hemelsche genadegaven verstoken waren; nu een drietal mannen den treurigen moed hadden, uit onwaardige handen het episcopaat te ontvangen, en van de verkregen geestelijke macht ook op Engelschen bodem een schandelijk misbruik te maken, nu vangt in de Anglikaansche Kerk, helaas, de lange reeks der heiligschennissen aan en wordt de verwarring op kerkelijk gebied ten top gevoerd.

Doch wenden wij onze blikken van deze schaduwzijde af, om, terwijl wij de geestelijken dier nieuwe sekte in hunne bediening nagaan, ook te wijzen op de lichtzijde, die wij in hunnen werkkring ontdekken.

Volgens het eerste zoogenaamde „herderlijk schrijven" der reunionistische bisschoppen staat het onomstootelijk vast, dat geen vrijmetselaar als lid der Orde kan worden opgenomen, zonder vooraf met dat geheime genootschap te hebben gebroken.

Dat de geestelijken der Orde zich bij de uitoefening van hun ambt streng zullen houden aan dit verbod, lijdt geen twijfel. Dat duistere genootschap heeft het er op aangelegd, om Christus uit de maatschappij te verdrijven en den trotschen mensch op het altaar te plaatsen. Geen zorg voor het zieleheil van den sterveling, maar des te meer belangstelling voor zijn lichaam. Geen troost door het vertrouwen op een beter leven, maar hier slechts genieten en de *reine Menschheit* verkwikken door philanthropie en sentimentaliteit. Wie zulk atheïsme huldigt moet uit elken kring van het geloovig volk verwijderd worden.

Voor de Stichters der Orde behoorde er echter een buitengewone moed toe, om tot een zoodanigen maatregel te besluiten, daar in Engeland de vrijmetselarij, thans beschermd door het grootmeesterschap van den toekomstigen troonopvolger, in het openbaar met hare insigniën pronkt en onder de hoogste standen der maatschappij hare aanhangers telt. Hun openlijk den oorlog te verklaren, getuigt van een ernstigen wil, om den kanker des ongeloofs krachtdadig tegen te gaan En ten einde de listige pogingen der duisterlingen zooveel mo-

gelijk te verijdelen, hebben de Stichters der Orde niet slechts de vrijmetselaars, maar ook allen die deelnemen aan eenig dergelijk geheim verbond, buiten de gemeenschap der *Corporate Reunion* gesloten. „Geen vrijmetselaar — dus luidt het verbod —, geen lid van eenig dergelijk genootschap wordt in onze Orde toegelaten" [1]).

De treurige ondervindig, dat zelfs onder de hooge geestelijkheid der Anglikaansche Kerk vele leden tot de Loge zijn toegetreden, hebben er de Stichters van de *Order of Corporate Reunion* toe gebracht, dat verwoestend element op verren afstand te houden.

Ten einde een begrip te geven van het diep verval der Anglikaansche geestelijkheid door de toetreding tot de Loge, vatten wij hier in 't kort de bijzonderheden samen, die omtrent dit punt door de Reunionisten worden meegedeeld.

Op goeden grond meenen zij te kunnen beweren, dat niet minder dan drie bisschoppen zich onder de vrijmetselaars geschaard en zich verlaagd hebben om, bij de inlijving in de geheimen van den bond, in „een adamitischen staat van naaktheid over een pook te springen en zich aan andere gelijksoortige ceremoniën te onderwerpen." De eerwaarde Thomas Cochrane moet zich zelfs hebben geleend, om in zijne hoedanigheid van „Grand Eminent Prior of the Coeur-de-Leon Preceptory" Prins Leopold tot een hooger graad te bevorderen.

Ergerlijk is bovendien de omstandigheid, dat de Anglikaansche bisschoppen zelven verlof geven, om voor dergelijke vertooningen de parochiale en andere kerken tijdelijk af te staan. Zoo heeft bijv. eenige jaren geleden

---

1) „No person, who is a Freemason, or a member of any similar secret society, can be received into Our Order."

de St. Clemens van Londen moeten strekken tot eene vergaderzaal voor de Loge, terwijl de geestelijkheid aan deze afgoderij de behulpzame hand bood door de gelijktijdige uitoefeningen van haar kerkelijk ambt. Zoowel de priesters als het volk, allen pronkten in de „kleedij van het Huis van Baal", met handschoenen, schootsvellen, sjerpèn en halssieraden van allerlei kleur en vorm. De predikant roemde den Eeuwige als „een bekwamen architect" en verheerlijkte de vrijmetselarij.

Nog onlangs had een dergelijke ontwijding plaats in de kerk der H. Maria Magdalena, werwaarts een 300-tal Logemannen, in hun potsierlijk pak gestoken, in processie heentogen, om er hunne toovenarijen te verrichten.

Geen wonder derhalve, dat de Reunionisten, bij het zien van deze pralende vertooningen des ongeloofs, tot de strengste maatregelen hunne toevlucht namen, om de geheime bende buiten de kerkmuren te houden.

Behalve de vrijmetselaars bestaat er nog eene andere soort van personen, waaraan de reunionistische priesters verplicht zijn de sakramenten te weigeren: aan de priesters namelijk die, na den dood hunner eerste vrouw, een tweede huwelijk hebben aangegaan. „Wij nemen geene priesters op, die meer dan éénmaal in den echt zijn getreden" [1]) — aldus de welbekende Akte.

Onbegrijpelijk komt het ons voor, hoe de Reunionisten tot de vaststelling van deze bepaling hebben kunnen besluiten. Eenmaal aannemende, zooals zij feitelijk doen, dat de gehuwde staat geen beletsel is voor de uitoefe-

1) We receive no presbyter who has entered into matrimony more than once.

ning van het heilig priesterambt, blijft het ons een raadsel, waarom de hertrouwde Anglikaansche priester door hen onder de zondaren en onwaardigen wordt gerangschikt. Want men neme wel in aanmerking, dat de Reunionisten zich niet slechts tevreden stellen met aan een zoodanigen priester, bij zijne aansluiting aan de Orde, de voortzetting van zijn ambt te verbieden; neen, de toetreding tot de Orde is hem volstrekt onmogelijk. Ook al zou hij onder de eenvoudige leeken der *Corporate Reunion* willen plaats nemen, de weg daartoe is hem voor zijn gansche leven versperd. Hij blijft voor goed van de sakramenten en van al de genademiddelen der Orde verstoken

Hoe rijmt deze gedragslijn met de vroeger besproken aanklacht tegen Rome?

Hoe kan men nog de Moederkerk van wreedheid betichten, omdat zij haren priesters den ongehuwden levensstaat voorschrijft, wanneer men zich zelven door een nog veel scherper maatregel onderscheidt? Want kon hier sprake zijn van „wreedheid", de Orde der *Corporate Reunion* zou in elk geval de kroon spannen. Wanneer een hertrouwde Anglikaansche priester zich als bekeerling bij de Roomsche Kerk aanmeldt, dan wordt hij liefderijk opgenomen en kan hij aan de sakramenten deelachtig worden, hoezeer hij natuurlijk de voortzetting van zijn priesterlijk ambt, dat hij nooit geldig bezeten heeft, moet staken. Maar klopt een zoodanige aan de deur der *Corporate Reunion*, dan gaat zij niet eens voor hem open. Hij wordt onvoorwaardelijk afgewezen, ook al zou hij zich willen onderwerpen aan de bepaling, dat hij bij zijn binnentreden zijn herderlijk ambt, waarvan het wettig

bezit hem niet geheel en al door de Orde wordt betwist, behoort neder te leggen.

Wij herhalen het, dat onherroepelijk anathema van de zijde der Reunionisten blijft ons een raadsel.

Prijzenswaardig daarentegen is de verordening, volgens welke aan alle gescheiden personen, die een tweede verbintenis hebben aangegaan, de toegang tot de Orde moet worden geweigerd. Daardoor wordt de onverbreekbaarheid van den huwelijksband beleden en het concubinaat veroordeeld.

De overige personen, die door geen hinderpalen uit de nieuwe sekte geweerd worden, hebben zich evenwel, voor en aleer zij aan de sakramenten der Orde deel krijgen, aan de volgende formaliteiten of ceremoniën te onderwerpen.

Vooreerst moeten zij overluid en in het bijzijn van twee getuigen, die in het officiëele voorschrift den titel van *Sponsors* of Borgen dragen, de onderstaande verklaring afleggen:

„Ik, ondergeteekende, sluit mij met vrijen wil bij de „Order of Corporate Reunion aan, mij plechtig verbin„dende aan te nemen en te erkennen zoowel de leer„stellige als de sakramenteele beginselen, waarop zij is „gevestigd; en bovendien beloof ik in alle geoorloofde „zaken gehoorzaamheid aan hare Overheden, en aanvaard „ik de taak om, in gemeenschap met hen en met de „overige leden der genoemde Orde, met woord en daad „te arbeiden aan de bereiking van haar doeleinde" [1]).

„I, the undersigned, willingly join the Order of Corporate Reunion, solemnly pledging myself to accept and acknowledge the principles, both dogmatic and sacramental, upon which it is founded; and I furthermore

Hieronder volgt dan de naam, titel en woonplaats van den candidaat, alsmede de datum zijner toetreding.

De verklaring der getuigen, die op hetzelfde papier moet voorkomen, luidt aldus:

„Wij ondergeteekenden, Leden van deze Orde, ge-„tuigen, dat bovengenoemde..... naar onze meening is „een bekwaam en geschikt persoon voor de toelating „tot de Orde, wijl hij, naar onze meening, de eer van „God en de glorie van zijne Kerk ter harte neemt, en „hierbij waarmerken wij bovendien het feit van *zijn* of „*haar* doopsel" [1]).

(*Handteekeningen*).

Aan het einde van het blad plaatst vervolgens een der officiëele Inschrijvers der Orde de formule:

„De toelating van..... tot deze Orde wordt hierbij „formeel bevestigd en behoorlijk geregistreerd door den „Ondergeteekende, op den .... dag der maand.... in „het jaar onzes Heeren.....

EEN DER INSCHRIJVERS DER O. C. R.
(*Handteekening*).

Niemand zal derhalve kunnen beweren, dat de Reunionisten er de hand meê lichten. Integendeel, zij nemen alle zoodanige maatregelen, die de orde tegen ongewenschte ledematen of indringers beveiligen.

---

promise obedience in alle things lawful to its Rulers, undertaking to labour by word and deed in co-operation with them and other members of the said Order for the accomplishment of its object."

1) We, the undersigned, being Members of this Order, testify that the above-named..... is in our judgment a fit and proper person for admission to the same, having, as We believe, the honour of God and the glory of His Church at heart, and We hereby furthermore certify to the fact of *his* or *her* baptism."

Behalve de bovengenoemde personen, die onverbiddelijk buiten de gemeenschap der Orde worden gesloten, bestaan er nog andere christenen, die wel niet onvoorwaardelijk geweerd worden, maar wier toetreding tot de Orde niet zonder bedenking kan geschieden; zoodat de dienstdoende geestelijkheid, bij de uitoefening van haar ambt en de toediening der sakramenten, lichtelijk in het onzekere zou verkeeren, ingeval het kerkelijk gezag der Orde omtrent hunne toelating geene geruststellende verklaringen had afgelegd.

Het bezwaar geldt de schismatieke Grieksche en de Roomsch Katholieke Kerk, die met elkander en met de Reunionisten der Anglikaansche Kerk in sommige geloofspunten verschillen.

Een der woordvoerders van de Orde heeft, onder het pseudoniem *Akanthides*, de vraag opgeworpen: Wat zal de Orde doen, ingeval een Griek of een Roomsch Katholiek zich bij haar aanmeldt en onder hare leden wenscht te worden opgenomen? Moet, met betrekking tot de Grieken, het *Filioque*, alsmede de Onbevlekte Ontvangenis en de pauselijke onfeilbaarheid der Katholieken als voldoende titels tot onvoorwaardelijke afwijzing worden aangemerkt, of kan men, over deze geschilpunten heenstappende, de deuren van den nieuwen tempel wagenwijd voor deze welkome gasten openzetten?

De oplossing van dit vraagstuk valt gemakkelijk te raden Eene sekte, die zich ten doel stelt de drie *branches* der Katholieke Kerk tot één enkelen stam samen te voegen, zou aanstonds haar reden van bestaan verliezen, zoo zij bij den aanvang van haren werkkring niet den weg baande, waarlangs de leden der Grieksche en La-

tijnsche Kerk met de Reunionisten het gemeenschappelijk punt van vereeniging konden bereiken. Hoe zwaar de taak ook ware, hoeveel er ook te schikken en te plooien viel, hoeveel zelfverloochening en karakterloosheid men ook aan den dag moest leggen; het stond vóór alles vast, dat Roomschen en Grieken ongemoeid moesten worden binnengelaten. Maar de gronden, waarop die welwillende bejegening rust, verdienen wel een bijzondere vermelding.

Vooreerst dan maakt Akanthides de opmerking, dat er in de leer der rechtvaardigmaking, der zeven sakramenten, der transsubstantiatie, der gemeenschap en aanroeping der heiligen een volkomen overeenstemming bestaat tusschen de Grieksche en Latijnsche Kerken en een aanzienlijk, telkens klimmend aantal van geestelijken en leeken in de Anglikaansche Kerk. Allen hebben zij den diepsten afkeer van „de onwetendheid, de slavernij, de eerloos„heid en de bedriegerijen van de nieuwigheidzoekers „der zestiende eeuw .... De protestantsche traditie als „levende macht is lang dood. Haar verdord gebeente „zal den bodem niet lang meer besmetten."

Na deze punten van overeenstemming als den grondslag van een vergelijk te hebben gewaardeerd, tracht Akanthides vervolgens te betoogen, dat de Orde zich lijdelijk kan gedragen omtrent alle bestaande geschilpunten, die toch, naar zijne meening, grootendeels tot de bijzaken behooren en dus geen titel tot afwijzing opleveren.

Wat bijv. het *Filioque* aangaat, hetwelk door de schismatieke Grieken verworpen wordt, blijft de Orde met kalme onverschilligheid toezien. Zij kiest geen partij,

doet geen uitspraak en roept zoowel den voor- als den tegenstanders van het *Filioque* een hartelijk welkom toe. Akanthides kan zich onmogelijk begrijpen, hoe de Grieksche en Latijnsche Kerken reeds gedurende eeuwen over dit punt den strijd hebben volgehouden, wijl toch het middel tot verzoening gemakkelijk kon worden gevonden, zoo ten minste de strijdgenooten met den geest der christelijke liefde bezield waren.

Ziehier, hoe Akanthides aan de beide Kerken den weg tot verbroedering wijst

Dat de H. Geest van den Vader voortkomt, is een leerstuk aan beide Kerken gemeen. Maar nu hebben, zoowel de Latijnen als de Grieken, een onverklaarbaren misstap begaan, doordat zij, elk op hunne wijze, aan het symbolum eene uitdrukking hebben toegevoegd, die er niet bij behoort. De Grieken namelijk leerden de voortkomst des H. Geestes „van den Vader *alleen*"; de Latijnen daarentegen „van den Vader *en den Zoon*". Als nu beide partijen die toevoegingen terugtrokken, dan kwam men tot den oorspronkelijken zuiveren toestand terug en was het eeuwenoude pleit voor goed geëindigd.

Dat Akanthides grooter bekwaamheid bezit als boedelberedderaar dan als godgeleerde, valt uit dit en het volgende staaltje van verzoeningsmethode gemakkelijk op te maken; want ook de leer der Onbevlekte Ontvangenis geeft hem aanleiding om op jammerlijke wijze te toonen, dat hij met de kerkelijke leerstukken omspringt als met eene koopwaar, die door loven en bieden aan den man wordt gebracht.

Naar zijne meening bestaat er omtrent dit geloofspunt geen volstrekte tegenspraak onder de verschillende katho-

lieke Kerken. Geen harer heeft ooit stellig beweerd, dat de Moeder Gods *niet* zonder erfsmet is ontvangen, en het staat dus iedereen vrij dit leerstuk te omhelzen. Wat wil men meer? Als de Roomsche Kerk zich maar onzijdig houdt, dan zal dit leerstuk geen punt van verdeeldheid meer onder de Katholieken uitmaken.

Volgens deze methode van neutraliteit kan men Joden, Heidenen en Turken den toegang tot de „Katholieke Kerk" openen [1]).

---

1) Wij meenen hier ter loops te moeten opmerken, dat de Orde zelve het leerstuk der Onbevlekte Ontvangenis omhelsd heeft Ten minste in haar officiëel orgaan heeft zij een gebed tot 's Heeren Onbevlekte Moeder geplaatst, waarvan wij hier het opschrift en den inhoud mededeelen:

„Een bijzonder gebed tot Maria Onbevlekt, voor den terugkeer der oostersche Kerken tot de katholieke eenheid, samengesteld uit de letterlijk vertaalde teksten der gemeenschappelijke liturgie van de vereenigde en niet-vereenigde Grieken".

„Vol vertrouwen op U, o Moeder Gods en altijd Maagd, huldigen wij, te zamen met onze gescheiden broeders, in uwe Ontvangenis het begin der verlossing, den grondslag der genade en het steunpunt van onze hoop. Luister genadig, o Maria, naar het gebed, dat wij u opdragen voor deze onze broeders die, gelijk wij, u begroeten als „Hoogheilig, „Uitdeelster van Gods gaven" en als „haar door wie wij alle goeds „verwerven." Verleen dat zij, die evenzoo den H. Petrus noemen „den „grondslag der Kerk, diepsten grondslag der Apostelen, drager „der sleutelen van het hemelsch Koningrijk, onverdelgbaren grondvest „der geloofsleer", eindelijk zijn goddelijk gezag mogen erkennen, en spoedig terugkeeren onder de gehoorzaamheid van den Roomschen Paus, dien zij, in den persoon van den H. Leo den Groote, „hun eigen „Herder, erfgenaam van den troon en van het primaat van Petrus, en „Hoofd der Kerk" noemen. Amen."

De oorspronkelijke tekst luidt:

A special prayer to Mary Immaculate, for the return of the eastern churches to catholic unity, composed of texts literally translated from the liturgy common both to the united and non-united Greeks.

Full of confidence in thee, O Mother of God and Ever Virgin, we honour, together with our separated brethern, in thy Conception the foundation of salvation, the basis of grace and the stay of our hope. Listen favourably, O Mary, to the prayer which we offer up to thee for these our brethern who, like us, address thee as „All holy, Dispenser.

Na de aanhaling dezer beide voorbeelden behoeven wij verder niet aan te toonen, dat ook het derde geschilpunt, de pauselijke onfeilbaarheid, aan de Orde geen gegronde reden tot afwijzing aanbiedt. Hoezeer dit leerstuk wel grooter bezwaren veroorzaakt dan de beide andere, weet Akanthides door misduiding van den tekst van het Vatikaansche Concilie en door eene reeks van verkeerde gevolgtrekkingen het zóóver te brengen, dat ook zelfs voor hen, die de leer der pauselijke onfeilbaarheid omhelzen, binnen de muren der Anglikaansche Kerk nog een plaatsje kan worden ingeruimd.

Tegenover de onverbiddelijke gestrengheid ten opzichte der vrijmetselaars, bij gevolg een akelig schipperen met Grieken en Latijnen.

De dienstdoende geestelijkheid echter is daardoor te weten gekomen, dat zij, noch aan de leden der orthodoxe Oostersche, noch aan die der Roomsch Katholieke Kerk, de sakramenten mag weigeren.

De gewichtige vraag, die ons nog ter beantwoording overblijft, geldt de leer der sakramenten in het algemeen en de wijze, waarop zij aan de leden der Orde worden toegediend.

De Reunionisten belijden dat er zeven sakramenten zijn, door Christus ingesteld, hoezeer vele daarvan in de Anglikaansche Kerk in onbruik zijn geraakt. Vandaar dat

---

of the gifts of God", and „her by whom we obtain all good." Grant that they who also call S. Peter „the foundation of the Church, supreme foundation of the Apostles, bearer of the keys of the Kingdom of Heaven, indestructible basis of dogmas", may at length acknowledge his divine authority, and soon return to the obedience of the Roman Pontiff, whom in the person of the great S. Leo, they call „their own Pastor, inheritor of the throne and primacy of Peter, and Head of the Church". Amen.

zij het *Prayer-book*, waarin slechts twee sakramenten voorkomen, uit den grond des harten verfoeien. Dat ontbrekende aan te vullen, en al de sakramenten wederom te herstellen of in te voeren — ziedaar de taak die zij zichzelven gesteld hebben.

Maar volgens welken ritus?

Sedert de Reformatie — dat getuigen de Reunionisten gaarne — is de ellende des ongeloofs over Engeland gekomen: alles werd verminkt, onherkenbaar gemaakt, of vernietigd. Zij hebben derhalve, om de geldige toediening der heilige geheimen te waarborgen, de liturgie van Sarum, zooals deze vóór de 16e eeuw in de Engelsche Kerk in gebruik was, tot leiddraad genomen.

Jammer is het, dat zij zich daarbij het recht voorbehouden, om zoodanige wijzigingen in het oude ritueel aan te brengen, als zij wenschelijk of noodig zullen achten. Want daarmede wordt aan de willekeur een al te ruim spel gegeven en de waarborg der geldigheid aanmerkelijk verzwakt; zoodat wij alleen ons oordeel kunnen uitspreken over de bediening van die sakramenten, waarvan het ritueel door de drie bisschoppen der Orde nadrukkelijk is voorgeschreven.

Voor zoover die voorschriften bereids gegeven zijn, zullen wij onze opmerkingen mededeelen.

Wat het H. DOOPSEL betreft, behoeven wij geen nadere toelichting, wijl, zooals uit onze vroegere artikelen blijkt, de Reunionisten onder dit opzicht met groote nauwgezetheid te werk gaan en het geheele ceremoniëel aan het *Rituale Romanum* ontleend hebben, evenwel met dit onderscheid, dat de Latijnsche tekst in het En-

gelsch vertaald is: eene uitzondering die bij de toediening van al de sakramenten in de Orde voorkomt.

Reeds in het begin van het vorig jaar hebben de drie bisschoppen der *Corporate Reunion*, in een officiëel document, al de plechtigheden bij gelegenheid van het VORMEN voorgeschreven. Daarbij hebben zij zich weder stiptelijk aan het *Pontificale Romanum* gehouden, behalve dat de reunionistische bisschop, bij de oplegging der handen, tevens de woorden voegt: „En ik leg mijne handen op u", en aan het einde der plechtigheid, in de vermaning aan peter en meter gericht, de *tien geboden* in de plaats van het *Ave Maria* stelt.

Verder schrijven de overheden der Orde voor, dat de toediening van het H. Vormsel niet langer dan tot het zevende jaar mag worden uitgesteld.

Met betrekking tot het H. SAKRAMENT DES ALTAARS hebben de Stichters der Orde twee officiëele voorschriften uitgevaardigd, waarvan het ééne over den ritus der H. Mis, en het tweede over de H. Communie der geloovigen handelt.

Het eerstgenoemde stuk draagt het opschrift: „Besluit betreffende de viering der geheimen van het altaar", en luidt als volgt:

„THOMAS, door de genade Gods, Rector der *Order of*
„*Corporate Reunion* en Pro-Provinciaal van Kantelberg,
„JOSEPH, bij de genade Gods, Provinciaal van York, en
„LAURENTIUS, bij de genade Gods, Provinciaal van
„Caerleon, zenden hunnen groet:

„Aangezien, in het jaar onzes Heeren 1549, wegens
„de onwettige aanvaarding van het Geestelijk Gezag door
„de Tijdelijke Macht in dit land, onder schuldige toe-

„lating der geestelijkheid, de Oude Liturgie der Kerk „van Engeland werd afgeschaft en een nieuwe en nergens „bestaande plechtigheid, getiteld „Het Avondmaal des „Heeren en de Heilige Communie, gewoonlijk genoemd „de Mis", daarvoor in de plaats werd gesteld;

„En aangezien dit nieuw en verminkt ceremoniëel „bovendien werd veranderd in de jaren 1552 en 1559, „alsmede in 1604 en evenzeer ook in 1662 en gaande-„weg steeds aan grootere wijzigingen is blootgesteld;

„Zoo geven thans Wij — de Rector en Provincialen van „de voornoemde *Order of Corporate Reunion*, begee-„rende te herstellen wat schandelijk werd verworpen, en „aan te vullen wat ontbreekt — de Verklaring en het „Besluit aan allen tot wie dit schrijven gericht is, dat „in al de kapellen en bidplaatsen van deze Onze *Order „of Corporate Reunion* de Oude Liturgie der Kerk van „Engeland, volgens het ceremoniëel van Sarum [1]), moet „worden gebezigd bij de viering van de Heilige Geheimen „des Altaars.

„Bovendien, totdat het geautoriseerde Prayer-Book „van Onze Orde door het bevoegde gezag zal worden „uitgevaardigd, veroorloven wij en keuren wij goed het „gebruik van de „*Englisch Translation of the Order „of the Holy Mass according to the use of Sarum, by „Charles Walker*", uitgegeven door John Thomas Hayes, „City of Westminster, onder het toezicht en de bescher-„ming van wijlen den zeer Eerwaarden Vader in God, „Walter Kerr, Lord Bisschop van Sarum.

---

1) Het ceremoniëel van Sarum (Salisbury), reeds langen tijd vóór de Reformatie in Engeland in gebruik, ontleent zijn naam aan den Bisschop van Salisbury, den H. Osmund, die het wijzigde en op nieuw bekrachtigde.

„Gegeven met onze handteekeningen en zegels op den „zeven en twintigsten dag van September, één duizend „acht honderd zeven en zeventig.

(L. S.) THOMAS, *Rector.*

(L. S.) JOSEPH.

(L. S.) LAURENTIUS.

REGINALD C. D. BLOUNT, *Secretaris.*"

Het tweede officiëele stuk behelst de gebeden, die de priester te verrichten heeft, wanneer hij buiten het Misoffer de H. Communie aan de leeken uitreikt.

Het stemt volkomen overeen met den latijnschen tekst van het *Rituale Romanum.*

De overheden der Orde komen hier in lijnrechten strijd met de nadrukkelijke voorschriften der Anglikaansche Kerk. Want van de welbekende 39 artikelen luidt het 28e in de laatste alinea als volgt:

„Het sakrament van 's Heeren Avondmaal mag volgens „de ordonnantie van Christus niet worden *bewaard*, meê„genomen, opgeheven of aanbeden worden."

En in het Prayer-Book lezen wij:

„Zoo er iets [van het geconsacreerde brood of van den „geconsacreerden wijn] overblijft, mag het niet buiten „de Kerk worden gevoerd, maar zal de priester, en zoo„veel communicanten als hij tot zich zal roepen, het „onmiddellijk na de zegening eerbiedig eten en drinken."

Hoezeer hier dus de Reunionisten zich geenszins naar de voorschriften der Anglikaansche Kerk gedragen, schijnt wegens deze overtreding nog geen enkele klacht tegen hen te zijn ingebracht.

Ook aan de stervenden brengen zij het *Viaticum* en spreken met de diepste verontwaardiging over den ver-

woestenden invloed der Reformatie, waardoor de gelooVigen op hun sterfbed van dit onderpand der toekomstige heerlijkheid zijn beroofd geworden.

De Reunionisten hebben, evenals de Ritualisten, de BIECHT wederom ingevoerd en belijden, dat „Onze Zaligmaker „Christus het sakrament van Boetvaardigheid heeft in„gesteld, toen Hij aan zijne Apostelen de macht gaf om „te ontbinden."

Aan de biechtstoelen, of anders aan den ingang der kerk, staan de uren vermeld, waarop de dienstdoende geestelijken bereid zijn de sleutelmacht uit te oefenen; maar in de officiëele documenten, door de overheden der Orde uitgevaardigd, komt betreffende dit sakrament geen enkele bepaling, geen wenk zelfs voor. Ook in de geschriften, die op de Orde betrekking hebben en de uitbreiding daarvan trachten te bevorderen, wordt slechts kort en ter loops van dit sakrament gewag gemaakt.

Met groote uitvoerigheid en warme belangstelling bevelen zij het H. OLIESEL aan, herwelk zij *Prayer Oil* noemen.

„Jesus Christus — dus belijden zij — heeft het H. „Oliesel of de Zalving der zieken ingesteld."

Een der leden van de Orde, klagende over het gemis van dit sakrament in de Anglikaansche Kerk, roept in weemoed uit: „Onbegrijpelijk is het, hoe christenen ge„laten kunnen sterven zonder de zalving met olie in den „naam des Heeren en de aanbeveling hunner zielen in „het uur van scheiden, waarmede onze voorvaders werden „gezegend!"

Behalve het PRIESTERSCHAP, waarvan in den loop van dit en van de beide voorgaande artikelen reeds verschillende bijzonderheden zijn medegedeeld, wordt ook het HUWE-

LIJK onder het getal der door Christus ingestelde sakramenten opgenomen; zoodat de Orde al de in onbruik geraakte Sakramenten hersteld en de reeks voltallig gemaakt heeft.

Vreemd echter mag het heeten, dat met betrekking tot het Huwelijk tot heden geen enkel afzonderlijk voorschrift door de Orde is uitgevaardigd.

Misschien hebben wij in het eerstvolgend nummer van het officiëele orgaan der orde, *The Reunion Magazine*, dat in deze maand moet verschijnen, vele merkwaardige bijzonderheden te wachten, waaronder ook bepalingen, die de geldigheid en het geoorloofde der huwelijksverbintenis raken.

Bij brokstukken brengt de Orde haar leerstellig materiaal te zamen, en met angstige bezorgdheid schijnt zij aan de voltooiing van haar zedeleer te arbeiden. Want zij heeft met ongeloofelijke moeilijkheden te kampen. Van alle kanten wordt zij bestormd met aanvragen om ophelderingen. Zelfs de leden der Orde dringen op grootere openbaarheid aan, en ontzien zich niet in *The Times* de drie bisschoppen hunne terughouding te verwijten. Vooral de nadere bijzonderheden omtrent de wijze, waarop de Stichters der Orde hunne bisschoppelijke waardigheid hebben verworven, blijft den Engelschen een onderwerp van rustelooze nasporing; en zoo aan deze zeer verklaarbare nieuwsgierigheid geen overvloedige voldoening wordt gegeven, vreezen wij dat de Orde aan een nieuwe reeks van aanklachten en vervolgingen zal blootstaan; hoezeer wij niet durven verzekeren, dat de vijandige gezindheid veel van hare vinnigheid zal verliezen, zoodra de sluijer, welke nog over die geheimzinnige wijdingen hangt, geheel zal weggenomen zijn.

B. H. KLÖNNE.

De sekte der Spiritisten.

Reeds vóór twintig jaren wees Prof. Broere op de beteekenis en het gevaar van het Spiritisme met de volgende woorden:

„Tot zoover ging [in onzen tijd, die niet bloot onchristelijk maar antichristelijk is] het begrip zelfs van wat geheim is verloren, dat velen nog geheimen aannemen en 't bestaan van wonderen ontkennen!! Althans welk fatsoenlijk mensch zal openlijk van een gebeurd wonder durven spreken, en 't gelach of 't verlegen medelijden der hoorderen trotseren? Maar waarmede is men integendeel niet verlegen? waarvan schaamt men zich niet te spreken? — Van tafels die draaijen, die boodschappen overbrengen uit de andere wereld, of als ter omhelzing met opgeheven pooten tot u naderen! Daarvan gewaagt zoowel ons werelddeel als het ruwe Amerika, daarvoor worden in hof- en hoofdsteden *soirées* aangelegd, en uren gedulds zijn niet te lang om de bijgeloovigheden te plegen, waarvan Tertulliaan getuigde ten tijde van 't diep verzonken heidendom, en die, naar de berigten onzer missionarissen, sinds eeuwen in China worden bedreven. 't Is overigens begrijpelijk, dat, na de verwerping en beschimping van de Katholieke gemeen-

schap der Heiligen in den hemel en aarde vereenigenden God-mensch, men eindelijk de gemeenschap der booze geesten in Satan gaat zoeken. Maar welk een ironie! — En zij zelfs daarbij aan geen helsch guichelspel te denken, zij geen enkel der vreemde feiten gebeurd welke verhaald en verzekerd worden: het blijft een zeer bedenkelijk verschijnsel, het wijst eenen zedelijken toestand aan, die de ongeloovige wetenschap te schande maakt, en voorspelt gebeurtenissen, welker vervulling we niet hebben te wenschen. Het Mesmerisme of *dierlijk* magnetisme kwam op vóór de materialistische revolutie; zoo beantwoordt het *Spiritualisme* aan de pantheïstische rigting dezer dagen, en het eenigst geloof dat wij aan klopgeesten schenken, is, dat zij een nog grooter revolutie, een sabbat aankondigen van den „Absoluten Geest"" [1]).

Tegen dien vijand, die aan het toenemend ongeloof telkens nieuwe krachten ontleent, trad onlangs een Romeinsch priester, met name Michael Sanchez, op in een werkje, dat op de drukkerij van de *S. C. de propaganda Fide* reeds tot driemalen de pers heeft verlaten [2]). Met recht en met eere draagt het zijn titel *Spiritismus a se ipso confutatus* (Het Spiritisme door zich zelven wederlegd): want het ontleent al zijne wapenen aan den vijand en brengt hem daarmede de felste slagen en de diepste wonden toe. — Moge onze vrije bewerking het oorspronkelijke niet al te onwaardig zijn!

1) *De Katholiek*, D. XXXVI, bl. 157 en 158.

2) Ofschoon het bereids door *De Katholiek* in zijn Augustus-nommer van dit jaar werd aangekondigd, verdient het, én om het gewichtige van zijn inhoud én om de wijze van behandeling, eene uitvoeriger bespreking wij volgen den eerw. schrijver meestal op den voet, doch zullen ons veroorloven nu en dan een weinig van hem af te wijken.

I.

WAT IS DE GESCHIEDENIS VAN DE SEKTE DER SPIRITISTEN?

Ofschoon het Spiritisme, wat den naam betreft, eerst van zeer jonge dagteekening is, klimt het, wat de zaak zelve aangaat, tot de hoogste oudheid op. Uit de bekentenissen toch zijner getrouwste aanhangers blijkt, dat het sterk sprekende trekken van verwantschap bezit met de Tooverkunst (Magie) van het heidendom en bijgevolg het vaderschap van den Vorst der duisternis niet kan afwijzen. Allan Kardec, die onder de spiritistische schrijvers eene zeer voorname, zoo niet de allereerste, plaats inneemt, verklaart onbewimpeld: „De mensch, door zeker instinct gedreven, heeft ten allen tijde geloof gehecht aan de verschijning van geesten" [1]). Een ander schrijver, niet minder bij hen in eere, Du Potet namelijk, zegt: „De werkingen der oude Tooverkunst (Magie) zijn niet verdicht, maar waar" [2]). En een weinig verder voegt hij er bij: „Wat wij nu zenuwvocht of magnetische vloeistof noemen, is hetzelfde wat voorheen verborgene zielekracht heette" [3]). Daarenboven valt het gemakkelijk te bewijzen, dat de spiritisten de samenwerking met den duivel volstrekt niet verwerpen [4]); zij nemen zelfs aan, dat iemand met den duivel een verbond kan sluiten, en in onmiddellijk verkeer met hem kan staan [5]); en al loo-

1) Le fond de vérité, c'est la manifestation des Esprits à laquelle l'homme a cru de tout temps par instinct. *Le Livre des Médiums*, 14 Ed. ch. IX, n. 132, p. 165.

2) *La Magie dévoilée*, p. 50. Ed. de luxe.

3) T. a p. p. 55.

4) „Nous ferons toutefois remarquer que les partisans du système démoniaque ne doivent point être rangés parmi les adversaires du spiritisme, bien au contraire." Allan Kardec, *Le Livre des Médiums*, ch. IV, n. 46, p. 47.

5) T. a. p. ch. XXV, n. 278, p. 359.

chenen zij stoutweg het bestaan van de hel, toch gelooven zij, dat er booze engelen of geesten zijn, die de magt hebben om den mensch te schaden [1]). Ja, Allan Kardec is zóó overtuigd, dat er plaatsen zijn door geesten bewoond of veelvuldig bezocht, dat hij een geheel hoofdstuk wijdt aan de *Lieux hantés* [2]). Eindelijk, hij komt er rond voor uit, dat de duivelen of booze geesten de magt bezitten om den mensch te misleiden of te bedriegen, diens wil of geest en zelfs diens lichaam onwederstaanbaar te beheerschen [3]).

Het lijdt dus geen twijfel, of het Spiritisme onzer dagen komt volmaakt overeen met het bijgeloof der oude heidenen; de geschiedenis van het eene is de geschiedenis van het andere. De eeuwenoude dwaling is slechts eene nieuwe phase ingetreden, en wij zouden er van kunnen zeggen, wat Prof. Broere zeide van den revolutiegeest: „Zij is zich gaan hernieuwen in haren dieperen, geestelijken oorsprong en is daardoor als vergeestelijkt, fijner, geregelder, stelselmatiger, omvattender, verleidelijker, in 't kort, veel verderfelijker geworden" [4]).

Voorzeker, ieder opregt katholiek neemt het werkelijk bestaan van geesten aan, en hij weet, dat de goede op Gods bevel, de kwade slechts met Gods toelating tot de menschen óf kunnen spreken, óf op eene andere wijze

---

1) T. a. p. ch. XIII, ch. XXIV, n. 268, p. 348.

2) „Les manifestations spontanées qui se sont produites de tout temps, et la persistance de quelques Esprits à donner des marques ostensibles de leur présence dans certaines localités, sont la source de la croyance aux lieux hantés." T. a. p. ch. IX.

3) „Pour nous, il n'y a pas de *possédés*, dans le sens vulgaire du mot, il n'y a que des *obsédés*, des *subjugués* et des *fascinés*." T. a. p. ch. XXIII.

4) *De Kath.* Dl. XXXVI, bl. 148. Vgl. *La Magie et l'Astrologie dans l'antiquité et au moyen-âge*, par Maury; *Histoire du Somnambulisme chez tous les peuples*, par Gautier; *Histoire de Satan*, par Lecanu. Paris, 1861.

zich met hen in betrekking kunnen stellen. Dit is eene geheel katholieke waarheid. Doch juist uit deze waarheid, omdat de onwetendheid of het zedebederf haar vervalschte, vloeide het bijgeloof, waarvan wij spreken, voort.

De Grieken en de Romeinen, die aan het bestaan van geesten geloofden, vervielen in dwaling, omdat zij hunne oogen gesloten hielden voor het licht der goddelijke openbaring. Zij vereerden beschermgeesten en huisgoden, die over hun persoon, hun geslacht, hun huis en hof waakten; en namen, om de geheimen der toekomst te kennen, hun toevlucht tot orakels, waarin de duivel of wel een slimme bedrieger tot hen sprak.

In de eerste eeuwen der christelijke tijdrekening was de Kerk met den grootst mogelijken ijver bezig, om door hare prediking, door hare wetten en vooral ook door hare canonieke straffen de schandelijke en bijgeloovige praktijken van Tooverkunst en Wichelarij van de aarde te doen verdwijnen [1]). Doch in weerwil van die krachtige bestrijding [2]) kreeg het bijgeloof in de middeleeuwen zulk eene uitbreiding in vele landen, dat vorsten en volken de schrik om 't hart sloeg [3]). Evenwel zijn hoogste toppunt had het nog niet bereikt. Nieuwen wasdom ontving het van het Protestantisme, en veilig kan men het tijdperk der Reformatie den bloeitijd noemen van Geestenzienerij en Tooverkunst. Het kon niet anders: „na de verwerping en beschimping van de Katholieke

---

1) Paleotimo, *Antiquitatum Ecclesiasticarum Summa.* Venetiis, 1766.

2) Vgl. *De Kath.* D. XXXIII, bl. 1—20 en bl. 129—154

3) Binsteld, *De Confessionibus maleficorum et Sagarum.* Treveri, 1596; Springer, *Malleus maleficorum.* Coloniae, 1489; Champier, *Dialogus in magicarum artium destructionem.* Lugduni, 1506; Le Brun, *Histoire critique des pratiques superstitieuses.* Paris, 1702.

gemeenschap der Heiligen in den hemel en aarde vereenigenden God-mensch moest men eindelijk de gemeenschap der booze geesten in Satan gaan zoeken" [1]). En tot welk uiterste van dwaasheid en waanzin is men door het beginsel: „'s menschen rede is voor een ieder de hoogste en eenige geloofsregel" niet gekomen! Getuige de dweepzieke Calvinistische sekte der zoogenaamde *Camisards des Cevennes* in Frankrijk; ook zij waren spiritisten. In hun gezelschap mogen wij gerust eene plaats geven aan de Jansenisten, wier farizeesch gehuichel als van zelf tot fanatisme opwekte. Zij hadden eveneens hunne verleiders, die het volk bedrogen door het verhaal van hunne visioenen en geestverschijningen [2]).

De grootste voorlooper en wegbereider voor de spiritisten is evenwel Emmanuel Swedenborg geweest, die te Stokholm in het jaar 1688 geboren, te Londen in 1772 overleed. Hij was de stichter eener sekte, die naar hem genoemd werd, en om zijne dwaalleer te gemakkelijker ingang te doen vinden, gaf hij voor, dat God hem op buitengewone wijze verlichtte en met openbaringen begunstigde [3]). Deze sekte wist zich na zijn dood, vooral in Amerika, staande te houden en schonk het levenslicht aan het Spiritisme naar aanleiding der volgende gebeurtenis. In het jaar 1848 verbreidde zich eensklaps het gerucht, dat te Rochester, eene stad der Vereenigde Staten, het huis van een burger, die tot de Sweden-

1) Vgl. Catrou, *Histoire du fanatisme dans la religion protestante.* Paris, 1807; Otii *Annales Anabaptistarum*, Basileae, 1672.

2) Methieu, *Histoire des convulsionaires de Saint Médard et du Diacre Paris.* Paris, chez Didier.

3) Zijn voornaamste werk heet: *Vera christiana Religio, continens universam Theologiam novae Ecclesiae. Amstelodami*, 1771. Vgl. Matter *Swedenborg, sa vie, ses écrits et sa doctrine.* Paris, chez Didier

borgianen behoorde en Fox heette, betooverd scheen. Of dit gerucht op goede gronden steunde of bloot een sprookjen was, werd niet onderzocht; maar dat de betoovering het werk van geesten was, dat stond als zeker vast en was boven allen twijfel verheven.

Al zeer spoedig begonnen nu eenige vrouwen, — sommigen zeggen, dat het de dochters van Fox waren — aan het publiek bekend te maken, dat zij een „Informatiebureau" geopend hadden, waar een ieder op zijne vragen door hare tusschenkomst van de geesten antwoord kon bekomen. Weldra voelden andere meisjes, tot zelfs onder de schoolkinderen, zich geroepen als *Medium* op te treden; talrijke bijeenkomsten, soms door tienduizend personen bijgewoond, werden gehouden; predikanten van allerlei richting brachten van den kansel de zaak onder de aandacht hunner toehoorders en, terwijl men in Europa nog bezig was zich met den tafeldans als met een spel te vermaken, had in Amerika de sekte zich reeds onder den naam van het „*Spiritualisme*" gevormd, georganiseerd en over de gansche Unie uitgebreid. Vier jaren later telde zij, behalve dertig duizend Mediums, honderd duizend verklaarde aanhangers, meest allen uit den deftigen burgerstand, en beschikte over acht tijdschriften, die niet alleen uitsluitend het Spiritualisme bespraken, maar zelfs hoofdartikelen behelsden, geheel door geesten geschreven. Te New-York vond zelfs een boekhandelaar, die slechts „Spiritualistische" werken leverde, een ruim bestaan [1]).

Het is zeer goed mogelijk, dat de eerste gunstelingen

---

1) Vgl. Jörg, *Geschichte des Protestantismus*, 2e. B., 602.

der geesten weinig of niets verschilden van zeer alledaagsche waarzegsters en, in plaats van aan de grondlegging eener godsdienstige sekte, alleen dachten aan de som, welke zij door de slachtoffers harer bedriegelijke kunstgrepen zouden laten betalen. Doch in de hand van ongeloovige beoefenaars der wetenschap werd het Spiritualisme, of zooals het thans heet, het Spiritisme spoedig een zeer bruikbaar wapen in den strijd tegen de geloofsleer der Katholieke Kerk. Uit zijn aard toch is het bij uitstek geschikt om, schijnbaar de waarheid predikend, in werkelijkheid de leugen te verkondigen. Het verstaat in buitengewone mate de kunst, om — o, zoo vroom en geloovig! — het schandelijkst ongeloof ongemerkt ingang te doen vinden en aan te kweeken. Dát en geen ander toch is het ware doel van de sekte der spiritisten, ten minste van diegenen onder hen, welke tot de *ingewijden* behooren en met al de geheimen bekend zijn. Rusteloos arbeiden zij om het geloof aan de geopenbaarde waarheden te ondermijnen en te vernietigen; doch zij verrichten hun goddeloos werk op zeer sluwe en bedekte wijze. Immers al treden zij als spiritisten op, zij zijn inderdaad niet anders dan vermomde materialisten van de ergste soort; en al spreken zij nog zoo luid over het bestaan der geesten, zelven gelooven zij er niet aan: die geesten zijn voor hen bloot stoffelijke wezens.

Ofschoon nu deze dwaling pas een bestaan van dertig jaren telt, heeft zij reeds hare geschiedenis, en deze kan zelfs in drie verschillende tijdperken verdeeld worden.

1. In het eerste tijdperk, toen het Spiritisme zich tot eene sekte *vormde*, spraken zijne aanhangers veel te openhartig en brachten maar al te dikwijls hun eigen

bedriegerijen aan het licht. In dien tijd werden aan de geesten vragen gedaan en antwoorden van hen ontvangen, die het Spiritisme zelf thans zoo ver mogelijk verwerpt. Zoo ondervroegen bijv. moeders de geesten naar den toestand harer afgestorvene kinderen, en zij kregen in de meeste gevallen tijdingen uit het rijk der dooden. Maar, zegt Allan Kardec, „openbaringen betreffende personen moeten bijna altijd als apocrief beschouwd worden" [1]). Eveneens zag het Spiritisme, dat in den beginne alles wist en alles zonder eenige terughouding openbaarde, er geen bezwaar in, de plaats als met den vinger aan te wijzen, waar een of andere schat verborgen lag. Maar, zegt wederom Allan Kardec, „de goede of hoogere geesten laten zich met zulke zaken niet in; slechts geesten, die den mensch voor den gek houden, wijzen hem schatten, die niet bestaan" [2]).

Uit de eigen woorden der spiritisten blijkt dus, dat hun sekte bij hare intrede in de wereld reeds het schandmerk van leugen en bedrog op het voorhoofd droeg.

2. In het tweede tijdperk trachtte het Spiritisme zich te *organiseeren* en hield zich voornamelijk bezig met de keuze der middelen, waardoor het langs zekeren weg en zonder gevaar van ontmaskerd te worden, zijne dwalingen kon verkondigen en verspreiden. Deze pogingen, helaas! slaagden niet naar wensch. Ook in dit tijdperk bleven er dingen gebeuren, over welke een goed spiritist thans niet meer durft en het liefst nooit meer hoort spreken.

---

1) „Les prédictions personnelles peuvent presque toujours être considérées comme apocryphes." *Le Livre des Mediums*, ch XXVI, n. 289, p. 392.

2) „Les Esprits supérieurs ne s'occupent pas de ces choses; mais des Esprits moqueurs indiquent souvent des trésors, qui n'existent pas". T a p. n. 295, p. 404.

De draaiende waterbekkens, de dansende tafels, de kloppende en soms een helsch geraas makende geesten geraken al bij hem op den achtergrond of in vergetelheid. Het is hem te kermisachtig en daarom in strijd met de waardigheid van zijn Spiritisme [1]). Ja, wat de geesten in die dagen met eigen hand geschreven hebben, verdient niet eens meer zijn volle vertrouwen. Bedrog was mogelijk, zegt Allan Kardec, „en wij durven niet verzekeren, dat het nooit gepleegd is" [2]). En een weinig verder legt hij de bekentenis af: „Wat de geesten schriftelijk mededeelen, bepaalt zich meestal tot enkele woorden, tot korte spreuken en dikwijls tot geheel onbegrijpelijke teekens" [3]). Het Spiritisme bevond zich derhalve ook op dezen weg in een voortdurend gevaarlijken toestand; er moest naar redding gezocht worden, en zij werd gelukkig gevonden. Deze uitkomst was het begin van een nieuw tijdperk.

3. In het derde tijdperk, waarin het Spiritisme zich voor goed zou *vestigen*, moest alles wat den lachlust, den geest van kritiek of de verontwaardiging over ontdekt bedrog kon opwekken, met de grootste zorg vermeden worden. De spiritist zou zich hullen in den mantel van den wijsgeer en met een geheel nieuw stelsel, *Le Spiritisme Rationel* geheeten, de aandacht en den aanhang van het publiek pogen te trekken. Verandering en voortdurend verandering bleef echter het kenmerk

---

1) „Le Spiritisme *vrai* ne se mettra jamais en spectacle et ne montera jamais sur les tréteaux." T. a. p. ch. III, n. 31, p. 30.

2) „Il se pouvait donc qu'on eût abusé de la crédulité, et nous n'affermerions pas qu'on ne l'ait jamais fait." T. a. p. ch. XII, n. 146, p. 184.

3) „Les communications que l'on obtient ainsi sont rarement de quelque étendue; elles sont généralement bornées à des mots, des sentences, souvent des signes inintelligibles." T. a. p. p. 187.

van het Spiritisme, evenals van iedere dwaling. Wat verandert, is de waarheid niet: de waarheid is onveranderlijk en blijft in eeuwigheid.

Zonder twijfel zal dus het Spiritisme ten gronde gaan; maar eer het met zijn laatsten wortel is uitgeroeid, moet dit allerverderfelijkst zaad noodzakerwijze nog allerverderfelijkste vruchten voortbrengen. En hoevelen, helaas! zullen van die vrucht eten en den eeuwigen dood sterven!

II.

WAT IS DE NATUUR EN DE AARD VAN DE SEKTE DER SPIRITISTEN?

Indien wij deze voor de beoordeeling van het Spiritisme zoo belangrijke vraag volledig wilden beantwoorden, zouden wij ten minste een beknopt overzicht moeten geven van zijn leerstelsel, gelijk het zich naar het boven verhaalde ontwikkeld heeft. Bij het groot verschil van meening en de verscheidenheid der systemen [1]), is dit echter eene onmogelijkheid; wij moeten ons dus bepalen tot het aangeven van eenige punten, die de sekte der spiritisten van hare gevaarlijke zijde genoegzaam zullen doen kennen.

I. Het Spiritisme heeft, evenals de school van den ouden wijsgeer Pythagoras, zijne *mysteriën* of geheimen, die uitsluitend aan de *ingewijden* mogen geopenbaard worden. De spiritist Du Potet bekent dit, waar hij schrijft:

---

1) Allan Kardec noemt de *dertien* volgende op: Système *du charlatanisme*, — *de la folie*, — *de l'hallucination*, — *du muscle craqueur*, — *des causes physiques*, — *du reflet de l'âme collective*, — Système *Somnambulique*, — *diabolique ou démoniaque*, — *optimiste*, — *monospirite*, — *polyspirite*, — *de l'âme matérielle*. Vgl. *Le Livre des Médiums*, ch. IV, pp. 37—58.

„Ik voor mij geloof, dat het gevaarlijk is voor het bestaan van het magnetisme, aan allen te openbaren, wat slechts eenigen behooren te weten" [1]). En een ander schrijver der sekte, Arnette geheeten, zegt: „Wij bevinden ons reeds binnen het regtsgebied der magie; voor den ingewijde alleen is het toegankelijk en het is mij niet geoorloofd de geheimen te ontsluieren" [2]).

Eliphas Levi, eveneens spiritist en een van niet geringen naam onder de zijnen, gaat nog verder en verklaart: „Alle ingewijden in de magie, die hare verborgenheden geopenbaard hebben, zijn een geweldigen dood gestorven, en verscheidenen onder hen zijn gedwongen geworden tot zelfmoord, zooals gebeurd is met...." [3]). En hij schaamt zich niet er bij te voegen: „De Magus is souverein. Hij heeft het recht om te straffen. Als hij dit recht uitoefent, doet hij zijn plicht en is hij onverbiddelijk als de gerechtigheid" [4]). Geen wonder, dat Gougenot des Mousseaux uitroept: „Ziedaar dan de verklaring van zooveel moorden, wier oorzaak voor het groote publiek een geheim blijft!" [5])

II. Doch het getal der zelfmoorden, welke op rekening

---

1) „Je crois qu'il serait dangereux pour l'existence du magnétisme d'aller révéler à tous ce que quelques uns seuls doivent connaître." *Journal du Magnétisme.* 1854, n. 198, p. 163.

2) „Il ne m'est pas permis d'en révéler les mystères". J. d. M. n. 165, p. 294.

3) „Tous les mages, qui ont révélé leurs oeuvres, sont morts de mort violente, et plusieurs ont été réduits au suicide comme...." *Dogme et Rituel de la Magie*, T I, pp. 95, 96.

4) „Le mage est souverain. Il a le droit de punir. Lorsqu'il exerce ce droit, il fait son devoir et il est implacable comme la justice." T. a. p. p. 97.

5) „De là tant d'assinats à cause inconnue pour le vulgaire!" *La Magie au XIX siècle*, ch. XIV, p. 358, Ed. 1861.

van het Spiritisme moeten gesteld worden, is nog veel aanzienlijker. Immers zich zelven het leven te benemen is niet altijd de uitvoering van een vonnis, dat de spiritist met eigen hand moet voltrekken tot straf zijner ontrouw jegens de sekte; bij velen, die nooit eenig geheim openbaarden, is deze rampzalige wijze van sterven slechts het natuurlijk gevolg der goddelooze leerstellingen, die het Spiritisme hun inprentte. Gauthier toch noemt het een van de *gewone* uitwerkselen door die verfoeilijke dwaling te weeg gebracht: het leven te haten en met ongeduld naar het einde te verlangen [1]). En Du Potet bevestigt dit weder, als hij uitroept: „Gelukkig hij, die uit dit leven scheidt door een haastigen dood, welken de Kerk doemt en straft! Want een ieder, die ware zielskracht bezit, hij doodt zich zelven, of hij verlangt als zelfmoordenaar te sterven" [2]).

Mogt het nu na het lezen van dergelijke bekentenissen voor iemand nog een raadsel zijn, hoe het komt, dat de zelfmoorden met ieder jaar zoo schromelijk in getal toenemen: hij zou, dunkt ons, eene oplossing kunnen vinden in deze woorden van Allan Kardec: „Sedert eenige jaren is het Spiritisme niet slechts met rassche schreden vooruitgegaan, maar het heeft een schier onmetelijke baan afgelegd, sinds het den weg der wijsbegeerte heeft ingeslagen. Van dien tijd af werd het door allen, die aanspraak kunnen maken op verlichting, naar zijne regte waarde geschat" [3]).

---

1) *Traité pratique du Magnétisme*, p. 612.

2) *Sur l'enseignement philosophique du magnétisme*, pp. 101, 119 — Vgl. ook D'Orient, T. III, pp. 49, 50.

3) *Le Livre des Médiums*, Intr. p. VII.

III. Niet minder afschuwwekkend zijn de middelen, door het Spiritisme gebezigd, om zijn schandelijk doel te kunnen bereiken; ze zijn dat doel dan ook ten volle waardig. Want leugen, bedrog en huichelarij worden niet slechts dienstig, maar zelfs noodzakelijk geacht om de ware leer der sekte goed te kunnen verkondigen en naar wensch te verbreiden. Ook tot staving dezer beschuldiging zullen wij ons beroepen op een getuige, dien de spiritisten het minst van allen mogen wraken, op Allan Kardec, wiens geschriften over het Spiritisme ons reeds zoo menig bewijsstuk geleverd hebben. Op de vraag, hoe het overeen te brengen is, dat de geesten — en wel de *ernstige* of *goede* geesten — bij den een als goed aanprijzen, wat zij bij een ander als slecht berispen en streng afkeuren, antwoorden de geesten zelve: dat dit noodzakelijk is, opdat men hen zou kunnen begrijpen. Want, zoo pleiten zij om hun goed recht op het gebruik van de leugen te verdedigen, als iemand eene gevestigde overtuiging heeft en deze *valsch* is, doen wij wel ons best om hem er van los te maken, maar slechts zachtjes aan. *Daarom bedienen wij ons van zijne uitdrukkingen en houden ons, alsof wij geheel en al zijne denkbeelden deelen* [1]).

Met dit voorbeeld der geesten voor oogen ziet de spiritist er dan ook niet het minste bezwaar in, zich hoogst zeldzaam in zijne ware, doch meestal onder eene valsche gedaante aan de wereld te vertoonen. Het belang der sekte beslist zijne keuze. In het bijzijn van den Turk spreekt hij met grooten eerbied over Mahomed; in de

---

1) T. a. p. ch. XXVII, n. 301, p. 411.

tegenwoordigheid van den afgodendienaar met diep ontzag over de valsche goden; in het gezelschap van ongeloovigen doet hij zijn best om de meest ongeloovige onder hen allen te zijn; maar in den kring van hen, die nog aan godsdienst hechten, is ook hij godsdienstig, zelfs vroom. De huichelaar! Hij ontziet zich niet de heiligste namen op de lippen te nemen om door zijn geveinsden eerbied voor hetgeen goddelijk en bovennatuurlijk is, zelfs Katholieken te misleiden en te bedriegen. Hij spreekt over de mirakelen in het algemeen, over het wonder der Gedaanteverandering onzes Heeren, over de verschijningen der H. Moedermaagd, over de verhevenste gebeurtenissen in het leven van een H. Antonius van Padua, van een H. Joseph à Cupertino, van een H. Alphonsus de Liguorio, — alsof het Spiritisme die niet slechts aanneemt, maar, met meer gemak en beter uitslag dan de Katholieke Kerk doet, tegen de aanvallen van het ongeloof, in het bijzonder van het Materialisme, kan verdedigen.

IV. Zou men ook niet bij het hooren van den naam alleen geneigd zijn te gelooven, dat de spiritisten de verklaarde vijanden moeten zijn van de materialisten en tusschen hen geen vrede of verzoening mogelijk is [1])? En toch, hoe deerlijk zou men zich bedrogen vinden! — Hoe ongerijmd het ook moge schijnen, het is een feit, dat spiritisten en materialisten de beste vrienden zijn, en de eersten even goed als de laatsten het voor zeker

---

1) „Spiritualisme", zegt Allan Kardec, „se dit dans le sens opposé à celui de matérialisme (académ), croyance à l'existence de l'âme spirituelle et immatérielle." — „Tout *spirite* est nécessairement *spiritualiste*; mais on peut être *spiritualiste* sans être *spirite*: le *matérialiste* n'est ni l'un ni l'autre." T. a. p. ch XXXII, p. 506.

houden, dat al wat bestaat, stof is, en buiten de stof niets bestaat noch bestaan kan. Hooren wij wederom het getuigenis van eenige verklaarde voorstanders van het Spiritisme. Volgens Jackson is een geest niets anders dan het laatst overblijvend bestanddeel der stof (*an ultimate of matter*). Rogers ziet in de verschijnselen van het Spiritisme slechts de werkingen eener natuurkracht (*mundane force*) [1]). Gasparin zoekt en vindt, volgens zijne eigene woorden, niets anders in het Spiritisme dan stof [2]). Allan Kardec eindelijk, de groote leeraar der spiritisten, verklaart, „dat een geest de vijfde essentie is van het stof" [3]); en in een ander zijner geschriften zegt hij uitdrukkelijk, „dat de leer — de menschelijke ziel is stoffelijk — geen enkel grondbeginsel van het Spiritisme verzwakt." De vraag, of de ziel geest of stof is, wordt dan ook rondweg door hem een kinderachtig geschilpunt (*une question puérile*) genoemd, en hij eindigt met zijne overtuiging uit te spreken, „dat absolute onstoffelijkheid hetzelfde is als het *niet*" [4]).

V. Door deze verloochening van alle geestelijke zelfstandigheid is de spiritist wel genoodzaakt het bestaan van het bovenzinnelijke (*metaphysicum*) zoowel als van het bovennatuurlijke (*supernaturale*) te ontkennen; zijn Materialisme voert hem tot Naturalisme, en evenwel durft hij schaamteloos verzekeren, dat hij bidt, tot God herhaaldelijk zijne gebeden opzendt, zoo dikwijls hij de geesten gaat oproepen. Ja, roept Allan Kardec met een

---

1) *Philosophy of mysterious agents.* Boston 1853.
2) *Les tables tournantes*, 2 vol.
3) *Le Livre des Esprits*, n. 39, p. 300
4) *Le Livre des Médiums*, ch IV, n. 50, pp. 55, 56.

vertoon van verontwaardiging uit, „wie dat bidden niet ernstig opvat en er bloot het uitspreken eener formule in ziet, hij deed beter er zich geheel van te onthouden" [1]). En al voorthuichelend wekt hij anderen tot bidden op en leert hen, hoe zij bidden zullen voor zich zelven [2]), voor anderen [3]), voor zieken en bezetenen [4]), en eindelijk voor de afgestorvenen [5]).

Doch genoeg; wij vertrouwen, al gaven wij geen volledig overzicht van het spiritistisch leerstelsel, toch te hebben aangetoond, dat de aard en de natuur der sekte niets anders is dan leugen, bedrog en huichelarij. Om haar nog beter in hare ware gedaante te doen kennen, voegen wij eene korte opgave van hare voornaamste theologische dwalingen hier bij.

III.

WELKE ZIJN DE VOORNAAMSTE THEOLOGISCHE DWALINGEN DER SPIRITISTEN?

1. Zij kennen geen God, oneindig volmaakt, alomtegenwoordig, aan wien alles onderworpen is. De God, van wien zij spreken, is een God in naam, of op zijn hoogst niet veel meer dan de God der Deïsten, wiens gebied, gezag en zorg zich niet verder uitstrekken dan den hemel, waarin zij hem opsluiten.

---

1) Notre recommandation doit être prise au sérieux et non à la légère; ceux qui n'y verraient qu'une formule sans conséquence, feraient mieux de s'abstenir." T. a. p. ch XXV, n. 271, p. 355.

2) *L'Evangile selon le Spiritisme*, ch. XXVIII. p. 392.

3) T a. p p. 407.

4) T. a. p. p. 429.

5) T. a. p. p. 416.

2. Zij zijn aanhangers van het Materialisme: want al spreken zij nog zoo dikwijls over geesten, zij nemen inderdaad het bestaan van geestelijke zelfstandigheden niet aan, gelijk uit hunne eigene geschriften door ons aangetoond is.

3. Zij loochenen de schepping; want naar hunne meening is al het bestaande in zijne essentie eeuwig.

4. Zij verkondigen de veelvuldigheid der werelden [1]) niet bij wijze van hypothese, maar als eene waarheid, uit welke volgen moet, dat de mensch noch geschapen is, noch behoefde verlost te worden.

5. Zij leeren de zielsverhuizing, door hen *reïncarnatie* genoemd [2]): de ziel van den mensch zou volgens hen achtereenvolgens verschillende lichamen bewonen en weder verlaten.

6. Zij ontkennen de erfzonde, en het Spiritisme drijft den spot zoowel met den val van den eersten mensch als met elk denkbeeld van eene bovennatuurlijke straf.

7. Zij willen niets weten van de Verlossing: deze is volgens hen van den kant van God niet mogelijk, van den kant van den mensch niet noodzakelijk.

8. Zij verwerpen de openbaring: de mensch, leeren zij, wordt niet op bovennatuurlijke wijze onderricht, maar kent de waarheid door persoonlijke inspiratie of door eigen oordeel.

9. Zij loochenen het bestaan van den eenen waren

---

1) „La création perpétuelle et incessante des mondes est pour Dieu comme une jouissance perpétuelle, parce qu'il voit sans cesse ses rayons devenir chaque jour plus lumineux en bonheur." Allan Kardec, *Le Livre des Médiums*, ch. XXXI, p. 495.

2) „Réincarnation, retour de l'Esprit à la vie corporelle; pluralité des existences." T. a. p. ch. XXXII, p. 505.

godsdienst: want, óf het Spiritisme beschouwt elken godsdienst met onverschilligheid; óf het meent, dat geen enkele godsdienst waar is; óf het is zonder ophouden bezig den eenen waren te bestrijden.

10. Zij ontzeggen aan de Katholieke Kerk het recht van bestaan; want de Kerk beroept zich op haar goddelijk gezag; en het Spiritisme, even als het Rationalisme, erkent geen gezag, tenzij het zuiver menschelijke.

11. Zij verwerpen alle heilige Sakramenten: immers volgens de leer der Katholieke Kerk wordt door de heilige Sakramenten de heiligmakende genade óf gegeven óf vermeerderd, en de spiritist gelooft aan geen heiligmakende genade.

12. Zij verwerpen zelfs alle geloofsstukken: hoe toch zou het Spiritisme, dat de bovennatuurlijke orde loochent, eene bovennatuurlijke waarheid kunnen aannemen?

13. Zij loochenen den hemel en zijne eeuwige glorie; dit blijkt uit hunne leer over de *reïncarnatie*: deze toch veronderstelt, dat de ziel, van het lichaam gescheiden, niet eeuwig bij God woont, maar ten allen tijde op de aarde blijft.

14. Zij loochenen de hel en de eeuwigheid der straffen: want de spiritist gelooft niet aan de zonde, noch aan 's menschen verantwoordelijkheid voor zijne daden, noch aan het oordeel, noch aan de straf; maar hij neemt slechts eene zekere bloot natuurlijke zuivering aan, waardoor de geest eveneens op geheel natuurlijke wijze gezuiverd wordt van zijne onvolmaaktheden.

15. Zij loochenen eindelijk, dat er eene eeuwige onveranderlijke, goddelijke wet bestaat, ten regel der zeden: het Spiritisme toch wil van God als wetgever niet hooren

en erkent geen andere zedewet, dan die door menschen gegeven is.

En van zulk een goddeloos leerstelsel, indien men het dien naam nog geven mag, durft Allan Kardec schrijven: „De grondslagen van dat gebouw zijn hecht, de Christus heeft er den eersten steen van gelegd. Moed derhalve, bouwheeren van den goddelijken Meester! Arbeidt, bouwt voort, God zal uw werk kronen" [1]).

H. W. J. VAN HERTUM.

(Wordt vervolgd.)

---

1) „Les bases sur lesquelles il s'appuie sont solides: le Christ en a posé la première pierre. Courage donc, architectes du divin maître! Travaillez, bâtissez, Dieu couronnera votre oeuvre." T. a. p. ch. XXXI, p. 469.

VERSCHEIDENHEDEN.

OVER HET HERDOOPEN VAN PROTESTANTEN.

Wanneer een Protestant tot de Heilige Kerk wil terugkeeren, is er voor onze Nederlandsche Kerkprovincie op den volgenden regel van het Utrechtsche Provinciaal-Concilie (tit. IV. cap. II) te letten: „Om de zware twijfels, welke, over het algemeen, tegen de geldigheid van het Doopsel in onze streken moeten worden geopperd, vordert de godsdienstige ijver, dat zij die uit de ketterij tot de Kerk terugkomen, meestal onder voorwaarde herdoopt worden. Doch, opdat dit niet zonder genoegzamen grond geschiede, zal, buiten het geval van dreigend doodsgevaar, de uitspraak des Bisschops steeds moeten gevraagd worden, die omtrent de bijzondere gevallen zal oordeelen, of er eenige gegronde twijfel (*probabile dubium*) over de geldigheid bestaat."

Derhalve kan men niet in 't algemeen zeggen: dat *alle* dergelijke bekeerlingen onder voorwaarde moeten worden overgedoopt; maar ieder geval behoort in het bijzonder te worden onderzocht; en volgens den uitslag van dit onderzoek moet de Doop of toegediend, of onder voorwaarde herhaald of geheel nagelaten worden.

Deze regel vond eene nieuwe bevestiging door eene beslissing van Hunne Eminentiën de Algemeene Inquisiteurs, in hunne algemeene Vergadering van 20 November 1878 gegeven. Het volgende *Dubium* was voorgesteld: „Se debba il Battesimo *sub conditione* conferirsi agli eretici che si convertono alla Religione Cattolica, da qualunque luogo provengano, ed a qualunque setta appartengano?" [1]).

---

1) „Of het Doopsel onder voorwaarde aan de ketters moet worden toegediend, die zich tot de Katholieke Godsdienst bekeeren, van welke plaats ook zij komen, en tot welke sekte ook zij behooren?"

Het Dekreet luidt aldus:

„*Negative.* Sed in conversione haereticorum a quocumque loco, vel a quacumque secta venerint, inquirendum de validitate Baptismi in haeresi suscepti. Instituto igitur in singulis casibus examine, si compertum fuerit aut nullum, aut nulliter collatum fuisse, baptizandi erunt absolute. Si autem pro tempore et locorum ratione, investigatione peracta, nihil sive pro validitate, sive pro invaliditate detegatur, aut adhuc probabile dubium de Baptismi validitate supersit, tum sub conditione secreto baptizentur. Demum si constiterit validum fuisse, recipiendi erunt tantummodo ad abjurationem seu professionem fidei."

Naar mededeeling der *Acta S. Sedis* (vol. XI, pag. 605) hebben dezelfde Kardinalen in hunne vermelde vergadering bepaald, dat een antwoord van Gury (in zijne *Casus Conscientiae*, edit. Melitae, 1878, pag. 393) overeenkomstig de termen van het bovenstaande Dekreet moest worden verbeterd. Het antwoord der genoemde uitgave van Gury komt evenzoo voor in andere editiën, en wel Deel II, N. 207. *R. ad 2 Quaest.*

H.

SCHIETGEBED

TER EERE

DER ONBEVLEKTE ONTVANGENIS VAN DE ALLERHEILIGSTE MAAGD.

Zijne Heiligheid Paus Leo XIII heeft door een *Breve*, gedagteekend 10 September 1878, aan de geloovigen, die het schietgebed: „Gezegend zij de heilige, onbevlekte en aller-„zuiverste Ontvangenis der Heilige Maagd, Moeder Gods", ten minste met een berouwvol hart (*corde saltem contriti*) bidden, een aflaat van 300 dagen verleend. De oorspronkelijke woorden dezer aanroeping luiden: „*Sia benedetta la santa, immacolata e purissima Concezione della Beata Vergine, Madre di Dio*"; maar de aflaat wordt verdiend, in welke taal ook deze godvruchtige verzuchting gebeden wordt, ondersteld, dat de vertaling getrouw is. Deze aflaat is ook toevoegbaar aan de geloovige zielen in het vagevuur.

Reeds op den 21 November 1793 had Paus Pius VI honderd dagen aflaat verleend aan hen, die de eerste woorden dezer verzuchting, waarbij de woorden: „*Madre di Dio*" toen nog niet ge-

voegd waren, godvruchtigen met berouwvol hart baden. Nu werd aan Zijne Heiligheid Leo XIII het verzoek gedaan om deze bijvoeging door het verleenen van nieuwe geestelijke gunsten te bevorderen. Ziehier de treffende redenen, welke den Heiligen Vader bewogen, zijne toestemming te geven. „Verheven geheimen", zegt het *Breve*, „zijn in deze lofprijzing begrepen, daar zij in „herinnering brengt, dat Maria, sedert het eerste oogenblik der „ontvangenis, vrij is geweest van de schuld der eerste ouders; „en de woorden, wier bijvoeging men nu verlangt, vermelden „het goddelijke Moederschap zonder vermindering van den „Maagdom, zoodanig dat voor deze zoo verheven Moeder geen „lof heerlijker, geen aangenamer is. Daarom hebben Wij gaarne „besloten aan de aangeboden smeekschriften gehoor te geven, „en Wij deden dit, omdat Wij verlangen der Allerheiligste Maagd, „der Moeder van God, onze vereering te bewijzen en het „overvloediger heil der Christengeloovigen te bevorderen, „alsmede ten einde eenigermate de beleedigingen goed te „maken, die de goddeloozen, voornamelijk in deze zeer onge„lukkige tijden, tegen de Onbevlekte Maagd, de Moeder des „Zaligmakers en onze allerzoetste en allerbeminnendste Moe„der, met vermetele driestheid, uitwerpen."

Voorzeker, nu er zelfs te Rome verblijven die voorgeven en verkondigen den Verlosser te verheerlijken door zijne Allerheiligste Moeder te verkleinen, en anderen die meer gevolgelijk den aanbiddelijken Zaligmaker en zijne verheven Moeder tegelijk lasteren, nu in de Heilige Stad deze lastertaal in 't openbaar mag worden uitgesproken, nu vooral zij het ieder Christen aanbevolen, Maria's heilige voorregten te verheffen; en daar ook hier te lande de Heilige Maagd somtijds zelfs in 't publiek werd gelasterd [1]), zij ook daarom deze schoone verzuchting hier op veler lippen en in veler harten.

VERBODEN BOEKEN

De H. Congregatie van den *Index* heeft bij Dekreet van 1 Julij ll. de volgende boeken op de gewone wijze veroordeeld:

1) Men kan zich den naam te binnen brengen van den „fanatieken" Heiden Dr. E. Verwijs, medebewerker van het *Woordenboek der Nederlandsche taal*; en ook aan de redactie van den *Spectator*, die 's mans kunstgewrocht opnam, eene eerbiedige gedachte wijden.

La Magia nel secolo decimonono. Per Don B. Negroni Bolognese. Bologna. 1872.

Aurore e Tramonti, Poesie di T. Martellotti. Imola. 1876. — De schrijver heeft zich op lofwaardige wijze onderworpen en het werk afgekeurd.

Vita di Vittorio Alfieri scritta da esso, ridotto al uso della Gioventù con note e documenti per cura del Prof. G. Severino Perosino. Torino. 1877. — De uitgever heeft zich op lofwaardige wijze onderworpen en de uitgave afgekeurd.

La Bible. Traduction nouvelle avec introductions et commentaires par E. Reuss, Professeur à l'université de Strasbourg. Paris. 1876.

Le pouvoir des Papes depuis la proclamation du dogme de l'Infallibilité par le Dr. J. F. Von Schulte, traduit de l'allemand par E. Patru. Paris. 1879. — In alle talen.

HET GODDELIJK HART VAN JESUS IN ÉÉN-EN-DERTIG OVERWEGINGEN enz. door J G. H. C. Essink, R. K. Priester, Deken en Pastoor te Maarssen. Tweede druk. — Utrecht, Dekker en Van de Vegt. 1879.

De geloovige zal in dit boekje een degelijk voedsel vinden voor zijne godsvrucht tot het liefdevolle hart van onzen Verlosser. Want de meditatiën voor iederen dag der maand munten inderdaad door degelijkheid uit; het zijn echte overwegingen, waarin de alomvattende liefde van Jesus' goddelijk hart, naar aanleiding van een schriftuurtekst, telkens van een nieuwe zijde wordt beschouwd, terwijl dan uit die beschouwing altijd de heiligste gevoelens van zelf voortkomen en tot daad opwekken. De gebeden achter de overwegingen, die, zooals de Schrijver aangeeft, ook bij aanbidding en onder het Lof kunnen gebruikt worden, sluiten zich bij de overwegingen goed aan, en zijn de eenvoudige maar innige uitstorting van de gevoelens en begeerten, door die overwegingen opgewekt. Door het bijvoegen van gebeden onder de H. Mis en bij de Communie en van de Litaniën, heeft de Eerw. Schrijver er zeer wijs voor gezorgd, dat zijn werkje bijna altijd als kerkboek naar de kerk kan worden medegenomen; een voordeel, wat menig meditatie-boek ten koste van het mediteren mist.

Ook de uitgever heeft er voor gezorgd, een net en doelmatig kerkboek te leveren, waardoor „het gunstig onthaal dat binnen zoo korten tijd een herdruk noodig maakte" mede wordt verklaard. Het zij dan ook nog eens tegen de maand December warm aanbevolen.

ARM ITALIË.

Aan het zeer belangrijke artikel over de Campagna Romana, van F. Heynen, Pr., dat voorkomt in de 10e aflevering der *Studiën* (1879) en ten titel heeft: „Eene wandeling buiten Rome", ontleenen we twee aanteekeningen, die treurige bewijzen leveren over de toenemende verarming van Italië onder de tegenwoordige regering.

Op bladz. 460 lezen we: „De *Atti ufficiali* of officiëele Kamerverslagen van den 12n Maart 1879 brachten de stichtende bijzonderheid aan het licht, dat het *fonds der geconfiskeerde kloostergoederen* een verlies heeft ondergaan van 64 millioen. De minister Trajani beleed openlijk: „Dat men voor de groote voordeelen, die men verwachtte, slechts bittere teleurstelling heeft geoogst"; *acerbe disilluzioni!!* — De *Italiaansche Staatsschuld* bedraagt thans 11 milliarden en 17 millioen lires; 49%, dus bijna de helft der staatsinkomsten moet jaarlijks besteed worden aan rentebetaling! Frankrijk betaalt na zijn oorlogsrampen slechts 40% rente 's jaars. In 1861 was de gezamelijke Staatsschuld van geheel Italië niet meer dan 3 milliarden. Aldus de *Atti ufficiali* van den 2 Juli 1878."

Nadere bijzonderheden vinden we op bladz. 463: „De zaligheden van het *Italia redenta* en van het *bevrijde Rome* zijn waarlijk onschatbaar. Volgens Pepoli, gewis geen verdacht getuige, een anti-theocraat van het zuiverste water, neemt het getal der ongelukkigen, die in Italië aan de hongerziekte sterven, bij den dag toe. Lombroso, zijn geestverwant, getuigt dat er in Italië 400,000 werklieden honger lijden; in het vruchtbaar Lombardyë eten de boeren slechts eenmaal in het jaar vleesch. *Journal des Economistes*, *Oct.* 1878. — Te Rome is het brood 15 centiemen duurder dan te Parijs; van het vleesch, betaalt men er juist tweemaal meer belasting dan te Parijs,

namelijk 18 lires van de 100 oude ponden, (t. a. p.). De banken van leening worden in de bevrijde Stad op zeer verontrustende wijze in steeds klimmende mate met de onontbeerlijkste voorwerpen gevuld; voorwaar, een sprekend blijk van toenemende volkswelvaart! — Hoe ongelukkig daarentegen was Rome, toen het nog in de slavenketenen van het Theocratisch Gouvernement gekluisterd lag en „de statistieken het uitwezen, dat in geen stad van Europa zich alle klassen van burgers zoo overvloedig van vleeschspijzen bedienden als te Rome"! Aldus P. Secchi in eene openbare lezing, in het jaar 1866. Vgl. Meteorologia Romana p. 108. — Met den weelderigen materiëelen bloei van het *verlost Italië* en het *bevrijde Rome* houdt de zedelijke ontwikkeling, gelijken tred. De statistiek der misdrijven, de bittere klacht dat de politieke quaestie, zoo spoedig in eene sociale is ontaard, de onveiligheid van Koning Umberto en zijne familie, maken het wereldkundig. — *O tempi calamitosi* van het Theocratisch Gouvernement, wie voert u terug!"

SPROKKELING.

De Evangelische propagande te Rome. — De „Secolo" van Milaan, een revolutionair blad, schreef voor eenige weken: „Door vreemd goud gevoed, bepaaldelijk echter door de magtige Engelsche en Amerikaansche Bijbelgenootschappen gedragen, streeft de Evangelische propagande te Rome onophoudelijk naar haar doel. De bewering, dat zij vele bekeerlingen maakt, is valsch; maar predikanten heeft zij genoegzaam voorhanden; zij zouden eene geheele natie voor het nieuwe geloof kunnen winnen. Sedert 1870 bouwden de Protestanten veertien nieuwe kerken in het vrije Rome; asylen en scholen werden geopend, bijbels en traktaatjes met aalmoezen er bij uitgedeeld, om de schapen in den schaapstal te brengen. De schapen zijn een weinig ongeloovig en laten zich door de verlokkingen der betooveraars niet vangen."

Vertaling van Kerkhymnen.

Lofliederen der Kerk ter eere van Gods Engelen en Heiligen, en
Daggezangen der Katholieke Kerk, in Hollandsche versmaat overgebragt door T. Stokvis, S. J. — Kerkelijk goedgekeurd. — 's Hertogenbosch, P. Stokvis en Zoon. 1870 en 1879.

De Eerw. vertaler berigt ons zelf in de bovenstaande tweede (zijne vierde) verzameling van Kerkhymnen: „Eerst in de laatste twee maanden heb ik tijd en gelegenheid gevonden tot hervatting eener zaak [taak?], die ik gehoopt had reeds aanstonds na de toezegging (in 1870) af te werken."

Verder vernemen we over de Daggezangen: „In dezen bundel zijn de zangen opgenomen, voorkomende in het Romeinsch Brevier en Missaal, die in de vroegere (drie) bundels geene plaats vonden. Grootendeels behooren ze, of kunnen ze gebragt worden tot het dagelijksch officie, zooals de Katholieke Kerk het houdt op verschillende tijden des jaars"; van daar de bovenstaande titel. De gezangen echter, die regtstreeks op onzen Heer betrekking hebben, „van Advent, Kersmis, Lijdenstijd en Paschen", zijn reeds in vroegere verzamelingen opgeno-

men. Uit het Missaal is er bijgevoegd het Veni, Sancte Spiritus, het Lauda, Sion, Salvatorem en Dies irae.

Wij ontvingen dan nu van denzelfden bewerker (Latijn en vertaling naast elkaâr) al de Kerkzangen, naar hij vermeent, welke in het Breviarium en Missale Romanum voorkomen: 1. de Lijdens-hymnen, in 1865; 2. de Lofzangen ter eere van Jesus, Maria en Joseph, in 1866; 3. en 4. de hierboven vermelde gezangen, in 1870 en 1879.

De eigen hymnen onzer Hollandsche officies zijn er niet in opgenomen.

Van den 1sten bundel is reeds vroeger in dit maandschrift uitvoerig gesproken [1]), en later omtrent sommige punten nog eens nader bij de beknopte behandeling van den 2den bundel [2]); en wel naar aanleiding van eenige tegenbedenkingen, door den Eerw. vertaler op onze beoordeeling gemaakt. De aankondiging van de 3de verzameling schijnt gewacht te hebben op de destijds (in 1870) toegezegde voltooijing van het geheele werk, die echter eerst dit jaar gevolgd is.

Nu we reeds tweemaal over de verdiensten van den vertaler uitgeweid, en ook onze bescheiden aanmerkingen op zijn arbeid gegeven hebben, kunnen we met een kort woord en eene enkele aanwijzing over beide laatste bundels volstaan.

Van de derde verzameling is hier op te merken, dat zij, naar den titel, de Lofliederen der Kerk ter eere van Gods Engelen en Heiligen bevat,

1) Zie De Katholiek, Dl. XLVII, bladz. 363 vv.
2) De Katholiek, Dl. L, bladz. 277 vv.

met toevoeging van de bijzonder schoone gezangen op Kerkwijding. In dien bundel heeft men alzoo, gelijk de schrijver naar waarheid opmerkt, de Liederen, „waarin Gods Kerk hare Heiligen lofzingt, hun strijden herdenkt, hunne deugden verheerlijkt, en in jubelende vreugde immer henenwijst naar de schitterende belooning, hun ten eeuwig deel geworden bij den God der glorie, die ook ons met luister zal kroonen, zoo wij den goeden strijd wettig zullen hebben gestreden."... „Voortreffelijke zangen," vervolgt hij te regt, „waarin het gevoel, het innig bewustzijn en de diepe overtuiging zich uitsprak en voortdurend uitspreekt, niet van enkelen slechts, maar van de duizenden en millioenen, die door Gods goedheid tot de ware Kerk geroepen, het geluk hebben te denken, te gevoelen, te hopen en te beminnen zooals zij denkt en gevoelt en hoopt en bemint, die de Bruid is van Jesus Christus en de bevoorregte van den H Geest, door Wien zij ademt en leeft."

Maar daarin dan ook ligt de eigenaardige moeijelijkheid der vertaling van zulk eene poëzij. Het zijn gewijde, kerkelijke liederen in hunne kerkelijke taal; liederen, die over 't geheel de even levendig geloofde en trouw beoefende, als diep gevoelde en genoten waarheid, bij alle bezieling en verheffing, in hoogst eenvoudige, lichtende woorden uitdrukken, zonder eenige poging, zonder kunstige herhaling of gezochte opluistering. Het heeft daar alles gelijkelijk eene oud-eerwaardige, stil-verheven en dikwerf eene mystische tint; ook door die eigen kerktaal, die er nog een hooger, heiliger zin en gloed aan leent; zoovele eigenschappen derhalve, die in de overbrenging zorgvuldig moeten bewaard worden en toch

zoo moeijelijk weêr te geven zijn. Als bij ingeving slechts is menige uitdrukking in de vertaling te achterhalen; en dikwerf voelt men zijn volslagen onvermogen, om het zóó te zeggen als de kerkelijke dichter het gevoeld en bedoeld heeft.

Maar toch, al weet en gedenkt men dit alles, het blijft ons gemoed en onzen smaak hinderen, als wij in de vertaling hetzij die eenvoudigheid en matigheid missen, of menschelijke poging opmerken, of woorden en zegswijzen ontmoeten, die, meer dan of minder, aan den kerkelijken geest of aard vreemd en van den modernen tijd zijn.

En brengen bij de overzetting niet enkel die eigen kerkelijke toon en taal, maar ook de versmaat en vooral ons onmisbaar rijm weêr eigen bezwaren mede, niettemin is het hinderlijk, te ontwaren, dat er om de maat, of om het rijm, gansch overtollige of zelfs ongepaste toevoegselen ingeschoven, of woorden gekozen zijn, die buiten den toon vallen.

Pater Stokvis was, gelijk reeds vóór vele jaren gezegd is, op al die moeijelijkheden bedacht, en heeft zich beijverd, die naar best vermogen te overwinnen; en over 't geheel, 't is waarlijk geen geringe verdienste, is hij daarin gelukkig geslaagd. Nogtans zal hij zelf meermalen niet geheel voldaan zijn geweest, en heeft hij somwijlen, om wat reden dan ook, het mindere voor het betere gegeven, en niet altijd evenzeer de diepte, de klaarheid en eenvoudigheid van het oorspronkelijke bereikt. Dit is dan ook, hoe kundig en geoefend een vertaler moge wezen, bezwaarlijk overal te doen; en zulk een groot aantal kerkhymnen in bepaalde maat en

berijming over te brengen zonder uitbreiding of toevoeging, is, gelijk ieder beseft, volstrekt het onmogelijke vergen.

Deze gedachten hielden we trouw voor den geest, toen wij de vertaling van Pater Stokvis met het Latijn vergeleken, en waren dikwerf opgetogen over de hooge voortreffelijkheid van zijn werk: zoozeer wist hij den eigenlijken toon, het eigenlijke woord, het keurwoord te treffen. Hier en daar evenwel meenden wij een of ander te vinden van hetgeen we zooeven in 't algemeen aanstipten. Een enkel voorbeeld over slechts enkele punten moge onze meening verduidelijken.

Niet waardig of edel genoeg, voor óns gevoel althans, scheen ons o. a. in de derde verzameling (Lofliederen enz.), bl. 23 en 97: „naar zijn *wei*", en bl. 69: „naar de *wei*"; bl. 53: „Sleutel*knecht* van God", coeli Janitor (de H. Petrus), al kan het woord knecht wel ook dichterlijk genoeg zijn, en al is het hier, door de zamenstelling, iets veredeld. Buiten den toon (en om 't rijm) staat bl. 113 en 115: „*Jesus zoet*". In de vierde verzameling (Daggezangen) mishaagt om gezegde redenen o. a. bl. 45, waar Christus spreekt:

Auferte, clamat, lectulos,	*Rolt op de matten*, roept Hij luid,
Aegro sopore desides.	Wien loome sluimer de oogen sluit; —

bl. 123: „Ga *zoo'n* arbeid niet verloren", Tantus labor non sit cassus; bl. 31, waar de bede gaat tot den Vader, „Die 't wankel hart van schuld ontsla,"

Confirmet actus strenuos,	Wat deugd is sterke *en houde in stand*,
Dentes retundat invidi,	*Verstompe Satans afgunsttand*,
Casus secundet asperos,	Verlossing brenge in tegenspoed,
Agenda recte dirigat.	En reegle wat geschieden moet.

Deze stroof brengt ons tevens op zekere omschrijvin-

gen, uitbreidingen en toevoegselen, hetzij om de versmaat of vooral om het rijm, welke men te dier plaatse, als niet gepast, of gansch overbodig, of gezocht, liever zou missen. In de Lofliederen bijv. zijn van dien aard bl. 13 en 33: „*tuk op bloed*"; bl. 35: „*tot den dood benauwd*"; bl. 77, van de H. Teresia: „Als Godsgezant *en boó van 't kruis*", Regis superni nuntia; bl. 75:

Metum repellat hostium	Hij drijve d'angst *en de aakligheen*
Nostris procul de finibus;	Des oorlogs verre van ons heen.

Bl. 13: „des heilgen *Geest*", voor *Geestes*, staat om het rijm; maar mag het? — Mag bl. 123 „de *grimme* taal"? en Daggezangen, bl. 21 „*omsluire*" voor: omsluijere? Of schuilt daar welligt eene drukfout? Want er zijn in beide deeltjes nog al feilen, doch die blijkbaar, bij de correctie, aan het oog zijn ontsnapt. Ook wijzen we niet nader op eenige minder getrouwe, minder eenvoudige, of minder heldere overbrenging, of op stroevere versregels, of waar de poging zich verraadt: wij zijn veeleer hoogst dankbaar, dat de bekwame vertaler, in zijne onbezweken liefde voor het onderwerp, zooveel moeijelijkheden is te boven gekomen, en in die hooge mate den kerkelijken dichtstijl heeft weten weder te geven. Overigens merkt men het meerendeel van hetgeen wij vlugtig aanwezen slechts dan op, als men het Latijn en de overzetting aandachtig vergelijkt. Wie echter het Hollandsch op zich zelf leest, zal er een waar genoegen in vinden en er ook, naar wij vertrouwen, de vrucht van smaken, welke de wensch van den Eerw. bewerker en ook onze wensch is. Moge dan, gelijk hij aan het einde zijner volbragte taak schrijft, „moge de arbeid, die ter verheerlijking van God en zijne Kerk werd ondernomen,

dat doel bereiken, en zoo tevens strekken tot nut en heil der geloovigen, in de voeding hunner godsvrucht en de verhooging van hemelschen zin."

Door het hierboven aangehaalde woord des schrijvers, dat de Kerk in hare Lofliederen voortdurend haar eigen leven uitspreekt, dachten wij aan eene Latijnsche hymne van dezen tijd, waarin de schoonheid der klassieke vormen nog verhoogd is door de Christelijke of kerkelijke wijding. Het is eene hymne van onzen H. Vader Paus Leo XIII, door hem in 1875 gedicht, toen hij nog Kardinaal-Bisschop van Perugia was. In de gewone kerkelijke versmaat verheft zijn historische Lofzang een beroemden voorganger op dien zetel, den H. Herculanus, Bisschop en Martelaar, Patroon van die stad en dat Diocees; wiens jaarfeest daar plegtig op den 1en Maart wordt gevierd. Wij voegen er eene vertaling bij, maar haasten ons vooruit te verklaren, dat zij verre beneden het oorspronkelijke is gebleven.

IN S. HERCVLANVM EP. ET MART. HYMNVS.	HYMNE OP DEN H. HERCULANUS, BISSCHOP EN MARTELAAR.
Tutela praesens patriae, Salve Herculane: filiis Adsis, precamur, annuo Qui te celebrant cantico.	Gij die ons vaderoord behoedt, Wees, Herculanus! wees gegroet; Sta, bidden we, op uw jaarfeesttij, Uw kind'ren, die u zingen, bij.
Furens, Getarum ab algidis Devectus oris, Totila Turres Perusii et moenia Hoste obsidebat barbaro.	Naar hier, van 't barre Geten-land, Kwam Totila, in woede ontbrand, En sloot Perugia's muur en tin Met zijn barbaarsche drommen in.
Jamque ingruebat arcibus Clades suprema; angustiis Urbs pressa ubique, civium Ubique luctus personat.	Reeds boog de veege vest ten val; De nood omgreep haar overal, En overal weerklonk 't misbaar Der hopelooze burgerschaar.

At Pastor invictus vigil
Stas Herculane; et anxio
Dolore fracta pectora,
Metu et soluta roboras.

Ardens et ore: „Pro fide
„Pugnate avita, o filii:
„Dux ipse vester, Numini
„Servate templa, et patriam."

Hac voce genti reddita
Insueta virtus et vigor:
Mens una cunctis, praelio
Certare forti et vincere.

Septem vel annis, Te duce,
Urbem stetisse, est proditum,
Et barbarorum copias
Caesas, retusos impetus.

Praecurris omnes; occidis
Spectandus invicta fide,
Virtute frangi nescia,
Et glorioso funere:

Namque urbe subiecta dolo
Non vi; occupatis moenibus
Dulci pro ovili sanguinem
Vitamque laetus fundere,

Desaevientis Totilae
Iussu, sub ictum cuspidis
Procumbis, insons victima,
Auctus corona Martyrum.

Et nunc beata Caelitum
Regnans in aula, patriam
Pastor, Patronus et Parens
Felix bonusque sospitas.

Laetare Etrusca civitas
Tanta refulgens gloria;
Attolle centum gestiens
Caput decorum turribus.

Novo impetita praelio
Ausus repellas impios:
Et usque fac renideas
Fide Herculani pulchrior.

Maar onbezweken, Herculaan!
Blijft gij als wakker Herder staan,
En stort weêr kracht in 't angstig hart,
Gebroken door de vrees en smart.

„Strijdt, kind'ren!" is uw vlammend [woord,
„Voor 't oud geloof der vad'ren voort,
„Ik zelf, ik leid u: redde uw hand
„Gods tempels en uw vaderland!"

Die taal zet heel het volk in gloed
En geeft het ongekenden moed,
En aller geest en leus is één:
„Door heldenkamp ter zege heen!"

En zeven jaar hield, aan uw hand,
Naar 't trouw verhaal, de stad nog stand,
Werd 's vijands legermagt verneêrd
En de aanval altijd afgeweerd.

Vooruit snelt ge allen, en gij sneeft,
Groot door 't geloof, dat in u leeft,
Door uwe onbuigb're geestkracht groot
En door uw glorierijken dood.

Door list toch, niet door wapenkracht,
Zonk uwe stad in 's vijands magt;
Toen gaaft gij met een blij gemoed
Voor de u zoo dierb're kudde uw bloed.

Door 't slagzwaard, want geen Totila
Weet in zijn woede van genâ,
Valt gij als schuldloos offer neêr,
Gekroond ook met de martel-eer.

En gij, die nu in zegening
Regeert met al der Zaal'gen kring,
Gij, Vader, Herder en Patroon,
Goedgunstig hoedt ge uw vaderwoon.

Juich, juich, Etruriaansche Stad!
Die straalt van zulk een glorieschat;
Hef 't schoone hoofd met top bij top
Van al uw honderd torens op.

Versla, zoo nieuwe strijd u wacht,
Der goddeloozen euvelmagt,
En breng' 't geloof van Herculaan
U staâg te schooner luister aan.

De Sociale Quaestie.

III.

(*Vervolg* van blz. 174).

In het oosten is alles geheimenis. Het kastenwezen maakt geheimhouding tot eerste voorwaarde, tot eene levensquaestie. Men denkt toestanden te vinden, eene leer te ontmoeten, zoo helder en klaar als het lichtende azuur van een oosterschen hemel, als het doorschijnend zilver van een indischen nacht. Het tegendeel is waar. Alles is in nevelen gedoken, zooals de kusten en rotsen van Schotland, door Ossian-Macpherson zoo monotoon-poëtisch bezongen. Het kastenwezen, de monarchie zelfs, op hunne godsdienstleer gegrond, waren zinnebeelden van die eentonige eenheid, die de basis vormde van het geheele religieuse systeem.

In het oosten is alles symbool. Het is veelal nog, even als de taal van het land der Pharao's, eene hieroglyphe [1]).

1) Hieroglyphen. Champollion le jeune of Champollion-Tigeve genoemd om hem van zijn broeder te onderscheiden, vond eindelijk den sleutel tot het Hieroglyphenschrift. Boussard was hem door het gedeeltelijk ontcijferen van het beroemde opschrift van Rosette (1799) voorgegaan, en op dezen waren Silvestre de Sacy en de Zweed Akerblad gevolgd (Champollion, *L'Egypte sous les Pharaons.* 1811—1814).

De koningen, met en door den priester vertegenwoordigers der Godheid, leefden diep verborgen voor aller blikken in de gouden zalen hunner onmetelijke paleizen [1]). Daarom komt ons de geschiedenis van de oostersche volken der hooge oudheid voor als het verhaal van iemand die, na een meermaal duizendjarigen slaap ontwakend, ons de geschiedenis mededeelt van zijn tijd; of wel alsof het reuzenhoofd der Memnonszuil [2]) aan den voet der Piramiden

1) Men herinnere zich hier de geschiedenis van Esther. Racine laat haar, in zijn treurspel van denzelfden naam tot Mardochaeus sprekende, de verhouding des konings tot zijn onderdanen, in de volgende verzen, beschrijven:

„Hélas! ignorez-vous quelles sévères lois
Aux timides mortels cachent ici les rois!
Au fond de leur palais leur majesté terrible
Affecte à leurs sujets de se rendre invisible.
Et la mort est le prix de tout audacieux
Qui, sans être appelé, se présente à leurs yeux."

2) De Memnonszuil. Koning Amenophis III of Amenhotep III van de achttiende dynastie, omtrent het jaar 1500, de stichter, zoo als ons thans de hieroglyphen leeren, van den grooten Ammonstempel, ook Amenophium genoemd, tot welken een reusachtige torenpoort of pylone toegang verleende, had ter vereeuwiging van zijn naam, aan den voet dezer poort, op 22 voet afstand van elkander, twee reuzenbeelden, welke hemzelven in zittende houding voorstelden, doen oprichten. Nog verheffen ze zich beiden in de bebouwde vlakte van Thebe, eenzame wachters van puinhoopen, zelven puinhoop geworden, en jaarlijks bespoelen de golven des Nijls hun onwrikbare voeten. De noordwaarts geplaatste is de bekende zingende Memnonszuil, wier beenen en voeten met grieksche, romeinsche, phenicische en egyptische opschriften bezaaid zijn, welke de hand der duizenden bezoekers, die getuigen waren van het natuurverschijnsel, er op grifte. Dichters bezongen het zingende beeld, en de overlevering smukte de sage met steeds nieuwe versierselen op. Het feit was niettemin waar.

In het jaar 27 vóór Christus brak eene aardbeving het beeld in tweeën. *Toen* eerst begon het overgeblevene stuk van het beeld een harmonisch geluid, een klagend zingenden toon te doen hooren, wanneer de eerste stralen der zon den steenenromp vergulden. Strabo meende dat het bedrog was. Men wist het geheim niet te verklaren. Beroemd werd het monument van Nero af tot aan Septimius Severus. Deze keizer dacht, dat men met dit *wonder* beter het stervende heidendom kon steunen dan met vervolgingen; hij liet derhalve het beeld restaureeren, in de meening aldus den klank te versterken; maar het beeld verstomde van het oogenblik af. Zoo Letronne (*Mémoires de l'Académie des belles lettres et des sciences.* Année 1833.).

geplaatst, door de levenwekkende stralen der opgaande zon beschenen, op eens het lied van het verleden zou aanheffen: onverstaanbare klanken voor de tegenwoordige geslachten.

Als een versteend geheim blikken dan ook de Piramiden van Gizeh, de sphinxen-galerijen en de kolossale pylonen of torenpoorten van Karnac en Luxor den verbaasden reiziger aan. Tracht hij die nevelen te verdrijven, dien sluier op te lichten, dan vindt hij meestal hoogmoed en zinnelijkheid, asch en slijk. Het gaat hem zooals den beroemden reiziger en geschiedvorscher Belzoni [1]), die nadat hij tallooze hinderpalen uit den weg geruimd en alle zwarigheden overwonnen had om in de piramide van Cephren binnen te dringen, en toen van galerij tot galerij, van de eene plaats tot de andere eindelijk met

---

Het is evenwel een eenvoudig natuurverschijnsel. Dr. Heinrich Brugsch-Bey, de geleerde schrijver van de *Geschichte Aegyptens unter den Pharaonen* (Leipzig 1877), die jaren lang Egypte bewoonde, verklaart dat de grootmeester der wetenschap, Alexander von Humboldt, hem dikwerf bevestigde wat zijne eigene ondervinding hem geleerd had, dat gespleten of gescheurde rotsen, na gedurende de nacht afgekoeld te zijn, bij het opgaan der zon, zoodra de steen warm wordt, een zingenden toon laten hooren. De plotselinge verandering der warmte heeft hevige luchtstroomingen ten gevolge, welke door de spleten naar buiten dringen en dezen langgerekten zingenden klaagtoon voortbrengen Hij zelf bewoonde in het jaar 1851, maanden lang, den tempel van de godin Ape bij Karnac, de groote tempelstad van Boven-Egypte, en hoorde in dit gebouw, in een belendend vertrek, elken morgen de zoogenoemde „Memnonsklacht". Dit was den omwonenden Arabieren zoo wel bekend, dat zij hem dit vertrek onder den naam van „de slaande doodenklok" toonden (*Geschichte* etc. bladzijde 410).

1) Giovanni Battista Belzoni, te Padua geboren, te Gato op de kust gestorven, kwam in 1815 in Egypte; hij drong het eerst in den tempel van Ipsamboul, ontdekte meerdere katakomben in het dal der koningsgraven bij Thebe, en opende het graf van Necho; zijn schitterendste onderneming echter was het openen der Piramide van Cephren of Chephren. Te Londen gaf hij het belangwekkend verhaal van zijne ontdekkingen uit.

een kreet van vreugde tot in de grafkamer steeg, in den sarkophaag van rooskleurig graniet niets vond dan de beenderen van den Apis.

Anders is het met Griekenland gesteld. Griekenland moest een anderen weg op. Vrijere ontwikkeling, meer gelijkheid van maatschappelijke en staatkundige rechten verlangde en verkreeg langzamerhand dit vrijheidminnende, dikwijls zoo wispelturige volk. Geen kasten meer, maar volksklassen ontmoeten wij thans. Het was waarlijk een wonderlijk volk, een volk dat eigenlijk uit een mengsel van vele volkeren bestond, welke beurtelings de eerste inwoners met den schat hunner kennis, hunner kunsten en wetenschappen, hunner maatschappelijke instellingen hadden verrijkt. Dezen wisten zich echter het aangebrachte en aangenomene op zulke wijze eigen te te maken, dat het moeielijk was het aan*geborene* van het aan*genomene* te onderscheiden. De heerlijke natuur van dit bij uitstek rijk begaafde volk stelde het in staat, zich alles toe te eigenen en daarbij toch op het overgenomene een eigen stempel van oorspronkelijkheid te drukken. Griekenland was bij uitstek *eclectisch*, èn in godsdienstleer, èn in gebruiken en instellingen, èn in kunst en beschaving. Al ontving ook Griekenland van de egyptische en phenicische volkplantingen menige vreemde idee, vele vreemde gebruiken en instellingen; alles moest onderdoen voor volks- en landskarakter, zich voegen naar het bestaande, zich hervormen onder den invloed van de volksidee. Weldra dalen de koningen van hunne tronen, en nationale regeeringen nemen hunne plaats in. Geschiktheid, talent en vooral welsprekendheid wijzen iedereen zijne plaats aan en beslissen over invloed en macht.

De priester voelt weldra den augurenstaf de onzekere hand ontglippen, de wetenschap verlaat het heiligdom om zich min of meer aan allen mede te deelen, al blijft zij ook het laatste woord voor hare ingewijden bewaren als de kern der godsdienstige vrucht, die niet door allen kon genoten worden.

Maar laat het reeds dadelijk gezegd zijn: geen land was door zijne geographische ligging er zoo toe geëigend, het tooneel eener spoedige ontwikkeling van maatschappelijke verhoudingen, het rijk der kunsten en wetenschappen te worden. Het is met een volk als met het individu gesteld. Is het omgeven van een gordel van hemelhooge bergen met eeuwige sneeuw bedekt, afgesloten van de overige volkerenfamilie, is verkeer of aanraking met anderen niet dan bij uitzondering het geval, — zoo zal dit volk zijne wetten en instellingen onveranderd bewaren, en niets zal in staat zijn eene spoedige progressieve ontwikkeling te weeg te brengen. [1]) Maar ligt het open voor elk verkeer, telt het groote en vele rivieren, de natuurlijke wegen van den handel, biedt een veilige haven een gemakkelijke wijk- en ankerplaats voor de schepen; dan zullen handel en nijverheid en kunst zich van lieverlede ontwikkelen en volmaken, en despotisme en tirannieke regeeringen worden op den duur onmogelijk.

1) Terecht laat dus Schiller in zijn heerlijk stuk „*Tell*" in de bekende „*Rutliscene*" Melchthal tot de vergaderde Zwitsers van het toenmalige Zwitserland zeggen:

„Denn so wie ihre Alpen fort und fort
Dieselben Kräuter nähren, ihre Brunnen
Gleichförmig fliessen, Wolken selbst und Winde
Den gleichen Strich umwandelbar befolgen;
So hat die alte Sitte hier von Ahn
Zum Enkel unverändert fort bestanden.
Nicht tragen sie verwegne Neuerung
Im altgewohnten gleichen Gang des Lebens."

Ziet nu Griekenland! Tal van kleine rivieren dalen van alle bergen en slingeren zich door vruchtbare valleien, honderden golven en bochten (driehonderd dertig meer dan Italië, en vierhonderd meer dan Frankrijk er heeft) snijden de kust op een uitgestrektheid van twaalf honderd mijlen (driehonderd dertig meer dan Italië, en vierhonderd meer dan Frankrijk), en vergemakkelijken alle verbindingen met de omliggende volken; tusschen twee werelddeelen ingeschoven, met een bodem voor elke bebouwing geschikt, onder den heerlijksten en zachtsten hemel, wordt het omspoeld door de zoele blauwe wateren der middellandsche zee.

Hier was geen stilstand mogelijk. Hier is leven, hier is strijd op maatschappelijk gebied. Wel staat ook hier de aristocratie bij de wieg van het volk, maar niet zoo als in Egypte, in Indië, in Centraal-Azië, zij versteent niet tot eene kaste. Zij kan het ontluikende en steeds sterker wordende bewustzijn in den boezem des volks niet onderdrukken, zij moet er rekening mede houden en haars ondanks dikwijls medewerken tot de ontwikkeling van het volksprinciep.

Ja, alles werkt mede tot een kernachtige ontwikkeling van staten en standen, tot zelfbewustzijn, tot zelfstandigheid. Wat een inspanning en verbruik van arbeidskracht was er niet noodzakelijk om den bodem te dwingen in de behoeften der bevolking te voorzien. Attica, hoe arm ook aan produkten in den beginne, werd de tuin van Griekenland, zoo voorbeeldig werd de bodem bebouwd Handel en nijverheid, handwerken, die zich weldra tot de hoogste kunst verhieven, gevoegd bij het levendigste volksverkeer dat door de geographische ligging ten zeerst

werd begunstigd, gaf den geest als vleugelen ter stoutste vlucht, verrijkte hem aanhoudend met nieuwe ideeën en dreef hem langs nieuwe banen voort.

De eenvoudige, oorspronkelijke, ruw zinnebeeldige godsdienst moest wijken voor den steeds dieper indringenden geest. De wetenschap en de philosophie verscheurden, een voor een, de sluiers welke den godsdienst zoo dicht omhulden, de kunst trad uit den tempel en werkte mede in den dienst van den staat, al was het ook in den beginne met maagdelijke schuchterheid.

Toen verscheen ook de „Demos" op het tooneel, vergde en kreeg zijn deel in de beschaving. Ook hij wilde zich koesteren in de stralen der allesverwarmende zon. Het gelukte niet hem te weren. Tot volle gelijkheid in rechten ontbrak toen aan het volk alleen nog het recht om de wapenen te mogen voeren, en volksvrijheid, volksrecht en volksmacht kon niet hooger stijgen. Het koningschap van talent en genie heerschte over alles en over allen; het was bij machte iemand uit de laagste standen in zekeren zin te adelen en ver boven anderen te verheffen. Maar het was geen billijke, staatkundig erkende gelijkheid. Verre van daar, het mocht niet anders heeten dan de „caprice" van een wispelturig, kunstminnend volk.

De slavernij, zooals reeds gezegd is, was en bleef een der bloedende wonden van dat staatslichaam. Maar behalve de slaven die verreweg het grootste deel der bevolking uitmaakten, vervielen de burgers weldra in twee klassen, de heerschende en de beheerschte: de eerste was overmoedig, trotsch, zelfzuchtig, onbarmhartig in den hoogsten graad; de andere was arm, ellendig, uitgezogen; de eerste was de vadzig genietende; de andere, de werkende,

de onderdrukte, de bloedende [1]). Eén bewijs is voldoende, dunkt ons. De woeker ging tot veertig procent, en minder dan tien werd er nooit gevergd Verbeurdverklaringen waren aan de orde van den dag, en elke politieke partijkamp werd altijd van bloedige slachtingen en tallooze verbeurdverklaringen vergezeld en gevolgd [2]). De heidensche zelfzucht droeg en moest de schuld dier toestanden dragen.

In Sparta vinden wij in den beginne een waren communisten-staat. Eene zekere verdeeling van den bodem (de staat was en bleef alleen eigenaar), maar geen handel, geen koop noch verkoop van eigendom, gemeenschappelijke maaltijden, geen proletariaat — zoo wij de staatslijfeigenen (de Heloten) niet mede rekenen --, geen geld-aristocratie. Maar welke barbaarschheid! En later toen wat men de beschaving noemde, zich ook aan de Spartanen had medegedeeld, treft men ook daar de indeeling

---

1) Ten tijde van zijn hoogsten bloei telde Athene onder zijne geheele bevolking niet meer dan dertien en een half procent grondeigenaars (200 Böckh). Toen Antipater den staat dwong een nieuwe verdeeling der lasten in te voeren, vond men bij de volkstelling onder de 21,000 burgers niet meer dan 9,000 met een inkomen van ieder 2,000 drachmen of meer (Schäffle. *System* II, bladz. 497).

2) Wat de geschiedenis van dezen klassenstrijd vooral kenmerkt, is de gloeiendste haat. De bittere strijd van Welfen en Ghibillijnen is er niet mee te vergelijken. Onmogelijke gruwelen, onmenschelijke wreedheden schandvlekten dien strijd aanhoudend. Iedere partij stelde zich ten doel de tegenpartij niet te *overwinnen*, maar te *vernietigen*. Er grepen tooneelen plaats, welk het afgrijselijkste wat de fransche omwenteling heeft gezien, verre te bovengaan (Schwegler).

Te Megara nam het volk het eigendom der rijken eenvoudig weg.

Te Milete werden de rijken uit de stad verdreven en hunne kinderen door woedende stieren vertrapt; eene nog vreeselijker weerwraak werd hierover later genomen. Te Melos sloeg het volk 16,000 der rijkste burgers met knodsen dood. Te Corcyra werd de geheele partij der rijken tot den laatste toe uitgeroeid. Op het eiland Samos vermoordde men 200 rijken, verjoeg 400 anderen en verdeelde hunne goederen onder het volk In de straten van Korinthe werden op éénen dag 120 der zoogenoemde oligarchen afgemaakt (Aldus Rossbach)

der tyranniek heerschende en der slaafsch onderdrukte partij, en was de geheele bodem het eigendom van nauwlijks honderd familiën geworden. Die toestanden droegen de kiem van hun eigen bederf en ondergang in den eigen schoot. Eene nieuwe aristocratie was geboren. De industrie, die de burgerij had weten te verheffen, werd de oorzaak van haar eigen val. Uit de volksheerschappij (democratie) volgde eene oligarchie, die steeds in de vreeselijkste dwinglandij ontaarde. Toen stond het onderdrukte, mishandelde, afgebeulde volk op, schudde het ijzeren juk af en maakte zich meester van de regeering. Het werd een ware staatkundige orgie. De menigte regeerde zonder karakter, meening noch strekking, bloeddorstig en willekeurig, vadzig en genotzuchtig. Het was een soort van „commune", die leefde en teerde op kosten van den staat en van al die bezat [1]). Toen was ook het uur van den ondergang nabij. Het despotisme stond gereed met zijn ijzeren roede. Alexander de Groote maakte met een zwaardslag een einde aan die teugellooze en kinderachtige volksheerschappij. Athene eindigde zooals Sparta begon, met een „commune", al waren beiden ook zeer verschillend van aard [2]).

---

1) Te Athene werden alle staatsbetrekkingen bezoldigd, en op 20,000 burgers had men 6,000 rechters. Voor het bezoeken van de volksvergaderingen en van het tooneel ontving men geld. Zoo maakte men lediggang tot een soort van ambacht De tooneelspelen van Euripides kostten meer dan de Perzische oorlogen, en de uitgaven voor de feesten liepen veel hooger dan het onderhoud der vloot (Demosthenes).

2) Men stelle zich niettemin de grieksche geleerden niet voor alsof zij met vele gezonde begrippen van de staathuishoudkunde onbekend waren. De theorie van Plato, in zijn werk *De Republica*, over verdeeling van arbeid, verschilt zeer weinig met die welke Adam Smith in de vorige eeuw heeft geleerd. Adam Smith en Ricardo hebben de eigenschappen van het geld niet beter bepaald dan Plato, Aristoteles en Xenophon. Plato hecht zelfs aan het onstoffelijke kapitaal eener natie groote, ja de

Een andere maatschappelijke ontwikkeling kon een heidensche staat niet hebben.

Wij hebben wel wat lang stilgestaan bij de sociale geschiedenis van Griekenland. Twee redenen hadden wij hier toe. Eensdeels verplichtten ons tot meer uitvoerigheid dan wij wel gewenscht hadden, het zoo groot verschil van de oostersche staten en geschiedenis met de grieksche, terwijl wij van den anderen kant thans voor Rome en romeinsche toestanden des te beknopter kunnen zijn. Het zij ons echter nog geoorloofd, in het voorbijgaan te wijzen op de eeuwige herhaling, welke ons zoo leerrijk de geschiedenis biedt. Wie heeft bij het lezen dezer bladzijden niet aan de geschiedenis van Frankrijk gedurende de laatste eeuw gedacht? Revolutie, volksregeering, ware ochlocratie, gevolgd van het despotisme, dat of wel zooals Napoleon I het zwaard als schepter zwaaide, of wel in een net van duizend behendig gesponnen draden het land gevangen hield, zooals Napoleon III; maar steeds diezelfde bloedige, wondere aaneenschakeling van oorzaak en gevolg.

Lediggang, ongeloof en zedeloosheid hadden voor Griekenland een graf gedolven, waarin het eens zoo groote

---

grootere waarde, houdt zich ernstig met de levensvraag voor elke maatschappij, de verdeeling van den rijkdom, bezig en behandelt, al ziet hij er het onmogelijke van in, het vraagstuk van het Communisme. Xenophon onderscheidt in zijn *Oeconomicus* op de scherpzinnigste wijze productieve en onproductieve kapitalen.

Iets wat ze allen gemeen hebben, is de volmaakte verachting van den arbeid en van den slaaf, hoe inconsequent het ook zij. Tot nu toe kent de geschiedenis der volkeren slechts één *niet* onteerenden arbeid, den akkerbouw. Deze wordt verheerlijkt op alle wijzen. Wat meer is, zij beschouwen den akkerbouw als de eenige bron van voortbrenging en zijn onder dit opzicht de voorloopers van de school van Frans Quesnay, die in 1750 in zijn *Essai sur l'administration des terres* hetzelfde princiep opstelde, hetgeen later de minister Turgot toepaste.

volk vroeg of laat moest nederdalen. Het einde was aan het ontstaan volmaakt gelijk: beiden waren onbeduidend. Het volk der Heroën op elk gebied, zoowel van den krijg als van de kunst, de wetenschap en het talent, was ten slotte niets dan een karakterlooze menigte, zonder grootheid, zonder zielsadel, zonder smaak, zonder talent, — eindigde, als een troep komedianten en godslasteraars, in het cyniekste ongeloof en de ongeloofelijkste zedeloosheid, die zelfs de korypheën der wijsbegeerte had aangetast.

Griekenland verliet het tooneel der wereldgeschiedenis niet als een onttroonde koningin, de kroon op het fiere hoofd, met edele majesteit, — maar als een gevallen vrouw, die wegschuilt om hare schande te verbergen, en met de flarden van het eens zoo heerlijke koningskleed haar armoede zoekt te bedekken.

Toen de zon van Athene's grootheid onderging, rees een ander gestarnte in vollen luister op, aan de oevers van den Tiber, Rome. Hier schijnen in den beginne strenge tucht en arbeidzaamheid te heerschen, en alzoo een nieuwe woonstede te bereiden voor de beschaving die Griekenland had verlaten. Rome zal voortaan de leidsvrouw der volkeren zijn, het middenpunt der wereld worden; Rome zal, met de banier der beschaving in de hand, het menschdom voeren langs de wegen der Voorzienigheid.

Rome (*Roma*), het zinnebeeld van moed en kracht, verschijnt op het wereldtooneel met het zwaard in de ijzeren vuist. Met het zwaard, maar meestal druipend van bloed, zal Rome eeuwenlang zijn geschiedenis schrijven. Ter verovering geboren, *wil* het veroveren, *zal* het veroveren. Zijn instinkt schijnt de oorlog. Zijn eerste

daad, fabel of geen fabel, om het even, teekent zijn karakter en voorspelt de geheele toekomst. Aan de Kapitolijnsche rots wordt de eerste schakel vastgesmeed van een keten, die eerst de volkeren van Latium, dan van Italië, eindelijk de natiën der geheele toen bekende wereld zal omknellen en in de boeien slaan van het trotsche koningenvolk en zijn vergoden imperator. Daar zou de adelaar, de koning der lucht, hun zinnebeeld, met rauwen vreugdekreet, den buit aller koningen en volken te samen brengen. Rome's sociale geschiedenis doorloopt twee geheel verschillende tijdperken. In de eerste zes, zeven eeuwen is de sociale strijd meer staatkundig; dan eerst begint voor Rome de sociale quaestie, zoo als wij die verstaan.

De eerste constitutie, de Servische, is zonneklaar op grieksche typen gevormd. Vele grieksche staten hadden immers ter bepaling der politieke rechten, als basis, het vermogen der burgers aangenomen. De grieksche koloniën, die hunne voorposten langs de kusten van Apulië, Lucanië, Bruttium, ja tot in Etrurië voortschoven, verklaren ons deze overeenkomst. Hierin dus stemmen de wetten van Solon en Servius overeen. Een werkelijk onderscheid, dat later van beslissenden invloed werd, kenmerkt echter de wetgeving van den romeinschen vorst, naardien hij met zijne klassenverdeeling ook eene militaire organisatie verbond. Doch dat was niet het eenige verschil. Al bleef de scheidsmuur tusschen patriciërs en plebejers bestaan, Servius nam door zijne constitutie deze laatsten in het staatsverband op, en bracht beide klassen nader tot elkander. Stilzwijgend werd een soort van recht op gelijkheid aangenomen.

Bij de verdeeling der verschillende klassen in centu-

riën, werden al de proletariërs welke eene geheele, de laagste, klasse uitmaakten, in ééne centurie vereenigd. Het proletariaat, in lompen gehuld, miskend en veracht, doolde reeds door de straten der Tiberstad rond, toen deze eerst éénen der zeven heuvelen bedekte. Machteloos was het om zijne rechten te doen gelden tegenover de tachtig centuriën, welke de eerste klasse, die der rijken telde, en die uitsluitend de priesterlijke waardigheid bekleedde en met jaloersche zorg over het sacrale recht waakte

Het koningschap werd afgeschaft. Zulks was het werk van patriciërs en plebejers; maar de vruchten werden bijna alleen door de eersten geoogst. Zij namen voor zich het leeuwenaandeel. De Senaat behield in alles een beslissende stem, en de Senaat bleef patricisch. Patriciërs alleen konden tot burgerlijke ambten gekozen, tot de priesterlijke waardigheid verheven worden, en zij bleven den plebejers het *Connubium* weigeren, zoodat er geen wettig huwelijk tusschen beide klassen kon gesloten worden. Evenwel het eerste woord was gesproken, en weldra moest men op middelen denken, om de rechten billijker te verdeelen.

De aanhoudende oorlogen, welke de plebejers, onder den druk der omstandigheden, grootendeels alléén te voeren hadden, maakten hun toestand bijna ondragelijk. Het vruchtgebruik der gemeentelanderijen (*ager publicus*), hetwelk ten tijde der koningen aan *beide* standen toekwam (een recht dat reeds door feitelijken overgang van eenige domeinen aan de plebejers was erkend), werd weldra uitsluitend aan de patriciërs gegeven en, vrijwillig of onvrijwillig, nog door de plebejers vergroot, meestal om zich van hunne schulden af te maken. De schuldenaar was

steeds een plebejer, de schuldeischer een patriciër. Volslagen verarming van den plebeïschen grondbezitter en landbouwer was er het gevolg van; terwijl de wet, die bij niet-betaling den schuldenaar tot slaaf des schuldeischers maakte, hun ondergang voltrok. Zoo kon het niet langer. Toe volgde in 260 de eerste *secessio plebis*. Op den heiligen berg vinden wij de gesarde menigte weder, vast besloten hare rechten te veroveren. Als een blijvend recht ontvingen de plebejers onschendbare volkstribunen, eerst twee, toen vijf, eindelijk tien in getal. Nu werd de strijd heviger. Het volk koos en kende zijne aanvoerders ten strijde. Ten bewijze hiervan trachtte, in 268, Spurius Cassius de eerste *agrarische* wet door te zetten. In 282 werden door het volk de eerste *plebiscita* genomen, en in 300 zag men zich gedwongen om, op voorstel van Terentillus Arsa, tot „geschrevene wetten" over te gaan De tijd der willekeurige heerschappij was voorbij. Wel bleef het *Connubium* verboden, maar meerdere bepalingen, zoo als het vaststellen der procenten bij schulden, werden ten voordeele des volks genomen, en de tribunen oefenden eene soort van toezicht op de finantiën uit. Weinige jaren later werd het *Connubium* toegelaten, en zocht men nog alleen door de instelling van krijgstribunen, uit de patriciërs en plebejers, de aanspraak des volks op het Consulaat af te weren.

Toen verschenen de Galliërs op de toppen der Appenijnen. Hun leger wentelde zich als een woeste stroom, alles verdelgend in zijn vaart, tot voor Rome, tot aan den voet van het Kapitool. Zij lieten slechts puinhoopen achter. Een nieuwe staat en stad herrees als de phenix uit de

rookende asch, en een nieuwe geest scheen het volk van het nieuwe Rome te bezielen.

Het groote werk der gelijkheid voor de wet zou voltooid worden en gekroond. Reeds konden plebejers, krijgstribunen, quaestoren en aedilen zijn, toen in 377 de *Rogationes licinianae* door den tribuun C. Licinius Stolo voorgesteld werden. De staatkundige gelijkheid was veroverd, het Consulaat stond voor allen open, en de staatslanderijen zouden gelijkelijk verdeeld worden In 387 werden de *Rogationes* aangenomen, de schulden werden te gelijkertijd verminderd, en zelfs één uit het volk mocht mede de hoeder van Rome's Palladium, van de Sibyllijnsche boeken zijn.

Rome was derhalve ook staatkundig nieuw opgebouwd. Vier eeuwen had de strijd geduurd, stroomen bloeds waren er vergoten, duizenden offers waren er gevallen [1]), maar binnen de volgende eeuw veroverde het gestaalde volk geheel Italië

In het jaar 622 had Rome buiten Italië reeds Pergamus onderworpen en was zijn macht onwederstaanbaar geworden, toen de „sociale quaestie", waarvan wij in de vorige eeuwen niets dan het voorspel hebben bijgewoond, zijn schoot begon te doorwoelen en te verscheuren.

Inmiddels was de Senaat eene vergadering van volksver-

---

1) Bij den eersten opstand der Gracchussen vielen driehonderd burgers; bij den tweeden drieduizend. Toen Cinna het Consulaat bekleedde, stroomde het bloed van tienduizend lijken op het Marsveld. Toen Marius zegevierend Rome binnentrok, duurde het moorden vijf dagen lang, en toen Sulla wederkeerde, werden veertigduizend burgers en zeventigduizend proletariërs vermoord. In de burgeroorlogen verloren vijfhonderdduizend weerbare mannen het leven.

De politieke strijd had geen bloed doen stroomen, de sociale oorlog richtte Rome te gronde.

tegenwoordigers geworden, had het Consulaat alle macht verloren, was het volkstribunaat in de willekeurigste heerschappij ontaard. Plebejers en patriciërs waren geen politieke tegenstanders meer. De tijd der geld-aristocratie, welken wij in Griekenland hebben gezien, nadert met rassche schreden.

Een ander onderscheid was er van lieverlede ontstaan. *Nobiles* of *optimates*, die patriciërs of plebejers waren, vormden de heerschende klasse; alle anderen waren *homines novi*. Deze *nobilitas* stond als eene geslotene phalanx daar. Het oostersche kastenwezen was in Rome opgestaan. Die kasten heeten rijken en armen. De eerste hadden alles: rijkdommen, ambten, eereposten, invloed; de anderen, niets. Het geld der rijken beheerschte Rome, beheerschte de wereld door alle middelen, door kuiperij en omkooping. De vreeselijkste, onbarmhartigste, wreedaardigste zelfzucht regeerde en zwaaide almachtig een looden schepter.

De oorlogen, vooral de punische, hadden het geheele grondbezit in de handen der rijken vereenigd. De prijs der slaven was tot het onmogelijke gedaald [1]), en de vermogende grondbezitters deden alles met slavenarbeid. De landerijen waren óf in onmetelijke weilanden herschapen óf latifundia geworden, welke de rijken met slavenlegers bebouwden. De landbouw en de middelstand ging te gronde. Zwendelarijen zonder weerga waren aan de orde van den dag, en de woeker knaagde aan het merg des volks. De belastingen werden verpacht, de industrie, elk ambacht,

1) Ten tijde van Lucullus werd een slaaf voor 4 drachmen, ongeveer *f* 1,80, verkocht. Ten tijde van Demosthenes was in Griekenland een paard eens zoo duur als een slaaf.

alle handel versteende tot een monopolie. De provinciën werden uitgeplunderd en uitgezogen; straffeloos, systematisch, openlijk [1]).

Eens klonk in de Tiberstad het heidensch hoovaardige woord: „Ons werk, ons ambacht is het de volkeren te onderwerpen!" Thans roept Juvenalis verschrikt en verontwaardigd uit: „Wij verslinden de volkeren, wij verteren ze tot de beenderen toe" [2]). Het burgerrecht, langzamerhand aan millioenen toegekend, had wel het getal der zoogenoemde burgers, niet het getal der Romeinen vermeerderd. Vrij mocht de hekeldichter der nu aanstaande periode met bittere scherts zeggen: „Diogenes zocht een mensch te midden der menschen, ik zoek een Romein te midden der Romeinen." Rome werd de vergaderplaats, het toevluchtsoord van de ontelbare schare vrije burgers, die tot de uiterste armoede waren vervallen en een proletariaat vormden, dat niet dan van uitdeelingen van brood of wierook, en van de gelden leefde, waarvoor zij zich zelven verkochten [3]). Zij kenden maar twee behoeften, gij

---

1) Arm, zoo spreekt Sallustius, betreedt de Proconsul de rijke provincie, rijk verlaat hij de arme provincie. Cicero zelfs had binnen één jaar in Cilicië 2,200,000 sestertiën (200,000 gulden) *gewonnen*.

2) Dien toestand schildert een duitsch dichter, Julius Mosen, op de treffendste wijze in zijnen „Ahasver":

Rom über alle Welt hielt seine Wache,
Und uber alle Nationen hin
Lag es gestrekt, ein giftgeschwollner Drache.

Berauscht in Blut, von Lastern vollgefressen,
Von Gräueln süss gemästet; hatte Rom
Voll, übervoll das Sündenmass gemessen.

Da überfiel es ein geheimes Grausen,
Und keine Ruhe fand es mehr in sich,
Nicht Frieden mehr von Innen und von Aussen."

3) De vrije *plebs urbana* werd tegen het einde der Republiek op 1,250,000 geschat. Deze vrije burgers waren zóó arm, dat de helft inderdaad bede-

kunt ze hooren in den machtigen kreet die als een donder opstijgt uit de Keizerstad: *Panem et Circenses.* Wie kent het koningen-volk weer in die ontzenuwde en bloeddorstige menigte, die ademloos oprijzend, met gloeienden blik en trillenden arm, de bloedige spelen van den circus bijwoont en het bloed dat bij stroomen moet vloeien, „als met de oogen opslurpt."

De Romein was dood in den Romein.

Het zwaard ontviel de ontzenuwde hand. Anderen mochten voor hen oorlog voeren. Luiheid, armoede, zedeloosheid reikten elkander de bezoedelde hand en sloten een verbond ten wissen ondergang. Na de verovering van Macedonië werden de belastingen afgeschaft en alleen nog inkomende rechten geheven, en de luiheid nam, zoo mogelijk, nog toe. Al stonden ook van tijd tot tijd edele mannen op; al verscheen ook de fiere gestalte van den Afrikaner, met zijn glorie gekroond, met lauweren overladen: vergeefs! Marcus Porcius Cato sprak in de woestijn, en zijne scherpe woorden vonden doove ooren.

Rome had zijne beteekenis verloren, sinds het opgehouden had in zich zelven „de kracht" te zijn, en niet eer zou het zijne grootsche zending weder opnemen, dan wanneer die kracht de liefde zou zijn geworden, Roma, Amor!

---

laars (640,000) waren, en 320,000 geheel en al door den staat moesten onderhouden worden. Die uitgaven beliepen een vijfde van alle vectigalia (pro Sexto). Caius Gracchus had reeds gevraagd, dat de regeering elken burger, op aanvraag, granen voor de helft van den prijs zou verkoopen.

Maar niet alleen granen, ook zout, vleesch, olie werd er uitgedeeld; tooneelspelen en maaltijden gegeven, de huishuur voorbetaald, kostelooze badplaatsen ingericht. Dit alles verslond fabelachtige sommen. Augustus deelde aan olie uit, in de jaren 44, 29, 24, 12, 5 en 2 vóór Chr. voor 62 millioen gulden; aan granen in 23, 22 en 18 vóór Chr. voor 135 millioen sestertiën; in geld 36 millioen gulden.

Hebzucht, trouweloosheid, verraad, wreedheid en wulpschheid heeten de furiën die weldra, met den fakkel van den burgerkrijg in de hand, zullen rondwaren door het forum romanum. Grieksche, verfijnde schijnbeschaving, aziatische, onbegrijpelijke weelde en wellust, grieksch ongeloof hadden de wegen bereid. In het heidensche Rome had het zedebederf in al zijne uitspattingen een soort van burgerrecht verworven. De sociale Revolutie, met den dolk in de eene, de brandtoorts in de andere hand, verschijnt bloedrood op het Marsveld. Een ontelbaar leger van hongerlijdende proletariërs volgen haar. Zij zal het Kapitool bestijgen.

De meeningen van de Gracchussen mogen best geweest zijn, wij willen de vraag onbeslist laten, maar hun streven was vergeefsch. De eene vond den dood op de trappen van het Kapitool, de andere in het heilige bosch der Furinae. Met Marius en Sulla stonden proletariërs en optimaten tegenover elkander. De optimaten behielden het veld, en Sulla gaf eene constitutie welke hunne rechten en hunne macht voor lang verzekeren moest. Voor lang! Pompeius, alhoewel hij tot de optimaten behoorde door geboorte en traditie, steunde zich op de democratie en bracht ze in zijn persoon aan het roer. Toen volgt die schandelijke en bloedige episode, waarin dat raadselachtige wezen Catilina (dat mengsel van Alcibiades en Caesar) de hoofdrol vervulde, en ons in den afgrond van bederf dien men Rome noemde, een blik laat werpen, dat men er van huivert en sidderend het hoofd afwendt. De Senaat was zoo diep gezonken, dat een senator die zich zelven eerbiedigde, niet meer in de zittingen verscheen. Er was geen andere keuze dan tusschen ware ochlocratie

(de heerschappij van het proleteriaat) of despotisme. Caesar sloeg Pompejus neer en stak de hand naar de kroon uit, maar durfde niet meer. Caesar Octavianus Augustus drukte zich de keizerskroon op de slapen. Wat een volk! Een volk van bedelaars en roovers! De rijkdommen der geheele wereld vloeiden in Rome als in een peilloozen afgrond samen; die ontzettende rijkdom en het geheele grondbezit behoorde in het jaar 100 vóór Christus aan nauwelijks 2000 familiën, welke alles en zich zelven verslonden in weelde en wellust. Het volk leed honger.

Geen uitkomst, geen redding uit dien nood. Geen liefdadigheid, geen weeshuis, geen hospitaal. De woeker vernielde wat nog bestond, of beter maakte het ontluiken van elken handel onmogelijk. De slavernij doodde elken vrijen arbeid.

Verbruiken zonder voortbrengen, van roof leven in stede van door eigen arbeid in zijn onderhoud te voorzien, is barbaarschheid, is wanbeschaving. De verkrachte natuurwetten namen vreeselijke wraak. Het bloed der onderdrukte en uitgezogene volkeren waarmede Rome zich mestte, werd vergift in zijne aderen en bracht den dood.

De uitdeelingen [1]) van koren, wierook, olie konden on-

1) Deze uitdeelingen beliepen onder Tiberius 260,000, onder Caligula 300,000, onder Claudius, Nero, Galba, Vitellius, Vespasianus, Titus, Domitianus en Nerva 900,000, van Trajanus tot Commodus 4,000,000, van Septimius Severus tot de abdicatie van Diocletianus 5,800,000 gulden per jaar.

Crassus onthaalde het volk aan 10,000 tafels. Caesar deed hetzelfde tot driemaal toe. De spelen waren nog dwazer. De staat hield regelmatig, op vastgestelde dagen, een getal van 60 openbare spelen. De geheele maand Januari verliep buitendien in groote feesten. Feiten bewijzen nog beter hoe de kreet der Romeinen „*Circenses*" begrepen werd. Trajanus liet, 123 dagen lang, de openbare feesten voortzetten, 10,000 dieren werden er gedood en 12,000 gladiatoren streden in den circus. De spelen welke Agrippina aan het volk gaf, duurden 59 dagen. Elk lijkfeest, het aanvaarden van hooge eerambten was met spelen gepaard. Cicero liet bij het lijkfeest zijns

mogelijk den nood van den arbeider lenigen, integendeel, zij verstopten de laatste bronnen van voortbrenging, den nationalen arbeid. Niet dan zeer langzaam, langs groote omwegen, of veelmeer niet, keerden de onberekenbare gelden welke voor den aankoop van granen, ambra, wierook en ivoor uitgegeven werden, naar Rome terug. Italië en Rome waren zoover gekomen, dat beiden aan de volkeren der wereld niets meer konden bieden dan een prefect om ze uit mergelen, en het zwaard om ze te moorden.

Augustus regeerde. De romeinsche Senaat, dien men in vroegere eeuwen voor eene vergadering van goden aanzag, nu een troep laffe, zoutelooze vleiers geworden, zocht voor den keizer een nieuwe eer, een nieuwe verlaging voor zich: God zou hij zijn, — aanbidden wilde hem de Senaat. Dat kon den Senaat niet moeilijk vallen; op de knieën, in het slijk lag hij sinds lang. Toen werd, zoo verhaalt de middeleeuwsche legende, de Sibylle om raad gevraagd. Zij sprak: „Er is een Koning geboren, wiens macht alle macht zal doen verbleeken. En op hetzelfde oogenblik opende zich de hemel in een gulden kring, en eene Maagd van voortreflijke schoonheid verscheen, met een kind even schoon op den maagdelijken schoot, van stralengloed omgeven, en eene stem werd er gehoord: „Dit is het altaar van den Zone Gods!" Dit gebeurde op het Kapitool, waar Augustus eene woning had. En Augustus richtte een altaar op voor dien God." Zóó spreekt de legende.

Zóó het Evangelie:

„En het geschiedde in die dagen, dat er van den

---

vaders twee schouwburgen *bouwen*. Aemilius Scaurus bouwde er een die 3,000 standbeelden telde en 80,000 menschen kon bevatten. De Circus Maximus kon 385,000 menschen opnemen (Perin I, 214).

keizer Augustus een gebod uitging om de geheele wereld op te schrijven.

En allen gingen om zich aan te geven, een iegelijk in zijne stad.

En ook Jozef ging op van Galilea, uit de stad Nazareth, naar Judea, naar de stad van David, welke Bethlehem geheeten wordt, omdat hij uit het huis en het geslacht van David was:

Om zich aan te geven met Maria, zijne verloofde vrouw.

Maar het geschiedde, toen zij daar waren, dat de dagen vervuld waren, dat zij baren zoude.

En zij baarde haren eerstgeboren Zoon, en wond hem in doeken, en legde hem in eene kribbe, omdat er voor hen geen plaats was in de herberg.

En er waren herders in dezelfde landstreek, wakende en de nachtwaken houdende over hunne kudde.

En ziet, een Engel des Heeren stond bij hen, en de heerlijkheid Gods omscheen hen; en zij vreesden met groote vreeze.

En de Engel zeide tot hen: Vreest niet, want ziet, ik verkondig u eene groote blijdschap, welke voor het gansche volk zijn zal:

Dat heden, in de stad van David, u de Zaligmaker geboren is, welke is Christus de Heer!"

Dat goddelijke Kind, die Zoon Davids, die Zaligmaker, Christus de Heer zal het aanschijn der aarde vernieuwen.

Rolduc J. E. H. MENTEN.

(*Wordt vervolgd.*)

De sekte der Spiritisten.

(*Vervolg* van blz. 314).

IV.

WAT ZIJN DE GEESTEN, OVER WELKE HET SPIRITISME SPREEKT?

Het Spiritisme is — we zagen het reeds in een vorig artikel — geheel in tegenspraak met zijn eigen naam, eene volslagen materialistische dwaling en kent dus, evenmin als deze, de ware natuur der geesten. Wel doet het zich voor als hoofdzakelijk in de wereld verschenen met de zending om het materialisme te bestrijden en te vernietigen, wel bazuint het rond, dat het vrede noch verzoening wil met al wie het materialisme aanhangt en verdedigt; zelfs verkondigt het zoo luid mogelijk, dat wie weigert spiritist te zijn, noodwendig tot de materialisten moet gerekend worden; — doch in 't geheim reiken deze vijanden elkander de hand en bevorderen elkanders belangen zooveel zij kunnen. Hunne onverzoenlijke vijandschap is eenvoudig eene allerverraderlijkste krijgslist, die de aandacht moet aftrekken van het punt, waartegen beiden hunne wapenen richten: de Katholieke Kerk en hare goddelijke onveranderlijke ge-

loofsleer. Evenals het materialisme loochent ook het Spiritisme het bestaan van den geest buiten en afgescheiden van de stof.

De aanhangers dezer nieuwe en goddelooze sekte spreken dus wel van 's menschen onsterfelijken geest, van diens onvergankelijk leven, na den kerker van het aardsche lichaam te zijn ontvloden; van den hemel waar hij zijn geluk, van de hel waar hij zijne straf vindt; van Engelen, die om u zweven, u geleiden en u Gods bevelen kenbaar maken; — doch bij nader inzien blijkt het, dat hier dezelfde kunstgreep wordt gebruikt door de dwaling zoo dikwerf, maar vooral in den tegenwoordigen tijd te baat genomen: de vaas, die het doodend gift verbergt, wordt met den nagebootsten en vervalschten stempel der waarheid gemerkt en het ongeloof aangeprezen zooveel mogelijk in de eigen termen, die de Kerk kiest om hare geloofsleer te verkondigen. Allan Kardec, de spiritistische woordvoerder bij uitnemendheid, zal ons wederom zeggen, wat het Spiritisme over de geesten denkt.

Indien gij aan het bestaan der ziel gelooft, zegt hij, moet gij ook haar voortbestaan aannemen na 's menschen dood. Doch wat is haar lot aan gene zijde des grafs? Het volksgeloof laat haar óf den hemel binnengaan óf in de hel nederdalen en stelt zich dien hemel voor boven onze hoofden in 't hooge luchtruim, evenals die hel onder onze voeten diep in den schoot der aarde; — eene dwaling door den vooruitgang der hedendaagsche wetenschap te niet gedaan. Immers de astronomie heeft wat achter de wolken verscholen ligt doorschouwd, en de geologie de verborgenheden van het aardrijk doorzocht, en nergens zulke verblijven van belooning en straf voor de

zielen gevonden [1]). De leer derhalve, dat de zielen op eene bepaalde plaats te zamen zijn, is in strijd met de gegevens der wetenschap en een nieuw veel logischer leerstelsel wijst haar tot verblijf de grenzenlooze ruimte van het heelal! [2]) — Doch, meent hij te hooren vragen, hoe zullen de zielen daar loon of straf kunnen ontvangen? — Zij vinden die, luidt zijn antwoord, in haar zelven, in het bewustzijn harer meerdere of mindere volmaaktheid [3]). Want waren zij deugdzaam, zij zullen daar leven in vereeniging met andere zielen, even deugdzaam als zij; zij trekken elkander aan en vormen groepen, die elk naar den graad van zuiverheid waartoe zij gekomen zijn, dieper doordringen en helderder zien kunnen in hetgeen voor de niet gezuiverden onbereikbaar en verborgen is. Elkander vol bereidvaardigheid ondersteunend trachten zij al hooger en hooger op te klimmen, en aan eenigen gelukt het, na eene reeks van beproevingen en onbeschrijfelijke krachtsinspanning, den hoogsten trap te bereiken.

1) „L'âme va quelque part; que devient-elle et où va-'t-elle? Selon la croyance commune elle va au ciel ou en enfer; mais où sont le ciel et l'enfer? On disait autrefois que le ciel était en haut et l'enfer en bas; mais qu'est-ce que le haut et le bas dans l'univers, depuis que l'on connaît la rondeur de la terre, le mouvement des astres qui fait que ce qui est le haut à un moment donné devient le bas dans douze heures, l'infini de l'espace dans lequel l'oeil plonge à des distances incommensurables? Il est vrai que par lieux bas on entend aussi les profondeurs de la terre; mais que sont devenues ces profondeurs depuis qu'elles ont été fouillées par la géologie?" *Le Livre des Médiums*, ch. I, n 2, p. 2.

2) „La doctrine de la localisation des âmes ne pouvant s'accorder avec les données de la science, une autre doctrine plus logique leur assigne pour domaine, non un lieu déterminé et circonscrit, mais l'espace universel." T. a. p. p. 3.

3) „Mais alors que deviennent les peines et les récompenses futures, si vous leur ôtez les lieux spéciaux? Remarquez que l'incrédulité à l'endroit de ces peines et récompenses est généralement provoquée parce qu'on les présente dans des conditions inadmissibles; mais dites, au lieu de cela, que les âmes puisent leur bonheur ou leur malheur en elles-mêmes." T. a. p. p. 3.

Deze ontvangen dan den naam van *engelen* [1]), en worden door de godheid gekozen tot hare boden, her- en derwaarts gezonden om in het heelal over de uitvoering harer plannen te waken. „Wat voelen zij zich gelukkig", roept hij uit, „in het vervullen dezer eervolle zendingen, en wat krijgt hun gelukstaat een veel nuttiger en aantrekkelijker doel dan door die eeuwige contemplatie, die slechts een altijddurend niets-doen is" [2]).

Het zal nu gemakkelijk te begrijpen zijn, vervolgt dezelfde schrijver, wat het Spiritisme onder de benaming van *duivelen* verstaat. Zij zijn die diep beklagenswaardige zielen, welke de deugd niet beoefend hebben en nog niet genoeg gezuiverd zijn, maar toch denzelfden hoogen trap van volmaaktheid nog kunnen bereiken, waartoe de anderen gekomen zijn. En hij durft, volkomen in den toon der hedendaagsche ongeloovige wetenschap, verzekeren, dat deze leer geheel overeenstemt met onze begrippen van Gods rechtvaardigheid en goedheid en aan al de eischen van de rede, het gezond verstand en de strengste logika voldoet [3]). Of zij al in strijd is met hetgeen God zelf ons geopenbaard heeft in de H. Schrift en door de H. Kerk te gelooven voorstelt, komt bij hem volstrekt in geen aanmerking.

Het Spiritisme kent derhalve geen andere geesten dan de zielen, die door den dood van het lichaam gescheiden zijn [4]), en van het bestaan van zuiver geestelijke wezens,

---

1) „Dites encore que les âmes n'arrivent au degré suprême que par les efforts qu'elles font pour s'améliorer et après une série d'épreuves qui servent à leur épuration; que les anges sont les âmes arrivées au dernier degré que toutes peuvent atteindre avec de la bonne volonté." T. a. p. p. 4.
2) T. a. p. p. 4.
3) T. a p. p. 4.
4) „Les *Esprits* ne sont donc autre chose que les âmes des hommes dépouillées de leur enveloppe corporelle." T. a, p. p. 4.

boven den mensch verheven, wil het niets weten. Die zielen evenwel, al hebben zij de banden die haar aan een stoffelijk lichaam kluisterden verbroken, konden zich niet geheel van de stof losmaken. Zij hebben bij 't verlaten der aarde slechts een grover en zwaarder omhulsel, als een kleed dat versleten was, afgelegd, om er voortaan een te dragen, dat half stoffelijk is, niet onder het bereik der zinnen valt en te gelijk met den vorm van het menschelijk lichaam ook verschillende eigenschappen der stof behoudt. Het wordt door de spiritisten aangeduid onder den naam van *périsprit* [1]). Velen echter onder hen kunnen zich met het half stoffelijke van dit nieuw omhulsel niet vereenigen. Naar hunne wijze van zien zijn de ziel en het *périsprit* volstrekt niet van elkander onderscheiden, maar moet de laatste benaming aan de ziel gegeven worden, als zij zich door verschillende overgangen van het eene lichaam in het andere trapsgewijze gezuiverd heeft, „gelijk de alcohol", zeggen de spiritisten, „gezuiverd wordt door herhaalde distellatie" [2]). Het een zoowel als het ander is dan niet half maar geheel stof; doch deze moeielijkheid heeft voor den spiritist geenerlei bezwaar. Dusdanig systeem, hoe materialistisch ook, verzwakt geen enkel grondbeginsel van het Spiritisme, zoo verklaart Allan Kardec; want het verandert niets aan de bestemming der ziel en laat de vereischten van haar toekomstig geluk ongedeerd. Voor

1) „Cette enveloppe semi-matérielle, qui affecte la forme humaine constitue pour lui un corps fluidique, vaporeux, mais qui, pour être invisible pour nous dans son état normal, n'en possède pas moins quelques-unes des propriétés de la matière." T. a. p. p 5.

2) „Le périsprit ne serait autre que l'âme elle-même, s'épurant graduellement par les diverses transmigrations, comme l'alcool s'épure par les diverses distillations." T. a. p. n. 50, p. 55.

hem komt de geheele zaak eenvoudig neer op een klein verschil van opvatting omtrent de natuur der ziel. Voor ons echter is het een bewijs te meer, dat het Spiritisme niets anders is dan een vermomd materialisme, en zijne geesten ondenkbare, onmogelijke wezens zijn.

Welke diensten nu kunnen die geesten, volgens het leerstelsel der sekte, den mensch bewijzen om tot de kennis der waarheid te komen? Welk vertrouwen mogen hunne verschijningen hem inboezemen? Welke zekerheid kunnen hunne openbaringen hem geven? Bij het beantwoorden dier vragen dient in het oog gehouden te worden, dat er onder de geesten groote verscheidenheid bestaat. Eenigen van hen behooren tot de hoogere en aanzienlijke rangen, anderen tot de lagere; eenigen zijn zeer geleerd, anderen uiterst dom; eenigen zijn goed en deugdzaam, anderen bedorven en slecht; eenigen zijn oprecht en ernstig, anderen leugenachtig en vol bedrog. Onder de geesten van lageren rang zijn er, die weinig meer en zelfs nog minder weten dan de menschen [1]); met de grootste lichtzinnigheid behandelen deze de meest ernstige vraagstukken [2]), en bekommeren zich in het algemeen al zeer weinig, of hetgeen zij zeggen waar is of niet [3]). — Doch ook de hoogere en geleerde verdienen niet onvoorwaardelijk ons vertrouwen. De besten onder hen zijn niet altijd goed ingelicht, veel blijft voor

---

1) „Parmi eux il en est qui n'en savent pas plus et même moins que les hommes." T. a. p. p. 56.

2) „Les Esprits inférieurs, ignorants eux mêmes, traitent avec frivolité les questions les plus sérieuses." T. a. p. n. 267, p. 341.

3) „Les Esprits légers et moqueurs se donnent carrière, parce que s'inquiétant peu de la verité, ils n'y regardent pas de si près et sont généralement assez peu scrupuleux sur le but et sur les moyens." T. a. p. n. 186, p. 223.

hen verborgen en overigens kunnen zij zich ter goeder trouw vergissen en ons misleiden [1]). Vandaar, zegt Allan Kardec, het telkens herhaald bevel door de geesten zelfs van den hoogsten rang gegeven, om toch al hunne openbaringen aan een allernauwkeurigst onderzoek der rede te onderwerpen en naar de strengste eischen der logika te beoordeelen.

Maar de grootste en ergste tegenwerking ondervindt de spiritist, in zijn rusteloos zoeken naar waarheid, van den kant der slechte en bedorvene geesten. Er zijn onder hen onbeschaamde leugenaars en allersluwste bedriegers, even lastig als gevaarlijk in hun omgang en onuitputtelijk in het uitdenken en gebruiken van middelen om den mensch te misleiden. Zij melden zich bij hem aan onder een valschen naam [2]), doen de meest gewaagde voorspellingen, verhalen tot in de kleinste bijzonderheden als werkelijk gebeurd wat nooit heeft plaats gehad, en eischen stoutweg geloof en onderwerping aan hun woord [3]). Hun taal vloeit meestal over van verwaandheid en is óf belachelijk óf duister door hun stre-

---

1) „Les Esprits sérieux ne sont pas tous également éclairés; il est beaucoup de choses qu'ils ignorent et sur lesquelles ils peuvent se tromper de bonne foi." T. a p. n. 136, p. 173.

2) „Les Esprits ne nous apportent pas un acte de notoriété, et l'on sait avec quelle facilité certains d'entre eux prennent des noms d'emprunt; aussi est-ce une des plus grandes difficultés du spiritisme pratique." T. a p. ch. XXIV, n. 255. p. 327- — „Un Esprit d'un ordre inférieur se pare d'un nom respectable pour donner du crédit à ses paroles, et ce cas est tellement fréquent qu'on ne saurait trop se tenir en garde contre ces sortes de substitutions; car c'est à la faveur de ces noms d'emprunt que certains Esprits, plus orgueilleux que savants, cherchent à accréditer les idées les plus ridicules." n. 256, p. 329.

3) „Nous en avons vu qui prenaient effrontément le nom du Christ et, pour donner le change, simulaient le style évangélique et prodiguaient à tort et à travers ces mots bien connus: *En vérité, en vérité, je vous le dis.*" T. a. p. n. 261, d. 333.

ven naar diepzinnigheid [1]). Een list, die zij vooral dikwijls te baat nemen om hun bedrog ingang te doen vinden, bestaat in het vleien en prikkelen van 's menschen hoogmoed en ijdelheid in uitdrukkingen, die de nederigheid schijnen te prediken [2]). Is nu iemand zoo onvoorzichtig het oor te leenen aan hetgeen zij zeggen, dan maken zij gretig van de gunstige gelegenheid gebruik om hem een raad te geven, die hem in het verderf stort, of haat en vijandschap te zaaien tusschen personen, die hun niet welgevallig zijn [3]). Deze laatsten zijn vooral degenen, door wie zij vreezen te zullen ontmaskerd worden en, wijl de menschelijke rede de eenige kracht is aan welke hun bedrog en list op den duur geen weerstand kunnen bieden, kiezen zij bij voorkeur hunne slachtoffers onder de minder ontwikkelden. Valsche redeneering, bijtende spot, grievende beleediging zijn beurtelings het middel, dat door hen beproefd wordt om den mensch van het pad der waarheid af te trekken [4]), en wel mag Allan Kardec in een aanval van radeloosheid uitroepen: „In het rijk der geesten ontbreekt het evenmin aan falsarissen als hier op deze wereld!" [5])

Misschien zou men meenen, dat het Spiritisme beter en eervoller getuigenis kan afleggen van die geesten,

1) „Les Esprits inférieurs ou faux savants cachent sous l'enflure et l'emphase le vide des pensées. Leur langage est souvent prétentieux, ridicule ou obscur à force de vouloir paraître profond " T. a. p. n. 267, p. 338.

2) „Les mauvais Esprits donnent des éloges exagérés, stimulent l'orgueil et la vanité tout en prêchant l'humilité." T. a. p. p. 339.

3) T. a. p. p. 340

4) „Ceux qui peuvent démasquer leurs impostures sont surtout l'objet de leur animadversion. Les hommes faibles sont leur point de mire pour les induire au mal. Employant tour à tour les sophismes, les sarcasmes, les injures, ils tachent de les détourner du sentier de la vérité." T. a. p. p. 341.

5) „Il y a des faussaires dans le monde des Esprits comme dans celui-ci." T. a. p. p. 332.

welke het onder de goede rekent, en aan hen ten minste al zijn vertrouwen kan schenken. Maar helaas! ook die geesten, zij mogen al goed zijn op een of ander bepaald tijdstip in dien zin, dat zij juist op dat oogenblik geen kwaad bedrijven noch beoogen; in deze betrekkelijk goede gezindheid ligt echter geenerlei waarborg voor de toekomst. Ook de geesten zijn immers vrij en kunnen altijd nog hunne vrijheid misbruiken om kwaad te doen; zij kunnen vallen en diep vallen en aan de meest bedorvene gelijk worden [1]). Nergens derhalve vindt de aanhanger van het Spiritisme zekerheid tegen bedrog en misleiding, tenzij na een allergestrengst onderzoek zijner rede [2]); deze alleen toch beslist, met algeheele terzijdestelling van God, over waar er valsch, over goed en kwaad. Zij houde daarbij, zegt Allan Kardec, in het oog: „dat de goede geesten alleen datgene zeggen wat zij weten, en het stilzwijgen bewaren over hetgeen zij niet weten!" „Zij kunnen den mensch wel een voorgevoel schenken van toekomstige gebeurtenissen, als de kennis er van voor hem eenig nut heeft, maar zorgvuldig onthouden zij zich van het aangeven van een bepaald tijdstip: elke aankondiging derhalve van iets dat op een nauwkeurig

1) „Ils sont tous soumis à la loi du progrès et peuvent tous arriver à la perfection; mais comme ils ont leur libre arbitre, ils y arrivent dans un temps plus ou moins long selon leurs efforts et leur volonté." T. a. p. ch. IV, n. 49, p. 54." — A côté de ceux qui ne voient dans ces phénomènes que l'action des démons, il en est d'autres qui n'ont vu que celle des bons Esprits Leur confiance aveugle dans cette supériorité absolue des êtres du monde invisible à été pour beaucoup la source de bien des déceptions; ils ont appris à leurs dépens à se défier de certains Esprits, tout aussi bien que de certains hommes " n. 47, p. 51.

2) „Quelque soit la confiance légitime que vous inspirent les Esprits qui président à vos travaux, il est une recommandation que nous ne saurions trop répéter, c'est de peser et de mûrir, c'est de soumettre au contrôle de la raison la plus sévère toutes les communications que vous recevez." T. a. p. ch. XXIV, n. 266, p 336.

voorspeld oogenblik zal vervuld worden, draagt het zeker kenmerk van misleiding" [1]). Zij onthouden zich zorgvuldig van te spreken op een gebiedenden toon en verstaan de kunst om in weinige woorden veel te zeggen Eenvoud en beknoptheid zijn het kenmerk hunner taal, die bij afwisseling nu eens dichterlijke beelden kiest zonder de duidelijkheid te schaden, dan weder de fijnste en pikantste scherts weet te bezigen zonder ooit in platheid te vervallen [2]).

Ziedaar al het voortreffelijke en meest uitstekende wat het Spiritisme tot lof van zijne goede geesten weet mede te deelen. Al hetgeen de Katholieke Kerk leert omtrent den geest, hetzij voltooid in zijne onstoffelijke natuur, hetzij ter zijner voltooiing met het verheerlijkte stof verbonden, wordt stoutweg geloochend en zelfs met een stilzwijgen vol minachting voorbijgegaan. De stellingen, bewijsvoeringen en gevolgtrekkingen der Katholieke wetenschap zijn geenerlei onderzoek waardig, en onder een aanhoudend beroep op de eischen der strengste logika en de onverbiddelijke rechtspraak der menschelijke rede worden de grootste dwaasheden en ongerijmdheden door de spiritisten én verkondigd én aangenomen.

Evenwel hoe dwaas en ongerijmd het leerstelsel dezer sekte ook zij, gewis zou men zich bedriegen, zoo men

---

1) „Les bons Esprits ne disent que ce qu'ils savent; ils se taisent sur ce qu'ils ne savent pas — Les bons Esprits peuvent faire pressentir les choses futures lorsque cette connaissance peut être utile, mais ne précisent jamais de dates; toute annonce d'événement à époque fixe est l'indice d'une mystification." T. a. p. p. 338.

2) „Les Esprits supérieurs s'expriment simplement, sans prolixité; leur style est concis, sans exclure la poésie des idées et des expressions, clair, intelligible pour tous; ils ont l'art de dire beaucoup de choses en peu de mots. De la part des Esprits supérieurs la plaisanterie est souvent fine et piquante, mais n'est jamais triviale." T. a. p. pp. 338, 341.

het als eene weinig gevaarlijke dwaling beschouwde. Bij eenig nadenken toch is het niet moeielijk te gissen, welke bedoeling achter zijne voorstelling van de geestenwereld verborgen ligt. — Het Spiritisme zag, welk een afschuw het Materialisme bij velen zijner aanhangers begon te wekken door zijne leer: het einde van 's menschen leven is tevens het einde van zijn bestaan; na den dood het Niet Bij niet weinigen bleef op den bodem des harten eene geheimzinnige en heilzame vrees voor hetgeen hun te wachten stond aan gene zijde des grafs, en meer dan een, die de eeuwigheid zag naderen, huiverde, trad terug en bracht vóór zijn sterven hulde aan de waarheid, die hij gedurende het grootste deel zijns levens had verstooten en versmaad. De laatste levensvonk uit te blusschen is de afschuwelijke taak, die het Spiritisme op zich heeft genomen en met inspanning van alle krachten poogt te vervullen [1]).

Vreest niet — zoo predikt het — voor het leven, dat er volgt na den dood. Sterven is wel niet het terugzinken in het Niet, gelijk het Materialisme leert, maar het is evenmin de aanvang van een eindeloos en onveranderlijk geluk of ongeluk, zooals de Katholieke Kerk het den mensch voorstelt Die hel immers is niet veel erger dan de toestand van hen, die door een onwaardig levensgedrag hunne plaats verbeuren in de beschaafde klassen der maatschappij. Kommer en verdriet, gebrek en ellende,

---

1) „Croyez bien que le plus sceptique, le plus athée, le plus incrédule enfin a toujours un tant petit coin dans le coeur qu'il voudrait pouvoir se cacher lui-même. Eh bien! c'est ce petit coin qu'il faut chercher, qu'il faut trouver; c'est ce côté vulnérable qu'il faut attaquer; c'est une petite brèche laissée ouverte exprès par Dieu pour faciliter à sa créature le moyen de rentrer dans son sein." T. a. p. p. 472.

verachting en uitsluiting zijn hier op aarde hun straf, en diezelfde bestraffing duurt voort na den dood, als hun geest in „de grenzenlooze ruimte van het heelal" moet rondzwerven, aan honger en koude ten prooi en zonder eenig verkeer met de deugdzamen en zaligen. Evenwel ook daar nog in de eeuwigheid kunnen zij tot inkeer komen, zich verbeteren en tot den hoogsten rang zelfs van engelen opklimmen. — Geen eeuwigdurende straf derhalve voor den hardnekkigen en onboetvaardigen zondaar! — Maar eene eeuwigheid van geluk voor den waarlijk deugdzame en geheel gezuiverde, roept het Spiritisme, om den schijn te handhaven, dat zijne leer ver boven het ongeloof van het Materialisme verheven is. Doch welk een hemel! Een hemel volkomen gelijk aan het aardsch geluk van hen, die tot de gegoede en bevoorrechte kringen dezer wereld gerekend worden. Hoogere wetenschap, fijnere beschaving, gezelliger verkeer, minder zorg, meer genot, ruimer invloed, grooter aanzien, — ziedaar de eeuwige gelukzaligheid van het Spiritisme!

In zuivere verhouding tot zulk eene belooning staat ook het gehalte der deugd van den spiritist gevorderd om dien hemel te kunnen binnengaan. De geheele zedeleer van het Spiritisme komt eigenlijk neer op de *twee* deugden, die al de vrome ongeloovigen van onzen tijd op de volmaaktste wijze zeggen te beoefenen: menschlievendheid en bevordering van onderwijs. Dat zegt weder zeer duidelijk Allan Kardec, als hij de woorden weergeeft, volgens zijn zeggen, door een geest geschreven.

„Volgelingen van het Spiritisme, hebt elkander lief; dit is het eerste punt van mijn onderricht; zorgt dat gij onderwezen wordt, dit is het tweede. Alle waarheden

zijn te vinden in het Christendom; de dwalingen die er wortel hebben geschoten, vinden hun oorsprong in den mensch. Hoort van de overzijde des grafs, waar gij alles in het Niet verzonken waant, stemmen die u toeroepen: Broeders! niets vergaat, Jesus Christus is de verwinnaar van het kwaad, zegeviert gij over de goddeloosheid" [1]). — En met eene duivelachtige onbeschaamdheid voegt hij er aan toe de volgende

„*Opmerking*. Deze openbaring, verkregen door een der beste Mediums van het spiritistisch genootschap te Parijs, is geteekend met een naam, dien de eerbied ons niet toelaat te herhalen, tenzij onder alle voorbehoud: het is de naam van JESUS VAN NAZARETH" [2]).

Zouden we met eene kleine wijziging de woorden van Prof. Broere niet mogen toepassen: al hult het Spiritisme zich in een koningsmantel, de paardevoet is niet te verbergen en onder uit den statigen sleep slingert de ongelukkige, allerongelukkigste staart?

V.

WAT ZIJN DE MEDIUMS OF DE MENSCHEN, DOOR WELKER BEMIDDELING DE GEESTEN HUNNE MEDEDEELINGEN DOEN?

In het systeem der spiritisten heet *Medium* ieder mensch,

---

1) „Spirites! aimez-vous, voilà le premier enseignement; instruisez-vous, voilà le second. Toutes vérités se trouvent dans le christianisme; les erreurs qui y ont pris racine sont d'origine humaine; et voilà qu'au delà du tombeau que vous croyiez le néant, des voix vous crient: Frères! rien ne périt; Jésus-Christ est le vainqueur du mal, soyez les vainqueurs de l'impiété." T. a. p. p. 475.

2) „*Remarque.* Cette communication, obtenue par un des meilleurs médiums de la société spirite de Paris, est signée d'un nom que le respect ne nous permet de reproduire que sous toutes réserves; ce nom est celui de Jésus de Nazareth."

die op welke wijze ook zich met de geesten in betrekking kan stellen.

Het getal der *Mediums* is ontzaglijk groot. Vele spiritisten zijn zelfs van meening, dat alle menschen *Mediums* zijn, maar het vermogen om tusschenpersoon bij 't verkeer met de geesten te wezen in den een grooter en sterker is dán in den ander [1]).

De *Mediums* bezitten zeer vele eigenschappen, die echter verschillen naar de mate van ieders aanleg en geschiktheid [2]). Vandaar dat zij, zooals wij later zien zullen, in velerlei soorten kunnen verdeeld worden. Alvorens die verschillende soorten nader te bespreken, moeten wij eerst opmerken, dat het vermogen om met de geesten te verkeeren (*Médianimité*) door de spiritisten beschouwd wordt als iets bloot natuurlijks en ook hierin derhalve de valschheid van hun leerstelsel aan het licht komt. Indien toch de mensch verkeert met de geesten, kan zulks alleen dan geschieden, wanneer God het óf wil óf toelaat. 's Menschen ziel, zoolang zij in het lichaam vertoeft, kan niet op natuurlijke wijze met eene geestelijke zelfstandigheid in onmiddellijke betrekking komen, tenzij door de inwerking eener uitwendige en bovennatuurlijke oorzaak [3]). Deze uitwendige en bovennatuurlijke oorzaak is Gods wil, zonder welken de goede geesten niet tot den mensch ge-

---

1) „Toute personne qui ressent à un degré quelconque l'influence des Esprits est, par cela même, médium. Cette faculté est inhérente à l'homme, et par conséquent n'est point un privilége exclusif; aussi en est-il peu chez lesquels on n'en trouve quelques rudiments. On peut donc dire que tout le monde, à peu de chose près, est médium." T. a. p. ch. XIV, n. 159. p. 195.

2) „Il faut des personnes douées de facultés spéciales, et ces facultés varient à l'infini selon l'aptitude des individus." T. a. p. ch. III, n. 31, p. 31.

3) Vgl. *De Katholiek*, D. LXIII, blz. 91—93

zonden worden, of wel Gods toelating, zonder welke de booze geesten den mensch noch kunnen genaken, noch kunnen schaden. De *Medianimiteit*, het grondbeginsel van het Spiritisme, is derhalve valsch en onhoudbaar.

Daarenboven is dit vermogen, dat de spiritisten in den mensch veronderstellen, volgens hun eigen bekentenis noodwendig feilbaar. „Immers een booze geest", zegt Allan Kardec, „kan verhinderen, dat het *Medium* met andere geesten, die het oproept, in betrekking kan komen" [1]). Bijgevolg wie een goeden geest oproept om van hem de waarheid te vernemen, kan een kwaden geest vinden, die hem in dwaling brengt. Ook zijn er vele *Mediums*, klaagt hij, die niet naar goeden raad willen luisteren en aldus het slachtoffer worden van kwade geesten, die hen vleien en bedriegen [2]). En al is het *Medium* nog zoo goed, hierin ligt volstrekt geen waarborg, dat al zijne mededeelingen goed zijn [3]); het beste *Medium* wordt nu en dan zelfs door de goede geesten bedrogen, opdat het beter tusschen waar en valsch moge leeren onderscheiden [4]).

Na deze meer algemeene opmerkingen, die weder aantoonen hoe overal in het Spiritisme waarheid en zekerheid ontbreken, gaan wij de verschillende soorten van *Mediums* in het bijzonder beschouwen.

---

1) „Un Esprit malfaisant s'impose à un médium, s'immisce malgré lui dans les communications qu'il reçoit, l'empêche de communiquer avec d'autres Esprits et se substitue à ceux que l'on évoque." T. a. p. p. 308.

2) „Ils répudient tous conseils et deviennent la proie des Esprits menteurs et hypocrites qui les captent en flattant leur orgueil." T. a, p. p. 232.

3) „On serait dans l'erreur si, par cela seul qu'on a sous la main un bon médium, on pensait obtenir par lui de bonnes communications en tous genres." T. a. p. p 223.

4) „Comment les bons Esprits peuvent-ils permettre qu'il soit trompé? Ils le permettent quelquefois avec les meilleurs médiums pour exercer leur jugement et leur apprendre à discerner le vrai du faux," T. a. p. p. 286.

I. Volgens hun aanleg en geschiktheid worden zij onderscheiden in

1. *facultatieve* (*médiums facultatifs*), die zich volkomen van hunne macht bewust zijn en de spiritistische verschijnselen voortbrengen door de werking van hun eigen vrijen wil[1]).

2. *mechanische* (*médiums mécaniques, passifs, involontaires*), die buiten hun weten onder den invloed der geesten komen zonder zich er aan te kunnen onttrekken [2]).

3. *half mechanische* (*médiums sémi-mécaniques*), die tusschen beide zoo even genoemde soorten in staan en het meest van allen voorkomen [3]).

II. Naar den graad hunner bekwaamheid worden de *Mediums* verdeeld in

1. *pas beginnende* (*médiums novices*), die wel goeden aanleg bezitten, maar de noodige ondervinding nog missen.

2. *goed ontwikkelde* (*médiums faits ou formés*), die door langdurige oefening vlug en gemakkelijk met de geesten kunnen verkeeren.

3. *weinig bruikbare* (*médiums improductifs*), die bijna niets, of slechts enkele lettergrepen of eenige letters zonder den minsten samenhang weten mede te deelen.

4. *buigzame* (*médiums flexibles*), die eene bijzondere geschiktheid bezitten om met alle geesten om te gaan en de meest verschillende openbaringen weten te verkrijgen.

5. *beperkte* (*médiums exclusifs*), door welke slechts één geest zich openbaart, die ook telkens antwoord geeft voor alle andere geesten, welke door het *Medium* worden opgeroepen [4]).

1) T. a p ch. XIV, n. 160, p 196.
2) T. a. p. p. 196 en ch XV. n. 179, p. 215.
3) T. a p. p. 217
4) T. a p. pp. 230–232.

III. Uit een zedelijk oogpunt beschouwd vindt men onder de *Mediums*.

1. *lichtzinnige* (*médiums légers*), die hunne taak niet ernstig genoeg opvatten en het verkeer met de geestenwereld als een spel beschouwen.

2. *verwaande* (*mediums présomptueux*), die meenen dat zij alleen toegang hebben tot de geesten van hoogeren rang, zich voor onfeilbaar houden en al wat niet door hen geopenbaard is verachten en verwerpen.

3 *naijverige* (*mediums jaloux*), die niet kunnen dulden, dat een ander *Medium* voortreffelijker is dan zij.

4. *bedriegers* (*mediums de mauvaise foi*), die allerlei openbaringen als door de geesten hun gedaan verzinnen.

5. *baatzuchtige* (*mediums mercenaires*), wier doel niet is de uitbreiding en verheerlijking van het Spiritisme, maar enkel en alleen hun eigen gewin.

6. *verblinde* (*mediums fascinés*), die niet weten te onderscheiden, of zij met goede dan wel met booze geesten te doen hebben

7. *bezetenen* (*mediums obsédés*), die zeer goed weten, dat zij onder den invloed staan van booze geesten door welke zij worden bedrogen, maar zich in weerwil van alle aangewende pogingen aan dien verderfelijken invloed niet kunnen onttrekken. Tot deze klasse werden ook de *mediums subjugués* gerekend, die tot zelfs in hun lichaam geheel en onwederstaanbaar door de booze geesten worden beheerscht [1]).

IV. Naar de verschillende wijzen, waarop de *Mediums* hunne van de geesten ontvangene openbaringen aan anderen kenbaar maken, worden zij verdeeld in

1) T. a. p. pp. 237, 238.

1. *verzenmakers* (*mediums versificateurs*), aan welke de geesten hun antwoord in versmaat mededeelen. Allan Kardec teekent hierbij aan, dat goede verzen hoogst zeldzaam, slechte daarentegen zeer veelvuldig voorkomen [1]). Deze rijmelende *Mediums* mogen echter niet verward worden met de dichterlijke (*mediums poétiques*), welke hij beschrijft als bij uitstek geschikt om teedere en hartelijke gevoelens weer te geven. Hunne mededeelingen zijn vooral kenbaar aan het nevelachtige, sentimenteele en onbestemde, dat er overvloedig in te vinden is. Op een bepaald antwoord bij hen te willen aandringen zou vergeefsche moeite zijn. Het Spiritisme is, volgens het getuigenis van genoemden schrijver, van deze dichterlijke *Mediums* ruim voorzien [2]).

2. *positieve* (*mediums positifs*), die uitmunten door duidelijkheid en bepaaldheid; met eene bijzondere voorliefde geven zij alle omstandigheden hoogst nauwkeurig aan en verschaffen omtrent ieder punt de meest juiste inlichtingen. Deze *Mediums* zijn onder de spiritisten zeer gezocht, maar worden weinig gevonden.

3. *letterkundige* (*mediums littéraires*), wier stijl even zuiver als sierlijk is en zich meermalen tot eene niet alledaagsche welsprekendheid weet te verheffen.

4. *ongeletterde* (*mediums incorrects*), die zich niet in duidelijke, verstaanbare taal weten uit te drukken. Het gebrekkige in den stijl, zegt Allan Kardec, moet echter niet op rekening van den geest, maar van het *Medium*

1) „Assez communs pour les mauvais vers; très rares pour les bons." p. 233.

2) „Sans obtenir des vers, les communications qu'ils reçoivent ont quelque chose de vaporeux, de sentimental; rien n'y sent la rudesse; ils sont, plus que d'autres, propres à l'expression des sentiments tendres et affectueux. Tout y est vague, et il serait inutile de leur demander rien de précis. Très communs." T. a. p.

gesteld worden; het is te weinig verstandelijk ontwikkeld en dien ten gevolge voor de geesten een onbruikbaar werktuig.

5. *wetenschappelijke* (*mediums scientifiques*). Opzettelijk geeft Allan Kardec hun niet den naam van geleerden (*savants*): want, zegt hij, het kan gebeuren, dat zij zeer dom en toch uitermate geschikt zijn om van de geesten mededeelingen te ontvangen, die op verschillende wetenschappen betrekking hebben. Zoo vindt men er, gaat hij voort, hoogst bekwaam in het ophelderen van wat duister is in de geschiedenis (*mediums historiens*) of in het geven van geneeskundigen raad (*mediums medicaux*).

6 *godsdienstige en wijsgeerige* (*mediums religieux, philosophes*). Gelijk de pasgenoemden geenerlei wetenschap behoeven te bezitten om over de wetenschap te kunnen spreken, evenzoo is het in deze soort van *Mediums* volstrekt geen vereischte, dat zij godsdienstig zijn of de wijsbegeerte bestudeerd hebben, om een beslissend oordeel te vellen zelfs over de diepste geheimen van godsdienst, zedeleer of wijsgeerige wetenschap [1]).

7. *polyglotten* en *polygrafen* (*mediums polyglottes, polygraphes*), van welke de eersten zich met het grootste gemak in verschillende talen kunnen uitdrukken, die zij nooit geleerd hebben, en de laatsten in staat zijn allerlei letterteekens, b. v. grieksche, hebreeuwsche, arabische bij het schrijven te gebruiken, of de hand van den geest, gelijk die tijdens zijn leven was, nauwkeurig na te bootsen [2]).

V. Om de zeer verschillende wijze, waarop de *Mediums* met de geesten verkeeren, worden zij nog onderscheiden in

1) T. a. p. pp. 233—235.
2) T. a. p. p. 230; vgl. n. 219, pp. 255, 256

1. *hoorende* (*mediums auditifs*), die de stem der geesten vernemen, *ziende* (*mediums voyants*), die, sommigen in slapenden, anderen in wakenden toestand, de geesten aanschouwen, en *sprekende* (*mediums parlants*), wier tong door de geesten bewogen wordt [1]). Vooral de laatste manier is voor de *Mediums* dikwijls zeer lastig, omdat zij dan niet zelden door de geesten genoodzaakt worden om allerlei grove en onwelvoegelijke dingen te zeggen, (*mediums à communications triviales et ordurières*) [2])

2. *geinspireerde en verlichte* (*mediums inspirés, intuitifs*), die alleronverwachts door de geesten worden aangegrepen en op een denkbeeld of tot een besluit worden gebracht, dat niet zelden geheel in strijd is met hunne eigene denkwijze of beslissing. Onder deze *Mediums* vindt men er, die aan zekere nachtvogels gelijk niet anders dan in het duister kunnen zien en daarom den naam dragen van *mediums nocturnes* [3]). Anderen moeten noodzakelijk in een slapenden toestand zijn gebracht alvorens eenige openbaring van de geesten te kunnen ontvangen of mededeelen. Zij zijn de welbekende *mediums somnambules*, maar worden niet door alle spiritisten onder de *Mediums* gerekend, omdat zij hunne eigene gedachten en niet die

---

1) T. a. p pp. 202—208.

2) „Quiconque a étudié le monde spirite à tous les degrés de l'échelle, sait qu'il y a des Esprits dont la perversité égale celle des hommes les plus dépravés, et qui se complaisent à exprimer leurs pensées dans les termes les plus grossiers. — On comprend que ces médiums doivent avoir le désir d'être délivrés de la préférence que ces Esprits leur accordent." T. a. p. p. 235.

3) „On peut certainement en faire une spécialité, mais ce phénomène tient plutôt à des conditions ambiantes qu'à la nature du médium ou des Esprits; je dois ajouter que la plupart des médiums nocturnes pourraient arriver, par l'exercice, à agir aussi bien à la lumière que dans l'obscurité." T. a. p. p. 226.

van een ander uitdrukken [1]). Eindelijk zijn er enkelen, die eerst in een staat van allerhoogste vervoering bij machte zijn als middelaars tusschen het geestendom en den mensch op te treden (*mediums extatiques*). Van hen verklaart Allan Kardec, dat zij veelal de speelbal zijn hunner eigene verbeelding en de slachtoffers van bedriegelijke geesten; slechts in hoogst zeldzame gevallen verdienen zij vertrouwen [2]).

3) *kloppende* (*mediums typteurs*), door wier tusschenkomst een zeker aantal slagen wordt vernomen, uit welke het antwoord van den ondervraagden geest kan worden opgemaakt Deze wijze van verkeer met de geesten deed den naam van *klopgeesten* ontstaan [3]). *Mediums* van deze soort bezitten meestal het vermogen, dat zich op zeer verschillende manieren kan openbaren, om een of ander voorwerp in beweging te brengen of te houden zonder aan de wetten van zwaarte- en aantrekkingskracht gebonden te zijn. Vandaar hunne onderscheidene benamingen als: *mediums moteurs*, *mediums à translations et à suspensions* [4]). Afzonderlijke vermelding verdienen nog de *mediums à apparitions*, wien het soms gelukt verschijningen b. v. van overledene personen op te roepen, welke zichtbaar en tastbaar zijn ook zelfs voor de omstanders [5]).

---

1) „Le somnambulisme peut être considéré comme une variété de la faculté médianimique, ou pour mieux dire, ce sont deux ordres de phénomènes qui se trouvent très souvent réunis. — En résumé, le somnambule exprime sa propre pensée, et le médium exprime celle d'un autre. T. a p. pp. 208—210.

2) „Beaucoup d'extatiques sont le jouet de leur propre imagination et des Esprits trompeurs qui profitent de leur exaltation. Ceux qui méritent une entière confiance sont très rares." T. a. p p. 228.

3) T. a. p. ch. XI. n. 139—n. 146, pp. 176—182; ch. XVI. n. 189. p. 225.

4) T. a. p. no. 61, 75, 80, 189.

5) T. a. p. Ch. VI, n. 100, pp 118—128; n. 104, p. 131, n. 189, p. 226.

Ten slotte geven wij eene plaats in deze lange rij, door het Spiritisme ons ter bezichtiging aangeboden, aan de *musiceerende* (*mediums musiciens*), die zonder eenige kennis van de edele toonkunst de moeielijkste stukken kunnen uitvoeren en komponeeren, evenals hunne kunstbroeders de *schilders* (*mediums peintres et dessinateurs*) zonder eenig onderricht penseel en teekenstift weten te hanteeren [1]).

Uit dit alles blijkt weder duidelijk, dat het den spiritist met zijne leer omtrent de *Mediums* en 's menschen *Medianimiteit* vooral te doen is, om aan de mirakelen hunne bewijskracht voor de goddelijkheid der Openbaring en de heiligheid der Katholieke Kerk te ontnemen. Ook al loochen ik het feit niet, wil hij zeggen, ik blijf toch het volle recht behouden het mirakel te ontkennen: immers wat de Katholieke Kerk een mirakel noemt is, zoo het werkelijk gebeurd mocht zijn, niets meer en niets anders dan een spiritistisch verschijnsel. Ja, zelfs dit laatste staat in geloofwaardigheid ver boven het eerste. De mirakelen toch — we spreken voor een oogenblik de taal van het Spiritisme — zijn immer in strijd met de wetten der natuur, de spiritistische wonderen daarentegen zijn er altijd mede in de volmaaktste harmonie; de mirakelen kunnen slechts geloofwaardig zijn voor den onwetende, de spiritistische wonderen zijn tegen het scherpst onderzoek der wetenschap bestand; de mirakelen blijven ten allen tijde zeldzaam en ongewoon, de spiritistische wonderen zijn afhankelijk van 's menschen wil en kunnen telkens worden herhaald [2]).

---

1) T. a p p. 229; *Revue spirite*, août 1858.
2) T. a. p. ch. II, *Le Merveilleux et le Surnaturel*, pp. 9—20.

Maar is nu ook al wat het Spiritisme van de werking zijner *Mediums* verkondigt eenvoudig te beschouwen als een veelkleurig samenweefsel van leugen en bedrog? Geen Katholiek is, op straffe van zich aan bijgeloovigheid schuldig te maken, verplicht zulks te beweren. „Want den Helschen gedrochten" — herhaalt hij met den geloovigen Vondel — „niets eigener is dan slimme streken en het misbruik der schepselen en elementen, tot afbreuk van d' eere en naam des Allerhoogsten, zoo verre hij dit gehengt" [1]). Evenwel verbiedt hem ook de meest gewone voorzichtigheid het Spiritisme op zijn woord te gelooven. Want „men zou zeggen" — herhaalt hij met den ongeloovigen Le Moinne — „dat in deze koene eeuw der wetenschap het bijgeloof, uit zucht naar wraak, heul zoekt bij de onzinnigste dingen en zich hals over kop werpt in het *Credo quia absurdum*" (ik geloof het, omdat het ongerijmd is) [2]).

H. W. J. VAN HERTUM.

(*Wordt vervolgd.*)

---

1) Vondel's *Lucifer*, Inl.
2) *Journal des Débats*, zie *de Maasbode*, Zondag 7 Sept 1879.

De Heilige Congregatie der Studiën.

Het benoemen van Z. Exc. Mgr. J. Capri, Apostolisch Internuntius te 's Hage, tot Secretaris dezer Congregatie, alsmede het levendige belang, wat Z. H. de Paus in hare werkzaamheden stelt, geven eene gereede aanleiding om hare instelling, inrichting en werkkring ook in dit tijdschrift te bespreken.

Zij werd door Sixtus V ingesteld [1]). Deze Paus droeg namelijk aan eene vereeniging van Kardinalen het bestuur en de regeling op van de Romeinsche Universiteit, de *Sapienza*; bovendien werden zij belast met het toezicht over de collegiën, die te Rome voor de Grieken, de Maronieten en de Neophieten gevestigd waren. Ook wilde hij, dat zij zorg zouden dragen voor al de Katholieke universiteiten der geheele wereld.

Met eere werden in 's Pausen constitutie: „*Immensa aeterni Dei*" de vier voornaamste vermeld, namelijk die van Parijs, Oxford, Bologne en Salamanca. Ook die van

1) Wij maken den lezer opmerkzaam, dat wij veel hebben ontleend aan de *Analecta Juris Pontificii*, 1856, 15e livraison, pag. 2262 en vv., en aan A. Haine, *Synopsis S. R. E. Cardinalium Congregationum*. Lovanii. C. J. Fonteyn. 1857.

Oxford; want hoewel deze reeds van de Kerk was gescheiden, schreef de Paus toch: „Voor zooveel Ons betreft, verlaten Wij zelfs de Universiteit van Oxford niet; maar Wij roepen haar met de innigste liefde van ons hart tot den schoot harer moeder en tot den weg des heils terug".

De Congregatie der Studiën moest, zoo wilde het Sixtus V, bij den H. Stoel de belangen der universiteiten bepleiten, dezer behoeften aan den Paus voordragen, opdat hij dan de noodige hulp en bijstand zou kunnen bieden. Ook moest zij, althans door briefwisseling, een zeker toezicht over de universiteiten uitoefenen.

Men ziet hieruit, welk een belang de Paus stelde in het onderwijs. En de reden, waarom hij er zoozeer voor bezorgd was, geeft hij in de constitutie: „*Immensa aeterni Dei*", aldus aan: „de kennis der letteren en de vrije kunsten en de wetenschappen, waarmede de jeugd in de openbare oefenscholen wordt onderwezen en beschaafd, brengen der Christelijke maatschappij groot nut aan, als zij met de godsvrucht hand aan hand gaan; want dán worden de steden en de rijken op de best mogelijke wijze bestuurd, als wijze en verstandige lieden de teugels van het bewind in handen hebben " [1])

Een nog wijdere volmacht verleende Paus Leo XII in het jaar 1824 aan deze Congregatie [2]). En dit moet men misschien voor de reden aanzien, waarom eenige schrijvers, als de Kardinalen Wiseman [3]) en Caterini [4]), hare instelling aan Paus Leo XII toeschrijven.

1) Uit de constitutie van Sixtus V, aangehaald in de constitutie van Leo XII „*Quod divina Sapientia*", 28 Augustus 1824.

2) In de constitutie „*Quod divina Sapientia*".

3) *Recollections of the last four popes*, part the second, chap. III.

4) In de voorrede van zijn werk, *Collectio legum et ordinationum de recta studiorum ratione.* Romae, 1841.

Wij meenen echter zonder schroom met de *Analecta Juris Pontificii* en met Haine te mogen aannemen, dat Leo deze congregatie niet heeft ingesteld, maar slechts haar werkkring heeft verruimd. Het gezag der *Analecta* is genoeg bekend; en wat Haine betreft, deze verklaart in de voorrede van zijn bovengenoemd werk, dat hij, te Rome zijnde, met alle vlijt de inrichting en de werkzaamheden der verschillende congregaties heeft bestudeerd, en de bekwaamste mannen, ook hen die aan de congregaties verbonden waren, te Rome heeft geraadpleegd.

Paus Leo dan bewerkte eene uitgebreide en zeer nuttige hervorming van het onderwijs in den Kerkelijken Staat. En om haar duurzame vruchten te doen dragen, belastte hij de Congregatie der Studiën met het opzicht en het bestuur van alle inrichtingen van onderwijs in zijne staten; zoowel de universiteiten als de scholen van gewoon lager onderwijs waren aan haar onderworpen. Slechts de seminariën en collegiën, uitsluitend bestemd voor de opleiding van ordesgeestelijken, waren uitgezonderd; doch zoodra zij ook voor andere leerlingen werden opengesteld, vielen zij terstond onder het bestuur der Congregatie. Zij moest bij de keuze der professoren en leermeesters geraadpleegd worden; aan haar waren allen, die aan het onderwijs verbonden waren, verantwoording verschuldigd. Zij schreef het studie-reglement voor, dat in de universiteiten van den tweeden rang [1]) moest gevolgd worden. Zij zag toe, dat men in de collegiën niet

---

1) Leo XII had namelijk de universiteiten van zijne staten in twee klassen verdeeld. Die van Rome en Bologne waren universiteiten van den eersten rang; die van Ferrara, Perugia, Camerino, Macerata en Fermo van den tweeden rang. Zie Wiseman, t. a. p.

te gemakkelijk zou zijn in het beoordeelen van de bekwaamheid der leerlingen; en wanneer het haar nuttig voorkwam, hield zij eene herziening van de statuten dier collegiën. Ook oefende zij door het zenden van inspecteurs een voortdurend toezicht op de inrichtingen van openbaar onderwijs uit. Ten laatste kon men zich tot haar wenden met zijne klachten, als men meende door de plaatselijke overheid belemmerd of gehinderd te worden.

Uit dit alles blijkt, dat door de nieuwe regeling van Leo XII de werkzaamheden en de macht der Congregatie voor den Kerkelijken Staat zeer werden uitgebreid. Doch dit belette niet, dat zij haar volle macht behield over de Katholieke universiteiten der geheele wereld, die haar door Sixtus V was gegeven. Ook nu nog heeft zij het toezicht daarover, en in moeielijke gevallen hebben zij zich nog tot haar te wenden. Zoo zagen wij onlangs bij de oprichting der Katholieke universiteit van Rijssel, dat de statuten dier inrichting haar ter goedkeuring werden opgezonden.

Uit de akten, die op de stichting der Katholieke universiteit van Rijssel in 1876 betrekking hebben, ziet men in een sprekend voorbeeld, hoe gewichtig haar werkkring onder dit opzicht heeten moet. Deze stukken zijn te vinden in de *Revue des Sciences Ecclésiastiques* (1877, N. 204 en 206), die thans door eenige hoogleeraren der Rijsselsche *Alma mater* worden geredigeerd Vooreerst ontmoeten we daar den brief van den Kardinaal Pro-Prefekt der H. Congregatie van de Studiën aan den Kardinaal-Aartsbisschop van Kamerijk, die met den Bisschop van Arras de stichting der Universiteit van den H. Stoel verzochten.

De Aartsbisschop had de statuten aan 't oordeel der

H. Congregatie onderworpen. Deze nu geeft daaraan allen lof en keurt ze voor de hoofdzaak goed. Doch „opdat er gelegenheid zij om de lessen der ondervinding te gebruiken en met des te grooter nut voor het heil der Rijsselsche Universiteit zou kunnen worden gezorgd", maakt de Congregatie de wijze bepaling, dat de statuten slechts voor vijf jaren zullen worden goedgekeurd. Was een dergelijke voorzichtigheidsmaatregel bij de inrichting onzer staatsuniversiteiten in acht genomen, dan zou de wetenschap en de staatskas er wèl bij gevaren zijn, en de eerbied voor de wetgevende macht zou er niet door zijn verminderd. Dit is weder een bewijs, dat de Heilige Kerk althans bij den tegenwoordigen constitutioneelen Staat geen lessen behoeft te halen om de wetenschap tot bloei te brengen; en reeds *a priori* kan men verwachten, dat eene vergadering van mannen gelijk de leden der besproken Congregatie, mannen van wetenschap en studie, wien eene veelzijdige en veeljarige ondervinding ten dienste staat, die door eeuwenoude tradities worden geleid, op zijn minst even goed geschikt is om inrichtingen van hooger onderwijs te regelen als Ministers, die dikwerf pas aan 't bestuur zijn om het even spoedig weêr te verlaten, die door de partijen gedreven, ja geslingerd worden, en als zelfs de leden der volksvertegenwoordiging, die dikwerf geen betere hoedanigheden voor zulk eene taak hebben, of in nog ongunstiger omstandigheden zijn om een verstandig en onbevangen oordeel uit te brengen dan de Ministers. Men kan deze opmerkingen tot menig ander gebied uitstrekken, en hierdoor wordt het duidelijk, welk een belachelijk en heilloos systeem het is, den Staat buiten en boven de Kerk te stellen en hen, die de hoo-

gere belangen der menschheid moeten besturen en behartigen en daartoe alleszins in staat zijn, geheel afhankelijk te willen maken van Ministers en volksvertegenwoordigers, die er, over het algemeen gesproken, zooals de constitutioneele Staat thans is ingericht, zelfs natuurlijkerwijze de zaak beschouwd, minder toe geschikt moeten zijn.

De Congregatie gaf dus dezen praktischen regel, en droeg verder hare besluiten aan Paus Pius IX voor, die ze bekrachtigde.

Het tweede aktestuk, van 8 November 1876 gedagteekend, is dan ook een dekreet der Congregatie, bevestigd door zijne Heiligheid, waarin de Paus de ingeleverde statuten der Universiteit, behoudens eenige weinige verbeteringen en opmerkingen, die den beiden Bisschoppen werden toegezonden, voor den tijd van vijf jaren goedkeurt. Na dit tijdsverloop moeten zij op nieuw aan het oordeel der Congregatie onderworpen en naar gelang de ondervinding geleerd heeft, gehandhaafd of gewijzigd worden. De Congregatie sprak verder haar gevoelen uit, dat zijne Heiligheid nu een kanselier voor de Universiteit benoemen en hem de magt om de graden te geven, verleenen kon; de Paus gaf toen bevel om den Apostolischen Brief van de oprichting uit te vaardigen.

Achter dit dekreet volgen de zeer lezenswaardige *Statuts fondamentaux de l'Université Catholique de Lilles* en het *Statutum Facultatis S. Theologiae in Catholica universitate Insulensi.*

De Pauselijke stichtingsbrief is van 26 December 1876; daarin verklaart Zijne Heiligheid, dat Hij de Universiteit opricht na het gevoelen ingewonnen te hebben der Kardinalen, die aan het hoofd staan der Congregatie van de

Studiën (*audito voto Venerabilium Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium sac. studiorum Congregationi praepositorum*), en verleent Hij den kanselier, wien Hij tevens benoemt, en diens opvolgers de macht om de graden te verleenen, volgens de wetten der Universiteit en „de dekreten der genoemde Congregatie."

Ziedaar, welken invloed deze hooge vergadering uitoefende bij de oprichting der Rijsselsche Universiteit.

De Universiteit van Laval, d. i. van Quebec, werd evenzeer in 1876 tot den rang van Katholieke universiteit verheven. Doch in den Apostolischen Brief, welke haar deze inrichting gaf, komt de naam van de Congregatie der Studiën niet voor. De Bisschoppen van Canada zijn, even als bijv. die van Nederland, onder het onmiddellijk opperbestuur der H. Congregatie ter Voortplanting des Geloofs gesteld, hetgeen met de Fransche Bisschoppen, zooals men weet, niet het geval is; deze zijn aan al de gewone regelen van 't kerkrecht onderworpen, en hierdoor wordt verklaard, dat de Lavalsche Universiteit met medewerking der Propaganda en, voor zoover uit den stichtingsbrief blijkt, buiten die van de Congregatie der Studiën werd opgericht. Men zie dezen brief in de genoemde *Revue* (1876, N. 199).

Wij meenen, dat het gezag van de Congregatie der Studiën niet tot de universiteiten alleen beperkt is. Met de *Analecta Juris Pontificii* houden wij het er voor, dat haar toezicht zich ook over andere instellingen zou kunnen uitstrekken.

Wat hare inrichting betreft, bestaat deze Congregatie uit eenige Kardinalen, aan wier hoofd de Kardinaal Prefekt gesteld is. Verder heeft zij een Secretaris, die de

handelingen der Congregatie in schrift brengt, het archief beheert, en andere zaken verricht, die hem door de Congregatie en den Prefekt worden opgedragen. Er is nog een Substituut en een *Computator* voor de geldelijke administratie. De gewone zaken worden door den Prefekt en den Secretaris afgedaan, terwijl de zaken van grooter gewicht in de volle vergadering der Kardinalen worden voorgedragen en behandeld.

Een der schoonste sieraden dezer Congregatie is zeker Kardinaal Mezzofanti geweest. Deze om zijn taalkennis algemeen beroemde geleerde sprak niet enkel zoo goed als alle talen van Europa met hare verschillende dialekten, maar ook de voornaamste talen van Azië waren hem verre van vreemd. Hij heeft meermalen een taal zich eigen gemaakt in den tijd van veertien dagen of drie weken, vooral door gedurende dien tijd omgang te hebben met iemand, welke haar sprak. Dat een man als Mezzofanti door den Paus tot Prefekt van de Congregatie der Studiën werd aangesteld, is zeker wel een bewijs voor hare belangrijkheid.

Thans is Z. Em. de Kardinaal Antonius de Luca, Bisschop van Palestrina, de Prefekt dezer Congregatie. Welk een vertrouwen Zijne Heiligheid Paus Leo XIII in zijne talenten en geleerdheid stelt, blijkt wel duidelijk uit den brief, dien Z H. den 15 October ll. tot dezen Kardinaal richtte. Daarin belast Z. H. hem met de inrichting en regeling eener Akademie, die den naam dragen zal van Akademie van den H. Thomas van Aquine en de beoefening en bevordering der studie van de leer des Engelachtigen Leeraars ten doel zal hebben. Daarenboven moet de Kar-

dinaal medewerken tot de uitgave der werken van den H. Thomas en zijner uitstekendste verklaarders, welke op last van Z. H. zal geschieden.

Brief van Z. H. Paus Leo XIII aan den Kardinaal-Prefect van de H. Congregatie der Studiën.

Venerabili Fratri Nostro, Antonino *Episcopo Praenestino S. R. E. Cardinali* De Luca *Sacro Consilio studiis regundis Praefecto.*

LEO PP. XIII.

Venerabilis frater noster, salutem et apostolicam benedictionem.

Iampridem considerando experiendoque intelleximus, teterrimum quod adversus Ecclesiam ipsamque humanam societatem modo geritur bellum, citius feliciusque, opitulante Deo, componi non posse, quam rectis sciendi agendique principiis per philosophicas disciplinas ubilibet restitutis; ideoque ad summam totius causae pertinere sanam solidamque ubique locorum reflorescere philosophiam. Litteras idcirco Encyclicas ad universos catholici orbis Antistites nuper dedimus, quibus pluribus ostendimus, huius generis utilitatem non esse alibi quaerendam, quam in philosophia christiana a priscis Ecclesiae Patribus procreata et educta, quae fidei catholicae non modo maxime convenit, sed etiam defensionis et luminis utilia adiumenta praebet. Eam ipsam, decursu aetatum, magnis fecundam fructibus, a S. Thoma Aquinate, summo Scholasticorum Magistro, quasi hereditario iure acceptam commemoravimus; in eaque ordinanda, illustranda et augenda mentis illius vim virtutemque sic enituisse, ut cognominis sui mensuram Angelicus Doctor cumulate implesse videatur. Maiorem autem in modum Episcopos hortati sumus ut, collatis Nobiscum viribus, excitare aggrediantur motam gradu et prope collapsam philosophiam illam veterem, scholisque catholicis redonatam, in sede honoris pristini collocare.

Nec mediocrem animi laetitiam ex eo percepimus, quod Litterae illae Nostrae, divina ope favente, pronum ubique obsequium et singularem animorum assensum nactae sunt Cuius rei testimonium Nobis luculentum impertiunt plures Episcorum ad Nos ex Italia praesertim, ex Gallia, Hispania, Hibernia, perlatae epistolae, sive singulares, sive plurium eiusdem provinciae vel gentis communes, egregia animi sensa praeferentes Nec doctorum hominum suffragium defuit, ultro et reverenter datum, cum insignes eruditorum Academiae eumdem plane, ac Sacrorum Antistites, animum Nobis scripto declaraverint. — In his autem litteris placet maxime obse-

quium auctoritati Nostrae et huic Apostolicae Sedi praestitum; placent mens et iudicia ab auctoribus prolata. Una est enim omnium vox, una sententia, notari et tuto designari Litteris illis Nostris, quo tandem loco sit praesentium malorum radix, et unde petenda remedia. Omnes consentiunt humanam rationem, si a divina fidei auctoritate discesserit, dubitationum fluctibus et praesentissimis errorum periculis esse propositam; haec autem pericula facile evasuram, si ad catholicam philosophiam homines perfugerint

Quamobrem. Venerabilis Frater Noster, illud Nobis est magnopere in optatis, ut S. Thomae doctrina, fidei veritati apprime conformis, cum in omnibus catholicis Athenaeis quamprimum reviviscat, tum maxime in hac Urbe principe catholici nominis; quae ob eam causam, quod est sedes Pontificis Maximi, debet optimarum doctrinarum laude ceteris antecellere — Huc accedit quod Romam, catholicae unitatis centrum, soleant adolescentes ex omni terrarum loco frequentes celebrare, nullibi, quam penes augustam B Petri cathedram, germanam incorruptamque sapientiam satius hausturi. Itaque si philosophiae christianae, quam diximus, largiter hinc copia defluxerit, non unius Urbis finibus conclusa tenebitur, sed ad omnes populos, velut abundantissimus amnis, manabit.

Sic igitur primo loco curavimus, ut in Seminario Romano, in Lyceo Gregoriano, in Urbaniano aliisque Collegiis, Nostrae adhuc auctoritati obnoxiis, philosophicae disciplinae secundum mentem et principia Doctoris Angelici, enucleate, dilucide, copiose tradantur atque excolantur. Et maxime in hoc omnem vigilare curam et contentionem doctorum volumus, ut quas ipsi doctrinae opes ex voluminibus sancti Thomae diligenter collegerint, easdem explicando dilatando, suaviter et fructuose auditoribus impertiant.

Sed praeterea quo magis haec studia vigeant et floreant, curandum est, ut amatores philosophiae Scholasticae in eius gratiam sedulo, quod possunt, enitantur; maxime autem in societates coëant, coetusque identidem habeant, in quibus studiorum suorum fructus singuli in medium adducant, et in communem afferant utilitatem.

Haec autem iudicia mentemque Nostram Tecum communicare voluimus, Venerabilis Frater Noster, qui sacro Consilio praees studiis disciplinarum regundis, certa spe freti, nec industriam, nec prudentiam Tuam hac in re Nobis defuturam. — Te profecto non latet doctorum hominum coetus, sive Academias, nobilissimas veluti palaestras fuisse, in quibus viri ingenio peracri et doctrina praestantes cum se ipsi utiliter exercerent de maximis rebus scribentes ac disputantes, tum adolescentes erudirent, magno cum scientiarum incremento Ex hoc optimo more institutoque iungendi vires et intelligentiae lumina conferendi, extiterunt illustria Doctorum collegia, alia pluribus simul disciplinis addicta, alia singularibus. Vivax fama et gloria eorum permansit, quae, Romanis Pontificibus non uno nomine faventibus, ubique floruerunt, ut in hac Italia nostra, Bononiae, Patavii, Salerni, et alibi alia. — Cum igitur tanta fuerit laus et utilitas in voluntariis hisce hominum coetibus ad excolendas perpoliendasque disciplinas coëuntium, cumque eius utilitatis et laudis plurimum adhuc supersit, certum Nobis est eodem uti praesidio, quo consilia Nostra plenius perficiamus. — Scilicet auctores sumus, ut coetus Academicus in Urbe Roma instituatur, qui S. Thomae Aquinatis nomine et patronatu insignis, eo studia industriamque convertat, ut eius opera explanet, illustret; placita exponat et

cum aliorum philosophorum sive veterum sive recentium placitis conferat; vim sententiarum earumque rationes demonstret; salutarem doctrinam propagare, et ad grassantium errorum refutationem recensque inventorum illustrationem adhibere contendat. Idcirco Tibi, Venerabilis Frater Noster, cuius perspecta habemus ornamenta doctrinae, celeritatem ingenii, studiumque rerum omnium quae ad humanitatem pertinent, id negotii damus, ut propositum Nostrum exequaris. Interim rem altius consideres; cumque rationem excogitaveris quae consiliis Nostris opportune respondeat, litteris expressam Nobis inspiciendam subiicies, ut probemus et auctoritate Nostra muniamus

Demum quo latius spargatur ac disseminetur Angelici Doctoris sapientia, constituimus omnia eius opera de integro in lucem edere, exemplo S. Pii V. Decessoris Nostri, rerum gestarum gloria et vitae sanctitate praeclari, cui quidem in ea re tam felix contigit exitus, ut Thomae exemplaria, iussu illius evulgata, permagni sint apud viros doctos, summoque studio requirantur. Verum quanto plus editio illa est rara, tanto magis alia desiderari coepta, quae nobilitate ac praestantia cum Piana comparari possit. Ceterae enim cum veteres tum recentiores, partim quod non omnia S. Thomae scripta exhibeant, partim quod optimorum eius interpretum atque explanatorum careant commentariis, partim quod minus diligenter adornatae sint, non omne tulisse punctum videntur. Certa autem spes est, huiusmodi necessitati consultum iri per novam editionem quae cuncta omnino sancti Doctoris scripta complectatur, optimis, quoad fieri poterit, formis litterarum expressa, accurateque emendata; iis etiam adhibitis codicum manu scriptorum subsidiis, quae aetate hac nostra in lucem et usum prolata sunt. Coniunctim vero edendas curabimus clarissimorum eius interpretum, ut Thomae de Vio Cardinalis Caietani et Ferrariensis, lucubrationes, per quas, tamquam per uberes rivulos, tanti viri doctrina decurrit. — Obversantur quidem animo rei gerendae cum magnitudo, tum difficultas; nec tamen deterrent quominus ad eam magna cum alacritate quamprimum aggrediamur. Confidimus enim in re tam gravi, quae ad commune Ecclesiae bonum magnopere pertinet, adfore Nobis divinam opem et concors Episcoporum studium, et prudentiam atque industriam Tuam, spectatam iam et diu cognitam.

Interim praecipuae dilectionis testem, Apostolicam benedictionem Tibi, Venerabilis Frater Noster, ex intimo cordis affectu impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum, die 15 octobris an. 1879, Pontificatus Nostri Anno Secundo.

LEO PP. XIII

VERSCHEIDENHEDEN.

HET PROTESTANTISME IN ZWEDEN.

„De Katholieke Missiën" geven in hare laatste aflevering (de 5e van dezen jaargang) eenige niet onbelangrijke bijzonderheden over den toestand van het Protestantisme in Zweden, welke wij aldus kunnen zamentrekken.

Gelijk het thans in alle landen met het Protestantisme gaat, zoo is het ook met de Luthersche Staatskerk in Zweden: zij wordt al meer een Babel van verwarring en bespoedigt zelve haren onvermijdelijken ondergang. Zoolang de wet nog van kracht was, waarbij ieder, die zich niet aan de Zweedsch-Evangelische Kerk hield, met verbanning werd gedreigd, was het met haar, althans voor het uiterlijke, tamelijk gunstig gesteld. Doch naauwelijks was die wet in 1860 ingetrokken, naauwelijks wist iedere Zweed, dat hij nu, zonder verbannen te worden, het beginsel van het Protestantisme: het vrij onderzoek, gerust mogt toepassen, of allen achtten zich tot de hervorming der Kerk geroepen. Sommigen beproefden die hervorming in rationalistischen geest, terwijl anderen aan Luther's woord bleven hechten: dat het geloof alleen genoeg is ter regtvaardigmaking.

De „Riksdag" zocht den storm, die tegen de Kerk opstak, door een voorzigtigen maatregel te bezweren en bepaalde, dat ieder lidmaat der Zweedsch-Luthersche Kerk, welke gevoelens hij ook, zelfs openlijk, aanhing, lid dier Kerk moest blijven, tot zoolang hij zich voor eene der andere, in Zweden bij de wet erkende Christelijke Kerken had verklaard. Deze bepaling verhaast de ontbinding der Zweedsche Kerk niet minder dan het vrij onderzoek; want nu werken alle mogelijke sekten in de Kerk zelve zamen, om haar inwendig geheel te ondermijnen. Zoo bijv. heeft eene sekte, die zich „Kinderen

Gods" noemt en, gelijk de oude Fariseën, niet wil zijn als de overige menschen, voor twee jaren een verzoekschrift aan den Koning gerigt, door 22,000 personen onderteekend, waarin zij de vrijheid der Communie vragen; dat is, het regt, om waar en wanneer zij willen, het Avondmaal te gebruiken, ten einde dit niet in gemeenschap met de „kinderen des duivels" te moeten doen De Koning heeft, op raad der Bisschoppelijke Consistories, dit verzoek van de hand gewezen; maar de „kinderen Gods" houden zich, naar zij beweren, aan geene andere uitspraak dan die des bijbels, noemen de wet goddeloos en storen er zich niet aan. Zij hebben derhalve bijeenkomsten hetzij in eene herberg, of in een particulier huis, des middags of des nachts, en houden daar het Avondmaal. Een hunner, onverschillig wie, maakt brood en wijn gereed, soms ook wel een anderen drank; ieder komt op zijne beurt aan tafel, eet en drinkt, en het Avondmaal is gevierd. Bij eene dier vergaderingen in een spoorweg-station, waarbij de stations-chef als voorganger optrad, verklaarde men eenvoudig weg, dat het zeer vermakelijk was, zulke bijeenkomsten te houden. De officiële geestelijken zien deze wanordelijkheid met leede oogen aan: te meer, daar zij hunne vroegere hoorders bij menigten naar het bedehuis der „kinderen Gods" zien loopen, om de preek van een leek te hooren, die hen met de ongerijmdste dingen bezig houdt.

Een groote steun is er nog voor de inwendig zoo verdeelde Kerk in de wettelijke bepaling, welke aan alle ambtenaren op straffe van afzetting verbiedt, de Kerk te verlaten, en allen, die tot haar niet behooren, onbenoembaar verklaart tot eenige landsbetrekking. Daarom zorgen dan ook alle aanhangers der verschillende sekten, dat zij voor het uiterlijke lid der Evangelische Staatskerk blijven. Doch de Luthersche bisschoppen zien duidelijk in, dat die bepaling der wet van 1873 niet voldoende zal zijn, om de Kerk voor den ondergang te behoeden en vermanen de hunnen onophoudelijk, zich toch met elkaâr te verstaan en de eenheid niet te verbreken. Zij begrijpen zeer goed, dat die toenemende verwarring in de Luthersche Kerk ten voordeele van de Katholieke Kerk moet strekken. Reeds in 1848 wees een hooggeplaatste Zweed, de geschiedschrijver Geyer, op dit hoe langer hoe meer uitkomend verschijnsel. „Door de verwarring, die in de Protestantsche Kerk heerscht," zeide hij, „vertoont zich overal eene geheime neiging tot de Katholieke Kerk." Een Zweedsch godgeleerde, de Luthersche

Dr. Wallin, voegt er bij: „Wij kunnen ons van dezelfde uitdrukking ten opzigte van den tegenwoordigen tijd bedienen; met dit onderscheid echter, dat wij thans niet meer kunnen zeggen, dat die neiging geheim is."

Moge de barmhartige God de oogen der dwalenden al verder voor het licht der waarheid openen, en de Katholieke Kerk ook weder daar in het Noorden haren heilrijken invloed doen gevoelen!

„St. MICHAËLS-KALENDER."

Deze nieuwe Almanak „voor Katholieke huisgezinnen en familiën" beveelt zich, ten eerste, aan door zijn fraai uiterlijk, zijn uitvoerigen Kalender met een groot en zeer schoon plaatje bij elke maand, en zijne verdere zeer waardige versieringen, als o. a. de afbeelding van het Missiehuis te Steyl; — ten tweede, door zijn inhoud, in rijm en onrijm, althans wat de behandelde onderwerpen betreft, enkel „De Monnik van Lutzelberg" uitgenomen, óns eene te overgeweldige „Novelle"; — ten derde, en bijzonder, door het doel der uitgave: aanwinning van „aalmoezen en gebeden" voor „de Heimath van den Kalender", „het Missiehuis des H. Aartsengels Michaël" (te Steyl bij Venlo), waarnaar het boekje zijn anders minder te verklaren naam draagt.

De nieuwe Almanak is, naar den titel, „aan het goddelijk Hart van Jesus in dankbare vereering toegewijd", en gedrukt en uitgegeven door de Missiedrukkerij van Steyl", welke „slechts werkt ten voordeele van de Katholieke Missiën". Dit alles, en de geringe prijs van „30 cents" voor 96 digt- en net-gedrukte bladzijden in breed-klein 8°, met uitnemende afbeeldingen en sierletters opgeluisterd, het zegt meer dan genoeg, om aan den St. Michaëls-Kalender een groot aantal begunstigers te verzekeren en toe te wenschen.

De titel meldt: „Met bisschoppelijke goedkeuring", waarvan evenwel noch ter behoorlijke plaatse, noch ergens het nadere bewijs te vinden is. Dit heeft iets van de vroegere en nog voorkomende Duitsche manier, welke ons hier vreemd, en ook niet aan te bevelen is. Doch ééne opmerking mogen

we, in 't belang zelf van den Almanak, niet weerhouden. Sedert eenigen tijd worden wij hier te lande wel meer en meer onthaald op allerlei germanismen en Duitsch-gewerwd Hollandsch; maar onder dit opzigt kan de St Michaëls-Kalender over het geheel dienen als afschrikkend model; 't is waarlijk van een geboren Nederlander te veel gevergd, om zulk eene naamlooze taal met genoegen te lezen. Hoe jammer! en wel voor een eersten, overigens zoo uitlokkelijken jaargang.

Reeds lag dit geschreven, toen we uit den Liter. Handweiser (N°. 250) vernamen, dat dezelfde St. Michaels-Kalender für christliche Häuser und Familien" ook voor het eerst in het Duitsch (door E. Kolbe) is uitgegeven. De Handweiser heeft veel lof voor het uiterlijke, het doel, voor inhoud en vorm; maar meent, dat Der Mönch von Lützelburg, in den stijl der oude ridderromans, wat al te schel geteekend is, en eenigzins buiten het kader van den Almanak valt; hij sluit zijne gunstige beoordeeling met deze beperking: „Het geheel is nog wel schraal, maar voor een begin toch reeds zeer prijzenswaardig."

EINDE VAN HET ZES EN ZEVENTIGSTE DEEL.